JULES
RENARD

Jurnal

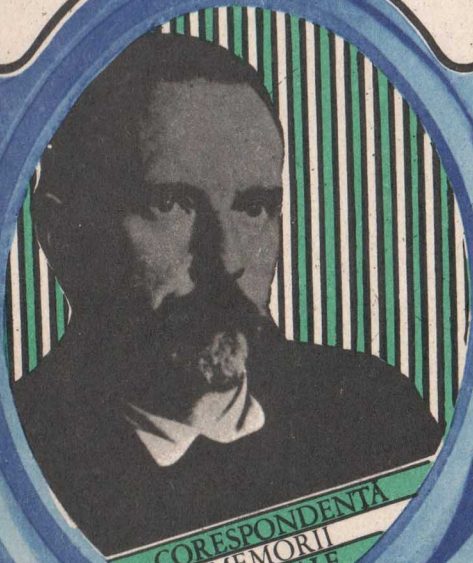

CORESPONDENȚĂ
MEMORII
JURNALE

univers

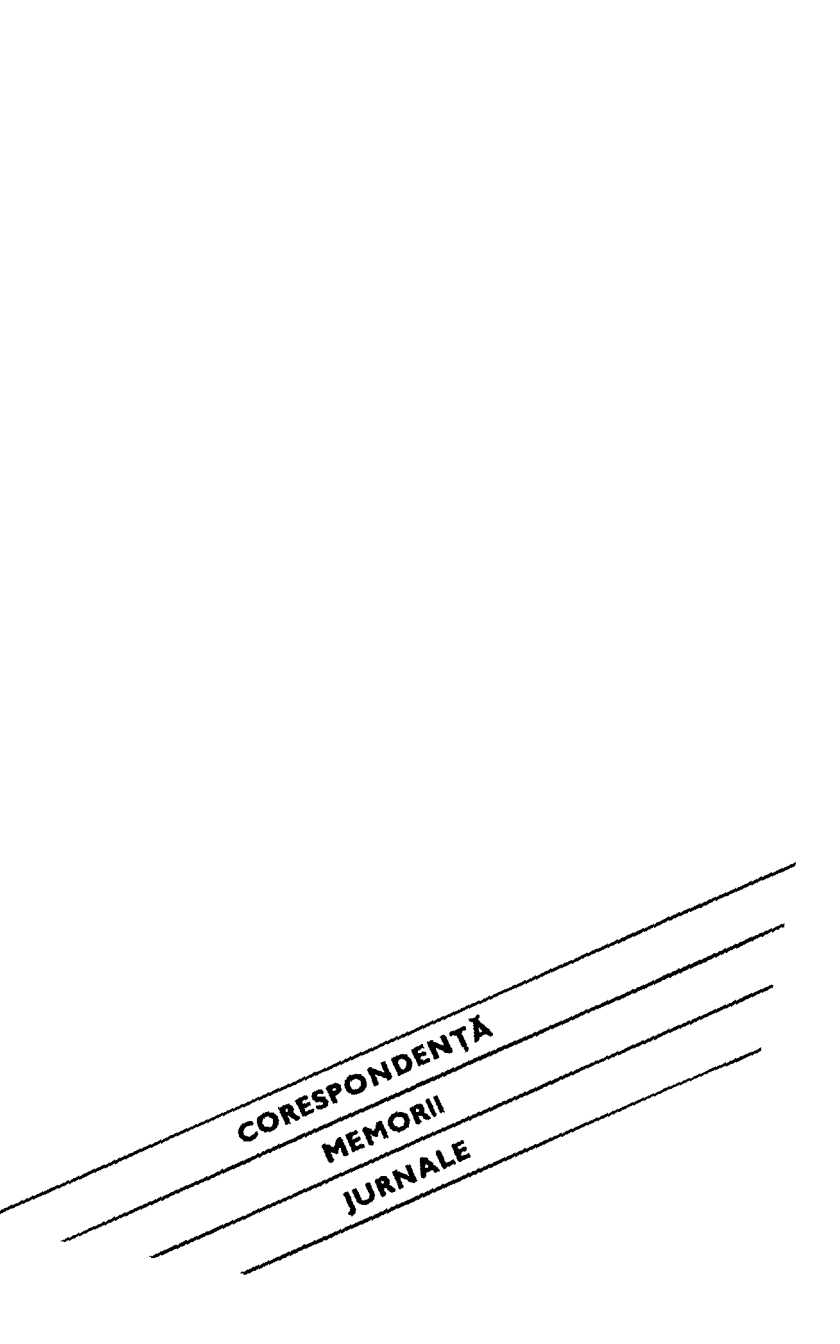
CORESPONDENȚĂ
MEMORII
JURNALE

Coperta colecției de *Péter Pusztai*

Jules Renard

JOURNAL
1887—1910

© 1960, Librairie Gallimard

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate
Editurii Univers.

JULES RENARD

JURNAL

Selecţie antologică, traducere,
prefaţă şi note de
MODEST MORARIU

1979

UNIVERS

Confesiunile lui Morcoveață

În 1887, de cînd datează primele însemnări din *Jurnal*, tînărul Jules Renard, în vîrstă de douăzeci și patru de ani, nu bănuia, desigur, destinul acestei viitoare opere care îi va aduce marea consacrare postumă.

Cu patru ani în urmă, în 1883, încă nu știa exact ce să facă din el însuși. Un lucru e cert : nu mai vrea să fie profesor și, ca atare, nu se va mai prezenta la examenul de admitere la Școala Normală Superioară. Grație unui mic stipendiu acordat de familie, trăiește la Paris, convins, așa cum reiese dintr-o scrisoare către tatăl său, că aici își va descoperi vocația : *„Să lucrez din răsputeri, așteptînd ca tendințele înnăscute să se declare mai limpede. Caut. Asta-i singura mea ocupație"*.

Tot căutînd și căutîndu-se, citește, frecventează cafenelele literare și mediile gazetărești, scrie, încercînd să-și plaseze pe ici pe colo producțiile. În persoana actriței Danielle Daville, societară la Comedia Franceză, pe care istoria literară o va identifica metamorfozată în personajul Blanche din comedia *Plaisir de rompre* (Plăcerea de a rupe) (1897), tînărul literat își găsește o admiratoare devotată care se străduiește să-i creeze o mică notorietate recitîndu-i poeziile prin diverse saloane și pe la concerte. Treptat, vocația literară începe să se afirme tot mai inevitabil. În 1884, Jules Renard lucrează la două romane : *Les Cloportes* (Cîrcăiacii), publicat postum abia în 1919, și *L'Amie d'hier* (Prietena de ieri), al cărui manuscris a fost distrus după ce a alimentat, după cum va susține mai tîrziu văduva scriitorului, alte opere, și anume : *Plaisir de rompre* și *La Maîtresse* (1895).

La 27 octombrie 1884, ziaristul Camille Delaville publică în *La Presse* primul articol consacrat lui Jules Renard. Între timp,

acesta încearcă să-şi găsească pe undeva un loc de ziarist. Un an mai tîrziu, lucrează la o culegere de nuvele intitulată *Crime de village* (Crimă în sat), care va apare în 1888. Tot acum, vrea să-şi editeze o culegere de versuri, *Les Roses* (Trandafirii). Într-un articol din revista *Le Zig-Zag*, doamna Alfred Valette, cunoscută sub pseudonimul Rachilde, personaj foarte zgomotos în lumea literară, schiţează un portret al scriitorului din care aflăm că, deşi *„trece drept foarte urît, este în realitate unul dintre cei mai chipeşi bărbaţi din Paris"*.

În luna noiembrie a aceluiaşi an 1885, tînărul Jules Renard se prezintă la garnizoana din Bourges pentru a-şi face serviciul militar. Aici, îşi alină splinurile cazone cultivînd reverii vrednice de un Rastignac: *„Sînt hotărît să fac orice pentru bani, şi voi pleca să cuceresc Parisul"*. Întors la Paris în 1886, constată că acesta nu se lasă cucerit chiar atît de uşor, căci nu reuşeşte, aşa cum intenţiona, să-şi publice volumul *Crime de village*. Publică, în schimb, placheta *Les Roses*. Pe banii lui. Singura recenzie de care se bucură este semnată de acelaşi entuziast Camille Delaville. În aşteptarea consacrării ca scriitor, s-ar mulţumi cu o slujbă mai umilă care să-i asigure existenţa, drept pentru care dă un examen la Căile ferate, unde este admis. Fără loc. În luna decembrie, îi cunoaşte pe soţii Galbrun care, cu un sfios elan mecenat, îl invită în casa lor de vară de la Barfleur. Evenimentul este foarte important căci, pentru a nu dezamăgi desigur încrederea naivă a admiratorilor săi, tînărul protejat pentru care literatura justifică orice lipsă de scrupule, le asigură un loc ales în galeria personajelor sale, cei doi devenind soţii Vernet din comedia *Monsieur Vernet* (Domnul Vernet) (1892) şi din romanul *L'Ecornifleur*[1] (1892). Dealtfel, în acelaşi roman şi cu aceeaşi lipsă de menajamente, el ne oferă, sub trăsăturile lui Henri, un autoportret de epocă, în cea mai savuroasă manieră renardiană, aşa cum, în *Poil de Carotte*, Morcoveaţă e autoportretul copilului care a fost.

Nevoit, totuşi, să-şi găsească o ocupaţie lucrativă, în martie 1887, Jules Renard se angajează la Societatea de magazinaj şi de credit, cu o leafă lunară de 100 de franci. În aceeaşi lună, *Revue de Paris* îi publică nuvela *Une Passionette* (O iubire trecătoare),

[1] *Parazitul*, trad. de Modest Morariu — *Jules Renard; Opere alese*, Univers, 1967. Tot în acest volum au apărut şi fragmente din *Jurnal*, în traducerea lui Demostene Botez.

din culegerea *Crime de Village*. Concediat de la Societatea de magazinaj către sfîrșitul lunii iunie, este angajat, grație relațiilor paterne, de domnul Augustin Lion, romancier (!), în calitate de preceptor al copiilor săi. Tot acum apare și prima datare din *Jurnal* : *1 iulie*.

Marchează această datare hotărîrea fermă de a cultiva sistematic acest gen de scriere și de a urmări, astfel, evoluția personajului neliniștitor care este el însuși în propriii săi ochi ? de a transforma acest jurnal într-un martor lucid și critic al existenței sale ? Poate. Cert este că pînă în anul morții, timp de douăzeci și patru de ani (1887—1910), aceste confesiuni se vor acumula zi de zi, oferindu-ne ceea ce consideră unul dintre exegeții săi, Gilbert Sigaux, *nu numai capodopera lui Jules Renard, ci și una dintre marile cărți ale secolului al XIX-lea* [1].

*
* *

În secolul al XIX-lea, jurnalul începe să devină aproape o modă literară. Jurnale mai mult sau mai puțin cunoscute nouă, astăzi, vădesc ceea ce s-ar numi, cu un termen stendhalian, egotismul epocii. Romantismul a eliberat eul, l-a răsfățat, l-a exaltat, producînd acea exacerbare a individualismului care caracterizează secolul pe toate planurile, iar jurnalul ca gen este reflexul acestui cult al eului. E greu să ne imaginăm un *honnête homme* din secolul clasicismului întreținînd, cu privirea concentrată spre sine însuși, un jurnal în care să-și publice ființa lăuntrică. O astfel de impudoare ar fi fost considerată drept o necuviință, rigorile exterioare ale ritualului protocolar impunînd dezindividualizarea de bonton și conformismul *bienséant*, cuviincios adică, al anonimatului individual. Nici admirabila memorialistică a lui Saint-Simon, sau a cardinalului de Retz, nici flecăreala sclipitoare a „divinei marchize" de Sévigné, seducătoare cronică de epocă atentă la evenimentul exterior, nu ne îngăduie să spicuim materia pentru ceea ce înțelegem astăzi printr-un jurnal în care scopul propus este sinceritatea față de sine însuși, obținută printr-o profundă interiorizare și neținînd seama de barierele convenienților. În ciuda impudorii, ca să spunem așa, fizice, care n-o împiedica pe Madame, după cum aflăm de la Saint-Simon, să converseze dezinvolt în timp ce își făcea clizme, oamenii seco-

[1] Jules Renard, *Journal*, Bibliothèque de la Pléiade, 1960.

lului al XVII-lea își ascund eul lăuntric. Oricît am presupune că pun din ei înșiși moraliști ca La Rochefaucauld, de pildă, ei rămîn totuși bine ascunși după paravanul generalizărilor, conformîndu-se principiului clasicist al generalizării, tentați de sisteme și deloc dispuși să ne ofere *o inimă despuiată*, cum ar spune Baudelaire. Singur Pascal, dezgustat de lume și retras în sihăstria de la Port-Royal, este cel care aduce în dezbatere problema *eului* într-o reprezentare ce filtrează mărturisit *și* un examen tulburător al propriei sale experiențe interioare : *„Nu în Montaigne ci în mine însumi găsesc tot ceea ce văd (aici)"*. Dar și în cazul său, abstractizarea filosofică dizolvă materia concretă și personală a acestei experiențe, chiar atunci cînd se exprimă la persoana întîi, într-o sistematizare voit obiectivă. Abia secolul următor ne va oferi un autentic egotist, principiul sincerității depline al *Confesiunilor* lui Rousseau apropiindu-ne de ceea ce poate alcătui substanța unui jurnal în accepția lui ulterioară, forma avînd însă ca gen proxim narația de tip romanesc.

Desigur, genul numit jurnal are antecedente ilustre. În felul ei, oglindirea lui Narcis în undele izvorului este și ea un soi de jurnal intim al eroului care se autodevorează ; sau, mai bine spus, ea conține gestul originar al jurnalului egotist. De la Leonardo da Vinci, în secolul al XV-lea, la bizarul Pontormo, în secolul următor, sau la savurosul Samuel Pepys, în secolul al XVII-lea englezesc, bibliografia universală a genului conține destule exemple divers nuanțate, dar credem că abia secolul al XIX-lea îl consacră. Acum, s-ar părea că individul dobîndește conștiința deplină a unicității sale. Putem spune că sufletul romantic este prin excelență egotist. Există, desigur, și un egotism al Renașterii, dar comportînd o deosebire esențială : Renașterea descoperise eul cu jubilație, în timp ce romantismul descoperă mai ales solitudinea lui. Marcînd această deosebire ne gîndim la formele cel mai pur cristalizate ale romantismului, căci în *Jurnalul* lui Stendhal, de exemplu, caracteristici romantice coabitează cu prelungiri clasiciste și iluministe, tot așa cum, pe de altă parte, tonul unor notații din *Jurnalul* lui Jules Renard ne frapează, pe alocuri, tocmai prin „stendhalismul" lor. La *9 octombrie 1894*, Renard nota : *„Vreau să mă examinez cinstit și să cunosc condiția acestei făpturi care sînt eu, care crește de treizeci de ani. Nu mă privesc fără surprindere"*. Iar la *1 ianuarie 1897 : „Astăzi, odată cu înserarea, mă bate foarte tare gîndul să-mi dăruiesc de Anul nou cartea aceea al cărei titlu îmi place : Deprinderile, gusturile,*

ideile unui bărbat de treizeci de ani. Sînt convins că va fi o carte frumoasă și bună, și care îmi va aduce celebritatea".

Trimiterea la Stendhal poate merge și mai departe, pînă la principiul programat corectiv care susține *Jurnalul* lui Jules Renard : *„Jurnalul nostru nu trebuie să fie doar o trăncăneală cum e prea adeseori acela al fraților Goncourt. El trebuie să folosească la formarea caracterului nostru, la necurmata lui îndreptare, la îndrumarea lui pe calea cea bună".* Și mai departe : *„Voi scrie o carte care îi va uimi pe prietenii mei. Nu mă voi crede superior celorlalți, ca Goncourt, nu mă voi bîrfi, ca să mi se găsească scuze, ca Rousseau. Voi încerca doar să mă văd limpede, să fac în mine lumină pentru ceilalți și pentru mine însumi. Am treizeci de ani. Cum am trăit pînă acum ? Și ce voi face de acum înainte ? Mă voi lăsa în voia soartei ? Voi căuta să fiu util ?".* Romantic premergător și mare admirator al lui Rousseau, Stendhal rămîne însă foarte îndatorat atît spiritului clasic cît și raționalismului secolului al XVIII-lea. De aceea, *Jurnalul* său vădește un echilibru între eu și existență, rațiunea călăuzitoare ajutîndu-i conviețuirea cu el însuși. Autoscopia susținută de marea sa încredere în rațiune află soluții stenice. Să ne amintim că fericirea, pentru Stendhal, înseamnă *deprinderea de a raționa corect.* Rațiunea se menține ca suport foarte solid și la Jules Renard, dar nu poate alina chinurile existențiale. Privirea în el însuși se cufundă în alte lumini, amestecate cu multă pîclă. Domină în cele din urmă o desperare existențială din care nu poate ieși. Conviețuirea cu propriul său eu este dureroasă și împăcarea imposibilă. O corelare între zbuciumul sufletului și degradarea fizică ce îl doboară, la numai patruzeci și șase de ani, pare firească. Această împăcare imposibilă îl depărtează de Stendhal și-l apropie de Pascal. Și pentru Jules Renard *„eul este vrednic de ură".* Acel *moi haissable* afirmat de Pascal tocește resorturile vieții, în ciuda marii sale iubiri de viață, deseori mărturisită : *„Viața. O înțeleg din ce în ce mai puțin, și-o iubesc din ce în ce mai mult".* Dealtfel, această viață își are luminile ei : succese literare, prietenii, bucuriile vieții conjugale, copii frumoși și inteligenți, euforiile naturiste, iată daruri cu care nu s-a zgîrcit, minunate fără îndoială, dar nu în măsură să-i aline zvîrcolirile lăuntrice, treptat evidente într-o lectură dirijată a *Jurnalului* și dezvăluind omul mai mult copleșit de neliniști, decît răsfățat de certitudini.

Sigur că lectura *Jurnalului* ne poartă pe cîteva planuri paralele foarte deosebite. O latură documentară, interesantă, negreşit, ne aduce ceva din parfumul epocii, climatul ei ; alta, mai importantă, ajută înţelegerea operei şi a scriitorului, indică surse, motive, schiţează proiecte, profilează personaje şi caractere, dă o seamă de date concrete deloc neglijabile. Dar dincolo de aceste aspecte, şi mai vrednic de atenţie, este ceea ce depăşeşte documentarul imediat, ceea ce ne înfăţişează — şi acesta ni se pare planul cel mai rezistent — omul şi aventura lui interioară aşa cum cititorul poate s-o reproiecteze în universal, pentru a descoperi, într-o specificitate de esenţă ce depăşeşte circumstanţialul, un argument de complicitate şi de solidaritate omenească. Şi aceasta rezultă dintr-un anumit ton al sincerităţii. Comentînd *Jurnalul* lui Jules Renard în propriul său *Jurnal*, Gide nota cu superioară condescendenţă, *la 20 august 1926 : „Ciudată viaţă care se tot restrînge... Îşi îngrijeşte îngustimile, îşi ferchezuieşte egoismul, îşi cîrlionţează cu drotul chelia. Observi pagină de pagină, şi în aceasta constă marele interes al acestui jurnal, cum sporeşte inhibiţia sentimentelor şi chiar a gîndirii din cauza dorinţei de a fi sincer"* [1]. Asupra „marelui interes" al *Jurnalului*, Gide nu mai are timp să zăbovească. Micul sarcasm al comentariului îl satisface destul. Iată o judecată care ne convinge cît de grăbit mioapă poate fi părerea unui creator despre alt creator, cum acesta va raporta opera comentată numai la propria sa viziune. În mod ideal, judecătorul obiectiv al unei creaţii trebuie să se oblige la un efort de despersonalizare, să accepte o anumită contaminare, să renunţe, cu alte cuvinte, la sistemul său de raportări, încercînd să-l împrumute pe al celui judecat. Astfel va ajunge, poate, să-l înţeleagă, identificîndu-i-se, pe cît omeneşte posibil. Altminteri, contactul va rămîne superficial, va transforma orice judecată critică într-o pledoarie implicit prodomo. Judecătorul va înţelege unele lucruri numai pînă la limita la care nu vor intra în conflict cu sistemul său de gîndire ; sistemul de referinţe al celuilalt îl va leza pe al său şi, lipsit de fiorul necesar al simpatiei, în loc să-l înţeleagă, va polemiza cu el. Vanitatea lui va refuza o gîndire propusă, ambiţionîndu-se să remodeleze — ce absurditate ! — un om de alt tip spiritual. Judecata ideală obligă la un fel de smerenie greu de impus unui

[1] André Gide, *Jurnal. Pagini alese*, prefaţă, traducere şi note de Savin Bratu, ed. Univers, 1970.

creator, și pe care Gide n-o avea. Felul cum vede el sinceritatea pornește din altă atitudine față de sinceritate. Chiar cînd transcrie mărturisirile cele mai penibile, *Jurnalul* lui Gide ne lasă cu impresia că sinceritatea autorului rămîne literară, răspunzînd parcă unui pariu, și mult mai programată de intelect decît aceea a lui Jules Renard. În timp ce sinceritatea acestuia din urmă este, am spune, viscerală în momentele ei acute : *„Puțin îmi pasă de inteligență,* mărturisește Jules Renard, *m-aș mulțumi cu mai mult instinct*". Iar inteligența, sclipitoare, nu înăbușă instinctul. Nu o dată ne surprindem suspectînd eul lui Gide de prea multă admirație pentru jocurile intelectului său, și bănuim că odată intrat în cursa lor își orientează foarte exact sinceritatea, în timp ce, peste o anumită barieră, sinceritatea lui Jules Renard țîșnește aproape necontrolat, eul său are sensibilitatea unui jupuit de viu și este într-adevăr *haïssable* în ochii celui care îl examinează. Și încă ar fi de știut, dar nu vom afla niciodată, ce spunea el în paginile pe care, după moartea lui, doamna Jules Renard a hotărît să le distrugă [1].

Spre deosebire de cei pentru care un jurnal este, în cazuri deloc lipsite de interes, cronica unor evenimente bine de știut, sau act de cochetărie intelectuală, o oglindă în care își fardează imaginea, ca să devină cum și-ar dori-o, ceea ce frapează în *Jurnalul* lui Jules Renard, și convinge, și rămîne termen de referință, e patetismul cu care un om își caută adevărul.

Fiecare dintre planurile autobiografice conținute în *Jurnal* sugerează cîte un autoportret de caracter : mondenul, vanitosul, tatăl de familie, omul de litere etc., pentru ca din suma lor să se constituie autoportretul global al omului Jules Renard în toată

[1] Prima ediție a *Jurnalului* este cea publicată în 5 volume, între 1925—1927, de editura Bernouard. Ea a fost îngrijită de Henri Bachelin, cu ajutorul doamnei Jules Renard. Léon Guichard, unul dintre îngrijitorii ediției apărute în *Bibliothéque de la Pléiade,* avertizează că atît H. B. cît și doamna J. R. au eliminat multe pasaje, doamna J. R. împotrivindu-se în principiu publicării *Jurnalului.* Toate aceste pagini au fost apoi distruse. Distrus a fost dealtfel și restul manuscrisului. O singură foaie existentă i-a folosit lui Léon Guichard pentru a face o colaționare din care rezultă numeroase erori de transcriere și omisiuni, fapt din care se poate conchide că și restul *Jurnalului* nu reproduce din păcate exact manuscrisul. Edițiile ulterioare, publicate de Gallimard, una în 1935 și cealaltă în *Bibliothéque de la Pléiade,* în 1960, au folosit textul ediției Bernouard.

complexitatea lui. Dar printre diversele proiecții ale eului său, domină, într-o bună tradiție a spiritualității franceze, moralistul obsedat de condiția sa umană și căutîndu-și răspunsurile într-o stare de permanentă criză ce răbufnește cu accente de-a dreptul mazochiste : *„Să ne surmenăm, să ne surmenăm ca să trăim repede și să murim mai degrabă"*.

Într-adevăr, pentru cel care își propune o asemenea metodă deghizată de sinucidere, atunci cînd nu-și declară direct sumbra obsesie, este limpede că *le moi est haïssable*. Ar fi o eroare să vedem în Jules Renard doar „un iscusit giuvaergiu", ca nu mai știm care contemporan de-al său. Este și giuvaergiu, în *Povestirile după natură*, de pildă. Nu o dată, ornamentațiile unui Jules Renard manierist ne farmecă, ne chiar obosesc, dar ele pălesc la o lectură gravă a acestei opere extrem de grave, în fond, din care rămînem, în cele din urmă, și cu altceva, mai prețios : comunicarea fraternă a unei existențe omenești, a existenței aceluia care, întotdeauna, a rămas pentru el însuși, ca și pentru ceilalți, pateticul *Poil-de-Carotte — Morcoveață*. *„Cel mai mare om nu-i decît un copil înșelat de viață"*, scrie Jules Renard proiectînd, poate, pe fondul acestei melancolice notații, propria sa imagine de veșnic copil, neînțeles și terorizat mai întîi de mama lui, foarte prezentă dealtfel în *Jurnal*, iar mai tîrziu copleșit de o viață măsteră prin neînțelesul ei. *„Cîtă vreme un om nu și-a explicat taina universului, n-are dreptul să fie mulțumit"*, notează el într-o zi a *Jurnalului*, punîndu-și astfel un diagnostic foarte pascalian : *„...căci maladia principală a omului este curiozitatea neliniștită pentru lucrurile pe care nu le cunoaște"* [1]. În fața unui univers care își refuză taina, desperarea are accente existențialiste : *„Să ne amintim că această lume n-are nici un sens"* ; sau : *„Cuvîntul cel mai adevărat, cel mai exact, cel mai plin de înțeles este cuvîntul «nimic»"*. Iar altundeva : *„Mă scuz printr-un dispreț din ce în ce mai sincer pentru lucrurile serioase. Totul nu-i decît o glumă"*. Dacă frunza poate trăi, cum spune el, printr-o *„legătură care îi ajunge"*, el, în schimb, omul, se simte *nomad* într-o lume care, spus în termeni camusieni, îi refuză răspuns, cum, pe vremuri, mama sa îi refuza afecțiunea. În asemenea momente de luciditate tragică, viața îi apare ca *„o fugă resemnată"*.

Sînt numeroase notațiile din *Jurnal* care aduc în prim-plan identitatea declarată dintre scriitor și eroul său preferat : *„Ori*

[1] Cugetarea 147, cf. ed. Pléiade.

de cîte ori suflă vîntul în cămin, Morcoveață se gîndește la copilăria lui". Aceeași identificare obsedantă încheie *Jurnalul* cu patruzeci și șase de zile înainte de moarte : *„6 aprilie. Vreau să mă scol în noaptea asta. Mi-e greu. Un picior atîrnă în afara patului. Apoi, un firicel se prelinge de-a lungul piciorului. Trebuie să ajungă pînă la călcîi, ca să mă hotărăsc. Se va usca în așternut, ca pe vremea cînd eram Morcoveață*".

Acest *„caiet al avorturilor"*, cum își numește Jules Renard *Jurnalul* — de care uneori e încîntat : *„Citesc cîteva pagini din acest jurnal. E totuși lucrul cel mai bine făcut și mai folositor din viața mea"*, alteori se îndoiește : *„La ce bun aceste caiete ? Nimeni nu spune adevărul. Nici măcar cel care îl scrie"* —, concentrează un îndelungat efort creator fără să-i dea, totuși, satisfacția deplină a creației : *„Jurnalul acesta mă golește, și nu-i o operă, tot așa cum a face dragoste zilnic nu înseamnă iubire"*. Și pentru că cel care se spovedește nu poate face abstracție de calitatea lui de scriitor, de om public, pentru că în conștiința sa profesională jurnalul acesta rămîne și literatură, n-are nici satisfacția deplină a confesiunii : *„Ah, ce lucruri frumoase aș scrie într-un jurnal care n-ar avea nici un cititor"*. Rămînem însă cu sentimentul că, totuși, omul a învins, scriitorul aservindu-i-se cu tot marele lui talent în realizarea unei fericite conviețuiri în paginile *Jurnalului*.

*
* *

„Cu felinarul meu am găsit un om : eu. Îl cercetez."

Noul Diogene pornit în propria lui căutare își propune cîteva direcții ce pot îndruma o lectură mai sistematică a *Jurnalului* : *„Să-mi fac cinci dosare... pînă la moarte : 1, religie ; 2, politică, adică probleme sociale ; 3, morală, adică viața interioară, fericire ; 4, artă, adică literatura ; 5, tot ce pot asimila din știință"*.

Lipsit de ambiția construcțiilor teoretice care anihilează sinceritatea spontaneității impunînd rigorile demonstrației, Jules Renard se limitează deci, precum o și declară, *la examinarea cinstită a condiției sale*. Și tocmai de aici decurge valoarea de exemplaritate a acestor confesiuni, tulburătoare nu atît prin calitatea gîndirii, oricît ar fi ea de sclipitoare, cît prin aceea a unui anumit tip de spiritualitate în care vibrează o nobilă fervoare arsă de neliniști și conferindu-i omului Jules Renard un patos pascalian. Nu spunea Pascal, punînd în contrast starea de conștiință a

omului cu ceea ce am numi aconştiinţa lumii, că cele fireşti la animale noi le numim vrednice de plîns, iar măreţia omului este mare tocmai prin faptul că se ştie vrednic de plîns, în timp ce un copac nu se ştie vrednic de plîns[1] ? Or, sentimentul precarităţii condiţiei umane însoţeşte obsedant notaţiile grave ale *Jurnalului*. Îl citim printre rînduri, iar din cînd în cînd răbufneşte cu o dureroasă exasperare : *„Ţie nu ţi-e frică ? — De ce ? — De toate"*. Rădăcina lui porneşte — altă constantă păscaliană ! — din conştiinţa acută a morţii : *„Omul, acest condamnat la moarte" ; „Omul este un animal înzestrat cu însuşirea de a se gîndi cîteodată la moarte" ; „Moartea este o stare normală. Preţuim prea mult viaţa" ; „Poate că viaţa nu-i decît o maladie, filoxera planetei noastre"*. Şi treptat, cu cît sfîrşitul se apropie, notaţiile acestea îşi pierd tonul sentenţios, devin teribil de personale : *„Începînd de astăzi, toate gîndurile mele au o nuanţă de moarte" ; „Viaţa merge mai departe. Condeiul scoate un mic ţipăt funebru" ; „Moartea îmi apare ca un lac întins de care mă apropii, şi ale cărui conture încep să se precizeze"*.

Dacă, în general, opera lui Jules Renard îndreptăţeşte imaginea lui cea mai publică de scriitor rînd pe rînd satiric, duios, ironic, lucid etc., *Jurnalul*, în schimb, proiectează conştiinţa lui tragică.

Pentru asemenea conştiinţă, religia devine deseori o salvare. Nu şi în cazul lui Jules Renard, adversar îndîrjit al religiei atît prin convingeri însuşite, cît şi, probabil, prin reacţia sentimentală a copilului de altădată, terorizat de o mamă habotnică şi înţeles cu simpatie de un tată liber-cugetător. Pentru el, religia este *„scuza unei gîndiri leneşe"* şi *„Nu există practică mai mîrşavă decît religia"*. Lui Borneau, personaj din Chitry, care spune că religia este ceva sfînt, îi răspunde în *Jurnal : „De ce acest privilegiu, această imunitate ? Un credincios este un bărbat sau o femeie care crede ce spune preotul şi nu vrea să cugete ce spune Renan sau Victor Hugo. Ce-i sfînt într-asta ?... Un credincios îl creează pe Dumnezeu după chipul şi asemănarea lui ; dacă-i urît, Dumnezeul lui este urît, din punct de vedere moral. De ce ar fi respectabilă urîciunea morală ? Religia unui prost nu-l pune la adăpost de dispreţul nostru sau de zeflemeaua noastră."*

[1] Cugetările 268 şi 255, cf. ed. Pléiade.

Ar fi însă prea simplu să vedem în acest adversar al religiei un ateu, cînd el însuşi declară : *„Spuneţi că sînt ateu pentru că nu-l căutăm pe Dumnezeu în acelaşi fel ; sau, mai degrabă, voi vă închipuiţi că l-aţi găsit. Vă felicit. Eu îl mai caut. Îl voi căuta zece ani, douăzeci de ani, dacă mă va lăsa în viaţă. Mă tem că nu-l voi putea găsi ; cu toate acestea îl voi căuta, dacă există. Poate că îmi va fi recunoscător pentru efortul meu"*. Asemenea mărturisire ne face să ne gîndim cît de comod ar fi fost pentru un astfel de om un ateism tranşant şi simplificator. Şi tot ea ne obligă să facem o distincţie între ceea ce poate însemna în accepţia lui Jules Renard un om fără Dumnezeu şi un om care îl caută pe Dumnezeu. Nu pentru a face cazuistică teologică, ci pentru a delimita mai degrabă două atitudini caracterologice şi morale, presupunînd o anumită dialectică proprie lui Jules Renard, potrivit căreia prin om fără Dumnezeu s-ar înţelege o amoralitate leneşă, spre deosebire de omul care, căutîndu-l pe Dumnezeu, practică o permanentă autodisciplinare morală. Pentru cel care spune : *„Dumnezeu nu-i o soluţie. Cu asta nu rezolvăm nimic"*, iar dacă există *„ar fi mai bine, pentru onoarea lui, să nu existe deloc"*, Dumnezeu este o problemă etică, imanentă şi pragmatică, nicidecum metafizică. Dar pusă cu ardoarea de ascet a unui om care afirmă despre el însuşi că are *„un spirit anticlerical şi o inimă de călugăr"*, şi practicată printr-o atitudine morală activă foarte „camusiană" : *„Noi trebuie să îndreptăm nedreptăţile lui ! Noi sîntem mai mult decît nişte dumnezei"*.

Un Jules Renard moralist îşi propune să-şi clasifice însemnările în *Jurnal „sub rubricile «Binele» şi «Răul» ;* constată că *„Moralitatea (ii) este tot atît de necesară ca şi scheletul" ;* îndeamnă : *„Să fim intoleranţi cu noi înşine"* ; se întreabă : *„Cu toate cărţile şi eforturile mele zilnice, sînt eu oare cu mult mai puţin invidios, vanitos şi rău decît ei ?"* ; constată cu amărăciune că *„Omul cel mai cinstit poate face un pic de bine şi mult rău"* şi ajunge, pe drumul său, la o convingere a stoicismului antic : *„Cum vă închipuiţi că un suflet ticălos ar putea fi nemuritor !"*

Acest amar căutător de Dumnezeu, convins că raiul nu există, vrea să-şi impună totuşi un comportament prin care să-l merite şi ştie că aceasta înseamnă un efort îndîrjit, căci *„Omul se naşte cu viciile sale ; virtuţile şi le dobîndeşte"*. Dar motorul acestui efort nu este credinţa, ci *„raţiunea, care îngăduie omului, rău din născare, să facă totuşi fapte bune"*.

Din această dialectică, Jules Renard deduce, cu o presimțire camusiană, idealul sfințeniei laice : — *„Da, da,* îi spune într-o zi soția lui, *vorbești ca un apostol. Ai să ajungi pînă la urmă un sfînt. — De ce nu?*, răspunde el, iar ea conchide : — *Un sfînt laic"*. Iar într-altă notație, își adresează următoarea mustrare : *„Nu fă pe sfîntul laic. Fii modest. Dacă te crezi superior, cere iertare idealului tău. Fă bine dacă poți, dar spune întotdeauna : lartă-mă, chiar dacă fac bine : niciodată nu știu ce fac"*.

Asemenea declarație aduce altceva decît o dovadă de smerenie creștinească ; este o recunoaștere, și aceasta foarte camusiană, *avant la lettre*, a relativului, un refuz de a-și impune convingerile — paradoxal la un om cu tentația absolutului, dar firesc grație corectivului acceptat al rațiunii. Habotnicia morală, ca să spunem așa, poate fi tot atît de detestabilă prin consecințe ca și cea propriu-zisă, schilodind ființa printr-un exces nociv : *„Poate că dacă ne-am perfecționa prea mult morala, am ajunge precum copăcelul chircit pe care îl văd pe fereastra dinspre grădina mea..."*

Cum imaginează calea practică a *sfințeniei laice* putem deduce însumînd însemnările risipite în *Jurnal*. În afara noastră, ea înseamnă o rezistență la presiunea cotidiană a prostiei și a răutății, iar înăuntrul nostru, un examen al cărui scop este o continuă reformă interioară : *„Nu vă bizuiți pe societate pentru a face reforme*, sună îndemnul său, *ci reformați-vă pe voi înșivă"*, pentru ca astfel *„să nu mai roșim sub părul nostru încărunțit sau pierdut*, de *josnicia anumitor dorințe pe care le-am avut și-a căror amintire ne îngrețoșează"*. Rezultatul acestei trudnice reforme interioare îl poate constata din cînd în cînd în *„Rara, scurta bucurie de-a simți că te desăvîrșești un pic an de an"*, obținută numai prin propriile sale resurse lăuntrice, printr-un efort îndîrjit al voinței, necesar clipă de clipă spre a-și menține trezia morală, căci *„E mai greu să fii om cinstit opt zile decît erou un sfert de oră"*.

„Laic, precizează el, *este omul care îl caută mereu pe Dumnezeu și nu-l găsește niciodată"*. Și ce traduce, în definitiv, această căutare mereu neîmplinită și mereu reluată cu o obstinație de Sisif, dacă nu convingerea lăuntrică a omului Jules Renard că Dumnezeu trebuie să însemne oglinda severă a propriei sale conștiințe. Introspecția lui este lipsită de consolatorul recurs mistic al eroului dostoievskian — ca să apelăm la un termen de

referință universal — și, de aceea, poziția lui în lume este mai incomodă. Dacă personajul dostoievskian își poate oferi și voluptatea căderii, tipul de moralitate renardiană, în schimb, n-o poate îngădui ; conștiința destinului imanent al omului, întreținută de luciditatea rațiunii, obligă această orgolioasă *trestie gînditoare* la o anumită limpezime, la un echilibru fără de care căderea ar fi de neiertat și iremediabilă în propriii săi ochi.

Aici ar trebui să vedem resortul acelei inhibiții diagnosticate de Gide, și care îi *restrînge* viața. Este vorba însă de o cauză ceva mai complexă decît o dorință de sinceritate ca scop în sine. Atîta vreme cît nu implică un pariu existențial, din perspectiva unor comandamente morale, al ființei cu ea însăși, sinceritatea nu-i suficientă și *se restrînge* la rîndu-i în limitele unui joc intelectual. Sinceritatea gidiană înseamnă dilatarea eului dincolo de bine și de rău, înseamnă *„Să acționezi fără a judeca dacă acțiunea este bună sau rea. Să iubești fără a te preocupa dacă este vorba de bine sau rău" (Les Nourritures terrestres).* Ca motor al actelor noastre, ea poate susține, în acest caz, și justifica un hedonism confortabil care, pentru Gide, devine *fericire.* În viața *tot mai restrînsă* a lui Jules Renard, problema fericirii dispare. Deși își propune dezbaterea ei într-o secțiune a *Jurnalului,* singurul răspuns pe care și-l dă este că *„Nu sîntem fericiți decît întîmplător".* Exigențele pe care și le impune acest aspirant la sfințenie laică fac fericirea imposibilă : *„Dau impresia că duc o viață armonioasă, și n-am făcut aproape nimic din tot ce voiam să fac".*

Dacă Stendhal, la timpul său, putea schița o ideologie rațională a fericirii, Jules Renard nu cunoaște pe acest plan decît eșecul. Dar poate că tocmai conștiința acestui eșec compensează restrîngerea exterioară printr-o adîncire a generozității și a simțului răspunderii morale față de ceilalți.

Cît de surprinzătoare devine la un om atît de temut pentru incisivitatea agresivă a sarcasmului său concluzia moralistului : *„Mi-era frică de anumite idei : nu mă mai tem de nici una. Admit totul, cu o singură excepție : să nu facem să sufere ființa pe care o iubim, ba chiar, pur și simplu, să nu facem pe nimeni să sufere !"* Și cum se dovedește posibil ca, secondată de o sensibilitate de bună calitate, rațiunea să nu usuce resursele sufletului și să nu transforme omul într-un robot pragmatic, desăvîrșindu-i, dimpotrivă, facultatea de bine-facere pînă la un fel de non-

violență candid franciscană : *„Nu cer decît un lucru : să cîștig destulă pîine ca să dau și la păsărele"... „În grădină cobor ochii, să nu sperii, cînd trec, pasărea din cuib"*. Același spirit îl convinge pe vînătorul pătimaș să renunțe la vînătoare, iar scriitorului îi dictează o profesiune de credință emoționantă : *„Să faci ceva cu frica de-a nu ucide un vițel, un cîine, o pasăre, o gînganie, o floare, o legumă, o buruiană, și de-a călca pe pămînt"*.

Moralistul este și un om politic sieși credincios, care înțelege să participe la viața publică și-și asumă răspunderi : e consilier municipal la Chaumot, apoi la Chitry, și tot la Chitry este ales primar. Atașat de țărani, fără să-i idealizeze, practică un democratism lucid, visează emanciparea lor și socoate că a-i sluji pe cei săraci, împotriva celor bogați este o îndatorire esențială. Republican convins, *„pentru că republicanul pune mare preț pe morală"*, pe Brutus îl iubește, și nu pe Cezar ; din toată viața lui Napoleon n-ar scoate o dramă de cinci minute, dar pentru descrierea satului său și-ar dori stilul lui Pascal sau al lui Saint-Simon. Această atitudine se reflectă, pe un plan ideologic, în simpatia sa pentru ideile socialismului — un socialism afectuos, văzut mai degrabă ca un curent de simpatie interumană decît ca doctrină implacabil științifică : *„Socialismul trebuie să coboare din creier pînă în inimă"*. Și, deși recunoaște că nu-i socialist practicant, e totuși convins că alături de socialiști ar fi adevărata sa viață.

* * *

Dacă relația omului Jules Renard cu el însuși nu-i deloc comodă, scriitorul nu este nici el de invidiat. Opera sa, atît de spontană aparent, nu trădează efortul de-a se găsi al artistului. Ni-l revelează *Jurnalul*. Căutării de sine a omului, îi răspunde căutarea de sine a creatorului ; permanentei stări de criză a unuia îi răspunde, într-o patetică simetrie, criza permanentă a celuilalt. Secătuirea prematură pe care și-o mărturisește, n-am fi avut de unde s-o aflăm, dacă n-ar fi fost *Jurnalul*. Nu numai viața lui se restrînge, nu numai omul se inhibă, cum remarca Gide, intuind o parte de adevăr, dar insensibil la tragismul lui, ci și scriitorul, chinuit de sentimentul deseori consemnat al eșecului : *„Toată literatura mea înseamnă, pentru mai tîrziu, re-*

mușcări"... „Poate că talentul meu nu va fi decît un caiet de expresii." Uluit de cei care tot scriu, și scriu, explică : *„Eu nu pot. Nu găsesc nimic, sau mai degrabă nu accept nimic din ceea ce găsesc. Da, asta este. Refuz pur și simplu să folosesc un anumit talent care lor le ajunge".*

Această reținere decurge din conștiința unei responsabilități de principiu care îi revine artistului autentic, deosebindu-l de grafoman : *„Poete, nu căuta altceva. Tu ai fost adus pe lume pentru a fi conștiința a tot ce n-are conștiință".*

Din perspectiva acestui crez, prezența inhibitivă a demonului insatisfacției este logică ; din aceeași perspectivă, tot logic devine ca scriitorul să i se aservească moralistului. Consecința este refuzul estetismului și al gratuității, iar în locul artei pentru artă, o artă pentru adevăr : *„E bine să găsești lucruri drăguțe, nimic de zis. Dar mai trebuie să fie și adevărate"... „În fiecare clipă condeiul meu cade, pentru că îmi spun : «Ceea ce scriu acum nu-i adevărat»"... „Totdeauna mă opresc la marginea a ceea ce nu poate fi adevărat."*

Tocmai căutarea aceasta obligă delimitările pe care și le impune, el știind *„exact punctul unde literatura pierde fundul și nu va mai atinge viața"* ; și știe, de asemenea — ceea ce, în treacăt fie spus, îl scoate din categoria didactic stabilită de scriitor naturalist — că *„Adevărul nu înseamnă întotdeauna arta. Arta nu înseamnă întotdeauna adevăr, dar adevărul și arta au puncte de contact..."* Depistarea acestor puncte de contact îi absoarbe o bună parte din forța pe care ar fi putut s-o consume scriind pur și simplu „literatură". Or, tocmai ideea de-a scrie „literatură" îl îngrozește. Lui Michelet, îi reproșează că *„vrea să poetizeze prea mult natura"* ; citînd din Baudelaire, găsește că a spune *„sufletul vinului cîntă în sticlă"* este *„un exemplu de falsă poezie preocupată să înlocuiască ceva care există prin ceva care nu există"* ; e îngrozit că nu mai poate scrie prost, că ori de cîte ori vrea să se apuce de lucru, îl deranjează literatura ; sugrumat de stilul său, visează *„Un stil exact, precis, în relief, esențial, care ar trezi un mort", „Stilul vertical, sclipitor ca diamantul, impecabil"*, pentru că *„Natura detestă flecarii"*, iar rostul cuvintelor este să fie doar *„îmbrăcăminte, exact, pe măsură, a gîndirii"*, stilul defectuos trădînd *„o gîndire imperfectă". Curățeniei sufletești,*

care exprimă punctul său de vedere moral, îi răspunde, simetric, un punct de vedere literar, care este *curățenia stilului.*

Cum e și firesc, resursa acestui spirit obsedat de adevăr este viața nemediată de prejudecăți teoretice : *„Viața a fost întotdeauna tutorele literaturii mele : cum mă depărtez, cad".*

Foamea lui neostoită de viață n-are nevoie de prea mult spațiu exterior și nu va fi niciodată ademenită de ispita exotismului — altă modă a vremii —, ci se mulțumește să exploreze imediatul, cu o aplicație nu străină de influența pozitivismului contemporan. Viața, cu marile ei adîncimi, este în el însuși, este în jurul său : *„Mărginit, spui dumneata ? Dar cînd privesc în mine, sînt eu, la marginea mea, e familia, și, ce stupoare ! ceva mai departe, e vecinul, societatea, oamenii. Un pic mai departe, e orizontul, e Dumnezeu, și nici nu m-am clintit".* Și-atunci, *„De ce să ne deplasăm ? De la o anumită înălțime a visului, vedem totul".*

Cărui interlocutor îi răspunde astfel în *Jurnal* ? Poate doar sieși. Dar ce răspuns bun la remarca citată din Gide, și cît de frivolă apare ea considerată din acest unghi ! Ceea ce pare *restrîngere,* se vădește a fi *adîncire,* în sinea lui și în infinitul mic al vieții : *„Pentru ochiul care știe să vadă, nu-i mare deosebire între un orizont frumos și un horn vechi".* De unde se dovedește că un vast spațiu de gîndire interioară echivalează marile spații exterioare. Mai mult chiar, condiționează perceperea lor *reală* și *eficientă.* Pentru Jules Renard-cetățeanul, *„Patria înseamnă toate plimbările pe care le poți face pe jos în jurul satului tău"* ; pentru scriitor, satul este *„mina (lui) de aur"* și *„conține aproape toată umanitatea"* ; de aici poate privi *„și sufletul omenesc, și furnica".* Apoi, există natura imediată, *„Mereu această natură emoționantă și acest mister al creației".* O notație din *Jurnal* ne face să ni-l închipuim pe acest admirator fervent al naturii într-o imagine naiv înduioșătoare, vrednică de penelul lui Rousseau le Douanier : *„Și aș avea o șapcă pe care ar fi scris cu litere de aur : Interpret al naturii".* Generoasă, ea oferă miracole sub cele mai umile aparențe : *„Ah, natura ! ce frumos lucru o varză !"*

Pars pro toto, satul său înseamnă lumea, și substituirea unui termen prin celălalt nu ni se pare deloc abuzivă, mai mult chiar, îndreptățirea ei își găsește, din nou, printr-un capriciu al lecturilor paralele, o frapantă consonanță pascaliană : *„Nu din spațiu trebuie să-mi caut demnitatea, ci din disciplinarea gîn-*

dirii mele. [...] Prin spațiu universul mă înțelege și mă înghite ca pe un punct ; prin gîndire, îl înțeleg eu" [1].

*
* *

Remarcînd o anumită simetrie între problemele moralistului și ale scriitorului, trebuie să notăm existența unui principiu motor unic : nevoie de unitate. Ca dat, ființa umană este difuză, proteică și contradictorie. Ceea ce dă omului noblețe și patetism este tocmai năzuința organizării sale într-o unitate consecventă cu ea însăși. Mitul lui Procust este bivalent. Cel mai la îndemînă este sensul metaforei polemice, atunci cînd patul ni se impune din afară ; dar îi putem atribui și un simbolism mai profund, atunci cînd ne impunem noi înșine patul și cînd el figurează idealul cu care tindem să ne identificăm, retezîndu-ne prisosul, umplînd golurile, într-un cuvînt, formîndu-ne în spiritul unei unități armonioase. Există în fiecare om și prisos și insuficiență, și dorință de risipire și nevoie de întregire, și Jules Renard simțea acest lucru cu o acuitate ce explică zvîrcolirea lui continuă în căutarea unității : *„Aș vrea*, jinduiește el, *să fiu omul unui singur vis"*.

O dihotomie de cînd lumea își găsește expresie în opoziția clasic-romantic [2], și cazul lui Jules Renard o ilustrează elocvent. *„Am*, spune el, *vocația sublimului și nu iubesc decît adevărul*. Or, în principiu, sublimul este aspirație romantică, în timp ce dorința de adevăr implică rigoare rațională și nevoie de ordine, esențial clasice. Conflictul pe care îl naște convietuirea acestor două atitudini, demonstrabil în primul rînd pe planul căutării unei unități morale, se prelungește firesc pe acela al creației artistice. *Jurnalul* îl ilustrează. Texte juxtapuse ar propune un dialog instructiv.

Pentru un Jules Renard romantic, *„Opera trebuie să se nască și să crească întocmai ca un copac. În aer nu există reguli, linii nevăzute pe care crengile să se așeze exact : copacul iese întreg din sămînța care îl conține, și se dezvoltă în aer liber,*

[1] Cugetarea 265, cf. ed. Pléiade.

[2] Eugenio d'Ors opune *clasicului* termenul mai îndreptățit și mai cuprinzător de *baroc*, atitudinea romantică integrîndu-se în sfera barocului. Cum J. R. a trăit în secolul romantismului „istoric", folosirea, aici, a termenului de romantic e mai comodă și nu comportă riscul unei interpretări nepotrivite.

în toată libertatea. Grădinarul este cel care desenează planurile, căile ce trebuie urmate, și îl strică". Anticlasicul se amuză cînd constată că sînt unii care „*vor să urmeze niște reguli, căci în viață nu există decît excepționalul*". „*Arta*, după el, *înseamnă neobișnuitul*", iar „*Adevărul nu se află decît în imaginație*", e subiectiv așadar ; cel obiectiv „*dezamăgește întotdeauna*" și de aceea și „*Avem la îndemînă arta pentru a-l falsifica*". În consecință, opera nu trebuie să fie construcție a rațiunii ci „*o criză, aproape o revoluție*".

Romanticului subiectiv, clasicul îi răspunde ghidat de rațiunea care pune „*ordine în gînduri alese*" și este, prin aceasta, în mod obligatoriu, obiectiv : „*Romantismul înseamnă să faci dobitoacele să vorbească și să le faci să spună ce vrei tu. Realismul înseamnă a te supune naturii lor care este necuvîntătoare*".

El, clasicul, care își regularizează viața prin rațiune : „*Să visezi, să visezi nebunește, și să nu lași să se vadă nimic*", își declară deschis „*groaza de originalitate*" ; constată : „Sînt momente cînd *viața abuzează ; arta trebuie să se păzească de orice exagerare*", și de aceea își impune alegerea din viață doar a *faptelor semnificative*, proclamînd „*Superioritatea unei flori asupra unui buchet*" ; se îndeamnă : „*Ca să vedem, trebuie să scoatem în primul rînd tot rococoul pe care îl avem în ochi*" ; n-ar vrea ca lacrimile care i se scurg pînă în vîrful peniței să se amestece cu cerneala, ș.a.m.d.

Numind „clasici" pe oamenii „*care nu făceau din literatură o meserie*", își declară scîrba față de „*meseria literară*", față „*de viața falsificată conform regulei scrise, de adevărul revăzut pentru cititor*". Idealul spre care tinde este o narație pură, de anticipație foarte modernă : „*Poetul nu trebuie doar să viseze ci să și observe. Sînt convins că în felul acesta poezia se va înnoi. [...] Cine ar crede că vechea mitologie ne mai tiranizează și astăzi ! La ce bun să cînți că arborele este locuit de fauni ? Este locuit de el însuși. Arborele trăiește : iată ce trebuie să credem...*" Un paradox tipic renardian exprimă aceeași nevoie de obiectivitate pe tonul ironic surîzător : „*Buffon descrie animalele ca să le facă plăcere oamenilor. Eu aș vrea să fiu pe placul animalelor înseși. Aș vrea, dacă ar putea citi micile mele* Povestiri după natură, *să le văd surîzînd*".

Atacul său cel mai virulent se îndreaptă împotriva imaginației, expresia cea mai pură a subiectivismului, propunînd *observa-*

ţia în *locul invenţiei*. Şi aici, scriitorul îşi găseşte un aliat în moralistul pentru care *eul este vrednic de ură*. Şi ce înseamnă imaginaţia, dacă nu eul dilatat fără control ! O notaţie din *Jurnal* precizează poziţia precumpănitoare a scriitorului de aspiraţie clasică : „— *Dumneata n-ai imaginaţie*", i se spune, sau îşi spune. „— *Ba da ! dar refuz s-o am*", sună răspunsul. Pentru că „*Imaginaţia te rătăceşte*", şi „*În toate cele este o corupătoare odioasă*". Şi iată că resentimentul acesta declarat aduce, din nou, acea vibraţie pascaliană pe care am perceput-o deseori în confesiunile lui Jules Renard. Nu spunea solitarul de la Port-Royal că imaginaţia este o putere trufaşă, duşmană a raţiunii, îndemnînd omul spre eroare şi minciună [1] ?

Din nevoia de adevăr şi de unitate care caracterizează atitudinea clasicului, Jules Renard îşi sacrifică deliberat imaginaţia : „*Groaza de minciună mi-a ucis imaginaţia*", spune el, iar altundeva : „*Realitatea a ucis în mine imaginaţia, care era o cucoană frumoasă şi bogată. Cealaltă e atît de săracă, încît voi fi obligat să trudesc pentru pîinea cea de toate zilele*". Dar este o ucidere pe care o încuviinţează, acceptîndu-şi astfel restrîngerea, cu cele două consecinţe posibile : acces la esenţele limpezite ale clasicismului, sau risc de-a se pierde fie în insignifianţă, fie în tăcere. Devorat de incertitudini, din acest risc, scriitorul îşi asumă tot mai mult tăcerea. Mărturia *Jurnalului* impune judecarea operei din această perspectivă, deschisă fiecărui cititor în parte, în funcţie de discernămîntul şi de intuiţiile sale. Aceleaşi incertitudini adîncesc progresiv conştiinţa tragică a omului. O consecinţă posibilă putea fi restrîngerea în mizantropie. Dar cea pe care o alege omul Jules Renard este, dimpotrivă, adîncirea solidarităţii sale cu cei cu care îşi împarte condiţia. În ultimul discurs oficial adresat tinerilor, el îi îndeamnă : ...„*În faţa mizeriilor omeneşti, nu vă astupaţi urechile, cutremurîndu-vă, ci mai degrabă aplecaţi-vă asupra lor, întindeţi mîini într-ajutor, adunaţi în barca voastră epave omeneşti, dacă vreţi să nu se scufunde din vina egoismului şi-a orgoliului vostru...*"

De ce n-am citi în aceste cuvinte concluzia triumfătoare a frămîntărilor din *Jurnal* ?

MODEST MORARIU

[1] Cugetarea 104, cf. ed. Plélade : „*Immagination [...] cette maîtresse d'erreur et de fausseté [...]. Cette superbe puissance, ennemie de la raison...*"

PRECIZAREA TRADUCĂTORULUI

„Şi-apoi, mai este şi traducerea, această crimă a unor oameni necinstiţi care, neştiind nici o limbă nici cealaltă, au îndrăzneala s-o înlocuiască pe una cu cealaltă", spune Jules Renard chiar în *Jurnal*. Ne-am asumat riscul acestei *crime*, ştiind prea bine cît de mare este el mai ales în cazul lui Jules Renard. E foarte greu să muţi în altă limbă toată sclipirea inefabilă a acestui mare stilist. Nu ştim în ce măsură am reuşit ; ne consolăm cu convingerea că cel puţin nu i-am trădat gîndirea.

Din cele aproximativ 1 500 de pagini ale ediţiei Pléiade, am selectat pentru această versiune românească aproximativ o treime. Punctele de suspensie în paranteze drepte marchează întreruperile suitei de însemnări a originalului.

În ceea ce priveşte alegerea textelor, am renunţat cu precădere la cele privind epoca, relaţiile sale cu unii contemporani, acum uitaţi, şi am dat prioritate însemnărilor cu caracter mai personal ale omului şi ale artistului. Am urmărit, de asemenea, anumite personaje reale asupra cărora insistă J.R., şi care figurează mai mult sau mai puţin deghizate în restul operei sale, precum şi notaţiile pur „literare" ale scriitorului. În general, am căutat ca reducţia prin antologare să păstreze, în proporţia cuvenită, toate părţile întregului.

M.M

Anul 1887

Fără dată. Fraza grea şi parcă încărcată de unde electrice a lui Baudelaire.

• O pasăre înfăşurată în ceţuri, de parcă ar duce bucăţi de nour sfîşiat în cioc. [...]

• Caracterul schimbător al femeilor : trebuie s-o vezi cu cîtă melancolie înghite un borcan întreg cu dulceaţă.

• Mi-e silă de întîmplările care se petrec într-un loc anumit. Fără îndoială că acesta e motivul pentru care îmi plac atît de mult cărţile de călătorii. Fiind foarte neştiutor într-ale geografiei, locurile descrise acolo sînt pentru mine nişte ţinuturi nedefinite, ţinuturi de imaginaţie şi de vis, care, ca să zic aşa, nici nu contează. [...]

• Tufişurile păreau bete de soare, se zbuciumau cu o înfăţişare mahmură şi vărsau flori de păducel, spumă albă. [...]

• Cine ştie dacă fiecare eveniment nu împlineşte cumva un vis, al tău, al altcuiva, de care nu-ţi mai aduci aminte, sau de care n-ai ştiut ?

• O femeie are însemnătatea unui cuib între două crengi. [...]

• Talentul este o chestiune de cantitate. A avea talent nu înseamnă a scrie o pagină : înseamnă a scrie 300. Nu există roman pe care o inteligenţă obişnuită să nu-l poată concepe, nici frază, oricît de frumoasă, pe care să n-o poată construi orice începător. Rămîne să ridici condeiul, să-ţi potriveşti foile de hîrtie, să le umpli cu răbdare. Cei puternici nu şovăie. Se aşază la masă, vor asuda. Vor merge pînă la capăt. Vor secătui cerneala, vor istovi hîrtia. Este singura deosebire dintre oamenii de talent şi nevol-

nicii care nu vor începe niciodată. În literatură nu există decît vite de jug. Geniile sînt cele mai vînjoase, cele care trudesc neobosit optsprezece ore pe zi. Gloria înseamnă un efort constant. [...]

• Să numim femeia un animal frumos fără blană, a cărui piele se bucură de multă căutare. [...]

18 iulie. Spune unei femei două trei cuvinte pe care să nu le înţeleagă şi care par profunde. O vor zăpăci, o vor tulbura, o vor nelinişti, o vor sili să gîndească şi ţi-o vor aduce, conştientă de inferioritatea ei, dezarmată. Pentru că restul e joacă de copil.

Bineînţeles, nu-i necesar să le înţelegi nici tu însuţi. [...]

• Inima ei delăsată, părăsită, izolată, mai însingurată decît un as de cupă în mijlocul unei cărţi de joc.

22 iulie. Niciodată nu mă simt destul de copt pentru o operă viguroasă. S-ar spune că aştept să cad în paragină. [...]

• Marea, asemenea unui mare artist, ucide de dragul de-a ucide, şi le aruncă stîncilor rămăşiţele, cu dispreţ. [...]

4 august. Între Ronsard şi André Chenier (şi ce mai poet, André Chenier !...) zadarnic cauţi un poet. Nu spun : făcător de rime, versificator, ordonator de cuvinte, ci poet. Nici unul ! Să numim poezie o creaţie prin imagine şi vis. [...]

• Fulgi de spumă. Ai spune că valul explodează ca o petardă surdă şi depărtată din care nu vezi decît fumul.

• Duhoarea unei scoici care putrezeşte ajunge pentru a acuza toată marea.

• Himere muşcîndu-şi coada în formă de floare de crin.

• Bătrîn frumos, verde fără îndoială, dar acel verde special, pe care i-l dă începutul lentei sale descompuneri.

13 septembrie. A fi mare artist nu înseamnă a te înhăma la cine ştie ce lucrare de proporţii, cum ar fi fabricarea unui roman, de exemplu, în care spiritul trebuie să se supună total exigenţelor unui subiect absorbant pe care şi l-a impus ; ci a fi mare artist înseamnă a scrie, în salturi mici, despre o sută de subiecte, ivite pe neaşteptate, a-ţi fărămiţa, ca să spun aşa, gîndirea. Astfel, nimic nu

este forțat. Totul are farmecul ne-voitului, al naturaleții. Nu provoci : aștepți.

17 septembrie. O inexactitate scrupuloasă.

28 septembrie. „Ah ! îmi spune bătrînul distins, care iese dintr-o vespasiană. Bărbatul e ca un templu. Cînd coloana s-a sfărîmat, se prăbușește și el, iar femeile nu-i mai aduc ofrande". [...]

• În fiecare dimineață, bătrînul poet se reazemă de stînca străveche a inspirației, se strîmbă, roșește, se încordează, își rupe șalele, și nimic nu mișcă. [...]

11 octombrie. Culmea patriotismului : să fugi de cerul de un albastru de Prusia.

13 octombrie. Dinții îi clănțăneau, aplaudînd drama creierului său. [...]

21 octombrie. Să nu ne lăsăm amăgiți de personajele trufașe și tăcute : sînt niște timizi.

• A ridica brutăria la rangul unei instituții naționale : pîine gratuită și obligatorie.

23 octombrie. În ceea ce mă privește, o nevoie aproape necurmată de a-i vorbi de rău pe ceilalți, și-o mare indiferență în a le face vreun rău.

24 octombrie. Dacă dintr-o discuție ar putea ieși vreodată la iveală cel mai mic adevăr, am discuta mai puțin. Nimic mai plicticos decît să ne ascultăm unii pe alții : nu mai avea ce să ne spunem. [...]

• Marea ca un cîmp nesfîrșit pe care îl scormonesc plugari invizibili.

• Valurile mici își varsă balele albe ca niște potăi, cu un chelălăit foarte mătăsos. [...]

28 octombrie. Ciudată mai e și lumea viselor ! Gîndurile, cuvintele interioare, pe dinăuntru, se înghesuie, mișună. Toată această mică lume se grăbește să-și trăiască viața înainte de trezire, care îi este sfîrșitul, moartea. [...]

29 octombrie. Clipe cînd ai vrea să-i spui soarelui leneș : „Hai, scoală odată !"

• Mi-a făcut onorurile trupului ei. [...]

31 octombrie. Deseori ne apucă pofta să ne schimbăm familia naturală pe o familie literară pe care ne-o alegem pentru a-i putea spune cutărui autor al unei pagini emoționante : „frate".

• Să stai la pînda minţii tale, cu condeiul ridicat, gata să împungi cea mai măruntă idee ce-ar putea ieşi de acolo.

• Egoismul celorlalţi ne uluieşte, ca şi cum doar noi am fi înzestraţi cu dreptul de-a fi egoişti şi cu puterea de-a trăi.

5 noiembrie. Un aer proaspăt, străveziu, în care lumina pare udă, spălată, clătită într-o apă foarte limpede, şi agăţată la uscat ca nişte văluri subţiri, după un spălat temeinic al atmosferei. [...]

8 noiembrie. Cea mai distinctivă caracteristică a stilului fraţilor Goncourt este dispreţul lor trufaş pentru armonie, pentru ceea ce numea Flaubert căderea frazelor. Ale lor, gem de genitive încîrligate, de subjonctive grele, de întorsături vîscoase ce par să iasă dintr-o gură plină de salivă. Găseşti la ei cuvinte ca nişte ghimpi, o sintaxă care îţi zgîrie gîtlejul, de parcă s-ar fi lipit ceva de cerul gurii şi nu te hotărăşti să verşi. [...]

11 noiembrie. Stilul vertical, sclipitor ca diamantul, impecabil.

14 noiembrie. Uneori, totul, în jurul meu, mi se pare atît de difuz, atît de tremurător, atît de firav, încît îmi închipui că această lume nu-i decît mirajul unei lumi viitoare, proiecţia ei. Mi se pare că sîntem încă departe de pădure şi că, deşi umbra marilor copaci a şi început să ne învăluie, mai avem cale lungă pînă să păşim sub frunzişul lor. [...]

• Cînd nu te mai bizui pe nimic, trebuie să te bizui pe totul. [...]

25 noiembrie. Cele mai frumoase pagini despre sat, le scriem în mijlocul oraşului.

4 decembrie. Mintea nu primeşte o idee decît dîndu-i un trup ; de aici comparaţiile. [...]

6 decembrie. Un orb, romancier, care ar înlocui descrierile vizuale cu descrieri olfactive. [...]

27 decembrie. Munca gîndeşte, lenea visează. [...]

Anul 1888

[....]. Nimic mai plicticos decît portretele lui Gautier. Personajul este descris trăsătură cu trăsătură, cu amănunte, cu precizări de prisos. Nimic din toate acestea nu-ţi rămîne în minte. Este o eroare a acestui mare scriitor, de care şcoala modernă se păzeşte. Personajul e descris printr-un cuvînt exact care naşte imaginea lui, şi nimeni nu se mai amuză cu cercetări la microscop. [...]

11 octombrie. A scris un poem şi l-a început astfel : „Muză, nu-mi spune nimic ! Muză, taci !"

13 octombrie. Elocvenţa. Sfîntul Andrei, răstignit, predică timp de două zile în faţa a douăzeci de mii de oameni. Toţi îl ascultă, captivaţi, dar nici unuia nu-i trece prin minte să-l elibereze. [...]

• Cuvintele sînt adeseori mărunţişul gîndirii. Există palavragii care ne plătesc cu firfirici. Alţii, dimpotrivă, dau numai ludovici de aur.

• Un gînd o dată scris a murit. Trăia. Nu mai trăieşte. Era floare. Scrisul a transformat-o în ceva artificial, adică imuabil.

• Uneori, conversaţia se stinge ca o lampă. Ridici un pic fitilul. Mai pîlpîie cîteva idei, dar e limpede că gazul s-a terminat. Cuvîntul moare şi gîndirea adoarme.

23 noiembrie. Poetul nu trebuie doar să viseze, ci să şi observe. Sînt convins că în felul acesta poezia se va înnoi. Ea cere o transformare asemenea celei care s-a produs în roman. Cine ar crede că vechea mitologie ne mai tiranizează şi astăzi ! La ce bun să cînţi că arborele este locuit de fauni ? Este locuit de el însuşi. Arborele trăieşte : iată

ce trebuie să credem. Orice plantă are un suflet. Frunza nu-i ceea ce își închipuie o mulțime de capete găunoase. Vorbim deseori despre frunzele moarte, dar nu sîntem prea convinși că ele mor într-adevăr. La ce bun să crezi viața la marginea vieții ? Faunilor, v-ați trăit traiul : acum poetul vrea să stea de vorbă cu arborele.[...]

• Nu vei fi nimic. Zadarnic te căznești : nu vei fi nimic. Îi înțelegi pe cei mai mari poeți, pe cei mai profunzi prozatori, dar, deși se zice că a înțelege înseamnă a egala, vei fi seamănul lor, exact în măsura în care se poate compara un biet pitic cu niște uriași.

• Muncești în fiecare zi. Iei viața în serios. Crezi din tot sufletul în arta ta. De nevastă te apropii doar cu măsură. Dar nu vei fi nimic.

• Nu duci grija banilor, a pîinii, de toate zilele. Iată-te liber, iar timpul îți aparține. Nu trebuie decît să vrei. Dar n-ai putința.

• Nu vei ajunge nimic. Plîngi. înfurie-te, apucă-te cu mîinile de cap, nădăjduiește, deznădăjduiește, înhamă-te iar la jug, rostogolește-ți stînca. Nu vei fi nimic.

• Capul tău e bizar, cioplit larg din daltă, ca al genii-ilor. Fruntea ți se ilumineză ca a lui Socrate. Din punct de vedere frenologic, amintești de Cromwell, de Napoleon și mulți alții, și totuși nu vei fi nimic. Ce folos atîta risipă de aptitudini, de daruri, de vreme ce trebuie să fii nimic ?

• Care este astrul, lumea, sînul lui Dumnezeu, viața nouă unde vei trece în rîndul viețuitoarelor, unde vei fi pizmuit, unde făpturile însuflețite te vor saluta cu adîncă plecăciune, unde vei fi ceva ? [...]

29 decembrie. Cîți au vrut să se sinucidă și s-au mulțumit să-și rupă doar fotografia !

Anul 1889

15 ianuarie. Întotdeauna m-a uluit admirația universală a literaților de elită pentru Heinrich Heine. Mărturisesc că nu pricep nimic din acest german care a făcut marea greșeală de-a poza pentru francezi. *Intermezzo* [1] mi se pare lucrarea unui debutant care a vrut să confecționeze ceva poetic. [...]

• Savantul generalizează, artistul individualizează.

• Să pun la începutul cărții : Eu n-am văzut tipuri, ci indivizi.

• Să adaug acestei cărți o serie despre animale : porcul, moartea lui etc.

18 ianuarie. Mierla, acest corb mititel.

• *Suflet,* iată, într-adevăr, cuvîntul care ne-a făcut să spunem cele mai multe tîmpenii. Cînd te gîndești că în secolul al XVIII-lea, oameni de bun simț, precum Descartes, refuzau un suflet animalelor ! Lăsînd deoparte stupiditatea de-a refuza altor făpturi ceva despre care omul habar n-are, s-ar fi putut spune tot atît de bine că privighetoarea, de exemplu, n-are glas, ci poartă în cioc un fluieraș foarte meșteșugit, cumpărat de la Pan sau de la cine știe ce satir, negustor de bibelouri din pădure.

23 ianuarie. O întreagă categorie de sentimente s-a demodat. [...]

25 ianuarie. Reproșăm decadenților obscuritatea lor. Este o critică lipsită de temei. Ce-i de înțeles într-un vers ? Absolut nimic. Versurile nu sînt un exercițiu de traducere din latină. Îmi place foarte mult Lamartine, dar muzica

[1] *Lyrisches Intermezzo,* poem de Heinrich Heine, apărut în Germania în 1823.

versurilor sale îmi ajunge. Nu cîştigăm mare lucru căutînd dedesubtul cuvintelor. La drept vorbind, nici n-am găsi cine ştie ce. Ar însemna să ceri prea mult vrînd ca o melodie să aibă un înţeles, multe înţelesuri. Lamartine şi decadenţii se întîlnesc în această privinţă. Ei nu ţin seamă decît de formă. Decadenţii pun în ea ceva mai multă afectare, atîta tot.

• Ar trebui ca tuturor scriitorilor moderni să li se interzică sub pedeapsa cu amendă şi chiar cu închisoare, să împrumute vreo comparaţie din mitologie, să vorbească de harpă, de liră, de muză, de lebede ; Treacă-meargă, cocostîrcii. [...]

30 ianuarie. Idealul de calm e într-o pisică aşezată.

2 februarie. Ai crede că ochii nou-născuţilor, ochii aceia care nu văd şi în care abia vezi, ochi fără alb, adînci şi vagi, sînt făcuţi cu un strop din hăul din care ies.

27 februarie. Un om simplu, un om cu curajul de-a avea o semnătură citeaţă.

19 martie. Să citeşti două pagini din *Inteligenţa* [1] de Taine, şi să te duci să culegi păpădii, iată un vis, şi pentru moment, asta-i viaţa mea. Încă mai asist la culoarea sturzilor, la chemările becaţelor, la adormirea pădurii. Devin eu însumi jivină. Din fericire, două pagini de Taine mă curăţă şi iată-mă pe aripile fanteziei, deasupra lumii, înverşunat în studierea eului meu, a descompunerii sale, a neantului nostru. [...]

21 mai. — Da' ce tot face Jules ?

— Lucrează.

— Aha, lucrează. Şi la ce lucrează ?

— Ţi-am spus : la cartea lui.

— Şi-i nevoie de atîta timp ca să copiezi o carte ?

— N-o copiază ; o inventează.

— O inventează ! Va să zică ce se scrie în cărţi nu-i adevărat ? [...]

28 mai. Prietenia unui om de litere talentat ar fi o mare binefacere. Mare păcat că cei a căror bunăvoinţă o doreşti sînt totdeauna morţi. [...]

• Să te bizui pe cineva ca pe o scîndură putredă. [...]

---

[1] Hyppolyte Taine, *De l'Intelligence*, 1870.

14 iunie. Oare avem un destin ? Sîntem oare liberi ? Ce nenorocire că nu știm ! Ce de nenorociri dacă am ști ! [...]

9 iulie. Fiecare femeie conține o soacră. [...]

25 iulie. Să scriu o serie de gînduri, însemnări și cugetări pentru Pierre [1], intitulate „Caietele lui Boulouloum".

Iubirea : vei iubi, cu alte cuvinte vei dori să te culci cu o femeie, și o bucată de vreme o să-ți și placă să te culci cu ea.

Literatură : nu vreau să-ți țin o prelegere. Pot să-ți spun ce cărți am recitit, și care sînt scriitorii pe care i-am iubit.

Muzica : la pescuit cu undița lîngă podul din Marigny. De la o fereastră deschisă într-o ramă de crengi, ajungea pînă la mine o melodie nouă, și eram grozav de emoționat cînd, în același timp, bucățica de plută a început să joace pe apă.

Pictura : aș vrea să-ți placă și să dovedești mai mult gust decît mine, care n-am fost niciodată în stare să deosebesc un tablou de-o cromolitografie.

Familia : eu am fost omul de tranziție. Tu vei fi omul ilustru.

Morala : e prea tîrziu ca să-ți vorbesc despre morală Nimeni n-ar mai putea schimba ceea ce există deja în tine. Principiile nu se retractează. Tatăl meu, care era antreprenor de lucrări publice, a avut deseori ocazia să fure. Deși a fost ispitit s-o facă, deși a avut o mie de motive în sprijinul lui, niciodată n-a fost în stare să fure. În morală, voința este neputincioasă.

Politica : fă politică, dacă ziarele nu te vor scîrbi de ea.

Filosofia : fă filosofie. Ce expresie ! N-am inventat-o eu. Fii totuși cumpătat. Un amator s-a aventurat în cîteva ascensiuni cu balonul. A văzut o lume necunoscută dintr-o perspectivă nouă. A simțit o mare bucurie, a trăit o mare emoție. Balonul coboară. El sare din nacelă și pleacă, lăsînd în urmă balonul un pic dezumflat. Nu se face aeronaut.

---

[1] *Jean-François Renard* (1889—1934). Fiul lui J. R., numit și *Fantec*, după numele unui personaj din *Fratele meu Yves*, de Pierre Loti.

Boulouloum, îţi recomand de asemenea cu multă căldură poveştile cu zîne. Şi acum le mai citesc cu încîntare. Zînele fug din calea noastră. Sînt radioase şi nu le putem prinde, şi, tot ce nu putem avea, iubim veşnic.

Boulouloum, toată lumea are talent, geniu de asemenea, ba chiar şi uşurinţă. Vezi abatele din *Nu zi vorbă mare* [1]. Să nu spui : acest om n-are talent. Şi mai ales să nu tipăreşti una ca asta. Spune simplu : stilul său, felul său de-a gîndi îmi displac. E dreptul tău.

Boulouloum, cînd te vei plictisi prea tare şi viaţa te va apăsa, oh ! te va apăsa de moarte, ia pagina a patra a unui ziar oarecare şi dezleagă cuvintele încrucişate din triunghiul sau din careul propus. Această distracţie spulberă cele mai mari dureri.

28 iulie. Boulouloum, cine citeşte prea mult nu reţine nimic. Alege-ţi omul. Reciteşte, reciteşte-l ca să-l asimilezi, să-l digeri. A înţelege, înseamnă a egala. A fi egalul lui Taine, de exemplu, e totuşi ceva. [...]

31 iulie. În fiecare dimineaţă, să bei o ceaşcă de soare şi să mănînci un spic de grîu.

„Purcelule, tu nu munceşti !" îi spunea Langibout lui Anatole [2]. Aşa trebuie să-mi spun şi eu : „Purcelule, tu nu munceşti !" Da, şi-i bine ! Bei soare, te uiţi, observi, te bucuri de viaţă, găseşti că tot ce-a făcut bunul Dumnezeu e bine făcut. Te interesează şopîrlele, aşijderi libelulele care, înfipte una în grumazul celeilalte, zboară din crenguţă în crenguţă şi se aşază, una drept şi ţeapăn, cealaltă în linie frîntă, cu capătul cozii în apă. Îţi spui : înainte de-a scrie, trebuie să vezi. A hoinări înseamnă a munci. Trebuie să înveţi să vezi totul, firul de iarbă, gîştele care gîgîie în bătătură, soarele asfinţind, coada soarelui culcat ce se întinde trandafirie şi purpurie pe tot orizontul, ca un văl desfăcut pe care se aşază cornul lunii. Te umpli de imagini, cu mîinile înfundate în buzunare. Apuci lopeţile reveriei. Ea dă pe de lături în dreapta şi-n stînga, iese din hîrdăul ei, creşte aiurea, cum apucă. Uneori ai şi idei, care nu-s deloc vesele. Te gîndeşti la moarte, cu spaimă cînd tună, fără teamă cînd e senin, şi lumina cernută se

[1] *Il ne faut jurer de rien*, comedie de Alfred de Musset.

[2] Personaje din romanul *Nanette Salomon*, de fraţii Goncourt.

strecoară pretutindeni, se uită prin fiecare crăpătură a oblonului și apleacă ovăzul greu, cînd ți-ai dori să fii undeva, la umbră, liniștit, departe de lume, și te și vezi, netulburat, cu picioarele lipite, lungit, recules, aproape surîzător, cu cîteva șchioape de pămînt deasupra, nespus de aproape de flori, de ierburi, de viață și de zgomot. E bine. Te ascult. Nici măcar nu mai vînezi. Nu te lasă inima să ucizi o pasăre. N-au și ele oare dreptul să trăiască ? Nu pescuiești. Peștii ți se par niște făpturi însuflețite, care te interesează întocmai ca și celelalte jivine, care au aripi ca să zboare prin apă, care luptă, umblă cu șiretlicuri, care există. Devii elegiac. Înțelegi totul, zău așa ! Panteizezi. Îl vezi pe Dumnezeu pretutindeni și nicăieri. Gîndurile ți-s senine și te fac să surîzi binevoitor. Savurezi timpul. Te simți bine aidoma cu tot ce te înconjoară, dar eu ți-o spun din nou : „Purcelule, tu nu munceşti !“ [...]

12 august. Marea ușurință cu care își însușea ideile și sentimentele autorilor preferați îi paraliza originalitatea. Nu se putea fixa. I se părea că fiecare carte închide o cugetare excelentă, o teorie bună pe care o adopta numaidecît. De aici, o veșnică risipă în mintea lui, o multiplicitate de gusturi care își găsea totdeauna o împlinire, dar și o eclipsă a scopului propus, pași pierduți, inutile călătorii literare, un eclectism obsedant care l-a menținut în mediocritate și a făcut din sufletul său un autentic suflet literar, parazit pe alte suflete și incapabil să trăiască prin el însuși. [...]

28 august. Te-apucă desperarea : să citești totul, și să nu reții nimic ! Pentru că nu reținem nimic. Zadarnic ne căznim : totul ne scapă. Ici-colo, mai rămîn cîteva petice, încă fragile, ca fulgii de fum care indică trecerea unui tren. [...]

5 septembrie. Individul este o plantă, individul este o sămînță, individul este un fruct. Arta este o plantă, religia este o plantă, societatea este o plantă. Totul este o plantă. În ciuda admirației mele pentru marele scriitor care este Taine, nu mă pot împiedica să remarc cît de sărace, banale și asemănătoare sînt toate comparațiile sale.

• Ce vreau ? Gloria ! Un om mi-a spus că e ceva de capul meu. Altul mi-a spus că scriu mai bine și nu atît de

murdar ca Maupassant, altul... Şi altul... Asta-i gloria ? Nu, oamenii sînt prea urîţi. Şi eu sînt tot atît de urît ca ei. Nu-i iubesc. Puţin îmi pasă ce gîndesc ei. Femeile, atunci ? Una, astă seară, cu nişte sîni frumoşi, mi-a spus : „Citesc şi recitesc *Crima la ţară* [1]. Iată gloria, am dobîndit-o. Dar această femeie este o frumoasă imbecilă. N-are pic de minte. Mi-ar place să mă culc cu ea dacă ar fi mută. Dacă asta înseamnă gloria, nu-mi mai rămîne nimic de făcut. Şi totuşi, păstrînd proporţiile, nici nu e altceva. Cantitatea se schimbă, calitatea rămîne aceeaşi. Mai este şi-o chestiune de ureche. În această ureche, un pic de vată ajunge, în astălaltă ar trebui un sac întreg de bumbac.

6 septembrie. Invidiez pictorii. Sînt stăpîni pe publicul lor. Îl observam azi dimineaţă pe domnul Béraud la Palatul Maşinilor... Pînza se află în faţa lui. O vezi cum prinde contur. În vîrful şevaletului tronează pălăria cenuşie a domnului Béraud. Pictorul lua de pe paletă o pată de culoare, o aşternea cu gingăşie. Se trăgea îndărăt un pas, zîmbea, îmi explica ingratitudinea subiectului şi dorinţa lui de-a face ceva nou. În plus, avea o joardă în mînă, care şuiera din cînd în cînd într-un fel îngrijorător. Indica un punct luminos, un fond îngrozitor de încîlcit. Ce vreţi să facă publicul în faţa acestei înscenări ? E dinainte învins. Vanitatea intră în joc şi el se lasă tîrît de propria lui prostie. Nu pricepe nimic, asta-i sigur ; dar, dacă se trădează, vecinului n-o să-i scape treaba asta : are aşadar tot interesul să arate că se pricepe şi aruncă o vorbă nu prea compromiţătoare, trăgînd cu coada ochiului în dreapta şi-n stînga. Pictorul tocmai zîmbeşte. Pictorul a zîmbit. Publicul a căzut în plasă. Va vorbi despre acest zîmbet şi despre tablou, despre zîmbet mai ales. Vorba pe care a aruncat-o se potrivea de minune !

Pictorul îi domină pe toţi gură-cască prin prezenţa şi prin bastonul lui. Şi-apoi, îl şi vezi la treabă. Ăsta măcar munceşte !

Un scriitor şi-a petrecut nopţile scriind o carte. Publicul o cumpără cu 2 franci 75. O deschide acasă, singur, singur ; trebuie să-nţelegeţi bine acest lucru, fără frică.

[1] *Crime de village*, titlul unui volum de nuvele de J. R., publicat în 1888.

Poate s-o arunce în coş dacă vrea, cînd vrea. E un om liber. Nu se mai teme nici de vecinul său, nici de joarda şfichiuitoare a pictorului. Poate fi cît de stupid poftește, poate strivi dintr-un pumn volumul de 2 franci 75, ca o guvernantă care atunci cînd n-o observă nimeni ciupeşte copilul pentru că urlă prea tare şi-i spune „scîrnăvia dracului" ; invidiez pictorii. [...]

9 septembrie. Boulouloum, oricît ai să te plictiseşti, mai tîrziu, într-un salon, stăpîna casei n-o să observe, n-o să creadă una ca asta. Va găsi pur şi simplu că ai un aer „englezesc". [...]

25 septembrie. Citeşte roman peste roman, mă îndop cu romane, mă ghiftuiesc cu romane, mi-au ajuns romanele pînă-n gît, pentru a mă scîrbi de banalităţile lor, de repetările lor, de artificialitatea lor, de procedeele lor sistematice, şi pentru a putea să fac altfel. [...]

28 septembrie. Nu eşti destul de copt, zici tu. Va să zică aştepţi să putrezeşti ?

30 septembrie. Mă bate gîndul să-mi adun însemnările într-un volum, să le grupez pe capitole. Generalităţi : bărbatul, femeia, îndrăgostiţii, oamenii de litere, oraşul, viaţa la ţară, marea, poetul, prietenul poetului, Dumnezeu, politica, sfaturi pentru Boulouloum.

• Ca să termin un roman, va trebui să-mi propun întotdeauna să fac din el două. [...]

5 octombrie. Domnul B... este atît de mic şi are o gură atît de mare încît ar încăpea uşor în ea.

21 octombrie. Un La Bruyère în stil modern, iată ce ar trebui să fiu.

• Nimic mai prost decît nuvelele lui Balzac. E ceva prea mic pentru el. Dealtminteri, cînd avea într-adevăr o idee, făcea din ea un roman.

28 octombrie. Iată ce fel de oameni poţi întîlni în biroul unui comisar de poliţie.

Inspectorul :

— Cîţi copii ai ?

— Cinci, nu, şase. Ba nu, cinci.

— Cum asta ! Cinci sau şase ?

— Parcă totuşi şase, domnule comisar.

— Unde locuieşti ?

— Pe strada Legendre.

— E-n regulă. Poţi pleca.

— Ah ! vă rog să mă iertaţi, domnule comisar, am zis strada Legendre. Dar nu-i asta : e cea de alături.

— De cînd locuieşti pe strada asta ?

— De un an.

— Şi nu-i ştii numele ?

— L-am uitat, domnule inspector. [...]

Asemenea oameni au dreptul să voteze ca şi domnul Renan. [...]

• Ah ! dacă aş avea un secretar pentru visele mele ! Ce lucruri frumoase ar scrie ! Ziua, îmi aprind doar gîndirea. Cîteodată e posomorîtă ca un foc care nu vrea să se înfiripe. Dar odată cu somnul, se învîlvorează. Creierul meu este o uzină de noapte. [...]

10 noiembrie. Ruşinea de a plînge care naşte neobrăzarea de a rîde. [...]

23 noiembrie. Citesc astăzi, în *la Revue bleue,* un articol despre Barrès, Barrès e la modă. Dacă l-am considera drept literat, lucrul cel mai exact pe care l-am putea spune despre el este ceea ce spunea Rivarol despre Lauraguais [1] : „Ideile lui seamănă cu nişte bucăţi de geam îngrămădite în coşul unui geamgiu, străvezii una cîte una, şi obscure laolaltă". [...]

7 decembrie. Romancierii vorbesc deseori despre mirosul femeii îmbrăcate de care te apropii ceva mai mult. Să ne înţelegem : ori femeia foloseşte parfumuri, şi-atunci mirosul nu-i al ei, ori mirosul cu pricina provine de la subsuori şi de mai de jos, şi-atunci înseamnă că nu se spală. O femeie sănătoasă şi curată n-are nici un miros, din fericire ! [...]

28 decembrie. Să scriu un dialog între un domn care se află în vilegiatură şi cunoaşte viaţa la ţară din romanele lui George Sand, şi un bătrîn ţăran foarte simplu şi deloc himeric. Domnul îl chestionează pe ţăran despre „instrumentele aratorii", despre „colibioara" lui. Iluziile domnului poet cad una cîte una, sfărîmate de răspunsurile seci ale moşnegelului.

---

[1] *Louis-Felicité de Brancas de L.* (1733—1824), personaj renumit pentru vorbele sale de duh.

Anul 1890

2 ianuarie. Poţi fi poet şi avînd părul scurt. Poţi fi poet şi plătindu-ţi chiria. Chiar poet fiind, poţi să te culci cu propria ta nevastă. Un poet poate scrie, din cînd în cînd, şi în franceză.

23 ianuarie. Poate că este cu putinţă, scumpe domnule Tailhade [1], să ai talent fără a-l considera pe cutare om de litere drept idiot, sau pe cutare drept felcer. [...]

• Trebuie să operăm prin disociaţie, nu prin asociaţie de idei. O asociaţie este mai totdeauna banală. Disociaţia descompune şi descoperă afinităţi latente.

27 ianuarie. Versurile sînt o proză cu mănuşi şi bretele ; sînt o proză care pozează, cu piepţii scrobiţi, ca un invitat la o serată.

28 ianuarie. Burghezii sînt întotdeauna ceilalţi.

1 februarie. Să scrii un roman în care să anticipezi moartea unui contemporan.

8 februarie. Acest om de geniu este un vultur prost ca o gîscă. [...]

14 februarie. Rod [2] se mai străduieşte încă să facă deosebire între observaţia exterioară şi observaţia interioară sau intuitivismul. Ca şi cum, în psihologie, nu s-ar fi dovedit de mult că orice observaţie este interioară !

• Lacom să aflu totul, să fiu la curent, am ajuns să-mi placă numai cărţile foarte scurte, uşor de citit, cu un tipar

[1] *Laurent Tailhade* (1854—1919), scriitor, traducător al lui Petroniu.

[2] *Edouard Rod* (1857—1910), scriitor care se definea ca romancier „intuitivist".

aerisit,. pline de luminişuri, ca să le pot zvîrli cît. mai degrabă cu putinţă în bibliotecă şi să trec la altele.

• Să scriu un articol despre Georges Ohnet [1], împotriva dispreţului cu care vor toţi să-l strivească.

• Abuzul de moarte din cărţi îl exaspera ; cu toate acestea avea o strîngere de inimă la fiecare nou deces, la fiecare nouă înmormîntare, la fiecare din aceste banalităţi cumplite. Ne revoltăm. Spunem : „Asta-i o tîmpenie !" Dar cînd e „bine făcută", ne apucă o poftă grozavă să plîngem.

15 februarie. Intri într-o carte ca într-un vagon, arunci priviri peste umăr, eziţi, nu-ţi vine să-ţi schimbi locul şi ideile. Cum va fi călătoria ? Cum va fi cartea ?

• Domnişoara Blanche [2], care are de cheltuit lunar 30 de franci, are zi de primire şi-i foarte ofensată că nu vine nimeni. Menţine în continuare această zi de primire, în ciuda tuturor indiferenţelor. Ah ! groaza că îmbătrîneşti, şi greşeala de-a te agăţa de toate, de-a dori să reprezinţi ceva în viaţa celorlalţi, şi durerea de-a simţi că „nu mai ţine" şi că s-a terminat, că nu mai eşti decît o bătrînă ursuză şi inutilă, tocmai bună să mori !

• Nuvelă de scris în viitorul apropiat :

Doi tineri căsătoriţi trăiesc la ţară. Se plictisesc. Fac impreudenţa de a-i scrie domnişoarei Blanche invitînd-o la ei. Sosirea acesteia. La început, sînt încîntaţi, apoi totul se schimbă. Bătrînica începe să se acrească. Devine obositoare. Cum să se descotorosească de ea ? Într-adevăr, în marea lor nesăbuinţă, i-au scris că o să-şi trăiască ultimele zile alături de ei ; ce bine e să faci un bine ! Drept urmare, ea şi-a pierdut mica ei clientelă. Nu mai pot s-o trimită înapoi. Dealtminteri, bătrîna nici nu-şi dă seama de toate acestea. Îi exasperează cu sinceritățile ei. Copilaşul i se pare prost crescut şi se apucă să-l dăscălească. Mînia tatălui şi-a mamei, a acesteia mai ales : „Nu permit nimănui să se atingă de copilul meu !" Într-o zi, au o bucurie care se dovedeşte însă deşartă. Bătrîna cade bolnavă, dar se însănătoşeşte. Tînărul soţ îşi vede căsnicia stricată,

[1] *Georges Ohnet* (1848—1918), autor de romane insipide în care opune nobilimea burgheziei inteligente şi harnice.

[2] Personaj din *Plaisir de rompre* (Plăcerea de a rupe) şi *La Maîtresse* (Amanta) de J. R. Modelul acestui personaj este actriţa Danièle Davyle, cu care J. R. a avut o legătură înainte de căsătorie.

supliciul unei vieți care amenință să fie veșnic aceeași, și bătrînica asta care nu mai moare ! Se hotărăște cu sînge rece s-o ucidă. (Variantă : bătrînica decide să se omoare). Tînăra femeie nu participă la crimă, dar o ghicește. Să fac din această crimă ceva foarte bine ticluit și foarte lugubru.

Pe tînăra femeie o apucă frica.

— Cine ar putea să ne bănuiască ? o întreabă soțul ei.

Într-adevăr, nu sînt bănuiți. Își reiau tihnit viața fericită și n-au nici o remușcare. Cum bătrînica e foarte fricoasă, soțul crește în podul casei o turmă de șobolani. Într-o zi, aduce o bufniță chiar în odaia ei. Bătrînica nu se dă dusă. Se crede legată de tînăra pereche prin însăși recunoștința ei.

Să fac din această nuvelă un studiu foarte amănunțit și de-o mare ferocitate calculată.

• Nu-mi place ultima dumitale nuvelă.

— Mie nu-mi place sinceritatea dumitale nelalocul ei și de prost gust.

• Nările i se lipiră ca foile unei cărți pe care o închizi. Anumite porțiuni de pe pielea ei pergamentoasă păliră și făcu „Au ! Au !" ca un copil care încasează pe neașteptate o lovitură de riglă peste degete. Cei doi tineri o suportă dintr-o rămășiță de prietenie, apoi de milă, apoi din datorie, pînă cînd nu mai pot s-o vadă în ochi. La început, își spun : „Trebuie s-o iertăm. E atît de bună !" După aceea : „La urma urmei ne și plictisește : are vreo calitate ?"

• Sclifoselile domnișoarei Blanche, care își face cununițe din albăstrele și flori de cîmp ca o fetișcană. La început, cei doi rîd de ea ; după aceea găsesc că e ridicolă [...]

17 februarie. Căutați ridicolul pretutindeni, îl veți găsi.

18 februarie. Victor Hugo și mulți alții au văzut în copil un înger. Cînd el trebuie văzut feroce și infernal. Dealtfel, literatura despre copii nu poate fi reînnoită decît situîndu-te din acest punct de vedere. Trebuie să sfărîmăm copilul-acadea pe care diverșii Droz [1] i l-au dat pînă acum publicului să-l sugă. Copilul este un mic

[1] *Gustave Droz* (1832—1875), scriitor minor, autor de povestiri.

animal necesar. O pisică e mai omenoasă. Nu copilul care spune năzdrăvănii, ci acela care își înfige ghearele în tot ce i se pare fraged. Preocuparea continuă a părintelui e să-l facă să și le retragă. [...]

20 februarie. Privirea miloagă rotită de actor, chiar în timpul celor mai grave preocupări, ca să se asigure că este văzut și recunoscut.

21 februarie. Trebuie să avem un spirit larg, mi se citea ieri seară, cu alte cuvinte, fără îndoială, să ne dăm ifose atotînțelegătoare, și să fim universali, ca o femeie la toate ; pentru ca mamele care au fete de măritat să gîndească : „Iată un om care a primit o educație completă !" Spirit larg și conștiință largă ! N-ai zice că-i vorba de niște buzunare adînci în care aduni grijuliu și comod o grămadă de porcărioare ?

• Ah ! Atîta pagubă pentru mine ! Muzica mă plictisește. De pictură, habar n-am, iar o sculptură mă farmecă exact cît o figură de ceară într-o frizerie. Las' că asta-i însuflețită ; ai jura că trăiește. Se răsucește încet pe un șurub, își ridică și-și coboară, ca un președinte de curte, moțul fals, cu o regularitate îndărătnică.

Pentru că îți lipsește un simț, mi se va spune. Psihologia mi-a spus deja că n-am decît cinci. Un simț în plus, unul în minus, ce contează, cu condiția să-mi rămînă cel bun ! [...]

14 martie. Citit *Nevoia de-a iubi,* de Paul Alexis. Niște nuvele greoaie, insignifiante, o frază incoloră. Să-l las în pace pe domnul acesta. Felul de-a vedea lucrurile al unui mare miop care își închipuie că e subtil și adevărat pentru că vede totul meschin.

• În ciuda continuității neîntrerupte a viciilor noastre, totdeauna găsim o clipă de răgaz pentru a-i disprețui pe alții.

17 martie. Trec printr-un moment foarte păcătos. Mi-e greață de toate cărțile. Nu fac nimic. Mai mult ca niciodată, îmi dau seama că nu sînt bun de nimic. Simt că nu voi reuși nimic și rîndurile pe care le scriu acum mi se par puerile, ridicole, ba chiar, și mai ales, asbolut inutile. Cum s-o scot la capăt ? Am o soluție : ipocrizia. Rămîn încuiat ore întregi, și lumea își închipuie că lucrez de zor. Unii mă

compătimesc probabil, cîţiva mă admiră, iar eu mă plictisesc, şi casc, cu ochii plini de reflexe galbene, reflexele de gălbenare ale bibliotecii mele. Am o nevastă plină de viaţă, puternică şi blîndă, un copilaş care ar putea participa la un concurs, şi nu-mi vine deloc să mă bucur de toate acestea. Ştiu bine că această stare sufletească nu va dura. Îmi voi redobîndi speranţele, curajul, voi face eforturi nou-nouţe. Dacă aş trage măcar vreun folos din aceste mărturisiri ! Dacă aş deveni mai tîrziu un mare psiholog, mare ca domnul Bourget ! Dar nu cred să am destulă viaţă în perspectivă. Voi muri prematur, sau mă voi preda, şi voi ajunge un beţivan al reveriei. Mai bine să sparg pietre, să trudesc la coarnele plugului. Va să zică o să-mi petrec toată viaţa, scurtă sau lungă, spunînd : „Mai bine făceam altceva. De ce acest zbucium sufletesc, această zvîrcolire a elanurilor noastre ? Speranţele ne sînt ca valurile mării ; cînd se retrag, lasă la vedere o sumedenie de lucruri greţoase, scoici infecte şi crabi, crabi morali şi puturoşi uitaţi acolo, care se tîrăsc pieziş ca să ajungă iar în mare. Cît de stearpă e viaţa unui om de litere care nu s-a afirmat ! Doamne, sînt inteligent, mai inteligent decît mulţi alţii. E limpede, de vreme ce citesc fără să adorm *Ispitirea sfîntului Anton*. Dar inteligenţa mea e ca o apă care curge degeaba, neştiută, pe care încă n-a fost instalată o moară. Da, asta-i : încă nu mi-am găsit moara. Oare o voi găsi vreodată ? [...]

• Un pedant este un om cu o proastă digestie intelectuală.

• Zeflemistul Dubus [1] era copleşit de emoţie, ieri, aproape palid, aflînd că nu ştiu care ziar pomenise numele lui.

• Investim elogiile cum investim şi banii, pentru a ne fi restituite cu dobîndă. [...]

• Cum nu observase încă nimic, îi plăceau grandiosul şi emfaza.

31 martie. Păziţi-vă de scepticii excesivi : sînt în stare să judece foarte aspru cele mai neînsemnate acţiuni ale voastre [...]

[1] *Edouard Dubus* (mort în 1865), ziarist, poet şi autor de romane populare.

• A susține conversația este oricum cel mai bun mijloc de-a nu observa că ceilalți sînt niște imbecili. [...]

12 aprilie. Ce importanță are ceea ce fac ! Întrebați-mă ce gîndesc. [...]

17 aprilie. Cei doi Dumas au răsturnat teoria economiei. Tatăl a fost risipitorul, iar fiul a fost avarul. [...]

• Un vînt stupid care împinge, cheltuind o groază de suflu, doi sau trei nouraşi albi, în formă de iepuri.

30 aprilie. Metempsihoză cu amendament : sufletul lui Bismarck trecînd în inima unei senzitive. [...]

• Am o idee de roman în formă de arici, pentru că nu mă încumet să mă ating de el. [...]

• Cînta remarcabil la pian cu un singur deget. [...]

11 mai. În roman, caut în primul rînd ciudățeniile frazei. Cu alte cuvinte, nu pot suferi romanele străine, chiar şi cele ruseşti, chiar şi cele ale lui Tolstoi. [...]

14 mai. „Într-o zi, spuse el, am rămas opt zile nemîncat". [...]

26 mai. Îi spun lui Alix [1] că piesele care se joacă pe scena unui teatru sînt scrise de oameni de litere.

— Înseamnă că scriu al dracului de repede, răspunde el. [...]

27 mai. Ceea ce le lipseşte probabil fraților Goncourt este arta de a-şi scoate în relief cuvintele, ciudățeniile de limbaj, de-a le pune în vitrină pentru a-l face pe orice gură-cască să zăbovească în fața lor. Nu-ți dai seama că sînt plini de spirit — şi încă din cel mai ales —, decît la a doua sau la a treia lectură. Dar un om care se respectă nu citeşte de două ori acelaşi lucru.

28 mai. Un rîs trist ca un clovn în haine de seară.

• A crede omenesc ceea ce ne este propriu doar nouă, iată marea eroare.

• O fecioară de ceară sub un glob, cu un măr aurit pe cap, neclintită de parcă l-ar aştepta pe Wilhelm Tell. [...]

• Realismul ! Realismul ! Dați-mi o realitate frumoasă : voi lucra după ea.

---

[1] *Jules Alix*, proprietarul unei case la Barfleur, în care J. R. şi-a petrecut vara anului 1887, ca invitat al soților Galbrun (soții Vernet din romanul *L'Ecornifleur* [Parazitul], 1892.

2 iunie. Am clădit castele atît de frumoase încît m-aș mulțumi doar cu ruinele lor.

3 iunie. Preotul de țară de Balzac, o carte în care o femeie criminală se reabilitează cu ajutorul agriculturii!

4 iunie. Recitit *Preotul de țară.* Moartea doamnei Graslin e un lucru foarte frumos. Totuși, gîndesc că acest gen de roman a murit, cel puțin pentru oamenii de mare talent. Este un *trompe l'oeil.* Face o impresie puternică, dar efectul nu durează, și ajungi să zîmbești un pic. Vreau să spun că în acest caz Balzac nu-i decît un Montepin [1] talentat, genial dacă vreți, și cred că scriitorii într-adevăr înzestrați nu vor mai putea scrie asemenea cărți, cu seriozitate. [...]

10 iunie. O furtună de liniște.

• În *Țăranii* săi, Balzac îl face pe țăran flecar: eu cred, dimpotrivă, că țăranul nu-i deloc flecar.

Balzac are prea mult geniu: îl împrumută și țăranilor săi. [...]

21 iunie. Un pictor este un bărbat care poartă beretă. [...]

• Straniul construit cu lucruri simple. [...]

• Bîlbîiala trufașă a lui Barbey d'Aurevilly. [...]

• O plantă exotică se deschidea ca un evantai de brice. [...]

1 august. Un stil alb.

12 august. Poate că Merimée este scriitorul care va rezista cel mai mult. Într-adevăr, el folosește mai puțin decît oricare altul imaginea, această cauză a bătrîneții stilului. Posteritatea va aparține scriitorilor uscați, constipaților. [...]

• Totuși, operele lui Paul Bourget miros cam prea tare a parfumerie. [...]

3 septembrie. Valette [2] îl definea pe Flaubert astfel: perfecțiunea talentului, dar numai a talentului. [...]

4 septembrie. Porțelanul spart rezistă mai multă vreme decît porțelanul intact. [...]

---

[1] *Xavier de Montepin* (1823—1902), dramaturg și autor de romane foileton.

[2] *Alfred Valette* (1859—1935), ziarist, literat.

24 septembrie. Nu știm ce e Dincolo, pentru că această ignoranță este condiția *sine qua non* a vieții noastre. Așijderi gheața nu poate cunoaște focul decît cu condiția de-a se topi, de-a dispare. [...]

29 noiembrie. Barrès a găsit cel mai bun procedeu pentru a fi nou : complică stilul lucrurilor vechi.

• Totuși n-ar trebui să lăsăm să treacă, fără să facem o capodoperă, timpul cît credem în literatură : e scurt.

30 noiembrie. Psihologia. Cînd folosim acest cuvînt, ai zice că fluierăm după niște cîini. [...]

10 decembrie. De îndată ce o femeie îmi arată dinții, îi văd capul în chip de hîrcă.

10 decembrie. Văzut azi-dimineață pe Alphonse Daudet. Era și Bonnetain [1] acolo. Daudet s-a ridicat, m-a privit în lumină și mi-a spus : „Îl recunosc pe Morcoveață". Un cap frumos, aidoma celui pe care îl vedem în vitrine, cu barba ușor încărunțită. Un meridional foarte îmblînzit, bătrîn, schilod acum, umblînd cu ajutorul unui baston cu capătul de cauciuc. Mă copleșește cu complimente. Nu știu cum să-i răspund. Să-i zic „domnule" sau „scumpe maestre" ? Ne vorbește cam despre toate, fără strălucire, dar cu generozitate, sănătos. Spune că protestele lui Renan i-au dat dureri de burtă lui Goncourt. Ne vorbește despre Brinn' Gaubast, care a fost profesorul lui Lucien, fiul său, despre povestea urîtă a manuscrisului, furat, al *Scrisorilor din moara mea.* Daudet îi spunea lui Brinn' Gaubast : „Dumneata ai fi în stare să faci isprava din *Lupta pentru viață* [2], dumneata ai ucide pentru trei franci".

Spune :

— Prima dată, singura dată cînd am vrut să cînt din cimpoi, erau de față verișoarele mele, și-am tras o bășină răsunătoare ; da, vrînd să-mi umflu bietul obraz, am tras o bășină zdravănă. Tinerii literați de astăzi mi-aduc aminte de această aventură jalnică. [...]

20 decembrie. Teatrul e foarte bun pentru că acolo nu poți folosi fraze așa-zis „psihologice" ca să pregătești stări sufletești.

---

[1] *Paul Bonnetain* (1858—1899), ziarist la *Figaro.*

[2] *La lutte pour la vie,* piesă de Alphonse Daudet, inspirată de crima a doi studenți care au ucis o bătrînă pentru a o jefui.

Anul 1891

[...] *3 februarie.* Ieri seară, dineul simboliştilor. Toasturi cu nemiluita, pregătite, improvizate, citite, bîiguite. O vorbă a lui Barrès : „Cu toţii purtăm în adîncul inimii noastre bomba antisimbolistă". Barrès mi se pare gelatinos. Bărbiţa lui Felix Fénéon [1].

Se afla acolo şi un domn încorsetat în plastron, cu ceva mare şi alb la butonieră. Ai fi spus că este cavalerul de onoare al simbolismului. Era întrebat : „Dumneata ce cauţi aici ?" El răspundea : „Tocmai m-au trîntit la bacalaureat. Ieşind de la facultate, am văzut că are loc un banchet al oamenilor de litere. Mi-am oferit o invitaţie". Îl surprindea un lucru. „Cum ! E ora unsprezece şi mai aveţi timp să trimiteţi articole la ziare !"

Mendès [2] sau pederastie în gest. Mirbeau [3], tipul plutonierului de artilerie. Marie Kryzinska [4], o gură să-ţi bagi piciorul într-însa.

Raynaud [5] nu era mulţumit de dineu şi spunea : „Nici n-am apucat să ne pilim un pic".

---

[1] *Felix Fénéon* (1861—1944), ziarist, critic literar şi critic de artă.

[2] *Catulle Mendès* (1841—1909), poet, critic şi autor dramatic simbolist.

[3] *Octave Mirbeau* (1848—1917), romancier şi autor dramatic.

[4] *Marie Kryzinska* (moartă în 1904), poetă. Se pretindea creatoarea versului liber.

[5] *Ernest Raynaud* (1864—1936), poet. A fost coleg cu J. R. la liceul Charlemagne.

Vanor [1]. Băiatul ăsta împarte strîngeri de mînă cu un talent !... E o forţă redutabilă în saluturi din cap şi zîmbete simpatice.

Moréas [2]. Îi cade părul în mustaţă.

Jean Carrère [3]. Un Lamartine meridional. Crede în ideal, în infinit, în Iov, într-o sumedenie de jălnicii şi, ca s-o dovedească, recită propriile sale versuri. În afară de asta, tare i-ar plăcea să fie luat drept un barbar, şi-şi închipuie că la apariţia volumului său de versuri, toată lumea o să se năpustească asupra lui. Dealtfel, Louis [4] l-a şi prevenit, foarte serios.

Léon Lecour, cărunt acum, pleşuv şi tot mititel. Vai ! cei care văd în literatură o doică n-ajung bine.

Toţi aceşti inşi spun : „Sînt un revoltat", cu aerul unui babalîc care tocmai s-a scăpat pe el, fără să pătimească prea tare.

4 februarie. Da ! Eu le vorbeam, înaripat, într-o limbă aleasă, poate şi-n versuri, şi, cu braţele încrucişate, aşteptam răspunsul lor.

Dar nu erau decît nişte cotarle adunate roată, nişte cotarle slăbănoage, care mi-au răspuns cu urlete monotone.

13 februarie. O nuvelă aproape foarte bună, un fel de subcapodoperă.

• Ah! viaţa literară! M-am dus astă seară la Lemerre [5]. Nu dau prea des pe acolo, din timiditate. Nici un exemplar din *Zîmbete înţepate* în vitrină. Numaidecît mi-a şi venit ideea imbecilă că s-ar putea ca cele 1.000 de exemplare să se fi epuizat. Cînd am intrat, îmi cam bătea inima.

Lemerre nici nu m-a recunoscut măcar. [...]

23 februarie. Georges Sand, vaca bretonă a literaturii.

• Trecem prin stări trupeşti stranii, ca şi cum moartea ne-ar face semne prieteneşti.

---

[1] *George Vanor* (Georges van Ormelingen) (1865—1906), poet şi eseist.

[2] *Jean Moréas* (Yanni Papadiamantopoulos) (1856—1910), poet simbolist.

[3] *Jean Carrère* (1867—1932), ziarist, poet, romancier.

[4] *Louis Denise*, unul dintre fondatorii periodicului *Mercure de France*.

[5] *Alphonse Lemerre* (1838—1912), editor. A publicat în 1890 culegerea de povestiri *Sourires pincés* (Zîmbete înţepate) de J.R.

24 februarie. O semnătură tremurată care se teme să-şi spună numele.

25 februarie. Azi dimineaţă, convorbire plăcută de o oră şi jumătate cu Alphonse Daudet. Suferea mai puţin, umbla cu paşi aproape fireşti, era vesel. Goncourt i-a spus : „Spune-i lui *Zîmbete înţepate* că nu l-am uitat, că o să-i scriu după ce voi termina *Elisa* [1]". Nici Goncourt nu-i mai scutit de micile mizerii ale vieţii literare. Un articol răuvoitor al lui Bonnières [2] în *Figaro* l-a mîhnit adînc, iritîndu-l multă vreme. De fapt, ar fi trebuit să surîdă, căci articolul spune că tot ce poate fi bun acolo îi aparţine lui Ajalbert !

— Îl cunoaşteţi pe Victor Hugo ?

— Da, am cinat deseori cu el. Mă socotea un om vesel. Beam aproape cît el, dar totdeauna am refuzat să-i dau cărţile mele. Îi spuneam : „Tot n-o să le citiţi, scumpe maestre, şi-o să puneţi să-mi scrie pe vreuna din femeile care vă fac curte". Mi-am păstrat cu încăpăţînare acest rol şi Victor Hugo a murit fără să mă cunoască. Doamna Daudet era o fetiţă la masa lui Hugo. Nu cuteza să sufle o vorbă, de frică, fără îndoială, să nu fie confundată cu ţîfnoasele din preajma maestrului. În fond, timiditatea ei era orgoliu. În fiecare duminică mă duc la Goncourt. Asta mă costă, dar tot mă duc. E atît de singur, atît de stingher ! Eu am întemeiat Podul [3] !

Cu instantaneul faci numai falsuri. Fotografiază un om care cade : obţii un moment, dar nimic care să semene cu o cădere.

M-am obişnuit să scriu tot ce-mi trece prin minte. Un gînd îl notez în zbor, fie şi nesănătos sau criminal. Este limpede că aceste însemnări n-ar reda totdeauna omul care sînt în realitate. Sîntem iresponsabili de bizareriile

---

[1] *La Fille Elisa*, roman de Edmond de Goncourt (1877), a cărui eroină este o prostituată. Dramatizat de *Jean Ajalbert* (1890). Piesa a fost interzisă de cenzură la 19 ianuarie 1891.

[2] *Robert de Wierre de Bonnières* (1850—1905), ziarist şi romancier.

[3] În acel „Pod" de la etajul al II-lea al locuinţei lui E. de G. se adunau în fiecare duminică prietenii săi. Aici s-a născut ideea întemeierii Academiei Goncourt.

minţii noastre. Putem izgoni doar imoralul şi ilogicul, dar nu să le şi împiedicăm să vină.

Într-o zi, scrisesem că primele noastre impresii sînt singurele de neşters. Restul nu-i decît o repetiţie, un efect al deprinderii. A doua zi, am găsit această pagină brăzdată de zgîrieturi de unghii : doamna Daudet o citise indiscret şi făcuse următorul raţionament : „Cu siguranţă că în afară de mine el a spus «Te iubesc» şi altor femei. Eu am venit după ele. Cît de sincere sînt atunci declaraţiile sale de dragoste ?"

Viaţa este o cutie cu unelte care înţeapă şi taie. În fiece clipă ne însîngerăm mîinile.

M-am însurat tînăr, cu datorii de 40.000 de franci, din dragoste şi din calcul, de frica destrăbălării şi a concubinajului. Nevastă-mea avea vreo sută de mii de franci. Întîi mi-am plătit datoriile, apoi am ajuns să amanetăm diamantele doamnei Daudet. Ea îşi ţinea socotelile ca o bună gospodină, dar cuvîntul „munte de pietate" o îngrozea, scria în registrul ei : Acolo.

Într-o zi, apare Glatigny [1]. „Am venit să prînzim împreună", îmi spune el. Îi răspund : „Mă bucur grozav că soseşti prea tîrziu, pentru că n-aveam decît o pîinişoară de zece centime, şi zău aşa ! abia ce mi-a ajuns mie". Glatigny m-a dus la Banville, de la care am împrumutat un franc şi patruzeci de centime.

Banville, un om pe care încă nu-l cunosc. Nu ascultă, nu simte nici o plăcere să „frunzărească o minte", şi, asemenea cumpărătorilor, nu aşteaptă în fraza ta decît cuvîntul care trebuie să-i provoace răspunsul. E un om doldora de anecdote pe care le povesteşte minunat, nu-mi face nici o plăcere să-l văd. Şi ne cunoaştem din 1856 !

Nu te preocupa aşadar de familia dumitale ! Niciodată n-ai să reuşeşti să-i fii pe plac. Tatăl meu asculta o piesă de-a mea. Cum un domn care se afla lîngă el spusese : „E plicticoasă !", numaidecît bravul meu tată a socotit hotărîtoare această părere, şi nici succesul piesei, nici articolele din ziare, nimic n-a putut modifica această părere pe care o datora unui imbecil oarecare. Altă dată, băiatul meu petrecuse o seară cu cîţiva duşmani de-ai

[1] *Albert Glatigny* (1839—1873), actor şi poet.

mei, care nu se sfiiseră să mă bestelească. Ce mutre mi-a făcut apoi... Le-am descris în însemnările mele, şi, într-o zi, bietul băiat va şti ce-am gîndit despre el în seara aceea. E un caiet pentru el, şi nu vreau să fie publicat vreodată. Îl va citi după moartea mea.

Băiatul meu Léon este o minte de prima mînă. A scris cîteva lucruri foarte reuşite pe care are curajul să nu le publice. Asta-i grozav !

Ai să reuşeşti, Renard. Sînt sigur, şi ai să cîştigi bani, dar pentru asta, trebuie totuşi să-ţi tragi din cînd în cînd cîteva picioare-n fund...

Simboliştii ăştia, ce oameni absurzi şi jalnici ! Nici nu-mi vorbi de ei ! Nu există nimic abscons. Orice om care are talent reuşeşte, şi cred cu fanatism că orice trudă îşi găseşte răsplată. Vino neapărat joia. Ai să întîlneşti cîţiva oameni reci, şi alţii cu un creier puternic de savant ca al lui Rosny [1], care te năucesc cu vorbăria lor.

Am strîns cu putere mîna lui Daudet şi spunîndu-i : „Scumpe maestre, iată-mă înviorat pentru multă vreme." [...]

5 martie. Ieri, la Daudet, Goncourt, Rosny, Carrière [2], Geffroy [3], domnul şi doamna Toudouze [4], domnul şi doamna Rodenbach [5]. De ce am ieşit de acolo îngreţoşat ? Îmi imaginam fără îndoială că Goncourt nu-i om. Oare trebuie neapărat să regăsim la bătrîni meschinăriile tinerilor ? Ce l-au mai forfecat pe bietul Zola, ajungînd să-l acuze chiar că a cotit-o spre simbolism ! Şi Banville, „bătrîna cămilă", cum îl numeşte Daudet, care spune iar, de astă dată cu haz : „Dacă aş fi făcut arborele genealogic al lui Zola, aş fi fost găsit într-o zi spînzurat de una din crengile lui !..."

Goncourt, un militar voinic în retragere. Nu mi-a fost dat să-i constat spiritul : rămîne pe altă dată. Pînă la

---

[1] *J. H. Rosny,* pseudonim comun al fraţilor Boex pînă în 1909, cînd încetează să mai colaboreze. Membri fondatori ai Academiei Goncourt. Nu se poate şti la care dintre fraţi se referă, în general, J. R.

[2] *Eugène Carrière* (1849—1906), pictor.

[3] *Gustave Geffroy* (1855—1926), dramaturg.

[4] *Gustave Toudouze* (1847—1904), ziarist, romancier şi istoric.

[5] *Georges Rodenbach* (1855—1898), poet.

următoarea impresie, este omul repetărilor pe care le găsesc detestabile în opera fraţilor Goncourt. Rosny, un flecar savant, simte o plăcere deosebită să-l citeze pe Chateaubriand, mai ales *Memoriile de dincolo de mormînt.*

Carrière, un domn care strînge mîna celorlalţi cît mai aproape cu putinţă de coapsă.

Rodenbach, un poet care găseşte că sîntem lipsiţi de naivitate, care a luat în serios articolul lui Raynaud despre Moréas, şi nu se mai descurcă în ironiile lui Barrès. A fost rugat să citească nişte versuri. A făcut nazuri. Ceilalţi au insistat. El s-a făcut că le caută ; ceilalţi l-au uitat. A venit vorba despre altceva şi nu şi-a mai citit versurile...

Proastă zi, ziua de ieri. Celor de la *Écho de Paris* li se pare că nuvela mea *Napul sculptat* e prea subtilă, iar mie mi se pare că oamenii noştri importanţi nu sînt destul de subtili. N-o să treacă.

Unde mai pui că de la intrare chiar, toţi invitaţii sînt rugaţi să-şi stoarcă pana într-un albumaş oferit de doamna Dardoise [1] lui Lucien, cel mai mic dintre băieţii lui Daudet. Am scris şi eu :

„Raza de soare coborî să se joace pe parchet. Copilul o văzu şi se aplecă s-o apuce. Îşi rupse unghiile. Strigă cu durere : «Vreau raza de soare !» şi începu să plîngă, furios, izbind cu piciorul.

Dar raza de soare plecă".

Ce-o mai fi însemnînd şi asta ?

Doamna Dardoise. Femeile foarte bătrîne şi-au pierdut dragostea de tinereţe şi de viaţă...

Rodenbach povesteşte că Charles Morice [2] s-a prezentat la Perrain, director la *Revue bleue,* şi i-a spus : „Domnule, am de spus o mulţime de lucruri. Sînt foarte multe lucruri de spus în momentul acesta". Apoi, scoţînd din adîncurile redingotei un petec de hîrtie : „1. Simbolismul. 2. Racine, scumpul meu Racine (aici, o pauză). 3. Natura şi simbolul. 4. Simbolul şi natura. Nu-i totuna. Ar fi aşa treizeci şi şase de articole".

---

[1] Corect, doamna *Dardoize.* Prietenă a familiei Daudet, amintită deseori în *Jurnalul* fraţilor Goncourt.

[2] *Charles Morice* (1861—1919), poet, romancier şi nuvelist.

Daudet spune :

— Şcolile sînt specialitatea Franţei. Aş fi avut mult mai mult succes dacă aş fi vrut să deschid o dugheană în faţa dughenei lui Zola. Dar noi am îngăduit să fim asociaţi cu el din indiferenţă, iar astăzi toată presa vorbeşte numai despre Zola. Nu mai există glorie decît pentru el.

Aduce vorba despre romanul lui Banville *Marcelle Rabe*. Urmează o izbucnire de strigăte împotriva acestui domn care vrea să scrie romane fără documente. Goncourt spune :

— În ceea ce mă priveşte, încă n-am putut pătrunde în acest aluat gros...

Rodenbach spune :

— Pentru că generaţia sa nu l-a vrut, Anatole France s-a întors către tineri şi le-a spus : „Precum ştiţi, sînt de-ai voştri". [...]

- Nu citesc nimic, de frică să nu găsesc lucruri bune.
- Zîmbetul meu are gălbenare.
- Ieri seară, Schwob şi cu mine ne-am despuiat inimile.

Este un om de-o inteligenţă deosebită care a trecut prin multe crize. A vrut chiar să se otrăvească.

— Timp de două minute, spune el, înainte de-a vărsa, am simţit atingerea morţii.

Îmi spune :

— La început, mi s-a părut că eşti un om rău, insuportabil, şi, în ciuda admiraţiei mele pentru dumneata, sufeream astă-seară, în timp ce veneam să cinăm împreună. Sufeream cu anticipaţie de contrazicerile dumitale.

- Creierul este lipsit de pudoare.
- Portretul lui Schwob. Iată un izolat. E de părere că noi venim prea tîrziu, şi tot ce ne mai rămîne de făcut după înaintaşii noştri e să scriem bine.

Spune : „Iată ce vreau să spun", se ridică, se plimbă, uşor gîrbovit, şi vorbeşte. Are arcada sprîncenelor proeminentă, o faţă rotundă şi simpatică, păr cît se poate de puţin şi felul onctuos de-a vorbi al unui seminarist distins. [...]

8 martie. Fost azi la Daudet, de unde trebuia să mergem la Rodin, apoi la Goncourt. Am avut fără îndoială marea nefericire de-a nu-i fi pe plac. Ce m-o fi apucat că nu i-am lăudat la nimereală cărţile pe care nu i le-am citit.

Salut corect, politeţe strict necesară, şi nici un fel de invitaţie, nici o vorbă din partea soţiei sale despre soţia mea şi despre copil. Băieţaş, precis că ai făcut vreo gafă. Vai ! viaţa ne calcă pe bătături... Daudet ne povesteşte ce grozav e fiul său Lucien, cum nici nu-i pasă de toaleta lui... despre o pereche de botoşei pe care i-a făcut anume pentru el, şi plecăm.

La Rodin, o revelaţie, o încîntare, acea *Poartă a Infernului,* mărunţişul acela, cît o mînă, care se numeşte *Eternul idol ;* un bărbat cu mîinile la spate, învins, sărută o femeie sub sîni, îşi lipeşte buzele de pielea ei, şi femeia are o înfăţişare nespus de tristă. Greu mă dezlipesc de această lucrare. O femeie bătrînă din bronz, un lucru cumplit de frumos, cu sîni căzuţi, cu pîntecele plin de zbîrcituri, dar capul încă frumos. Apoi înlănţuirile de trupuri, înnodările de braţe, şi *Păcatul originar,* femeia încleştată de Adam, trăgîndu-l spre dînsa cu toată fiinţa ei, şi satirul sfîrtecînd o femeie în braţele lui, cu o mînă între coapsele ei, contrastele acelea de pulpe de bărbaţi şi picioare de femei. Doamne, dă-mi puterea să admir toate acestea !

În curte, blocuri de marmură îşi aşteaptă viaţa, stranii prin însăşi forma lor şi, ai spune, prin dorinţa lor de-a trăi. Amuzant : eu, în postura omului care l-a descoperit pe Rodin.

Rodin, un tip de pastor, sculptorul voluptăţii dureroase, îl întreabă cu naivitate pe Daudet cum să-şi intituleze creaţiile uluitoare. Găseşte nişte nume nesărate şi banale, din mitologie de exemplu. Macheta unui Victor Hugo gol... ceva de un grotesc desăvîrşit, dealtfel.

La Goncourt : un muzeu de sus pînă jos. Zadarnic mă uit : nu văd nimic. Nu remarc nimic. În acest interior, Goncourt, tipul bătrînului colecţionar, indiferent faţă de tot ce nu-i mania sa, e la el acasă. Mă uit la nişte gravuri de Daumier. Goncourt ridică jumătatea volumului pe care îl lăsasem să atîrne un pic : „Ştiţi, uneori se şi rupe". Îmi spune :

— Nu vă simţiţi obligat să vă uitaţi, dacă vă plictisesc.

Casa nu pare solidă. Uşa „podului" se închide prost, bate veşnic, şi, tixit cum e cu chinezării, „podul" pare

una dintre cele mai bogate colibe de la Expoziția universală.

— Nu fumați ?

— Nu.

— Aha ! vreți să fiți original. [...]

• Să scrii așa cum sculptează Rodin. [...]

23 martie. Balzac este poate singurul care a avut dreptul să scrie prost. [...]

7 aprilie. Stil înseamnă să uiți toate stilurile. [...]

10 aprilie. Mi-a venit ideea să fac din *Parazitul* una dintre ipostazele lui *Morcoveață ;* ceva cum ar fi experiențele lui sentimentale. Un fel de Tartarin. Ar fi Morcoveață între trei și doisprezece ani, Morcoveață la douăzeci de ani, și, mai tîrziu, Morcoveață între doisprezece și douăzeci de ani. [...]

15 aprilie. O vorbă de duh a Gloriettei [1] : „Dacă aș ști că voi muri, aș muri dinainte". [...]

• Daudet, în vervă, ne povestește despre îmbarcările lui Gauguin, care ar tot vrea să plece în Tahiti ca să nu mai vadă pe nimeni, dar nu mai pleacă. Pînă și prietenii lui cei mai buni au ajuns să-i spună : „Trebuie să pleci, dragul meu, trebuie să pleci".

• Criticul este un botanist. Eu, în schimb, sînt un grădinar. [...]

• M-am săturat să mă tot fac mic în fața celorlalți.

• Vizitat în seara asta expoziția lui Eugène Carrière. Nebunia dureroasă a fetițelor, a fetelor tinere, de-o drăgălășenie, de-o grație înfricoșătoare de nebune vesele. Mame bolnave și *nebune,* cu sîni urîți și prost desenați, care își alăptează copiii. Un prunc cu flori roșii în cap și cu înfățișarea unui hopa-mitică hidos. Poză frecventă : capul sprijinit în mînă. Aderența cărnurilor. Figuri tăiate parcă în piatră. Geffroy, un melancolic tăcut, pretinde că toate aceste capete gîndesc. Eu nu cred : mai degrabă și-au pierdut facultatea de a gîndi. Sînt aproape moarte, inerte, ca după o catastrofă groaznică. „Păi, ce, parcă viața e ceva vesel ?" spune Geffroy. Și-apoi, la naiba ! oamenii aceștia

[1] *Marie Renard* (1871—1938), soția lui J. R. numită și *Marinette* și *Marinon.* Cu acest nume J. R. își va boteza și casa de la țară.

ne-ar tîrî în cine ştie ce văgăuni. Sînt interesanţi, dar altceva nu mai ştim. Ne extaziem foarte uşor în faţa lor. Acolo unde probabil că pictorul n-a căutat decît un joc de lumini sau de linii, noi vedem cîte şi mai cîte, lumea de apoi. Iată mîzgăleala ajunsă să egaleze capodopera. Te simţi ca beat. Trebuie neapărat să te dezbeţi şi să pleci. Nu asta înseamnă mare artă. [...]

1 mai. Ce este imaginaţia noastră în comparaţie cu cea a unui copil care vrea să facă o cale ferată din cîteva fire de sparanghel ?

2 mai. Dobîndeşte talentul de-a spune fără să caşti : „Interesant." [...]

• Omul cumsecade care este Rodin ne spune cu naivitate : „Am fost elevul lui Barye, dar nu-l înţelegeam. Mi se părea prea simplu pentru a fi un mare artist".

7 mai. Să înşfaci de ceafă ideea fugară şi să-i striveşti nasul de hîrtie.

• Simt. Presimt că fraza mă va chinui. Va veni ziua cînd nu voi mai putea scrie un singur cuvînt.

• Mi-era frică să nu ajung mai tîrziu doar un Flaubert de salon, inofensiv. [...]

9 mai. Totul e frumos. Trebuie să vorbim despre un porc ca despre o floare.

16 mai. Văzut ieri expoziţia Monet. Căpiţele acelea cu umbra lor albastră, cîmpurile împestriţate ca nişte batiste în carouri. [...]

• Moréas spune : „Eu semăn cu Racine". [...]

• Cină la Barrès. D'Esparbès [1] ne povesteşte despre Alphonse Allais [2] în postură de soldat.

Într-o zi, vede drapelul regimentului într-un ungher şi se repede întrebînd : „Unde este umbra, umbra drapelului ?"

Caporalul era un corsican, Bellagamba, pe care l-a numit numaidecît „domnul Bellejambe".

Venea la instrucţie tîrînd arma de baionetă şi, în fiecare clipă, ieşea din rînd ca să se uite la ceilalţi cînd caporalul spunea : „Cutare, suge burta".

---

[1] *Thomas E.*, numit Georges d'Esparbès (1864—1944), desenator, apoi ziarist, autor de romane istorico-militare.

[2] *Alphonse Allais* (1854—1905), scriitor apreciat în epocă pentru verva şi humorul său.

Într-o zi i-a spus caporalului :

— Domnule Bellejambe, e o dimineaţă frumoasă. Cerul e limpede, păsările ciripesc. Eu plec.

Şi a ieşit din rînduri, tîrîndu-şi ca de obicei puşca de baionetă.

Toate acestea cu o înfăţişare aiurită. Colonelul îl iertă întotdeauna, iar în cele din urmă i-a dat drumul să plece. Din douăzeci şi opt de zile, a făcut vreo cinci sau şase. [...]

• De zece ani, Charles Morice e portarul simbolismului. Stă acolo în prag, şi el este cel care îi lasă pe toţi tinerii să pătrundă. [...]

• Să nu fii niciodată mulţumit : aici e toată arta.

18 iunie. Fii liniştit ! N-am să uit niciodată serviciul pe care ţi l-am făcut. [...]

29 iulie. Parazitul este povestea unui tînăr insuportabil care vorbeşte toată ziua şi nu dovedeşte nimic.

30 iulie. Poate că războiul nu-i decît revanşa animalelor pe care le-am ucis.

31 iulie. Este oare de crezut că o carte are pudoarea ei, şi nu trebuie să vorbim despre ea prea mult ? [...]

3 august. De vreme ce „stilul meu" poate fi recunoscut, înseamnă că fac veşnic acelaşi lucru, din păcate ! [...]

7 octombrie. Schwob : „Da, publică *Parazitul.* Lumea te aşteaptă. Toţi pretind că n-ai suflu". Rosny îmi spunea aseară : „Da, superioritatea lui în lucrurile mărunte este incontestabilă, dar ar trebui să-l vedem în cele mari".

Capus [1] : „De ce credeţi că Ollendorf [2] ar refuza *Parazitul !* Doar publică în fiecare zi cîte un volum. Unde s-a mai pomenit editor care să refuze o carte ?" [...]

9 octombrie. O fată tînără, victimă a unui accident datorat bunăvoinţei.

• Adevărata fericire ar fi să ne amintim de prezent.

• Ce căsnicie ! Nu mai terminaţi odată cu gîngurelile voastre ? Parcă am fi la un vînzător de păsări ! [...]

• Poate că oamenii cu memorie foarte bună sînt lipsiţi de idei generale. [...]

---

[1] *Alfred Capus* (1858—1922), ziarist şi autor dramatic.

[2] *Paul Ollendorf*, editor.

• Aş vrea să fiu în proză un poet mort care se regretă.

• Proza trebuie să fie un vers care nu încape în rînd. [...]

22 octombrie. Prietenii mei mă aşteaptă la roman, ca la un colţ de stradă. [...]

• Să fii rău pe hîrtie.

• Descrierea unor ţărani se poate face şi fără greşeli de ortografie.

30 octombrie. O frază solidă, construită parcă din litere de firmă, decupate din plumb.

• Nu rîd de gluma dumitale, ci de cea pe care o voi face eu.

2 noiembrie. Este uimitor cît cîştigă toate celebrităţile literare cînd sînt văzute caricatural ! [...]

8 noiembrie. Cînd eşti foarte tînăr, ai originalitate, dar nu talent. [...]

30 noiembrie. Barrès uită deseori că ceea ce el numeşte dispreţuitor „o povestire" e mai greu de făcut decît o cugetare filozofică. [...]

1 decembrie. O idee nu înseamnă nimic ! Dacă n-ar fi fraza, m-aş duce să mă culc.

2 *decembrie.* E rău să vrei să le placi oamenilor de talent.

Ce mortăciune ar fi o literatură pe placul lui Barrès !

• Scriitorii pe care îi socotim talentaţi şi pe care nu-i citim niciodată. [...]

3 decembrie. Toate bune şi frumoase, dar în lună cînd vom merge ?

4 decembrie. Era atît de urît, încît atunci cînd se strîmba nu mai era chiar atît de urît.

7 decembrie. Nu există decît un singur fel de-a fi ceva mai puţin egoist decît ceilalţi : să-ţi mărturiseşti egoismul.

11 decembrie. Îmi recunosc cu multă umilinţă orgoliul. [...]

• Mare păcat că gustul nostru înaintează în timp ce talentul nici nu clinteşte.

17 decembrie. În definitiv, ce datorez eu familiei mele ?

— Nerecunoscătorule ! Cîteva romane de-a gata.

21 decembrie. E o greşeală obişnuită să-ţi închipui că doi oameni care se tutuiesc sînt şi prieteni.

• Întîlnit, la Schwob, pe André Gide, autorul *Caietelor lui André Walter*. Schwob mă prezintă drept un încăpățînat antipatic.

— Chiar dacă nu sînteți, spune Gide, cu o voce pițigăiată, păreți.

Gide este un imberb, guturăit și răgușit, fălcos peste măsură, cu ochii între doi burleți. E îndrăgostit de Oscar Wilde, a cărui fotografie o văd pe cămin : un domn cu carne flască, foarte distins, imberb și el, descoperit de puțină vreme.

Imposibil să-l ai pe Courteline la cină. Cinează în fiecare seară în familie.

— Dar, spune Schwob, dumneata cinezi în fiecare marți cu Mendès.

— Mendès e tot familia mea, răspunde Courteline. [...]

Anul 1892

2 ianuarie. Un poet simbolist îi citește unui prieten descrierea iubitei sale.

— Se poate, exclamă prietenul, să căsăpești în halul ăsta o femeie !

• Cînd te gîndești că va trebui să murim, că ne este imposibil să nu ne fi născut ! [...]

• Ah ! Dacă am putea, cocoțați pe un scaun, să ne lipim urechea de lună ! Cîte ne-ar spune ! [...]

4 ianuarie. Mersul actorului care se retrage cu pas șovăielnic, ascultînd dacă nu este aplaudat.

• Spune ce poftești despre Boileau : oricum, tu îl cunoști, în timp ce el nu te cunoaște. [...]

5 ianuarie. Era un om acrit... de succes. [...]

• La cină, Schwob.

— Iată ce ne-a povestit Daudet. Cina la Victor Hugo. Firește, marele poet prezida, dar se afla la un capăt al mesei, izolat, iar invitații se retrăgeau treptat din preajma lui, se duceau spre tineret, spre Jeanne și Georges [1]. Poetul era aproape surd, și nimeni nu vorbea cu el. Îl uitaseră, cînd deodată, către sfîrșitul mesei, se auzi vocea marelui om cu barba încîlcită, o voce profundă, venind de departe, și care spunea : „Nu mi s-au dat biscuiții !..."

Léon Daudet, inteligent, în unele privințe neliniștitor. Se lansează într-o conversație, sau fuge dintr-un colț într-altul al salonului, împins parcă de un resort.

[1] Frate și soră. Nepoții după fiu ai lui Victor Hugo.

• Detest, spune Schwob, oamenii care mă numesc „scumpe confrate", care ţin morţiş să mă aşeze în rînd cu ei.

Şi tot el :

— Baudelaire spunea într-o berărie : „Aici miroase a distrugere. — Nicidecum, i-a răspuns cineva. Miroase a varză acră, a femeie niţel năduşită". Dar Baudelaire repeta îndîrjit : „Cînd vă spun eu că aici miroase a distrugere".

15 ianuarie. Serile de la Daudet ! Lucrurile cele mai interesante pe care le auzi acolo :

Goncourt : „Maupassant ştie meserie. Nuvela normandă îi iese foarte bine, deşi la drept vorbind găseşti în Monnier [1] lucruri mai hazlii decît în *Porcul de Morin* [2]. Dar nu-i un mare scriitor ; nu-i ceea ce noi numim un artist".

Care noi ? Repetă : „Nu-i un artist", se uită în jurul lui să vadă dacă protestează cineva, dar nu protestează nimeni.

Daudet : „L-a ucis, dragul meu, dorinţa de-a scrie cu c carte mai mult decît ceilalţi. Îşi spunea : Barrès a publicat, Bourget, Zola, au publicat, iar eu n-am publicat încă nimic anul acesta. Asta l-a ucis"...

Mîna lui Goncourt are moliciunea unei plăpumi umede. [...]

26 ianuarie. Astăzi, capul de ciment, creierul de ipsos. N-am putut scrie un rînd. Scuip negru. Dau negreală din mine ca o sepie. Nu se întîmplă nimic, nu primesc nici o scrisoare, nici o vizită şi nici nu-mi vine să lucrez. Nu primesc nici măcar poliţa pe care o aştept. Şi mereu acel fior care îmi încreţeşte pielea la orice atingere mai apăsată a veşmintelor. În faţa mea, într-un balcon, o negresă mică şi slută care scutură covoare. De ce nu şi-o fi întorcînd pielea pe dos, pielea ei de gheaţă udă care nu vrea să lucească ? Aştept inspiraţia, ca o pompă. A imita natura, sînt perfect de acord, dar, mai întîi, ea trebuie să ni se arate.

---

[1] *Henri Monnier* (1799—1877), scriitor, actor şi pictor, creatorul burghezului suficient încarnat în eroul său celebru : Joseph Prudhomme (1857).

[2] *Ce cochon de Morin,* nuvelă din volumul *Les Contes de la bécasse* (1882) de Guy de Maupassant.

27 ianuarie. Un om liber trebuie să-şi ia din cînd în cînd libertatea de-a fi sclav.

• Vorba unui bogat către un sărac.

— Uite, dragul meu, ţine o bucată de pîine. Numai de pîine nu ţi se face scîrbă niciodată.

30 ianuarie. Schwob îmi spune că Forain [1] e entuziasmat de *Parazitul,* care lasă mult în urmă, prin cruzime, *Bouvard şi Pécuchet* [2], nu prin talent, firește. Oh ! Nu se pune problema talentului. De talent nici n-a fost vorba.

• Unii oameni văd de parcă ar avea ochii în vîrful unei prăjini, foarte departe de creier.

• Schwob şi-a început jurnalul. Îmi citește. Regăsesc, dar redactate, lucruri deja notate de mine.

• Întîlnit pe Goncourt la Ollendorf. Faţa lui mi se pare mai obosită, molfăită parcă de timp. Se preface că nu i se adresează decît lui Schwob. Vorbeşte despre *Jurnalul* său care îi atrage duşmani, mai ales cînd vrea să fie amabil ; dar acum s-a terminat : restul va apărea după moartea lui, peste treizeci de ani, să zicem douăzeci.

— Asta înseamnă sinucidere.

— O să ajungem şi acolo, spune el, mai ales cînd omul de litere va cîştiga bani.

— Ceea ce ar trebui să faceţi, spun eu, e să vă autodescrieţi aşa cum îi descrieţi pe ceilalţi.

— Cum procedaţi ? întreabă Schwob.

— Împreună cu fratele meu, scriam, seara, înainte de culcare, tot ce auzisem în cursul zilei. Ce mai ! Trebuia să stăm mereu de veghe. N-am vorbit nici despre ideile mele politice, dar am o politică foarte curioasă.

— Cîte confesiuni ne va atrage confesiunea dumneavoastră ! spune Schwob.

— Da ! Pînă şi Gaston Jollivet [3], pe care l-am întîlnit deunăzi, mi-a spus : „Amuzant, *Jurnalul* dumneavoastră. Am să-l încep şi eu pe al meu".

• Curînd va apare *Parazitul* şi Gloriette mi-a spus că a întîlnit-o pe... doamna Vernet [4]. Se pare că s-a îngrăşat şi

---

[1] *Jean-Louis Forain* (1852—1931), pictor şi desenator.

[2] Roman de Gustave Flaubert.

[3] *Gaston Jollivet* (1842—1927), ziarist.

[4] Eroina romanului *Parazitul,* modelul acesteia fiind doamna *Galbrun.*

seamănă cu un gogoloi. Tot cochetă, îmbrăcată după ultima modă. Fiica ei îi ajunge pînă la umăr.

Prefaţă pentru *Parazitul :*

L-aş suporta bucuros pe omul care mi-ar spune : „Ia te uită ce frumoasă e barba mea blondă !" Dar nu-l pot suferi pe omul care-mi spune : „Află că eu sînt cinstit". Ştiu că şi dumneata, exact ca mine, săvîrşeşti cel puţin o ticăloşie pe zi.

Ba nu cred în nimic, ba cred în orice.

Celor care mă vor întreba de ce n-am pus această prefaţă la începutul cărţii, le voi răspunde : Romanul are oricum trei sute douăsprezece pagini de tipar. Ar ajunge prea gros. Alt motiv n-am.

Ce ne va salva ? Credinţa. Nu vreau să fiu credincios, şi nu ţin să fiu salvat.

Poate că războiul ar reaşeza totul, dar dacă mă voi alege cumva cu un glonte, într-adevăr totul se va aranja, iar dacă nu mă voi alege cu nimic, degeaba mă voi fi deranjat. *Jurnalul fraţilor Goncourt* a făcut un mare rău. Se pare că Barrès l-a agravat. Nu ne mai rămîne decît s-o luăm de la început, exagerînd.

S-a urmărit să se scrie drăguţ, apoi feroce.

Feroce : oameni-lei, tigri. Ce caraghioslîc ! N-avem nici măcar prostia animalelor.

Mi-aş iubi mai mult familia, dacă ar fi comis vreo crimă îngrozitoare pe care aş putea s-o studiez ; dar, dacă aş fi comis eu însumi crima, atunci, fericirea vieţii mele ar fi asigurată.

Pozez ? De ce ?

Nu-i vina mea.

Această carte va răni multă lume. M-a rănit şi pe mine însumi, de parcă sufletul mi-ar fi carne vie. Îmi imaginez că n-am fost sincer. Prea am vrut să fiu sincer ca să fi reuşit.

Unii prieteni se vor recunoaşte în paginile ei. Mă gîndesc că i-am bîrfit destul de tare, ca să se simtă măguliţi.

Şi-apoi, ni se tot spune : „Priviţi viaţa !"

Eu am privit oamenii trăind.

În definitiv, nu ţin să fi văzut corect. Aveam oare lentile pe ochi ?

Mi se pare că, odată lansat, aş scrie despre psihologia unui cîine, a unui picior de scaun. Am evitat plictiseala.

Cu toţii sîntem nişte bieţi imbecili (vorbesc pentru mine, bineînţeles), incapabili să fim buni sau răi timp de două ore în şir.

Dacă am avea curajul să ne sinucidem !... În fond, nimeni nu ţine morţiş să se sinucidă.

Datoria ?... Ah ! nu, ia lăsaţi-mă în pace.

Toate astea sînt banale. [...]

4 februarie. Îşi înhăţa capul de ceafă şi-l scutura deasupra paginii albe de parcă ar fi vrut să pice dintr-însul cuvintele încă necoapte, greu de desprins.

6 februarie. Să nu fii prea aspru cu tine însuţi şi să pretinzi de la ceilalţi numai perfecţiunea. [...]

18 februarie. Întotdeauna cînd se privea în oglindă, era ispitit s-o cureţe.

22 februarie. Schwob povesteşte :

— Mendès a spus cu martori de faţă : „*Parazitul* mi se pare foarte reuşit. Trebuie să-l avem pe Renard printre noi. Reproduceţi un capitol în *Suplimentul* nostru".

Eu : „Orice s-ar spune, acest Mendès e un mare talent !"

23 februarie. Gestul stînjenit al domnului care ţine, între degetul mare şi arătător, ceva extras din nas.

Cum Haracourt [1] bîrfeşte premiera piesei *Germinie Lacerteux* [2], Goncourt exclamă: „Şi eu care-l consideram plin de talent !"

23 februarie. Cît de multă plăcere mi-ar face să fiu bun !

29 februarie. ...Înaintaşii noştri vedeau caracterul, tipul continuu. Noi, în schimb, vedem tipul discontinuu, cu acalmiile şi crizele sale, cu clipele sale de bunătate şi clipele sale de răutate. La noi, pretenţia de-a scrie adevărat pe care au avut-o toţi marii scriitori e din zi în zi mai puternică. Dar oare ne apropiem de adevăr ? Mîine sau poimîine nu vom mai fi autentici, şi aşa mai departe, pînă ce universul va obosi de inutilitatea lui.

4 martie. Mici răutăţi aflate despre *Parazitul.*

— Asta-i o carte de mitocan. — O insultă adusă cinstei. — Daudet : Unde s-au mai pomenit femei cîrpind izmene

---

[1] *Edmond Haracourt* (1856—1941), poet.

[2] Adaptare după romanul omonim al fraţilor Goncourt, 1865.

în fața unor bărbați tineri ? — Goncourt : Ba, dimpotrivă ! e foarte bună. — France către Schwob : Mi se pare o carte admirabilă, dar cum îți închipui că aș putea vorbi despre ea cititorilor mei ? [...]

9 martie. Ieri, cină oferită de revista *La Plume.* Rare, figurile inteligente de oameni inteligenți. Sluțenii studiate ca niște măciulii de baston. Hidosul Verlaine : Un Socrate ursuz și un Diogene jegos ; ceva de cîine și ceva de hienă. Dîrdîind, se prăbușește pe scaunul pe care cineva are grijă să-l potrivească în spatele lui. Oh ! rîsul acela pe nas, un nas precis ca o trompă de elefant, pornind din sprîncene și din frunte !

La intrarea lui Verlaine, un domn care, cu cîteva clipe mai tîrziu, s-a dovedit a fi un imbecil, spune :

— Glorie geniului ! Nu-l cunosc, dar glorie geniului !

Și bate din palme.

Avocatul revistei *La Plume* exclamă :

— Dovada că are geniu e că nici nu-i pasă.

Apoi i se aduc niște mezeluri pe care Verlaine le rumegă.

La cafea, e scos cu o mulțime de „Maestre", „scumpe Maestre" ; dar el e neliniștit și întreabă ce s-a întîmplat cu pălăria lui. Seamănă cu un zeu bețivan. N-a mai rămas din el decît cultul nostru. Pe o ruină de redingotă — cravată galbenă, pardesiu care în multe locuri se lipește fără îndoială de-a dreptul de piele —, un cap de piatră de talie de la demolări.

Cazals [1] : Lamartine copil după ce s-a jucat într-o gîrlă cu obiecte nu prea curate. La gît îi atîrnă o zdreanță de dantelă. O voce cleioasă, și mîini moi pe care trebuie să le aduni printr-o strîngere de mînă. Îmi spune :

— Hai, vino să-ți cînt picioarele lui Péladan [2], numai dumitale.

Dar eu am altă treabă. Și-apoi, mi se pare nespus de caraghios, ca semn de simpatie, să mi se cînte picioarele lui Péladan !

Charles Buet [3] : cataclismul în osînză și jeg.

---

[1] *F.-A. Cazals* (1865—1907), șansonetist, ziarist și scriitor. Prieten cu Verlaine.

[2] *Joséphin Péladan* numit *le Sâr* (1858—1918), eseist, romancier, dramaturg ocultist.

[3] *Charles Buet* (1846—1897), romancier și dramaturg catolic.

Fiul său, un tînăr foarte reuşit, cu un inel în deget, şi foarte fericit că are intrare liberă în culisele literaturii.

Deschamps [1] îmi rosteşte numele. Numaidecît, Scholl [2] se ridică, vine la mine şi-mi spune, cu belşug de complimente :

— Ieri, mă aflam în loja Feliciei Mallet [3] care citea cartea dumitale. Mi-a spus : „Citeşte-o neapărat : e admirabilă !" Asta-i şi părerea mea. Şi-apoi, dumneata ai reînnoit un cuvînt. Care va reintra în circulaţie. Ştii că a trebuit să-l caut în dicţionar ?

Spun : „Da ! Da ! Maestre ! Maestre !" Şi toate privirile aţintite asupra mea sînt nişte săgeţi de plumb.

Se cîntă, şi toţi mac-nabetiştii [4] defilează. Pînă la urmă, moda asta de-a bate cîmpii cu gravitate e ucigătoare.

Deschamps spune :

— Dacă-ţi închipui cumva că mă amuz !

Şi cina aceea. Mîinile negre ale chelnerului, lucrurile negre ale chelnerului, lucrurile negre din farfurii, ciozvîrta de carne cîlţoasă mîncată în nişte farfurioare... Willy [5] se duce după provizii la cîrnăţarul vecin. E hazliu ! Atîta doar că nu le mănîncă, şi cîrnaţii agitaţi în chip ameninţător sînt doar un pretext pentru urlete...

Întorcîndu-mă împreună cu Rachilde [6], discutăm despre inteligenţa ei neînţeleasă, nerecunoscută, şi despre sterilitatea noastră. Straniu ! Există cîte o carte ce ni se pare frumoasă, ne atrage, de care ne simţim atraşi şi pe care n-am vrea totuşi s-o scriem. Pentru că n-are nici un rost să scrii asemenea lucruri ? Foarte straniu !

— Ei, spune Remâcle [7], credeţi că femeia este ceva simplu ?

---

[1] *Léon Deschamps* (1863—1899), întemeietorul revistei *La Plume*.

[2] *Aurélien Scholl* (1833—1902), scriitor şi ziarist.

[3] *Félicia Mallet* (1863—1928), cîntăreaţă şi actriţă.

[4] De la *Maurice Mac-Nab* (1856—1885), şansonetist şi poet.

[5] Pseudonimul scriitorului şi publicistului *Henry Gauthier-Villars* (1855—1931).

[6] Pseudonimul doamnei *Marguerite Valette* (1860—1953), publicistă.

[7] *Adrien Remâcle*, romancier.

— Bineînțeles ! Aș vrea să scriu, spun eu, o carte în care femeia ar fi înfățișată ca o făptură simplă, în opoziție cu femeia-labirint din ultimii ani literari.

Morala cinei : birtașul a observat că cel puțin șaisprezece dintre noi nu plătiseră.

— Mare lucru și geniul ! spune Dubus. Îți dă dreptul să fii porc, și să-ți impui viciile și păduchii. Pare ceva foarte firesc. [...]

• Ochii lui Verlaine parcă striviți sub bolovanul frunții.

14 martie. Oare fiul lui Verlaine seamănă cu Rimbaud ? [...]

• Există în Verlaine, spune Schwob, un om cinstit, un cetățean, un patriot, care crede în utilitatea vieții sale, care spune : „Eu am dăruit glorie Franței", și-ar vrea să fie decorat.

15 martie. Analiza unei cărți ! Ce-am spune despre un comesean care, mîncînd o piersică zemoasă, ar scoate bucățile din gură ca să le vadă ? [...]

• Tare aș scrie monografia unei cîrtițe. [...]

26 martie. Ar vrea să dea mîncare cuvintelor, în căușul palmelor. [...]

• E totuși amuzant că nu sînt în stare să citesc fără să casc două pagini din Thackeray, al cărui humor îl am și eu, pare-se.

1 aprilie. Să renunț cu orice preț la frazele lungi, care sînt mai degrabă ghicite decît citite. [...]

• Să pictezi pe pînze de păianjen.

6 aprilie. Formula noului roman e să nu scrii roman. [...]

• Oscar Wilde prînzește alături de mine. Originalitatea lui este că-i englez. Îți dă o țigară, dar o alege el. Nu face ocolul unei mese : deranjează o masă. Are o față plămădită din viermișori roșii, dinții lungi și ciuruiți de carii. Este enorm și poartă un ghiul enorm. Schwob are niște sfichiuri roșii pe albul ochilor. Wilde spune :

— Loti și-a tipărit acuarelele. Doamna Barrès este urîtă. N-am văzut-o. Nu văd ce e urît. Cunosc felul de-a lucra al lui Zola, da : documente. Într-o zi, un prieten de-al meu i-a adus două vagoane. Zola a trebuit să se culce afară. Trei sute de pagini despre război ! Întorcîn-

du-se de la Tonkin, un prieten îmi spunea : „Cînd eram învingători, păream niște copii care se joacă cu mingea ; învinși, păream niște jucători care joacă într-un tractir cu cărți soioase". Asta mi-a spus ceva mai mult decît *Prăbușirea* [1] ! [...]

21 aprilie. Plictisul își întinde crengile deasupra mea. [...]

30 aprilie. Ironia este pudoarea omenirii. [...]

• Ne aduceți cumva niscai soluții din lumea de Dincolo ? Nu ? Atunci lăsați-ne. Credeți că le puteți găsi ? „Da." Înseamnă că vă ignorați limitele inteligenței. Nu știți că tot ce putem face e să plîngem moartea ? [...]

• Byvanck [2], un om onest care spune totul pe șleau :

— În manuscrisele dumitale, Renard, am observat dorința frecventă de-a te îneca.

— Deocamdată mă mulțumesc doar să pescuiesc cu undița.

— *Parazitul,* spune Byvanck, este o carte necesară.

— Iată un epitet, spune Valette, pe care noi nu l-am fi găsit. Pentru mine, este o carte umoristică.

— Ba deloc ! răspunde Byvanck. Găsesc că amintește mult mai mult de Molière decît mai știu eu care ironist englez. Ca și *Tartuffe, Parazitul* stîrnește rîsul cu incidente tragice. [...]

13 mai. O vorbă a lui Verlaine la cina revistei *La Plume.*

— Tare aș vrea să-i dau un cadou iubitei mele.

— Ce anume ? întreabă Deschamps.

— Niște mere noi.

— Îi spun eu chelnerului să vă pună vreo cîteva într-o pungă de hîrtie.

Verlaine, după cîteva clipe :

— Mai bine, nu. Ar fi în stare să le mănînce. [...]

• Să nu faci niciodată ca ceilalți în artă ; în morală, să faci ca toată lumea. [...]

• Un legător care ostenea din greu să șteargă dedicațiile de pe cărți. Le considera pete. [...]

---

[1] Romanul lui Emile Zola *La Débacle,* 1892.

[2] *Willem-Gertrud-Cornelis Byvanck* (1848—1925), scriitor și eseist.

• O inimă de douăzeci şi cinci de tacîmuri.

• Nu mai avea memorie, şi, în fiecare dimineaţă, se trezea fără amintiri, tînăr ca o frunză verde.

2 iunie. Ţăranii spun : „Avem în ţara noastră tot ce ne trebuie". Dar nu le trebuie nimic.

11 iunie. Talentul e ca banul : nu-i nevoie să-l ai pentru a vorbi despre el.

• Am început să-mi fac duşmani pentru că n-am fost în stare să găsesc vreun har tuturor celor care mi-au spus că sînt plin de talent. [...]

• Melancolic ca o buturugă care arde.

• Cînd mă gîndesc că, dacă aş fi văduv, aş fi obligat să cinez în oraş. [...]

14 iunie. Personalitatea unei picături de apă. [...]

9 iulie. Să scrii cu cuvinte răstocite. [...]

• Să fii limpede ! Sîntem atît de puţin capabili de efortul de a-i înţelege pe ceilalţi ! [...]

• La douăzeci de ani gîndim profund şi prost.

• Ea păli ca o frunză care se răsuceşte. [...]

20 iulie. Un Racine pe masa lui Verlaine.

— Într-o dimineaţă, spune Schwob, m-am dus la Verlaine, într-un han puchinos. Inutil să vi-l descriu. Deschid uşa. Văd un pat jumătate de lemn, jumătate de fier, un ţucal de tinichea plin cu toate cele, şi duhnea îngrozitor. Verlaine era culcat. Vedeai smocuri de păr, de barbă şi un pic din pielea feţei, un fel de ceară de un galben hidos, putregăit.

— Sînteţi bolnav, maestre ?

— Hu ! Hu !

— V-aţi întors tîrziu, maestre ?

— Hu ! Hu !

Faţa i s-a întors. Am văzut tot gogoloiul de ceară din care o bucată, mînjită de noroi, maxilarul inferior, sta să se desprindă.

Verlaine mi-a întins un vîrf de deget. Era îmbrăcat din cap pînă-n picioare. Doar ghetele murdare ieşeau dintre cearşafuri. S-a întors la perete huhuind.

Pe noptieră era o carte : un Racine.

• Tot Schwob îmi spune :

— Ia întreabă-l pe Barrès despre moartea lui Hennequin.[1] Îi place s-o povestească. Din ea învăţăm, spune el, că Hennequin era un suflet neprihănit, de ce Odilon Redon face desene proaste, şi că doamna Hennequin avea o inimă romană.

Vrînd să facă o baie, Hennequin i-a spus lui Redon :

— Să nu te uiţi.

— Niciodată nu privesc goliciuni, a răspuns Redon.

S-a întors cu spatele şi-a rămas neclintit vreme îndelungată. Între timp, Hennequin se îneca.

Cînd i-au adus trupul acasă, doamna Hennequin a spus :

— Iată o floare secerată. [...]

• Frunzele moarte ale stilului. [...]

• Dacă inspiraţia ar exista, n-ar trebui s-o aşteptăm ; dacă ar veni, ar trebui s-o gonim ca pe un cîine.

• Să reiau eventual *Cîrcăiacii*[2] în stil direct ! Aş spune : „Tata, fratele meu, sora mea". Aş fi un personaj care observă : n-aş juca nici un rol, dar aş vedea totul. Aş remarca, de pildă, că burta servitoarei se umflă. Aş spune : „Oare ce-o să se întîmple ?" Aş observa mutrele tuturor. Aş spune : „Hait ! Să vezi că acuma mămica o s-o alunge !" Să altoiesc povestea Louisei pe aceea a Annettei[3]. Accesoriile le-aş furniza eu. Ar fi amintirile unui copil teribil. Aş spune : „M-am ales eu c-o scatoalcă, dar ştiu c-am rîs". Să fac ceva foarte vesel la suprafaţă şi tragic dedesubt. Mama nu observă nimic. Trăncăneşte atît de mult !

Aş avea astfel *Morcoveaţă,* sau copilăria, *Cîrcăiacii,* adolescenţa, şi *Parazitul,* vîrsta de douăzeci de ani. Să compun astfel o satiră intimă. Sîc ! Sîc ! [...]

24 august. Pentru a-şi acorda dreptul de-a lenevi, era destul ca o muscă să se aşeze pe foaia albă de hîrtie. Nu scria, de frică să n-o deranjeze.

• Ori de cîte ori suflă vîntul în cămin, Morcoveaţă se gîndeşte la copilăria lui. [...]

10 septembrie. Frica de plictiseală este singura scuză a muncii.

---

[1] *Émile Hennequin* (1859—1888), critic literar, traducătorul lui Edgar Poe. A murit înecîndu-se.

[2] *Les Cloportes,* roman scris de J. R. între 1887—1889.

[3] *Annette,* servitoarea din *Morcoveaţă.*

19 septembrie. Să fii copil şi să te joci singur, în plin soare, în piaţa unui orăşel. [...]

28 septembrie. Se temea de muncă şi se plictisea cînd nu muncea.

• A avut o mare bucurie şi a trăit din ea pînă la moarte.

• Cît despre orizont, era extraordinar : nu se mai vedea.

• Plîngea cu găleata.

• Idei muiate în cerneală.

• Să scrii o serie de poveşti indiene într-un decor modern. [...]

3 octombrie. La moartea domnului Ernest Renan, cîţiva tineri se întreabă îngrijoraţi ce-o să se întîmple cu noi. De credinţă ne lipsim. Aş vrea să aud un om suferind de îndoială ca de un panariţiu, şi urlînd de durere. Atunci, aş crede în durerile morale.

M-am dus şi eu să-l văd pe Renan. [...]

• Moartea celorlalţi ne ajută să trăim. [...]

• Binevoitor cu omenirea în general, şi necruţător cu fiecare individ.

• Schwob, un om din aluatul lui Taine şi al lui Renan.

• Gazetăria îl limpezeşte pe Barrès.

• Claritatea este politeţea omului de litere. [...]

• Visează o curtezană virginală, cu un trup atoateştiutor, şi un crin în creier. [...]

13 octombrie. Nu scriu versuri, pentru că îmi plac atît de mult frazele scurte, încît un vers mi se pare încă dinainte prea lung. [...]

26 octombrie. Uneori, se credea mare artist, voia să îmblînzească viaţa, şi, stîngaci, nu reuşea să scrie decît tîmpenii greoaie.

• Pentru a ajunge la realitate, proceda prin reverii succesive.

• Omul adevăratei glorii este cel pe care îl cunoşti fără să fi citit vreodată ceva scris de el. „Trîmbiţele Gloriei" nu ne-au trîmbiţat decît numele său.

• Se va spune despre el că era cel mai mare scriitoraş. [...]

28 octombrie. Rara, scurta bucurie de-a simți că te desăvîrșești un pic, an de an.

• Domnul care ne spune : „Am trecut și eu printr-asta !“

Imbecilule ! Trebuia să rămîi acolo : atunci m-ai fi interesat. [...]

• O gîscă cu gît de lebădă.

• Un fruct atît de frumos încît pare artificial. [...]

19 noiembrie. O literatură de crab. [...]

• Fulgerele, care sînt ca niște urme de gheară nevăzută. [...]

• În timpul unei pauze de orchestră, se auzi o voce spunînd :

— Oh ! eu le prefer cu unt. [...]

14 decembrie. — Zola nu scrie o frază, spune Claudel, ci o pagină.

Tocmai găsise o nouă definiție a vieții. [...]

• Și orele cînd n-ai vrea să scrii decît muzică !

• Se poate spune despre el că are un caracter... oficial. [...]

Anul 1893

5 ianuarie. Mai ales gesturile îl caracterizau. Lua cuvintele de-a dreptul din gură şi, după ce le scotea, le ţinea o clipă între degete, să sclipească, asemenea unor inele.

7 ianuarie. Docquois [1] îmi spune :

— Dumneata faci de fapt nişte frunze care cad dintr-un copac. Cei care nu înţeleg se întreabă unde-i copacul. [...]

• Surîsul este începutul grimasei.

11 ianuarie. Voluptatea minciunii.

• Cînd laudă pe cineva, i se pare că se defăimează puţin.

• Se îndatora, pe măsura resurselor sale. [...]

16 ianuarie. Nu-i primea decît pe critici şi-i spunea fiecăruia : „Numai dumneata mă înţelegi".

• — Şi ce mai face doamna ?

— Vă mulţumesc : foarte bine... Ah ! dar ce spun eu ! A murit.

• Prin barba lui puteai vedea cît de urît ar fi fost fără barbă.

• Un scriitor foarte cunoscut anul trecut. [...]

• Pictorul care se pregăteşte să picteze soarele face teorii, şi, cînd să înceapă, soarele s-a dus. [...]

• Dublă fericire ! spune el, am primit o veste bună, şi am făcut pe cineva să plîngă. [...]

• Amintiri din copilărie desenate, ai spune, cu un băţ de chibrit.

• Era fericit şi, de fiecare dată cînd respira, marginea mesei şi marginea pîntecului său se atingeau.

---

[1] *Georges Docquois* (1863—1927), actor, ziarist, dramaturg.

• Ce va ajunge Morcoveață ? Un om atît de bun încît va părea tîmpit. Va fi tată bun, soț bun. N-o să-l lase inima să pescuiască și să vîneze. Mîncînd bine, se va gîndi la cei care nu mănîncă. Va da săracilor cîte un gologan. Cînd vă spun că va fi tîmpit. E atît de greu să știi ce-ți place.

• Promite-mi ceva ! promite-mi că, dacă te vei recăsători cîndva, îți vei încornora soțul. [...]

• Durere adormită care sforăie. [...]

• Un portret extraordinar : ai jura că n-o să vorbească. [...]

• Omul distrat. N-a observat că a luat foc decît după ce a scos un urlet de durere. [...]

24 ianuarie. A scrie despre un prieten înseamnă a te supăra cu el.

• Se pregătea să spună : „Vin din partea domnului cutare", dar văzu o mutră atît de cruntă, încît înainte de-a sta jos, se ridică, își puse pălăria și spuse, întorcînd spatele :

— Plec din partea domnului cutare.

• Asasinul se spălă pe mîini și făcu baloane de săpun. [...]

• Tăindu-se și sugîndu-și sîngele din rană, ea se otrăvi. [...]

• Anatole vede un obiect și-l întreabă pe negustorul pe care nu-l cunoaște :

— Cît costă ?

— Pentru dumneavoastră, domnule, numai cincisprezece franci.

— Cum adică, pentru mine ? Ce-s familiaritățile astea ? Ține douăzeci de franci. Nu-ți dau o centimă mai puțin. [...]

• — Da, spuse ea, mă gîndesc deseori la treaba asta. Întotdeauna m-am rugat lui Dumnezeu, dar cu aceeași rugăciune. Îi ceream pîinea cea de toate zilele : mi-o dădea. Dar nu l-am rugat să ne ajute să vindem bine vaca, și-am vîndut-o pe nimica toată. „Trebuie că-i" greșeala noastră.

Repetă :

— Da ! „Trebuie că-i" greșeala noastră. Mă rog din toată inima dar explic prost, și el nu pricepe. [...]

• Astăzi nu mai știm să vorbim, pentru că nu mai știm să ascultăm. N-are nici un rost să vorbim bine : trebuie să vorbim repede, ca să terminăm înaintea celui care ne răspunde. Nu reușim niciodată. Putem spune orice și oricum : întotdeauna ni se taie vorba de la gură. Conversația este un joc de foarfece de grădinar, fiecare taie vocea vecinului de îndată ce răsare.

• Se întîlni pe scară cu un cîine ce părea fioros. Ea plecă ochii. Cîinele plecă botul și trecu.

• Sfaturi lui Pierre. După ce vei fi spus cu trufie că nu stai de vorbă cu cutare, că nu-i întinzi mîna, că pentru tine el nici nu există, adaugă cel puțin că e vorba de-o reciprocitate. [...]

1 februarie. Pierre și Paul.

Deși acum are și discipoli, lui Jules Renard nu i-am putea spune „scumpe Maestre". E prea tînăr. Născut la 22 februarie 1864, și-a urmat studiile la mai multe licee cărora le-a uitat pînă și numele.

Proiectele sale ? N-are, fiind în literatură un oportunist.

Procedeele sale de muncă ? În fiecare dimineață se așază la masă și așteaptă să-i vină inspirația. Pretinde că-i vine întotdeauna.

Unii spun : „E o inimă uscată", alții : „E un sensibil, care se străduiește să pară crud", alții : „Eu îl cunosc : e bun", alții : „Ce scîrbă ! Ah ! Nu-l credeam așa !"

Viața îl amuză dimineața, îl plictisește seara.

Oricine ar face la fel.

A fost aplaudat ca poet de Charles Cros. [1]

• Un domn, „admirator fervent", mă întreabă dacă nu sînt cumva autorul *Sperietorii*. Uimirea mea.

— Da, zice el. E povestea unui sărăntoc, care fură hainele unei sperietori, și, cuprins brusc de remușcări, o îmbracă cu propriile sale haine.

• Să îmbini realitatea cea mai insipidă cu cea mai dezlănțuită fantezie. [...]

3 februarie. Spune mereu da și face mereu nu. [...]

[1] *Charles Cros* (1842—1882), poet și savant, inventatorul paleofonului, care conține principiul fonografului.

• Îmi place Maupassant căci mi se pare că scrie pentru mine, nu pentru el. Rareori se spovedește. Nu spune niciodată : „Iată inima mea", nici : „Adevărul țîșnește din fîntînile mele". Cărțile lui amuză sau plictisesc. Le închizi fără să te întrebi cu groază : „O fi mare artă, o fi ceva mediocru, o fi ceva minor ?" Esteții colerici, gata să se aprindă, îi disprețuiesc numele, care nu „dă nimic".

S-ar putea ca, după ce l-ai citit pe Maupassant din doască-n doască, să nu-l mai recitești.

Dar cei care își doresc să fie recitiți nu vor fi nici măcar citiți.

18 februarie. Nu țin chiar atît de mult la fericire.

20 februarie. Ca să susții o conversație în societate, trebuie să știi o sumedenie de lucruri inutile. Trebuie să te ții la curent. Eu nu știu să alerg de colo colo. Rămîi atunci acasă. [...]

21 februarie. Începea prin a tutui oamenii, socotindu-i pe toți lipsiți de importanță, iar cînd îi cunoștea, cînd putea să-i prețuiască, dintr-odată grav, le spunea „dumneavoastră".

13 martie. Văzut pe Maeterlinck plimbat pe bulevard de Camile Mauclair [1]. Un muncitor belgian care și-a cumpărat o pălărie prea mică și niște pantaloni prea largi. Genialul Claudel rămîne o clipă cu capul descoperit. Cînd îi este prezentat cineva, Maeterlinck cască dintr-odată ochii mari și are un fel de a-și legăna trupul care înseamnă fără îndoială : „Ah ! grozav !"

16 martie. Nulla dies sine linea. Și scria în fiecare zi cîte un rînd, nu mai mult.

• Oare de ce-o fi scriind Claudel într-un fel *Cap de aur*, *Orașul* [2] și altfel compunerile lui pentru a obține un post de viceconsul la New York ? Artistul trebuie să fie același și cînd se roagă, și cînd mănîncă. [...]

• Să ne surmenăm, să ne surmenăm ca să trăim repede și să murim mai devreme. [...]

24 martie. Își purta cununa de lauri pe-o ureche. [...]

---

[1] Pseudonimul lui *Camille Faust* (1872—1945), critic literar, muzical și de artă, romancier, memorialist.

[2] *Tête d'or*, dramă, 1899 ; *La Ville*, dramă, 1893.

• Léon şi nevasta lui fac dragoste mai ales duminica. În timpul săptămînii nu prea au cînd. Duminica, după slujbă, prînzesc la repezeală, se culcă, nu se scoală decît ca să se ducă la vecernie. Apoi se culcă iar pînă a doua zi dimineaţa, la ora patru. Atunci, se despart, el întorcîndu-se la vitele lui, ea la cratiţele ei.

• Trebuie să iubim natura şi oamenii în ciuda noroiului. [...]

30 martie. Teatrul satiric ar trebui scris cu acurateţea unui Beaumarchais şi cu abundenţa unui Rabelais.

• Sînt oameni care, toată viaţa, se mulţumesc să spună : „Evident ! Perfect ! E ceva oribil, admirabil, extravagant, foarte ciudat". Prin ei înşişi, aceşti oameni n-au nici o valoare, dar sînt de mare ajutor altora : le folosesc ca verbe auxiliare. [...]

• A înţelege totul înseamnă a nu egala nimic. [...]

• Lista lui Capus. Douăzeci de cărţi de luat într-o insulă pustie : 1. *Candide.* 2. Molière : *Căsătoria silită.* 1/4 farse groase. 3. *Bărbierul din Sevilla, Nunta lui Figaro.* 4. *Robinson Crusoe.* 5. *Gulliver.* 6. *Discurs despre Istoria universală* de Bossuet. 7. *Hoţii,* de Schiller. 8. *Falstaff.* 9. *Doamna Bovary.* 10. *Eugénie Grandet, O casă de burlaci.* 11. Musset. 12. *Legenda secolelor.* 13. *Miç manual de istorie contemporană,* de Michelet. 14. Un volum de Dumas. 15. Un volum Labiche, unul de Augier. 16. Traducerea *Eclesiastului,* de Renan. 17. Un volum de Jules Verne. 18. *Originea speciilor.* 19. (necitită, pentru a avea o surpriză). 20. *Fabulele* lui La Fontaine. [...]

24 aprilie. Un fior cutremură frunzuliţele sufletului său.

• Să urci la cer pe-o frînghie de spînzurat.

• Hazardul nu vrea să se joace cu mine.

25 aprilie. Titlu de carte : *Mărirea şi decăderea unui prieten.* [...]

• Am pierdut două luni, februarie şi martie. Poate că aş fi scris o capodoperă, capodopera pe care n-o voi scrie niciodată. [...]

• Şi-apoi, dumneata mă cam plictiseşti, cu inconştientul dumitale care devine conştient ! [...]

• Cu cît citeşti mai mult, cu atît imiţi mai puţin. [...]

3 mai. Mîndru nevoie mare că şi-a ridicat toată lumea în cap, Morcoveaţă fuge de-acasă. Îşi părăseşte familia.

Ajunge în pădure, şovăie, puţin înfricoşat în faţa beznei, care îi ascunde cerul, viitorul.

— Cel puţin, dacă sînt nefericit, îşi spune el, cel puţin mi-am făcut-o cu mîna mea. [...]

4 mai. Natura mă emoţionează, pentru că nu mi-e frică să par tîmpit cînd o privesc. [...]

9 mai. Dacă lumea nu m-ar fi făcut să cred că sînt un mare artist, aş fi făcut lucruri frumoase. [...]

• Spune din cînd în cînd adevărul, ca să te creadă lumea cînd vei minţi. [...]

• De ce ar face pe cunoscătorul ? Tablourile n-au fost niciodată pentru el decît simple imagini.

13 mai. Găsesc că are o expresie de animal inteligent : îi prisoseşte doar cuvîntul. [...]

• Oh ! Cît eşti de frumoasă !

— Vai, draga mea, dar asta-i rochia aia veche pe care am tîrît-o toată iarna !

19 mai. Tocmai îl cam luasem peste picior pe D'Esparbès, cînd îmi spune :

— Pentru mine, tu eşti primul scriitor din epoca noastră.

L-am crezut numaidecît, şi mi-am regretat glumele.

• Nişte tineri de douăzeci de ani mi-au spus :

— Sînteţi mai tare decît La Fontaine.

Cînd repet cuvintele lor, spun :

— Sînt tineri şi naivi, dar extraordinar de inteligenţi pentru vîrsta lor. [...]

• Să-ţi trăieşti biata vieţişoară de animal niţel privilegiat.

27 mai. Gloria i-a cîştigat cîteva invitaţii la cină din partea unor babe, care nu-s nici măcar în stare să rămînă însărcinate.

• Capul lui Bernard Lazare [1] care se bîţîie întruna ca o spinare de animal înfrigurat.

— Ceea ce numim geniul lui Claudel, spune el, nu-i decît un fel de afazie. El rosteşte cu forţă nişte sunete, dintre care unele sînt exacte, iar celelalte ininteligibile. Ne umple urechile cu un vacarm care, ici-colo, are sens.

[1] *Bernard Lazare* (1865—1903), publicist şi eseist.

Un om de geniu trebuie să știe să compună. Altminteri, e preferabil un om de talent !

Ca exagerare, nu-i deloc exagerat.

• Ar trebui să renaștem mereu : o viață pentru pictură, alta pentru muzică etc. Poate că în trei sau patru sute de ani, ne-am putea întregi.

31 mai. Socialismul în teatru este ca și cum l-am ruga pe împăratul Germaniei, pentru a-l convinge să ne înapoieze Alsacia, să binevoiască să asiste la experiențele noastre de tir de pe poligonul din Vincennes.

• Cînd o frază conține cuvîntul *cur,* oricît ar fi ea de sublimă, publicul nu va auzi decît acest cuvînt. [...]

14 iunie. Îi interzicea să pună perdele la ferestre, ca să poată vedea întruna frumoasa perdea a grădinii sale. [...]

• M-a pus să-i explic ce înseamnă o stea căzătoare și a înțeles atît de bine, încît, seara, la căderea nopții, și-a luat coșul și-a pornit-o pe cîmp să culeagă stele căzute.

• Să ajungi să discuți cu oamenii și să iei notițe în timp ce ei vorbesc. [...]

• Ea spune :

— Îmi pare rău că nu știu să fac poezii. De simțit, simt bine, dar nu pot reda ceea ce simt. Găsesc că viața la țară e plină de farmec ; dar dacă ne-am uita întruna la stele, cina n-ar mai fi niciodată gata. Sigur că răzoarele de flori sînt ceva foarte drăguț, dar un strat de salată care crește cum trebuie e util, și, vedeți dumneavoastră, nu ne putem dispensa de ceea ce este util. [...]

20 iunie. Fericit într-un cotlon nu mai mare decît o stea. [...]

29 iunie. Bătrînul care descoperă într-un dulap jucăriile scumpe cu care nu i s-a dat voie să se joace pe vremuri. Cu ochii înduioșați, cu un surîs trist, se uită la ele, și i-au fost interzise cu atîta strășnicie încît, chiar la vîrsta lui, tot nu se încumetă să le atingă. [...]

2 iulie. Un tînăr pe care nu-l voi numi, pentru că se numește Roguenant [1], îmi spunea ieri :

— Nu-l cunosc pe Vergiliu decît din traduceri, dar, sînt sigur, semănați cu el ; aveți ceva grecesc.

[1] *A. Roguenant,* ziarist.

Şi insista pentru a-mi dovedi că nu se înşală. [...]

8 iulie. Despre utilitatea mareelor. Mareea merge de la un ţărm la altul ca să astupe găurile făcute de copii în nisipul de pe plajă.

13 iulie. Numai Victor Hugo a vorbit : restul oamenilor gîngăvesc. Unii pot semăna cu el prin barbă, lăţimea frunţii, părul de nedezrădăcinat şi stricător de foarfeci, spaimă a frizerilor, prin preocuparea de-a juca un rol ca bunici sau ca oameni politici. Dar, cînd deschid o carte de Victor Hugo, la întîmplare, pentru că e greu de ales, uit de mine. El devine atunci un munte, o mare, tot ce vrei, în orice caz nu ceva cu care s-ar putea compara ceilalţi oameni.

• Micile jocuri de pe plajă.

Cînd vine fluxul, înaintezi pe marginea digului, înfrunţi valul care se sparge de pietre şi aruncă stropi jur împrejur, apoi fugi scoţînd mici ţipete. Dacă te mai şi uzi un pic, eşti cineva.

Urmăreşti din ochi, pe furiş, manevrele unui crab care se vîră în nisip ca un copil friguros sub plapumă, apoi spui cu un aer degajat :

— Pun pariu că aici e un crab.

Uimirea simpatică a celorlalţi care vin fuga şi fac cerc.

Cu vîrful bastonului, energic, dezgropi crabul şi-l arunci în aer.

— Sînteţi un observator nemaipomenit, zău aşa, spune cineva.

Nu răspunzi. Rămîi modest.

Iar cînd dai cîţiva gologani de tutun vreunui sărac (bătrîn lup de mare, nouăzeci şi şase de ani, Dumnezeu ştie cum o scoate la capăt), ascunde-te cu dibăcie, să te vadă toată lumea. [...]

• — De ce aerul acesta de străină revine mereu pe faţa ta, femeie multiubită ? Îmi vine să-ţi fac o plecăciune adîncă şi să te intreb : „Cine eşti tu ?“ [...]

• Gura ei nu mai era decît o peşteră în care puţeau nişte rînduri de oase. [...]

• Imitaţi, imitaţi cît mai servil cu putinţă : tare aş mai reciti încă o dată *Nepotul lui Rameau.* [...]

26 iulie. Cu ochiul dezinteresat al lynxului. [...]

9 august. Ce rol frumos ar putea juca Malherbe acum ! „A vorbei meșter așezate puterea ne-o dezvălui". Și să arunci la coș toate celelalte cuvinte, fleșcăite ca niște meduze moarte.

Să studiezi rolul lui Malherbe și-al lui Régnier. [...]

• Cunoștea plăcerea de-a face pe tîmpitul cu un imbecil.

18 august. Ce rost are ca noi, tinerii, să ne citim între noi ? N-avem nimic de învățat unii de la alții. Nu trebuie decît să ne admirăm cu încredere, și fără rezerve. [...]

• Rolul unor tați e să se răzbune pe copii, pentru ponoasele trase din pricina lor. [...]

25 august. Se aruncă în prăpastie, lăsînd pe marginea ei, pentru a-și asigura trecerea în nemurire, un papuc.

Dar nimeni n-a mai găsit papucul.

• Am scăpat, ca și cum o viespe ar fi înțepat degetul Destinului.

Și, iute, degetul Destinului s-a retras. (Variantă) [...]

5 septembrie. Cum să descrii ce lucru gingaș se petrece cînd o gîză sclipitoare poposește pe o floare ? Cuvintele sînt grele și se năpustesc asupra imaginii ca niște păsări de pradă.

• Nu mă plictisesc nicăieri, căci, după mine, a te plictisi înseamnă a te insulta pe tine însuți.

• I-am spus lui Eloi [1] :

— De ce ai scris asta despre Martel [2] ? N-o să mai vorbesc cu dumneata și nici n-am să te mai salut.

Imediat apăru și Martel, care îi sărută mîna. [...]

• Să demonstrez că, în fond, e nevoie de tot atîta inteligență pentru a reuși în băcănie ca și în literatură. [...]

• Cătunul în care doar copacii sînt capabili de emoție.

• Și nourii, cu burta umflată de ploaie, se tîrăsc ca niște păianjeni negri pe lemne. [...]

• Un domn roșu cu o barbă de crevetă.

• Ce cap ! Ai zice că-l culcă pe-o pernă umplută cu fulgii gîștelor de pe Capitoliu.

---

[1] Personaj din opera lui J. R., care a folosit acest nume și ca pseudonim.

[2] Personaj din opera lui J.R.

• Îmi spune că și el iubește foarte mult cărțile și că și-a cumpărat, chiar de curînd, un atlas de geografie. [...]

• Stilul înseamnă cuvîntul potrivit. Restul are prea puțină importanță.

• Fii foarte atent să nu-i dai nici o atenție. [...]

• Ferice de noi cînd cunoaștem o familie unde ne putem plînge de familia noastră. [...]

• Lăcusta de bronz. O puneam pe foaia albă pe care urma să scriu. Ajunsesem să nu mai pot scrie fără ea. O vedeam vie.

Într-o zi, m-a stingherit. Se afla sub nasul meu. Acoperea un rînd început. Am înțepat-o nițel mai tare cu penița.

Dacă v-aș spune că și-a luat zborul, ați crede ?

• Într-adevăr, prieteni Barrès, Paul Adam [1], Bernard Lazare, etc., de ce acceptați judecata mulțimii în politică, de vreme ce n-o admiteți în artă ? [...]

• Să fugi într-un cătun și să faci din el centrul lumii. [...]

15 septembrie. Părea că doarme cînd asculta femeile, dar din cînd în cînd mișca din urechile-i lungi de vînător de tîmpenii.

• Mintea lui prea încordată explodă ca o piele care plesnește, și s-ar fi putut vedea, deasupra capului său, cum un norișor s-a risipit în văzduh.

• Strîngeți condeiul, strîngeți-l bine ! Stilul slăbește. Fraza o ia razna ca o smintită. O să vă dați de-a dura.

• Simplul miros de cerneală îmi ucide visele.

• Cărțile proaste trebuie frunzărite, cele bune trebuie scotocite.

18 septembrie. În ceea ce mă privește, cred că a lucra atunci cînd n-ai geniu este ca și cum ai cînta. [...]

• Criticii au dreptul la indulgență : vorbesc întruna despre ceilalți și nimeni nu vorbește despre ei. [...]

25 septembrie. Ca om, să accept toate îndatoririle, ca scriitor, să-mi acord toate drepturile, chiar și pe acela de a-mi bate joc de îndatoririle mele. [...]

27 septembrie. Ambiția lui era să scrie în almanahuri [...]

[1] *Paul Adam* (1862—1920), romancier.

• Singura ei originalitate este mirosul.

30 septembrie. Un colţ de lume.

Am văzut un grajd deschis. Înăuntru, beznă. Părea părăsit. Aşternutul nu mai era de paie, ci de bălegar. Vaca ieşise şi păştea singură pe cîmp.

Am văzut o biată babă. Stătea în faţa porţii. Era oarbă, dar nu-şi rotea ochii albi. N-o auzeai plîngîndu-se, şi nici măcar respirînd. Nu se mişca, şi cu toate acestea avea un braţ care părea şi mai neclintit decît restul trupului.

Am văzut o pisică. Dintr-un salt a tăiat uliţa. Spun că era o pisică, dar nu sînt foarte sigur, într-atît de murdar şi de boţit mi s-a părut obiectul acela.

Nici un firicel de fum ieşind din acoperiş, nici un zgomot de uşă trîntită.

Am văzut un nuc stufos. Vîntul îi înfiora frunzele. Uneori două sau trei frunze, celelalte rămînînd mute, şuşoteau între ele, şi, o clipă, au fremătat toate. Poate că doar nucul acela concentra în el întreaga viaţă a cătunului, poate că numai el simţea că, numai el, e în stare de un simţămînt de groază surdă sau de plictis.

Chiar dacă nu gîndeşte deloc, gîndeşte mai mult decît oamenii.

• Aspru cu el însuşi, aspru cu ceilalţi, din cînd în cînd mai evada. Urma înmormîntarea vreunui necunoscut ca să aibă dreptul să plîngă.

• Pusese pe cineva să-i picteze, pe fundul căzii de baie, ierburi, frunze moarte, crenguţe, ca să aibă iluzia că se scaldă „în apa străvezie a unui pîrîu". [...]

• Parcă ai fi o găină care spune : „Ia te uită ! Totuşi, parcă am ouat !"

4 octombrie. Singura dumitale preocupare este să fii sincer. Dar nu ţi se pare cam falsă şi cam mincinoasă această căutare statornică a sincerităţii ? [...]

5 octombrie. Întotdeauna s-a încurcat cu prietenii inutile. [...]

10 octombrie. Ieri-seară, Schwob şi cu mine eram disperaţi, şi, o clipă, am avut impresia că ne vom lua zborul pe fereastră ca doi lilieci.

Nu putem scrie nici roman, nu putem face nici gazetărie. Succesul pe care îl meritărm l-am obţinut. O să-l obţinem iar şi iar pînă în vecii vecilor ? Elogiile care ne

făceau plăcere ne lasă reci acum. Dacă ni s-ar spune : „Poftim bani : retrageți-vă undeva timp de trei ani pentru a scrie o capodoperă, și puteți fi siguri că o veți scrie, numai să vreți" : n-am vrea. Și-atunci ? O să batem așa pasul pe loc pînă la optzeci de ani ?

Cuvintele noastre ne dădeau un soi de friguri negre.

Schwob s-a ridicat și-a spus că vrea să plece.

A mai spus că lucrul cel mai rar din lume este bunătatea. [...]

• Și altă vorbă a lui (Schwob — n. tr.) :

— Un domn care urmărește o înmormîntare îl întreabă pe alt domn :

„Știți cumva cine-i mortul ? — Nu știu. Cred că cel din prima trăsură". [...]

14 octombrie. Oh ! criticule, îți înțeleg bine critica. Știi, fie vorba între noi, nici eu nu mă plac totdeauna. [...]

• La ce bun să spunem : „Are" sau „N-are talent" ? Orice am spune, *dovezi nu există.*

Dar cît de repede ne înțelegem, și cît de interesantă devine conversația, și cît de iute ne însuflețim, de îndată ce, în loc să discutăm numai despre artă, discutăm despre beneficiile bănești pe care le aduce !

Unul povestește că Zola cîștigă 400.000 de franci pe an, că un ziar i-a oferit 10.000 de franci de articol hebdomadar, și că Daudet trebuie să spumege, și că Vandérem [1], dresat de Capus, are perspectiva să cîștige cît vrea.

Cît de clară și cît de captivantă este o asemenea discuție ! [...]

• Morcoveață, dramă liberă.

Actul întîi : Morcoveață pleacă.

Eugénie :

— Dar eu sînt fericită. Morcoveață, tu îți faci rugăciunea ?

Morcoveață :

— Nu.

Eugénie :

— Eu mi-o fac. Fac mîncare pentru păpuși etc. Și sînt fericită.

---

[1] Pseudonimul lui *Fernand-Henri Vandderheym* (1864—1939), poet.

Morcoveață :

— Pentru tine ce-i mai important, mîncarea păpușilor sau rugăciunea ?

Actul întîi se petrece în curte. Doamna Lepic [1] apare pe scară :

— Ce tot vorbiți acolo ?

— Mămico, Morcoveață zice că pleacă.

— Să plece !

Părinții se depărtează. Morcoveață : „Să le fie de bine ! Iată-mă liber. Mă duc ! Am plecat !"

Actul al doilea.

Morcoveață în al nouălea cer, se întîlnește cu niște copii.

— Sînt liber ! Sînt liber !

Copiii vor să-l urmeze.

— Nu ! Să nu veniți cu mine. Voi nu sînteți liberi !

Se întîlnește cu un țăran care vrea să-l ducă înapoi la maică-sa, cu un cerșetor care refuză să-i dea jumătate din pîinea lui, cu un cîine care vrea să-l muște. Se întîlnește cu tatăl său.

— Prefer cînele.

Domnul Lepic :

— I-ascultă, om bun, l-ai văzut cumva pe băiatul meu?

Țăranul :

— Băiatu' dumneavoastră, domnu' Lepic ? Da' ce, l-ați pierdut ? Nu, s-o fi plimbînd p-aci. [...]

• Să scriu un volum cu povestiri din ce în ce mai scurte și să-l intitulez *Laminorul.* [...]

1 noiembrie. Ca un taur gata să se repeadă, cu coarnele, în soarele roșu. [...]

3 noiembrie. Bucățile de gheață pe care tații noștri le numeau „picturi voluptuoase". [...]

• Goncourt se plînge de vremuri.

— Acum ar trebui să faci cîte o capodoperă pe an ca să nu fii dat uitării. De aceea, am să mă decid să-mi mai public odată *Jurnalul,* dar nu partea care mă privește, deși ar fi atît de interesantă. Treci pe la mine duminică. O să-mi facă multă plăcere.

---

[1] Personaj din opera lui J. R. Modelul este chiar mama scriitorului.

Ne despărțim și, cum avem aceeași direcție, o apucăm fiecare pe trotuarul lui. Ca să nu ne întîlnim, aștept ca maestrul, care nu merge repede, s-o ia binișor înainte. E multă marmură, astăzi, între tineri și bătrîni. [...]

6 noiembrie. Plîngea cu atîta foc încît ți-ai fi putut închipui că e foarte tristă. [...]

• Își știa genealogia, își cunoștea perfect strămoșii, dar nu era sigur de tatăl său. Ajuns aici :

— Ah ! spunea el, nu mai răspund de nimic. [...]

• Durerea ei îmi făcea milă, cînd, deodată, a ridicat brațele și a exclamat :

— Sînt blestemată !

Am devenit iar indiferent. [...]

• Ar trebui să avem întotdeauna creierul pur ca aerul pe vreme geroasă.

• Soarele, regele crizantemelor. [...]

11 noiembrie. Și, în timp ce Tailhade ne bombarda cu glume răsuflate despre familia Daudet, despre Sarcey [1], despre ruși, și-și dovedea, fără vreun risc, vitejia, pletosul Roinard [2] țipa : „Burghezi netrebnici!" iar palidul Carrère, tînărul și interesantul nostru tribun, țipa : „Popor năuc !" și, agitîndu-și mîna ca pe o înotătoare, invita universul la calm. Și spunea : „Asta, cel puțin, este artă !..."

Cuvîntul „libertate" îi înflăcăra pe toți acești sclavi care strigau : „Trăiască anarhia ! Trăiască socialismul ! Trăiască elita !..." (Care elită ? Fără îndoială că a noastră, cea a spectatorilor), și dintre care nici unul n-ar fi fost în stare, ieșind, să treacă fără un fior politicos prin fața unui polițai. [...]

• În sfîrșit, dacă ar izbuti să muncească, muntele lenei sale ar naște un șoricel.

14 noiembrie. Știu bine că par ridicol cînd spun asta, dar...

— Nu spune. [...]

17 noiembrie. Se aflau acolo patru indivizi siniștri care vorbeau despre Théophile Gautier de parcă tocmai l-ar fi asasinat. [...]

---

[1] *Francisque Sarcey* (1827—1899), critic dramatic.

[2] *Paul Napoléon Roinard* (1856—1930), poet simbolist.

• Eu nu reflectez : eu privesc şi las lucrurile să-mi atingă ochii.

23 noiembrie. Coolus [1] îmi povesteşte următoarea idee artistică a lui Mallarmé. O fetiţă, mică-mică, are o umbrelă, mică-mică. Soseşte un omnibuz cu patru cai, mare cît un monstru. Fetiţa ridică umbreluţa şi monstrul se opreşte.

• Răspunsul unei bătrîne care stă la poartă, în amurg.

— Dar dumneata nu mai vezi, mătuşico !

— Tricotez la sunetul degetelor. [...]

1 decembrie. Noua generaţie a venit, ca o sepie, răspîndindu-şi cerneala neagră pe albastrul mării.

• La Daudet. Surîs prietenos, aproape căldură. Notez chipuri. Rosny nu mai este creierul puternic de altădată. Oamenii zilei sînt Barrès, Schwob, Léon Daudet şi eu. Ieri încă, Léon Daudet spunea : „Renard este cel mai desăvîrşit artist din cîţi cunosc". Daudet adaugă :

— Comparaţiile nu spun nimic. Trebuie să te compar totuşi cu La Bruyère. Da, dumneata eşti un La Bruyère modern. Ah ! în ziua cînd ţi se va înfige un cuţit în inimă, vei scrie o carte grozavă. Barrès este seducător, dar ce păcat că moare în fiece clipă, ca peştii care deschid gura pe apă şi se sufocă în timp ce pîntecul li se iluminează cu reflexe schimbătoare ! Eu n-am ţinut niciodată să fac artă. [...]

• Oricine ştie că cel care spune : „Eu nu sînt decît un om de afaceri" e păcălit de cel care spune : „Oh ! eu nu mă pricep deloc în afaceri".

• Ţeapăn ca un I gravid. [...]

• Roman cioplit în plină carne vie. [...]

14 decembrie. Saint-Pol Roux [2] îmi spune :

— Da, Renard ! Dumneata eşti magnific. Cu toţii sîntem magnifici. Jules Renard şi Saint-Pol Roux sînt, în fond, acelaşi lucru. Dumneata faci la modul comic ceea ce fac eu la modul tragic. Acum zece ani am scris *Pompierii din sat,* pe care dumneata ai putea să-l semnezi astăzi, aceleaşi ciudăţenii de frază, lupta dintre concret

[1] Pseudonimul lui *René Weil* (1868—1925), critic dramatic şi dramaturg.

[2] Pseudonimul lui *Paul Roux* (1861—1941), poet, ziarist, dramaturg.

și abstract. Noi pornim dintr-un punct comun pentru a ne îndrepta în două direcții absolut opuse. Nu ești de aceeași părere ? N-ai remarcat asta și dumneata ? [...]

• Cînd mă dezbraci, mămico, spune Fantec, îmi întorci hainele pe dos trăgînd de ele. Parcă ai jupui un iepuraș.

15 decembrie. Pe obiectele cenușii, sufletul meu trist își așterne umbra. [...]

16 decembrie. Să lăs fiecare lucru neterminat, pentru a-l putea copia din nou, mai tîrziu, cu interes și cu plăcere.

• Trandafiri ca niște noduri de fular alb. [...]

17 decembrie. Sub un stejar, mă simt druid. [...]

• Ca să fii fericit, ca un rege, e de ajuns să duci o viață simplă ca bună ziua.

• Pasărea intră în tufiș ca o acadea într-o gură bărboasă. [...]

• — La ce lucrezi ?

— La titlul unui roman.

• Un poet inspirat este un poet care face versuri false.

• Piesă într-un act. Către sfîrșitul vieții, el îi face o mărturisire. Într-o zi, o tînără femeie, care își dorea un copil, s-a aruncat în brațele lui. S-a culcat cu ea, „în patul tău, draga mea". N-a vorbit niciodată despre această întîmplare. De atunci, i-a dat soției sale glorie, avere, fericire, dar totdeauna acest norișor care venea de nu se știe unde și nu se dădea dus. În sfîrșit, mărturisește.

— Nu mă urăști ?

— Nu, răspunde ea ; pentru că, și eu....

Și inventează un adulter. Suferința lui.

— Am mințit, spune ea. Nu-i adevărat. Dar am vrut să vezi și tu cît de rău m-a durut clipa mărturisirii tale. M-am răzbunat un pic, și repede. Acuma, gata. Să rîdem.

Dar erau atît de bătrîni, încît nu mai puteau decît să surîdă.

• Culcați pe spate, alegeam doi nori și ne jucam de-a care-l va întrece pe celălalt.

21 decembrie. Nasul lui părea mai bătrîn decît restul feței.

22 decembrie. — Ah ! Mi-e frică să nu înnebunesc într-o zi.

— Taci din gură ! Eşti nebun ?

— Vezi : a şi început !

• Optzeci de ani ! Într-adevăr ! Zeii nu prea te iubesc. [...]

• Nu-i mai rămăsese decît zgîrcenia. Străbătu satul şi, din poartă în poartă, încercă să vîndă frînghia cu care avea să se spînzure. [...]

• Nu mă interesează să ştiu multe lucruri : vreau să ştiu lucruri care-mi plac.

• Nourul din care se preling fire de apă ca de pe botul unui bou ce se adapă. [...]

• Erau atît de obişnuiţi să piardă, încît, într-o zi cînd au jucat între ei, au pierdut amîndoi. [...]

• — Dar rînduleţele astea, intră şi ele la socoteală ?

— Care ?

— Asta, de pildă : *adevărat ?*

— Da, intră la socoteală.

Ţăranul aduse un condei, o călimară care semăna cu o cutiuţă de cremă de ghete şi scrise cu chiu cu vai, pe un colţ al ziarului, cu litere copilăreşti, cuvîntul *adevărat.*

— Care va să zică, spuse el, îndreptîndu-se, ajunge să scriu doar asta şi-am şi cîştigat douăzeci şi cinci de centime ?

— Da, răspunsei eu.

El nu scoase o vorbă şi mă privi în albul ochilor. În atitudinea lui era uimire, invidie şi mînie.

26 decembrie. La sfîrşitul unei lungi discuţii, am ajuns să conchidem că la drept vorbind nu există ceva mai particular decît o idee generală.

• Cristos a ajuns doar un subiect literar la modă.

Anul 1894

1 ianuarie. Ironia este mai ales un joc al spiritului. Umorul ar fi mai degrabă un joc al inimii, un joc al sensibilității.

• A izgonit naturaleţea : naturaleţea nu s-a mai întors [1].

3 ianuarie. Spunea viespilor care îl sîcîiau :

— Hai, la cules de miere cu voi ! [...]

• Să fac, în cîteva pagini, pentru prietenie, ceea ce am făcut pentru iubire, într-un volum, *Parazitul.* Să pun lucrurile la punct. [...]

• Degetele cu capul plin de furnici.

• În fiecare clipă viaţa trece pe lîngă subiectul său. Trebuie să refaci tot ce-a făcut ea, să rescrii tot ce-a creat ea.

• — Ce scrieţi în momentul acesta ?

— Testamentul meu, spune Goncourt.

• Culoarea îngheţată a frigului.

• Trist la vedere ca o fiinţă scumpă care se înfundă în ceaţă. [...]

• Fiţi pe pace ! Noi care ne temem de moarte, vom pune la bătaie toată cochetăria pentru a muri frumos. [...]

• Să trăieşti şi să-ţi judeci viaţa : care om e capabil şi de una, şi de alta ? [...]

• Mi-e capul ca o ogradă. Cînd arunc grăunţe ideilor găini, dau buzna ideile raţe, gîşte sau curci.

• Nu există prieteni : există momente de prietenie. [...]

[1] Aluzie la celebrul vers al lui Boileau : *Chassez le naturel, il revient au galop* (Izgoneşte naturaţelea, ea se întoarce în galop).

9 ianuarie. Cum încep un vis, îl şi văd irealizabil, şi totuşi mă amuz întristat să-l duc pînă la capăt. [...]

• Priviri ca nişte fulgere de căldură.

• Era un om metodic : prînzea mestecînd pe partea dreaptă şi cina mestecînd pe partea stîngă. [...]

• Tăticule, spune Fantec, cum fac ceasurile că merg şi noaptea, cînd nu văd bine ?

• De ce ţineţi morţiş să trăiţi la Paris, scumpă domnişoară ? V-ar sta atît de bine într-un bordel de provincie !

12 ianuarie. Oamenii sînt uluitori : vor să te interesezi de ei ! [...]

• Fantec, eşti prea mare, acum, ca să te culci cu mama ta.

— Dar sînt mai puţin mare decît tine, tăticule !

• Oh ! să-ţi faci călătoria de nuntă singur ! [...]

• Prea caută simplitatea.

— Ce dacă, de vreme ce-o găseşte ?

• D'Esparbès, distins cu palmele academice, se întreba deunăzi, cu un soi de groază de iluminat, ce şi-or fi spus Goethe şi Napoleon la întrevederea de la Weimar.

Întîi şi-ntîi şi-au spus bună ziua, apoi :

— Sînt foarte bucuros de cunoştinţă.

— Eu nu mai puţin.

— Aţi stîrnit o zarvă straşnică în lume.

— Ca peste tot, există şi în armată oameni de ispravă. Dar dumneavoastră, ne pregătiţi ceva ?

— Da... o chestie... în versuri sau în proză.

Apoi, cu siguranţă că şi-au spus :

— Să ne vedem cu bine. [...]

17 ianuarie. Ne ascultăm, înfrigurați, cu un surîs enigmatic şi stăruitor. Nu iubim la modul sentimental decît femeile din vise, din somn, cele care depun în inimile noastre o mică floare albastră ce mai trăieşte o oră, o dimineaţă după ce ne trezim.

18 ianuarie. Poet ? Nu. În viaţa mea nu m-am atins de-o liră.

• Ca poet, i-ar fi trebuit un turn Eiffel din fildeş. [...]

23 ianuarie. Locul meu sub soare : această rază e a mea. [...]

25 ianuarie. Şi-apoi, e moartea. Voi chiar nu vă gîndiţi la moarte, şi că vom putrezi cu toţii ?

• Se pare că lui Barrès nu-i place deloc literatura lui Schwob.

— Este ura oamenilor slabi împotriva oamenilor graşi, spune Lorrain [1].

Într-adevăr, ar trebui să facem o deosebire între fantasticul precis, analitic, geometric, justificat, al lui Poe şi fantasticul celor care imită părţile lui slabe, grozăviile lui Lorrain, care vede picioare goale pe sub uşi, perdele trase de-o mînă, mîini de femeie proaspăt retezate pe scara unui vagon, sau ale lui Schwob, cu indivizi care se strecoară prin ceţurile Londrei, lipesc pe feţele trecătorilor măşti de smoală şi-i tîrăsc apoi după ei, aproape înăbuşiţi, făcîndu-i pe ceilalţi trecători să spună : „Ia te uită, încă un beţivan !" Fantasticul care nu-i decît visul unei imaginaţii dereglate, nedegresate, n-are nimic comun cu fantasticul lui Poe. Viaţa se poate lipsi de logică, literatura, nu. [...]

• Oamenii răspîndesc mirosul viciilor lor. Marzac [2] pute a invidie. Fierea îi arde pielea, şi strîngerea lui de mînă zemuieşte.

• Mi se spusese că în redacţiile ziarelor există literaţi care se ocupă cu vesela, un soi de bucătari avînd misiunea specială de-a face mizerii oamenilor de talent, de-a şterge sau de-a adăuga cîte un cuvînt din manuscrisul lor, de-a tăia, de-a cîrpi la loc. Aşa mi se spusese, dar nu-mi venea să cred.

27 ianuarie. Nu ies în lume decît atunci cînd am chef să nu mă distrez. [...]

• Îşi petrece vremea căutînd oameni de aceeaşi părere cu el. [...]

30 ianuarie. Ceea ce mă înfierbîntă cel mai mult e tot răsfoirea unui mers al trenurilor. [...]

• Momsen a spus : „Francezii sînt foarte cinstiţi, relatează Schwob. Cînd le dădeam birjarilor cîte o monedă

---

[1] Pseudonimul lui *Paul-Alexandre Martin Duval* (1856—1906), poet şi dramaturg.

[2] *Lucien Marzac*, ziarist.

de cinci centime, mi-o înapoiau cu un potop de înjurături".

• Nu discuta. Spunea doar pe un ton scăzut și sec : „Asta îmi place... Asta nu-mi place".

2 februarie. Melancolia bruscă a celui căruia i se spune : „Știi că plec într-o călătorie ?"

• Astăzi, literații își fac cópii după scrisori, pentru ca posteritatea să le adune mai ușor corespondența.

• Cerul e plin de ochi însîngerați. Cerul, cea mai frumoasă coadă de păun din lume. [...]

• Pășea fără zgomot, ca un pește. [...]

• Îmi place să citesc așa cum beau găinile, ridicînd întruna capul, ca să alunece. [...]

22 februarie. Te iubesc ca pe fraza aceea pe care am visat-o și n-o mai pot regăsi. [...]

• Pot spune că, datorită lui Morcoveață, îmi voi fi dublat viața.

• Astăzi, treizeci de ani, și simt murind jur-împrejurul meu valuri de melancolie.

• Unul dintre profesorii mei de retorică, domnul Roy, îmi spunea : „O să treci prin Școala Normală, și ai să te apuci numaidecît de literatură. Dar, te implor, nu scrie înainte de-a împlini treizeci de ani". I-am împlinit, și am patru sau cinci cărți în urmă. Oare știu să scriu mai bine, sau mai rău decît dacă n-aș fi scris niciodată ?

• Cînd scrii o scrisoare, gîndește-te că, sub pecetea tainei, ea va fi comunicată tuturor. [...]

• Treizeci de ani ! Și, acum, sînt sigur că n-am să scap de moarte. [...]

• Dacă gîndești de bine despre mine, trebuie s-o spui cît mai repede cu putință, pentru că, știi, asta trece. [...]

27 februarie. Ceea ce nu e teatru mă plictisește, dar și ceea ce e teatru mă plictisește. [...]

1 martie. Veți spune oare că cel care vorbește din cînd în cînd despre stelele de pe cer și-l citește pe Flammarion în tren este un idealist ?

• Această zambilă mi se pare admirabilă. N-are nevoie de dragoste. Nu se hrănește decît cu apă proaspătă. Căci, oricum, dacă cineva te-ar pune ca pe ea într-o oală, n-ai ajunge departe.

Şi lăcustele pe care le decapităm, şi care, fără să-şi piardă capul pentru atîta lucru, dintr-o bătaie de aripi îşi iau zborul pe fereastră !

Doctorul îi luă capul. Simţea cum îi cad pe coapsă picături de sînge cald. L-a tras de-o ureche şi i-a suflat în ochi. L-a ciupit de nas, dar Vaillant [1] n-a răspuns. Palid şi deja rece, îşi pierduse într-adevăr capul.

Întîi să-i ucidem, şi după aceea să-i silim să mărturisească. [...]

• Dezordinea rece a lui Gustave Doré. [...]

• Nu pot exista decît două reviste tinere, spune Pierre Louÿs [2] : cea de pe malul drept al Senei şi cea de pe malul stîng, Verlaine, de-o parte, Mallarmé de cealaltă. [...]

• Să scrii o carte despre Chitry şi să spui, de exemplu : „Porcul pe care l-am văzut, îl cunosc şi i-am vîrît bastonul în inelul cozii. Sîntem în relaţii excelente".

• Régnier [3] îmi cere prea multă atenţie. Citesc anevoie poveştile lui dure. Măcar dacă ar fi mort. [...]

• Umbra unui copac mort. [...]

6 martie. Schwob merge spre moarte, şi, el odată plecat, îmi reiau grijile zilnice, viaţa mea puerilă.

• Barrès susţine cu procedeie copilăreşti o autoritate care îl stînjeneşte.

• Gazdei mele :

— Am mai cerut din felul acela de mîncare, nu pentru că-mi plăcea, ci din politeţe, şi ca să nu-ţi dai seama că nu-mi place.

• Aş fi anarhist dacă aş fi nefericit. Dar n-am de ce să mă plîng.

Cum aş putea fi în acelaşi timp şi anarhist şi mulţumit ?

• Un ţăran este un trunchi de copac umblător.

• Să ştii să asculţi. Vai de cel care lasă să cadă o vorbă de aur din gura cuiva şi n-o adună. [...]

• Oboseala de a-ţi înnoda pînă la capăt şireturile.

---

[1] *Auguste Vaillant* (1861—1894), autorul unui atentat la Camera deputaţilor, ghilotinat la 5 ianuarie.

[2] Pseudonimul lui *Pierre Louis* (1870—1925), poet.

[3] *Henri Régnier* (1864—1936). Este vorba probabil de volumul *Contes à soi-même.*

• Oare nu se poate cina la cineva fără să-i găseşti neapărat vreun talent ?

• Din namila aceea de trup, nu răzbea decît vocea nevesti-si.

• Viaţa este astfel orînduită încît în fiecare clipă cel mai slăbănog să fie cel mai puternic, şi cel mai tîmpit să fie cel mai deştept.

9 martie. N-am uitat nimic despre ea, în afară de moartea ei.

10 martie. Pentru a parveni, trebuie să parvii în primul rînd tu însuţi, iar în al doilea rînd să nu parvină ceilalţi. [...]

• Cum orice comparaţie originală ajunge oricum să se banalizeze în cele din urmă, să nu facem niciodată comparaţii.

12 martie. Criticul de cărţi nu mai citeşte decît propria lui critică, pe care i-o scrie secretarul. [...]

15 martie. Viaţa noastră era ca un lac de prietenie străbătut de un curent de iubire.

16 martie. Astăzi soarele nu s-a mai sculat. A supt un pic de zăpadă şi s-a culcat din nou, foarte slăbit. [...]

17 martie. Să citeşti o carte cu vîrful degetului gros. [...]

• Nu trebuie să-ţi fie prea foame ca să mănînci bine, căci, de îndată ce te aşezi la masă, îţi trece foamea. Tot astfel, nu trebuie să te simţi prea pasionat cînd vrei să scrii. [...]

• Un prost gust atît de accentuat, încît e şi ăsta un gust.

• Chiromancie. Cînd ai arătătorul mai scurt decît inelarul, preferi gloria banilor ; dar dacă-ţi vei suge arătătorul ca să-l lungeşti, ai totuşi unele şanse de îmbogăţire. Un deget subţire e semn de imaginaţie : suge-ţi aşadar degetul cu încăpăţînare. Un deget patrat e semn de raţiune : striveşte-ţi aşadar degetul gros, şi nimeni nu se va încumeta să te contrazică etc.

• Grafologie : pune punctele pe i, şi mintea ţi se va limpezi. Parafează ca printr-o lovitură de sabie, şi n-o să-ţi mai fie frică.

• Gloria de ieri nu mai contează : cea de azi este prea searbădă, şi n-o doresc decît pe cea de mîine. [...]

• Ne înfuriem pe bătrîni, dar simt perfect că peste vreo doi, trei ani, nu voi mai putea citi nici o carte scrisă de un tînăr.

22 martie. Cine va spune, cine va picta lucrurile stranii pe care le văd !

• Orgoliul de-a spune, cînd totul merge prost : „Merge bine".

24 martie. Văzut ieri pe Anatole France. Îmi vorbeşte despre *Parazitul,* care-i place mult, mult de tot. Oricum, e o plăcere să auzi oamenii lăudîndu-te, chiar cînd te laudă prost. Îl întreb de ce m-a numit „cel mai sincer dintre naturalişti".

— Înţeleg prin naturalist, spune el, cel care iubeşte natura.

Totul merge strună. Dealtminteri, asta n-are nici o importanţă. Va mai avea prilejul să vorbească despre mine şi se va răscumpăra, ca şi ceilalţi.

I-am spus :

— Procedeul meu este foarte simplu. Mă interesez de ceea ce fac, şi încerc să-i fac şi pe ceilalţi să fie interesaţi.

Şi France, cu capul lui înşurubat, se întorcea spre Veber [1] şi-i spunea :

— Foarte bine spus, foarte bine. [...]

• Morcoveaţă. Fiorul acela care-l cuprinde la apropierea ridicolului.

• Vorbă de femeie : „E frumuşică, dar prea o ştie". [...]

• Talent ai cu carul. Acum perfecţionează-ţi un pic morala. [...]

28 martie. A gîndi înseamnă a căuta luminişuri într-o pădure.

29 martie. Scumpul meu director, greşiţi că nu primiţi astăzi articolul meu. E bun. L-am scris cu grijă. Vreau să-mi fac cu el un nume. Nu-s destul de dibaci ca să-i înşel pe ceilalţi, şi nici destul de indiferent ca să mă păcălesc. Luaţi-l, căci, mai tîrziu, mi-l veţi plăti foarte scump, cînd nu va mai face două parale. [...]

• Dumneavoastră chiar credeţi toate balivernele astea ? spune Verlaine. Eu nu mă îmbăt, domnule, decît pentru

[1] *Jean Veber* (1864—1928), pictor, gravor şi scriitor.

a-mi întreține reputația, căreia îi sînt robit. Nu mă îmbăt decît atunci cînd ies în lume. [...]

• Prietenia noastră nu putea dura : prea ne-am golit unul pe celălalt. [...]

• Cuvîntul cel mai des întîlnit în scrierile lui Barrès este „emoție" ; dar ceea ce îi lipsește mai ales este emoția. [...]

31 martie. Mă amuză cei care vor să urmeze niște reguli, căci în viață nu există decît excepționalul.

• O grădină de vreo douăzeci de metri pe care o împrejmuise cu ziduri pentru a putea vîna acolo tot timpul. [...]

• Mi-e groază de originalitate.

• Oamenii fericiți n-au talent.

• E adevărat că nu-l citim destul pe Licurg. [...]

• Îmi spune că-i citește scrierile mele fiicei ei, care are optsprezece ani și se ocupă mult cu literatura.

5 aprilie. Unora, lui Marcel Schwob, de exemplu, le plac scriitorii străini, indiferent care, din plăcerea de-a se dezrădăcina. Eu, în schimb, n-am încredere în ei, pentru că îmi place interiorul meu. Pentru a le găsi cît de cît talent, trebuie să aibă de două ori mai mult. L-am citit pe Mark Twain, ieri, pentru prima oară. Mi se pare mult inferior față de ceea ce scrie Allais ; și-apoi, prea o lungește. Nu suport decît sugestia unei glume. Nu ne plictisiți ! Și-apoi, mai este și traducerea, această crimă a unor oameni necinstiți care, neștiind nici o limbă, nici cealaltă, au îndrăzneala s-o înlocuiască pe una cu cealaltă.

• Oamenii pe care îi cunoști din vedere, și niciodată după nume. [...]

6 aprilie. Valotton [1], o înfățișare blajină, simplă, distinsă, cu părul lins și despărțit printr-o cărare foarte dreaptă, cu gesturi sobre, cu teorii deloc complicate, și un nu știu ce foarte egoist în tot ce spune. [...]

• De ce ești rău ?

— Pentru că n-am tăria să fiu bun. [...]

• Toată ziua m-am drogat cu tristețe.

10 aprilie. Omul este un animal care înalță capul spre cer și nu vede păianjenii de pe tavan. [...]

[1] *Félix Vallotton* (1865—1925), pictor și desenator.

14 aprilie. Dumnezeu, cel pe care îl cunoaşte toată lumea, după nume. [...]

• Cîteva fotografii, o lupă bună, şi călătoresc destul. [...]

18 aprilie. Vedea cît mai puţină lume pentru a se cruţa pe cît cu putinţă de plictiseala înmormîntărilor.

• Peşterile lojelor în care mişună tîmpenia.

• Să iei viaţa în seriosul burlesc. [...]

• Albul cadaveric al caselor pe vreme de furtună, şi albastrul de dinţi cariaţi al ferestrelor. [...]

• A fi sincer, adică a-i călca intenţionat pe ceilalţi pe bătături... La cîte palme, vorbe grele etc. te expui !

23 aprilie. Plătesc toate brutalităţile inimii mele. [...]

• Tu ai destui duşmani ca să nu duc eu lipsă de prieteni. [...]

• A înţepat de două ori oglinda cu un ac, vrînd să-şi schimbe ochii în stele. [...]

• Să nu confundăm om inteligent cu om de talent. [...]

• Ar fi uşor să notez micile trăsături ridicole ale lui Barrès. Nici un autor de vîrsta mea nu mă exasperează atît de mult, sau nu mă face să zîmbesc atît de des. Remarcaţi în primul rînd mania lui de-a se înflăcăra întruna. Şi, cu toate acestea, un farmec misterios, seducţia invincibilă a oamenilor care-ţi sînt dragi şi cărora ai vrea să le rezişti, măcar de formă. Dacă nu l-aş cunoaşte, aş mărturisi acel gen de hipnoză pe care îl exercită asupra mea.

• Ambiţioşii, oamenii abili, a căror curiozitate pîlpîie ca o flacără de gaz. Umblă pe stradă veşnic adulmecînd. Buni de luat la palme. [...]

• Ne trecem viaţa discutînd despre misterul vieţii noastre.

• Preocuparea de moarte este ca o nacelă din care poţi vedea, de sus, lumea mică. [...]

• Păsările care mestecă în cioc fire de paie muzicale. [...]

• Dacă aş fi bogat, aş închiria, pentru cea mai aspră seară de iarnă, cel mai vechi castel, şi aş citi acolo, la lumina unei lumînări, aventurile lui d'Artagnan, sau, cele mai puţin populare dar mai vrednice de admiraţie, ale lui Sigognac din *Căpitanul Fracasse.* [...]

• Lui Fantec :

— Caută să înțelegi viața mai bine decît mine, mai puțin meschin, și păstrează-ți totdeauna cugetul la înălțimea copacilor.

Visează lucruri mari : asta îți va îngădui să faci măcar cîteva lucruri mititele. [...]

• Jurnalul nostru nu trebuie să fie doar o trăncăneală, cum e prea deseori acela al fraților Goncourt. El trebuie să folosească la formarea caracterului nostru, la necurmata lui îndreptare, la îndrumarea lui pe calea cea bună. [...]

• Sufletul meu, care a lunecat pe toate povîrnișurile, e sfîșiat și cîrpit ca un fund de pantaloni vechi !

• Crinii negri ai hornurilor. [...]

• Mă plîng, și adineaori am văzut un copilaș cu un picior de lemn izbind furios pămîntul, pentru că nu-i putea urma pe ceilalți copii. [...]

16 mai. Nu-i destul să fii fericit : mai trebuie ca ceilalți să nu fie. [...]

17 mai. Să faci ceva cu frica de-a nu ucide un viței, un cîine, o pasăre, o gînganie, o floare, o legumă, o buruiană, și de-a călca pe pămînt. [...]

• Literatura mea este ceva în genul unor scrisori către mine însumi pe care v-aș îngădui să le citiți.

• Întotdeauna ne scriem cărțile prea devreme. [...]

• O furtună cum nu s-a mai pomenit de mai bine de treizeci de ani, în sfîrșit, ca toate furtunile. [...]

25 *mai.* Spunea cu modestie : „Am în mine ceva din Rousseau și ceva din Voltaire. Totu-i să știu care din doi va birui. [...]

• Sigur că da, Fantec, copacii trăiesc.

— Dar nu cît mine, spune el.

26 mai. Dacă ați ști cît de bun mă simt cînd sînt singur, ce relații bune am întotdeauna cu mine însumi. [...]

29 mai. În sfîrșit, iată-mă chel. Atîta pagubă ! La ce-mi folosea părul ? Nu era o podoabă, și eram prada unei scîrbe de frizer, care-mi sufla în față disprețul lui, sau mă mîngîia ca o ibovnică, sau mă bătea cu palma pe obraz ca un popă. [...]

• Ce le pasă oamenilor că îi dispreţuiesc, de vreme ce le fac bine ! [...]

• Fantec, ca autor, să nu studiezi decît o singură femeie, dar socoteşte-o bine, şi vei cunoaşte femeia. [...]

• Ideea că am treizeci de ani mă întristează adînc. O întreagă viaţă moartă în urma mea. În faţă, o viaţă opacă în care nu văd nimic. Mă simt bătrîn, trist ca un bătrîn. Nevastă-mea se uită la mine, necrezîndu-şi ochilor că mă vede atît de sumbru. Fantec îmi spune : „Va să zică, îmbătrîneşti, tăticule ?“ Şi, de afară, nimeni nu-mi scrie, nu-mi adresează un semn de simpatie, nu se interesează de jalnica mea aventură. [...]

30 mai. Viaţa lui M. Schwob. Şi pe noi, nişte egoişti, ne agasa felul acela de-a suferi atîta vreme din cauza unei moarte.

• Rodenbach : o literatură de beci răcoros.

• Literatura mea nu-i decît o rectificare continuă a ceea ce simt în viaţă.

• Asemenea cuiva care caută cu înfrigurare într-o carte ce trebuie să facă pentru a-l reanima pe înecatul întins pe mal. [...]

31 mai. O barbă rară, ronţăită parcă de greieri. [...]

4 iunie. Nu-şi cumpăra decît sare, piper şi oţet. Toate celelalte le făcea el însuşi. Nu cheltuia nici zece franci pe an.

• Văzut, ieri, un tînăr de douăzeci de ani, dintre care doi trăiţi în Venezuela. Căzut prizonier, era cît pe ce să fie împuşcat. A străbătut o pădure, doar cu o călăuză care voia să-l ucidă ca să-i ia cizmele. Seara, noaptea cădea brusc ca o pînză neagră. El se căţăra într-un copac, îşi întindea hamacul la o înălţime de şapte-opt metri şi-i spunea călăuzei : „Rămîi pe loc, altminteri la prima mişcare îţi trag un glonţ în cap !“ Dormea doar cu un ochi. Dealtfel, vampirii i se lipeau de faţă ; dimineaţa, cînd se trezea, era cu obrajii însîngeraţi, acoperiţi de tot soiul de lucruri vîscoase.

Între timp, un trigonocefal l-a înţepat la genunchi. Din fericire, la genunchi ! Putea să-şi sugă rana, s-o roadă, s-o mănînce, să mănînce moartea cuibărită acolo în cotlonul acela de carne. Şi călăuza aprindea focul

riscînd să aprindă pădurea, înroşea un pinten şi-i ardea rana. „Şi, spune el, vă asigur că miroase al dracului a friptură !"

Înainte de plecare, l-a vizitat pe Elisée Reclus [1] care i-a spus : „Aflaţi că eu n-am fost acolo niciodată".

La întoarcere, ajunsese prea tîrziu. Vaporul pornise ; dar, cu riscul de-a cădea şi de-a fi sfîşiat de caimani, a sărit, şi un marinar a apucat să-l tragă de mînă.

Vorbind despre acele meleaguri depărtate, spunea : „Acolo... în colţ... mai sus... pe dreapta", ca şi cum ar fi dat o lămurire despre o stradă din Paris.

Cît despre dragoste, femei de treisprezece ani, tari ca piatra, dar mai ales negrese, pentru că indiencele sînt aproape toate bolnave.

Ca hrană, orez fiert în apă, fără sare, şi fără pîine.

În timp ce vorbea, mă sîcîia faptul că nu ştiu, în ciuda numelor pe care le cita, dacă aceste aventuri frumoase se petreceau în America sau în Africa. Niciodată n-am să le deosebesc bine.

• A prînzit zdravăn, a băut zdravăn mai ales, şi fermentează pe bancă, la soare. [...]

• Avea înfăţişarea bătrînicioasă a anumitor femei încă tinere.

Am văzut o dată scrijelită pe zid cu vîrful cuţitului. Am întrebat-o dacă-i data cînd s-a măritat, sau a vreunei sărbători, sau a vreunei naşteri.

— Nu, mi-a răspuns ea. E data zilei cînd am dus vaca la taur. Tocmai s-au împlinit şase luni şi jumătate, şi nu mi se pare că i-a crescut pîntecul cît trebuie. Adineaori am mai pipăit-o.

5 *iunie*. Monografia lenei. — Să descriu o zi şi să arăt că creierul este ca o floare mare ce trebuie cultivată toată dimineaţa, ca să înflorească seara. Şi, cum, la Paris, lumea iese mai ales seara, creierul nu ajunge niciodată aici la o deplină maturitate. Numai la ţară se poate deschide de tot. Dimineaţa, să răsfoieşti ziare, cărţi, să adulmeci ideile celorlalţi, să faci însemnări din vîrful condeiului, să cercetezi de unde bate vîntul, să-ţi duci

[1] *Élisée Reclus* (1830—1905), geograf şi om politic.

mintea pînă la punctul în care simte nevoia să producă. În sfîrşit, să dezvolţi această metodă de antrenament, de încălzire, cu cuvinte sprinţare, o limbă nici ştiinţifică, nici păsărească. [...]

8 iunie. Eu, spune Léon Daudet, deasupra tuturor îi pun pe Shakespeare şi pe Dante. Victor Hugo şi Goethe vin după ei, în acelaşi rînd, dar pe locul al doilea. [...]

14 iunie. Îmi doresc o odaie de lucru a cărei ferestră să dea spre o fermă. Aş vedea cum se încălzeşte la soare cafeaua bălţii, aş urmări mersul legănat al raţelor, şi gîştele ridicîndu-şi capetele cu găurelele lor de auzit, fine ca nişte înţepături de ac. În faţa vacilor alineate în grajd, şi răsuflînd vîrtos, mi-aş spune : „De fapt, noi, oamenii, ar trebui să ne aflăm în locul acestor vite mari. De ce nu l-or fi aruncînd afară, cu un corn în fund, pe văcarul care le mulge aşezat pe scăunaşul lui, şi care le goleşte ţîţele două cîte două, de parcă s-ar căţăra pe o funie ? Şi cînd vrei să le mîngîi, se trag îndărăt. Dealtminteri, văcarul n-are conştiinţa puterii, a superiorităţii sale omeneşti. Doar eu mă emoţionez, cred că înţeleg şi-mi închipui că stăpînesc. Pentru că eu mă reîntorc de departe, ca să ajung în grajdul acela. Iar văcarul acolo s-a născut".

Şi aş avea o şapcă pe care ar fi scris cu litere de aur : Interpret al Naturii.

• Toate animalele vorbesc, cu excepţia papagalului care vorbeşte. [...]

20 iunie. Ciuperci ca nişte bănci mititele. [...]

• Copacii, oile pădurii.

22 iunie. Hotărît lucru, ceea ce mă împiedică să-l admir pe Barrès aşa cum ar trebui este faptul că are numai cîţiva ani mai mult decît mine. [...]

• În momentul cînd condamnatul are capul în ghilotină, ar trebui o clipă de tăcere înainte de căderea cuţitului. Un soldat din garda republicană ar ieşi din rînduri şi i-ar înmîna călăului un plic, iar acesta i-ar spune condamnatului : „Este graţierea ta !" Şi ar slobozi cuţitul.

În felul acesta condamnatul ar muri plin de bucurie. [...]

• Ar trebui să ne putem începe din nou studiile cu inteligenţa vîrstei de treizeci de ani. [...]

• Mizantropul : soarele n-are alt rost decît să trezească la viaţă muştele care sug din carnea mea. [...]

• E destul să încerci să te perfecţionezi cît de cît, şi vezi cum ceilalţi se micşorează, de parcă s-ar înfunda în nisip. [...]

6 iulie. — Doamne, ce cald îmi este !

— D-apoi mie !

— Tot timpul îmi vorbeşti despre dumneata ! Ce-mi pasă mie de dumneata ? [...]

• Şi dat a fost ca mîna care scrie să ignore întotdeauna ochiul care citeşte ! [...]

• Voi scrie o carte care îi va uimi pe prietenii mei. Nu mă voi crede superior celorlalţi, ca Goncourt. Nu mă voi bîrfi, ca să mi se găsească scuze, ca Rousseau. Voi încerca doar să mă văd limpede, să fac în mine lumină pentru ceilalţi şi pentru mine însumi. Am treizeci de ani. Cum am trăit pînă acum ? Şi ce voi face de acum înainte ? Mă voi lăsa în voia soartei ? Voi căuta să fiu util ?

Cred că, cine mă vede bine o dată, nu mă mai uită. Sînt de-o vanitate care mă uluieşte cînd mă gîndesc la ea după ce mi-a trecut criza. Dacă Parisul mi-ar oferi o cunună de lauri, precum odinioară lui Petrarca, printr-o festivitate oficială, nu m-aş mira şi aş şti prea bine să justific această favoare.

Mi-ar plăcea să cîştig mulţi bani, pentru plăcerea de-a spune aruncînd pe masă aur şi bancnote împăturite ca nişte batiste : „Poftim, bucuraţi-vă de viaţă !“ Ba cer dreptate deplină şi le dau săracilor mei zece centime de parcă le-aş da numai cinci, ba vreau să lupt şi eu pentru săracii mei.

Spaimele mele. Ce-aş face într-un duel. Să răspund la scrisori : primul impuls este să-i trimit pe toţi la plimbare, apoi mi-aş reproşa mîhnirea lor. Şi de ce să-ţi faci duşmani ? În fine, o să vadă el cum ştiu eu să ticluiesc o scrisoare. [...]

• Avea un bot zbîrcit, un cap de babă, o înfăţişare furioasă şi paralizată. Dealtminteri, trăia într-un coş care se destrăma în zdrenţe umede, sub cearşafuri puturoase. Dealtminteri, uitam să spun : a murit.

— Unde ? Unde ? strigă ea.

— În patul lui, ca un biet moşneag de cîine care nu-i un erou.

11 iulie. Ce face pasărea pe vreme de furtună ? Nu se încleştează de creangă : urmează furtuna. [...]

• Turnul lui de fildeş, o odăiţă dosnică dintr-o dugheană oarecare.

• Să spargi mereu gheaţa care se prinde întruna în creier. Să-l împiedici să degere.

• Titlu : *Ochiul de bou.*

17 iulie. N-am imaginaţie nici de doi bani. Aş fi incapabil să inventez cea mai simplă istorioară. [...]

• Citez exemplul lui Pascal care se războia cu durerile de cap rezolvînd probleme de geometrie.

— Eu, spune Tristan Bernard [1], mă războiam cu geometria simulînd dureri de cap.

18 iulie. Poate că pentru un orb vara înseamnă doar un zumzet de gîngănii.

• Libertatea presei care funcţionează mai degrabă ca o presă.

• Să nu spuneţi că ceea ce scriu nu-i adevărat : spuneţi că scriu prost, pentru că totul este adevărat. [...]

• Jules Renard, acest Maupassant de buzunar. [...]

23 iulie. Un deget de apă străvezie într-un degetar de cristal.

• Din cînd în cînd să te retragi din ceea ce ai făcut şi să urci undeva pe-o creastă ca să respiri şi să domini.

• Mi-e creierul ca o nucă proaspătă, şi aştept lovitura de ciocan care trebuie s-o deschidă.

• În faţa stupidităţii pictorilor, te apucă pofta ca înainte de-a muri să înveţi să desenezi. [...]

• După ce m-am căznit din greu să scriu o pagină, mi se pare că este bine scrisă.

• — Din ce se fac cei mai frumoşi cercei ?

— Din cireşe.

• Titlu : *Mere pădureţe.* [...]

• Lui Fantec : „Moartea este ca păsăruica pe care n-o mai revezi niciodată.“ [...]

[1] *Paul Bernard,* numit *Tristan B.* (1866—1947), romancier şi dramaturg.

13 august. Ferice de cine s-a născut perfect ! De devenit, nu devii niciodată, degeaba orice osteneală. [...]

18 august. În admiraţia noastră pentru Verlaine, simt o prea mare doză de milă pentru stîlpul de spital. [...]

3 septembrie. Cînd recitesc, la întîmplare, cîte o pagină din ceea ce am scris pînă acum, mi se pare, totuşi, cam uscată.

5 septembrie. — Vrei să-mi dai purceluşul de porţelan ? spune Baïe. [1]

— Dar n-o să te amuze, drăguţă : e mort.

— Oh ! atunci, ai să mi-l dai cînd n-o să fie mort, da ? [...]

10 septembrie. Lui Schwob : „Nici una din cele două cărţi : *Morcoveaţă* şi *Podgoreanul în via lui* [2], nu m-ar mai satisface. *Morcoveaţă*, mai ales, e un amestec neplăcut, în care nu mai găsesc bucuriile de altă dată. Nu-i atît vorba de-o *operă*, cît mai degrabă de etalarea unui spirit zdrenţăros în care găseşti cam de toate : milă, răutate, lucruri răsuflate şi prost gust. Îţi comunic, bineînţeles, ultima mea impresie. Simt nevoia, pentru a mai prinde un pic de curaj, să-mi amintesc de preţioasa dumitale scrisoare în legătură cu *Pisica.* [3]

În sfîrşit, să nu mai vorbim de asta. Mă judec pe cît de sincer, pe atît de sever. Singur dumneata nu te vei îndoi de acest lucru. Dar necazul meu — adăugat altora — mi se trage din faptul că nu mă înnoiesc şi că sînt incapabil să mă înnoiesc. M-am născut înnodat şi nimic nu va tăia nodul. I-ai spus odată lui Byvanck : „...dacă viaţa nu-i va trage acea scuturătură morală necesară talentului pentru a se elibera de piedicile pe care şi le pune singur". Nici măcar această condiţie n-ar fi suficientă. Poate că sînt nemulţumit şi de faptul că l-am dat pe Morcoveaţă prea repede, că am rasolit sfîrşitul pentru a cîştiga cît mai repede nişte bani. Posibil. Vremurile sînt grele pentru cei care aspiră la desăvîrşire... [...]

• Titluri : *Viniete, Scene de paravan.*

---

[1] *Julie-Marie Renard* (1892—1945), fiica lui J. R.

[2] *Le vigneron dans sa vigne*, culegere de povestiri, 1894.

[3] *Le chat*, o povestire din volumul *Morcoveaţă.*

• O mare plăcere ar fi să scriu scene lungi și să mă amuz apoi rezumîndu-le în trei rînduri.

15 septembrie. — Sînt un om cinstit, domnule !

— Rău faci : asta-i o meserie proastă. [...]

21 septembrie. Morcoveață este o carte proastă, incompletă, rău compusă, pentru că nu mi-a venit decît în accese.

• Nu sîntem fericiți : fericirea noastră este doar tăcerea nefericirii.

27 septembrie. Morcoveață ar putea fi scurtat sau lungit fără probleme. *Morcoveață* este o întorsătură de spirit. [...]

29 septembrie. Frații Goncourt au spus ce trebuie despre ceilalți ; n-au spus ce trebuie despre ei înșiși. [...]

• Să fac pentru satul meu ceea ce a făcut Sainte-Beuve pentru Chateaubriand și epoca lui. Să povestesc totul în notații, mici drame sau tablouri mute, totul, pînă și spaimele serii. Să scormonesc pînă la fund, să scot planta adevărului cu rădăcini cu tot.

• Memorie, adu-mi ținutul meu, pune-mi-l pe masă. Neplăcut este că înainte de a-ți aduce aminte de niște locuri trebuie să le și vezi, să calci prin noroiul lor.

9 octombrie. Vreau să mă examinez cinstit și să cunosc condiția acestei făpturi care sînt eu, care crește de treizeci de ani. Nu mă privesc fără surprindere. Ceea ce mă izbește în primul rînd este inutilitatea mea, și totuși nu izbutesc să mă conving că nu voi reuși niciodată nimic.

17 octombrie. Are un stil al lui pe care alții nu și l-ar dori.

19 octombrie. Să-mi adaptez toată literatura la satul meu. Să-i aplic tot ce-mi place din punct de vedere literar.

• Un creier bine întreținut nu obosește niciodată.

• Îi numesc „clasici" pe oamenii care încă nu făceau din literatură o meserie.

23 octombrie. Morcoveață. — Cînd croitoresele, Marie și Angèle, veneau la noi acasă, prînzeau cu noi, la aceeași masă, și le era frică să mănînce. Oare din cauza lor tăcerea aceea ? Doamna Lepic făcea unele cheltuieli în cinstea lor, iar Morcoveață le binecuvînta prezența. Putea

mînca ceva mai mult fără ca doamna Lepic să bage de seamă ; îl supraveghea mai puțin. Neștiind însă că sînt prilejul unei destinderi, croitoresele se grăbeau să se ridice de la masă, amîndouă deodată, și ieșeau la aer. [...]

3 noiembrie. Sînt un orologiu al cărui pendul se mișcă neobosit de la orgoliu la umilință ; dar, zdravăn pe picioarele mele, păstrez echilibrul și rămîn drept. [...]

8 noiembrie. Bernard a venit astă seară și m-a împăcat cu mine însumi. Mi-a spus : „Toți prietenii dumitale găsesc că *Morcoveață* este lucrul cel mai bun din tot ce-ai scris. Nimeni nu simte atît de bine ca mine umanitatea micului dumitale erou. Toulouse-Lautrec vrea să te cunoască... După mine, *Morcoveață,* mai puțin *Obrajii roșii* [1], este o carte din care se vor scoate mai tîrziu o serie de teme germane".

Și iată-mă glorios, umflat în pene ca un curcan, spunînd : „Grea meserie ! Ah ! Gloria se plătește scump, dar e lucrul cel mai vrednic de invidie din lume".

Și iată-mă visîndu-mă înconjurat de prieteni, dîndu-le povețe de voință și de cinste, și împărțindu-le vorbe de muribund !

12 noiembrie. Aș vrea de fapt să fiu învățător de țară, trimițînd articole la ziarul județean, scrisorele à la Sarcey, departe de privirile sceptice.

- Vîntul, acest taur risipit.
- *Morcoveață.* Să-i pun drept motto :

„Tatăl și mama datorează copilului totul. Copilul nu le datorează nimic. J.R." [...]

15 noiembrie. Ca să ajungeți, trebuie să faceți fie porcării, fie capodopere. Sînteți mai capabili de unele decît de celelalte ?

17 noiembrie. Cred că mă pomenește moartea : mi se zbate un dangăt în urechi. [...]

- Lautrec : un potcovar mititel cu lornion. Un săculeț cu două despărțituri în care își pune bietele lui picioare. Buze groase și mîini cum sînt cele pe care le desenează, cu degete depărtate și osoase, cu policarele arcuite. Vor-

[1] *Les joues rouges,* titlul unui capitol din *Morcoveață.*

beşte deseori de oameni mititei cu aerul că spune : „Nu-s eu chiar atît de mic !“

Ţine la Zimmermann [1] şi la Péan [2], mai ales la Péan, care cînd scotoceşte prin burţi, pare să caute nişte mărunţiş în buzunar.

Are camera lui într-o „casă“ (de toleranţă — n.tr.), se înţelege de minune cu toate doamnele de acolo, care au simţăminte foarte delicate, necunoscute de femeile cinstite şi care pozează admirabil. Este şi proprietarul unei mînăstiri şi circulă între mînăstire şi „casă“.

La început îţi face rău cînd îl vezi atît de mic, apoi, foarte vioi, foarte drăguţ, cu un mormăit care îi desparte frazele şi-i ridică buzele, ca vîntul burleţii de pe marginea unei uşi.

Are statura numelui său.

Se întoarce la Péan, extrem de amuzat de toată acea măcelărie, de masa de aluminiu, valorînd zece mii de franci şi înălţîndu-se sau coborîndu-se cu ajutorul unui piston, de operatul care alunecă şi-i adus la loc, prin forţa lui Péan care ridică totul : ajutoarele sale, operatul, masa, cu un singur efort, care smulge o măsea cu degetele şi, în timp ce măcelăreşte, discută graţios cu asistenţa...

Şi veşnic mormăitul acela, şi veşnic dorinţa de-a povesti lucruri „nostime de tîmpite ce sînt“.

Şi băşici de bale îi zboară pe mustăţi. [...]

28 noiembrie. Iarba. Să folosesc în descrierea acestui sat stilul lui Pascal sau al lui Saint-Simon. [...]

• Valloton îmi povesteşte că o femeie, după ce-a citit *Parazitul*, a plîns, într-atît era de jignită în demnitatea ei.

• Îmi place mult cartea dumitale pentru că îi văd bine defectele.

29 noiembrie. N-am reuşit nicăieri. Am întors spatele tuturor revistelor : *Gil-Blas, Écho de Paris, Journal, Figaro, Revue hebdomadaire, Revue de Paris* etc. Nici

[1] *Arthur-Constantin Zimmermann* (1868—1936), alergător ciclist american. Se ştie că Lautrec se interesase de ciclism.

[2] *Jules Émile Péan* (1830—1898), chirurg ginecolog, reprezentat în multe dintre desenele lui Lautrec.

una dintre cărţile mele nu apucă al doilea tiraj. Cîştig în medie douăzeci şi cinci de franci pe lună. Pacea care mai domneşte în căsnicia mea o datorez unei femei de-o blîndeţe îngerească. Mi se acreşte repede de prieteni. Cînd ţin la ei prea mult, îi detest, cînd nu mai ţin ei la mine, îi dispreţuiesc. Nu-s bun de nimic, nici să nu mă port ca un proprietar, nici să dau de pomană. Cît despre talentul meu, ce să mai vorbim. E destul o pagină din Saint-Simon sau din Flaubert ca să roşesc. Imaginaţia mea este o sticlă, un fund de flacon gol. Cu un pic de obişnuinţă, un reporter ar egala ceea ce numesc, dîndu-mi ifose, stilul meu. Îmi linguşesc confraţii cu scrisori şi-i urăsc cînd îi văd. Egoismul meu pretinde totul. O ambiţie cît să privesc lumea de la înălţimea Arcului de triumf şi dispreţul meu ipocrit pentru decoraţii ! Dacă mi s-ar aduce pe-o tavă Legiunea de onoare, aş leşina de bucurie, şi m-aş dezmetici doar cît să spun : „Ia căraţi-vă de-aici cu chestia asta !“ Zi de zi cuta de pe frunte se adînceşte tot mai mult, şi în curînd oamenii se vor uita la ea cu frică şi vor face cale întoarsă, ca şi cum ar trebui să ocolească un şanţ. Nici măcar nu muncesc ca unul care ţine să-şi merite îndobitocirea, şi, cu toate acestea, sînt momente cînd zău dacă nu-s mulţumit de mine. [...]

4 decembrie. Vechile comparaţii nu ni se mai par acceptabile decît la scriitorii străini.

5 decembrie. Antrenamentul condeiului. Singură, gîndirea se duce unde vrea ea. Cu condeiul, nu e mai liberă. Ea trage de partea ei, el de-a lui. E ca un orb pe care-l duce bastonul aiurea, şi ceea ce tocmai am terminat de scris nu mai e ceea ce voiam să scriu. [...]

9 decembrie. Ieri, la Lautrec cu Tristan Bernard. De pe-o stradă unde turna cu găleata, am intrat într-un atelier cu o căldură înăbuşitoare. În cămaşă, cu nădragii pe vine şi-o pălărie de morar pe cap, micul Lautrec ne deschide uşa. N-apuc să intru bine şi văd în fund, pe-o canapea, două femei goale : una şi-arată pîntecul, iar cealaltă dosul... Bernard le întinde mîna spunînd : „Bună ziua, domnişoarelor ! „Eu, stînjenit, nu îndrăznesc să

mă uit de-a dreptul la cele două modele. Caut un loc unde să-mi pun pălăria, pardesiul și umbrela care face pipi.

— Să nu vă întrerupem din lucru, spune Bernard.

— Noi am terminat, spune Lautrec. Îmbrăcați-vă, doamnelor.

Și aduce o monedă de zece franci pe care o pune pe masă. Ele se îmbracă, în spatele unor pînze, iar eu arunc din cînd în cînd, pe furiș, cîte o privire, fără a reuși să văd bine ; și mereu mi se pare că simt privirea lor sfidătoare pe ochii mei clipicioși. În sfîrșit, pleacă. Am văzut niște fese mate, niște chestii care atîrnau, un păr roșu, niște smocuri galbene de păr.

Lautrec ne arată studiile sale din diverse „case", lucrările de tinerețe : de la bun început a lucrat îndrăzneț și expresiv. Mi se pare interesat mai ales de artă. Nu sînt sigur că ceea ce face e bun, dar știu că-i place neobișnuitul, că-i un artist. Omulețul acesta care-și numește bastonul „bețișorul meu", care desigur că suferă din pricina staturii sale, merită să fie un om de talent măcar pentru sensibilitatea lui.

12 decembrie. M-am născut pentru succes în gazetărie, glorie cotidiană, literatură abundentă : citirea marilor scriitori a schimbat totul. De acolo mi se trag toate nenorocirile. [...]

18 decembrie. Ce înseamnă această nouă literatură umanistă ? Sîntem oare mai buni astăzi decît ieri ? S-a descoperit de curînd al miilea subiect de roman : umanitatea. Pînă acum nu prea ne-am preocupat de ea. Putem spune că subiectul umanitate nu exista și nimeni nu-l tratase. Despre ce vorbeau părinții noștri, mă întreb. [...]

26 decembrie. Iarba. În această carte, îmi propun să pătrund pînă-n inima satului, adică pînă-n inima Mariei Pierry [1], căci preotul și învățătorul nu-s localnici : trăiesc aici doar în trecere. Aș vrea să le merit încrederea, dar nu izbutesc. N-au încredere în mine. Am învățat prea mult. Am crescut prea mult. Nu mă mai pot apleca pînă la rădăcinile mele. Întîi, au spus despre tînăra mea ne-

[1] *Marie Pierry* sau *Piarry*, verișoara lui J.R.

vastă : „Nu-i fudulă". Apoi, cum ea le vorbea cu plăcere despre interiorul ei, despre camera ei, despre prețul perdelelor, despre mobile, au spus : „E prea bogată". Și au disprețuit-o pentru că, avînd posibilitatea să poarte rochii frumoase și să aibă mulți servitori, n-are decît o femeie la toate și se îmbracă simplu.

31 decembrie. Dacă, în loc să cîștigăm bani mulți ca să trăim, ne-am strădui să trăim cu bani puțini ?

Anul 1895

1 ianuarie. EXAMEN. N-am muncit destul : prea reţinut. Căci eu, care în viaţă sînt mai degrabă un expansiv şi cheltuiesc prea mulţi nervi, în literatură, cum pun mîna pe condei devin şovăielnic, de-o conştiinciozitate exagerată. Văd, nu cartea frumoasă, ci pagina proastă care ar putea strica această carte frumoasă şi mă împiedică să scriu. Să-mi spun mereu că literatura este un sport, că totul în literatură depinde de metodă, care astăzi se numeşte antrenament. Nu există nici o primejdie de-a întrece măsura.

N-am ieşit destul în lume : trebuie să-i vedem pe oameni pentru a-i reaşeza la locul pe care îl merită. Prea am dispreţuit gazetăria, plictiselile mărunte, bobîrnacii soartei. N-am citit destulă literatură grecească şi nici latinească. N-am făcut destul scrimă sau ciclism : să le fac pînă la sastiseală. Munca cerebrală pare după aceea un soi de mîntuire într-o mînăstire în care poţi muri împăcat.

Din ce în ce mai egoist : nimic de făcut. Să caut aparenţele, să încerc să nu mă bucur decît de fericirea de a-i face pe ceilalţi fericiţi. Prea m-am temut să admir cărţi sau acţiuni. Ce manie, să spui vorbe de duh oamenilor pe care ai vrea să-i îmbrăţişezi ! Prea am cerut prietenilor mei, cu ipocrizie, elogii pentru *Morcoveaţă.* Să las la voia întîmplării, lucrul odată făcut. Binele pe care îl aşteptai nu vine, dar cel la care nu te aşteptai vine. Există o dreptate, dar cel care o împarte zburdă aiurea. E un judecător jovial, care-şi bate joc de noi, ne păcăleşte, dar care, dacă e să cumpănim bine, nu se înşală niciodată.

Am mîncat prea mult, am dormit prea mult, prea mi-a fost frică de furtună. Prea am cheltuit : problema nu-i să cîştigi mulţi bani, ci să cheltuieşti puţini.

Am dispreţuit prea mult părerea altora în problemele grave, am consultat prea mult pe alţii în cele frivole. Să ies cu acest pardesiu, să-mi pun pălăria asta ? Va ploua, dar n-o să iau umbrela, pentru că am un baston frumos şi vreau să mi-l vadă lumea.

Prea m-am bucurat compătimindu-i pe alţii în nenorocirile lor. Am luat o atitudine de om sigur pe sine. Prea am făcut pe băieţaşul cu maeştrii mei, iar cu cei mai tineri decît mine, pe maestrul cumsecade care n-are nici o vină că-i genial.

Prea m-am uitat prin chioşcuri să văd dacă m-au tipărit, prea am citit ziarele numai ca să găsesc citat numele meu. Prea am trimis, prea am dedicat cărţi, iertînd criticilor, printr-o înduioşare bruscă, binele pe care mi l-au făcut nevorbind despre mine nici de bine, nici de rău.

Prea mi-am iubit copiii pentru a poza în chip de tătic bun, prea mi-am afişat indiferenţa faţă de familie. Prea i-am plîns pe săraci, cărora nu le dau nimic sub pretextul că niciodată nu poţi şti cui dai.

Prea i-am sfătuit pe ceilalţi ceea ce bănuiam că trebuie să-i sfătuiesc numai ca să le fac plăcere. Mi-au plăcut prea multe lucruri de dragul altora, şi nu pentru că mi-ar fi plăcut mie însumi. Prea am vorbit despre mine, oh ! da, prea ! Prea am vorbit despre Pascal, Montaigne, Shakespeare, şi nu i-am citit destul pe Shakespeare, Montaigne, Pascal.

Prea le-am spus prietenilor mei : „Dacă voi muri înaintea voastră, vă rog să mă îngropaţi la Chitry-les-Mines, iar pe mormîntul meu să puneţi un bust mic cu titlurile operelor mele, simplu, doar atît". Apoi brusc : „Dealtfel, o să vă îngrop eu pe toţi".

Mi-am adus mie însumi prea multe acuzaţii cînd ştiam că voi stîrni proteste, am tămîiat prea mult dorind să fiu tămîiat.

Nu sînt decît un mizerabil, o ştiu. Dar asta nu mă încălzeşte. O ştiu, dar voi continua la fel.

La teatru prea mi-am sucit capul în toate părţile, hîrjonindu-mă cu proaspăta mea glorie. Mi-am schimbat

întotdeauna prea repede impresiile. Prea am citit articolele lui Coppée [1] ca să-mi demonstrez că sînt mai isteț decît el.

Și mă bat cu pumnii în cap, pentru ca, după aceea, să-mi spun : „Intră !“ și mă primesc cu multă prietenie, gata iertat. Prea am lăudat revistuțele pe care nu le deschid niciodată, și prea am disprețuit ziarele pe care le citesc cîte patru sau cinci pe zi. Prea am vorbit despre generația mea și prea mi-am ascuns vîrsta. Prea am vorbit despre Barrès fără să-i „scriu“ destul numele.

Prea am băut șartreză.

Prea am spus : „Binele pe care-l gîndesc...“ în loc de „Răul pe care-l gîndesc...“ [...]

18 ianuarie. O vorbă de duh bine găsită face mai mult decît o carte prost scrisă. [...]

29 ianuarie. Palidă, de parcă s-ar hrăni cu zăpadă. [...]

1 februarie. Ce monotonă ar fi fost zăpada dacă Dumnezeu n-ar fi făcut corbii ! [...]

4 februarie. Ieri seară, am căutat un nume pentru casa noastră de la Chaumot. Am ales „La Gloriette“ [2], pentru că înseamnă căsuță de vilegiatură, dar și pentru că este un diminutiv pentru glorie, iar „Gloriette“ invită, obligă un scriitor.

Iarba. — Vreau să încerc să pun un sat într-o carte, să-l pun întreg, de la primar pînă la porc. Și vor înțelege frumusețea acestui titlu cei care au auzit un țăran spunînd : „Crește iarba“, sau „Asta-i vreme bună pentru iarbă“, sau : „S-a dus iarba“.

• Au niște capete uriașe, ca niște buturugi, cu noduri care-mi zdrelesc pielea și pe care nu știu de ce coarne să le apuc. [...]

• De departe, prieteni, vă judec. Tu, cutare, vrei să cîștigi bani mulți : tu, cutare, pueril, vrei să domini și-ți dorești glorie cu toptanul ; tu, cutare, te tragi deoparte, în așa fel încît să fii văzut că te tragi deoparte ; tu, cutare, folosești literatura pentru a bîrfi o lume pe care nu te poți abține să n-o frecventezi. Oh ! toți sînteți remarcabili.

[1] *François Coppée* (1842—1908), poet și dramaturg parnasian.
[2] În franceză : pavilion, chioșc de verdeață, cămăruță.

Aveţi o minte grozavă, dar ţelurile voastre sînt comice, şi eu rîd cu poftă, pe movila mea.

Trebuie să ne mărginim la strictul necesar şi nu trebuie să ne depărtăm de el nici înăuntru, nici în afară ; afară, e o prostie, înăuntru, e orgoliu.

Mă închipui primar şi-mi spun : „În jurul meu sînt o sută de persoane. Le pot face fericite. Urmaţi-mi pilda. Fiecare dintre voi să facă la fel. Eu încep". Personajul principal al cărţii mele, eroul ei, este fericirea. De el trebuie să ne interesăm ; doriţi-vă să nu apară chiar la sfîrşit.

De la fereastra mea, văd canalul, rîul, nişte păduri. Nu vreau să dispreţuiesc nimic, şi, dacă aş putea face conştiincios politică, ţi-o jur, scumpul meu Barrès, că aş face.

6 februarie. Cînd eram mic, treceam drept un bezmetic. Acum, trebuie să mi se ducă faima de om bun, în scumpul meu ţinut de baştină. [...]

9 februarie. Prietenul pe care îl întîlneşti şi eziţi să-l tutuieşti, şi comedioara care se joacă în doi. [...]

11 februarie. Căldura uşoară, înaripată, a unui foc de lemne.

12 februarie. Există scriitori buni şi scriitori mari. Să fim cei buni. [...]

• Eloi : un fel de Don Quijote de cameră.

• De boala scrisului nu te poţi lecui căzînd într-adevăr bolnav, bolnav de moarte, şi murind.[...]

• Ahile şi Don Quijote sînt, slavă Domnului, destul de cunoscuţi, pentru a nu mai fi nevoie să-i citim pe Homer şi pe Cervantes.

14 februarie. Baie a visat un elefant încălţat cu nişte botine frumoase. [...]

• În literatură, adevărul se deosebeşte de neadevăr întocmai ca florile naturale de cele artificiale ; printr-un fel de mireasmă inimitabilă. [...]

• Trebuie să fim cinstiţi şi modeşti, dar trebuie să şi spunem că sîntem aşa.

• Cum se schimbă un cuvînt porcos în gura unei femei frumoase.

18 februarie. Editorii atît de îndatoritori cînd nu publici la ei. [...]

19 februarie. Nu sîntem nimic pînă-n treizeci, treizeci şi cinci de ani, şi-mi dau seama că trebuie să îndepărtăm mereu această dată.

• Toulouse-Lautrec. Pe măsură ce-l cunoşti, creşte. În cele din urmă, ajunge să fie cu puţin sub statura mijlocie. [...]

20 februarie. Îşi ia partea leului în conversaţie. [...]

• Totul a durat douăzeci şi cinci de ani, cu ceasul în mînă.

• O mică particularitate omenească mă interesează mai mult decît general-umanul. [...]

• Nu-mi place să stau de vorbă cu oameni mai înalţi decît mine şi-a căror gură mă depăşeşte, pentru că astfel mirosurile urcă. [...]

25 februarie. Ţăranilor care-l întreabă dacă e departe din cutare pînă în cutare loc din Paris, tata le răspunde : „Aşi ! treci doar rîul". [...]

28 februarie. Trecut pe la Morgă astăzi după dejun. Văzut trei nobile cadavre, bine dichisite sub cearşaful lor negru şi numerotate. Cu gura căscată, cu barba şi părul pieptănate, ai zice că dorm. Numai că par să doarmă prea mult, fără să respire. Într-adevăr, arată foarte bine, mult mai bine decît în fotografiile lor afişate la poartă ; n-au în ele pic de viaţă. [...]

• Bucuria, probabil, a unui om ilustru care bănuieşte că nu-i nimic de capul copiilor săi. [...]

5 martie. Are mania de a-ţi vîrî sub nas fraze din Mallarmé, spunîndu-ţi : „Ia citeşte !" Citeşti, ai citit, şi rămîi mut (din fericire) de admiraţie. [...]

7 martie. În casa lui Pottecher [1], la Bellevue, Claudel ne citeşte traducerea literală a tragediei *Agamemnon* de Eschil. Întîi se lasă rugat cu destulă modestie, apoi începe, cu vocea lui de maşină vorbitoare, şi buzele i se deschid ca nişte fulgere de căldură. Are un cap de-o culoare cenuşie, de parcă ar fi ars. Admiră sau detestă copilăreşte. Spune :

— Nimic mai frumos pe lume decît teatrul chinezesc. După ce l-ai văzut, nu-ţi mai vine să vezi altceva.

[1] *Maurice Pottecher* (1867—1960), dramaturg.

Ne citește apoi versiunea revăzută a *Capului de aur*, pe care îl va reface toată viața.

— Aveți dreptate, îi spun eu. Ar trebui ca în fiecare an, primăvara, să ne petrecem o lună corectîndu-ne opera.

Îi spun că se îmbată cu imagini și că nu trebuie să confundăm imaginea vag frumoasă cu imaginea exactă, mult superioară.

Găsește că Boileau este un mare poet pitoresc și singurul care a știut să creeze versul.

• Certitudinea că nu ești singur, consolatoare chiar și într-un cimitir.

10 martie. Țara mea este acolo pe unde trec cei mai frumoși nouri.

• Și Dante care leșină în fiecare clipă. [...]

13 martie. Am flecărit mai bine de cinci ceasuri și nu m-am ales cu nimic. Ba disprețuiam banii, ba munca lipsită de cîștig. Spuneam : „Îmi place singurătatea", iar Claudel îmi răspundea : „Nu știi ce-i singurătatea. Eu am cunoscut-o într-un deșert din America, la 80 de kilometri de Boston, unde prietenul meu violonistul a compus o melodie care cuprindea în ea tot deșertul".

Lucrul cel mai bun a fost fragmentul pe care ni l-a citit Claudel din La Bruyère. Parcă nu l-am fi citit niciodată pe La Bruyère. Și Claudel ne spune că vrea să ucidă în el orice creație, orice inspirație. A și început să nu-i mai consacre decît o oră pe zi, și, în timp ce trece de la o părere la alta, urmăresc pe chipul său o întreagă furtună.

— În metaforă, spune el, primul termen al comparației dispare. În imagine, cei doi termeni subzistă și nu sînt decît adăugați unul altuia.

Și ne vorbește despre indienii care imită zgomotul unei insecte ce roade lemnul, și-și petrec luni îndelungate căutînd o formulă de trei sau patru versuri pentru a vrăji un rîu, și consideră iepurele, făptură foarte ciudată și pentru noi, drept un mare vrăjitor.

• Claudel, autorul *Capului de aur*, și al *Orașului*, care trece printre noi drept un geniu, și este vice-consul la New York, la Boston, în China etc., stă la birou din datorie, face rapoarte din datorie, pînă și unele pe care nu i le cere nimeni.

— Sînt plătit, spune el cu simplitate. Mă străduiesc să-mi cîştig banii.

• Seara, la circ, un îmblînzitor arăta laolaltă găini, vulpi şi cîini. Vulpile se apropiau prietenește de găini : asta însemna progresul. Găinile nu păreau foarte liniştite : asta însemna rutina. Graţie cîinilor pacificatori, totul mergea bine : asta însemna civilizaţia.

• Un clasic este un scriitor care veghează asupra tradiţiei.

15 martie. Un mic fior prevestitor al unei fraze frumoase care vine. [...]

16 martie. Ieri am fost pentru prima oară în viaţa mea la operă. [...]

• E adevărat, domnişoară, că la Guernesay stîncile pe care s-a aşezat Victor Hugo sînt însemnate cu o cruce verde ?

• Dar romanul ? Cine dintre noi ar îndrăzni să scrie un roman cu aceste cuvinte golite de înţelesul lor : „Te iubesc" şi „Iubire" ? Nu sîntem în stare decît să scriem o carte, adică să umplem un caiet şi să golim o călimară pentru sănătatea noastră intelectuală.

• Shakespeare ! Spui întruna Shakespeare ! Există unul şi în tine : găseşte-l.

• Să ieşi din cînd în cînd în lume ca să înghiţi un pahar de fiere.

• Un japonez cu pielea netedă îmi spune că, la început, toţi europenii i s-au părut identici şi i-a trebuit multă vreme pînă să-i individualizeze.

— Totuşi, îi spun eu, noi sîntem blonzi, bruneţi, sau roşcovani, în timp ce voi toţi sînteţi galbeni şi negri.

— Vi se pare, spune el.

Iar pe domnişoara Claudel care colecţionase cîteva japonezării pe care le admiră din tot sufletul, o lămureşte că nu sînt decît cópii proaste după nişte lucrări proaste din epoca de decadenţă.

26 martie. Brazdele, zbîrciturile anuale ale pămîntului.

• Schwob ştie care este partea cea mai slabă a unei cărţi şi că mai ales pentru aceasta trebuie complimentat autorul. [...]

• Lui Charles Maurras [1]. „Aş vrea să discutăm pe îndelete despre felul cum l-aţi definit pe *Morcoveaţă*. Nu pot, în această scrisoare, decît să vă mulţumesc că aţi scris, pentru a doua oară, despre «prostovalnicul» meu, cîteva rînduri care m-au mişcat foarte mult. Nu voi adăuga decît o reflecţie, aproape un mic protest.

Ca scriitor, mă străduiesc *să ştiu să mă limitez.* Ca cititor, nu mă limitez. Îmi plac, credeţi-mă, multe lucruri pe care cărţile mele nu le trădează. Poeţii m-au emoţionat foarte tare, şi mai ales prodigioasa abundenţă verbală a lui Victor Hugo. Să fie vorba de-o reacţie ? E posibil. E vorba mai degrabă de-o limitare. Dincolo de limitele pe care mi le impun, mă simt stînjenit, şi mă scuz convingîndu-mă că pentru a scrie bine, trebuie să scriu puţin, şi chiar foarte scurt. Dar, cînd ridic capul de la masa mea de lucru unde vă închipuiţi dumneavoastră cît mă concentrez, vă asigur că nu dispreţuiesc pe nimeni şi că nu mi-e deloc frică să-i admir pe cei mai mari. Ba chiar mă las furat de-o destindere binefăcătoare.

Vă daţi seama că această scrisoare nu mi-ar ajunge. Aflaţi, totodată, că pe exemplarul meu din *Pe drum* [2] am însemnat furios cu creionul aceleaşi fraze pe care le subliniaţi şi domnia-voastră. Precum vedeţi, împărtăşim aceeaşi greaţă faţă de această trivialitate exasperantă." [...]

9 aprilie. Doctorul Gallmann, un vienez elegant cu ochelari de aur, vine să-i indic, în două rînduri, ceea ce mi-ar plăcea să văd retrăind din trecut.

Îmi spune că lumea nu cunoaşte, din fiecare literatură străină, decît raporturile ei cu politica.

— Fiecare literatură, îi spun eu, merge în căruţa politicii ei.

Vorba mea îi place şi simt că o va plasa pe undeva. Îi scriu :

— Nu doresc nimic din trecut. Viitorul nu mă interesează. Prezentul îmi ajunge. Sînt un om fericit, pentru că am renunţat la fericire.

---

[1] *Charles Maurras* (1868—1952), poet, eseist şi ziarist.
[2] *En route*, roman de J.-K. Huysmans.

10 aprilie. Paul Hervieu [1], treizeci şi opt de ani. Are acum bunătatea generoasă pe care ţi-o dă succesul. Nu-l dispreţuieşte decît pe... care nu ştie nici să scrie, nici să construiască, nici să pună în scenă. Admiraţia mea pentru Capus îl cam şochează. Îl situează pe Capus în rîndurile..., care sînt oameni cît se poate de plini de spirit, dar nu poeţi. Poetul este cel care vede drama şi comedia. Cîştigăm cînd sîntem cunoscuţi. Pierdem cînd sîntem prea cunoscuţi. De ce să dispreţuim lumea bună ? Ea este rezultatul unei mişcări ascensionale. Omul de lume este tot atît de interesant ca şi minerul. Dealtminteri, găsim de toate chiar şi într-o bucată de silex. [...]

13 aprilie. În toată afacerea Oscar Wilde, ceva mai comic decît indignarea întregii Anglii este falsa pudoare a cîtorva francezi pe care îi ştim prea bine.

• A scrie este un fel de-a vorbi fără să fii întrerupt.

• Nuca : două minuscule broaşte ţestoase înlemnite ; broasca ţestoasă, o jumătate de nucă uriaşă. [...]

30 aprilie. Rostand, niţel tînăr, niţel bătrîn, niţel chel, plin de un talent agreabil în *Prinţesa depărtată* [2], foarte la curent cu *Parazitul* şi cu *Baliverne* [3]. [...]

8 mai. Mallarmé. Este atît de limpede în conversaţii încît după ce l-ai citit ţi se pare un vorbitor banal. Vorbeşte despre Baudelaire şi despre ceea ce fac eu. Fără să vreau, sînt glacial. Imposibil să scot o vorbă amabilă. Dacă ar fi măcar păros ca un faun, aş putea să-l mîngîi. [...]

19 mai. Cocoşii cu creste de apoplectici.

21 mai. Cea mai mare plăcere pe care i-o poţi face unei femei este să-i lauzi cu nerăşinare inteligenţa. [...]

30 mai. Prudenţa nu-i decît eufemismul fricii. [...]

• Nu-i o glumă, un miraj clasic : o fată tînără şi frumoasă trece desculţă pe drum. [...]

• O lună vaporoasă, făcută parcă dintr-o bucată de nour alb.

---

[1] *Paul Ernest Hervieu* (1857—1915), romancier şi dramaturg realist cu tendinţe naturaliste.

[2] *La Princesse lointaine* (1895), dramă.

[3] *Conquecigrues,* (1893), culegere de povestiri de J.R.

• Claudel. Aspra Bresse [1] în care s-a născut a doua oară. Fruntea trebuie să i se fi lovit de munți, apoi, privirea i-a străbătut ca un fulger văile nesfîrșite. Un urcuș care-ți dă ameteli. O biserică ce înăbușă satul în umbra ei, și oamenii aceia habotnici care se tot uită la noi, și se tot uită ca la niște străini.

Și ajungi la casele acelea de cîrcăiaci pe poteci nevăzute care se pierd în iarbă. Iarna, trebuie să dai la o parte zăpada, ca pe niște urși albi.

Ce băcan a alineat toți acei pini ca de zahăr ?

Simțeam nevoia, printre pinii aceia, să-mi lipesc buzele de obrazul unei femei proaspete și puțin obosite.

Pîrîiașul care spumegă pe toate pietrele.

— Vitele care dorm la umbră se odihnesc mai bine și se încing mai puțin, spune bătrîna.

Capra nu-și arată decît ochii, și un pic coarnele.

— Capra care ouă lapte, spune Berthe [2].

Clăile risipite pe munte într-o simetrie care se vede de departe, păstrînd o proporție a distanțelor. Ici-colo, o școală pustie, cu un clopoțel a cărui funie atîrnă. Geamurile ei mate și zgîriate și hărțile mari care se văd prin ele.

Caii cu apărători de muște și clopoței ca niște mici turnuri Eiffel. [...]

6 iulie. Poetul Titulopanpé scrisese un poem despre fluturi. Nu era însă deloc mulțumit de el. Zborul fluturilor săi i se părea greoi. Și-a rupt versurile și a aruncat pe lac bucățelele de hîrtie. Dar ele n-au căzut în apă. Ușoare, au început să plutească prin aer într-un cîrd sclipitor, purtate de-o adiere. Și poetul Titulopanpé le-a urmărit cu privirea, înduioșat, mulțumit că a scris niște versuri mai bune decît își închipuia.

19 iulie. Întoarcere la Paris. — Parisul miroase a birjă.

26 iulie. Prefer să mă ocup de mine decît de ceilalți, de frică să nu spună : „Ce s-o mai fi băgînd și ăsta ?“ [...]

29 iulie. Toată critica noastră înseamnă a reproșa cuiva că n-are calitățile pe care ne închipuim că le avem noi.

---

[1] *La Bresse*, comună în Vosgi.

[2] *Berthe*, fetiță care apare în opera lui J. R. Modelul este Baïe, fiica lui J. R., după cum Fantec este modelul lui Pierre, fratele Berthei.

10 august. Mă gîndesc la tine şi, în faţa fiecărei privelişti frumoase, scot un strigăt în cinstea ta. [...]

• Raţele se întreabă pe care dintre ele o vor vedea mîine, la răsăritul soarelui, înhăţată fără veste de servitoarea de la hotel, gîtuită, bătînd din aripi, şi trîntită la pămînt, cu ciocul căscat, cu labele ţepene şi nemaiclintind, ca şi cum ar dormi.

27 august. Tristan Bernard, un om cutezător, un adevărat parizian. Are curajul să coboare de pe bicicletă şi să cumpere un cornet de struguri de la fructăreasa de vizavi, apoi să-l mănînce imediat, pe trotuar, sub privirile portăreselor din cartier.

• Cînd ceilalţi mă obosesc înseamnă că încep să mă satur de mine însumi.

• Cînd citim povestea unei vieţi „exemplare", ca a lui Balzac, ajungem întotdeauna la povestea morţii. Şi-atunci, la ce bun ?

28 august. Sînt deseori nemulţumit de ceea ce am scris. Niciodată însă de ceea ce scriu, pentru că, dacă aş fi nemulţumit, m-aş opri din scris.

• Muntele îngropat. — Stelele strălucesc. Ochii lupului se aprind în pădure. Umbra muntelui se culcă în apa lacului precum un catafalc uriaş, şi reflexele stelelor se-aprind jur-împrejur, ca nişte lumînări. [...]

• Fetiţa portăresei, care a orbit, începe să se folosească foarte bine de celelalte simţuri : umblă încolo şi-ncoace, chiar şi pe trotuar ; dar cînd aude copiii jucîndu-se pe stradă, intră în casă şi plînge.

4 septembrie. Clişeu. Artele, agricultura, literatura, politica au furnizat alimente pentru activitatea inteligenţei sale. [...]

7 septembrie. Mi-e creierul gras şi umflat de literatură ca un ficat de gîscă.

9 septembrie. În fiecare clipă îmi vine în minte Morcoveaţă. Trăim împreună şi sper din suflet că voi muri înaintea lui.

10 septembrie. Veverița, murmurul ei cu gura închisă. [...]

Povestiri după natură [1]. — Buffon descrie animalele ca să le facă plăcere oamenilor. Eu aş vrea să fiu pe placul animalelor însele. Aş vrea, dacă ar putea citi micile mele *Povestiri după natură,* să le văd surîzînd.

• Îi plac mult călătoriile. Îl plictiseşte însă schimbarea de loc.

20 septembrie. Excelează în comic şi în tragic, în acelaşi timp sau separat.

22 septembrie. Recitește, recitește. Vei fi foarte uimit că înţelegi astăzi lucruri pe care nu le-ai înţeles ieri. Iată, abia acum îmi place Merimée.

• Nu-mi place să scriu decît mărunţişuri, ca un adevărat artist, dar nu mă aventurez în cărţi de precizie, biografii, critici. Romanele mă scîrbesc, versurile mă obosesc.

• Să-mi reconstitui familia după copilăria mea.

• Îmi cerea luna. I-am adus o găleată cu apă. „Uite-o, i-am spus, ia-o. Nu trebuie decît să te apleci. N-o poţi prinde ? Treaba ta. Asta nu mă mai priveşte. Eu ţi-am adus luna".

• L-am înhămat pe Pegas la un plug. Zadarnic tropăie : trebuie să meargă încet şi să-mi are ogorul. Sforăia, arunca flăcări, tropăia, întorcea crupa spre mine, gata să-şi ia zborul.

— Toate bune, i-am spus. Dar ia fă-te-ncoace.

A vrut să se avînte spre cer, dar brăzdarul plugului se înfigea în pămînt şi-l ţinea locului.

• Nu există rai, dar trebuie să ne străduim să meritäm unul.

• Imposibil să văd în adîncul inimii mele : lumînarea se stinge din lipsă de aer curat.

• Am şi început să mă simt bătrîn, incapabil de fapte mari. Dacă viaţa mea se va mai lungi cu douăzeci de ani, cu ce voi putea să-i umplu ? [...]

26 septembrie. După mine, cusurul animalelor lui Grandville [2] este costumaţia lor. Numai expresia ar fi fost

[1] *Histoires naturelles* (1896).

[2] Pseudonimul lui *Jean-Ignace-Isidore Gérard* (1803—1847), desenator. A folosit, pentru a-şi compune imaginile în care apăreau oameni, forme de animale, plante şi diverse obiecte.

de ajuns. În *Povestirile după natură* am încercat să mă mulțumesc doar cu *expresia*. Animalele nu sînt ridicole.

Broasca țestoasă seamănă cu o bluză care se usucă pe-o frînghie și-o umflă vîntul.

Girafa port-drapel.

Ariciul ciufulit ca niște bețe de tobă [1].

Măgarul cu saboți de copil, modest cîntăreț de stradă. [...]

• Pentru a trăi zi de zi cu aceleași persoane, trebuie să păstrăm față de ele atitudinea pe care am avea-o dacă nu le-am vedea decît o dată la trei luni. [...]

29 septembrie. Ghionoaie : „Pot să intru ?" Se uită de cealaltă parte dacă a străpuns copacul. Chirurgul copacilor. [...]

• Ce vreți să fac ! E vina mea că n-am o bărbie voluntară ?

• Îți vei petrece viața crăpîndu-ți cochilia.

• Recitit scrisorile lui Schwob. Scrisorile noastre sînt tot ce-i mai bun în noi.

• Răbdare ! Apa pîrîiașului meu va ajunge la mare.

• Vreau ca urechea mea să fie o scoică ce păstrează toate zgomotele naturii. [...]

• Fii modest ! Este genul de orgoliu care displace cel mai puțin.

• Viața care există într-o muscă. Partea străvezie dindărăt, făcută parcă din miez de pîine. Își freacă picioruşele din față unul de celălalt, și trompa între picioruşe.

Dacă aș strivi-o ca pe-o muscă ?

2 octombrie. Nu vă mai faceți iluzii ! Dacă v-ați fi născut cu douăzeci de ani mai devreme, ați fi făcut naturalism ca toată lumea.

• E uimitor cum scriitorii burlaci care n-au copii se ocupă de problema copilului !

3 octombrie. Cel care iubește literatura nu iubește nici banii, nici tablourile, nici bibelourile, nici altceva. În fond, Balzac nu iubea literatura.

Balzac e adevărat cu toptanul, nu-i adevărat cu de-amănuntul.

---

[1] În franceză, ***baguettes de tambour*** înseamnă și păr foarte țepos.

• Nouri cenușii, catifelați și parcă iluminați de focuri lăuntrice. [...]

5 octombrie. Dimineața la lucru. Întîi cețuri, cîteodată de nepătruns. Și, încet, încet totul se luminează. Ca și cum un soare mic ar răsări treptat în creier.

6 octombrie. După Teocrit. — Și, suflînd pe-o lamă de cuțit, ei și-au disputat premiul pentru flaut. Unul a pus la bătaie pachetul de tutun, celălalt un mic portmoneu aproape nou.

Puțin îmi pasă că unele idile ale lui Teocrit sînt în dialect ionian ! Să faci cu niște ciobani moderni ceea ce a făcut el cu ciobanii lui siracuzani. [...]

• Să produci mult, să nu publici decît lucrurile cele mai bune.

9 octombrie. Stăm pe un zid, tata și cu mine, spune fratele meu Maurice. El așteaptă să vorbesc, eu, iar eu aștept să vorbească el. O ținem așa pînă mergem la culcare. Nu mai poate trage cu pușca. Are o durere în brațul stîng. Cînd apare o potîrniche, cînd țîșnește un iepure, nu mai poate ridica brațul. E ca și cum i-ar pune cineva mîna pe umeri oprindu-l să mai ucidă și i-ar spune : „Destul !"

În vechiul dormitor, tapetul se deslipește și tencuiala cade. Apar găuri. Una e destul de mare ca să-mi vîr în ea ceasul ca într-o nișă.

Tata a venit cu mine pînă la cîmpurile Bargeots și mă obosește. La întoarcere, spune : „Nu-s mai obosit decît la plecare, pentru că la vîrsta mea, ești mereu obosit".

10 octombrie. Cînd întîlnim o actriță, o literată, îi spunem : „Soția mea nu-i atît de inteligentă ca dumneavoastră. Nu e la fel de spirituală, n-are nici frumusețea dumneavoastră și nici nu se îmbracă atît de bine, dar o să vedeți ce femeie cumsecade este ! Va fi foarte fericită să vă cunoască și sînt sigur că o să vă placă". Și, dacă, ivindu-se pe neașteptate, soția noastră ne-ar auzi vorbind astfel, probabil că ne-am alege cu o scatoalcă. [...]

• Boii blonzi ca grîul.

26 octombrie. Lăcusta în formă de *g*. [...]

• Cei care umblă cu un picior și un umăr. [...]

• Stăteau ciucite ca niște clăi de grîu.

• Să fii pretutindeni și într-un ungher.

• Am, cum se spuse, un spirit mușcător, dar eu nu simt asta, și timiditatea-mi sporește.

• Nu-i nici o deosebire între o perlă adevărată și una falsă. Mai greu este să pari trist cînd ai spart sau ai pierdut perla falsă. [...]

• Natura nu-i definitivă : întotdeauna i se poate adăuga ceva.

• Tata nu vrea niciodată să telegrafieze cînd sosește, pentru că știm cînd plecăm, dar nu știm cînd ajungem. Și sosește pe neașteptate, de la cincizeci de leghe, cu o potîrniche în buzunar.

Vorbește atît de tărăgănat, încît nu răspunde niciodată decît la penultima întrebare. [...]

• O durere în ceafă, ca și cum mi s-ar extrage idei.

29 octombrie. Marea eroare a justiției este că-și închipuie că vinovații acționează întotdeauna logic.

31 octombrie. Jules Renard, primar la Chaumot. Ar suna foarte bine pe coperta cărților mele !

1 noiembrie. Léon Blum, un tînăr spînatic, care, cu o voce de fetiță, poate recita, două ore încheiate, din Pascal, din La Bruyère, din Saint-Évremond etc. [...]

2 noiembrie. Tata. Vinele umflate de la tîmple. Cîrtițele îl scobesc și-l pustiesc pe sub piele. [...]

5 noiembrie. Nu există sinteză : nu există decît discontinuitate.

• Un prieten este cel care ghicește întotdeauna cînd ai nevoie de el.

9 noiembrie. Un ironist nu-i un om de spirit. Donnay [1] are spirit cu toptanul, dar nu-i ironist. [...]

15 noiembrie. Iepurele are gestul omenesc al unui om care-și piaptănă barba.

16 noiembrie. Jules Huret [2] îmi spune :

— Oh ! Mendès, iată-l acum romantic înfocat. Parcă a dat în mintea copiilor. Spunea deunăzi într-o cafenea, unor prieteni :

---

[1] *Maurice Donnay* (1859—1945), desenator, constructor de schelării metalice.

[2] *Jules Huret* (1864—1915), ziarist.

— Renard va sfîrşi prin a scrie : „Găina se ouă", şi-şi va încrucişa braţele, încremenit de admiraţie la atîta frumuseţe.

— Iar el, spun eu, va sfîrşi prin a scrie : „Găina se cufureşte". Şi cu aceste trei cuvinte, va mîzgăli întîi o foaie, apoi un top întreg, apoi un morman de hîrtie, şi tot îi va mai rămîne ceva de spus. [...]

• I-am plătit ieri-seară 56 de franci şi 50 lui Steinlen [1] pentru coperta lui *Morcoveaţă*. Pudic, a lăsat banii pe gheridon, neîndrăznind să-i ia pe loc, avid, ca un neobrăzat. Apoi, am discutat în clarobscurul amurgului, pînă s-a făcut noapte ; şi cînd a venit servitoarea cu lampa, banii dispăruseră.

Nici unul dintre noi n-a îndrăznit să-i ceară.

• Taurul şi capul lui frumos de tribun popular.[...]

• Şi noaptea coboară peste toate deopotrivă.

• Tumbărăul care se descarcă. Poate că printre aceste hîrtii e şi-o proză de-a mea. Trăsura care ne hurducă. Dacă am avea dopuri, n-am mai putea să ni le punem la loc. Un vînător pe un podeţ. Copaci cu capete roşii. Lungi fîşii verzi, gîşte care umblă şezînd. Şi pretutindeni stîlpi cu inscripţia : „Teren privat de vînătoare". Oh ! daţi-mi voie să intru : n-am să ucid animalele voastre. Le voi privi fără să mă ating de ele. O baltă mică din care să beau.

• O ! pădure cu care aş vrea să mă amestec ! Cînd te gîndeşti că n-aş putea sta o secundă, gol, printre copacii tăi fără să strănut ! [...]

18 noiembrie. Casa care se năruie, abia terminată, peste zidarul care mai cîntă.

• Această băbuţă care seamănă cu o frunză de tutun răsucită. [...]

• Să-ţi înăbuşi idealul cu o brioşă.

22 noiembrie. Ce frumoasă sînteţi !

— Da, sînt bărbaţi cărora le place asta. [...]

• Un om cu adevărat liber este un om care ştie să refuze o invitaţie la cină, fără să invoce un pretext.

27 noiembrie. Trezeşte interesul ! Trezeşte interesul ! Nici un pretext artistic nu-i o scuză pentru a-i plictisi pe oameni. [...]

---

[1] *Théophile Alexandre Steinlen* (1859—1923), pictor şi gravor.

• Ciudată meserie şi literatura : cu cît faci mai puţină, cu atît trebuie s-o faci mai bună. [...]

29 noiembrie. Citeşte toate biografiile morţilor iluştri, şi vei iubi viaţa. [...]

2 decembrie. Modestia îi prinde bine pe oamenii iluştri. Greu e să nu fii nimic şi să fii totuşi modest. [...]

• Ce importanţă are fericirea cînd n-ai parte de bucurie ! [...]

• Încă n-am ajuns la vîrsta cînd îi vezi ridicîndu-se pe alţii mai tineri decît tine. [...]

• Semnez bucuros petiţia pentru Oscar Wilde, cu condiţia să-şi ia angajamentul că nu va mai... scrie niciodată. [...]

• O picătură de suflet într-o pasăre.

13 decembrie. Mica laşitate frecventă de-a te alia cu alţii împotriva unui prieten.

• Degeaba îi tot spuneam negresei : „Dar scoate-ţi odată cămaşa" : tot neagră rămînea. [...]

• Dacă cunoaşteţi cumva viaţa, daţi-mi şi mie adresa ei. [...]

• Şi-ţi închipui că, dacă nu adaugi azi douăzeci şi cinci de rînduri noi la opera ta, vei fi uitat, pierdut.

• Am pus în cărţi prea mult din viaţa mea. Nu mai sînt decît un os ros. [...]

19 decembrie. Şi întotdeauna iresponsabilitatea ne incumbă.

• Îmi vorbeşte despre proiectele sale, despre o piesă pentru Comedia Franceză adaptată la cinismul firmei, şi, în timp ce-mi vorbeşte, mă uit la pielea lui uscată, la ochii lui înfundaţi, la nările subţiri şi la vinele de pe gît, şi mi se pare că păianjenul morţii a şi început să-şi întindă plasa.

• Scrisoarea pe care n-am primit-o niciodată, de care poate că depindea toată fericirea vieţii noastre. [...]

• Lui Forain îi reproşez faptul că n-a citit probabil niciodată un vers frumos.

• Sarah Bernhardt. Caut un epitet care să rezume impresiile mele. Nu găsesc decît: „E fermecătoare". Nu voiam s-o văd. Acum, am sfărîmat idolul ridicol şi stînjenitor pe care îl făceam din ea. Rămîne o femeie pe care mi-o

închipuiam slabă, și-i grasă, pe care mi-o închipuiam urîtă, și-i drăgălașă, da, drăgălașă ca un zîmbet de copil.

Cînd Rostand a spus : „Vi-l prezint pe Jules Renard", ea s-a ridicat numaidecît de la masă și-a spus pe un ton voios, copilăresc, adorabil :

— Ah ! Ce bine-mi pare ! Arată chiar așa cum mi-l închipuiam, nu-i așa, Rostand ? Domnule, sînt admiratoarea dumitale.

— Doamnă, sînt de-a dreptul uluit că puteți admira operele (am zis : *Operele*) lui Jules Renard.

— De ce ? întreabă ea. Chiar mă crezi o imbecilă ?

— Bun ! Am făcut o gafă.

— Ba deloc !

Și-și dă cu ruj pe buze.

Iată tot ce-am găsit să adaug mai tîrziu, pe scară : „Nu doamnă, vă socoteam o femeie de geniu. Cu toate neajunsurile firești". Ceea ce era, poate, o tîmpenie și mai mare.

— Simți cît mi-e de frig ? spune ea punînd mîna pe obrazul lui Rostand, pe care-l numește „poetul ei", „autorul ei".

— Adevărat, e înghețată, spune Rostand.

Și cuvintele care nu-mi vin ! Imposibil să fiu sclipitor. Sînt foarte emoționat, subjugat și aș vrea să mă arăt bărbat.

— Ce faci acum, domnule Renard ?

— Doamnă, tocmai am făcut ceva frumos : v-am ascultat.

— Oh ! ești foarte drăguț. Dar ce faci ?

— Oh ! nu mare lucru. Flecuștețe, povestiri după natură, animale. Dar nu-s atît de frumoase ca acesta, spun eu, arătînd cîinele ei, un cîine superb care se numește Djemm, cred.

Și vocea mea fîstîcită se pierde în blana cîinelui.

— Știi, spune ea, cu cine semeni ? Ți s-a mai spus ?

— Da : cu Rochefort [1]

— Nu : cu Albert Delpit [2].

---

[1] *Victor-Henri de Rochefort Luçay* (1830—1913), scriitor, ziarist și om politic.

[2] *Albert Delpit* (1849—1893), romancier, dramaturg, ziarist.

Alte două voci :

— Cu Duflos [1]... cu Lemaître [2].

Găsesc că semăn cu mult prea multe persoane.

— Dar dumneavoastră, doamnă, vă place Delpit ?

— Nu.

— Oh !

— Dumneata îmi placi însă. Delpit a ajuns rău. Dar dumneata ai să ajungi bine. Dealtminteri ai şi ajuns. N-ai cum s-o mai apuci pe-o cale greşită.

Cei din preajma noastră par cam miraţi că tragediana îmi dă atîta atenţie. Se întreabă : „Cine e ?“ Unii ştiu, alţii nu.

După care, ea va juca cea mai frumoasă tragedie din lume, singură.

De ce-o fi spunînd *„cruel-e“*, *„soleil-e“* ? Trebuie să mă obişnuiesc. Mă obişnuiesc. Am şi început să-mi simt inima plină de recunoştinţă faţă de ea şi aş vrea s-o admir, s-o iubesc, şi mi-e frică să n-o iau razna. Îi expun lui Rostand mici teorii uscate despre neîncrederea pe care mi-o inspira şi despre plăcerea de-a o descoperi atît de fermecătoare, da, fermecătoare.

● Mi-e greu să scriu teatru pentru că m-ar interesa deopotrivă toate personajele mele. Fiecăruia şi tuturor le-aş da dreptate.

---

[1] *Raphäel Duflos* (1858—1946), actor.

[2] *Jules Lemaître* (1853—1914), critic şi istoric literar.

Anul 1896

1 ianuarie. Îmi doresc un an excepţional şi încep sculîndu-mă tîrziu, ghiftuindu-mă bine şi dormind într-un fotoliu pînă la ora trei. [...]

• Eşti atît de graţioasă încît nu te pot vedea culcată, ca celelalte femei, într-un pat : îmi închipui că dormi pe-o creangă.

• Cangurul gigant. Şi-a frînt picioarele ca să umble în patru labe, dar braţele tot prea scurte sînt.

9 ianuarie. Înmormîntarea lui Verlaine. Cum spunea un academician, înmormîntările mă înviorează. Îmi redau pofta de viaţă. Lepelletier [1] era cu gura plină de lacrimi. A exclamat emoţionat că femeile l-au adus pe Verlaine la pierzanie, ceea ce este cel puţin o ingratitudine faţă de Verlaine. Moréas a spus : Sigur că da.

Barrès are exact vocea potrivită pentru a vorbi la un mormînt, cu sonorităţi de cavou şi de corb. A vorbit, într-adevăr, admirabil despre tineri, deşi Beaubourg [2] pretinde că a cam tras spuza pe turta lui, căci Verlaine e mai degrabă opera lui Anatole France. Înainte de-a vorbi, îşi dăduse pălăria lui Montesquiou [3]. O clipă mi-a venit să aplaud cu bastonul pe mormînt, dar dacă trezeam mortul ?

Mendès a vorbit despre o scară cu trepte de marmură uşure pe care urci printre leandri spre lumînările ce strălucesc. Foarte drăguţ spus şi se putea aplica la toată lumea.

---

[1] *Edmond L. de Bouhélier* (1841—1913), ziarist şi scriitor.
[2] *Maurice Beaubourg* (1866—1943), romancier.
[3] *Robert M. de Fezensac* (1855—1921), poet, romancier şi eseist.

La început, Coppée a fost aplaudat. Apoi, asistența s-a răcit, cînd și-a reținut un loc în paradis imediat după Verlaine. Să ne fie cu iertare !

Mallarmé. Va trebui să-i recitesc discursul. Lepelletier a expus o profesiune de credință materialistă, deși nu era de față nici un alegător. Marea calitate a lui Barrès e tactul. Ar reuși să vorbească bine, chiar și cu gura plină.

Donnay vine să mi se prezinte : este primul serviciu pe care mi l-a făcut Verlaine.

Verlaine se ducea să țină conferințe în Olanda. I s-a reținut cea mai frumoasă cameră. L-a chemat pe gerant :

— Vreau altă cameră.

— Maestre, este cea mai frumoasă cameră a noastră.

— Tocmai d-aia ! Am zis limpede : vreau alta.

Adusese cu el o valiză, care nu conținea decît un dicționar.

Vicaire [1] avea aerul că preia succesiunea lui Verlaine chiar pe mormînt. Se și făcuse criță, iar Spont [2] a trebuit să-l urce într-o birjă.

La restaurant, glumim : rezervăm o masă și comandăm ospățul pentru înmormîntarea lui Coppée.

Mauclair mai comite un articol fără să-și dea seama. Sînt mîndru că prînzesc cu niște ziariști. Împreună cu noi, la capătul mesei, se află doi tineri destul de tineri ca să ne considere curînd niște brute bătrîne.

Stuart Merill [3] se prezintă. E grăsuliu și drăguț ca un abate. Rachilde îi spune lui Souza [4] :

— Dumneata ești e-ul mut care face atîta zgomot !

Un papagal care ne întoarce spatele spune întruna „caca, caca". Schwob are mutra lui de înmormîntare, un cap lugubru, cu ochi înfundați, mustață plîngătoare și păr ciufulit.

Alții spun că în mijlocul camerei lui Verlaine trona un caca.

Barrès se întinerește cu morții, spune Schwob. [...]

● Surîsul curcubeu al lacrimilor.

---

[1] *Gabriel Vicaire* (1848—1900), scriitor.

[2] *Henri Spont*, ziarist.

[3] *Stuart Merril* (1863—1915), poet francez de origine americană.

[4] *Robert de Souza* (1865—1946), poet și critic.

• Roşeaţa, aurora lacrimilor ce stau să cadă. [...]

• Am cunoscut o pasăre care cădea jos ori de cîte ori voia să adoarmă pe-o creangă.

• Animalele îmi provoacă mai ales uimire, la fel ca orice altceva dealtminteri.

• Răspuns la o injurie deosebit de jignitoare.

— Oh ! Spuneţi aşa doar ca să mă tachinaţi.

• Ce buni am fi dacă nu ne-am teme să nu fim păcăliţi !

• Pe Rostand îl iubesc, şi sînt bucuros că îi fac şi pe alţii, pe Bernard, pe Boulanger [1], să-l iubească. El este prinţul meu de departe, şi un frăţior a cărui expresie dureroasă mă întristează. Mereu mi-e frică să nu aflu că a murit şi-o să-mi alunece din braţe. E delicat şi drăgălaş, şi nu-i deloc rău. E poate foarte nefericit. Evită figurile pe care nu le cunoaşte şi-i bucuros să ştie că este iubit... Da, în tot luxul lui, cu o nevastă atît de drăguţă, cu celebritatea lui născîndă, e totuşi foarte nefericit probabil. Moartea lui m-ar îndurera foarte, foarte tare.

• Oh, vă implor, lăsaţi-mă să fiu un pic ridicol. [...]

• Barza pe tulpina ei de trestie. [...]

• Prietenia te istoveşte mai mult decît iubirea.

• Bernard şi gura lui ca o barcă uşoară şi trandafirie în fluviul negru al bărbii. [...]

23 ianuarie. Rostand. Sănătatea lui este atît de şubredă încît întotdeauna ai şovăi să nu-i recunoşti talentul.

24 ianuarie. Oh ! satele prin care trec şi care nu mă vor mai vedea. [...]

• Un chior este un infirm care n-are dreptul decît la o jumătate de cîine.

25 ianuarie. Prima mărturisire : nu-l înţeleg întotdeauna pe Shakespeare. A doua mărturisire : nu-mi place întotdeauna Shakespeare. A treia mărturisire : Shakespeare mă plictiseşte întotdeauna.

• Plîns citind *Bunica* [2] de Victor Hugo. [...]

• Mallarmé. Versurile lui sînt un pic muzică, da, aşa cum versul liber este un pic desen.[...].

---

[1] *Jacques Boulanger* (1870—1940), romancier.

[2] *La Grand'Mère,* poem din *Ode şi Balade.*

• — Lautrec e atît de mic, spune doamna T. Bernard [1], că-mi dă ameţeli.

• Zăpada zăbovea ici-colo, cum îţi rămîne cîteodată săpun în urechi. [...]

• Se spune că doamna de Sevigné şi-a scris scrisorile pentru posteritate. Bine a făcut ! Aţi fi preferat nişte ciorne prost scrise ?

• Dumneaei nu-i plac înmormîntările civile : sînt prea triste.

• Ochii lui dorm ca două păsări.

• Laşitatea mîinilor cînd trebuie să aplaude. [...]

• Şi cu cîtă miere înveninată îmi spunea : „Asta-i părerea dumitale personală !" [...]

• La drept vorbind, n-am decît un singur motiv care să-mi îngăduie să mai ţin la Rostand : teama să nu moară curînd.

— Ei bine ! Ce vrei să-mi spui ?

Acesta e felul său de-a mă primi în seara asta după ce m-a silit să pozez.

— Eşti insuportabil ! îi spun. Eu rămîn tînăr, şi te las la bătrîneţea dumitale. Bună ziua.

— Să rupem ! spune el.

Are nişte ochi mici şi înguşti. Îşi răsuceşte mustaţa. E palid.

— Rostand, nu ne mai leagă decît cîteva fire, cîteva cîrlige subţiri pe care le voi reteza.

— Retează !

Şi, închizînd uşa, aud :

— Este exasperant, pur şi simplu !

Mă întorc, îi spun la revedere şi că aerul este delicios.

— Distracţie plăcută, îmi spune el.

Eu tremur, iar el are buzele albe. Şi probabil că amîndoi simţim o plăcere amară întorcîndu-ne spatele.

Un prieten mai puţin, ce uşurare ! [...]

• *Salomeea* de Oscar Wilde. Impresionant, numai că ar mai trebui suprimat cîte ceva, ici-colo, cîteva capete de Iokanan. Sînt prea multe, mult prea multe ! Şi cîte strigăte repetate inutil, şi cîtă bogăţie de mucava !

[1] Soţia lui Tristan Bernard.

• Lui Rostand îi doresc o boală zdravănă care să-l ducă pînă-n pragul morții și-apoi să-l întoarcă spre viață.[...]

• Există prieteni. Nu există adevărați prieteni. [...]

• Doamna Rostand mă vizitează în seara asta, și, la primele ei cuvinte, îi spun că îl iubeam pe Rostand ca pe un frate mai mic și bolnav, dar că nu mai pot să-l văd, și că am ajuns să ne tragem palme.

Știe, știe. Tocmai i-a scris tatălui lui Rostand treizeci de pagini scăldate în lacrimi. Ce-i de făcut ? Rostand clocește o sinucidere. Spune că vrea să se facă preot. Se detașează de toate și pretinde că acesta e începutul înțelepciunii. Nu se scoală din pat decît ca să se așeze, și nu face nimic, absolut nimic. Aranjează, de ochii lumii, niște foi de hîrtie într-o dezordine calculată ; pe aceste foi, nimic, doar niște desene mîzgălite, și nici măcar puse în ordine.

L-a văzut un mare medic. Nu se știe ce are exact. Neurastenie, astenie. Doamna Rostand îi dorește o boală zdravănă. Ar putea lupta. Ar putea fi salvat. S-ar vindeca. Dar așa, ai zice că-i mort.

— N-o fi cumva îndrăgostit ?

Ar vrea și ea să fie așa ; dacă ar cunoaște o femeie capabilă să-l readucă la viață, l-ar arunca în brațele ei. Și pleacă plîngînd, sărmana de ea. Rostand se joacă cu cuțite, cu arme, cu sticle, cu pahare. Își face întruna de lucru cu tot soiul de unelte ale morții.

— Da, spun eu. Dacă ar fi mort, ar fi un caz interesant, dar cusurul lui este că-i încă viu, de bine de rău, și-atunci, nu-i decît insuportabil. E laș cu dumneata, cu copiii, cu prietenii. Ar trebui pus în situația de-a munci pentru pîinea voastră cea de toate zilele, sărmana mea prietenă.

— N-ar face nimic. Ne-ar lăsa pe toți muritori de foame. Îl știu cît de lipsit e de energie și puțina care i-a mai rămas se duce pe zi ce trece. Curînd n-o să mai aibă nici pe atît. Căderile lui sînt tot mai frecvente și mai prelungite, iar cînd își revine, e din ce în ce mai vlăguit.

Copleșit de tristețea lui misterioasă și de-o durere inexplicabilă, nu-i în stare nici de veselie, nici de înțelepciune.

— De ce nu face din toate astea literatură, ca Byron, Musset, Lamartine, și alții ?

— Nu mai are nici măcar acest dram de vanitate.

Oare va muri, şi voi rămîne cu regretul de-a nu fi pătruns în adîncul acestui suflet fermecător şi tulbure ?

Întotdeauna înţelegem prea tîrziu. Ah ! vai de cei fericiţi.

Şi, adineaori, ca un imbecil cronic ce sînt, visam moşteniri ! Regretam că nu mai am bancnote de-o mie etc. Bieţi nebuni ce sîntem toţi, toţi !

Şi, gîndindu-mă la toate aceste lucruri, nu mai sînt în stare nici să citesc, nici să scriu. Trebuie să mă ridic, să umblu şi să mă scutur, să mai slăbesc plasa nervilor care suferă de prea multă încordare.

13 februarie. Courteline spune :

— Cînd nu mai ai alt mijloc de a-i închide gura unei femei, trebuie să-i tragi o bătaie. E foarte drăguţ să spui : „Eu mi-aş lua pălăria şi bastonul şi m-aş duce !“ Dar lucrurile nu se petrec astfel. În timpul zilei, treacă meargă, te mai întîlneşti cu prietenii la cafenea, mai schimbi o vorbă, mai faci o partidă de cărţi ; dar, seara unde să te duci ? În primul rînd că eu nu pot trage peste noapte la hotelurile astea care n-au în cameră o pendulă. Vreau să ştiu cît e ora şi nu mai dorm. Şi mă întorc acasă, nu de alta, dar ca să aflu cît e ora. [...]

• Spre lumină pe orice cale.[...]

• Sînt trei regi de-ai noştri pe care nu mi i-am putut vîrî niciodată în cap : Ludovic al XVIII-lea, Carol al X-lea, Ludovic-Filip. Îi confund. Imposibil să-i descurc. Uneori, cu ajutorul Micului Larousse, îl pun din nou pe fiecare la locul său, apoi iar se-ncurcă. Totul trebuie luat de la capăt. [...]

• La Maire. Bucălatul Ajalbert[1] şi nevasta lui bucălată care fumează ţigări, care hoinărea ieri pe străzile Sevillei, şi care are o pălărie din ce ţară, Doamne ?

Se aduce nota. Rostand pune pe masă două hîrtii de 50 de franci, aşa, fără să mai verifice. Soţia lui observă că ni s-a luat înapoi o sticlă de vin de 17 franci pe care n-am băut-o.

Rostand îmi reproşează că repet totul la toată lumea.

[1] *Jean Ajalbert* (1883—1947), scriitor.

Aş fi un mare tîmpit dacă n-aş scoate din viaţă tot ce ne poate ea da pe loc ! Da, cînd mă întîlnesc cu cineva pe bulevard, nu-l întreb ce mai face, căci puţin îmi pasă ce face, ci îi citez un vers pe care tocmai l-am citit sau l-am auzit, o idee de-a mea sau de-a altora ; şi astfel, această întîlnire în care n-ar fi trebuit să ne spunem decît banalităţi, devine un lucru preţios, deosebit, ceva şi mai şi, care îmi îmbogăţeşte viaţa şi care ar fi putut să nu fie. Am deschis o fereastră şi am respirat. [...]

• Maurice [1]. Cînd pleacă de la birou, seara, la ora şase, nu ştie ce să facă. Din economie, nu se duce la cafenea. Se întoarce în odaia lui, lasă uşa întredeschisă, se aşază, fără să-şi scoată pălăria şi pardesiul, şi, cu bărbia sprijinită în baston, îşi face o vizită aşteptînd ora cinei.

12 martie. Cină la Bernard.

— Sînt în *Povestirile după natură* lucruri de prima mînă, spune Bernard, şi lucruri care nu-mi plac deloc. *Liliecii, Măgarul,* sînt magistrale. *Omida* îmi displace din motive pentru care altora le-ar plăcea.

— Va să zică media ar fi bună.

— E o treabă de domnişoară bătrînă, reuşită numai pentru că eşti Jules Renard, un meşteşugar dibaci, dar totul este fals, afectat, trucat, fără pic de sentiment. Veber [2] îmi spunea : „Nu-ţi place *Omida* pentru că nu-ţi place viaţa la ţară". I-am răspuns : „Nu-mi place *Omida* tocmai pentru că îmi place viaţa la ţară, iar *Omida* este un bibelou bun de ţinut într-o odaie de lucru, pe-o etajeră, nu o gînganie înzestrată cu viaţă şi miros".

— Foarte bună, cărţulia dumitale, îmi spune Muhlfeld [3] ; dar am o rezervă. Niciodată nu fac complimente fără rezerve.

— Ca să pari independent.

— Fie. Dar de ce ai vîrît şi *Cocoşul* ? Ce caută acolo ? Un cocoş de clopotniţă nu-i un animal.

— Şi dumneata numeşti asta critică ? Îmi spui că cocoşul meu de clopotniţă nu-i un animal, şi-ţi închipui

[1] *Maurice Renard* (1862—1900), fratele lui J. R., modelul personajelor *Emile* (Cîrcăiacii) şi *Félix* (Morcoveaţă).

[2] *Pierre Veber* (1869—1942), romancier şi dramaturg.

[3] *Lucien Muhlfeld* (1870—1902), critic şi autor dramatic.

că m-ai dat gata. Parcă eu nu știam ceea ce dumneata îți închipui că mă înveți ? Ba da ! Așadar, critica dumitale n-are nici o valoare.

— Dumneata, Renard, ai ceva de preot. Nu poți uita prima comuniune. Ești pentru morală, castitate, datorie...

— E adevărat. Sînt sătul de literatura noastră cu încornorați.

Allais, atît de drăguț încît pare prefăcut, vine lîngă mine și-mi explică, încă o dată, ce rău am făcut că am plecat de la *Le Journal* cu scandal, că cei de acolo ar vrea să mă întorc, că d'Esparbes cade, că el, Allais, nu știe exact de ce, dar a ajuns acolo atotputernic, că *Povestirile după natură* au plăcut multora, dar că am și dezlănțuit o sumedenie de furii din partea unor oameni cărora puțin le pasă cum arată curca mea.

Nu, nu sîntem amuzanți, dar parcă Lamartine la masă era grozav de amuzant ? Rostand pare că se plictisește ca acasă.[...]

18 martie. De ce să vreau ca oamenii să mă judece fără a greși ? Parcă eu nu mă înșel cînd îi judec ? Parcă eu nu sînt la început dușmanul celor pe care îi voi iubi mai tîrziu ? Parcă eu nu-i disprețuiesc curînd pe cei pe care i-am îndrăgit prea repede ?

• Să mă feresc de imaginile care datează de pe vremea lui Homer, oricît ar fi ele de frumoase.

• Să știi, în stil, și să nu lași niciodată să se vadă că știi.

20 martie. Puțina lumină care există în misterul ce ne înconjoară vine din noi înșine : este o lumină falsă. Misterul nu ne-a dezvăluit niciodată nimic din propria lui lumină.

• Un om căruia i-ar plăcea prea mult lectura eseurilor lui Maeterlinck ar fi un om pierdut. Dacă vrem să trăim o viață omenească exterioară și răsunătoare, nu trebuie să deschidem decît vreo cîteva din ferestrele creierului nostru, iar pe celelalte să le lăsăm închise. [...]

• Înțelegi, draga mea, că pentru mine ea nu există ! E doar o floare pictată și parfumată artificial. O miros cînd se află în preajma mea, dar n-aș atinge-o, de frică să nu-i clintesc petalele, părul, să nu-i decolorez ochii și gura. N-o ating nici măcar în imaginație. Tu ești singura,

adevărata, statornica mea iubire. Dacă ai fi geloasă, ai fi doar o proastă, şi ţi-ai strica viaţa.

• Caran d'Ache [1], ghetre albe, mănuşi albe, faţă albă, cărare circulară, şi, cu toate acestea, ceva murdar în persoana lui. [...]

• Dumnealui precis că va reproşa *Povestirilor după natură* că nici ele n-au rezolvat problema socială. [...]

8 aprilie. Trebuie să-l scuzăm pe Barrès. Nu-i comod să faci pe imbecilul cînd ai spiritul lui.

• Nu trebuie să rîdem cîtă vreme ne aflăm doar în afara lucrurilor, ci mai întîi trebuie să pătrundem în miezul lor. Trebuie să rîdem din mijlocul lucrurilor. Mai limpede spus, nu rîd de orice politică, pentru că ar putea exista şi una frumoasă pe care să n-o ştiu, dar rîd de oamenii politici pe care îi cunosc, şi de politica pe care o fac sub ochii mei. Rîsul trebuie să fie, nu frivol, ci serios şi lăuntric, şi să pornească dintr-o filozofie conştientă ! N-avem dreptul să rîdem de lacrimi decît dacă am plîns şi noi înşine. Ridicolul nu există decît în anumite momente, dar nimic nu-i total şi veşnic ridicol.

Nu trebuie să rîdem decît de lucrurile frumoase pe care le putem iubi. Banalitatea nu provoacă rîsul. Înainte de-a rîde de oamenii iluştri, trebuie să ştim să-i iubim din tot sufletul.

Rîsul este inatacabil pentru că rîde de el însuşi, dar moare de la sine în mijlocul figurilor grave şi gînditoare.

Renan a spus : „Cei ce rîd nu vor domni niciodată". E adevărat că domnia nici nu-i interesează.

11 aprilie. Cerul prelungeşte ardezia acoperişului. [...]

• O iubire platonică în care sufletele se tutuiesc.

• Nu trăi ! Mulţumeşte-te întotdeauna doar cu dorinţa de-a trăi. [...]

• Geneza spiritului : 1, stupefacţie ; 2, ironie ; 3, entuziasm.

• Cuvîntul scuză gîndirea.

• Ce-o fi făcînd ochiul sub pleoapă. [...]

• Dacă aş avea talent, aş fi imitat. Dacă aş fi imitat, aş fi ajuns la modă. Dacă aş fi ajuns la modă, m-aş fi

[1] Pseudonimul lui *Emmanuel Poirié* (1858—1909), desenator.

demodat, foarte repede. Aşadar, mai bine că n-am talent. [...]

24 aprilie. Lui Catulle Mendès. Mi se pare uneori că mă baţi pe umăr şi-mi spui : „Jules Renard, dumneata ar trebui să tragi o raită prin lună. Asta te-ar mai împrospăta". Şi eu răspund, resemnat : „E o idee ; dar cum ?" Nu ! tot ce putem face e să ne întoarcem în noi înşine, să dobîndim conştiinţa micii noastre fiinţe strîmte, în care domneşte uneori atîta beznă.

După Corneille şi Racine, oamenii mari ai visului, au urmat la Bruyère şi La Rochefoucauld, oamenii mari ai realităţii.

Ni s-a făcut lehamite de făcători, de scamatori, de geniile trucate, de idealurile fanfaronilor şi de palavragii. Omul mare de mîine, cel care va cuceri inimile noastre, e scriitorul care nu se va încumeta să scrie două sute de pagini, şi în fiecare clipă va pune condeiul jos, exclamînd : „Ce naiba fac eu aici, Doamne ? Ce naiba fac eu aici ?"

Nu vor mai exista pasionaţi. Vor exista trădători care se amuză. Pasionaţi de iubire ? Care iubire ? Ar trebui oare să ridicăm braţele spre cer numai pentru că ne-am culcat cu o femeie, cu toate femeile ? Voi ne propuneţi multiplicarea infinită a spasmului. Dar, fir-ar să fie ! atunci citiţi mai întîi o cugetare de Pascal, şi-i veţi întoarce spatele celei mai frumoase fete în pielea goală. Nu cred că acea mică oboseală, chiar de-am înnoi-o pînă am muri istoviţi, e chiar atît de pasionantă.

Cît despre mine, dacă cineva mi-ar propune să scriu *Burgravii* [1] şi mi-ar da şi puterea să-i scriu, aş da din cap în semn că nu. Sublimul repetat, şi ce capodoperă îmi indicaţi ! devine *insipid.*

Dumneata crezi în neputinţa noastră şi nu vrei să ne vezi oboseala, cumplita plictiseală care ne macină. Oh ! vom scrie în continuare. N-avem încotro, dar condeiul nostru se plimbă pe flori ca o albină îngreţoşată.

Dumneata spui : „Suverane şi vaste himere", şi noi nu înţelegem. Dăm din cap zîmbind, căci asta o ştim, şi încă foarte bine.

[1] *Les Burgraves* (1843), dramă de Victor Hugo.

Află de la mine, scumpe maestre : cu Hugo, Lamartine, Chateaubriand, geniul s-a înălțat prea sus. Și-a frînt șalele. Acum, se tîrăște pe drum, ca o gîscă pe uliță.

Ne-am săturat să tot studiem „relațiile dintre sexe". Trecem peste cuplurile dumitale care se rostogolesc pe jos, și, cum și dumneata te amesteci cu ele — dăm ocol —, noi sîntem mai departe decît dumneata. Castitatea noastră n-are nici un merit, de vreme ce o practicăm de scîrbă.

Auzeam un mare poet exclamînd în timp ce ieșea dintr-un alcov : „Dumnezeule ! Ne-am iubit ca niște lei !" De ce n-ar putea fi leul acesta o jivină jalnică ?

Și sughițurile omului beat ! Adulterul ? Mica oboseală în trei. Dar n-am putere să-ți răspund.

Oh ! masculii plini de ei și neînduplecați ! Nu ne-a îndemnat oare și domnul Zola, care din cînd în cînd binevoiește să ia tineretul de bărbie, ca o dată sau de două ori pe săptămînă să ne ascundem în holdele de grîu în tovărășia unor fetișcane frumoase ? Îndurare ! Cruță-ne ! O să murim de rîs.

Și noi am ajuns mai sus și mai departe decît voi, pentru că voi mai sînteți încurcați în viață, în timp ce noi ne apropiem de moarte.

Dumneata aștepți să se ridice careva în picioare : nimeni nu se va ridica. Ne simțim atît de bine stînd jos, și încă și mai bine culcați ! Și-apoi, noi am și citit prea mult : pe toți pasionații, pe toți scepticii, începînd cu Jules Lemaître, și pe toți farsorii. Am citit și glume ușurele ca apa curgătoare, și sisteme filozofice înalte cît o casă de raport. Sîntem scîrbiți pînă peste cap.

Și micile porcării ale mirositoarei iubiri ! [...]

• Ghinionul nu se înverșunează decît împotriva prostiei.

• Mai ales, să nu confundăm tristețe și plictiseală. [...]

• Ai aruncat pietrele din grădină în grădina altora, și, cum ți se părea că nu-s destule, ai mai scos cîteva și din zidul tău.

• Viața e scurtă, dar ce drum lung de la naștere la moarte ! [...]

• E limpede. Nu pot face nimic cu geniu, din inspirație. Ca să obțin un rezultat, trebuie să muncesc din greu, și să

mă stăpînesc, şi să perseverez. Plătesc cu vîrf şi îndesat cea mai mică slăbiciune. Trebuie să-mi interzic spontaneitatea, improvizaţia şi dezinvoltura. [...]

• Şi zilele lungi cînd ai scrie o carte întreagă.

Iunie. Egoist ? Da, propria mea viaţă mă interesează mai mult decît a lui Iuliu Cezar, şi ea se atinge de numeroase alte vieţi, ca o pajişte printre pajişti. [...]

• Am un fond de grosolănie care-mi îngăduie să-i înţeleg pe ţărani şi să pătrund adînc în viaţa lor. [...]

• Ce le lipseşte ţăranilor mei ? Nişte nume luate din Biblie.

• Pentru a depărta furtuna, nu te da în lături de la nici o laşitate : roagă-te la Dumnezeu, sau fă-te că munceşti, sau salvează o gîză gata să ardă la flacăra unei lumînări. [...]

• De ce mă aflu aici ca într-un exil ? Ce caut eu aici ? [...]

• Vîntul îşi trece printre frunze mîna nevăzută.

11 iunie. Ce spectacol, un bătrîn ţăran gol !

• Sînt trist ca un Verlaine rural. [...]

16 iunie. Declar că o descriere care depăşeşte zece cuvinte nu mai este vizibilă. [...]

• E destul de originală pentru a considera crinul o floare stupidă.

Iulie. Să ucid şobolanii care-mi mănîncă cireşele. De ce ? Prefer să cumpăr o litră de cireşe decît o litră de şoricioaică. [...]

• Vîntul, luptător cu mădularele împrăştiate. [...]

• Ce interesant ar fi acest fapt divers în care este vorba de asasinarea a trei persoane, dacă te-ai număra şi dumneata printre ele, scumpe amice !

• După ce am citit lecţia profesorului Carl Vogt[1] despre utilitatea cîrtiţei, am ucis una cu un foc de carabină. O vedeam înălţîndu-şi domul de pămînt proaspăt : de două ori i l-am distrus. Ea o lua de la capăt. Apoi, i-am destupat gaura. Cîrtiţa şi-a scos nasul la aer. Am ucis-o ca un dumnezeu, cu fulgerul meu, şi fără prea multă osteneală, numai ca să-l văd cum funcţionează. Pentru ea, trebuie să fi fost cum e trăsnetul pentru mine, dacă mi-ar

[1] *Carl Vogt* (1874—1898), naturalist german.

cădea în cap. Am ucis-o ca şi cum aş fi fost un dumnezeu ! Era în mijlocul aleii. Nu făcea nici un rău răsadurilor mele de salată, care nici nu mă prea interesează. Am ucis-o. De ce ? De ce ? Şi adineaori, cînd pisica şi-a depus scîrna pe husa fotoliului, nu i-am spus nimic. [...]

• Un stil roşcovan. Dacă literaturile au culori, pe-a mea mi-o închipui roşcovană.

• Nouri, nouri, unde alergaţi ? E atît de bine aici ! [...]

• Stai ! Am aruncat undiţa în mine. Mişcă pluta. [...]

• Nu prea ştiu unde m-am născut, şi asta mă cam încurcă. Veşnic par să-mi caut rădăcinile. [...]

• Constat cu stupoare că nu sînt făcut pentru viaţa la ţară. [...]

• Nu sînt făcut decît pentru a asculta şi a privi cum trăieşte pămîntul.

• Raţa : pinguinul familiei. [...]

• Două fete tinere în alb cu umbrele roşii. Ce plăcut ar fi să dormi între aceşti doi maci ! [...]

• Pune un pic de lună în tot ce scrii. [...]

• Aş vrea să mă număr şi eu printre acei oameni mari care aveau puţin de spus şi au spus-o în cuvinte puţine.

• Nu delirez. Simt doar foarte acut lucrurile pentru care merită să te naşti, şi inutilitatea celorlalte. [...]

• O înţepătură de ac ar schimba discursurile voastre despre duel. [...]

• O pisică ce nu s-a putut obişnui cu coada ei. Cînd o vede pe neaşteptate, se repede la ea şi se învîrte ca un soare cenuşiu. [...]

• Un cer mînjit la orizont, ca o gură de zmeură. [...]

• Un artist trebuie să fi văzut totul şi să uite totul. El e capabil să înţeleagă totul, dar pare mai degrabă neinteligent. [...]

• Incapabil de „o largă respiraţie", citesc pe ici pe colo, şi scriu pe ici pe colo. Dar sînt convins că acesta este destinul adevăratului artist.

• Neliniştea graţioasă a unui cap de pasăre pe-o creangă.

• Ridicolul ocupaţiilor mele nu mă izbeşte decît multă vreme după ce fac ceva. În timp ce trăiesc, nu observ.

Abia după aceea revin asupra fiecărui amănunt din viața mea.

• Zilele astea, spune tata, va trebui să mă hotărăsc să scriu și eu un petec de testament. Doar două rînduri : „Doresc să fiu înmormîntat fără preot. Cu trupul meu faceți ce poftiți". [...]

• Doi cocoși care se băteau pe viață și pe moarte deoarece cîntau împreună. [...]

• Margareta : o gură rotundă cu dinții jur-împrejur.

• Fă-ți pagina zilnică, dar, dacă simți că-i proastă, oprește-te. Atîta pagubă ! O zi pierdută, e adevărat, dar mai bine să nu faci nimic decît să faci prost. [...]

• Despre Verlaine, în legătură cu *Invectivele* [1]. — Scena de la Vanier [2]. Jignisem crunt un poet. Josnicia mea pentru a obține iertarea.

— Domnul e bogat, spune Verlaine.

Coadmiratorul necunoscut. Ne ducem la cafeneaua Saint-Michel. Patroana, care-l cunoștea bine pe Verlaine, se uita la noi cu o privire ironică. Verlaine a vorbit mult despre Racine și n-a spus o vorbă despre Moréas. Mijlocul feței sale se strîngea într-o plasă de zbîrcituri mărunte.

Confundăm întotdeauna omul și artistul, sub pretextul că hazardul i-a adunat în același trup. La Fontaine a scris scrisori imorale femeilor, ceea ce nu ne împiedică să-l admirăm. De fapt, e foarte simplu : Verlaine avea geniul unui zeu și inima unui porc. Cei care au trăit în preajma lui trebuie să fi îndurat multe. Treaba lor. Erau vinovați că se află acolo.

Ca prieten sau ca intim al lui Verlaine, cu siguranță că i-aș fi tras palme. Ca cititor umil în mulțimea obscură, nu cunosc decît poetul nemuritor. Bucuria mea e să-l iubesc, datoria mea e să-l iert pentru răul făcut altora.

În ochii lui, aveam două calități : nu mă cunoștea, și-l ascultam cînd vorbea.

Coadmiratorul meu ține să plătească jumătate, dar o spune din vîrful buzelor. Cît despre mine, după ce ciocnisem un pahar cu poetul și aveam dreptul să povestesc mai tîrziu această aventură, tare aș fi vrut să fiu aiurea. [...]

[1] *Invectives* (1896), culegere postumă de versuri de Verlaine.
[2] *Léon Vanier* (1847—1896), editor.

14 august. În cele mai exuberante bucurii, să păstrăm întotdeauna un ungher trist în adîncul sufletului. E un refugiu în caz de alarmă subită.

• La Fontaine. Cine a fost mai umil decît el în aparenţă, şi mai liber în realitate ?

17 august. Nu-mi lipseşte decît vocaţia obscurităţii. [...]

• Iepurele. Fîşîitul stins al frunzei care cade îl scoate din sărite. Se enervează exact ca noi cînd auzim trosnind mobilele.

• — Doamne ! exclamă doamna Lepic. Cu ce am păcătuit ca să fiu atît de nefericită ! Ah ! Bietul meu Morcoveaţă, dacă s-a întîmplat să te necăjesc vreodată, te rog să mă ierţi.

Plîngea ca un jghiab de acoperiş.

Apoi, brusc, cu faţa uscată :

— Ah ! dacă n-aş suferi atît din pricina bietului meu picior, aş fugi de aici. M-aş duce să-mi cîştig pîinea spălînd vasele la o casă mare.

Lucrul cel mai greu de privit în faţă este chipul unei mame pe care n-o iubeşti şi care îţi stîrneşte mila. [...]

16 octombrie. Un clasic bun presupune negreşit un pic de mediocritate. [...]

• Cel mai mare om nu-i decît un copil înşelat de viaţă.

18 octombrie. Faţa secretă a lui Morcoveaţă.

Aş vrea să fiu un mare scriitor pentru a mă exprima în cuvinte atît de exacte, încît să pară aproape nefireşti.

Ne foloseam prost gurile. Ca şi mine, ea ignora funcţia limbajului. Tot ce puteam era să ne dăm, pe obraji şi pe fese, sărutări insuficiente. Îi gîdil fundul cu un pai. Apoi ea m-a părăsit. Nu-mi aduc aminte ca plecarea ei să mă fi îndurerat. Fără îndoială că pentru mine era o eliberare ; începuse să nu-mi mai placă să trăiesc din realităţi : preferam să trăiesc din amintiri.

Doamna Lepic avea obiceiul să-şi schimbe cămaşa în faţa mea. Ca să înnoade panglicile la pieptul ei de femeie, ridica braţele şi întindea gîtul. Tot aşa, se încălzea la cămin ridicîndu-şi rochia peste genunchi. Vrînd nevrînd îi vedeam coapsele ; căscînd, sau cu capul între mîini, se legăna în scaun. Mama mea, despre care nu vorbesc decît cu groază, îmi aprindea sîngele.

Şi focul acela mi-a rămas în vine. Ziua, doarme, dar noaptea, se trezeşte, şi am nişte vise groaznice. În prezenţa domnului Lepic care citeşte ziarul şi nici măcar nu catadicseşte să se uite la noi, o înşfac pe maică-mea care mi se dăruie şi mă întorc în pîntecul acela din care am ieşit. Capul îmi dispare în gura ei. E o voluptate drăcească. Ce trezire dureroasă a doua zi, şi cît de trist voi fi toată ziua ! Redevenim imediat duşmani. Acum eu sînt cel mai tare. Cu braţele acestea cu care o înlănţuiam pătimaş, o trîntesc la pămînt, o zdrobesc ; o calc în picioare şi-i sfărîm faţa de lespezile bucătăriei.

Tata, nepăsător, citeşte mai departe ziarul.

Jur că, dacă aş şti că la noapte voi mai visa acest vis, în loc să mă culc şi să adorm, aş fugi de spaimă. Aş umbla pînă-n zori, şi nu m-aş prăbuşi zdrobit de oboseală, căci frica m-ar ţine pe picioare, lac de sudoare şi gonind din răsputeri.

Ridicolul în tragic : nevastă-mea şi copiii îmi spun Morcoveaţă. [...]

20 octombrie. Un om activ de parcă ar fi mai mulţi. [...]

• Uneori mi se pare că ating viaţa cu degetul.

22 octombrie. Ca prefaţă, să te aşezi în faţa oglinzii, să-ţi scoţi sufletul la lumină şi să-ţi faci portretul. Să-l intitulez : *psihea mea* [1] şi să-l descriu într-o carte de 4 franci pentru *Mercure de France.*

Psihea mea. — Ei bine, nu ! Nu-mi iubesc nevasta. Nu-mi iubesc copiii. Nu mă iubesc decît pe mine. Mi se întîmplă să mă întreb : „Oare ce voi simţi la moartea lor ?" Şi nu simt nimic, cel puţin cu anticipaţie, nimic, absolut nimic. [...]

Psihea mea. — Simt că devin din ce în ce mai mult artist şi din ce în ce mai puţin inteligent. Anumite lucruri pe care le înţelegeam, nu le mai înţeleg şi, în fiece clipă, altele noi mă emoţionează.

1 noiembrie. Psihea mea. — Toţi mă califică drept observator ! Şi nimic nu mă plictiseşte mai mult decît să observ. Sufăr de timiditatea de-a vedea. Orice relaţie nouă

[1] Aici şi în continuare, J. R. speculează sinonimia : *psyché*, care înseamnă oglindă mare şi mobilă în care te vezi bine din toate unghiurile şi *psihism*, pornind de la grecescul *psyhe*, suflet.

mă sperie. Dacă mi-ar spune cineva : „Ia-o la dreapta, şi vei întîlni un tip uman grozav", nu m-aş abate din drumul meu. Mă supun „lucrurilor văzute", dar nu le caut. [...]

• Scrisoarea lui Morcoveaţă către domnul Lepic despre tot ce gîndeşte el în legătură cu moartea.

3 noiembrie. Versuri, versuri, şi nici un rînd de poezie. [...]

• Ah ! de mi s-ar fi spus că într-o zi Rémy de Gourmont [1] îmi va face un portret simbolist ! [...]

• Impresia de încredere desăvîrşită pe care o dau celorlalţi o plătesc cu preţul tuturor spaimelor mele. [...]

14 noiembrie. Nu poate să-ţi spună : „Povestirea dumitale de azi e foarte bună", fără să pară că insinuează : „Mult mai bună decît cea de ieri !"

16 noiembrie. Verlaine. Citit scrisorile publicate în *La Revue Blanche,* nr. 83. Stilul său : o descompunere, o ploaie de frunze dintr-un copac care putrezeşte. [...]

• Autorul vesel. Am lucrat bine şi sînt mulţumit de munca mea. Las condeiul pentru că se înnoptează. Vis în amurg. Nevasta şi copiii sînt în camera de alături, plini de viaţă. Sînt sănătos, am succes, bani destui, nu prea mulţi.

Doamne, ce nefericit sînt.

18 noiembrie. Schwob, despre care mi se spunea că trage să moară, mi se pare doar foarte obosit de regimul pe care îl urmează. Totuşi, scheletul evreului începe să iasă la iveală. Doctorul i-a promis că îl va vindeca.

În timp ce se ridica din pat, mă uit la obiectele ciudate pe care îi place să le vadă pe masă, pe cămin. Un dulăpior înalt de-o şchioapă, cu oglindă şi-o lumînare de păpuşi. Se vede că a aprins-o ieri seara. Poate că a şi scris o povestioară la luminiţa ei. Un portret al lui Jean Lorrain, cu ochii lui bulbucaţi ale căror pleoape seamănă cu nişte coviltire de diligenţă, mai slobode, şi căzînd întruna. Un căţeluş japonez dăruit de Montesquiou : în toată Franţa nu există decît trei exemplare.

Nu-i chiar o babă : e mai degrabă o femeie coaptă, cu prea multă osînză pe ea şi care nu mai are sîni. Încet, încet se însufleţeşte. Se bucură că cineva i-a spus că Ernest La

[1] *Rémy de Gourmont* (1885—1915), publicist şi scriitor.

Jeunesse [1] are pe corp, în loc de păr, niște smocuri mici de lînă deasă, ca un om preistoric, că Pierre Louÿs nu mai este la ziar și că La Jeunesse nu se mai bucură acolo de prea multă trecere. Spun :

— Ajunge să citești o pagină de Schwob după o pagină de Louÿs ca să-ți dai seama ce înseamnă erudiția de mucava.

Schwob se bucură că Byvanck spumegă, și-mi spune cînd dau să ies :

— Ești foarte drăguț.

— Țin mult la dumneata, îi spun eu.

Seamănă cu o rubedenie de-a lui *Ubu Roi*. Cîteva mici gravuri prinse pe perete cu niște pioneze uriașe. Un cămin în care se face foc numai cu hîrtii. Fotolii din care lipsesc întotdeauna pernele. O cuvertură, care pare a fi doar un eșantion, pentru picioare.

• Fonografele cu voci de bunică.

• E dureros să scrii o carte : înseamnă să te eliberezi de ea. [...]

20 noiembrie. Heinrich Heine. Da, da, din cînd în cînd cîte o vorbă de duh. [...]

• — E o tîmpenie să plîngi la moartea unor oameni pe care îi detești sau nu i-ai mai văzut de zece ani !

— Oh ! mă plîng pe mine, mort. [...]

• Alfred Jarry ar fi putut scrie *Ubu Roi* la treisprezece ani, ca toată lumea.

27 noiembrie. Eu nu trăiesc, și tot trăiesc prea mult. Ar trebui să asistăm întotdeauna la propria noastră viață, ca din mijlocul unui vis. Totul ar deveni amuzant.

28 noiembrie. Nici măcar nu ne putem plagia pe noi înșine. [...]

• Să cîștigi bani mulți și să trăiești ca un sărac.

1 decembrie. Ah ! îngrozitor : nu mai pot scrie prost.

• Nu trebuie să faci ceva nou. Trebuie să scrii o broșurică de cinci sau șase pagini pentru a atrage atenția, răcnind și insultînd, că ai de gînd să faci ceva nou.

• Nu mai pot face critică. Aș ofensa în fiecare clipă autori care mă admiră fără știrea mea. [...]

[1] *Ernest La Jeunesse* (1874—1914), dramaturg și caricaturist.

2 decembrie. — Oh ! cînd eram soldat, am ucis un majur, şi nimeni n-a băgat de seamă. [...]

• Dacă aş fi decorat, aş trece prin mai puţine aventuri ridicole : nu vreau să fiu decorat. [...]

• Ea puse ghiveciul de rezede lîngă un răsad de rezedă din grădină ca să-i arate cum trebuie să crească.

• Cum nu pot citi decît lucruri desăvîrşite, nu mai citesc.

11 decembrie. Mă simt plin de geniu, şi e imposibil să nu scriu vreodată o pagină bună.

12 decembrie. André Théuriet [1], un poet într-adevăr mediocru, care s-a plimbat mult în Natură, dar cu o batistă pe ochi.

• Ce tablou pentru un pictor ! Un cimitir de corăbii înecate în fundul mării.

13 decembrie. Nu mai pot să-mi recitesc cărţile, pentru că simt că aş mai tăia cîte ceva. [...]

• Celor care-mi spun : „Scrie romane", le răspund că eu nu scriu romane. Ceea ce produc, vă ofer în cărţile mele. Este cam recolta unui an. Spuneţi că-i bună sau rea, dar nu spuneţi că aţi fi preferat altceva.

• Noi n-avem aceleaşi gînduri, dar aveam gînduri de aceeaşi culoare.

• Al dracului Dumnezeu ! Ne-a oferit spaţiul fără să ne dea aripi.

• Pînă acum n-am fost decît o cîrtiţă.

• Vorbim despre taţii noştri, care seamănă între ei, cu acel gen de pudoare care ne desparte de ei.

— Am rămas cu obiceiul de a-l săruta pe tata dimineaţa şi seara, spune Bernard. Nu-i decît un obicei, şi prietenii mei pot vedea într-asta o demonstraţie de tandreţe care nu-mi stă în fire, şi nici tatii.

— Eu, spun, îl văd pe-al meu cam o dată pe an. Cînd ne reîntîlnim, nu-l sărut, îi strîng doar mîna. Vom rămîne împreună cîteva zile. O să-l am la îndemînă, ca să zic aşa ; n-are deci rost să cheltuiesc o tandreţe care ne-ar stingheri, dar, cînd ne despărţim, îl sărut : poate că nu-l voi mai revedea. Nu mi-ar plăcea ca mai tîrziu să-mi aduc

[1] *André Théuriet* (1833—1907), literat.

aminte că mai puteam să-l sărut o dată înainte de moartea lui, şi n-am făcut-o.

Pe vremuri, ne sărutam, şi el şi eu. A fost un timp cînd, ca să par bărbat dintr-o bucată, mă abţineam, atît la sosire cît şi la plecare. Chiar dacă s-a mirat de atitudinea mea, n-a lăsat să se vadă acest lucru. Mai tîrziu, am început din nou, dar numai la plecare, iar el se dezobişnuise. Nu-mi va mai întoarce niciodată sărutul. Ar avea nevoie de-o emoţie zdravănă pe care eu unul n-am cum s-o prevăd. La ora despărţirii, el a şi apucat să tacă de-o bucată de vreme, iar eu, la rîndu-mi, nu scot o vorbă. Brusc : „Să mergem !" spune el. Şi-mi întinde mîna. Mă apropii de el. Întotdeauna se trage niţel îndărăt ; repede, el înţelege : „Aha ! da, îşi spune, vrea să mă sărute". Şi, cum eu îl trag spre mine, nu se împotriveşte. Ce sărutare ciudată, apăsată şi totuşi rece, inutilă şi necesară ! Sărutare a buzelor absente pe un obraz care n-are nici o savoare, nici a cărnii, nici a lemnului. El nu simte nimic pe obraz, eu, nimic pe buze. Fiorul rămîne în inimă.

Taţii noştri nu ni se aruncă de gît. Nu ne înăbuşă în braţele lor. Sînt prinşi de noi prin legături nevăzute, prin rădăcini subterane. Îi iubim mult, şi, după moartea lor, îi vom iubi mult. Ne vom gîndi deseori la ei. Nu ne vom sătura să tot vorbim despre ei.

— Un tată, spune Bernard, este ceva solid şi sigur. La cea mai bună mamă există ipocrizie, viclenie şi răutate, nu faţă de fiul ei, ci faţă de fiinţele îndrăgite de el. Dealtfel, nu ni se întîmplă să trăim ca nişte camarazi, tata şi cu mine, decît atunci cînd lipseşte restul familiei. Atunci, încrederea aceea fugară, de la el către mine, este ceva foarte plăcut. Cînd am scris un lucru bun, nu mi-o spune. O spune, cînd nu sînt de faţă, prietenilor, rudelor, mamei, care mă pune la curent.

— Da, spun eu, taţii noştri sînt foarte inteligenţi. Eu îl admir pe-al meu, dar este limpede că suferă că nu mă interesează lucrurile la care el ţine. Trăim ca doi duşmani care nu-şi fac niciodată vreun rău, care nu se războiesc decît pentru fleacuri, şi care, la nevoie, s-ar arunca în foc unul pentru altul. Pe masa mea, la Gloriette, a văzut multă vreme *Povestirile după natură*, şi *Ţiitoarea*. Nu mi le-a cerut ; eu nu i le-am oferit. Putea să le ia oricînd :

nu le-a luat. Multă vreme după aceea, i-a scris soției mele : „Dacă aș fi la Paris, poate că aș cumpăra ultimele două cărți ale lui Jules". I le trimit ; nu-mi confirmă primirea lor. Mult mai tîrziu, îi scrie din nou soției mele : „Voiam să fac unele observații despre cărțile lui Jules ; dar, gîndindu-mă bine, cred că n-are nici un rost". [...]

16 decembrie. Moralitatea îmi este la fel de necesară ca și scheletul.

• Dacă Sarah Bernhardt mi-ar face un semn, aș urma-o pînă la capătul pămîntului, împreună cu nevastă-mea.

• Pe Rousseau îl citeam moțăind, și vreau să suprim la mine ceea ce mă făcea să moțăi la el. [...]

22 decembrie. Uite că regăsesc în cărțile contesei de Ségur forma de dialog intermitent pe care credeam că am inventat-o eu în *Parazitul.* [...]

25 decembrie. Trebuie să gemem, dar în cadență.

• Nu mai putem avea un Jean-Jacques Rousseau. Cum are cineva talent, a și ajuns cunoscut, așadar dezarmat.

27 decembrie. Dacă ți-ai pierdut ziua, spune, și nu va fi pierdută.

28 decembrie. Da, asta lipsește vieții mele de solitar onest. Din cînd în cînd simt nevoia unui mic flirt. Ieri, drăgălășa doamnă... îmi spune :

— Vă grăbiți ? Nu ? Hai să facem cîțiva pași.

Îmi povestește cu însuflețire tot soiul de fleacuri, apoi :

— Mă duc să iau niște informații despre o cameristă. Veniți cu mine ?

— Bucuros.

— Sînteți sigur că soția dumneavoastră n-o să se supere ?

— Nici vorbă ! Nici vorbă !

— Eu, spune ea, sînt sigură că soțul meu n-o să se formalizeze. Nu-și face el probleme.

Opresc o birjă.

— Îmi pare bine că veniți cu mine, pentru că noua mea cameristă mi-a spus că stăpîna ei este cam nebună și mă tem de nebune.

— Dar vă aștept jos, nu ?

— Firește !

Birja își urmează drumul. Pe ea, întîmplarea o amuză, eu sînt cam neliniștit, de frica ridicolului. Vorbim despre

alte femei. O întreb dacă doamna L..., o prietenă de-a ei, este o femeie cinstită. Îmi răspunde :

— Știu că aparențele sînt împotriva ei, dar pe nedrept. Dealtminteri, se teme de soțul ei, care ar fi în stare de cine știe ce act necugetat.

— Îl credeam mai blajin.

— Vă înșelați. E un om cumplit, dar nu-i nici o primejdie. Între noi fie vorba, cred că lucrurile astea nici n-o prea interesează.

— Pare cam bărbătoasă. I-or fi plăcînd femeile ?

— Vai ! cum vorbiți !

Birja se oprește.

— Urcați cu mine, spune ea. O să fie amuzant.

— Chiar vă temeți de nebună ?

— Nu.

— Atunci urc. O să creadă că sînt soțul dumneavoastră.

O doamnă bătrînă ne primește într-un apartament foarte bogat. Deloc nebună. Are o voce de copilaș. Ne spune din capul locului :

— E o persoană foarte *primestioasă.*

Se răzbună astfel pe bona ei, care umblă după *bărbasi,* este întreținută, permițîndu-și astfel să nu ceară simbrie mare, e departe de-a fi drăguță, își vopsește părul, are dantura falsă, i-a furat un capot.

Și bătrîna baroană, care se aprinde, îi mărturisește unei străine ceea ce nu i-ar spune unui prieten, și se uită cu răceală la mine. Cine o fi și domnul acesta cu melon, umbrelă șleampătă, pantaloni suflecați și fără mănuși ?

Eu zîmbesc nițel plictisit. Dacă întreabă cumva, niciodată n-aș avea curajul să spun că sînt soțul doamnei... Ni se face lehamite să tot auzim : „E o persoană foarte *primestioasă*", și plecăm.

— Doamne ! ce amuzant a fost ! spune doamna... Într-o zi, am umblat tot așa cu cumnatul meu, pe care-l dădeam drept soț, și trebuia să ne tutuim, iar eu mai greșeam din cînd în cînd, și era foarte amuzant, foarte amuzant.

• Am văzut, spune Baïe, o vrăbiuță amărîtă și-am invitat-o la cină. [...]

• Cei care spun că sînt blazaţi n-au simţit niciodată nimic : sensibilitatea nu se uzează.

• Paradisul nu-i pe pămînt, sînt însă bucăţi de paradis. Există pe pămînt un paradis sfărîmat.

• În literatură ca şi în biliard, să faci seria. [...]

30 decembrie. Încă un pic de activitate, şi n-aş mai face nimic. [...]

• Cele două scroafe. Cea de deasupra, se străduia să facă pe vierul ; dar cea de dedesubt, nesimţind nimic serios, scurma mai departe şi înainta agale, pe pajişte. [...]

• Ar fi trăit o sută de ani, ca toţi cei care mor la douăzeci. [...]

• Pictorii pot spune întotdeauna că tabloul lor este prost luminat. [...]

• Sînt naturalist pentru că iubesc natura ; dar cerul face parte din natură. [...]

• Deşi ai fi zis că i-l dă doar cu împrumut, totuşi i-a dăruit gologanul. [...]

• Bună fată, trage nişte pumni de parcă ar fi învăţat dragostea de la berbeci.

• Hidoasa umanitate trebuie văzută în cafenelele de provincie. [...]

• Maimuţa : o rubedenie săracă. [...]

• Ploaia abia ce-a umezit buzele trandafirilor. Cel mai mult beau frunzele de măcriş. Au forma unor buze ţuguiate şi nu pierd o picătură.

• Furtună : am scăpat cu toţii ieftin. Ba nu, nu toţi. Vîntul şi ploaia au aruncat în focul din cămin trei rîndunele. Şi iată-le fripte. Trei rîndunele, trei făpturi, de trei ori ceea ce sînt eu.

• — Da, Philippe [1], dumneata nu eşti atît de bine hrănit ca mine, dar dacă ai fi silit să digeri tot ce diger eu !...

• Să-ţi freci mîinile ca o muscă. [...]

• O raţă moartă onorabil de plictiseală.

• Zidurile din provincie asudă ranchiună. [...]

• Norii se încrucişează, îşi caută locul, se rînduiesc în linie de bătaie. [...]

---

[1] *Philippe,* personaj din opera lui J. R. al cărui model se numea *Simon Chalumeau,* născut la Chaumot prin 1845.

• Adevăratul cer este cel pe care-l vedeți în adîncul apei. [...]

• N-ai nevoie de bani ca să dormi, spune Philippe. [...]

• Îmi place pînă și cîntecul coțofenei. Oh ! această uitare de sine ! Soare și copaci, și uit și de nevastă, și de copii.

• Dumnealor beștelesc soldatul care nu-i soldat decît pentru patrie, dar sînt numai lapte și miere cu ordonanța care le perie hainele.

• Mi-e frică de acest servitor : curînd o să-mi facă cinste cu un pahar de vin.

• Soluția tuturor problemelor morale este o tristețe resemnată. Da, prostul meu drag. Presupune că această femeie tînără în doliu care se plimbă pe aleile parcului a citit *Morcoveață*. Presupune că îl iubește pe autor. Presupune că locotenentul care se plimbă cu ea i-ar spune : „E Jules Renard, biciclistul, cel care scrie prin ziare". Presupune că auzind numele tău ea simte o mare bucurie, cere să fii chemat, îl lasă pe locotenent. Inima ta zvîcnește. Abia te stăpînești să nu sari pe fereastră.

Și-acum, prostul meu drag, ia-ți bicicleta și du colonelului regimentului 13 acest ordin de la brigadă, dar cel puțin ești fericit de presupunerea ta. Numai că locotenentul profită de doamnă și va avea grijă să nu-i spună numele tău. Și-apoi, ce nume ?

Oh ! ce aventuri minunate mi s-ar întîmpla dacă bunul Dumnezeu ne-ar face din cînd în cînd jocul ! Oh ! fermecătoarele nebunii ale creierului nostru ! Ofensează-te, vanitate ! Dacă ai ști ce te așteaptă, te-ai chirci, și poate că ai și muri pe loc.

Totuna-i, bătrîne : îți rămîne să muncești.

— Biciclistul ăsta știe carte ? întreabă un căpitan.

Alții mă cunosc din doască-n doască, iar adineaori îmi ziceau domnul Richard. [...]

• Să suferi de singurătate și s-o cauți. [...]

• Nu știe dacă trebuie să se apuce de pictură sau să facă negoț cu vinuri. A ajuns la al treizeci și doilea tablou, pînze de doi metri, care ocupă ceva loc ! Îi reușesc mai ales cele „scumpe". Pînă una alta, vinde vinuri. [...]

Anul 1897

1 ianuarie. Astăzi, odată cu înserarea, mă bate foarte tare gîndul să-mi dăruiesc, de Anul nou, cartea aceea al cărei titlu îmi place : *Deprinderile, gusturile, ideile unui bărbat de treizeci de ani.* Sînt convins că va fi o carte frumoasă şi bună, care îmi va aduce celebritatea.

În primul rînd, nu mai am treizeci de ani. Am aproape treizeci şi trei, dar ţin la titlul meu, şi nu cred că în ultimii trei ani am făcut vreun progres remarcabil.

Nu voi minţi sub nici un pretext.

Iată întrebările pe care mi le pun : Ce-mi place ? Ce sînt ? Ce vreau ? Voi răspunde sincer, pentru că mai presus de orice vreau să mă lămuresc eu însumi. Nu mă cred nici ticălos, nici naiv. Într-adevăr, mă voi privi cu lupa.

Nu simt altă nevoie decît aceea de a-mi spune adevărul. Sînt încredinţat că nimeni nu l-a spus vreodată. Nu-i exceptez nici pe cei foarte mari.

E bine sau nu să spui adevărul ? Puţin îmi pasă. Va fi el oare interesant, pasionant, reconfortant ? Asta-i ultima mea grijă. Le va fi de vreun folos altora ? Mi-e totuna. Să nu vă închipuiţi că mă veţi întrista spunînd că sînt egoist. Mai degrabă reproşaţi-mi că respir. Dacă l-aş fi cunoscut pe Iuliu Cezar, aş fi povestit oare viaţa lui, şi nu a mea ? Nu, nu cred, sau aş fi făcut dintr-însul un personaj tot atît de mărunt ca mine. Nu vreau să mă supraestimez. Mă ţin strîns în frîu, şi nu-mi voi da drumul înainte de-a mă cunoaşte.

Mă cred oare un original ? Sînt curios să ştiu ce este un om ca toţi ceilalţi.

Nu-mi urați un an nou bun. Urați-mi să termin ceea ce am început astăzi, și în felul acesta îmi voi fi petrecut unul dintre anii cei mai buni din viața mea. Cred că voi semănați cu mine, numai că vorbiți altfel, și nu știți, ca mine, ce spuneți.

— Dumneata te amăgești cu bună știință.

— Mă fac singur nefericit. Vă asigur că greșiți plîngîndu-mă.

Alții se joacă cu ei înșiși. Eu fixez asupra mea o privire serioasă, și n-am deloc chef să rîd. Dar eu sînt nebun. Am metodă, și greu mi-ați strecura o monedă falsă.

Dacă mi se întîmplă să-mi scap, mă văd tulbure, las condeiul și aștept.

— Ești miop.

— Am vederea pe care mi-a dat-o maică-mea. N-am ce face.

— Și vei da această carte unui editor ?

— Da, după ce o voi termina, dar pînă ce nu voi scrie cuvîntul *Sfîrșit*, nu mă voi gîndi nici la editor, nici la bani, nici la succes.

Nu renunț la ambiție. Ambiția mea este un foc care arde în mine, mocnit, dar arde întruna.

Un om îndrăgostit de adevăr nu trebuie să fie nici poet, nici mare. Este și una și alta fără să vrea cu tot dinadinsul.

Dar voi avea oare curajul ? (nu : curajul îl am), ci răbdarea de fiecare clipă.

● Bărbatul de treizeci de ani. — Nu că mi-aș închipui acest portret definitiv. Sper să fiu cu totul alt om la șaizeci și să-mi fac atunci un nou portret.

Nu voi spune ca Jean-Jacques Rousseau : „Nu sînt făcut ca nici unul dintre cei pe care i-am văzut ; îndrăznesc să cred că nu sînt făcut ca nici unul dintre cei care există". Nu, și iar nu ! Sînt făcut ca toată lumea și, dacă voi izbuti să mă văd în oglinda mea neînduplecată, voi vedea aproape toată umanitatea.

Nici nu voi folosi invocări, ca René din *Les Natchez* [1] : „Tu, Ființă supremă, izvor de iubire și de frumusețe, doar tu m-ai făcut cel care sînt, și doar tu poți să mă înțelegi !"

[1] *Les Natchez,* operă de tinerețe a lui Chateaubriand (1826—1831).

„Strămoşii mei geniali" mă fac să surîd, dar Chateaubriand mă face de-a dreptul să rîd cînd spune : „Dintre toate cauzele nebuniei, cea pe care o înţeleg cel mai puţin şi-mi stîrneşte cel mai puţin compasiunea este aceea cînd autorul se sminteşte ameţit de amorul său propriu, cînd aflîndu-se veşnic în prezenţa lui însuşi, şi nepierzîndu-se o clipă din vedere, vanitatea lui sfîrşeşte prin a-i răni creierul fără putinţă de vindecare".

Dacă mă veţi putea iubi, cu atît mai bine ! Mă voi bucura în taină, dar îmi dau foarte bine seama că nu pot fi iubit.

Să nu alcătuiesc un portret fizic. Din toate : bunătate, talent, modestie, eroism, sacrificiu, doar străfulgerări, nimic continuu, în afară de egoismul subteran.

Nu vreau nici să mă ponegresc, nici să mă scot basma curată.

Nimic mai arzător decît sîngele rece cu care scriu aceste rînduri.

Am destul curaj ca să mă pun gol-goluţ sub propriul nas, dar nu sînt un bărbat frumos, şi încerc să mă privesc fără plăcere.

Aş vrea ca această carte să fie manualul tinerilor care se caută dibuind ! Le dau o idee şi-o metodă. [...]

3 ianuarie. Am văzut adineaori o stea căzătoare, spune Philippe. A căzut în fundul grădinii.

• Să scriu pentru copii întîmplări vînătoreşti povestite de un iepure. [...]

5 ianuarie. Om feroce, om sensibil, de cîte ori nu ţi s-a întîmplat pretutindeni, unde te laşi pradă visului, să-ţi închipui moartea femeii tale şi să izbucneşti în plîns !

6 ianuarie. La *Lorenzaccio* [1]. Ieri, cînd îi dădeam plasatoarei pardesiul, Maurice Leblanc [2] m-a prezentat surorii sale [3]. Văd un cap străniu : doi ochi mari, un nas mare, o gură mare, şi aud :

— Oh ! domnule, sînt fericită că vă cunosc. Lăsaţi-mă să vă privesc. Admir tot ce faceţi, şi un scriitor e ceva atît de rar !

---

[1] Adaptare după drama cu acelaşi nume de A. de Musset, în care a jucat Sarah Bernhardt.

[2] *Maurice Leblanc* (1864—1941), scriitor.

[3] *Léonide Leblanc* (1841—1894), actriţă.

Şi iată-mă tulburat. Am citit, în seara asta, articolul lui Sainte-Beuve despre Goethe şi Bettina, şi mă cred Goethe. Mi-e frică. Într-o pauză, mă scuz faţă de Maurice Leblanc :

— Spune-i surorii dumitale că nu sînt chiar atît de prost cum par şi că sînt profund mişcat.

Îmi spune că sora lui este o femeie extraordinară, o mare cîntăreaţă, şi-o entuziastă de fiecare clipă.

— De ce, spun eu, îi plac flecuşteţele pe care le scriu ? Din cauza sincerităţii mele ? Să fie asta legătura care uneşte sufletele cele mai diferite ?

Şi nu mai îndrăznesc să privesc spre loja ei. E prea mult. Simt nevoia să plec cît mai repede şi să lucrez în întuneric.

Nu-mi prea place Sarah în travesti : buclele, faţa aceea rotundă... Dar dumneata rămîi, doamnă, chiar şi în actul al V-lea din *Lorenzaccio,* aceeaşi prinţesă a ironiei, şi de fiecare dată îi dai, lui Jules Renard al dumitale, o frumoasă lecţie care îi prinde bine. Îl căutam de păduchi pe Morcoveaţă, şi-acum vreau să caut stele.

Doamna Rostand nu arată bine la un supeu decît atunci cînd o vezi din faţă. Rostand are un lănţişor în loc de ac de cravată. Le Bargy e niţel înfricoşat să nu-i ofer cumva o piesă. [...]

8 ianuarie. Sîntem la fel de geloşi cînd admirăm ca şi atunci cînd iubim. Dacă nu crezi că sînt omul care te admiră cel mai bine, nu te mai admir. [...]

• Rîsul lui Plaut, ceva silit, nervos, nesincer, precum adeseori rîsul lui Molière, un soi de rîs compus, muncit, un rîs cu sertare, şi care scoate din gurile noastre sunete false, hohote neplăcute.

• Dacă îţi slăbeşte vederea, închipuie-ţi că lumea există mai puţin.

9 ianuarie. Cînd moare un om celebru, încep să calculez cît îmi mai rămîne de trăit ca să trăiesc cît el. [...]

• Ei se închipuie în turnul lor de fildeş pentru că-şi ridică gulerul pardesiului. [...]

• Ce lucru trist, o femeie bătrînă într-o trăsură frumoasă cu doi cai ! [...]

• Gîndul că nu pot urca în lună mă îmbolnăveşte. [...]

17 ianuarie. La primul surîs al oricărei femei, aş fi pierdut. Din fericire sînt urît, iar lor le cam este frică, şi nici una nu-mi scrie.

• Numai celor bogaţi ne dăm osteneala să le fim pe plac. [...]

• Mă credeţi vanitos pentru că spun că am talent. Dar ce folos că am talent, cînd eu mi-aş dori geniu ? Modestia îmi este deznădejdea de-a nu avea geniu.

• Dumneata eşti pentru mine sticletele pe care nu-l închizi în colivie şi eşti floarea care nu se culege.

• Sînt ca o casă care, neputînd să se mute din loc, şi-ar deschide ferestrele pentru a se umple de necunoscut ; dar nu intră nimic, iar ea îşi pierde intimitatea.

23 ianuarie. O iau înainte. Vă spun viaţa mea intimă, aşa cum o văd eu, în tot adevărul ei. Astfel, după ce voi muri, nu va mai trebui să-mi compuneţi una falsă. Altminteri, ar fi nevoie de o mică reparaţie, cum fac biografii lui Mérimée.

• Întotdeauna ne înşelăm cu privire la contemporanii noştri. Să nu-i citim aşadar.

• Gîndindu-mă la scrisorile pe care le scriu, mă întreb cîtă sinceritate avem dreptul să găsim în Corespondenţa oamenilor de seamă. [...]

25 ianuarie. — Sărmană femeie, te plîng. Doar adulterul te mai poate salva.

— Prietene drag...

— Dar nu cu mine.

• Cotlonul întunecos în care dorm covrig simţurile noastre retrase.

26 ianuarie. Lărgime de spirit, îngustime de inimă.

• *Mai presus de puterile omeneşti.* — Piesa a dezlănţuit o adevărată frenezie. Femeile vor să creadă, bărbaţii plîng că nu pot face un pic de bine oamenilor. Apoi toată lumea se duce să supeze.

Da, dragul meu Bauër[1]. Noi rostim cu eroism fraza lui Nietzsche : „O viaţă fericită este cu neputinţă. Singură cu putinţă este o viaţă eroică. Cea mai frumoasă viaţă pentru

[1] *Henry Bauër* (1851—1915), ziarist şi dramaturg, autorul piesei citate.

un erou este să se pîrguiască pentru moartea în bătălie". Da, da ! Bine, bine ! Şi-apoi, ce ? Nimic, nu-i aşa ?

Sîntem artişti, sau profesori de economie politică ? Şi oare, pentru un artist, un om strivit este mai interesant decît un cîine strivit ? Preferaţi în locul unui vers frumos un orfelinat ? Dinamita dumitale, nebunul dumitale, discursurile dumitale muncitoreşti, litaniile dumitale de pastor, toate astea sînt neserioase. Teatrul de idei este o farsă. Artistul preferă o floare unei jumătăţi de pîine.

Dar cel căruia îi este foame ? Suferă, fură sau ucide, dar nu compune fraze.

• Cuminte, cuminte, nimeni nu-i cuminte, în afară de copilaşii cărora le făgăduim jucările.

28 ianuarie. Valéry, un cozeur prodigios. De la Café de la Paix pînă la redacţia revistei Mercure de France, scoate la iveală uluitoare bogăţii ale minţii, o avere. Reduce totul la matematici. Ar vrea să alcătuiască o tabelă de logaritmi pentru oamenii de litere. De aceea e şi atît de interesat de Mallarmé. Caută în scrierile acestuia o sintaxă a preciziei. Ar vrea să facă pentru fiecare frază ceea ce nu s-a făcut decît pentru cuvinte : o geneză. Disprețuiește inteligența. Spune că forţa are dreptul să aresteze inteligenţa şi s-o bage la închisoare. Prea multă inteligenţă te scîrbeşte de ea. [...]

• La optzeci de ani, voi scrie un comentariu al cărţilor mele, în care voi ţine seama de posteritate.

• Află aşadar că nu vei fi făcut un real progres decît după ce îţi va fi trecut pofta de-a dovedi că ai talent.

30 ianuarie. Are o minte greoaie, o tristeţe greoaie, o bunătate greoaie. Imaginea şi metafora lui sînt „din popor". El însuşi este atît de „din popor", că ar scîrbi pînă şi poporul. Nu pricepe că salvarea poporului ar trebui să fie realizată de aristocraţi. Vede lumea lui artistică într-un bocal de farmacist.

Şi nu trebuie să confundăm „popor" şi „ţăran". Eu aş fi mai degrabă ţăran, şi nu vreau să spun că îmi fac dintr-asta un titlu de glorie. Cîteodată trag foloase şi cîteodată sufăr din această cauză.

31 ianuarie. Critica nu trebuie să fie scrisă : o vorbim. La ce bun să scrii ceea ce s-a făcut ? Numai opera de artă se face cu condeiul în mînă.

• Singura preocupare a profesorilor este să se mențină la nivelul auditoriului. Ocolesc tot ce li se pare greu de înțeles. De unde și mediocritatea unui Larroumet, a unui Doumic [1], a unui Deschamps etc. și, cîteodată, a lui Lemaitre. [...]

• — Lautrec este foarte amuzant, spune Bernard. În fiecare clipă rostește cuvîntul „tehnică". Se vede că nu-i cunoaște exact sensul, pentru că spune : „Iată o vază care-i tehnica formei de cupă", și despre un domn : „Asta-i tehnica gelosului". [...]

7 februarie. Un ofițer. Numai pentru că are sub comanda sa o companie de soldați, își închipuie că stăpînește oameni.

• Bucuria de a fi muncit e primejdioasă : te împiedică să continui.

• Nu vreau să cîștig decît ca să am ce mînca și vreau să rămîn mereu flămînd. [...]

10 februarie. Sufletul plin de laude, sufletul, ca un cimpoi, plin de-un cîntec vesel. [...]

22 februarie. Vorba unei englezoaice : „Vreau să trăiesc cu regretele mele, nu cu remușcările mele". [...]

• Victor Hugo a scris *Ruy Blas* în nouăsprezece zile, spune Bernard.

— Da, dar n-ar fi scris niciodată un capitol din *Caractere* [2]. Asta e deosebirea dintre un lucru frumos sau chiar sublim, și ceva perfect. Perfecțiunea este întotdeauna un pic mediocră. [...]

2 martie. Cîtă disproporție între valoarea reală a unei actrițe și gloria ei, între munca ei și zarva pe care o face, și cît de drept este să nu mai rămînă nimic din ea după ce moare ! [...]

7 martie. Ieri seară, lectura *Samaritencei* [3] de Rostand. Un cititor admirabil. Versuri drăguțe, foc de drăguțe. O samariteancă originală și un Cristos care-l amintește pe-al lui Victor Hugo din *Sfîrșitul Satanei* [4]. Nu-mi vine deloc greu să-i spun lui Rostand că e un mare poet, ca

---

[1] *Gustave Larroumet* (1852—1903), profesor la Sorbona ; *René Doumic* (1806—1937), critic și istoric literar.

[2] *Les Caractères*, celebra operă a lui La Bruyère (1645—1696).

[3] *La Samaritaine* (1897).

[4] *La Fin de Satan* (1886), culegere postumă de versuri.

Musset, Gautier, Banville, că e mai tare decît toţi poeţii actuali, şi că, în poezie, e ceea ce aş vrea să fiu eu în proză. În sfîrşit, îl admir cu inima împăcată şi sînt sigur că nu mă înşel. Sînt admiraţii care cer efort, pe care îndoiala le urmează de aproape. Rostand, niţel palid, spune : „Oh ! tare-i amuzant, Renard !" Şi pare fericit.

— Îmi place mult mai mult *Cyrano de Bergerac* la care tocmai scriu, spune el.

Fireşte.

11 martie. Da, interesul meu pentru o anume mediocritate îmi va prinde bine în teatru.

15 martie. Mai întîi, azi-dimineaţă, la Granier [1], o repetiţie de lucru [2]. Granier, într-un capot de care credeam că este chiar rochia din piesă, dar nu era. Repetă, se amuză, rîd, sînt la ei acasă. Se înduioşează.

Repetiţie generală. Totul e mai presus de visele mele. Granier ah ! ce rochie şi ce decor ! A adus nişte statuete, muzică, flori, o lampă şi-un abajur făcut de mîna ei azi-dimineaţă. Şi ea e drăguţă foc ! E pentru prima oară cînd mă emoţionează. Nu îndrăznesc s-o sărut. Cortină. Aplauze pentru ea şi pentru decor.

Pauze lungi. La primele fraze, Mayer [3] stîrneşte rîsul. Din momentul acela, sînt încîntat, prea încîntat. Totul e de efect. Mă plimb prin culise. Electricianul îmi spune :

— Asta da, finețe, domnule.

Şi aud : „Ah ! Ah ! Bravo !" Mă simt în al nouălea cer şi totul pare o farsă, foarte amuzantă.

Piesa este tăiată în două, drept la mijloc, de bravouri cu care m-aş fi mulţumit la sfîrşit.

Mayer îmi spune :

— Nu îndrăzneam să mă uit la public. Aveam impresia că sînt un ins care duce o vază de cristal delicat şi care-şi spune : „Ăştia o să mi-o spargă pînă la urmă !"

O aud pe Granier plîngînd aproape. Cortină. Trei rechemări. Fotografie. Sînt convins că am avut tot succesul, fără o notă falsă, pe care îl poate obţine o piesă fără cine ştie ce pretenţii. Apoi, defilare. Mîini, mîini,

[1] *Jeanne Granier* (1852—1939), actriţă şi cîntăreaţă.

[2] Cu piesa lui J. R. *Le Plaisir de rompre* (Plăcerea de-a rupe), în care Jeanne Granier deţinea principalul rol feminin : Blanche.

[3] *Henri Mayer* (1857—1941), actor.

mîini. Gandillot[1] îmi spune : „Nu-ţi spun nimic". Descaves, care a creat atmosfera sălii, dînd primul semnalul, are, pentru prima oară în viaţa lui, o înfăţişare voioasă. De Flers[2] îmi spune : „Sînt foarte fericit să vă cunosc". Soţii Escholiers îmi mulţumesc. O doamnă bătrînă pe care n-o cunosc îmi strînge mîinile.

Aşadar, pînă astăzi, eram pe celălalt mal al rîului. Nici *Morcoveaţă* nici *Povestiri după natură* nu mă ajutaseră să trec. Acum simt că trec.

16 martie. Astă seară, premiera. Nu mi-e prea frică. Doar o prăbuşire m-ar mai putea impresiona, dar, cum bucuria mi-e aproape deplină, o deziluzie bruscă aproape că m-ar şi amuza.

Azi-dimineaţă, cuvintele triumf, succes nebun, mi se par totuşi niţel umflate.

La sfîrşitul spectacolului, Granier avea lacrimi de argint în glas.

Mă aşteptam la ceva mai multe scrisori, la ceva mai multă atenţie din partea ziarelor. Nu mi se întîmplă deseori, dar mă gîndesc la Blanche, la cea adevărată. Dacă s-ar fi văzut ieri seară, ar fi vărsat lacrimi de duioşie. La o depărtare de nouă ani m-ar fi iubit, dar viaţa nu îngăduie asemenea lucruri, cele mai delicioase cu putinţă. Fericirea nu trimite bilete de teatru în pierdere. Lumea cealaltă ar fi foarte frumoasă, dacă ar fi doar lumea noastră rectificată.

17 martie. Primul spectacol. Public bun. Sala gemea de lume. Pretutindeni vedeai oameni în picioare. Rachilde şi Valette stăteau lîngă rampă. Mayer e foarte sigur pe sine. A lucrat piesa toată ziua. Granier are mîinile îngheţate. Ca totdeauna, înainte de-a intra în scenă, îşi face rugăciunea. „Doamne, ajută-mă să joc bine !" Cortina se ridică. Nu se aplaudă ca la repetiţia generală. Vai ! dar mult mai durează pînă să aud primele cuvinte ! Mi se pare că nu merge chiar atît de bine ca ieri. Capus, drăguţ ca de obicei, îmi spune că merge mai bine. Pentru că anumite efecte pe care le aşteptam nu se repetă, sînt dezolat, iar efectele noi nu mă consolează. Şi, cu toate acestea,

[1] *Léon Gandillot* (1862—1912), autor de vodeviluri.
[2] *Robert de Flers* (1872—1927), dramaturg.

totul prinde la public, iar numele meu, aruncat de Mayer, e atît de bine primit, încît salut din culise.

O sărut pe Granier care strălucește de bucurie. Și ea și Mayer găsesc că această seară e mai bună decît cealaltă.

Supeu la soții Escholiers. Granier rîde. Eu glumesc și încerc să-mi recîștig succesul pe care îmi închipui că l-am pierdut. [...]

26 martie. Să fii un Pasteur în literatură.

• — O sută de tăieturi din ziare, spun eu, au consemnat succesul *Plăcerii de-a rupe.*

De ce o sută, cînd știu foarte bine că încă nu sînt nici șaptezeci ? [...]

30 martie. Ceea ce condamnă literatura unor femei ca doamna J. Marni [1] este faptul că un bărbat ar putea scrie la fel. [...]

• Ei nu ghiceau caracteristicile afectivității mele. *Parazitul, Morcoveață* erau doar feroce. Le-a trebuit *plăcerea de-a rupe,* adică emoția demonstrativă.

3 aprilie. Încă vreo cîțiva ani, și voi fi plin de iluzii. [...]

6 aprilie. Mă expun primejdiilor succesului. Sper să ies învingător, adică scîrbit.

• Înainte de-a scrie, să te pui sub presiune. [...]

• — Vreau să fiu considerat patruped, spune struțul. [...]

• *Plăcerea de-a rupe* ar trebui să se petreacă pe un evantai. [...]

• Și-a rîs, a rîs ! nu era chip s-o consolezi. [...]

• Trebuie să fii precis pînă la romantism.

• Bucuria te face neputincios. [...]

• Stropi mari de ploaie foarte albi, stropi de fulger.

Prudența este doar o calitate : nu trebuie transformată în virtute. [...]

10 aprilie. Ieri seară, la doamna de Loynes [2], razele Röntgen. Întîi feciorul care mă întreabă : „Trebuie să-l anunț pe domnul ?" sau : „Pe cine trebuie să anunț?" Răspund, întotdeauna cu o plăcere ascunsă: „Jules Renard".

[1] Pseudonimul doamnei *Jeanne Marnière* (1854—1910), scriitoare.

[2] *Jeanne Detourbet* (1837—1906), măritată în 1873 cu contele de Loynes. A fost prietena lui Jules Lemaître și a ținut un salon literar celebru în acea vreme.

Şi-o voce tunătoare strigă : „Domnul Renard !“ Nu mai aud strigîndu-se alt nume. Ar fi hazliu să nu fiu anunţat decît eu.

— Mereu îmi închipui că va intra Morcoveaţă, îmi spune doamna de Loynes.

Spun bună seara doamnei Sarah Bernhardt care-şi mijeşte ochii mici de lama, ca să nu pară că mă vede. Hotărît, această mare actriţă începe să mă scoată din sărite, ca lumea toată. Nu-l voi iubi pe bunul Dumnezeu decît cu condiţia să fie modest şi simplu. Şi-apoi, ea trăieşte prea mult, ca să mai şi apuce să gîndească sau să simtă. Înghite viaţa. E o lăcomie neplăcută.

Razele Röntgen, o glumă copilărească. Îmi amintesc de experienţele de chimie puerilă ale profesorului meu Ratisbonne. E ceva foarte departe de frumuseţea unei raze de soare. În spatele ecranului, profesorul care spune din cînd în cînd : „Am făcut această descoperire“ şi expune pe rînd cutii, mîini, braţe, animale împăiate, un căţeluş viu, un cap, un piept de bărbat. Cel mai bine se văd butonii de manşetă.

Da, da ! partea cea mai importantă a trupului omenesc o constituie butonii de manşetă.

S-a fotografiat scheletul mîinii doamnei Sarah Bernhardt. Ea a stat neclintită şi în genunchi, cinci minute, tot ca o mare actriţă.

Aş prefera să fiu condamnat să nu citesc decît versuri pînă la sfîrşitul zilelor mele, decît să văd de două sau trei ori acest spectacol de bîlci cu schelete.

Dar de ce mai ies în lume ?

Dacă o fac numai ca să mă amuz, ce distracţie curioasă! Dacă o fac pentru a lua note, atunci chiar că nu-i nimic de făcut. Oamenii aceştia s-au golit, unii, în afaceri, alţii, pe hîrtie sau în arta lor. Ei ies în lume în aşteptarea orei de culcare. N-auzi o vorbă de duh. Şi-au lăsat afară spiritul, pasiunile. Cea mai neînsemnată ieşire în evidenţă l-ar ucide pe acest viitor candidat la Academie sau la Legiunea de onoare. Toţi o ştiu, şi caută să treacă neobservaţi. Se străduiesc să-şi ascundă căscatul într-un surîs.

În ceea ce mă priveşte, simt că în mijlocul lor sînt rău. Cred că sînt verde ca bradul la faţă. Aş adresa bucuros

doar înjurături. Aş pălmui multe capete, încheind cu al meu.

Barrès îmi vorbeşte despre cartea lui în trei volume. Cum dau semne de mirare, îmi atrage atenţia că numai de curînd se scriu romane într-un singur volum, şi că Stendhal a făcut cel puţin două din *Roşu şi Negru.*

— Şi-apoi, spune el, nu ne amuzăm decît făcînd altceva. Mi-au trebuit patru ani ca să-l scriu, şi n-am suferit de singurătate.

— Da, spun eu, pentru că erai deja Maurice Barrès.

Dar cine este femeia aceea tînără ? Fiica, guvernanta doamnei de Loynes, sau a căţeilor ? Cît de adînc să mă aplec cînd o salut ?

Ah ! Stai mai bine acasă ! [...]

17 aprilie. Azi-dimineaţă, primit o scrisoare de la mama, care-mi spune că tata a început să se sufoce, că a cerut chiar el un doctor, şi că-i vorba de-o congestie pulmonară, gravă.

Ah ! Am treizeci şi trei de ani împliniţi, şi-i pentru prima oară cînd trebuie să privesc în faţă moartea unei fiinţe dragi. La început merge greu. Încerc să zîmbesc. Nu-i nimic, o simplă congestie pulmonară.

Nu mă gîndesc la tata. Mă gîndesc la micile amănunte ale morţii, şi, cum prevăd că voi fi stupid, îi spun Gloriettei :

— Ai grijă, tu mai ales, să nu-ţi pierzi capul !

Mi-am şi acordat dreptul de a-l pierde pe-al meu.

Ea îmi spune că voi avea nevoie de mănuşi, de butoni negri şi de panglică neagră pentru pălărie. Nu sînt în stare să refuz de-a mă supune acestor obligaţii pe care le găseam ridicole cîtă vreme nu era vorba decît de alţii. Un tată, chiar dacă îl vezi rareori, chiar dacă te gîndeşti la el rareori, înseamnă totuşi ceva mai presus de tine însuţi ; şi-i mîngîietor să simţi că undeva mai sus se află cineva care te poate ocroti la nevoie, care îţi este superior prin vîrstă, raţiune, răspundere.

Odată cu moartea lui, mi se pare că voi fi ca un şef resemnat : voi putea face tot ce voi pofti. Nimeni nu va mai avea dreptul să mă judece cu asprime. Un copil mic ar fi trist dacă ar şti că niciodată nu-l va certa nimeni.

Abia începeam să-l iubesc. Ieri-dimineaţa, îi povesteam despre el lui Jules Lemaître, şi vorbeam cu o condamnabilă uşurătate literară. Ce-o să mai visez la el !

Tot timpul îmi vine să plîng. Plîngem astfel pentru că purtăm în memorie lacrimile universale pe care ni le stoarce moartea.

19 aprilie. Avea un gest familiar. Se rezema în cotul drept, îşi sprijinea obrazul pe degete şi, cu unghia degetului mic, pipăia un dinte crescut mai înăuntru. Mi-a lăsat şi mie acest tic. Mi-a lăsat frica de clizme şi răspunsurile evazive. Fratele meu şi sora mea au moştenit alte ticuri.

Cuvintele *filial* şi *patern* nu însemnau pentru noi nimic. De fapt, ne lega un amestec de stimă, de uimire şi de teamă. Aveam grijă să spun că nu-i ca alţii şi să-i arăt că nu mi-e frică de el.

Îmi smulg firele de păr din nas exact ca el, dar eu fiind mai sedentar, exagerez. [...]

5 mai. E bine să dispreţuieşti societatea şi s-o foloseşti, dar e şi mai bine s-o dispreţuieşti pur şi simplu. [...]

13 mai [1]. Tristeţea celor trei bătăi de clopot care sună în plină zi.

• Visul este luxul gîndirii. [...]

• Şi cînd te gîndeşti că pe aceste babe le-am cunoscut ca fete tinere. Oare sînt chiar atît de bătrîn ? Cum au reuşit să îmbătrînească în asemenea hal ?

14 mai. Fericirea e în amărăciune. [...]

• Nu mai simt nici o bucurie cînd scriu. Mi-am făcut un stil prea dificil.

Marinette îi spune tatii :

— Ai ieşit azi afară ?

— Oh ! spune el, nu-i sărbătoare-n fiecare zi.

Îşi priveşte unghiile şi spune :

— Şi lungi, şi galbene, şi negre.

— Vrei să ţi le tai ? spune Marinette. I le taie şi i le curăţă glumind :

— Doamne, da-s tari nu glumă !

— Nu uita că mai sînt şi pintenii labelor, spune tata.

Marinette spune că o să i le taie mîine.

---

[1] Începînd cu data de 10 mai, J. R. se află la Chaumot.

Mama, care clocotește în bucătărie, izbucnește :

— Vezi că mai ai unul. Acum va trebui să-l ferchezuiești și pe Papon [1].

Au apucat-o dracii ; și, cum e prea devreme să se înfurie pe Marinette, se înverșunează împotriva servitoarei ; fetișcana asta care se strică de rîs cînd stăpîna casei este umilită ! Ce-i drept, stăpînul casei nu scapă nici o ocazie s-o umilească. N-apucă bine mama să iasă din cameră, că și aude :

— Marie, adu-mi o ceașcă de lapte !... Marie, un ou fiert moale !

— Eu nu-s bună decît să golesc țucalele, spune mama.

Marinette vrea s-o cruțe, dar nu reușește. Îi spune servitoarei :

— Marie, ar trebui să speli și fularul ăsta.

Mama se și repede.

— Las' că-l spăl eu, că tot nu-s bună decît de așa ceva și de golit țucalele.

Apoi, pe neașteptate, o sărută pe Marinette numind-o „Copila mea ! Scumpa mea copilă !" O petrece pînă-n stradă. Vrea să fie la curent cu toate. Spune :

— Da, s-a jucat o piesă de-a lui Jules. Se numește *Plăcerea de-a rupe*. A avut mult succes. A fost foarte aplaudată.

Cum Marinette șterge cu un burete fața tatii, mama spune, tot din bucătărie :

— Ah ! bine-ar fi să profiți că-i bolnav și să-l mai cureți un pic ! Trăia într-o murdărie de mai mare rușinea. Slavă Domnului, că de rufăria lui am eu grijă ! N-are decît să deschidă dulapul și să-și ia cămăși, izmene.

Și tata nici măcar nu mai rîde în barbă. Ce-o fi între aceste două ființe ? O sumedenie de lucruri mărunte și nimic. El o detestă și-o disprețuiește. O disprețuiește mai ales, și tare-mi vine a crede că se și cam teme de ea.

Numai că ea nu trebuie să știe. Îi poartă pică pentru toate aceste umiliri, pentru tăcerile lui încăpățînate. Dar, dacă tata i-ar spune o vorbă, ea i-ar sări de gît, ar face o criză de lacrimi, și pe loc, s-ar și duce să repete vorba

[1] Jitar din Chitry, mort la 23 iulie 1897.

lui în tot satul. Numai că el nu mai spune vorba asta de treizeci de ani. [...]

21 mai. Maurice luase revolverul de pe noptieră, chipurile să-l curețe. Tata, care se simte bine în seara asta, spune :

— Zicea așa, dar mințea. Se teme să nu mă sinucid. Dar dacă aș vrea să mă sinucid, nu m-aș folosi de-o unealtă cu care doar te schilodești.

— Ce-ar fi să vorbești despre altceva ! spune Marinette.

— Mi-aș face treaba cu pușca.

— Mai bine ți-ai face o clizmă, spun eu. [...]

22 mai. Poate că doar copacii cunosc în adîncime misterul apei. [...]

• Tata își păstrează mintea lui limpede și domoală. În preajma sa, n-o mai simt pe-a mea chiar atît de limpede. Mi-e veșnic frică să nu spun cine știe ce lucru *fals*, și pe deasupra să-l spun și prost, iar el precis că gîndește în sinea lui : „De ce mi-or fi tot vorbind de fiul meu ? Nu-i găsesc nimic extraordinar". Vorbește încet să nu-și obosească plămînul, și fiecare vorbă rostită cu atîta grijă te doare cînd îl asculți. (De reluat *Cîrcăiacii*). Cum deschide mama ușa, el tace. Ea intră pentru că a simțit că are de gînd să spună ceva și vrea să știe neapărat ce anume. Tîrșind piciorul beteag, se duce la dulap, îl deschide, pipăie vraful de rufărie, se face că îi trebuie ceva, trage cu urechea și nu ia nimic. Dă ocol mesei, mută din loc un ziar. În sfîrșit, găsește o ceașcă, și-o duce cu ea. N-a auzit nimic. După ce se închide ușa în urma ei, tata, care se plimbase cu pași mărunți, continuă și-și încheie fraza pe același ton. [...]

• Este o mare dovadă de noblețe cînd admirația supraviețuiește prieteniei. [...]

• O picătură de ploaie, ca un ochi la capătul unei antene. [...]

29 mai. Pe un cer cu stînci întunecate, oaze mici de un albastru limpede.

• Un nour gros, ca o legătură de rufe murdare. [...]

• E reconfortant să petreci la gară pe cineva care pleacă într-o țară unde ai vrea să mergi și tu. Să vezi, într-un răgaz foarte scurt, chipuri vesele și triste. Te uiți la ele cu simpatie pentru că în curînd vor fi departe.

M-am întors agale pe drumul vechi, singur-singurel. Chiar şi-o bicicletă m-ar fi stînjenit. Simţeam apropierea unui minut de geniu, vreau să spun : de conştiinţă deplină. Simţeam cu uşurare că primejdia furtunii a trecut. Nu mai aveam nici pic de pîclă în jurul capului. Mi-am reproşat în primul rînd momentele de lene din timpul zilei şi micile mele laşităţi. Urcînd pe drumul vechi printre măcieşi, aceşti trandafiri rurali, mă desprindeam de propria materie, mă purificam. Aerul proaspăt îmi pătrundea în suflet. Urmăream zborul ciocîrliilor. Iată-mă pe aleea pădurii Narteau cu inima plină. Eram în acea dispoziţie cînd îţi vine să plîngi pentru o nimica toată. Cea mai mică apariţie ar fi fost de ajuns.

O mierlă şi-a luat zborul, neagră ca un gînd rău. Am căutat turturelele nevăzute. Au ţîşnit pe neaşteptate din copacul în care le auzeam fără să le văd.

Un dangăt de clopot, şi cîntece de păsărele ale căror nume nu le ştiu, şi care îi încîntă pe nepricepuţii într-ale muzicii.

Ce plăcut ! Îmi împrospătez la aer toate ideile scoase dimineaţa din cărţile mele în care te sufoci.

Ici-colo, de-a lungul potecii, grămezile de surcele, înghesuite unele într-altele, par colibele unor sate miniaturale. O umbră verde se îngroaşă în depărtare. Te şi apucă frica puţin.

Aici, cineva a aprins un foc ; şi mă opresc, visător ca o piele-roşie care a descoperit o pistă.

Acolo, e şanţul de apărare al unui vechi castel, şanţul Doamnei Albe [1]. Oh ! Dacă mi s-ar arăta, ce cutremur, ce cult fără ironie ! Cum aş urma-o supus, la un semn, spre capătul misterului.

• Privesc uneori spre cer, dar pentru că mi-e frică de furtună.

9 iunie. Întotdeauna vor ca totul să se sfîrşească cu bine ! Ar fi în stare s-o mărite pe Jeanne d'Arc cu Carol al VII-lea.

• Jeanne d'Arc. Cea mai frumoasă vorbă a ei : „Eu n-am ucis niciodată pe nimeni". [...]

• Furtună. Un cer de sfîrşit de bătălie.

[1] Personaj dintr-o legendă scoţiană reluată de Walter Scott.

• Oameni cum e tata nu-i stimează decît pe cei care se îmbogăţesc şi nu-i admiră decît pe cei care mor săraci. [...]

• Piesă. Eroul ar fi un agricultor. [...]

• Tata şi ventuzele. Şase pahare de vin erau gata pregătite pe masă, dar doctorul aduce ventuze adevărate, şi mama îşi strînge paharele.

Tata se aşază pe rîna dreaptă. Doctorul aprinde de la o lumînare o bucată de hîrtie pe care o vîră în ventuză şi lipeşte paharul pe spate. Numaidecît, pielea se umflă ca atunci cînd îţi creşte un cucui pe frunte. Şase păhărele în acelaşi fel, şi tata rămîne un sfert de oră cu păhărelele pe spate.

Parcă ar fi un vînzător de sirop.

Poate că toate acestea nu vă prea interesează, dar, oricum, e spatele tatălui meu.

Medicii pronunţă cuvinte tehnice de care se minunează şi ei, după care nu mai cutează să spună nimic.

Spatele acela cu vîrfuri de foc roşcate, cu pavaj de vezicători şi luni vinete de ventuze, iar jos de tot, pe şale, un neg uriaş, şi, mai jos, fire lungi şi rare, fine ca părul de pe cap.

Fese fleşcăite şi boţite ca nişte saci vechi.

Cînd doarme, vîrful nasului, pometii şi unghiile se învineţesc. Sîngele nu mai răzbate pînă acolo.

Toată viaţa s-a spălat pe cap într-un pahar de apă, limpezindu-şi faţa cu căuşul palmei.

Toată viaţa şi-a periat părul cu înverşunare.

Niciodată n-a purtat bretele, nici inel.

Niciodată n-a pus pe el cămaşă de noapte, culcîndu-se cu cămaşa de zi.

Toată viaţa şi-a tăiat unghiile cu briceagul.

Niciodată nu s-a culcat fără să citească ziarul, şi niciodată fără să sufle în lumînare.

Niciodată nu şi-a tras pe rînd izmenele şi pantalonii. [...]

13 iunie. Sînt un realist pe care realitatea îl încurcă. [...]

• Ah ! prin ce încordare a creierului am putea scăpa de moarte ? [...]

• Ia, ia note întruna ! Le vei rumega la iarnă. [...]

• Asaltat de idei nesănătoase, ca de pildă : „Dacă toată familia, și toți cei pe care îi iubesc din datorie, ar pieri pe neașteptate.... Dacă aș fi singur, în sfîrșit..." [...]

• Nimic nu ne îmbătrînește mai mult ca moartea unui tată. Ia te uită ! Acum, eu sînt bătrînul Renard, iar Fantec, care era nepotul, devine fiul. [...]

• Stelele, ca niște ochi mici care nu se obișnuiesc cu întunericul.

• Toate zilele mele pline și sufletul meu veșnic gol. [...]

15 iunie. Omul, această cîrtiță a atmosferei.

• Cărțile proaspete cu miros de cadavru, de hoit.

• Mă dor ideile. Ideile mele sînt bolnave, și nu mi-e rușine de această boală ascunsă. Nu mai am poftă de nimic, și nu-i vorba numai de muncă, ci și de lene. Nici o remușcare că nu fac nimic. Sînt obosit de parcă aș fi făcut înconjurul aștrilor. Cred că am atins fundul fîntînii mele.

După *Plăcerea de-a rupe,* am crezut că trebuie să trec la lucruri mari. Am lăsat baltă micile *Bucolice.* Voiam să scriu trei, patru acte. Cu ce ? Jocul cu cinci sau șase personaje create de imaginația mea mi se pare tîmpit, insignifiant. Nu pot lucra fără îndoială decît pornind de la mine însumi. Dar de unde să scot, din mine, materie pentru trei acte ? Ah ! Aventuri ! aventuri !

Și *Jurnalul* ăsta care mă distrage, mă amuză și mă sterilizează !

Lucrez o oră, și numaidecît mă apucă descurajarea ; chiar și faptul că scriu ce scriu aici mă scîrbește.

Nici un Taine și nici un Renan nu ne-au vorbit despre aceste momente de dezgust, despre aceste boli ascunse. Oare nu le cunoșteau ? Să fi avut pudoarea de-a nu se plînge, sau lașitatea de-a nu fi văzut limpede în ei înșiși?

Dar ce-oi fi vrînd ? Să colind lumea ; numai că pentru asta ar trebui să fiu cineva, și, în primul rînd, ar trebui să muncesc pentru a ajunge cineva.

Și-apoi, ia vezi ! Chiar în clipa asta, te căznești, compui fraze. Uite că nu mai ești sincer. Cum vrei să te privești într-o oglindă, răsuflarea ta o încețoșează.

Aud slujnica întrebînd :

— Ce supă facem, doamnă ?

— Ca de obicei.

Da ! În fiecare zi trebuie făcută supa, şi, cu excepţia legumelor, în fiecare zi e aproape aceeaşi.

16 iunie. Sufletul lui face burtă. [...]

18 iunie. Tata se duce în grădină să se aşeze sub aluni şi nici n-a băgat de seamă că lîngă el e un cuib de pitulice, altul de cintezoi, altul de sticleţi. Slăbit mai trebuie să fie ! [...]

19 iunie. Ora unu şi jumătate. Moartea tatii.

Putem spune despre el : „Nu-i decît un om oarecare, un simplu primar de sătuc sărac", şi vorbi în acelaşi timp despre moartea lui ca despre cea a lui Socrate. Îmi reproşez că nu l-am iubit destul : îmi reproşez că nu l-am înţeles.

După masă scriam cîteva scrisori. Clopoţelul de la uşa de intrare sună. E Marie, servitoarea tatii, care a venit să-mi spună că mă cheamă la el. De ce, nu ştie. Mă ridic, doar mirat. Probabil mai îngrijorată, Marinette, spune : „Mă duc acolo". Fără să mă grăbesc, mă încalţ şi-mi umflu cauciucurile.

Cînd ajung, o văd pe mama în stradă. Strigă : „Jules ! Oh ! Jules !" Aud : „De ce s-o fi închis cu cheia ?" Parcă ar fi nebună. Nu mult mai agitat decît pînă atunci, vreau să deschid uşa. Imposibil. Îl chem : nu răspunde. Nu bănuiesc nimic. Presupun că i s-a făcut rău, sau că s-a dus în grădină.

Mă reped de cîteva ori cu umărul, şi uşa cedează.

Fum şi miros de pulbere. Scot cîteva ţipete : „Ah ! tată, tată ! ce-ai făcut ? Ah ! asta-i ! Vai ! Vai !" Şi totuşi, încă nu cred : a vrut să glumească. Şi nu cred în faţa lui albă, în gura lui căscată, în ceea ce se vede negru, acolo, lîngă inimă.

Borneau [1], care se întorcea de la Corbigny şi a intrat al doilea în odaie, îmi spune :

— Trebuie să-l ierţi. Omul ăsta suferea prea mult.

Ce să iert ? Ce idee ! Acum înţeleg, dar nu simt nimic. Ies în curte şi-i spun Marinettei care a ridicat-o pe mama de jos :

— S-a terminat. Vino !

[1] *Borneau* (1861—1905), consilier municipal din Chitry, prieten cu J R. şi cu tatăl acestuia.

Ea intră, dreaptă, albă ca varul, şi se uită pieziş, spre pat. Se sufocă. Îşi descheie bluza. Acum poate plînge. Îmi spune, gîndindu-se la mama :

— N-o lăsa să intre. A înnebunit.

Rămînem amîndoi. Tata e acolo, culcat cu faţa în sus, cu picioarele întinse, bustul înclinat, capul pe spate, gura, ochii deschişi. Între picioarele lui, puşca, bastonul între pat şi perete : mîinile, libere, scăpaseră bastonul şi puşca. Încă erau calde pe cearşaf, deloc înţepenite. Un pic mai sus de curea, un loc negru, ceva ca un foc mic stins.

26 iunie. Nu ! Nu ne prevenise. Vorbeam deseori cu el despre moarte, nu despre moartea lui. Ar fi trebuit să avem virtuţi romane. Poate că el le şi avea ; le-am fi simţit lipsa.

Aş fi un ticălos şi un prost dacă n-aş şti să desprind lecţia frumoasă pe care ne-o dă această moarte.

Nu putem plînge şi gîndi în acelaşi timp, căci fiecare gînd absoarbe o lacrimă. [...]

3 iulie. Cîteodată, imitînd la modul macabru, mă opresc în mijlocul drumului, şi casc gura cum o căscase el pe pat.

Pentru prima oară de la înmormîntarea lui, am trecut pe lîngă cimitir. M-am oprit maşinal. Va să zică, se află acolo, la cîţiva paşi, dincolo de zid, culcat pe spate şi gata ros.

Nu ne-a dat spectacolul decrepitudinii sale, astfel încît mi se pare că s-a sinucis în plină durere, mai puternic decît mine.

7 iulie. În amintirea morţii sale, lenea mea îşi găseşte hrană şi scuză. Nu mai am chef decît să privesc imaginea care mi-a izbit ochii atît de cumplit.

Nu mai pot citi. Cît valorează cea mai frumoasă dintre fraze după o acţiune frumoasă ?

Aceasta va fi marea ecluză a memoriei mele.

• Imaginaţia mea este numai retrogradă. Nu imaginez decît trecutul. [...]

10 iulie. Frica de moarte ne face să iubim munca, şi ea înseamnă viaţa toată.

• Cimitirul lui. Maci, buruieni înalte în care se vor ascunde potîrnichile. Un vierme lung iese din pămîntul răscolit. Cîteva furnici. Uit mereu că el se află acolo, că umblu pe el.

Oricît de departe mă va rătăci viaţa, moartea mă va aduce din nou lîngă el.

I-am făcut un fel de colivie mică din lemn alb.

Pot reţine de pe acum partea mea de pămînt.

Aşezat la umbra îngustă a zidului, încerc să mi-l reamintesc.

Îi uzez amintirea.

Florile se urîţesc pe morminte, ca nişte firme vechi de cabarete deocheate.

13 iulie. Mormîntul lui nu mă întristează, fără îndoială pentru că se află el acolo. Dar, cînd, de pe drum, mă uit la casa în care s-a omorît, casa lui, şi nu-l văd, din spate, aşezat pe zidul lui, cu braţele încrucişate, şi nu-i văd barba albă sub pălăria de paie, sînt trist că nu mai este.

Maurice îmi spune :

— Într-o zi, am să-ţi joc festa. Mă voi aşeza pe locul lui de pe zid.

Şi dacă ar fi dat greş ? Dacă s-ar fi schilodit doar ? Dacă n-ar fi avut puterea să-şi tragă şi al doilea cartuş ? Dacă m-ar fi strigat cu gura plină de sînge şi de lacrimi : „Dă-mă gata !" Ce-aş fi făcut ?

Aş fi avut oare măreţia să iau puşca, sau să-l înăbuş într-o îmbrăţişare ? [...]

20 iulie. Am şi început să mă căznesc să aduc noaptea în ochii mei pentru a-l vedea.

21 iulie. Oh ! nu acum ! Dar simt că, mai tîrziu, într-o clipă de scîrbă absolută, de ceea ce Baudelaire numeşte „posomorîtă nepăsare", voi face ca el. Mic cartuş gol, care se uită la mine ca un ochi crăpat !

Pentru ca niciodată să nu se spună : „Tatăl lui a fost mai viteaz !" [...]

26 iulie. O bucată de vreme moartea lui mă dezrădăcinase. [...]

• A primit o palmă pe care n-o întoarce, şi vede un copil care se prăpădeşte de rîs. Se duce la el şi-i spune, furios :

— Vrei şi tu una ? [...]

• Nu simt nici o plăcere să trăiesc impresii ; de aici, o teamă continuă de viaţă. Singura mea plăcere este să le notez. [...]

• Un om civilizat este un om care preferă să primească un pumn în loc de-o palmă. [...]

• Ferice de porcii care-şi înfundă tot capul în mîncare, şi nu vorbesc decît din coadă !

• Baïe. Păpuşa ei a murit ieri, dar astăzi se simte ceva mai bine. [...]

• Tata. A doua zi, mă ridic de la masă şi mă duc să plîng. E pentru prima oară, după douăzeci de ore de cînd îl veghez. Valuri de lacrimi îmi urcau în ochi : nici unul nu răzbise.

Ce moarte frumoasă ! Cred că dacă s-ar fi sinucis în faţa mea, nu l-aş fi oprit. Nu trebuie să-i micşorăm meritul. S-a sinucis, nu pentru că suferea prea mult, ci pentru că nu voia să trăiască decît pe deplin sănătos.

Ar fi trebuit să mi-o spună. Am fi discutat despre moartea lui cum făcea Socrate cu prietenii săi. Poate că s-a şi gîndit la asta. Dar eu ştiu bine că aş fi fost stupid. I-aş fi spus : „Eşti nebun ! Lasă-mă-n pace, hai să vorbim despre altceva".

Nu mă mai tem atît de mult de moarte. Nici de furtună nu mă mai tem atît de mult. (Nu-i adevărat).

Splendid exemplu ! Nici un duel : mă voi ucide eu însumi cînd o să vreau. Există plumb în viaţa mea : alicele morţii sale. [...]

• Pentru mine, moartea tatii este ca şi cum aş fi scris o carte frumoasă.

4 august. Norii sînt ca gîndurile, reveriile, coşmarurile cerului.

• Destul de ciudat faptul că nici unul dintre noi nu ştie gramatică şi vrea să fie scriitor, fără să înveţe să scrie. [...]

6 august. N-am decît o memorie instantanee. [...]

13 august. Ciudat, spune Baïe. Niciodată n-am văzut faţa unui vierme ; nu-mi amintesc unde are ochii şi urechile. [...]

9 septembrie. Prea doreşti să scrii bine, ca să scrii într-adevăr bine. [...]

28 septembrie. Întoarcere la Paris. — Tata şi cu mine nu ne iubeam deloc pe dinafară, nu eram legaţi unul de altul prin crengi : ne iubeam prin rădăcinile noastre subterane. [...]

• Sînt bărbaţi care par să nu se fi însurat decît pentru ca nevestele lor să nu se mărite cu alţii.

30 septembrie. Văd prea adevărat, şi mă dor ochii. [...]

• Tata. Cînd îl uit prea multă vreme, imaginea lui sare deodată pe mine. [...]

• Pot trăi o zi sau o mie de ani : pe tata nu-l voi mai revedea.

• Ajung la uscăciunea ideală. Nu mai trebuie să descriu un arbore : ajunge să-i scriu numele. [...]

• Arunc o licărire pe an, apoi mă sting.[...]

• Bătrîneţea înseamnă atunci cînd începi să spui : „Niciodată nu m-am simţit atît de tînăr".

Oh ! dangătul acesta grav al clopotelor, ca şi cum chiar morţii ar trage de funie cu picioarele ! [...]

• Ce lucru plicticos şi doliul ! Mereu trebuie să-ţi aduci aminte că eşti trist. [...]

• Lenea care te face nefericit are aceeaşi valoare ca şi munca.

• Sînt oameni care mor de bătrîneţe la patruzeci de ani. [...]

• — De ce scrii despre moartea tatălui dumitale ?

— Preferi să-ţi vorbesc despre Veneţia ? Dar n-am fost acolo niciodată !

• Sufletul meu este un ţucal vechi în care doarme un ochi. [...]

• Mă surmenez lenevind. [...]

• Nu voi fi scos din Natură decît prin forţa baionetelor.

• Este uimitoare mania celor care au reuşit la Paris să-i sfătuiască pe ceilalţi să rămînă în provincie !

1 octombrie. Bărbatul propune, şi femeia dispune.

• Verlaine, ultimele sale versuri. Nu mai scrie : joacă arşice cu cuvintele.

• Cu prudenţă, putem face tot felul de imprudenţe.

• Oh ! oricare femeie, mi-e totuna. Degeaba sîntem doi : iubirea rămîne solitară. [...]

• Şi eu am vrut să-mi las părul să fluture în bătaia vîntului. Dar vai ! Vîntul habar n-avea.

• Am şi început să mă tem că nu voi avea niciodată curajul să fac la fel ca tata.

5 octombrie. Nu mă acuzaţi că mint ! Din punctul de vedere al adevărului, ceea ce spun e tot atît de lipsit de

importanţă ca şi ceea ce scriu : este întotdeauna prea literar.

8 octombrie. Ah ! Cît îmi reproşez faţa mea aspră şi ironică în timp ce el era bolnav ! Iartă-mă, tată !

9 octombrie. Lemaître pare mai bătrîn decît tata, care a murit.

• Scopul nostru este să fim fericiţi. Nu izbutim decît încetul cu încetul. Pentru asta se cere o străduinţă de zi cu zi. Iar cînd sîntem, încă mai rămîne mult de făcut : să-i consolăm pe ceilalţi.

• Mi se pare că am uitat numele regelui nostru. Cum l-o fi chemînd ?

• Soţul :

— Exagerezi. Faptul că un bărbat îşi înşală nevasta n-are nici o importanţă.

— Cîteodată, răspunde ea, nevasta moare de durere. Dar asta n-are nici o importanţă. [...]

13 octombrie. Tata mi-a lăsat drept moştenire şi certitudinea că voi muri abia la şaptezeci şi doi de ani. [...]

19 octombrie. El a luat cu sine toate regretele mele : nu mi-a mai rămas nici unul.

23 octombrie. Nu promit niciodată, pentru că am prostul obicei de a-mi ţine promisiunile. [...]

• O portocală vie, spune Baïe pentru a o deosebi de o portocală jucărie ! [...]

• În timp ce noii admiratori ne citesc, cei vechi ne uită.

Noiembrie. Inteligenţa noastră este o lumînare în bătaia vîntului. [...]

• Copacii şi-au tuns frunzele.

• Am văzut cerul în apă, raţele sălbatice care treceau, o veveriţă subţire ca o mustaţă de bărbat roşcovan.

• Apa a scăzut. De-abia de-o mai ţin puterile să poarte o frunză. Copaci cu rădăcini desculţe. Un izvor face pipi aproape cu neruşinare şi trebuie multă vreme pînă să-l auzi ca pe un zgomot al naturii.

• Orologiul, acest Jidov rătăcitor. Ascultaţi-i pasul şchiopătat, şi rar, şi obosit, care nu se opreşte niciodată.

• Să reduc viaţa la expresia ei cea mai simplă. [...]

6 noiembrie. Steaua se ascunde. Crede că sînt poet. Se teme să n-o oblig să rimeze. [...]

• Citesc tot ce scriu, ca dușmanul meu de moarte cel mai crîncen.

16 noiembrie. E o carte despre care spunem : „S-o citim imediat ca să nu trebuiască s-o citim mai tîrziu". [...]

• Unei doamne : „Ar trebui să vă luați niște amanți".

• Nu atît de tare ! Dumneata spui întotdeauna adevărul strigînd. [...]

• Țin portretul tatii pe birou, și tot mereu îl trîntesc pe jos. [...]

17 noiembrie. — Dumneata n-ai nici urmă de defecte.

— Ba da, doamnă, dar le păstrez pentru momentele de intimitate.

• Cînd credem că va veni multă lume la o înmormîntare, ne ducem și noi, și pînă la urmă se adună într-adevăr lume multă.

• Admirația se lipsește de prietenie. Își ajunge sieși. [...]

• Spun despre Rostand : „Este singurul om pe care sînt în stare să-l admir detestîndu-l". Totul scîrțîie, scîrțîie rău de tot.

Trist ca o prietenie moartă.

Iată încă un act frumos pe care îl voi scrie despre prietenie.

• Foarte puține femei în piesele mele, pentru economie de flori.

• Plin de mîndrie că simt în mine neliniștea lui Rousseau, cu toată deosebirea ce poate fi între niște furnici și un vultur devorator de ficați.

23 noiembrie. Nu era nebună, nebună de legat, dar nici în toate mințile. Toți profitau de pe urma ei. Muncea cu ziua la moara din Marigny, și, ca și cum i s-ar fi făcut un prost serviciu dîndu-i-se bani, o plăteau ba cu două trei lemne de foc, ba cu un coș de cartofi.

A avut doi copii, dar nu-și mai aduce aminte cu cine. Este aproape ca și cum i-ar fi făcut singură.

Era o băbuță cocîrjată. Ne întîlnisem cu ea în repetate rînduri, seara, cînd ne întorceam de la plimbare. Se ducea acasă după o zi de muncă. Nu dădea bună ziua. Făcea doar niște semne din cap și pășea alături de noi, mor-

măind ceva. Noi nu înţelegeam. Ne făcea un pic silă. Eu, întorceam întruna capul ca să privesc apusul soarelui. Fără îndoială că spunea : „De vreme ce daţi altora, de ce nu mi-aţi da tocmai mie ? Sînt mai nefericită decît vecina mea, care are bărbat, rufărie şi mobile. Eu, în schimb, sînt singură şi n-am nimic". Dar nu-i dădeam nimic, pentru că nu-i nici o plăcere să dai uneia ca ea. Fiind nebună, nu-i în stare nici măcar de recunoştinţă ; iar cînd, aproape de şcoală, la încrucişarea dintre drumul ei şi-al nostru, ne spunea bună seara, îi răspundeam, cu o uşurare ascunsă : „Bună seara !" foarte tare : nebună fiind, ne închipuiam că trebuie să fie şi surdă.

A murit. Ar fi trebuit să-i dăm mai mult. Iată o remuşcare în plus. [...]

• Îi lipseşte acea seninătate de artist care nu te împiedică să ai toate neliniştile omului. [...]

27 noiembrie. Allais în haine de seară pare să fie propriul său patron.

29 noiembrie. Fericirea, cea mai rapidă impresie. [...]

• Nu uit nimic, şi impresiile mi se întorc mereu. Sînt un sentimental care rumegă. [...]

• Duminica, visează-ţi satul.

• Lupii vîntului urlă la uşa mea.

• Spiritul nostru, o biată flăcăruie într-un trup de seu. [...]

1 decembrie. Teatrul meu : o conversaţie sub un policandru. [...]

• Trebuie să admirăm geniul lui Musset, pentru că defectele lui sînt doar defectele epocii.

5 decembrie. — Cum de poţi prînzi la el, cînd zici că-s proaste cărţile lui ?

— E ca şi cum mi-ai spune : „De vreme ce îţi plac cărţile lui, de ce spui că se mănîncă prost la el ?" [...]

• S-a terminat. Nu mai am nimic de spus. Un dezastru. O catastrofă de tăcere. Nu pot face nici cel mai mic efort de imaginaţie : n-ar clinti nici măcar un pai.

• Ce uşor este pentru o femeie să se facă iubită ! Nu-i deloc nevoie să fie foarte tînără, nici foarte frumoasă. N-are decît să întindă mîna într-un anumit fel, şi bărbatul îşi pune numaidecît inima în ea. [...]

9 decembrie. Morții noștri se întorc în cămin și retrăiesc în flăcările pe care le privim cu atîta melancolie. [...]

• Copiii mei, drept orice moștenire vă voi lăsa sufletul meu scris. [...]

• Cum vă închipuiți că un om care nu ridică niciodată vocea ar putea trece drept un om de geniu ?

• Se întîmplă să mă simt Demostene — cu pietricelele în gură.

• Nu vreau să scriu nimic fără emoție, dar emoția mea este leneșă : de aceea și scriu foarte puțin.

15 decembrie. Repetiție generală cu *Păstorii cei răi* [1]. În loja lui Guitry erau toți în păr : Mirbeau, Hervieu, Rodenbach, La Jeunesse, toți entuziaștii, toate „viețile frenetice". Dacă, prins de-o milă profundă pentru cei umili și săraci, i-aș fi strîns mîna lui Firmin, servitorul lui Guitry, dumnealor ar fi pufnit în rîs.

Piesele socialiste mă înnebunesc. Dolofanul Bauër zice că n-a văzut de un secol o piesă atît de frumoasă. Mendès îi ține isonul. Toți sînt de părerea lui La Jeunesse : „Duhul adevărului, duhul lui Dumnezeu a trecut prin ea". Pe mine, în schimb, mă apucă pofta să-i cer scuze lui Curel pentru că nu mi-a plăcut *Ospățul leului* [2].

Și sîntem cu toții niște lași, eu cel dintîi, pentru că nu-i strig lui Bauër, lui Mendès și lui La Jeunesse : „Sînteți cu toții niște paiațe caraghioase, și, ceea ce le strigă Jean Roule politicienilor din piesa lui Mirbeau, o să-ți strige și dumitale într-o zi. Îți va striga : Vi se fîlfîie vouă de muncitori ! Deputații nu ne dau decît vorbe, iar voi, dacă cerem pîine și bani, ne dați articole, dar încasați onorariul. Și încă n-am spus totul ! Jos cu Sarah Bernhardt, marea pasionată, care imediat după ce-a murit în actul al cincilea, se ridică și dă fuga la casă ca să afle cu cît s-a ales murind pentru noi ! Jos

[1] *Les Mauvais Bergers*, piesă de Octave Mirbeau, reprezentată la 14 decembrie 1897 cu Sarah Bernhardt și Lucien Guitry.

[2] *Le Repas du lion*, de François Curel (1854—1928), reprezentată la 26 noiembrie 1897.

cu Mendès, care, după ce s-a topit auzindu-mă răcnind, se duce să prindă puteri la berărie şi să le piardă iar la tîrfe ! Jos cu Bauër, căruia mila pentru săraci îi aduce 50.000 de franci pe an şi titlul de scriitor de avangardă ! Jos toţi, toţi ! Daţi înapoi banii, onorurile, chiar şi gloria ! Noi nu vrem doar pîine, ci pîinea voastră. Vreau jumătate din ea. Nu mai puţin de jumătate. Da ! Pe cealaltă ţi-o las ţie. Dacă nu sînteţi decît artişti, nu mai am nimic de spus. Eu nu sînt artist. Nu vă înţeleg, dar vă respect, vă salut politicos şi-mi văd de drum. Dar, dacă aţi luat în mînă cauza mea, am dreptul să vă dau una peste burtă şi să vă spun : Între noi doi ! Ia să stăm un pic de vorbă. Dacă veţi spune : Noi nu sîntem nişte mărginiţi : sîntem oameni de idei", vă vom striga că noi nu înţelegem aceste nuanţe, iar ca argument, o să vă pocim moacele şi-o să vă găurim pielea. Sînteţi foarte mîndri, pentru că în loc să vă spuneţi tîmpeniile de la tribună, le spuneţi prin ziare, ceea ce nu vă împiedică dealtfel să proclamaţi cu ifos, cînd se iveşte prilejul, că ziarul este şi trebuie să fie o tribună. Şi jos cu Jules Renard, omul fericit, proprietarul care se plînge veşnic şi nu-i decît un egoist şi-un ipocrit, căci dacă spune nevestei şi copiilor : Fiţi fericiţi ! le spune şi Fiţi fericiţi aşa cum înţeleg eu, cu fericirea care-mi place mie ; altminteri, păzea !"

— Totul este vulgar, foarte vulgar, spune Mallarmé, şi aceşti actori, care vor să joace viaţa, nu redau nimic din viaţă. Nu pot reda nici măcar viaţa unei discuţii de salon, sau chiar a unei cute de stofă. Şi-apoi, la teatru, viaţa mă şochează. Propria mea viaţă mă doare ; micile ei drame îmi uzează prea tare sensibilitatea, ca să mai găsesc vreo savoare în imitaţiile lor false. Ele ofensează tot ce este pudoare în mine. Da, am impresia că toţi aceşti oameni se amestecă în ceea ce nu-i priveşte. Nu-mi plac decît dramele lui Wagner şi baletele ; şi le prefer pe acestea, pentru că sînt expresia vieţii unei alte lumi.

— Dacă aş avea douăzeci de ani, spune Clemenceau, aş pune o bombă sub toate monumentele publice.

Asta se spune, domnule Clemenceau, la şaizeci de ani.

Sarah Bernhardt a inventat cortina care se poate ridica cel mai comod pentru o jumătate de duzină de chemări la rampă.

Urăsc acest public din care fac parte, și care-mi pătează impresiile și emoțiile. Urăsc acest fel de-a mă dezlănțui și de a-mi crispa nervii. Ah ! Cum ar fi pus un singur vers frumos toate astea la locul lor !

16 decembrie. A murit Alphonse Daudet. Plecai de la el. El te dezbrăca în ochii celor rămași acolo. Ajuns în josul scării, aveai senzația că ești gol-pușcă.

— Mereu e gata să se arunce pe fereastră, spunea el despre Léon [1].

Ne ocupăm prea mult de moarte. Ar trebui să ne străduim să n-o observăm cînd trece : s-ar întoarce mai rar. Moartea n-are nici o importanță.

Un mic mister. Deseori i-am cerut portretul : niciodată n-a vrut să mi-l dea.

Tristețea noastră : o femeie frumoasă, frumoasă de paloare, aplecată pe-o filă albă de hîrtie și ținînd un condei în mînă. ... Și nu poate scrie. Privește în zare.

Am văzut un mort. Murise ca un erou. Nu ! Nu ca un erou : cuvîntul acesta are ceva fals. A murit cu simplitatea unui copac. Mă simțeam de-o luciditate care mă durea. Cînd am reușit să plîng, am înțeles pe deplin că lacrimile nu erau ale mele, ci ale omenirii care în anumite ceasuri se simte obligată să plîngă.

Subsemnatul la portar, azi-dimineață : „Omul este un arbore care va înflori iar aiurea". [...]

• Ce gît ! Ce gît ! Dumneaei are prea multe coarde la liră. [...]

20 decembrie. Cimitirul din Lormes : acolo aș vrea să mor, și să trăiesc în eternitate. [...]

• Cît despre mine, am privit moartea în față timp de douăzeci și două de ore la rînd. Dacă ne-ar vedea plîngînd, s-ar strîmba de rîs. [...]

• Un soi de vise visate de-a-n picioarelea, ca și cum toată inconștiența mi-ar izgoni conștiința și s-ar așeza pe locul ei. Imaginile care se ivesc pe neașteptate eu nu le cunosc. Și, cum nu le pot nega, și sînt într-adevăr

[1] *Léon Daudet* (1868—1942), scriitor, fiul lui A.D.

acolo, în mine, trebuie să cred că sînt ale altui eu însumi, iar eu sînt dublu.

25 decembrie. Riduri, zîmbete gravate.

• Ieri, nu m-am gîndit la tata. O fac astăzi doar pentru a-mi reproşa că ieri n-am făcut-o. [...]

• Musset se adresează deseori cuiva : Cristos, Voltaire, ca să pară că spune ceva. [...]

28 decembrie. Cyrano [1]. Flori, nimic decît flori, dar toate florile celui mai mare poet dramatic al nostru !

Nu se mai ştia nimic. Ne bălăceam. Invazia socialismului în teatru îi deruta şi pe cei mai indiferenţi. Oare artistul trebuie să se ocupe de lucruri care nu-l privesc, să pună cu stîngăcie probleme insolubile şi să se înjosească interesîndu-se zilnic de preţul pîinii ? Oare avem diverşi Musset economişti şi diverşi Marivaux apostoli ?

Cu o singură bătaie de coturn, Rostand a gonit aceste gunoaie şi, cu o singură sforţare, a pus la loc arta însingurată, suverană şi magnifică. Vom putea din nou să vorbim despre iubire, şi să ne dăruim individual, şi să plîngem fără motiv, şi să ne înflăcărăm doar pentru plăcerea de-a fi lirici.

Notaţi că Providenţa — hotărît, există un Dumnezeu — a vrut ca această frumoasă restaurare a artei să se facă între *Păstorii cei răi* şi *Doi ştrengari* [2], la egală distanţă de ideile false şi de rîsetele false amestecate cu lacrimi false.

Astfel, există pe lume o capodoperă în plus. Să ne bucurăm. Să ne odihnim. Să hoinărim. Să mergem din teatru în teatru, ca să ascultăm ultimele neghiobii : nu ne mai pasă. Cînd vom avea chef, vom regăsi capodopera. Ne putem sprijini pe ea, adăposti în ea, apăra de ceilalţi şi de noi înşine.

Ce dovadă de sănătate este febra ! Cît sînt de fericit ! Ce bine mă simt ! Prietenia lui Rostand mă consolează

[1] La 28 decembrie 1897, a avut loc premiera piesei *Cyrano de Bergerac* de Edmond Rostand, la teatrul de la Porte Saint-Martin din Paris.

[2] *Les Deux Gosses*, melodramă de Pierre Decourcelle şi Pierre Berton, care se juca la Théâtre de l'Ambigu, nu departe de Théâtre de la Renaissance unde se juca *Păstorii cei răi* şi de Théâtre de la Porte Saint-Martin, unde triumfa *Cyrano de Bergerac*.

că m-am născut tîrziu şi n-am trăit în anturajul familiar al lui Victor Hugo.

Vă jur că, în cea mai deplină luciditate, mă simt mult inferior acestui splendid geniu lucid care este Edmond Rostand. [...]

• Spun :

— O să-mi rup condeiul.

— Să nu faci una ca asta !

— Ei ! Mai am o cutie plină. [...]

• Stejarul şi trestia.

— N-are a face ! spune un stejar vecin cu stejarul dezrădăcinat. Oricum, prefer să fiu stejar. [...]

• Negru pe negru, ca un corb în noapte.

Anul 1898

[...] Unde am ajuns ? Treizeci şi patru de ani în curînd, un mic nume, să zicem : un nume pe care nimic nu-l împiedică — ceilalţi cred asta, dar eu ştiu, din păcate ! — să devină un mare nume. Aş putea cîştiga bani mulţi, dar nu cîştig. Nici o carte de un an încoace. Fără *Plăcerea de-a rupe,* ar fi fost un an nul. E adevărat că am scuza morţii tatălui meu, dar lenea mea n-o are decît pe asta. În morală, nici un progres, departe de aşa ceva ! Mi-am perfecţionat egoismul. I-am dovedit Marinettei că fericirea ei depinde de libertatea mea. Oare îmi iubesc copiii ? Nu ştiu exact. Mă înduioşează cînd mă uit la ei, dar nu caut să-i văd. Mă înduioşează pentru mine însumi. O bunătate generală de care aş putea cu greu să fac pe cineva să profite. Nu destul de senzual pentru a alerga după femei, simt întotdeauna că prima venită ar face din mine tot ce-ar pofti.

Prieteni şi nici un prieten. Pe Rostand aproape că l-am pierdut şi succesul lui nu ne va apropia. Nu fac nimic pentru el. Poate că ei sînt cea mai bună dovadă că sînt cineva. Nu mă pot iubi decît din stimă.

Tot rău am rămas. Trei paşi pe stradă, şi devin insuportabil. Din fericire, nu ies prea des.

Sînt tot atît de bătrîn sufleteşte pe cît era tata de bătrîn trupeşte. Ce aştept ca să mă sinucid ? Ba cred chiar că devin avar şi îngădui prea des să mi se plătească birja. De asta sînt sigur.

• Cele mai bune găselniţe ale mele, cele la care nu mă aşteptam nici eu însumi.

2 ianuarie. Drept pedeapsă pentru lenea noastră, există, în afara insuccesele noastre, succesele altora.

3 ianuarie. La Muhlfeld [1].

— Nu există decît un singur poet : Rostand ! declară doamna Muhlfeld.

Mă simt obligat să protestez. Iată-l acum mai mare decît Victor Hugo, şi lumea trage concluzii absurde din triumful său. *Cyrano,* un magnific anacronism, şi nimic mai mult. Rostand nu va avea nici o influenţă asupra poeziei, exceptîndu-i pe poeţii mediocri care vor rîvni la succesul său. *Cyrano* nu-i îngrijorează cîtuşi de puţin pe adevăraţii poeţi. Pe aceştia, Rostand îi va avea în buzunar cu piese ca *Samariteanca.*

— Ia spune-mi, între noi, îl întreb pe Rostand, succesul lui *Cyrano* te-a bucurat mai mult decît *Samariteanca ?*

— Nu, spune el. Sînt unele lucruri în cea din urmă, actul al doilea, care îmi place mai mult decît tot *Cyrano.* Efortul de poezie este mai mare acolo, şi succesul spectacolului a fost poate şi mai mare.

— În *Samariteanca,* ai făcut totul. În *Cyrano,* în schimb, te-a ajutat subiectul, epoca. Orice om abil, un Sardou [2] versificator putea găsi subiectul lui *Cyrano :* era nevoie de un poet dramatic, eroi-comic ; *Cyrano* te îndrăgeşte. Poeţii care nu scriu teatru, un Mendès, un Rodenbach etc. se pot consola oricînd spunînd : „Asta-i tot ce poate !" Toţi aceştia pot face faţă bună, chiar dacă se înverzesc un pic.

Ne uităm cu invidie la decoraţia lui Rostand.

— Ce-ai simţit ? îl întreb eu.

— Oh ! M-a amuzat, azi, la frizer. Toată lumea care te cunoaşte se uită la butonieră, dar a venit prea tîrziu. După *Samariteanca* mi-ar fi făcut mai multă plăcere. [...]

4 ianuarie. Copacul. Umbra îi face o coadă de păun care deschide şi închide ochii soarelui, după cum le mişcă vîntul pleoapele, frunzele. [...]

6 ianuarie. Tata mi-a lăsat moştenire poftele lui de-a dormi. [...]

---

[1] *Lucien Muhlfeld* (1870—1902), cronicar literar şi dramatic, dramaturg.

[2] *Victorien Sardou* (1831—1908), dramaturg.

• Rostand n-a adăugat nimic unor oameni ca Banville şi Gautier, în afară de arta de-a nu fi plicticos. [...]

12 ianuarie. Vai ! şi cînd fac o faptă bună, simt că n-are nimic comun cu sufletul meu.

• I-am scris lui Francis Jammes, dintr-un impuls spontan, cîteva cuvinte amabile. Îmi răspunde printr-o scrisoare ridicolă.

Se pare că aşa trebuie să se întîmple întotdeauna.

• Stilul meu mă sugrumă. [...]

• Nu sînt decît un fenix de egoism, solitar, cocoţat sus de tot. Mă hrănesc cu propriile mele miresme. Dar, mai ales, mă plictisesc, mă plictisesc de moarte. Focul rugului meu se aprinde foarte greu. [...]

21 ianuarie. Oraşul mort [1] de Gabriele D'Annunzio.

— Un oraş pe moarte, spun eu.

— Un oraş plicticos, spune Marni.

— O elocvenţă şi-o poezie de asiatic, spune Lemaître. Nişte stări sufleteşti indescriptibile, incalculabile.

Este poezie tot aşa cum este aurul metal preţios : prin convenţie.

Cînd un poet a pus într-o frază, indiferent ce frază, cuvîntul „aur", nu-şi mai face nici o grijă cu privire la valoarea ei. Ea valorează deja un pic de aur. Şi comparaţiile de genul : „Strălucirea diamantului. Pur precum apa... Fin precum nisipul mării..." De mult nu mai folosim asemenea vechituri. Chiar şi Hérold [2], cu barba lui albă, le găseşte plicticoase. Lemaître, cu barba lui ofilită, găseşte că există o jumătate de duzină de imagini frumoase, ca aceasta, de exemplu : „Ca şi cum ai tăia toţi trandafirii din lume pentru a-i refuza cui şi-i doreşte".

Sarah, da, ceea ce face ea este bine, şi asta-i foarte bine : şi cu siguranţă că cele mai frumoase lucruri ea le-a făcut pentru public ; dar, pentru noi, pentru mine, pentru omul de teatru care aş vrea să fiu, nu prezintă nici un interes. Din tot ce ar putea fi original, ea ar face ceva previzibil.

Nu-i totdeauna la înălţime, dar e foarte D'Annunzio tot timpul. Este exact genul de femeie al acestui poet

[1] Tragedie de *Gabriele D'Annunzio* (1863—1938), reprezentată la 21 ianuarie 1898 cu Sarah Bernhardt.

[2] *André Ferdinand Hérold* (1865—1940), poet şi dramaturg.

aflat întotdeauna în afara adevărului. Şi-a ales un subiect cît se poate de hidos : incestul. Şi odată pornit, nimic nu-l mai poate opri, pentru că n-are nici un control. Îşi închipuie că o ţară e mai frumoasă numai pentru că e mai depărtată, că o coloană, sau o statuie e mai frumoasă pentru că lipseşte din ea o jumătate. Asta te cam îngreţoşează, şi nici nu-i greu.

Aceşti poeţi revărsaţi te fac să-ţi placă cei reţinuţi, ordonatorii : e destul să aibă o idee bună, şi-o lungesc cu nerușinare în cinci acte. Dintr-un minut, storc trei ore încheiate.

Noi nu ne simţim afinităţi decît cu viaţa, care este cam mediocră şi avară. Şi, chiar dacă n-o iubim decît pe ea, totuşi n-o provocăm : o lăsăm să vină la noi, şi, multe zile de-a rîndul, nu vine. Atîta pagubă ! Sîntem prea obosiţi ca să mergem în întîmpinarea ei. Tot ce ne lipseşte pentru a fi oameni de geniu, este să privim de aproape, în intimitate, cum trăiesc Cezar sau Napoleon. Calitatea entuziasmelor noastre constă în faptul că ele sînt multiplicate şi scurte.

Ei, în schimb, au un entuziasm de durată, care constituie a doua lor natură. Este o deprindere, cu toate defectele şi pericolele deprinderii. Procedeul lor constă în a susţine, de exemplu, că un orb vede mai limpede decît tine. Orbul se simte măgulit, dar ar prefera să aibă ochi.

• Lemaître vorbeşte despre Faguet [1] : e un belfer, un provincial şi un boem. Zilnic se duce la berărie cu o babă. E murdar. E un cerebral. N-are spirit, dar are pretenţii, ceea ce este insuportabil. [...]

• Întotdeauna versul este într-o oarecare măsură colivia gîndirii.

27 ianuarie. Lamaître şi cu mine sîntem de acord că teatrul socialist este o pungăşie a unor indivizi lipsiţi de pudoare. Şi-apoi, toate personajele acelea care ar putea fi înlocuite foarte avantajos cu un conferenţiar pe un scaun !

29 ianuarie. — Lucrezi ?

— Încerc să lucrez : e mult mai greu. [...]

31 ianuarie. Cartea necesară.

---

[1] *Émile Faguet* (1847—1916), istoric şi critic literar.

Nu număr calităţile sau defectele mele : număr adevăruri. Aş vrea să le spun.

Suspiria de profundis [1].

Soţia mea. Din cîte femei cunosc, este cea mai demnă de-a fi iubită.

Un strigăt către virtute.

Copilul. După cină, îi trec mîna prin păr, îl ciupesc de ureche pentru a mă încredinţa că e la locul lui.

Lucrurile, tata. Nu-s nebun. Sînt un om care nu ştie, şi care ar vrea să ştie.

Sînt un om întotdeauna mirat, care cade, în fiecare clipă, din lună.

Sărăcia. Nevastă-mea este cea cu suflet bun. Mie-mi place să mă învelesc cu ghimpi. Lumea se înşală. Preotul spune : „S-a însurat diavolul cu un înger". Asta convine deopotrivă şi gustului meu pentru ironie, şi săracilor. Ei acceptă cu mai multă plăcere ceea ce le dă nevastă-mea, pentru că îşi închipuie că dă fără ca eu să ştiu. Au aerul că-mi joacă o festă bună. „El nu dă" ! spun ei. Şi întind mîna cu neobrăzare. Se răzbună pe duritatea mea. Pomana pe care o acceptă e un pic furată.

Degeaba caut să-mi ascund bunătatea, ea răzbate totuşi.

Şi această independenţă nu-i chiar pe gratis. Am spus că mi-e groază de dineurile cu lume multă : iată de ce nu sînt invitat. Toată lumea mă invită separat, din politeţe. Se teme de sinceritatea mea. Aş călca în strachini.

Invitat de unul singur, pot să calc în ele cît poftesc, iar cina e expediată la repezeală. Supa, două feluri, nu la alegere, şi desertul. Trec drept un om sobru. Am venit să stăm de vorbă. Iute, să strîngem masa ! Să trecem în salon şi să bem cafeaua, şi hai să stăm de vorbă.

2 februarie. Cînd mi se spune că am talent, nu-i nevoie să mi se repete : înţeleg numaidecît.

• Lucrurile neplăcute îmi produc multă suferinţă, dar tot pe acestea le prefer. [...]

• Luna sub un nour se închide încet, ca un ochi de pisică.

---

[1] Suspine din adîncuri. (lat.).

• Bauër, socialist burghez, se indignează împotriva autorilor moderni care detestă lumea bună.

• M-a crescut o bliblioteca.

• — Tata plăteşte, spun cu cruzime copiii mei.

• Nu mă număr printre cei care cred că nimic nu-i atît de misterios ca sufletul unei fete tinere.

• „Cea mai frumoasă femeie din lume...“ Dar cea mai urîtă dă mai mult. [...]

• În cea mai spirituală femeie există întotdeauna o gîsculiţă care nu-şi îngăduie niciodată să doarmă.

10 februarie. Oh ! răspunsul dumitale, Renard, nu-i deloc grozav ! Dacă ar stenografia cineva conversaţia noastră...

— Dă-mi voie, dragă prietene. De ce aş fi eu întotdeauna spiritual, iar dumneata niciodată ? [...]

12 februarie. Cînd privesc pieptul unei femei, văd dublu.

• Vîntul care a mîngîiat gheaţa. [...]

• Ochii femeilor care ascultă versuri. Ce păcat că urechile nu au şi ele expresie ! Am vedea urechiuşe drăguţe de femei semănînd cu nişte urechi de viţel. Şi ascultă ! Ascultă de parcă, toate, s-ar numi Thérèse. Cu cîteva linguşeli şi cîteva rime, le-ai înduplecat să asculte extaziate tot anuarul Serviciului astronomic. [...]

• Dacă o femeie mă va face vreodată să mor, mă va face să mor de rîs. [...]

• Dumneata, Mendès, dispreţuieşti ironiştii. Dar ei se joacă cu sentimentele lor cele mai profunde. E ca şi cum ai spune că un tată nu-şi iubeşte copiii, pentru că se joacă cu ei. [...]

21 februarie. Nu trebuie să-ţi cunoşti prietenii înainte de gloria lor.

• Plînge cu lacrimi reci.

• Niciodată n-am observat că n-ar fi sincere complimentele ce mi se fac. [...]

• Literatură franceză, ia scoate limba : e grav bolnavă. [...]

• Detest emoţia : este ceva prea lung, mult mai lung decît bucuria şi rîsul. [...]

• La *La Revue blanche* vor să mă asmută împotriva lui Barrès [1] : „Nu-l ierta, ce mai stai ! Ar fi amuzant. E un eretic. Nu mai are aceleaşi idei despre literatură ca noi".

— Dar, spun eu, cum vreţi ca un om deprins să-i citească pe Goethe şi pe Renan să se deosebească prea mult de mine ? Dacă s-ar deosebi cu adevărat, mărturisesc că aş fi îngrijorat pentru mine însumi.

1 martie. Mallarmé, intraductibil, chiar şi-n franceză.

5 martie. Cînd un actor e prost, aplauzele îl fac şi mai prost. [...]

• Baïe. Cînd se supără pe pisică, îi spune „dumneavoastră". [...]

• Sînt piese în trei acte în care primele două n-au fost făcute decît pentru a da răgaz publicului să se aşeze.

11 martie. Toată lumea iubeşte stelele, copacii, izvoarele. N-am de ce să vă fiu recunoscător pentru acest sentiment banal ca şi dragostea. Nu v-aş fi recunoscător decît dacă, prin felul vostru de-a le iubi, aţi adăuga ceva felului meu de-a iubi.

14 martie. — Pîinea de casă. [2] Şi dacă s-ar fi strigat *bis !* pînă cînd s-ar fi jucat a doua oară în aceeaşi oră ?

În satisfacţia prietenilor mei, ceva care mă neliniştеşte, ca şi cum ar fi veseli pentru că nu-i o piesă foarte, foarte bună.

Este, de asemenea, o piesă despre care se spune, din păcate : „Va trebui s-o mai aud odată". [...]

• Ei ! După ce voi muri, se va găsi cineva care să-şi dea seama că am fost bun.

• Şi sufletul ei de tîrfă are ochi de cicoare.

24 martie. Voinţa mea capătă riduri.

27 martie. Cînd dau un bilet de o sută de franci, îl aleg întotdeauna pe cel mai murdar. [...]

• — Spui asta rîzînd !

— O spun rîzînd pentru că este ceva foarte serios. [...]

1 aprilie. La Gloriette.

---

[1] În faimosul caz Dreyfuss, Maurice Barrès era de partea acuzatorilor, în timp ce Jules Renard, de cea a apărătorilor.

[2] *La Pain de Ménage*, piesă de J. R., jucată pentru prima oară la 14 martie 1898 la Figaro, cu Lucien Guitry şi Marthe Brandès.

Trist ca o văduvă care privește pe fereastră un peisaj de toamnă. [...]

• Copaci cu toate mădularele tăiate. N-a mai rămas din ei decît trunchiul schilodit. Fiecare amputare a lăsat pata rotundă a unei cicatrice uscate. Doar jos de tot au mai rămas cîteva crengi ; celelalte au devenit surcele. Și măcelul acesta nu impresionează pe nimeni : nu sîngerează nici o rană. Alte crengi vor crește cu puteri noi. Atenție ! Sînt oameni, și eu printre ei, care exagerează sensibilitatea copacilor.

• O scroafă borțoasă, roșcovană și înveșmîntată în jeg. Țîțele umflate ating pămîntul. Iată într-adevăr o mamă ! Ea impune același respect ca și femeile care, la recomandarea medicului, se plimbă pe Champs-Elysées îmbrăcate luxos și precedate de un pîntec măreț.

Un vier o urmează, cu uriașa lui bășică din spate. Dealtfel, și el și ea nu se gîndesc decît să mănînce, și rîturile lor nu se dezlipesc de pămînt.

Nu departe, alt porc, nici scroafă nici vier. Trebuie să fi căzut din nebăgare de seamă în apă, căci e curat, aproape alb, și gras ca un călugăr.

• Copaci cu piele zgrunțuroasă de rinoceri. [...]

• Un spic de grîu mare cît Toulouse-Lautrec. [...]

• La cimitir. Încerc să-mi închipui lucrul acela hidos care este acum fața tatălui meu, și simt strîmbătura pe care o face propria mea față. [...]

• Oh ! Oh ! Sînt aproape tot atît de bătrîn ca tatăl meu, care a murit.

• O natură desenată cu un creion prea ascuțit.

• Nouri pentru frunte de fată tînără. [...]

• Invidia, sentimentul cel mai înviorător și mai pur. [...]

• Un piculeț de glorie mi-ajunge, cît să nu trec în satul meu drept un imbecil.

• Nici n-apucă soarele să se culce că luna se și ridică, să-l vadă și ea pe soarele ăsta faimos de care se face atîta caz. [...]

• Dacă nu mai sînt tînăr, tare aș vrea să știu atunci la ce oră din zi m-a părăsit tinerețea mea.

• Rața încearcă să sară un zid și să treacă printr-un gard de nuiele. Ajunsă la jumătatea zidului, cade greoi.

Nu insistă. Se duce după răţoi. Cu capetele ridicate, cercetează amîndoi zidul, caută o gaură în gard. Din cînd în cînd, renunţă, dau un ocol prin pajişte, tund un pic de iarbă şi se întorc iar.

Raţa intră în gard, pe jumătate ; dar gardul e prea des : renunţă.

Dau ocol pajiştii, pierzîndu-şi toată ziua, şi pe-a mea. Şi saluturile lor sacadate.

E un act foarte încurcat. Numai un vodevilist ne-ar scoate din impas.

Acum ai zice că-şi iau zborul, dar nu se încumetă. [...]

• Cîte cuvinte de care nu m-am folosit niciodată ! „Caduc", de exemplu.

• Ca şi pămîntul, curajul meu are nevoie de ploaie. [...]

• Sălcii. Trunchiuri de copaci fără ramuri ies din pămînt ca nişte pumni.

• Nu scriu decît din oboseala de a privi. [...]

• Nu-mi cereţi să fiu bun : cereţi-mi doar să mă port ca şi cum aş fi bun.

• Să ai într-un bordei visuri de împărat.

• În secolul nostru slab de credinţă, „fără îndoială" are acelaşi înţeles ca şi „poate".

• Cu frica de-a fi văzut şi de-a mă vedea eu însumi, am sărutat foarte repede o fotografie a tatii.

• Împrumut bucuros felul meu de-a gîndi : nu ţin decît la felul meu de-a simţi. [...]

• Doi oameni care nu se cunosc sînt în stare, din amor propriu, să treacă unul pe lîngă altul, printr-un deşert, fără să se salute.

• Un soare palid, tocmai bun pentru copacii care încă n-au frunze ca să facă umbră.

• Ce linişte ! Îmi aud toate gîndurile.

• Veşnic trebuie să-mi suflec sufletul care se tîrîie.

• Pentru mine, nu există nici o deosebire între lună şi reflexul ei în canal. [...]

• Să mă aşez pe locul pe care îi plăcea şi tatii să se aşeze, şi să încerc să am acolo aceleaşi gînduri ca el. [...]

• A murit la optzeci de ani pentru că nu mai putea mînca. A murit încetînd puţin cîte puţin să mai respire. Vedeai moartea vînătă cum urcă de-a lungul picioarelor, cîte un centimetru în fiecare zi. Cum îşi petrecuse viaţa

călare, căci fusese mare vînător, nu-şi mai amintea decît de ciinii săi.

Unele zbîrcituri i se şterseseră, astfel încît părea să fi întinerit cu zece ani, şi chiar cu optzeci.

Juca cărţi cu fiică-sa şi înjura cînd pierdea. Ea hotărî să-l lase să cîştige. Atunci, se supăra că nu cîştigă destul de repede.

27 aprilie. Omnibuz. Călători a cincisprezece franci suta.

• Mă uit la Fantec. Are aproape zece ani. Va avea cincisprezece cînd eu nu voi fi împlinit încă patruzeci, şi aproape că nu există nimic comun între noi.

Şi nu ţin nici să-mi citească cărţile, nici să mă admire.

Nu-i pot fi de folos decît indirect, cu alte cuvinte va trebui să cîştig mulţi bani, ca să-şi facă studiile, apoi să devină omul care va dori.

Nu simt faţă de el decît două sau trei îndatoriri, şi care sînt în contradicţie cu firea mea evoluată. Trebuie să fiu un tată cinstit, al cărui nume, din punct de vedere social, să nu fie o etichetă ridicolă, şi la nevoie să scriu piese proaste ca să-l pot creşte. Restul nu-l priveşte. Şi n-are decît să rîdă de micile găselniţe ale autorului *Povestirilor după natură ;* iar el însuşi, ca şi restul universului dealtfel, nu mă interesează decît pentru subiectele literare pe care mi le-ar putea oferi.

Probabil că am şi datoria, mai uşoară pentru mine, s-o fac fericită pe maică-sa, pentru ca el să fie fericit prin ea.

Astfel, noi n-avem decît legături indirecte. Mă mir şi mă întristez un pic în clipa cînd scriu aceste rînduri, dar fără îndoială că diseară nici n-o să mă mai gîndesc la ele. [...]

• Cînd o femeie îţi spune : „Un bărbat ca dumneavoastră..." este un fel de-a spune : „Cînd veţi dori, domnule".

• Dacă vrei să placi femeilor, spune-le ceea ce n-ai vrea să i se spună soţiei tale.

• Cred în limba franceză. Sînt convins că un Bossuet din zilele noastre ar scrie mai bine decît clasicul Bossuet.

30 aprilie. Învaţă să surîzi cînd un om de spirit îţi ghiceşte micile ticăloşii. [...]

9 mai. Poate că inspirația nu-i decît bucuria de-a scrie: nu o precede.

10 mai. Și eu aș vrea să înțeleg și să simt totul. Dar, biet melc ce sînt, orizontul infinit, pe care nu-l ating, îmi rănește coarnele. [...]

14 mai. Am gusturi de acrobat solitar. Îmi place să-mi întorc spatele mie însumi.

• Grăbit să văd oamenii, numaidecît mă și satur de ei.

• Mi se pare că o femeie este drăguță. Spune o tîmpenie ? Nu trece mult : uite că-i urîtă.

• Nimic astăzi. Mă scol. De ce ? Imposibil să citesc, să scriu, să fac față, să ascult, să vorbesc. Nu pot decît să mănînc, apoi să mă trîntesc într-un fotoliu și să dorm. Dacă aș simți că un pistol se va descărca de la sine în capul meu, nu mi-aș da osteneala să mă feresc. [...]

• Prostie omenească. „Omenească" e de prisos : numai oamenii sînt proști. [...]

29 mai. Țesătorii [1]. Pierre Loti. Antoine ne anunță cu un aer aproape evlavios : „În seara asta o să vină Loti".

Inele, un ac de cravată prea mare, prea de aur : parcă ar fi o coroană regală. O înfățișare tinerească, prea tinerească, nițel ofilită.

— E prima oară cînd ne vedem, spune el, dar ne-am scris. De mult n-ați mai publicat nimic. Dealtminteri, nici nu sînt la curent. Nu citesc nimic. E ridicol.

N-a renunțat așadar la cochetăria de-a spune că nu citește nimic. Dar ce înfățișare tinerească are ! Nu mi-o explic. Nu l-aș fi recunoscut după cel din portrete.

— Am o față atît de schimbătoare ! spune el. Niciodată nu sînt același două zile de-a rîndul.

Trebuie să existe alt motiv, pe care nu-l cunosc.

Îi place teatrul Antoine pentru că aici se vorbește firesc. A auzit ceva scris de el, recitat de nu mai știu cine de la Comedia Franceză. Sforăiala aceea neîntreruptă l-a îngrozit. Privește sala : cîte figuri de luat la palme !

— Veți fi emoționat la premiera dumneavoastră de la Antoine ?

---

[1] Dramă de Gerhardt Hauptmann, interzisă în Germania. A fost reprezentată în Franța întîi în 1893, și reluată apoi de trupa teatrului Antoine în 1898.

— Oh ! nu, spune el. Am avut alte emoţii.

Are un fel de-a rîde neobişnuit şi fermecător. Buzele îi dezvelesc dinţii frumoşi, dar restul feţei nu clinteşte. Apoi, buzele se apropie, şi ai spune că se tem să se atingă.

Nu-mi vorbeşte despre cărţile mele. Fără îndoială pentru că-i academician şi are rozeta Legiunii de onoare, îi vorbesc eu despre ale lui. Îi spun că toată opera sa a avut o mare influenţă asupra sensibilităţii mele. Oh !...

— Pe care dintre cărţile dumneavoastră o preferaţi ?

— Nu ştiu, spune el. După ce am scris o carte, nu mă mai gîndesc la ea. N-am recitit niciodată vreuna dintre ele.

Insistă într-un fel special să i-o prezint pe „doamna Jules Renard". Evident, pentru el, asta înseamnă o femeie nouă, şi de la fiecare femeie nouă aşteaptă ceva. Marinette, stînjenită, abia dacă se uită la el. Dar vede numaidecît tot ce nu văd eu.

O politeţe încîntătoare şi meşteşugită care mă obligă la o politeţe stîngace. Urechi mari cam veştede, şi nişte ochi, cum să zic ?

— Dar e fardat ! Fardat ca o femeie, îmi spune Marinette după ce ne despărţim de el. Are genele făcute, ochii făcuţi, părul dat cu briantină şi buzele vopsite. Nu îndrăzneşte nici măcar să închidă gura ; şi perii albi din mustaţă sînt o cochetărie pentru ca lumea să creadă că restul e natural.

Nu văzusem nimic din toate acestea, frate Yves. [1]

• Ar fi totuşi caraghios ca natura să se abţină de la orice veselie numai ca să nu contrasteze cu tristeţea noastră. [...]

• Cum vreţi să spun adevărul cel mai exact cînd vorbesc ? Să-l scriu, şi încă-mi vine foarte greu ! [...]

• Dar doamnă, nu sînteţi bătrînă ! Sînteţi în seara vieţii dumneavoastră ; şi soarele care se culcă nu înseamnă bătrîneţe.

• Un stil exact, precis, în relief, esenţial, care ar trezi şi un mort.

---

[1] *Mon frère Yves*, titlul unui roman celebru în epocă, de Pierre Loti.

• *Iarba.* [1] — Aş vrea să le fiu de folos, şi nu-i deloc uşor. Dacă le dau 50 de centime, îşi închipuie că o fac numai pentru că îmi voi depune candidatura la deputăţie. În politică, au mai multe idei decît mine : Brisson şi Deschanel [2] îmi sînt mai străini decît nişte profesori de algebră.

Religia lor, politica lor, preotul, castelana, primarul lor (tata), apoi amărîtul care îi ia locul.

Aceştia sînt fraţii mei. Ei spun mereu : „Trebuie să fii foarte curajos ca să faci atît". Dar nu asta vreau să izbutesc să-i fac să spună.

Un soi de sfînt ridicol şi neputincios.

Această carte care va amuza şi va înduioşa.

Cimitirul în care, în atîtea rînduri, tot satul a venit să se odihnească.

Am scris această carte privind de la fereastră iarba castelului : ea mi-a înviorat ochii obosiţi. Îi datorez toate reveriile mele plăcute. E bogăţia ţinutului. A îngrăşat boii care îi hrănesc pe oameni.

Cei doi duşmani ai lor : doctorul şi farmacistul. Da, politica aduce şi foloase : doctorul uită de onorarii, iar farmacistul îşi vinde mai ieftin borcănaşele.

Au un deputat. Groaza lor de război.

Cartea mă va elibera de ţinutul acesta moleşitor.

Apa limpede a unui pîrîu prin care trec vitele.

Vînătoare, pescuit. Obiceiuri rurale. Să fac din tata personajul principal al acestei cărţi. Drama de la sfîrşit dintre mama, tata care se sinucide, şi străina.

8 iunie. Zile cînd ţi-ai conduce cu plăcere toţi prietenii la gară. [...]

12 iunie. La Gloriette. Ascult buhaiul de baltă. În răstimpuri egale sloboade cîte o picătură sonoră, o notă tristă. Nu pare a veni de pe pămînt : ai zice mai degrabă plînsetul unei păsări cocoţate într-un copac. E geamătul îndărătnic al întregii cîmpii şiroind de ploaie. Lătratul unui

[1] *L'Herbe*, carte proiectată de J. R.

[2] *Adolphe Brisson* (1860—1925), om politic. Preşedinte al Camerei începînd din 1894. *Paul Deschanel* (1865—1922) i-a urmat lui Brisson ca preşedinte al Camerei. Prşedinte al Republicii Franceze în 1920.

cîine, zgomotul unei uşi îl fac să amuţească. Apoi începe iar : „U ! u ! u !“ Dar nu chiar aşa. Mai există o consoană înainte, un soi de consoană din gîtlej, un *h* niţel aspirat, ceva care aduce cu zgomotul unui bulbuc venit să crape la suprafaţa unei bălţi.

Mai e şi altceva. Suspinul unui suflet mititel. Ceva nespus de blînd.

Şi, cum nimeni nu-i răspunde, nici un suflet frate, amuţeşte de tot în cele din urmă.

18 iunie. Nu m-aş simţi prea măgulit, dacă, mai tîrziu, vreun imbecil ar spune : „Eu, care l-am cunoscut, îl consider mult superior operei sale“.

• Secretul de-a scrie astăzi e să te fereşti de cuvintele al căror înţeles s-a tocit şi de-o sintaxă prost învăţată.

22 iunie. Michelet vrea să poetizeze prea mult natura. Ea n-are nevoie de aşa ceva. Puţin îi pasă de laude, şi, în ciuda tuturor eforturilor sale, natura îi scapă. Citiţi unui grup de ţărani următoarea frază : „Vocea puternică şi sonoră a ciocîrliei le dă secerătorilor semnalul. Trebuie să plecăm, spuse tatăl : oare n-auziţi şi voi ciocîrlia ?“ Ţăranii se vor mira. Nici unul dintre ei n-a dat vreodată asemenea semnal : nimeni nu l-ar fi ascultat.

Michelet se lasă furat de frază. Neîntrecut cînd descrie o furtună pe mare, cu ciocîrlia exagerează. Victor Hugo rămînea mai aproape de oamenii de rînd. Lor le-ar trebui un Michelet precis : ce blasfemie ! dar putem spune că le-ar trebui un Michelet prescurtat, pus la punct. Cine şi-ar putea asuma această muncă ? Alt Michelet, adică nimeni.

6 iulie. Mont-Sabot (Nièvre). Un deluşor vertical.

Tocmai bun pentru o capelă, cîţiva copaci şi cîteva morminte.

Timpul a închis porţile ferecate în cuie. O parte a capelei este încă acoperită cu pietre netede. Brazi prin care, de jos, în această zi frumoasă, auzi vîntul suflînd, un vînt de moarte. Tei şi ulmi trăsniţi, uriaşi, morminte în iarbă, trandafiri, o întreagă floră pe care n-o cunosc. O slujnică îngropată lîngă preotul ei cu care a trăit patruzeci şi cinci de ani : înduioşător, şi te face să zîmbeşti. Aproape că ţii nourii pe frunte şi te cam prinde ameţeala. Te uiţi

printre zăbrelele ferestruicii de la sacristie cu frica să nu vezi cine ştie ce grozăvie. Cruci străvechi de piatră dăltuite meşteşugit de un artist medieval. Mi-e teamă să vîr în buzunar o bucată de cruce de fier. Cuiul pe care vreau să-l smulg mă înţeapă.

Un trandafir muşcă pînă la sînge un deget de piatră.[...]

11 iulie. Nimeni niciodată nu mă va împiedica să fiu emoţionat cînd privesc un cîmp, cînd umblu pînă la genunchi printr-un lan de ovăz care se ridică la loc în urma mea. Ce gînd poate fi atît de gingaş ca firul acesta de iarbă ?

Puţin îmi pasă de marea patrie : cea mică mă impresionează totdeauna pînă la lacrimi. Împăratul german nu-mi va smulge niciodată acest fir de iarbă. [...]

12 iulie. Aşezat pe malul canalului, în faţa cimitirului, citesc în memoria tatii.

• Cît de superioară vieţii sale este amintirea pe care o lasă un mort ! Nici o scădere.

• Să-mi scot la aer „eul" care miroase a stătut. [...]

• La ţară, toate neliniştile mele sînt pe un fond de furtună. [...]

• În cimitir, de departe, crucile de piatră ca nişte năluci albe cu capete mititele.

• Ştiu să înot tocmai cît trebuie ca să mă abţin să-i salvez pe alţii.

• Infect cînd nu-i de părerea noastră, Sarcey este excelent de îndată ce zice la fel ca noi.

• Nu-i numai luna. Mai sînt şi vînturile misterioase şi rele care usucă şi ucid o creangă în mijlocul unui copac.

• Melcul şi imobilul său.

• Soarele se culcă într-un stejar. [...]

• Sînt întotdeauna primul om care îl citeşte pe primul poet.

• Disprețul tatii pentru oamenii care scriu. A scrie înseamnă a trăncăni, şi lui nu-i plăcea decît trăncăneala politică. N-ar fi avut consideraţie pentru mine decît dacă i-aş fi spus : „Am cinat cu Deschanel". Oh ! n-ar fi sărit în sus de mîndrie, dar ar fi pus ceva hazliu şi uimit în ah-ul său.

Şi nu puteam să-i spun aşa ceva în fiecare zi.

Şi-apoi, mare scofală !

• Nici Veuillot [1], nici Rousseau, nici Sand nu ne învaţă să scriem.

• Înţelepciunea Naţiunilor, această imbecilă.

• Stilul meu e plin de virtuozităţi pe care nimeni nu le observă.

• Fără vorbărie, chiar şi despre natură !

• Îmi place singurătatea, chiar cînd sînt singur.

• Cîntecul depărtat al unei broaşte aflate la picioarele mele, în iarbă. [...]

• Speranţă : să ieşi pe-o vreme însorită şi să te întorci prin ploaie.

23 iulie. Omul este un animal înzestrat cu însuşirea de-a se gîndi cîteodată la moarte.

• Violenţa satirei este inutilă : ajunge să arăţi lucrurile aşa cum sînt. Sînt destul de ridicole prin ele însele.

• Egoismul nostru merge atît de departe, încît pe vreme de furtună ne închipuim că nu tună decît pentru noi.

• Mătăsos, spune el, ca o barbă de copil.

• Greu este nu atît să fii bun, cît să nu-ţi fie ruşine de bunătatea ta. E să nu-ţi spui : „Cum, eu care îl citesc în mod curent pe Pascal, pot fi oare un soţ bun şi un tată bun, şi să mă plimb duminica împreună cu consoarta şi cu pruncii mei ?“ Greu este să nu-ţi spui : „Oh ! dacă m-ar vedea cineva !“ [...]

• De la fereastră, mama o zăreşte venind pe Marinette. Se duce în mijlocul bucătăriei şi începe să plîngă pentru ca Marinette s-o găsească înlăcrimată.

— Doamne ! Ce-ai păţit, mămico ?

— Mă bat tot felul de gînduri.

Nu-i chip să le afli. Ghiceşti că-i vorba de gînduri de sinucidere [2]. Precis că ceva are. Furioasă că n-a fost invitată la conferinţa mea despre Michelet, îi spunea Mariei Pierry : „Ai să te compromiţi în societatea aia ! Nu ştii că preoţilor nu le plac asemenea indivizi ?“ Marinettei îi spune :

— Se pare că a fost foarte frumos !

De la Philippe, află că am mîncat două-trei vişine.

---

[1] *Louis Veuillot* (1813—1883), publicist.

[2] V. şi notaţia din *Jurnal* : august 1909.

— Oh ! nu mă mir ă ! Îi plăceau la nebunie cînd era mic. Ce se mai mînjea cu ele. Uite ! Du-i un coş plin. Ce-o să se bucure, bietul Jules !

• Satul meu este centrul lumii, pentru că centrul lumii este pretutindeni.

• Am o mare pasiune pentru adevăr, ca şi pentru minciunile pe care le autorizează.

• Toată ziua, pădurea păstrează cu crengile ei un pic de noapte.

• Puţin îmi pasă de inteligenţă : m-aş mulţumi cu mai mult instinct. [...]

• Este o prefăcătorie să spui că-ţi iubeşti tatăl mereu : are şi el parte de momentele lui, ca toţi prietenii noştri.

• Moartea e dulce : ne eliberează de gîndul morţii. [...]

29 iulie. Eu, care nu caut decît neobişnuitul şi care, pentru a ajunge la el, renunţ la tiraje mari şi la publicitate gălăgioasă, citesc azi-dimineaţă, într-o fiţuică nenorocită, că un anonim e de părere că excelez în tot ce fac, dar că fac veşnic acelaşi lucru !

Şi iată-mă descumpănit pentru multă vreme.

1 august. Un spic :

— Ia te uită cu cîtă mîndrie îmi înalţ eu capul !

— Nici nu-i de mirare ! spune celălalt spic. Ţi-ai pierdut boabele, şi capul tău e gol.

• Bătrîna îmbătrîneşte, dar vaca rămîne tînără : e adevărat că nu-i aceeaşi.

• Nemaiavînd viitor, tata nu era curios să ghicească viitorul meu.

• Natura are mijloace umilitoare de a-şi arăta neîncrederea în noi. Cum stau neclintit lîngă un copac, o pasăre se aşază pe-o creangă, chiar sub nasul meu. Sînt foarte mîndru. Pasărea se uită la mine. Brusc, îşi dă seama că sînt om : o ia la sănătoasa !

• În plină amiază, o pădure întunecoasă mă impresionează : gaiţele se ceartă acolo ca nişte tîlhari.

• Tăcem pentru cauze importante : nu acţionăm decît pentru cele mărunte.

• Cîtă vreme un om nu şi-a explicat taina universului, n-are dreptul să fie mulţumit. [...]

• Scoateţi aurul grînelor, rămîne argintul miriştei.

• Spiritul trăiește pe socoteala trupului : dacă ești sănătos vei gîndi prost.

• Reveria este clarul de lună al gîndirii.

• Trebuie să privești adevărul ca poet.

• Întîi iubim natura. Abia mult mai tîrziu ajungem și la om.

• Credința prostească nu poate decît să-i displacă lui Dumnezeu. [...]

• Ce plimbare bună, stricată pe neașteptate numai pentru că arendașul de la castel nu mă salută ! Totuși, cumpărăm destul de la el. Îl privesc drept în față. Îi provoc salutul, dar el mi-aruncă doar o privire vicleană și clipitoare. Tușește și-și vede de drum, se face că smulge un scaiete, că aruncă o piatră de pe drum în șanț.

Și de ce m-ar saluta ? Încă nu răspîndesc acea mireasmă de sfințenie care farmecă și cucerește. [...]

• Întîi trebuie să strici imaginea pe care o are lumea despre tine : se poate. Apoi, te vei strădui să arăți ceea ce ești cu adevărat : nu vei izbuti niciodată. [...]

• Să privesc lucrurile cele mai comune într-o lumină personală. [...]

• Barrès, un mare scriitor. Nu-i lipsește decît priceperea de-a fi mediocru. De aici, eșecurile sale în alegerile naționale și acea oboseală pe care o simt, citindu-l, cei care îl iubesc cel mai mult.

• Îmi iubesc atît de mult satul încît nu-mi place să-i văd pe alții statornicindu-se aici.

• Am să-i aduc tatii drept jertfă cîteva potîrnichi.

• Ca și Chateaubriand, îmi casc viața.

• Scriu cărți umile pentru slujnicele bunilor mei stăpîni. [...]

• Cum nu sîntem siguri de curajul nostru, nu vrem să părem că ne îndoim de curajul altora.

• Rîndunica, jucăria preferată a vîntului. [...]

• Bucolice : Aici, nici pomeneală de vrăjitori : țăranii nu cred în farmece. Cîteva mutre sinistre, dar mizeria slutește.

Bătrîna asta are burta umflată ; nu-i nimic necurat la mijloc : nu-i vina diavolului. Explicația cea mai răuvoitoare este că ascunde probabil sub șorț niscai legume furate de pe cîmp.

Îi spune Ragottei [1] :

— Tu eşti ca mine, degeaba trăieşti printre „domni", vorbeşti tot atît de stîlcit şi colo şi colo, numai dialect.

— Dacă aş vorbi altminteri, nu m-ar mai pricepe nimeni, spune Ragotte. [...]

• Curcile cu ten de englezoaice constipate. [...]

• Bătrînii stejari cu pieptul despicat. [...]

• He ! He ! Oricum aş avea o mică înmormîntare foarte drăguţă. [...]

• O linişte fierbinte în care un bărzăune stîrneşte un zgomot de clopote. [...]

• Nimeni nu ne arată defectele aşa ca un discipol. [...]

• — Am un prieten care nu poate înţelege ce scrii dumneata.

— Prietenul acela eşti dumneata.

• Aş vrea să fiu citit de minoritate şi cunoscut de majoritate. [...]

• A fi surd e doar ridicol, a fi orb e trist. Astfel putem măsura deosebirea dintre natura vizibilă şi oamenii care vorbesc.

• Chiar şi cel mai bun dintre noi are cîteva mici asasinate pe conştiinţă.

• Dacă vrei să fii sigur că îţi faci datoria, fă tot ce nu-ţi place să faci. [...]

• Au urechi şi scriu prost. [...]

• Luna, medalion la gîtul nopţii. [...]

• De ce ar fi mai greu să mori, adică să treci din viaţă în moarte, decît să te naşti, adică să treci din moarte în viaţă ?

• Nu poate exista, de o parte, forma, de cealaltă, fondul. Un stil defectuos înseamnă o gîndire imperfectă.

• Caut pitorescul în viaţa celorlalţi, şi mi-e frică de el în viaţa mea. [...]

• Trebuie să frunzărim toate cărţile şi să nu citim decît una sau două. [...]

• Mă întorc acasă cu spaima în suflet pentru că am privit asfinţitul şi am auzit păsările cîntînd, pentru că nu voi fi avut parte decît de vreo cîteva zile pe acest

[1] Personaj din opera lui J. R. care apare în diverse scrieri. Personajul real este nevasta lui Simon Chalumeau (Philippe).

pămînt pe care îl iubesc atît de mult, şi pentru că atîţia au murit aici înaintea mea. [...]

1 octombrie. Totul stîrneşte în mine dorinţa de-a plînge.

• Cosaşul, invidios pentru că ziarele nu se ocupă decît de gestul semănătorului.

• — Niciodată nu face ceea ce vrem.

— Din fericire ! [...]

• De ce-o fi fremătînd stuful ăsta din senin ?

• Toate casele coboară la gîrlă să se adape. Satul stă pe malul apei ca o cireadă de vite uriaşe. Le mînă din urmă clopotniţa, şi satul respiră. Apa, pe care n-o văzusem toată ziua, sclipea la asfinţitul soarelui. Suspina prin toate ferestrele ei. Se răcorea.

• Bunătatea mea este un clar de lună care nu încălzeşte.

• Porcul cu şapca veşnic trasă pe ochi. [...]

• Între cioban şi cîinele său, nu-i decît o diferenţă de umanitate, peste care ar sări şi un purice.

• Sînt santinela lunii.

• Mă ar cu condeiul.

• Montaigne e totuşi cam tărăgănat. [...]

• Aproape că nu mai vezi. Întreaga viaţă s-a ascuns în ceţuri.

• Sufletul unui vînător este o tolbă plină cu caraghioslîcuri şi tîmpenii.

• Uneori, vînătorul spune : „Bietele jivine". După ce a ucis pe săturate.

• Eu şi cu tine, porcule, nu vom fi preţuiţi decît după moarte.

• De aici pînă la a crede că gîza care ne pişcă de frunte în timp ce dormim e trimisă chiar de Dumnezeu ca să ne trezească din lene, e doar un pas. [...]

• O viaţă fericită, boită cu deznădejde, viaţa mea.

• Fiorii mei de nebunie.

• Uimirea mea cînd îmi descopăr ţinutul. [...]

• Porumbei. Fîlfîitul lor e ca un rîs înăbuşit de fete tinere, de măicuţe într-o mînăstire.

• Rîndunele. Îmbulzeala lor graţioasă pe acoperiş. Nu-i potecă de aer pe care să n-o urmeze.

• Fiecare floare îşi ademeneşte musca ei. [...]

• Satele care dorm fără frică în bezna nopţii. [...]

• Umblu pe pămînt şi sub stele, între realitate şi vis.

• Ridicolul nu ucide mila. [...]

• „Nu putem face ce vrem", spunem deseori, cînd ar trebui să spunem „Nu facem ce putem".

• Morala stă în fapte, nu în sentimente. Dacă îl îngrijesc bine pe tata, mă şi pot amuza dorindu-i moartea.

• Vînătorul ucide totdeauna datorită iscusinţei sale. Din explicaţiile sale reiese că dă greş tot din iscusinţă. [...]

• Dacă adevărul se află în fundul unei fîntîni, atunci mă voi arunca în fîntînă. [...]

• Important nu-i să faci versuri sub clar de lună, ci să le faci bine.

• Trebuie să recunoaştem : munca dă o mulţumire cam tîmpă. Lenea conţine o stare de nelinişte care nu este neapărat vulgară, şi căreia spiritul îi datorează probabil cele mai subtile descoperiri.

• Ca un om care a luat o hotărîre sănătoasă şi se odihneşte înainte de-a o înfăptui.

— Viaţa lor : un porc de o sută de franci şi cafea de trei ori pe săptămînă.

• Dacă aş stîrpi toată mizeria săracilor, aş ucide tot ce înduioşează sufletul meu de poet.

• Surdomutul mormăia prin gesturi. [...]

• Niciodată n-am privit un tablou. Nu că mă laud. O fac totuşi cu oarecare deliberare. Mă limitez cît pot, surd la muzică, orb la pictură. Sînt încredinţat că ne naştem toţi cu un geniu difuz, de care trebuie să ştim să ne descotorosim. Nimic mai uşor, gîndesc, decît să fiu cunoscător în toate artele, şi mă străduiesc să mă resemnez la una singură. [...]

• Spun : „Am să lucrez mîine", şi mi-e frică să lucrez azi. Sînt neliniştit. Mi se pare că nu mă odihnesc destul.

• Tata îmi vede defectele, dar eu remarc trăsăturile sale ridicole.

• Postul naşte sfîntul, iar sobrietatea, omul de bun simţ.

• Daţi-i dreptate lupului, dar nu-i lăsaţi foamea. [...]

• Cînd se duce la cimitir, ea pliveşte cîte o buruiană de pe mormîntul fiecărui mort pe care l-a cunoscut. Şi i-a cunoscut pe toţi. [...]

29 octombrie. Iar acum, pot ocoli de cîteva ori cimitirul fără să mă gîndesc la tata. [...]

31 octombrie. Să nu ne fie teamă să lăsăm mintea să mai şi pască un pic, în fiecare zi, niscai ierburi narcotice, pe cîmpiile nesfîrşite ale visului.

• Nu ne plac defectele prietenilor noştri, dar ţinem la ele. [...]

• Niciodată n-am simţit o emoţie sinceră la teatru, decît numai la piesele mele, bineînţeles.

• Această femeie măritată este atît de drăguţă că am dispreţui-o un pic dacă n-ar avea nici un amant.

1 noiembrie. Îi plăcea să spună lucruri neplăcute. Fiind surd, îşi închipuia probabil că nu-l aude nimeni.

4 noiembrie. E tînăr cine n-a minţit încă.

• Vă miraţi de nişte ciudăţenii originale şi nu vă plîngeţi de mediocrităţi. [...]

5 noiembrie. Dacă nu voi cîştiga bani, mă voi strădui să transform aceasta într-o virtute.

• Sînt un liber-cugetător care şi-ar dori prietenia unui preot bun.

• E totuşi cam exagerat să ne închipuim că bogăţia ar fi o calitate !

• Este sinceritatea într-adevăr o calitate ? Dacă da, atunci este la îndemîna tuturor ; dar puţini sînt cei care întind mîna spre ea. [...]

6 noiembrie. Despre aproape orice scriere putem spune că-i prea lungă. [...]

• Cîteodată sînt foarte trist că n-am geniu. Ei mă uluiesc : îi vezi că scriu şi tot scriu ! Eu nu pot. Nu găsesc nimic sau, mai degrabă, nu accept nimic din ceea ce găsesc. Da, asta este. Refuz pur şi simplu să folosesc un anumit talent care lor le ajunge. [...]

• Am început să simt de cîteva ori pe zi că s-a terminat, că nu mai am nici un motiv să trăiesc. [...]

• Bucuria se mulţumeşte cu primele cuvinte care ne vin, dar duioşia are nevoie de stil. Există cuvinte grave care sună fals, vesele de asemenea, dar pe acestea se observă mai puţin. [...]

• Îmi închipui că un om, în singurătate, vrea să scrie, din amintire, repertoriul celor ştiute de el. În ceea ce mă priveşte, n-ar fi multe de spus.

18 noiembrie. Pe malul apei. Ssst ! Chiar adineaori am văzut o sirenă.

19 noiembrie. Dumnezeu nu crede în Dumnezeul nostru. [...]

24 noiembrie. Idei generale. Numite astfel pentru că nimeni nu le foloseşte.

25 noiembrie. Scrie douăzeci de cărţi. Un critic te va judeca în douăzeci de rînduri, şi nu tu vei fi cel mai tare. [...]

• A mă reciti înseamnă a mă sinucide. [...]

• Dumneaei scrie articole împotriva vînătorii, şi poartă o pălărie împodobită cu picioare, ciocuri şi aripi de pasăre.

• Mereu îmi vine să-i spun muzicii : „Nu-i adevărat ! Minţi !" [...]

• Nu mă amuză decît pregătirile pentru un proiect care n-are sorţi de reuşită.

15 decembrie. Părerea noastră este media dintre ceea ce îi spunem autorului şi ceea ce le spunem prietenilor. [...]

23 decembrie. Mă număr printre acei oameni vulgari care, la masă, spun mulţumesc servitorilor, iar în locul unei trufe preferă o bucată de sfeclă.

Cină. Un domn care n-a spus decît un lucru : că petrolul a adus multă veselie în locuinţele oamenilor, dar a spus-o de cîteva ori.

Luna răspîndeşte iarnă. Tot frigul cade peste noi din această lună care străluceşte pe cer ca o bucată de gheaţă. [...]

26 decembrie. Friguroasă ca o şopîrlă, o rază de soare se încălzeşte pe zid.

• Este un vechi prieten, şi-i port o prietenie pură, în sensul că nu conţine nici urmă de admiraţie. [...]

• — La bucătărie, spune o slujnică, avem un nou şef foarte învăţat. Ne-a spus că oamenii se trag din Darwin.

Anul 1899

[...] • Gheață suptă de buzele apei.

• Plăcerile nu-mi fac nici o plăcere.

• Aș vrea să fiu rezultanta satului meu.

• Heleșteul. Bucăți de gheață își arată spinarea și înoată ca peștii. [...]

• E în doliu după tată, care a murit chiar în casa ei. Profită de ocazie pentru a nu mai face focul și se duce, cît poate mai des, să se încălzească la vecini. Zice că nu poate sta singură. Pare firesc și toată lumea îi face loc lîngă sobă.

• M-am născut primar de sat.

• Foșnetul de mătase al stufului.

• Ciobanul printre oile lui pare o biserică în mijlocul satului. [...]

5 *ianuarie.* Baudelaire : „Sufletul vinului cînta în sticle". Iată într-adevăr un exemplu de falsă poezie preocupată să înlocuiască ceva care există cu ceva care nu există. Pentru artist, vinul dintr-o sticlă este ceva mult mai adevărat și mai interesant decît sufletul vinului și decît sufletul unei sticle, căci nimic nu ne îndreptățește să înzestrăm cu suflet un obiect care se lipsește de el foarte bine.

• Tolstoi i-ar putea spune lui Déroulède[1] : „Cîtă vreme vor exista oameni ca dumneata, vor fi și războaie".

6 *ianuarie.* Superioritatea unei flori față de un buchet. [...]

[1] *Paul Déroulède* (1846—1914), poet și om politic. Președinte al Ligii patrioților.

• Fiecare om poartă în inimă o flașnetă care refuză să tacă.

7 ianuarie. Nu există sinonime. Există doar cuvinte necesare, și un scriitor bun le cunoaște.

• — Ce pregătești ?

— Două sau trei fraze scurte, și cîteva reverii lungi.

• La Fontaine. Privite individual, animalele sale sînt adevărate, dar raporturile dintre ele sînt false. Cu spatele lui rotund de femeie bătrînă, crapul are într-adevăr aerul unei cumetre, dar nu joacă nenumărate feste în cîrdășie cu știuca : fuge de ea ca de un dușman de moarte.

• Barrès este un om care cîntă din rațiune cum cîntă alții din flaut.

• Regii : lozurile cîștigătoare ale Istoriei. [...]

• Oh ! nu-mi pasă dacă sînt inferior operei mele.

• Sînt sigur că pisica nu gîndește ; totuși, după aerul ei profund, ai jura că gîndește.

• Te uiți la o rază de soare într-o cameră întunecoasă. E plină de praf. Nu există ceva mai murdar decît o rază de soare.

• Domnilor, dacă informațiile mele sînt exacte, patria este în primejdie. [...]

15 ianuarie. În fiecare clipă, tai eu însumi firul de păr al sabiei lui Damocles, și-mi străpung inima cu ea. [...]

• Sînt un scriitor pe care doar vocația desăvîrșirii îl împiedică să fie mare scriitor.

• Nu mai citesc decît culegeri din literatura franceză. Numai că aș fi vrut să le culeg eu însumi. [...]

9 februarie. Cum îi spui unei femei că este frumoasă, se și crede inteligentă. [...]

• Lirismul dumitale, Mendès, este un fel de balon care nu cade pe pămînt, pentru că nu s-a ridicat de pe pămînt. [...]

• Noaptea, deseori, mi se pare că aud cîntînd cocoșul. A doua zi dimineața, îl întreb pe Philippe dacă l-a auzit. Îmi spune că nu, și asta mă tulbură.

• Nu m-am gîndit la tata decît după douăzeci și patru de ore de la sosirea mea, cînd am văzut zidurile albe ale cimitirului.

• Cuvîntul trebuie să lupte cu ideea şi să nu-i pună piedică. [...]

• Pentru a descrie un ţăran, nu trebuie să foloseşti cuvinte pe care el nu le-ar înţelege. [...]

• Acum bunătatea e la modă : n-o să ţină mult.

• Simt că cineva mă călăuzeşte.

• Ceea ce mă va salva este o anumită vocaţie pe care o am, un dor ascuns de sfinţenie. [...]

• Pisica este viaţa mobilelor. [...]

• Ce este viaţa cînd nu-i văzută decît de ochi care nu sînt ochi de poet ? [...]

3 martie. Valurile de adînc ale prieteniei. Dintr-odată ne simţim despărţiţi de toată întinderea mării. [...]

• Ceea ce simţim pentru anumite femei şi nu-i nici iubire, nici prietenie : e tandreţe. [...]

• Poate că la cincizeci de ani, după ce realitatea mă va fi obosit, mi-o voi imagina cu multă plăcere. [...]

16 martie. M-am născut cu două aripi, dintre care una ruptă.

18 martie. Par stupid. E ceasul cînd sînt cu mintea la păscut. [...]

• Polaire [1]. Cum o fi reuşind să-şi vîre talia într-o verighetă ?

• Şi fetiţa dumneavoastră, doamnă, e bine ?

— Da, domnule. Mulţumesc.

— Şi-o pregătiţi tot pentru prostituţie ? [...]

• Un cal ovrei, o oaie evreică. [...]

• M-am născut la treizeci ianuarie.

— Dar nu-ţi arăţi vîrsta.

• Pentru a fi original, e destul să-i imiţi pe scriitorii care nu mai sînt la modă. [...]

27 martie. La Gloriette. Păsările par să coasă între ei toţi copacii din pădure, cu firul zborului.

Copacii însemnaţi cu roşu nu sînt cei care vor fi tăiaţi. [...]

• Peisajul pe care îl avem mereu sub ochi nu-l mai privim. [...]

---

[1] Pseudonimul doamnei ***Marie-Émile Bouchard-Zouzé*** (1879—1939), un personaj foarte la modă, despre care se spune că avea talia de 45 cm.

• Pentru un scriitor care tocmai s-a ridicat de la masa de lucru, a citi este ca şi urcatul în trăsură după un drum obositor pe jos. [...]

• Melancolia dulce a muncii, duminica, în timp ce alţii se plimbă.

17 aprilie. Idealul : un vis precis.

19 aprilie. Nu mă mulţumesc cu o viaţă intermitentă : am nevoie de viaţă clipă de clipă. [...]

• Fiecare găină, cu capul sub o pecete de ceară roşie. [...]

• La Concursul agricol am văzut o vacă frumoasă ca tine, îi spune Baïe mamei sale.

• *Morcoveaţă.* Niciodată n-am putut face un gest hotărîtor fără ca fratele meu să nu pufnească în rîs. Aşa se explică viaţa mea umilă şi nesărată.

• N-am turn, n-am decît un carnet de fildeş.

• A sforăi înseamnă a dormi cu glas tare. [...]

• Idealul meu de femeie este Elvire din *Tartuffe.*

Ah ! Să faci lucruri pe care copiii mici le-ar copia în caietele lor ! Iată ce înseamnă a fi clasic. [...]

• Barrès este profesor de energie, aşa cum unii sînt profesori de filosofie : nu-i obligatoriu să fii şi înţelept.

• Totuşi, e preferabil să priveşti natura decît să-l traduci pe Vergiliu.

22 aprilie. Romanticii, oameni care n-au văzut niciodată reversul lucrurilor.

• Refuz să ştiu ce poate gîndi despre oamenii de talent un om lipsit de talent.

• Ieşi, du-te ! Plimbă-te ! Timpul frumos pierdut nu se întoarce niciodată. [...]

23 aprilie. Ce este un critic ? Un cititor care face nazuri.

24 aprilie. Falsa modestie, foarte bună şi asta. [...]

• Ascult cum îmi creşte barba.

• Ori de cîte ori stăm întorşi cu spatele, se deschide un boboc.

• Cînd m-am însurat, a trebuit s-o aduc pe tînăra mea nevastă în familie. Tata s-a întrebat ce ar putea face în cinstea ei. A hotărît să schimbe cîteva olane la acoperişul casei, apoi a renunţat.

• Fiu legitim al operelor mele.

• Mă ridic cu aceeaşi uşurinţă cu care cad. Uşor ca un păianjen, sufletul meu urcă iar pe un fir. [...]

• Într-o clipită, gîndul străbate nesfîrşite tărîmuri de vis, în timp ce ochii trec peste realitate ca nişte broaşte ţestoase.

• Trezirea sfîşie brusc pînza subţire a viselor noastre.

• Scriu gînduri pentru cînd voi fi mort. Cît trăiesc, nu trag nici un folos de pe urma lor, uit chiar să le şi gîndesc. [...]

• Neplăcut ca o bucată de hîrtie pe o pajişte.

• Mi-e capul plin de cuvinte, ca o pădure, de păsări. Cînd încep toate să cînte, e o zarvă !...

• În Grădina Zoologică. Cangurul umblă pe pulpe.

Asta n-are tăbliţă : încă nu şi-a spus numele.

Iacul, rodnic în lînă ca un ogor.

Lama surîde ca Sarah.

Tatuul, o broască ţestoasă perfecţionată.

Elefanţii se apropie unul de altul, îşi încrucişează trompele şi-şi suflă în gură de parcă s-ar întreba dacă nu le pute prea tare. Suspinul lor ar umfla o pînză de corabie. Apoi dansează, mai degrabă din cap decît din picioare, în onoarea dumnealui. Şi toată masa aceea moale, şi ochişorul acela ca o garoafă prinsă într-un sac uriaş.

29 aprilie. Totuşi, puţin cîte puţin renunţ la o mulţime de lucruri pe care nu le mai pot avea.

• Cocoşul ar vrea să fie monogam.

• Ca să spun tot ce simt, doamnă, mi-ar trebui un cuvînt care ar fi faţă de „lacrimi" ceea ce este „surîsul" faţă de „rîs".

1 mai. Simbetele populare organizate de Sarah. — Poeţii organizatori ai acestor gustări aleg din Victor Hugo lucruri foarte indigeste, lungi, spuse anost, pentru ca publicul să aibă pe ce să-şi cheltuiască plictiseala.

Sarah, care recită o bucată în versuri, e atît de înfrigurată de parcă ar juca pentru prima oară în *Fedra*. Lumea îl aplaudă într-o doară pe micul Brûlé [1] care îşi închipuie că e rechemat, se întoarce, dar aplauzele s-au terminat.

Mendès îi spune cu eleganţă lui Guitry : „Dumneata faci corp cu prozele lui Jules Renard". Soseşte şi Rostand.

[1] *André Brûlé* (1878—1953), actor.

Hotărît, e un mare om. Nu oferă decît mîna cu care ţine bastonul. Abia ce răspunde. Sînt foarte mulţumit, pentru că se ocupă în special de mine.

Guitry recită. Bernard porneşte în căutarea mea. „Vino odată, Renard ! Guitry e la a treia rechemare".

Sarah, glacială, se face că nu ştie că tot ce a spus Guitry e de mine. [...]

• Sîntem totul în prima noastră carte. Mai tîrziu nu facem decît să ne plivim defectele şi să ne cultivăm calităţile, cînd o facem.

Poate că viitorul nu-i decît perfecţionare.

Sîntem plini doar de promisiuni pe care le-am şi împlinit. Nu trebuie să ne bizuim pe lucruri noi.

• Există povestitori şi scriitori. Povestim ce vrem ; nu scriem ce vrem : nu ne scriem decît pe noi înşine.

• Macul a şi început să cînte în grîu.

• Niciodată nu vei spune despre mine atîta rău cît aş gîndi eu despre dumneata, dacă m-aş gîndi la dumneata. [...]

Henri Bataille [1], un Rostand de douăzeci şi şase de ani, dar care nu va reuşi. Mai urît, şi mai puţin glorios. O faţă tînără şi bătrînă, fără ca ochiul să poată localiza pe ea cu precizie vîrstele. Un pic neurastenic, dar rosteşte cu plăcere acest cuvînt.

— Sînt sigur că voi muri la treizeci de ani, spune el.

Leneş, plictisit, foarte artist. Băutor de ceai. Aproape că n-are trup în costumul său gri-deschis. Face portrete admirabile în două trei ore, şi spune, cînd se înşală :

— Iată ce înseamnă pretenţia de-a fixa natura într-o singură şedinţă.

Dacă te priveşti cinci minute în oglindă, constaţi că nu-ţi mai semeni.

Bady [2], plină de viaţă, nervoasă ; doi ochi ca nişte călimări.

Pretinde că, din cînd în cînd, noaptea plînge pe furiş. Bataille se miră, nu ştia. Îşi spun cuvinte drăguţe, şi, dintr-odată, par despărţiţi de lumi de indiferenţă.

---

[1] *Henri Bataille* (1872—1922), poet şi autor dramatic. Proiecta, ca desenator, să ilustreze o ediţie din *Parazitul*, dar a renunţat.

[2] *Berthe Bady* (1872—1921), actriţă interpretă a pieselor lui H. Bataille.

Bataille, degete ca niște creioane.

— Francis Jammes, care e secretarul notarului din Orthez, spune Bady, e nesincer și limbă veninoasă, dar cu toate acestea, încîntător. Ținem mult la el. Cînd sosește la Paris, ne sare de gît, și imediat spune în spate că Bataille îl plagiază. [...]

6 mai. Curînd, calul va ajunge o ciudățenie, ca și girafa.

9 mai. Am auzit vorbindu-se despre chiparoși : încă nu știu ce-i aia. [...]

17 mai. Mă destinez profesiei de pontif. [...]

1 iunie. Acasă la Bailby [1]. Figuri pe care le-am văzut acum doisprezece ani. În fiecare seară se duc la diverse serate și, în fiecare seară, se extaziază cu același surîs în fața cîntăreței mondene, a harpistei și-a zicătorului de versuri. N-au îmbătrînit prea tare, pentru că își schimbă zilnic masca de pudră.

Mounet-Sully [2] spune *Testamentul* lui Murger [3], un sonet de Soulary [4], versuri de Gautier. Nu-i rău, dar prea face compoziție. Familiar, vîră o mînă în buzunar, tragic, se răsucește brusc la dreapta sau la stînga, speriat, caută coada pianului.

Se afla acolo și un diplomat care spunea : „Eu care am îmbătrînit la curțile europene..."

Harpista, o mare harpie aurită. Ah ! asta zic și eu harpă ! Femeia veveriță. Degetele ei se cațără pe corzi. Există o coardă pe care ele n-au atins-o, fără să le mai pun la socoteală pe cele din inima mea.

Un rus cîntă : iată cu ce ne-am ales datorită domnului Hanotaux [5].

Un domn foarte bogat, cu accent belgian, care are niște castele în provincie, spune că în curînd va primi la el un episcop, și ne va invita și pe noi.

Bailby prezintă și explică.

---

[1] *Léon Bailby* (1867—1954), ziarist.

[2] *Jean Sully Mounet* (1841—1916), actor.

[3] *Henri Murger* (1822—1861), scriitor, autorul celebrei *Viața de boem.*

[4] *Joséphin Soulary* (1815—1891), poet.

[5] *Gabriel Hanotaux* (1853—1944), ministru al afacerilor externe, care a întărit alianța franco-rusă.

— Ce lux ! îi spun eu. Mă orbește.

Lîngă mine, domnișoara de Saint-Victor [1], fiica scriitorului, mi se dezvăluie imediat ca dreyfussardă și spune :

— Nu știu dacă sîntem de aceeași părere ?

I se spune „Notre-Dame de la Révision" : e gata să se avînte în lupte de stradă.

Montesquiou, un flecar. Se crede artist pentru că toate cuvintele lui sînt culese din diverse ramuri ale artei. Vorbește despre voci, încearcă să le descrie ; ca să vorbească despre muzică, împrumută metafore din pictură, se căznește să fie documentat, precis, subtil, și este insignifiant.

2 iunie. Nu-i vorba să fii primul, ci unic.

• Ah ! ce cuplet frumos împotriva patriotismului ar fi pus Molière în gura lui Alceste. [...]

• E bine să găsești lucruri drăguțe, nimic de zis. Dar mai trebuie să fie și adevărate !...

• Și iarăși pozez, vai ! cînd spun că pozez. [...]

• În adîncul oricărui patriotism se află războiul : iată de ce nu sînt deloc patriot.

• Plimbare. Trec prin fața cimitirului. Nu îndrăznesc să mă gîndesc la ceea ce a mai rămas din tatăl meu în spatele acestui zid, la cîțiva pași. Mă depărtez. De-a lungul unei cărări înflorite, sufletul meu se joacă cu gînduri de moarte. La fiecare pas întorc capul și mă uit după Gloriette. Mă întreb dacă e așezată mai sus decît castelul, decît școala, dacă are mai multe șanse decît alte case să fie lovită de trăsnet. Această frică imbecilă de furtună, chiar și în zilele cele mai senine, îmi taie răsuflarea. Datorită ei, voi lenevi ceva mai puțin.

Trec prin holde de grîu, care sînt frumoase, anul acesta. Vîntul de nord le prieste. Vîntul de sud le-ar fi pîrjolit floarea. Bastonul, pe care îl țin la spate, îndoaie spicele. Maci aleargă în fața mea. Ajung în pădurea răcoroasă, tăcută și sfîntă ca o biserică, și-o apuc pe-o alee lată care o taie în două. Răcoarea îmi înțeapă nările, și deodată mă simt îmbrăcat prea ușor.

---

[1] *Claire de Saint-Victor* (n. 1859), fiica lui *Paul de Saint-Victor* (1825—1881), secretarul lui Lamartine, critic literar și de artă ; s-a măritat cu fiul bancherului Isidore Dreyfuss și a ținut un salon literar și politic.

Cine vine spre mine, de acolo, printre copaci ? Nimeni. Cine calcă pe frunze ? Suflete fără trupuri.

Păsări de soare s-au așezat pe pămînt și se ascund sau se mișcă după freamătul frunzelor.

...Vitai lampada tradunt [1]. Copacii își trec unul altuia vîntul, care-i sufletul lor.

Din fericire, la capătul aleii, iată și ziua. Totul în mine se luminează.

Aud șuierul coasei prin fîn. De departe, o văd : pare să valseze agale. Muștele mă înțeapă cu înverșunare. Timpul... nu : dispoziția mea se va schimba numaidecît.

În spatele meu, cucul, misterios, nevăzut, cu faimă rea, cîntă. E acuzat că-și depune ouăle, unul cîte unul, în cuiburi de pitulice, de prihor, de privighetoare, de codobatură, de sturz, sau de mierlă. Halal crimă ! Ei și ! dar voi ? Ba bine că nu vă puneți niciodată plozii în patul altora ! Numai că voi n-aveți onestitatea să cîntați : „Cu-cu !" pentru a o spune în gura mare.

Ia te uită. Un portofel. Nu ! e o cîrtiță ucisă de un cosaș care a aruncat-o în drum.

Ghicesc că a trecut pe aici o căruță cu fîn. Mulți mărăcini, în trecerea ei, au înhățat cîte un fir și-l păstrează.

Din prima mea plimbare aduc un trandafir sălbatic, un biet trandafir care n-are decît o rochie subțire și nimic dedesubt.

• Ce vînt ! Cîte temenele ! Toți copacii se înclină. E recepție mare la ei, în seara asta. [...]

• Cocoșul încearcă, fără a reuși, să sune din pinteni. [...]

19 iunie. Stelele. E lumina aprinsă la Dumnezeu. [...]

• Să nu privim decît viața, dar să nu alegem decît faptele care au un tîlc.

• Am și eu, ca toată lumea, defectele mele ; numai că eu nu trag nici un folos de pe urma lor.

21 iunie. Cyrano are limba și mai lungă decît nasul. [...]

• O frunză cade, și-i prăpăd mare : acoperea un cuib.

---

[1] *În latină :* își transmit făcliile vieții. (Lucretius, *De rerum natura*, II, 79).

• Ploaie. Copacii păşesc prin apă cu crengile suflecate. Boii, îngrijoraţi, se adună pe înălţimi. Din cînd în cînd, din stivele de lemne rînduite pe malul rîului, se desprinde cîte o buturugă şi-o porneşte la plimbare. [...]

• Scarpin natura pînă la sînge.

• Cu capul greu ca un spic.

25 iunie. Toate fetele din Chaumot vor să plece la Paris. Cele care nu îndrăznesc să spună „la Paris", spun „la oraş". Vor să cîştige ceva bani ca să se mărite. Cum nu ştiu să facă nimic, adaugă că ar face orice, că le este totuna. Poartă bluză plisată şi o broşă mică, părul în vînt, tîrligi în picioare ; au mîinile curate şi unghiile murdare, ochii proaspeţi, obrajii roşii, dar nişte dinţi îngrijorători.

27 iunie. Orele cînd ai chef să citeşti ceva nespus de frumos. Privirea face ocolul bibliotecii şi nu găseşte nimic. Apoi, te hotărăşti să iei o carte la întîmplare, şi-i plină de lucruri frumoase. [...]

• Cînd îl vedeam pe tata plimbîndu-se de la o fereastră la alta, cocîrjat, cu mîinile la spate, tăcut, cu privirea profundă, mă întrebam : „La ce s-o fi gîndind ?" Astăzi, o ştiu prin mine însumi care mă plimb ca el, cu înfăţişarea lui, şi pot răspunde cu toată certitudinea : „La nimic". [...]

• Îmi învăţ satul cum înveţi istoria. [...]

• Într-o muscă, există o picătură de sînge omenesc, de un roşu omenesc.

2 iulie. Subiect de dramă. Dormea. S-a trezit şi a murit.

• Cînd te gîndeşti că într-o bună zi voi fi un bătrîn domn decorat ! [...]

• Baie pune un melc lîngă o broască ţestoasă, ca să vadă ce-o să-şi zică.

• Nimic mai murdar decît un crin murdar. [...]

6 iulie. Cu coatele ridicate, cu pumnii la ochi, broasca plînge. Cu amîndouă picioarele dinainte pe-o piatră, cu ochii bulbucaţi, ameninţătoare, foarte *quos ego* [1] ... Dar nu găseşte nimic de spus. [...]

10 iulie. Clopotele locuiesc văzduhul precum păsările. [...]

[1] *În latină : Tu pe care ar trebui...* Marchează o nuanţă de ameninţare (Vergiliu, Eneida, I, 5).

15 iulie. Copacul mă ademeneşte clipindu-mi din frunze. Cu o mişcare iute, ele coboară şi se ridică. [...]

16 iulie. Lăcustele cu cap de măgar.

● Louis Paillard [1] îmi spune plecînd ochii, cu o uşoară roşeaţă în pomeţi :

— Am crezut, la început, că talentul dumitale este o răbdare îndelungată, dar de fapt e mult mai spontan. Numai că, în locul paginii abundente, dumneata găseşti rîndul, cele trei cuvinte. Despre cutare frază scurtă de-a dumitale ai spune că-i un volum întreg. La prima lectură, aproape tot ce citesc de dumneata îmi produce o impresie proastă. Recitesc, şi-i mai bine.

— Asta se explică, spun eu, prin lenea dumitale de cititor. Ca să plac, e nevoie de un efort care să te pună în starea de spirit necesară, ca într-o stare de graţie. Tot ce scriu îmi dă, la un moment dat, bucuria de-a scrie. Această bucurie trece, se întoarce dar există, şi este comunicabilă, şi trebuie s-o simţi şi dumneata. În ce clipă ? Nu ştiu. La prima, la a doua lectură ? Nu ştiu, dar este fatal s-o simţi.

— Mai simplu, ca şi în cazul poeţilor, dumneata trebuie să fii mai degrabă recitit decît citit. Aş vrea să scriu un studiu despre dumneata, în care n-aş vorbi despre „sclipitorul fantezist" etc. Lucrurile sînt mai complicate. Ar trebui să-i studiez pe scriitorii nivernezi : Adam Billaut, Bussy-Rabutin etc., apoi pe maeştrii dumitale, realismul care te-a influenţat. Îi ştiu foarte prost pe Flaubert, foarte prost pe Maupassant. După ce l-ai citit pe Maupassant, ai scris *Crimă în sat,* care este oricum altceva decît Maupassant. Aveai din el doar anumite întorsături de frază, dar spiritul era deja al dumitale. N-aş regreta deloc să consacru vreo doi ani acestui studiu. Dumneata eşti un scriitor unic, şi relaţiile mele cu dumneata sînt unice. Te cunosc în chiar mediul operei dumitale. Cunosc mediul, şi sînt singurul, aici, cu care stai de vorbă. Este o ocazie grozavă, şi am noroc.

---

[1] ***Louis Paillard,*** **prieten cu J. R., a publicat în 1907, cu prilejul alegerii la Academie a lui J. R., un articol : *Umoriştii noştri în halat : Jules Renard.***

— Atunci dă-i drumul, spun eu. Această treabă va fi tot atît de importantă şi pentru dumneata şi pentru mine. Am să te ajut. Îţi dai seama că nu-ţi cer un articolaş despre mine, numai ca să-l adaug la celelalte. Eu mă consider un caz literar ; îţi aparţine în aceeaşi măsură în care îmi aparţine şi mie. Oricine îl poate studia. Sînt impersonal, adică nu sînt răspunzător pentru omul de litere. N-am căderea nici să-l blamez, nici să-l laud : el există. Examinează-l. Şi eu fac la fel în ceea ce mă priveşte. Într-un cuvînt, consideră-mă ca pe un Philippe al dumitale.

— O să mă apuc de lucru, spune el. Am cîteva însemnări pînă acum. Sînt sigur că dumneata mergi din ce în ce mai mult spre omenie şi bunătate, dar că, la dumneata, este vorba de ceva dobîndit şi gîndit. În fond, n-ar trebui să ne încredem în aparenţe.

— Aproape toţi sîntem aşa, spun eu.

— Morcoveaţă spune tot timpul lucruri foarte îndrăzneţe. Ne încearcă o stinghereală, nu din cauza îndrăznelilor sale, ci pentru că ne informează prost cu privire la el însuşi. Nu prea ştim ce vîrstă are.

— Pentru că este construit din momente. El nu-i o fiinţă care se compune : este o fiinţă care există. Aş fi putut să-l aranjez, să-l cioplesc : n-am vrut. Asta-i o muncă pe care o faci dumneata însuţi, sîcîit probabil, dar n-are importanţă, şi, prin această muncă, vrînd-nevrînd, sporeşti viaţa lui Morcoveaţă.

— Un lucru mă miră, spune el : faptul că dumneata descrii atît de puţin ţinutul nostru.

— Pentru că o descriere nu există ca descriere prin amănunte. Un ţinut se priveşte : nu se inventariază. Ceea ce aş vrea să redau este impresia mijlocită de această privire, dar pentru asta nu-i nevoie de mai mult de două-trei cuvinte. Le caut, şi le voi găsi. [...]

• A te stăpîni, nu înseamnă oare a ucide şi unele momente bune ?

• După ce iau o hotărîre definitivă, tot nehotărît rămîn. [...]

• Nu-i destul să gîndeşti : trebuie să gîndeşti la ceva anume.

• Vocea nearticulată şi palidă a celor care visează cu glas tare.

19 iulie. Pîcla se înalță ici-colo ca niște fumuri răzlețe. Oamenii subpămînteni își aprind căminele. [...]

• Nucul este copacul cel mai taciturn. [...]

21 iulie. Victor Hugo, un geniu care nu bîjbîie niciodată.

• Viața noastră pare o probă. [...]

• Chiar și cele mai voioase bătăi de clopote au întotdeauna ceva grav, de moarte. [...]

26 iulie. Renan. Cîteva din paginile lui cele mai sănătoase pun iar lucrurile la locul lor. [...]

• Omul se naște cu viciile sale ; virtuțile și le dobîndește.

• Deseori am încercat să fiu trist o zi întreagă. N-am putut. Nici măcar atît !

• Măgarul care încearcă să plîngă, și care nu poate decît să ragă. [...]

27 iulie. Sensibil la toate, mi-am făcut obiceiul de-a spune : „Mi-e totuna". [...]

• Nu dispreţuim cu îndîrjire decît ceea ce iubim în taină.

28 iulie. Stilul înseamnă obișnuința, a doua natură a gîndirii.

• Dacă omul ar avea puterea să întregească natura, șarpelui i-ar adăuga ghimpi. [...]

1 august. Dacă s-ar clădi casa fericirii, cea mai mare încăpere ar fi sala de așteptare. [...]

• Oh ! bietul nostru ochi omenesc ! De îndată ce privește, nu mai vedem nimic. [...]

5 august. Francis Jammes prea se joacă. Arta este mai severă și nu rezistă bine gustului rafinat. Simplitate nu înseamnă dulcegărie.

• Preotul mi-a făcut o vizită. Mi-am spus : „Doar n-o să mă mănînce !" Slab, cocîrjat, jalnic. Vorbește ca un țăran. Simți numaidecît dușmanul mărginit. Încuviințează că putem avea calități fără să fim bisericoși, că putem trăi între Dumnezeu și diavol, dar numaidecît :

— Nenorocirea te îndreaptă spre Dumnezeu. Pentru cei păcătoși rugăciunea e o dezlegare. Nimic nu ne împiedică să-i vizităm.

Vorbește de conștiința lui ca despre un scaun pe care s-a așezat temeinic. Aș vrea să-i întind mîna, dar o simt ca de

plumb. Mă vizitează pentru că un preot trebuie să stea de vorbă cu toată lumea, şi-o ridică în slăvi pe mama : a brodit-o bine !

O frunte îngustă, parcă bătută din ciocan pe nicovala credinţei. Susţine că ţăranii nu muncesc.

— Tot nu se aleg cu mai multă fericire, spun eu.

Sutana lui, lucioasă, seamănă un pic cu o piele de şarpe prea largă pe alocuri.

8 august. Oh ! neghiobia femeilor distinse din provincie ! Necurmata lor trăncăneală, sîrguitoare şi pretenţioasă ! Fiecare frază e un clişeu, şi totul e spus încet, din vîrful buzelor, cu înfăţişarea resemnată a unei femei care cunoaşte dedesubtul lucrurilor.

Deprimante şi asfixiante, ele sînt întruchiparea femeii superioare în ochii micilor preoţi de ţară, a învăţătoarelor, a negustorilor din sat.

Cutare dintre ele preferă slujba de seară celei de dimineaţă, nu se ştie de ce. [...]

• Nu-mi plac decît discuţiile pline de supranatural. [...]

• E timpul să mă întorc acasă ; păianjenii au şi început să ridice micile lor corturi de noapte. [...]

• Lamartine. Geniul său femelă. [...]

• Pisica pipăie universul cu laba.

• Nu admit să se stea în calea proiectelor mele, mai ales cînd am certitudinea că nu mă voi apuca de ele niciodată.

• Frunzele care îngălbenesc dau copacilor o înfăţişare coaptă. [...]

23 septembrie. Grădinile care se sting, toamna. [...]

• Ar trebui ca cineva să scrie o piesă mare, mare cît *Cyrano,* spune Baïe, cu tot ce am spus eu cînd eram mititică. [...]

• Culcuşul unui iepure chiar absent este plin de frică.

• Dickens, da, da ! Dar humorul lui n-are un sunet plăcut urechii mele.

25 septembrie. Vînătoare. Vîntul îmi cîntă la ureche din ţeava scurtă a puştii.

Oare ce surpriză ne ascunde lucerna verde, vălurită şi misterioasă ca un lac ? Naiul miriştii din paie uscate şi goale fluieră la orice adiere. E minunat cînd în melodia lui se amestecă şi cîntecul prepeliţei.

Satul surghiunit, înconjurat de păduri, fără orizont, în care postaşul nu ajunge decît la ora trei după-amiază. Cutare castelan îşi trimite zilnic argatul la oraş.

Ai impresia că în aceste gospodării oamenii nu citesc niciodată ziarul şi nu află veşti decît la iarmaroace.

Fîneţe şi iar fîneţe. Tot ţinutul pare locuit doar de vite. Mă întreb : „De ce-o fi casa asta acolo şi nu altundeva?“ Philippe îmi spune că se află foarte aproape de un izvor care nu seacă niciodată. Iată explicaţia.

Se simte cam stingherit cînd, îmbrăcat [illegible] a lui de domn, cărîndu-şi puşca şi tolba, trece [illegible] un plug şi ţăranii care ară acolo îl cunosc.

Iată şi fîneaţa pe care moş Per rin a cîştigat-o la cărţi de la moş Chat. Într-o duminică, el însuşi şi-a pierdut calul şi căruţa, dar le-a cîştigat înapoi duminica următoare. Pe vremuri, pe rîul acesta se plutărea. Iată şi locul unde erau stivuiţi buştenii.

Fumurile frunzelor arse de cartofi.

Copaci bătrîni cît lumea. A trăi ? Nimic mai bun decît viaţa. Un guzgan mititel fuge în gaura lui. În plină amiază, o vulpe scurmă lîngă un gard viu.

Şi trebuie să te plimbi şi dimineaţa şi seara, pentru că seara e tot atît de frumoasă ca şi dimineaţa. [...]

16 octombrie. Întoarcerea la Paris. Soarele care asfinţeşte e trandafiriu ca interiorul unei scoici.

17 octombrie. E chiar atît de sigur că ne-am născut ca să trăim ? [...]

• Cuvintele sînt ca o boltă peste gîndirea subterană. [...]

• Există în mine un Musset căruia nu i-a lipsit decît absintul.

• În seara asta, Parisul îmi face impresia unei uriaşe farse. O mulţime de femei drăguţe care fac clandestin trotuarul, cînd în provincie ar face cu siguranţă căsnicii bogate.

• Toată vara, am trăit din rentele mele intelectuale. Oh ! am gusturi modeste ! Mintea mea se mulţumeşte doar cît s-o scoată la capăt.

• Printre ţăranii mei mă simt la fel ca Chateaubriand printre sălbatici : inutil să plec atît de departe. [...]

• Sus, în slava cerului, o ciocîrlie se aşază pe-o rază de soare.

• Vînătoare. Mă pun în pielea iepurelui. [...]

• Din tot ce scriem, posteritatea nu va reţine decît o pagină, cel mult. Aş vrea să i-o aleg eu însumi. [...]

26 octombrie. Nu-mi place muzica, dar îmi plac toate muzicile.

• O oarecare vulgaritate subliniază talentul. [...]

31 octombrie. Ce lucru îngrozitor, să pui fracul, să te aşezi pe capăt de fesă, să mănînci fără poftă, să vorbeşti fără bucurie, apoi să joci cărţi, sau să te uiţi cum joacă alţii.

Anumite femei spun că, după părerea lor, Guitry n-are pic de talent, tot aşa cum ar spune : „Domnul acesta nu-mi propune să se culce cu mine".

Aceste femei frumoase vorbesc, zîmbesc, mănîncă şi beau ca nişte îngeri, apoi, slăbindu-şi corsetul, se apucă să joace cărţi ca nişte vrăjitoare bătrîne.

Dumnealor mănîncă o pară cu furculiţa, şi pesemne că aşa fac totul. [...]

• În iad, voi încasa lovituri de cioc de la toate potîrnichile pe care le-am ucis. [...]

24 noiembrie. Ceea ce numim în teatru o situaţie nouă, este o situaţie imposibilă. [...]

• Vîntul cumpătat dintr-o frumoasă zi de toamnă.

• Pasărea de colivie înlesnind intrarea altei păsări în aceeaşi colivie. [...]

• Femeia : un suflet într-un corset.

• Turistul. Într-un sfert de oră de conversaţie mă scîrbeşte de jumătate din lume. [...]

• *Morcoveaţă.* Lectură pentru Antoine. Înainte de scena cu şura, aud : „E o minune". Din momentul acela, citesc cu mai multă siguranţă, adică mai prost. Dealtminteri, niciodată n-am fost atît de puţin emoţionant. După scena cu podul de fîn, nu mă mai simt atît de prins, şi publicul îmi scapă un pic. Antoine aprinde o ţigară. Aud nişte sonerii, paşii unor oameni care umblă alături. Exagerez un pic. Merge mai bine cînd domnul Lepic se înduioşează. Şi gata.

— E o minune, repetă Antoine. Ceva nitel cam lungit pe undeva. (Nu-mi poate spune exact unde, acolo, fără

îndoială, unde am simțit că exagerez.) Dar nu supără. Rareori am auzit ceva asemănător. Nu credeam că ai putea scoate asta din *Morcoveață*. O să ai o sută de spectacole

— Nu-ți bați joc de mine ?

— Cum aș putea face una ca asta.

— Și accepți să-l joci pe Lepic ?

— Ah ! te cred !

Îmi dau seama că-mi pusesem pălăria. O scot cu gravitate. Asta trebuie să-i fi făcut plăcere lui Antoine.

Ce repede te obosește bucuria ! Pentru nimic în lume n-aș vrea să fiu prea fericit. Bucuria îți arde inima ca o bucată de gheață.

• Teatru. Singura mea teorie este să nu fac niciodată mai mult decît un act.

1 decembrie. Nu trebuie să spunem tot adevărul, dar nu trebuie să spunem decît adevărul.

2 decembrie. Un autor dramatic care scrie o piesă nu trebuie să se ducă la teatru, căci i se pare că toate piesele văzute conțin cîte ceva din piesa lui.

• Teatru. Să evit efectele vulgare și să nu pun un nume ridicol unui personaj ridicol. [...]

7 decembrie. În viață trebuie să fii ca vînătorul care pune capcane într-o pădure. [...]

• Teatru. Spune-i întotdeauna prietenului tău : „Vei avea un succes monstru". Nu-ți va purta pică dacă te vei înșela, înșelîndu-se și el odată cu tine.

10 decembrie. Încearcă să abordezi poetul cu cîteva versuri de-ale sale pe buze.

• Statuii mele să-i faceți o găurică în cap, pentru ca să vină păsările să bea de acolo. [...]

13 decembrie. Trebuie să avem curajul să preferăm omul inteligent omului îndatoritor.

• Cel care nu ține să moară te salută [1]. [...]

• Misogin, adică cel care se îndrăgostește de prima venită.

• Dumneaei vine. O rog să treacă din nou la ora patru. Dumneaei revine. E înfrigurată. A mîncat și-a băut un

[1] Aluzie la salutul gladiatorilor în arenă : *Ave Caesar imperator morituri te salutant.*

pahar de bordeaux ca să mai prindă curaj. Se instalează, coboară abajurul pentru ca faţa să-i rămînă în umbră, şi-mi citeşte fleculeţul pe care l-a scris, punînd pretutindeni accente tonice. Îi spun :

— Dar nu-i rău deloc ! Evident, asta încă nu-ţi poate prezice un mare viitor de autor dramatic.

Şi-apoi, îmi vine să-i spun : „Ia ascultă, domniţă. Eşti foarte drăguţă, dar noi doi ce facem aici ? De culcat, tot n-o să ne culcăm împreună. Eu îţi vorbesc despre talentul dumitale, în care nu cred, despre viitorul dumitale, de care puţin îmi pasă. Într-un cuvînt, îmi bat joc de dumneata, şi n-am nici o scuză, pentru că nici nu mă amuz măcar. Nu te încrede în bărbaţii care se amuză pe seama dumitale. Dacă soţul dumitale nu-i prea insuportabil, rămîi cu el. Altminteri, ia-ţi un amant care să te iubească, sau mai mulţi care să te îmbogăţească ; dar ce-ai vrea dumneata să avem comun noi doi ?"

Dumneaei stă acolo, cu bărbia sprijinită de colţul biroului şi-şi freacă dinţii cu vîrful degetului.

— Ce-ai de gînd să faci ?

— Nu ştiu.

— Şi unde ai să ajungi aşa ?

— Habar n-am.

Eu, în schimb, ştiu bine că spusele mele se vor întoarce împotriva mea şi că, după ce vei fi ieşit de aici, mă vei lăsa să mă bălăcăresc în plin ridicol.

O femeie drăguţă. De îndată ce gîndeşte urît, ceva veşted apare în jurul ochilor ei.

Nimic nu urîţeşte mai mult o femeie drăguţă decît atunci cînd îşi arată limba. E ca şi cum, fără să fii prevenit, i-ai vedea pe neaşteptate sexul !

O las totuşi să-şi scoată şi să-şi pună singură mantoul.

Şi acest act s-ar putea încheia astfel : „Iar acum că ţi-am spus tot ce trebuia să-ţi spun..." Iar domnul i-ar scoate paltonul.

• Aş vrea să fiu bătrîn şi să mă pot uita la o femeie frumoasă fără să-şi închipuie că vreau să mă culc cu ea. [...]

• Jammes nu simte poezia din ceea ce ne displace în natură pentru că prea este ca un borcan cu miere. [...]

• Ironia nu usucă : arde numai buruienile.

• Sticla lămpii pune pe tavan un ochi de ciclop. [...]

28 decembrie. Ne pregătim porția de fericire numai pentru seara ; și trebuie s-o luăm de la capăt a doua zi, și-n fiecare zi. [...]

29 decembrie. Morcoveață. Lectură la Guitry. După scena cu slujnica, spune : „Frumos lucru". La scena sinuciderii : „Foarte reușită". Citesc pînă la capăt, exagerînd un pic. Cînd termin, îl văd cu ochii în lacrimi.

— Frumos lucru, spune el.

— Și-acum, spun eu, criticile.

— Stai ! Asta trebuie dată neapărat la Comedia Franceză. Numai eu pot să-l joc pe domnul Lepic. Bunătatea lui. (Eu, în sinea mea : „Domnul Lepic nu-i un om bun ; e un om care are înduioșări emoționante".)

Guitry insistă. Răspund că nu pot.

— Criticile, spun.

— Publicul va simți un nod în gît : nu trebuie depășită o anumită emoție. După ieșirea doamnei Lepic, aș încheia totul în cinci pagini. În momentul acela, lumea nu așteaptă decît un lucru : ca tatăl și fiul să se îmbrățișeze. Nu mai trebuie decît ceva comic și duios. De eliminat duritățile și frazele generale : Morcoveață despre familie, prea dur ; e o frază care îl depășește. Domnul Lepic despre cei care acceptă totul din partea unei femei etc. Elimină. Gîndește-te că dumneata croiești în piele, iar ceilalți în alpaca. Morcoveață nu trebuie să fie un martir. Antoine nu va reuși să redea marea bunătate înduioșată a domnului Lepic. În fiecare frază a domnului Lepic trebuie să se simtă „bietul băiețaș", o mîngîiere prin părul roșcovan al lui Morcoveață, și să-l ia părintește de ureche. Morcoveață și slujnica trebuie puși să facă ceva. *Morcoveață* nu trebuie să pară răzbunarea lui Jules Renard. [...]

Anul 1900

[...] Intervenind pentru mine, Rostand i-a scris o scrisoare ministrului Leygues [1]. Doamna Rostand îi citează fraze întregi din această scrisoare Marinettei, care mi le reproduce la rîndul ei. Mi se umezesc ochii şi-mi creşte inima la auzul lor. Cuvintele astea mă decorează.

Ministrul trebuie să-l fi luat drept nebun.

Bietul Rostand e foarte nefericit. Crede că *Vulturaşul* [2] e plicticos. Este un om care nu mai trăieşte. Nu adoarme înainte de ora şase dimineaţa ; zilnic, medicul îi face cîte o injecţie cu nu ştiu ce. [...]

2 ianuarie. Mi-e teamă că nu iubesc lumea pentru simplul motiv că lumea nu-i la picioarele mele.

- Să-ţi cumperi un loc de veci lîngă groapa comună.
- Lucrez în aluat gros. Nu-l subţiez deloc.
- Ei spun „îndrăzneţ" unde ar trebui spus pur şi simplu „obscen".
- Umoristul stă cu ochii larg deschişi. Nu înţelege nimic din viaţă şi se pasionează s-o privească. Restul e de carton. [...]
- Două surori care nu mai trag nici o nădejde să fie despărţite de un soţ. Douăzeci şi opt şi douăzeci şi şase de ani. Aceeaşi pălărie, aceeaşi fundă la gît. Povestesc în acelaşi timp aceleaşi lucruri. Fiecare aduce amănuntul ei. Una începe o frază, cealaltă o termină. Fermecător şi

[1] *Georges Leygues* (1857—1933), ministru al Instrucţiunii publice, care ar fi trebuit să semneze decretul de acordare a Legiunii de onoare lui J. R.

[2] Piesa lui Edmond Rostand *L'Aiglon*, dramă în versuri, al cărei erou este ducele de Reichstadt, fiul lui Napoleon.

totodată trist. Fiind sărace, nu le este ruşine că nu se mărită. Amîndouă dau lecţii, cea mare de muzică, cea mică de pictură.

Dacă aş fi bogat, m-aş însura cu amîndouă. Sînt proaspete ca nişte cireşe uitate la cules, care se înfurtunează, se întunecă.

S-a vorbit la un moment dat că e ceva între una din ele şi un locotenent.

— Ei bine ! şi el ce mai aşteaptă ?

— O să fie avansat căpitan.

Dar simţi că ăsta nu-i un motiv, că-i vorba de-o poveste veche, terminată. [...]

8 ianuarie. Iarnă. Soarele acesta îngheţat de care nu te poţi bucura decît din spatele ferestrei.

● La Teatrul Antoine, La Jeunesse mă întreabă de departe : „S-a făcut ?" Eu răspund : „Nu !" În pauză, îmi spune că nu ştie nimic. A făcut împreună cu Muhlefeld nota despre Paul Adam. Afară, Franc Nohain [1] îmi spune că nota din *Le Gaulois* a fost scrisă de Lapauze [2] : aproape ca şi cum ar fi scris-o chiar ministrul cu mîna lui.

— Ştiu de la Guitry, îmi spune Bernard, că ar fi vorba de Paul Adam, Montégut [3] şi Toudouze, dar mi se pare puţin probabil.

Mă întorc acasă, Marinette îmi spune că s-a făcut. Doamna Rostand a adus o cutiuţă cu panglici şi o cruce mică bătută în diamante. Stupoare. Nici o bucurie. Numaidecît, mă îndoiesc. Marinette mă linişteşte. În *le Temps*, în *les Débats*, nimic. *La Presse* spune că n-am fost decorat.

O trimit pe Marinette la Rostand. Telegramă de la Franc-Nohain : l-a văzut pe Lapauze, care nu ştie nimic precis.

Poftim ! Asta-i cea mai reuşită lovitură în această aventură idioată care mă scîrbeşte în cele din urmă. Fratele meu s-a instalat într-un fotoliu şi face reflecţii

---

[1] Pseudonimul lui *Maurice Legrand* (1876—1934), ziarist şi dramaturg.

[2] *Henri Lapauze*, pseudonimul lui *Charles Lapause* (1867—1925) ziarist, critic de artă.

[3] *Maurice Montégut* (1855—1911), ziarist şi autor de romane populare.

stupide, ca omul care se pricepe în treburi de-astea. Ştia el bine.

9 ianuarie. Noapte proastă. Dimineaţa, primesc felicitări de la Jean Rignault, fostul portar al internatului Rigal. A citit *Le Gaulois.* Picard [1] îmi scrie că Lapauze a telefonat la minister, că Leygues a plecat într-o călătorie şi că-i imposibil să afle dacă s-a făcut sau nu în ceea ce mă priveşte.

Ajung la toropeală, aproape la indiferenţă. Am impresia că scriu pe această hîrtie păţaniile ridicole ale altcuiva.

10 ianuarie. Cînd voi fi bogat, spune un copil care nu mănîncă pe săturate, o să-mi cumpăr un sandvici.

11 ianuarie. Numai egoistul suferă cu adevărat şi tot timpul.

12 ianuarie. Pe fereastră văd oameni care se opresc pe celălalt trotuar şi se uită la ceva. Mă aplec şi zăresc un cal alb : e trăsura lui Rostand. Simt cum îmi bate inima. Doamna Rostand intră, niţel gravă.

— Sărmanul meu prieten, îţi aduc o veste proastă, prefer să ţi-o spun pe loc. Îmi vine să plîng. Era ceva sigur şi, în ultimul moment, ai fost înlocuit cu Morand [2], care-i prieten cu Loubet [3]. Rostand e furios.

Îi este cald. Eu nu simt nici o emoţie şi am, nu ştiu de ce, un colţ de ochi umed.

— Va veni la dumneata, spunea ea. O să-ţi explice. Vom afla amănunte.

Nu sînt cu adevărat emoţionat. Remarc doar că doamna Rostand are o rochie de mătase neagră, o pălărie primăvăratecă, şi-i cam obosită. Găseşte că încasez bine lovitura. Am un aer interesant de lehuză palidă. [...]

22 ianuarie. Ora şase seara. Maurice [4]. Din partea domnişoarei Neyrat, Societatea pentru protecţia animalelor îmi trimite un căţel şpiţ. Copiii au şi început să se joace cu el. Tocmai l-am botezat Papillon, cînd un funcţionar de la căile ferate vine să ne anunţe că Maurice a avut un atac de cord şi nu mai poate fi dus acasă. Senzaţie

---

[1] *André Picard* (1874—1926), dramaturg.

[2] *Eugène Morand* (1854—1930), dramaturg.

[3] *Émile Loubet* (1838—1929), preşedintele Republicii între 1899—1906.

[4] *Maurice Renard* (1862—1900), fratele lui J. R.

de mahmureală. Nu mă gîndesc la moarte. Îmi aduc aminte de atacurile tatii. O să-l duc eu acasă, am să-l scutur şi am să-i spun că un om bolnav trebuie să se culce.

Strada Châteaudon, nr. 42. Lumea în vestibul. Un domn scund, gros, decorat, îmi spune : „Bietul dumneavoastră frate a păţit-o rău de tot !“ apoi, la ureche, să n-audă Marinette : „A murit“. Cuvîntul nu-mi spune nimic.

— Bun ! zic eu, unde este ?

Aud : „Opriţi-o pe doamna, n-o lăsaţi să urce“. Rog, cu o nervozitate crescîndă, să mi se arate unde este. Urcăm.

E acolo, întins pe-o canapea de un verde spălăcit, cu gura căscată, un genunchi îndoit, capul pe anuarul Bottin [1], într-o atitudine de om obosit. Mi-aduce aminte de tata. Pe jos, pete de apă, o cîrpă.

A murit, dar nu-mi vine a crede. Marinette strigă puţin, se sufocă, cheamă un medic. Eu îmi trec de cîteva ori mîna peste frunte, cu conştiinţa că gestul e inutil, şi întreb cum s-a întîmplat. În repetate rînduri se plînsese de fierbinţeli, de înţepături la stomac. Cînd să se ridice de la birou, s-a răsucit pe scaun. A fost dus pe canapea. Cîteva sufocări, nişte horcăituri stinse. Nici o vorbă. În două sau trei minute, se terminase totul. Chemat, medicul şef a încercat tot ce se poate. Nimic de făcut : anghină pectorală.

Pot să mă aşez să plîng un pic. Marinette mă îmbrăţişează şi citesc în ochii ei spaima că, peste doi ani, va veni şi rîndul meu.

Încă nu simt decît un fel de mînie împotriva morţii căreia îi place să ne joace asemenea feste imbecile.

Încerc să citesc, de la distanţă, reclama tipărită cu negru pe cotorul anuarului Bottin.

Scriu depeşe pe petice de hîrtie, şi, în faţa lumii adunate, cred că scriu prost ca să las impresia că tremur ; căci tot nu-mi vine a crede.

Rămînem pe loc. I-au scos tot ce avea prin buzunare. Sînt condus spre biroul lui, pe care nu-l văd. Încălzirea e cu aburi şi sînt vreo 20°. Chiar în spatele lui era coloana. Deseori spusese : „Ăştia o să mă omoare cu sistemul lor de încălzire !“

[1] După numele lui Sébastien Bottin (1764—1853), anuar pentru comerţ, industrie şi administraţie.

Sosește ambulanța. Doi oameni îl cară jos pe un fotoliu, cu capul acoperit de un prosop. Îl văd cum se bălăbănește. Ce mare și ce moale ! La capul de jos al scării, îl culcă pe-o targă și-l duc apoi în ambulanță. Care lasă în urma ei o dîră de gravitate. Trece moartea, și este ruda noastră, a tuturor.

Pe strada Rocher, l-am culcat în patul lui. Îi pun o batistă pe cap.

Copiii îi strigă Marinettei : „Noi te iubim foarte mult !" Și promit că vor fi foarte cuminți. Mai este și cățelul cu care se joacă, gravi.

Mă duc la comisariatul de poliție să semnez niște hîrtii. Pe stradă, toată această viață de seară. Nu-mi vine a crede.

Puțin cîte puțin, Maurice Renard îi va face loc fratelui mare, Félix[1]. Atunci voi crede.

Marinette și cu mine îl veghem pînă la ora patru dimineața. Din cînd în cînd, ridic batista. Mă uit la gura lui nițel întredeschisă. Acuși o să respire. Nu respiră.

Nasul, care era mic și gros, capătă un desen mai precis. Urechile se întăresc ca niște scoici. Dacă s-ar ridica ? Nu se ridică.

Acum e de piatră. Fața îngălbenește și trăsăturile înțepenesc. Îl sărut pentru ultima oară. Buzele se lipesc de-o frunte dură și rece.

Viața lui a trecut în mobile ; și cea mai neînsemnată trosnitură a lor ne cutremură.

23 ianuarie. Marți. Oboseală mare. Curenți nervoși străbat pieptul. Mă pipăi, nițel uimit că trăiesc.

Vizite. Vin colegi să-i aducă ultimul omagiu. Fiecare se căznește să evoce cîte un amănunt mai deosebit din amintirile sale despre Maurice.

Cînd treci prin anumite locuri, un miros acru îți pișcă nările. Moartea lucrează.

Ai spune că fața lui se umple de noapte.

O femeie umilă, o locatară, care trece prin fața ușii cu cutia de lapte, se oprește, pune cutia jos, spune : „Iertați-mă ! nu știam". Îngenunchează, face o scurtă rugăciune, se închină și pleacă.

[1] Fratele lui Morcoveață.

Punerea în sicriu. Plumbuitorul soseşte cu un reşou, apoi, cîţiva oameni cu un sac de tărîţe, apoi, cele trei sicrie : unul, uşor de brad, unul de zinc, unul de stejar. Îl înfăşoară pe Maurice într-un cearceaf. Îl culcă. Trebuie să i se descrucişeze braţele. Nu trosneşte nimic.

De cîte ori am auzit spunîndu-se : „Era un funcţionar model pe care nu-l vom înlocui niciodată !"

Oh ! Viaţa năucitoare a unui funcţionar model !

24 ianuarie. Miercuri. Călătorie la Chitry. Lumea e surprinsă că mama şi sora mea îngăduie o înmormîntare civilă. Spune : „Din cauza lui Jules". Ţineam atît de puţin la această înmormîntare civilă ! Philippe şi Pierre Bertin [1] îmi sar în ajutor : Maurice le spunea întotdeauna că vrea să fie îngropat ca şi tatăl său.

Ragotte îmi povesteşte că se afla la Pazy. O femeie care venea din Corbigny i-a spus : „Ai aflat vestea ? — Nu. — Domnul Jules a murit. O să-l aducă mîine". Se întoarce în mare grabă. Nu putea merge pe cît ar fi vrut. Îşi spunea : „Oh ! o doamnă atît de cumsecade care nu mai ştia cum să-l mai răsfeţe !... Măcar dacă ar fi fost Maurice !..." Cînd Philippe o lămureşte, răsuflă uşurată. M-a purtat, mort, în inima ei, trei kilometri. Simt nu ştiu ce fel de mulţumire prostească de om interesant.

Noapte geroasă, în care tichia trasă pînă la ochi nu izbuteşte să-mi încălzească capul.

În noaptea cînd l-am privegheat, i-am cerut în repetate rînduri iertare, aproape cu glas tare, că am fost aspru cu el. Dar nici el nu era, exceptînd fondul, prea fratern.

Moartea tatii a fost o lecţie. Dacă Maurice ar fi fost bolnav, poate — oh ! nu ştiu — că aş fi fost bun cu el în ultimele sale zile.

25 ianuarie. Joi. O înmormîntare de poet. Mi se spune că i s-a oferit o „coroană de toată frumuseţea" din partea colegilor săi. Furgonul este acoperit, sicriul pus într-un brec amărît tras de un cal care pare să fi fost mînjit, în aceeaşi dimineaţă, cu un negru murdar.

[1] *Pierre Bertin*, locuitor din Chaumot, care i-a servit lui J. R. ca model pentru personajul *Jacques* din nuvela *Le cousin de Rose* (Verişorul Rozei) (1908).

Păşesc în urma fratelui meu. Sosesc Pierre Bertin, Borneau, Robin [1] etc. Coroanele se leagănă. Din cînd în cînd, calul trage prea repede, apoi încetineşte brusc.

E frig. Mergem cu capul acoperit. Cînd apare cîte un grup venit în întîmpinarea noastră, salut. La intrarea în sat, primarul, încins cu eşarfa, mă aşteaptă şi-mi cere autorizaţia de înhumare. O ia înaintea brecului şi ne conduce la cimitir.

Cît trecem prin sat, rămîn cu capul descoperit. Femei în prag. Cîteva case închise, în care se ascund unii cărora le este frică. Privesc în dreapta şi-n stînga cîmpurile pe care le-a bătut fratele meu şi el. Totul e liniştit, impresionant. E soare. E bine.

Intrînd în cimitir, brecul se loveşte de grilaj. Trupul e coborît în groapa adîncă. Un vierme gras pe margine : ai spune că se bucură, că se împăunează. Femeile încep să arunce pămînt, unele cît apucă între degete, altele pumni întregi. O piatră sună pe capacul sicriului.

Mă depărtez ca să plîng.

Sora mea se duce la preot. Îi spun Marinettei s-o urmeze. Pînă în ultima clipă, preotul a tot sperat : a amînat slujba pînă la ora unsprezece. Ca preot, consideră că este o mare pierdere pentru parohia lui ; ca prieten, participă. Ezită să accepte o hîrtie de-o sută de franci. I se dau asigurări că nu va fi obligat să spună că e din partea familiei Renard. O ia.

1 februarie. — Sînteţi în doliu ?

— Da. S-a prăpădit fratele meu.

— Ah !

Un pic de tristeţe în acel „Ah !", un nour uşor pe faţă, şi vorbim despre altele.

2 februarie. Maurice. O nouă copie a tatii, nereuşită, şi care n-a durat. A şi început să se risipească în spaţiu. Trebuie să-i fixez imaginea fugară. [...]

13 februarie. Claudel prînzeşte. Vorbeşte despre răul pe care ni l-a făcut în străinătate afacerea Dreyfus. Acest om inteligent, acest poet, aduce a popă turbat şi arţăgos.

— Dar toleranţa ? îi spun eu.

— Pentru asta există anumite case, răspunde el.

[1] *Robin*, locuitor din Chaumot sau Chitry.

Oamenii aceştia încearcă nu ştiu ce bucurie nesănătoasă în a se îndobitoci, şi-i detestă pe ceilalţi pentru această îndobitocire. Ei nu cunosc surîsul bunătăţii.

Sora lui păstrează în camera ei un portret al lui Rochefort, iar pe masă, *La libre Parole* [1]. I-ar plăcea să-şi urmeze fratele în consulatele lui.

Şi acest poet declară că nu înţelege şi nu admiră decît inginerii. Ei produc realitate. Banalităţi.

Are barba rară şi privirea piezişă. Stomacul sufletului său e bolnav. Insistă asupra scîrbei sale de evrei, pe care nu poate să-i vadă în ochi şi nici să-i sufere.

14 februarie. Cînd sînt lîngă o femeie simt numaidecît acea plăcere melancolică pe care o simţi cînd priveşti de pe pod cum curge apa.

• Antoine înţelege realitatea, nu poezia, care este şi ea adevărată.

19 februarie. Morcoveaţă. Repetiţie. Antoine e şi el de faţă şi conduce repetiţia, întîi pe scenă, apoi în foaier, cu o inteligenţă care îmi impune atîta modestie, încît nu mă încumet să-l contrazic nici măcar o singură dată.

— Dumneata eşti indispensabil, îi spun eu.

— Voi deveni, spune el, dar, cîteodată, mă plictiseşte. Sînt nevoit să fac două meserii.

Joacă — şi-i de o autenticitate admirabilă — rolul lui Morcoveaţă, fără să spună vreuna dintre frazele mele, dar femeilor „sale" le spune :

— Să nu vă atingeţi de text. Dacă aşa a scris autorul, ştie el de ce.

Îmi spune ; ca şi cum s-ar scuza :

— Nu da nici o atenţie. Ce le zic eu sînt chestii de cabotin.

La terminarea repetiţiei, îi mulţumesc cu o bucurie copilărească. Guitry este întruchiparea dicţiunii. Antoine, întruchiparea acţiunii, vreau să zic : focul, viaţa, înţelesul gol-goluţ al frazelor. [...]

1 martie. Morcoveaţă. Repetiţie. Iată-mă liniştit. Prea, căci acoperişul casei Lepic e de ţiglă [2].

---

[1] Cotidian antisemit (1892—1922).

[2] Joc de cuvinte intraductibil, *tuile* însemnînd, *ţiglă, olan,* dar fiind folosit şi cu sensul de *ghinion.*

Se repetă o primă dată, fără oprire, într-un decor incomplet, care, dealtfel, nu entuziasmează pe nimeni. Cîteva persoane în sală, femei, actori. Prima parte mi se pare aspră și uscată. Antoine nu-și știe bine rolul, apoi, dintr-odată, simt că și-a dat drumul și nu se mai oprește. Lacrimile care curg pe obrajii lui Morcoveață îi năclăiesc rujul. Are un cap cumplit, de asasin al propriei sale mame. Și simți că Antoine se stăpînește, că va fi mult mai bun la repetiția generală. Maupin [1] plînge pentru că doamna Lepic i se pare dură, și adaugă :

— Nu-i nimic. Asta-i doar cabotinaj.

Repetăm „ca să pigălim", spune Antoine, care n-ar fi în stare să spună exact nici trei replici din rolul lui, și acest artist autentic dă rareori indicații.

Marinette nu se mai teme de nimic. Mă cam sperie. Totuși, răsuflu ușurat. Am extras din Morcoveață esența pe care o voiam. Că e pentru zece persoane sau zece mii, puțin îmi pasă. Treaba lor !

Repetiție la miezul nopții, cioprîțită, sacadat, dar, după cea de dimineață, nu mai sînt îngrijorat. Marinette, în loja doamnei Maupin care îi povestește tot soiul de povești de-ale ei, îmi spune : „Tare-s nostime, fîșnețele astea !"

Desprès [2] își moaie degetul într-un borcan de vaselină și înghite o gură zdravănă. Se pare că-i bună pentru voce, dar pentru nemîncătorii de vaselină e foarte grețoasă.

O fîșneață care joacă pe „trecătoarea" și-mi spune că numele ei nu va figura nici măcar pe afiș, s-a machiat de parcă toată piesa ar depinde de eclerajul feței sale. N-a făcut pînă acum decît să deschidă și să închidă ușa, dar vorbește despre rolurile pe care le-a creat.

În cîteva rînduri, ascultînd-o pe Deprès, Antoine spune : „Asta, da, actriță ! Cu o asemenea femeie e interesant să lucrezi". Deprès roșește.

Supăm la barul teatrului. Niște agenți bat la ușă. Antoine le răspunde : „Sînt la mine acasă".

---

[1] *Renée Maupin*, actriță. A jucat în *Morcoveață* rolul servitoarei Anette.

[2] *Suzanne Desprès*, pseudonimul actriței *Charlotte Bonvalet* (1875—1951). Creează rolul lui Morcoveață la Teatrul Antoine.

2 martie. Repetiție generală. Mă duc la teatru pe jos. Cancanurile de culise despre piesa lui Hermant [1] nu sînt bune. Piesa nu prinde la public. Antoine e nervos. Îi fac o recomandare pe care abia o aude. Rămîn în loja lui.

Umblu. Privesc neatent. Ating tot soiul de obiecte. În sfîrșit, aud cortina căzînd, și zgomote. Apoi apar figuri stranii, Antoine, care o sărută pe Desprès și spune stăpînindu-se : „Mare succes !" Desprès, fără perucă și strălucind de bucurie, care-mi spune : „Pe dumneata trebuie să te întrebăm dacă ești mulțumit !"

Ah ! frumoasele fețe care sosesc, luminate de zîmbete, îndulcite de lacrimi. Guitry : „Mai bine decît speram de la dumneata". Brandès [2] : „Oh ! cît de mulțumită sînt ! Dumneata ești un mare artist !" Marinette nemaiputînd de bucurie, Descaves [3], Courteline [4], cam sec, Porto-Riche [5] care dă din cap, Capus care-mi spune : „Mare clasă", și-mi provoacă remușcări pentru că am fost aspru cu piesa lui.

— Eu, îi spune Antoine Marinettei, n-am făcut nimic. El a făcut totul. Mi-a adus o grămadă de însemnări.

7 martie. Sîmbătă, foarte bine. Duminică, public vulgar care rîde prea mult. Luni, Dumény [6] îmi spune :

— În seara asta, publicul e rece, dar *Morcoveață* demarează chiar de la primele replici.

După părerea mea, este cel mai bun spectacol. Publicul s-a lăsat dus ca de val.

Le Bargy [7] și soția lui vin în loja lui Antoine. „O capodoperă", spune el ; dar lui Antoine i se pare că jocul a fost prost și vrea o repetiție pentru a doua zi. Într-adevăr, acest Antoine e cineva ! Dă viață textului cam mort din scena dintre Morcoveață și slujnică. Și către Desprès :

---

[1] *Abel Hermant* (1862—1950), romancier și dramaturg. Piesa lui *L'Empreinte* (Amprenta) preceda spectacolul *Morcoveață*.

[2] *Marthe Brandès*, pseudonimul actriței *Marthe Brunschwig* (1862—1930).

[3] *Lucien Descaves* (1861—1949), scriitor.

[4] *George Courteline*, pseudonimul lui *Georges Moineaux* (1858—1929), scriitor umorist.

[5] *Georges Porto-Riche* (1849—1930), poet și dramaturg.

[6] *Camille Dumény*, pseudonimul actorului *Camille Richomme* (1857—1920).

[7] *Charles Le Bargy* (1858—1936), actor și dramaturg.

— Da ! Ai fost bine, dar joci prost. Le Bargy îmi spunea ieri că niciodată n-a pomenit comedie jucată astfel, iar eu spun că niciodată n-am văzut piesă atît de prost jucată. Noroc că-i solidă ; altminteri ar fi căzut.

Adaugă că el însuşi a jucat ca un porc.

9 martie. La *La Revue blanche*, Mirbeau mă trage într-un colţ şi mă întreabă dacă vreau să candidez la Academia Goncourt. Dacă da, e ca şi făcut. Hennique[1] îmi spune el, a şi sărit pe ideea asta.

Răspund... că voi răspunde, şi că nu vreau să merg contra lui Descaves. Voi reflecta.

Întors acasă, caut o anumită hîrtiuţă de acum vreo zece ani, în care n-am fost prea blînd cu Goncourt. Iată un caz de conştiinţă în plus, aşa cum îmi plac mie, şi care mă va preocupa. [...]

• Locuiesc într-o armură, şi necazurile doar sună pe mine. [...]

27 martie. Am încredere în steaua mea palidă.

3 aprilie. Unii oameni de calitate ezită să aibă caracter, pentru că se tem să nu treacă drept proşti.

• Milostenia greşit înţeleasă este cea care oferă mai degrabă un pahar de vin decît o îmbucătură de pîine.[...]

11 aprilie. Femei care ne tulbură puţin, care lasă, trecînd, o aburealâ uşoară pe luciul inimii noastre. [...]

2 mai. Mama. Marinette mă convinge să mă duc s-o văd. Îmi bate un pic inima, de stingherealâ. O găsesc pe coridor. Cum mă vede, plînge. Servitoarea nu ştie unde să se ascundă. Mama mă sărută apăsat. Îi răspund cu o sărutare.

Ne duce în odaia tatii şi iar mă sărută, spunînd :

— Ce bucuroasă sînt că ai venit ! Mai vino şi tu din cînd în cînd. Doamne ! Tare sînt nefericită !

Nu-i răspund nimic şi mă duc în grădină. Ea spune :

— Du-te să vezi biata noastră grădină ! Găinile astea nu rabdă o sămînţă.

Abia apuc să plec şi ea cade, la genunchii Marinettei şi-i mulţumeşte că m-a adus. Îi spune :

[1] *Léon Hennique* (1851—1935), preşedintele Academiei Goncourt după moartea lui Huysmans.

— Doar pe el îl mai am. Maurice nici nu se uita la mine, dar trecea des pe aici.

Vrea să-mi dea un tacîm de argint. Marinette îi oferă o pendulă. Îi spunea lui Baïe într-o zi : „La Saint-Étienne, am văzut un briceag drăguț pentru tine, și era cît pe ce să ți-l aduc".

N-o mai văzusem de mai bine de un an. O găsesc, nu foarte bătrînă, ci grasă și fleșcăită. Același chip, cu un fond fizionomic îngrijorător, cel trădat de-o fotografie în care îl ține pe genunchi pe Maurice.

Nimeni nu plînge și nu rîde cu atîta ușurință ca ea.

Îi spun la revedere fără să întorc capul.

Jur că la vîrsta mea nimeni nu mă impresionează atît de mult ca ea.

• Alegeri. Domnul Thibaudat [1] se așază lîngă mine pe bancă și-mi spune că sînt noutăți. Domnul de Talon [2], despre care credeam că se are bine, dar care se are rău cu Dervaux [3], e îngrijorat de manevrele acestuia, a făcut trei liste, și m-a pus pe toate trei. Și iată-mă plictisit, ca întotdeauna, de nuanțe. I-aș putea spune domnului de Talon că nu îngădui ca numele meu să fie folosit în acest fel fără să fiu prevenit, sau pur și simplu să accept. Totuși, nu-i chiar atît de simplu.

Am sau nu chef să fiu consilier municipal ? Da. Dar aș vrea să fiu sigur că voi fi ales din primul tur de scrutin. Și-atunci, dau din colț în colț, mint. Mă fac că mă supăr pe domnul de Talon. Mă fac că rămîn pentru că, dacă m-aș retrage, aș putea compromite alegerea „adevăraților republicani", asigurînd-o astfel pe cea a lui Dervaux. Mă fac că sînt desprins de cele politice. Pretind că trebuie să mă consult, să-l consult pe Philippe.

— Vor vota mulți pentru dumneavoastră, îmi spune el. Dar o să fie destui ?

Găsim douăzeci și opt sau treizeci, dar există o duzină de îndoielnici, și-i nevoie de cel puțin douăzeci și cinci. Îi spun lui Thibaudat :

---

[1] *Domnul Thibaudat*, locuitor din Chaumot.
[2] *Guillemain de Talon*, primar la Chaumot.
[3] *Dervaux*, locuitor din Chaumot.

— M-am gîndit mult. În primul rînd, nu înțeleg cum de m-a pus domnul de Talon pe listă fără să mă prevină. Dacă lista va trece, oamenii din Chaumot vor spune : „Va să zică d-aia ne dădea domnul Jules acadele ?“ Dacă nu va trece, mă voi simți prost cînd o fi să le mai dau. Și, ceea ce mă plictisește, e că domnul de Talon nu-i republican.

— Faceți altă listă !

— Nu. N-aș vrea să par că merg împotriva lui. Nu-i republican, e adevărat, dar meseria și-o cunoaște. Dealtfel, consilier aș accepta să fiu, dar primar, ba.

— Intrați oricum în consiliu, spune el. E un început. Îl veți putea transforma într-un consiliu republican.

— Da, dar eu stau aproape tot anul la Paris ! Dacă-i vorba să mă ocup de interesele comunei, vreau s-o fac serios.

— Sînteți aici în mai, pentru sesiunea cea mai importantă : e destul. Dealtfel, nu trebuie decît să semnați.

— În sfîrșit, voi vedea, spun eu.

Ah ! ce repede ajungi să te crezi politician hîrșit. Aș merita un eșec. [...]

8 mai. Alegerea din 6 mai, duminică. Ales cu 31 voturi din 50 de votanți.

Toată dimineața, supraveghez, de pe bancă. Philippe supraveghează sosirea lui moș Garnier, fostul cioban, care primește din partea comunei cinci livre de pîine, iar restul și-l caută singur. Philippe îi dă buletinul bun și-l împinge în sala de vot. Îl văd intrînd. Se apropie, cu brațul întins, cu buletinul în mînă, parcă dibuind, pentru că nu vede bine, depune buletinul și se așază cu capul pe bîtă, gîrbovit, bolnav, cu fața părăginită ca un zid vechi. Rostește cuvinte care nu se aud, și pleacă, spunînd : „Bună seara la toată lumea !“ Va veni a doua zi la poarta mea, și-i voi da cincizeci de centime, neîncumetîndu-mă să fac mai mult de frică să nu se îmbete, dar Philippe îmi spune că, în asemenea cazuri, nu bea decît cafea.

După dejun, mă hotărăsc să mă duc la primărie, care, pînă acum, mă cam înfricoșa. Oamenii se ridică. Împart cîteva strîngeri de mînă, dar simt eu, nu cum ar trebui.

Domnul de Talon, neliniştit, depune buletinele în urnă şi, de fiecare dată, bate cu palma în cutie, ca şi cum ar spune : „Şi cu asta s-a zis".

Se apropie ora închiderii scrutinului. Cei care numără se instalează. Cutia este golită.

S-a terminat. Toţi foştii consilieri sînt realeşi, plus eu. Le spun tuturor :

— Domnilor, vă invit la un pahar de bere pe toţi, cei care au votat contra mea şi pentru mine.

Vin aproape toţi. Nu-i număr, dar pe jos se îngrămădesc treizeci şi şapte de sticle, ca nişte ghiulele trase. Dacă s-ar vota acum, aş avea zece voturi în plus.

Un bătrîn s-a şi găsit să-mi ceară ceva. Îl trag într-un ungher. Începe o poveste întreagă. Îl amîn pentru mai tîrziu, după formarea consiliului.

Mă culc, mulţumit, enervat, năclăit, cu capul plin de focul de artificii al buletinelor.

10 mai. Comuna Chaumot este atît de importantă, încît ziarele departamentale nici nu pomenesc măcar de alegerile ei municipale. Cele din Paris, *La Presse, Le Matin, L'Evénement,* anunţă alegerea mea, dar, la Corbigny, la 4 kilometri, lumea nu bănuieşte că am fost ales. E adevărat că am avut prevederea să anunţ eu însumi Parisul. [...]

• Daţi-mi viaţa : cu „partea literară" mă ocup eu.

• Umblu ca o cîrtiţă. Mai scormonesc un pic din pămînt. Un luminiş. Apoi, intru iar în noaptea mea.

• Ridichea neagră : cîrtiţă de catifea neagră.

16 mai. Cei mai buni dintre noi nu fac altceva decît să-şi vadă defectele. [...]

• De priponul vacii se prind cîteva fire din coada viţelului care i-a fost luat. Găsesc că-i bine aşa. Mirosul o amăgeşte, aşa cum hainele unui mort amăgesc durerea celor rămaşi.

O iapă aflată pe un islaz se duce totdeauna să fete lîngă apă, dacă este vreuna, rîu sau baltă. Trebuie supravegheată, altminteri găseşti mînzul înecat. Se naşte înfăşurat într-o piele ca un sac ; dacă nu-l scoţi de acolo, moare. În grajd, maică-sa nu-l poate ajuta din pricina căpăstrului.

Pentru măcelar, viţelul care a mîncat iarbă n-are acelaşi preţ ca acela care n-a băut decît lapte.

• O flacără — o fi ultima ? — în cămin ; un trandafir — e primul —, într-un pahar cu apă.

• Sufletul nostru nemuritor, de ce ? Şi de ce nu sufletul animalelor ? Cînd două flăcări s-au stins, care-i deosebirea dintre flacăra unei candele umile şi cea a unei lămpi frumoase cu bec complicat, cocoţată pe-o tijă, şi-al cărei abajur se înfoaie ca o fustă ?

2 iunie. Poate că mania mea de-a fi bun ucide în mine un rar talent de polemist. Cînd citesc un articol de Rochefort [1] sau de Drumont [2] îmi spun uneori : „Oh ! sărăcuţii de ei ! Asta-i tot ce pot ?"

• Preotul din Chitry este, de fapt, foarte umilit că nu i-am întors niciodată vizita pe care el a şovăit trei luni pînă să mi-o facă. Nu o spune : spune altele. De fiecare dată cînd se întîlneşte cu vicarul din Corbigny, la Louis Paillard acasă, vorbesc despre mine.

— Vedeţi ! spune preotul din Chitry. Un ambiţios, Renard al vostru ! A venit la Chaumot să-şi aranjeze alegerea. Vrea titluri. Neputînd intra în Academie, pune la cale să fie ales consilier municipal. Îşi face iluzii despre oamenii de aici. Am stat eu de vorbă cu el. Îl ştiu eu : e un visător, (cu un zîmbet) : un poet. Dar şi un orgolios. I s-a propus să fie adjunctul domnului de Talon : e prea mîndru, şi atunci a aranjat numirea lui Philippe. Da ! Da ! Ni l-a dat pe servitorul lui ca adjunct. A scris *Morcoveaţă* ca să se răzbune pe maică-sa, care-i atît de bună !

Un exemplar din *Morcoveaţă* circulă la Chitry, adnotat cam în aceşti termeni : „Exemplar găsit întîmplător la un librar. Este o carte în care o vorbeşte de rău pe maică-sa ca să se răzbune pe ea".

Îl ascult pe Louis Paillard. Nu-mi povesteşte toate astea de dragul de-a bîrfi. Trecem printr-o holdă de grîu în care cîntă un pitpalac, pe o potecă atît de îngustă, încît el merge politicos în urma mea.

[1] *Henri Rochefort* (1830—1913), pamfletar.

[2] *Edouard Drumont* (1844—1917), scriitor de orientare antisemită.

— Poate că toate astea m-ar întrista, spun eu, dacă n-aş fi citit azi-dimineaţă ultimele pagini dintr-o carte de Maurice Maeterlinck : *Înţelepciunea şi destinul*[1]. Frumoasă carte !

Şi ce minunată e natura ! Şi toate aceste ierburi par să crească mai sus decît clopotniţa bisericii.

Oh ! legenda bunului preot de ţară ! Oh ! umbrela abatelui Constantin ! Ăştia spun orice ; totu-i să adauge : „Vorbesc în numele conştiinţei mele".

Dar de luat, iau totul : cinci sute de franci de-o căsătorie, o sută de franci la moartea fratelui meu care a fost înmormîntat civil. Dar cea mai bună dintre noi toţi, o femeie într-adevăr de ispravă, e biata bătrînă care ţi-a spus într-o dimineaţă : „Mă duc la înmormîntarea lui domnu' Maurice". Dumneata i-ai spus : „Îţi interzic să te duci acolo : e înmormîntarea unui păgîn". Şi ea ţi-a răspuns : „Să-mi fie cu iertare ! Am să merg. Datorită lui taică-său, mă hrăneşte comuna, iar el însuşi a fost un tînăr de treabă, iubit şi preţuit de toată lumea". Iar dumneata ai dat-o afară. Pentru ea, asta înseamnă mizeria, dar pentru dumneata ruşinea.

• Nu fă pe sfîntul laic. Fii modest. Dacă te crezi superior, cere iertare idealului tău. Fă bine dacă poţi, dar spune întotdeauna : „Iartă-mă, chiar dacă fac bine : niciodată nu ştiu ce fac". [...]

• Visător, da. Gînditor, puţin îmi pasă.

• Ne gîndim la moarte cîtă vreme sperăm că există o scăpare.

• Lamartine visează cinci minute şi scrie o oră. Arta înseamnă contrariul. [...]

• Imaginaţia mea este memoria.

• Pătrund în inima femeilor pe poteca cea mai înflorită şi cea mai lungă.

• Bucuriile mele, fără să-mi facă vreun bine, fac rău altora.

• Aş vrea doar să am atîta talent cît să mă apere de invidie. [...]

---

[1] *La Sagesse et la Destinée*, eseu, 1898.

• Oh ! emoţia nu mă angajează la nimic. În ceea ce priveşte sensibilitatea mea, nu mai sînt chiar atît de sigur. [...]

• Eu n-am decît nostalgia junglei. Kipling s-a dus acolo. [...]

• Ţin la vîrsta mea de treizeci şi cinci de ani : doar pe asta o am.

• Fericit măcar omul care poate spune : „Pe vremuri am fost un om fericit !"

• Natura nu ştie să cînte decît din flaşnetă.

• Îşi poartă mîinile grele ca pe nişte unelte vechi. [...]

• Nu trebuie să ne sculăm prea de dimineaţă : natura încă nu-i gata. [...]

• Bunătatea noastră este răutatea noastră care doarme.

• Găina şi cocoşul. Imediat după aceea, încep să ciugulească şi, din cînd în cînd, se privesc pe furiş. [...]

• Pasărea nu simte nimic cînd îi tai penele din aripi, dar nu mai poate zbura.

12 iunie. Întoarcere la Paris. — Ah ! pe obraz buzele unei mame pe care n-o iubeşti ! [...]

• *Expoziţie.*[1] Dans din buric. La început e obscen, apoi devine ceva foarte reuşit. O fată frumoasă, gravă, unduindu-şi sînii şi burta sub un văl uşor şi trandafiriu, pare zeiţa dulceţurilor. Vălul se scobeşte în dreptul buricului. Simţi că-i vorba de-o artă şi că în ochii tuturor acestor bărbaţi, ghemuiţi şi fascinaţi, există dansatoarele mediocre, şi cele divine.

Zvîcnetele pîntecului înainte sînt doar lubrice, dar unduirile feselor, ale şoldurilor, ale sînilor, ale umerilor, şi acel mic du-te-vino al capului sînt ceva foarte reuşit.

Una dintre ele, necurmîndu-şi dansul, se aşază pe-o sticlă pe care o acoperă cu fustele, se ridică cu sticlă cu tot ; unde-o fi ţinînd-o ? în fund, e limpede, dansează mai departe, se lasă iar pe vine şi depune sticla. Apoi, culcată pe-o masă, pune vreo patru, cinci pahare pe pîntece şi, printr-o simplă unduire, le face să se ciocnească ritmic între ele.

Bărbaţii, groaznici. Nişte ovrei în maniera lui Drumont. Dar încet-încet te obişnuieşti cu tenul mat al fe-

[1] Este vorba de Expoziţia universală de la Paris.

meilor, cu părul lor aspru și negru, cu gravitatea lor. Uneori le vezi surîzînd, dar de ce oare tocmai în clipa aceea, mai degrabă decît în cealaltă ?

Restul nu-i nimic. Centrul viselor acestui popor e buricul unei femei.

16 iunie. Nu pot privi frunza unui copac fără să fiu zdrobit de univers. [...]

• Am boala prozei, așa cum am avut-o pe cea a versului. În ce o să mai scriu, după aceea ? [...]

18 iunie. Oh ! bietele fapte mărunte ale vieții mele umile !

• Ce este această stea ? Îi citim numele într-o carte, și ne închipuim că o cunoaștem. [...]

• Sînt momente cînd viața abuzează ; arta trebuie să se păzească de orice exagerare. [...]

• Pletele bine pieptănate ale unui foc frumos. [...]

• Meseria scriitorului este să învețe să scrie.

• Am o lucrare urgentă, pentru posteritate.

• Nu-i nici un rău să fii supusul unui rege cînd ai o părere frumoasă despre rege. [...]

• *Poezii* : frumos titlu pentru o carte în proză.

• Nu-l voi fi citit niciodată pe Pascal în întregime, nici pe La Bruyère, pînă să mor, și, cînd vorbesc despre ei mi-e gura plină de Pascal și de La Bruyère.

• Urc, mă înalț, dar simt fiecare treaptă. [...]

• Armăsar. E singurul, aici, care poartă uniformă, o uniformă de cal de general.

• În dimineața asta, sînt fericit : toate balonașele mele mă trag în sus.

• Religia n-ar trebui să fie, pentru săraci, decît veselie.

• Nouri palizi, aproape albi, care se desprind din beznă și par fumul loviturilor de trăsnet.

Orizontul se subțiază. Verdele livezilor, un verde de fiere de care te dor ochii și inima. Calm la asfințit, și chiar zdrențe de albastru.

Vezi nouri care se duc la chemarea furtunii, atrași spre centru.

Acolo se poartă bătălia.

O regiune relativ calmă, unde se formează trupe proaspete de nouri.

Nici un strop de ploaie pe capul meu ; la o oarecare depărtare, copaci înecaţi în ploaie.

Începe încăierarea. O lovitură de tun e semnalul. Bubuit de grindină.

Fonduri roşcate, mîini albastre, dezlănţuiri galbene, şi această continuă clipire de ochi.

O luptă între nouri. Unii revin, parcă răniţi, goliţi.

Cîţiva mai mititei o iau la goană, apoi se întorc. O oştire numeroasă şi deasă, de ploaie, vine fuga dintr-acolo.

Şi totul devine atît de impresionant, încît carnetul se închide peste creion.

• Seara, nourii se întorc din bătălie, schilozi, însîngeraţi, unii în fugă, alţii tîrîndu-se anevoie.

Acolo, la orizont, soarele se rostogolea, ca o roată pierdută de car, într-o apă însîngerată.

Rîul se revarsă, şi boii, îngrijoraţi, străbat marea.

• Aş vrea să fiu omul unui singur vis. [...]

• E hazliu, cum, de îndată ce o femeie de talent ne spune că are un soţ, ne piere orice entuziasm pentru talentul ei !

• La Germenay, oamenii trag şi acum clopotele ca să izgonească furtuna. Să le demonstrez, cu Flammarion [1] în mînă, riscul clopotarului de-a fi trăsnit.

M-ar asculta. La prima furtună s-ar abţine, iar trăsnetul ar cădea pe clopotniţă şi ar incendia biserica.

20 iunie. Partea plicticoasă a lenei este că n-apuci s-o birui că o şi simţi cum se naşte iar. [...]

26 iunie. Prefer să fiu nepoliticos decît banal.

28 iunie. Diderot ! Oh ! atîta vînt pentru a ne aduce cîteva seminţe şi cîteva flori !

• Castorul care pare să nască o pingea. [...]

4 iulie. Îmi place să mă plimb cu dumneata, îi spun lui Guitry, pentru că trecătorii spun : „Uite-l pe Guitry", iar cîteodată adaugă : „celălalt, este Rostand". [...]

• Guitry alege, din Edgar Poe tradus de Baudelaire, un pasaj subtil, şi-l citeşte. Dar Capus are curajul să întrebe ce vrea să spună Poe în pasajul acela. [...]

---

[1] *Camille Flammarion* (1842—1925), astronom şi scriitor.

• Cuvintele cad uneori din gura noastră ca niște personaje ridicole, și imediat rîdem de căderea lor grotescă. [...]

• Prietenia are nevoie de un concediu de șase luni pe an pentru a-și împrospăta repertoriul. Iubirea ar trebui să facă la fel. [...]

• Vîrsta aurului și nu vîrsta de aur. [...]

15 iulie. Mi-e lene să prevăd că voi avea și eu ore de bătrînețe cînd un foc de pușcă nu-mi va mai face nici un rău. [...]

• Portretele lui Carrière : fețe văzute printr-un stor.

27 iulie. Philippe n-a lăcrimat decît o singură dată în viață : se uita cum cade grindina. [...]

• Hoață și hapsînă, coțofana se deghizează în soră de caritate, pentru a trage pe sfoară.

• Nu trebuie să spunem că recitim capodoperele, pentru că întotdeauna ni se pare că nu le-am citit niciodată.

• Filozofie ! morală ! Am băgat de seamă că, de îndată ce reflectez un pic, sînt foarte profund.

• Cei care au vorbit cel mai bine despre moarte au murit.

• Cînd te gîndești că într-o zi prietenii mei își vor spune, întîlnindu-se :

— Ai aflat ? Bietul nostru Jules Renard...

— Da. Ce-i cu el ?

— Nimic ! a murit.

• Sînt ore cînd trebuie să căutăm toate cuvintele în dicționar.

11 august. Ceasurile de dezgust cînd nu mai vrei să ai deloc de-a face cu tine însuți. [...]

• Am sentimentele lui Alceste și comportarea Philintei [1] [...]

• Somn hăcuit într-o mie de mici treziri.

• Cuvîntul scris mă ține încă legat printr-o puzderie de fire pe care le rup anevoie. [...]

• Mierla albă există, dar este atît de albă că n-o vezi, iar mierla neagră nu-i decît umbra ei.

---

[1] Personaje din *Mizantropul* de Molière.

• Pămîntul care adoarme trage noaptea pe el. [...]

16 august. Depeşa ministrului Georges Leygues către Edmond Rostand, la 13 august 1900 : „Domnului Edmond Rostand, scriitor, strada Alphonse-de-Neuville, nr. 29. Stimate domn, Jules Renard, pe care aţi binevoit să mi-l recomandaţi, va primi crucea Legiunii de onoare cu ocazia vizitei mele la Expoziţie. Iar dumneavoastră, stimate domn, veţi primi mîine rozeta de ofiţer al Legiunii de onoare. Sînt fericit că împrejurările politice şi de viaţă îmi îngăduie această mărturie de admiraţie faţă de unul dintre oamenii care cinstesc în mod deosebit literele franceze. Cu prietenie, al dumneavoastră. Georges Leygues". [...]

• E atît de afectată, încît fiecare cuvînt pe care îl rosteşte pare tăvălit în făină. [...]

• Arcul frazei mele e totdeauna încordat.

7 octombrie. Întoarcerea la Paris. [...]

• Dumneaei este binefăcătoarea acestui ţinut. Toată lumea ar merge cu plăcere la înmormîntarea ei.

• Florile dintr-un pahar vor să-şi ia cîmpii. [...]

• Eu luminez, nu de la un capăt al cerului la celălalt, ci în cotlonaşul meu de orizont. [...]

• Cum cresc sprîncenele, vin şi grijile.

• *Labor improbus*[1]... Truda ticăloşilor biruie totul. [...]

• Fiecare operă a noastră trebuie să fie o criză, aproape o revoluţie. [...]

• Furtună. Mă tem de fulgerul inteligent. [...]

• Toamnă. O natură bine coaptă. [...]

• Acea stare de spirit, mai degrabă de inimă, cînd nu ne-am mira auzind strigătul unui papuc cînd călcăm în el. [...]

• Ştiu că, luînd hotărîrea să spun adevărul, nu voi spune mare lucru. [...]

• Maupassant are şi el sentimente ca toţi ceilalţi, numai că le îmbracă în forme brutale.

• Singurul lucru plăcut al anumitor prieteni este virginitatea lor. Cum te însori cu ei, nu mai merge. [...]

[1] Aluzie şi joc de cuvinte după : *labor omnia vincit improbus* : munca îndîrjită biruie totul (Vergiliu, *Georgicele*, I, 145).

• Lăsaţi-mă ! M-am înfăşurat în lene. Am înnodat peste mine colţurile plăpumii.

• Remuşcările care trec în micile lor uniforme de jandarmi.

• Un clopoţel la condei, ca să nu adorm.

• Un liliac încearcă să-mi intre în cap.

• Aş vrea să cuceresc lumea, şi nu sînt în stare să fac ca sătucul în care locuiesc să se învîrtă în jurul meu.

• Partea noastră cea mai bună este necomunicabilă. [...]

12 octombrie. Copacul se mişcă asemenea unei girafe care doarme de-a-n-picioarelea.

• Vanitatea noastră nu îmbătrîneşte : un compliment e întotdeauna o trufanda.

• Ca o apă care ar refuza să mai oglindească. [...]

• Oamenii care cer să fie incineraţi îşi închipuie că, prefăcuţi în cenuşă, îi vor scăpa lui Dumnezeu.

• Un dezgust delicios. [...]

• Aş da o sută de pălărioare de-ale lui Napoleon în schimbul unei scufii de noapte a lui Balzac.

• Omul, care savurează vînatul fezandat şi spune că vulturii sînt mîncători de stîrvuri.

• Ce respiraţie ! Niciodată n-a putut prinde o muscă vie. [...]

• Teatru. Un personaj nu trebuie să spună lucruri pe care n-ar fi în stare să le scrie. [...]

• Am eclipse sumbre, cînd lumina se recreează. [...]

• Opera celorlalţi mă dezgustă, a mea nu mă încîntă. Iată puterea şi slăbiciunea mea. [...]

22 octombrie. Nu micile politeţuri, ci politeţea.

24 octombrie. Există bîrfeli de bine, ca şi de rău. [...]

28 octombrie. La capus. Schwob. Nu mai are nici obraji, nici burtă, nici carne pe degete.

— Ah ! un vechi prieten, spun eu.

Îmi răspunde printr-un bună ziua de gheaţă.

La ora zece, Moreno [1] îl duce pe acest biet bolnav să-i schimbe pansamentul. E livid, şi l-a pus să-şi radă mustaţa. Ochii înfundaţi şi albi, şi, cu toate acestea,

[1] *Marguerite Moreno*, pe numele adevărat *Marguerite Monceau* (1871—1948), iubita lui Schwob.

acrul că-şi bate joc de lume de parcă ar mai avea de trăit un secol. Se uită mereu la Moreno, ca şi cum i-ar spune : „Ce zici ? Ce mai idioţi şi decoraţii ăştia !“ [...]

5 noiembrie. Expoziţie. Crizanteme, care prea seamănă cu nişte canişi ! Mere frumoase în piei omeneşti. Îmi plac mai mult porţelanurile decît orfevreriile. Cel puţin, sînt fragile : poţi să speri că nu vor dura o veşnicie.

• Copaci firavi pe marginea drumului, încovoiaţi în bătaia vîntului ca nişte bătrîni în toiege. [...]

7 noiembrie. Surîsul unei femei frumoase care spune : „Nu sînt onorabilă !“

• Călătorie la Le Havre. Trenurile astea care se năpustesc asupra Parisului. [...]

• Omul. Întorcîndu-mă la hotelul Frascati, îl văd lungit pe trotuar. Zace pe burtă, cu picioarele lui lungi întinse, cu capul pe braţele care alcătuiesc un pătrat. Lîngă gură, pete de vin, sau de sînge ; de pe acoperişul fără jgheaburi se scurge ploaia pe el ; se va îneca. O fi căzut ? N-o fi cumva beat ? O fi mort ? Tramvaiele trec goale. Sînt singur, foarte plictisit, mai ales din cauza decoraţiei. Îndepărtîndu-mă, întîlnesc doi oameni.

— Nu sînt din localitate, le spun. Ar trebui să anunţaţi comisariatul de poliţie.

— E departe... Dar dacă dăm de vreun poliţist...

— Perfect. Eu, mă înţelegeţi, nu-s din localitate.

Mă întorc la hotel, nu fără să am remuşcări. Cînd ies din nou, nu mă pot abţine să nu trec pe unde se afla omul cu pricina. Nu mai este acolo. [...]

• Visul nu-i decît viaţă dilatată peste măsură. [...]

• Sîmbătă seara, la Le Havre, îi spun lui Antoine :

— Atunci ne-am înţeles, la cina cu Mévisto [1], Nau [2] şi Maupin, plătesc jumătate.

— Las-că vorbim noi mîine, spune el.

A doua zi :

— Ei ! Cît îţi datorez, Antoine ?

— Oh ! Lasă asta !

— Nici nu mă gîndesc !

---

[1] Pseudonimul actorului *Wisthaux* (1859—1927), a jucat în turnee rolul domnului Lepic.

[2] *Eugénie Nau,* actriţă. A jucat în turnee rolul lui Morcoveaţă.

— Ei bine, dă-mi cît vrei. Cincisprezece franci ?
— Nu se poate. Nu-i destul.
— Atunci douăzeci.
— Oh ! Douăzeci de franci. Vreau să plătesc jumătate.
— Dă-mi douăzeci şi cinci.
— Oh ! douăzeci şi cinci ! spun eu.

Dar mă grăbesc să-i dau. Altminteri unde ne-am fi oprit ? [...]

14 noiembrie. E nevoie de un sfert de oră pentru a deveni sfînt.

• Familie. Nici unul nu-l cunoaşte pe acest om în viaţă, dar mortul acesta este al lor.

• Canar, frumos ca un gălbenuş. [...]

• O prietenie bună pentru două sau trei împăcări, nu mai mult.

• Cîţi oameni trăiesc ca nişte morţi ! [...]

• Mai binele nu-i decît duşmanul răului.

• Degetele flăcării sub buturugă.

• Mult talent, dar numai de om de litere : cărţile lui sînt doar cărţi.

• Citesc cîteva pagini din acest *Jurnal :* e totuşi lucrul cel mai bine făcut şi mai folositor din viaţa mea.

15 noiembrie. — Cum o mai duci ? spun.
— Oh ! mai bine.
— Va să zică ai fost bolnav ?

Şi iată cum trebuie să pari interesat de sănătatea unei persoane sănătoase, cînd vestea morţii sale te-ar impresiona cel mult în treacăt.

• Ploaia aşeza pe jos oglinzi pentru stele.

• Natura detestă flecarii.

16 noiembrie. Bizara manie — desigur o formă de vanitate — a unor oameni vag cunoscuţi, pe care nu-i vedem niciodată, de-a ne trimite veşti despre morţii lor !

Un domn a cărui adresă n-o cunosc, al cărui nume îl confund cu al altuia, care nu-mi trimite cărţile sale, care nu mă felicită pentru nici un succes, pe care nu l-aş saluta pe stradă pentru că ne cunoaştem foarte vag, mă informează dintr-odată că i s-a prăpădit o mătuşă. Ce mă priveşte pe mine ? Speră cumva că am să mă interesez de un accident care nu-l interesează nici pe el ?

• Fericirea de care alţii îşi închipuie că te bucuri sporeşte disperarea cu care constatăm că nu sîntem fericiţi.

• Astăzi, pentru ca un compliment să aibă efect, e bine să-l facem în termeni moderaţi.

17 noiembrie. Nu detest gafele. Ele dovedesc onestitatea spiritului. Sînt garanţiile comice ale bunei noastre credinţe. [...]

• Scrisul. Partea grea este să apuci condeiul, să-l moi în cerneală şi să-l ţii cu hotărîre deasupra hîrtiei.

• — Modestie afectată !

— Mulţumeşte-te cu atît, căci nu pot să-ţi ofer, în loc, decît o vanitate insuportabilă.

• — Invidiosule !

— Da, dar nu pe toată lumea : doar pe cei care merită invidia. [...]

• Cînd unul dintre ei are răbdarea să asculte pînă la capăt o povestire, o face pentru că are nevoie de tot acest răgaz de timp pentru a o pregăti pe a lui.

• Coţofana care totdeauna pare să coboare o scară. [...]

• O femeie care nu durează decît o noapte, nici atît, care nu durează decît un vis, ne lasă cele mai duioase regrete. [...]

• O voce care ne scîrbeşte de urechile noastre.

• Am să-mi fac capodopera într-un cotlon.

• Cînd, în timpul zilei, un om a citit un ziar, a scris o scrisoare, şi n-a făcut nimănui vreun rău, e suficient.

19 noiembrie. Să scriu o carte de Caractere după modelul lui La Bruyère, dar comice.

• Ca un librar, care, dînd unui poet o carte de rime, îi spune : „Aceasta e bună". [...]

21 noiembrie. Domnul Vernet [1]. El însuşi şi-a împins nevasta spre Henri [2]. În actul al doilea, o durere autentică. Îi spune lui Henri să plece, dar e prea tîrziu. În actul al treilea, totul se ştie. Sfîrşitul tragic al doamnei Vernet.

---

[1] Personajul din *Parazitul* şi din *Monsieur Vernet* (1903). Modelul este un oarecare domn Galbrun din Barfleur.

[2] *Henri Gérard,* unul dintre cele trei personaje principale din *Domnul Vernet* şi naratorul din *Parazitul.*

• Cum ! nu sînt eu un entuziast ? Cîteva note muzicale, susurul unei ape curgătoare, vîntul printre frunze, şi iată biata mea inimă înecată în lacrimi, lacrimi adevărate, da, da !

• Despărţirea dintre Henri şi doamna Vernet. Prea tîrziu, căci domnul Vernet îi surprinde. Întîi, i-a bănuit ; acum, e sigur.

Pauline e muziciană. Auzind-o cîntînd, Henri plînge. Sufletul unui pian nu-i rău. Henri către Pauline :

— Sînt, ca şi dumneata, un ratat. Ascult pianul sub degetele dumitale şi aş vrea să fiu un mare muzician etc. Nu sînt nimic, şi niciodată nu voi ajunge să fiu cineva.

• Ca să mă apuc de muncă, aştept să mă muncească subiectul meu. [...]

23 noiembrie. Astea-s prostioare pe care i le ierţi unei femei, cu condiţia să le spună goală-goluţă. [...]

• Un cerşetor cu două picioare lipsă şi o cărare ireproşabilă, chipeş bărbat, altminteri. [...]

• Poate că talentul meu nu va mai fi decît un caiet cu expresii.

29 noiembrie. Leon Bloy [1]. Citit, parcurs, ieri, *Cerşetorul ingrat* [2]. O carte tulburătoare. Omul poate fi mîrşav, dar ceea ce spune te pune pe gînduri.

„Nu există decît un semn, unul singur, pentru a-ţi deosebi prietenii. Acest semn se numeşte banul... Recunosc un prieten după următorul semn : îmi dă bani. (Da, dar i-am putea răspunde : «Recunosc un fals prieten prin semnul pe care mi-l dă cerîndu-mi bani cu împrumut»). Dacă n-are bani, şi-mi dă în schimb dorinţa lui răstignită, dorinţa lui flagrantă, de o evidentă izbitoare în străfundul inimii, este exact ca şi cum mi-ar da bani, şi-l recunosc numaidecît drept adevărat prieten."

Scrisoarea către d'Esparbès este frumoasă şi teribil de adevărată.

Tot de Léon Bloy este şi fraza : „Orice om care are cinci franci îmi datorează doi franci şi jumătate".

---

[1] *Léon Bloy* (1846—1917), scriitor postromantic cu tendinţe mistice. Deşi convertit la catolicism, afirmă un misticism foarte personal, pe o stare de permanentă revoltă.

[2] *Le Mendiant ingrat* (1898), de L. Bloy.

Să-l urmăm pînă la capăt pe acest scriitor aprig, cinic, nu chiar atît de mare scriitor, nu chiar atît de artist şi de un orgoliu nu chiar atît de nobil ca maestrul său Barbey d'Aurevilly. O insultă de-a lui Léon Bloy face cinci franci. Fie !

Dar, după toate aceste brutalităţi care sună deseori fals, ce bucurie să recitești un capitol din nobilul, din „curatul" La Bruyère !

Injuriile lui sînt de o cumplită sărăcie. N-au efect. A-l numi pe cineva idiot, porc, înseamnă a dezvălui propria ta umoare : asta nu înseamnă a zugrăvi, a deosebi un om de altul. Nu-i destul să-l numeşti pe Barrès „cămilă".

• Dumneaei nu-mi scrie niciodată scrisori sub şase pagini, şi toate cuvintele sînt subliniate. [...]

• La desert, Baïe studiază circulaţia sîngelui în mandarine. [...]

6 decembrie. În fiecare clipă condeiul meu cade, pentru că îmi spun : „Ceea ce scriu acum nu-i adevărat".

7 decembrie. Cînd vreau să fiu amabil, cuvîntul care urmează îl strică pe cel care precede.

11 decembrie. Vulturaşul. Citit cele şase acte. Rostand este într-adevăr singurul căruia îi recunosc o superioritate sclipitoare. Are aripi, în timp ce noi ne tîrîm.

Niciodată nu ajunge la marea frumuseţe a lui Victor Hugo, dar este de-o abilitate prodigioasă, şi totul trece cu dezinvoltură pe poteci fermecătoare.

Există şi în *Hernani* versuri proaste pe care timpul le-a suprimat. Don Carlos face pe seama bătrînului conte glume foarte grosolane în legătură cu părul acestuia.

Şi-apoi, iţele, aici, sînt iţe de aur.

Victor Hugo cîntă femeia fără s-o privească. Rostand este fermecător cu o femeie pe care o priveşte şi-o iubeşte.

Emoţia pe care ne-o provoacă Victor Hugo are ceva emfatic, care ne stinghereşte. Cu Rostand am plînge, cu riscul de-a fi ridicoli. De vreo cinci, şase ori mi-a sfîşiat inima : aş fi vrut să fiu Rostand. [...]

• Despre un stil : „Subţire ca ploaia". [...]

17 decembrie. Frunzele se mişcă precum buzele unui copil care nu ştie lecţia şi pare să-şi caute cuvintele.

• Să porţi pe faţă cărţile pe care le-ai scris.

• Să speli rufele în familie folosind, în leşie, cenuşa străbunilor.

18 decembrie. De ce să scriem atît ? Publicul nu cunoaşte niciodată decît unul sau două din titlurile cărţilor celor mai fecunzi autori. [...]

• Şi a te mulţumi cu bani puţini e un talent.

• Ironiştii, aceşti poeţi scrupuloşi, atît de neliniştiţi încît se deghizează.

• Victor Hugo este atît de mare, încît nici nu băgăm de seamă că se numeşte în mod ridicol Victor, ca dumneata şi ca mine. [...]

• Zece zile la Gloriette, de la 24 decembrie 1900 la 4 ianuarie 1901.

Trenul trece, şi cireada lui de fum se risipeşte să pască pe cîmpuri.

Se opreşte doar cît şi-ar scoate un' ghimpe care l-a rănit la roate, o pietricică din osie.

• În toamna asta, plopii au slăbit mult mai tare decît stejarii.

Frunzele castanilor s-au încuiat în bobocii încleiaţi şi-şi petrec iarna în gogoaşa lor.

Un stol de corbi îşi ia zborul. Doar unul rămîne, din nu se ştie ce mizantropie de corb care nu vrea să-i urmeze pe ceilalţi.

Grămezi de bălegar înşiruite în ordine, bălegate parcă de-o turmă de giganţi.

• Azi-noapte s-a lăsat gerul, iar dimineaţa, pămîntul, copacii, acoperişurile s-au împodobit cu pene mici.

• Să-ţi fie milă de-o buturugă frumoasă care arde, să te pierzi în visare. Reveria noastră urcă din noi, domoală şi uşure ca fumul.

• Ceainicul îşi îngînă rugăciunea către foc.

• Raţă civilizată ucisă lîngă moară de un sălbatic.

• Philippe se teme de vîntul din şură. Vîntul chelălăie ca un cîine. [...]

• Gustul pentru moarte nu merge fără dezgust de celelalte.

• Norii veniră dinspre nord. Cocoşul clopotniţei înţepenit pe ţăruşul lui de fier. Coţofana se încurcase în coada ei ca într-o rochie cu trenă. Potîrnichile au zburat

ca niște hulubi, și vîntul, furios, a ridicat pe picioare iepurii în culcușurile lor. [...]

• Nu ne obișnuim repede cu moartea celorlalți. Ce greu va fi cînd va trebui să ne obișnuim cu propria noastră moarte.

• Pentru a șterge urma unui mort, e nevoie de urma îndelung apăsată a unui om viu.

• Sînt tineri doar cîțiva ani, cîteva luni. Foarte repede, nu mai au vîrstă, dar rămîn așa douăzeci de ani.

• Tata. Adineaori, cu mîna pe clanța ușii, am șovăit. De frică ? Nu. Înainte de-a deschide, i-am dat răgaz să iasă din odaia pe care precis că o bîntuie.

Într-o zi, o să-l surprindă cineva acolo.

Morții, ca și aerul, locuiesc — asta-i sigur — acolo unde noi nu sîntem.

Ca mîine va muri mama. Voi cunoaște o fantomă în plus.

• Să visezi, să visezi nebunește, și să nu lași să se vadă nimic. Să fii fîntîni în care dorm palide adevăruri.

• Poete, nu căuta altceva. Tu ai fost făcut și adus pe lume pentru a fi conștiința a tot ce n-are conștiință.

• Acum, și fratele meu e tot atît de departe ca tata. A și trecut în urma lui. Lupta tăcută a morților în amintirea noastră. Nu se încaieră. Se depărtează fără zgomot unii de alții, cu o forță irezistibilă. [...]

• A visa, înseamnă a înțelege ca artist.

• Sînt locuri și ore cînd ești atît de singur încît vezi o lume întreagă. [...]

• Trupul este cîinele credincios al sufletului nostru orb.

• Furtună, înseninări. Soarele și-adună razele într-o mătură deasă și alungă, în stînga și-n dreapta, nourii care se refac bombănind.

• Ca țăran, aș fi fost roșcovanul cel pișichier. La alegeri, eu aș fi fost marele tartor ; dar nu m-ar fi numit primar, pentru că n-ar fi avut încredere în mine.

Tabloul unei vieți presupuse. Aș fi făcut o căsătorie rentabilă cu o fată de chiabur.

(Titlu : *Scîrba de-a ucide*. Marea hotărîre : nu mai vînez. Apoi, după un an, îl voi împiedica și pe Philippe să vîneze.) Veverița. Nu-i precum coțofana : nu deose-

beşte o armă de foc de-o bîtă. Se caţără pe copac, se ascunde şi se crede la adăpost. Nu-i văd decît nasul. La primul foc alunecă uluită, se agaţă iar, se încleştează. A murit. Ba nu, mişcă. Al doilea foc ! Cade. Am ucis acest animal graţios şi inofensiv care îşi pune coada pe cap pentru a se adăposti de ploaie.

Brută !

Drept scuză, îmi spun că pe Baïe o s-o amuze ; nici n-a vrut s-o atingă. Un omor inutil, şi remuşcarea se încolăceşte pe inima mea.

• Pasărea, fructul nomad al copacului.

• Dacă un singur porc şi-ar cunoaşte soarta, cu rîtul lui, cu dinţii lui, cu ţipetele lui, cu capul acela greu şi puternic, rasa omenească ar fi repede învinsă.

Interiorul unui porc este proaspăt ca rufăria unei mirese. Ce cearşaf frumos, pînze de slănină care se desprind din el !

N-are nimic de prisos în afara unui săculeţ amar. Nici cîinii nu se ating de el.

Dar poate că şi partea noastră cea mai inutilă e tot amărăciunea. [...]

• Neobosiţi, în fiecare zi se apucă iar să trăiască.

• Natură. Nimic. În afară de corb şi de coţofană, doliul şi semi-doliul.

• Îi vezi dimineaţa, luminîndu-şi cu o feştilă trezirea amărîtă. [...]

• Preoţii vînd pielea Ursei Mari înainte de-a avea cerul.

• Îmi cunosc drumul cum şi-l cunoaşte pîrîul pe al său. [...]

• Propriile sale şiretenii duc iepurele la pierzanie. Dacă ar alerga doar drept înainte, ar fi nemuritor. [...]

• Cerul curat ca un pahar. [...]

• În ultima zi a anului, cea mai grasă femeie devine melancolică.

• Recunoaşte că „ceva nu merge", cînd îi trebuie mai mult de şapte zile ca să-şi fumeze pachetul de tutun. [...]

Anul 1901

[...] • Vrăbiile se umflă în pene, sus, în vîrful crengilor şi par uriaşe. [...]

• Am vocaţia sublimului şi nu iubesc decît adevărul. [...]

• Într-o zi, la Paris, în timpul Expoziţiei, Borneau a trecut prin faţa casei Preşedintelui Republicii, dar n-a îndrăznit să intre.

• Inundaţie. Tot rîul s-a răsturnat. [...]

• Urmăresc viaţa pas cu pas, şi viaţa nu face o carte pe an.

• Obişnuinţa lor încrezătoare cu care îşi mănîncă ciorba, o viaţă întreagă, din aceeaşi strachină, este simbolul unirii în căsnicia Philippe.

• *Jurnalul* acesta mă goleşte. Şi nu-i o operă. Tot aşa cum a face dragoste zilnic nu înseamnă iubire. [...]

• În clipa cînd un bărbat pierde o femeie, pe bărbie îi şi apar cîteva fire de Barbă-Albastră. [...]

• Domnul Vernet suferă mai mult decît ceilalţi din cauza plecării lui Henri, dar nu-l poate opri.

— Simt, spune el, că dacă ai mai rămîne aici cincisprezece zile, aş fi un încornorat. [...]

• Iubim una sau două femei, avem sentimente de prietenie pentru doi sau trei prieteni, urîm un singur duşman, ne este milă de cîţiva săraci ; iar ceilalţi oameni ne sînt indiferenţi. [...]

• Victor Hugo se afla în centrul a toate. Încearcă să fii totul tău. Stai în centrul fiinţei tale. Fii un Victor Hugo al vieţii tale interioare şi cotidiene.

• Titlu : *Tatăl :* tot ce știu despre el, apoi tot ce-am ghicit. Și tot ce inventez. [...]

• Ieri, 22 (ianuarie — n.tr.), aniversarea morții lui Maurice. Abia ce m-am gîndit la el în treacăt. Am o memorie ingrată. Îmi găsesc o scuză în disprețul din ce în ce mai sincer pentru lucrurile serioase. Totul nu-i decît o glumă.

• Într-o discuție bălmăjită, în care uneori ne bîlbîiam doar, Tristan mă îndeamnă să muncesc.

— Dumneata citești prea mult, îmi spune el. Iei prea multe note. Ești prea puțin activ. Ai putea scrie foarte bine o carte de aventuri, pentru că te-am auzit făcînd critici bune pe marginea unor drame. Și-apoi, chiar dacă nu sper, eu care te cunosc, că vei reuși să mă uluiești, sînt sigur, în schimb, că tot ce vei face va fi bun și va lărgi cercul cititorilor dumitale. Încă n-ai folosit tot ce doarme în dumneata, toate amintirile.

— Da, spun eu, dar nici un motiv, exceptînd dorința — și n-o am — sau nevoia — și-o voi avea, din păcate ! curînd —, nu-i destul de puternic pentru a mă îndemna să produc. Nu țin să exploatez tot ce găsesc : notația mi-ajunge. Și-apoi, nu mă îngrijorează deloc „cantitatea" operei mele. Gîndește-te că mai am în fața mea vreo douăzeci de ani, și, vrînd nevrînd, va trebui să adaug și alte cărți la cărțile de pînă acum. Și-apoi, de citit, trebuie să citesc. Și-apoi, sînt o mulțime de lucruri care trebuie înțelese.

27 ianuarie. Dacă, întîmplător, bietului om care sînt, omul căsniciei și al mesei de lucru, i s-ar întîmpla să se îndrăgostească la nebunie de-o femeie, n-aș ști cum să i-o spun, nici să înțeleg la ce semne ale ei aș putea să-i declar dragostea mea.

— Așa ! Dă-i drumul, frumosule ! Vrei să te ajut ?

— Vai ! Cum ! Vă închipuiți ?... Am vorbit în general.

— Cu atît mai rău, spune ea. [...]

• Unul dintre acei oameni de gust pentru care cuvîntul „bronz" înseamnă obiect de artă. [...]

• Domnul Vernet. Să fac din el un tip foarte comic, un soi de Sganarelle rezonabil și laș, cinstit fără să fie deștept, înduioșător și ridicol.

• Stil prea strîns. Cititorul se sufocă. [...]

• Poemele viselor noastre cu care raţiunea face, la trezire, ceea ce face soarele cu roua. [...]

• Singura originalitate pe care ne-o îngăduie Victor Hugo este un dram de sensibilitate.

• Dumnezeu, care le vede pe toate, ce s-o mai fi amuzînd ! [...]

31 ianuarie. Secolul al XVI-lea : o limbă care creşte din toate părţile. O primăvară a limbii. Totul e verde, amestecat, primejdios, bun. [...]

4 februarie. Îi spun lui Tristan că Victor Hugo, la treizeci şi patru de ani, călătorea incognito, şi-şi găsea numele pe zidurile bisericilor.

— Da, la cea de-a doua vizită, spune Tristan. [...]

• Secolul al XVI-lea. Ortografie. Îşi ascundeau drăguţele lor de cuvinte sub nişte litere, ca un cuib în hăţişuri. [...]

• Adevărul merită să-ţi petreci cîţiva ani fără să-l găseşti.

• Fantec. Să citească acest *Jurnal* cînd va fi vrednic de el.

11 februarie. Vă mulţumesc, doamnă, pentru primirea dumneavoastră indiferentă. [...]

• Singurul lucru sigur în medicină sînt speranţele înşelătoare pe care ni le dă. [...]

• Felul acela de spaimă care ne cuprinde cînd vorbim sau scriem de rău despre Dumnezeu. [...]

• Ne ducem să vizităm un bolnav ca să-i povestim toate bolile de care am suferit noi înşine şi pe care le-am văzut la alţii.

• N-am avut nici măcar norocul să pierd un tren care a avut un accident.

• În fiecare dimineaţă fac o oră bună de exerciţii de rîs, pentru a merita frumosul calificativ de autor vesel pe care lumea a binevoit să mi-l acorde.

• Ţi-aş da cu dragă inimă jucăria mea, spune copilul, dar nu pot : e a mea.

• Ah ! De ce, cînd m-am născut, n-am costat şi eu viaţa mamei mele !

• Să scriu toată viaţa lui Morcoveaţă, dar fără s-o aranjez : adevărul gol-goluţ. Asta ar fi mai degrabă

cartea domnului Lepic [1]. Să pun acolo totul. Oh ! ce prost mă simţeam cînd mi-a făcut mărturisiri în legătură cu fetişcana aceea frumuşică şi nespălată !

Cîteodată aş fi vrut să aflu că nu sînt băiatul tatii ; m-ar fi amuzat. Nici măcar să nu spun că sînt băiatul lui. Să spun totul cu un cinism gol-goluţ.

Să închei, după moartea lui, printr-un fel de imn, cu mici poante, în cinstea lui. O carte care să te facă să urli şi să plîngi.

Nu scriu pentru surioara mea.

Am şi scris acest capitol, dar prost. Îl încep din nou.

Uneori îmi va povesti viaţa lui, alteori o voi ghici.

Îl pomeneşte pe Cristos cu orice prilej. Vacanţe. Diligenţa. El cară sacul.

Fotografiile lui.

Povestesc această carte ca un bărbat.

— Doamna Lepic era plină de prospeţime. Mă culcam cu ea fără s-o iubesc, dar cu plăcere.

Şi, în timp ce scriu, simt cum mi se topeşte inima.

Mă sfătuia cum să fac economii.

Marie [2] îl aţîţa, dar niciodată n-a putut face nimic, pentru că bătrîna intra mereu pe uşa dinspre grădină.

De ce m-aş jena să scriu această carte ? Jumătate din personajele mele au murit, celelalte vor muri mîine sau poimîine, şi nu din pricina cărţii mele.

Primei fete din viaţa lui îi spunea : „Cînd nu mă vei mai iubi, să nu-mi spui".

— Urcam în goană scara, ca s-o revăd mai repede.

— Şi eu ?

— Oh, tu ai venit fără voia mea.

— Nu mă simt jignit.

Nu l-am văzut muncind decît o singură dată.

— Flăcăii ăştia, aşa spunea despre miniştri.

Mă disprețuieşte pentru că nu par interesat de femei. Poveştile lui scabroase mă ruşinează mai mult decît pe el. Mă întorc, nu ca să rîd, ci ca să roşesc.

Vînătoarea. Scena de gelozie dintre el, Maurice şi cu mine.

---

[1] Soţul doamnei Lepic şi tatăl lui Morcoveaţă.

[2] Probabil o servitoare.

Pofta de-o chelfăneală în trei.

• Baïe ar vrea o balenă într-un borcan.

• Daţi-mi cîţiva peştişori roşii într-un borcan şi voi visa Orientul vostru. [...]

• Domnul Lepic. Insistă mult asupra afecţiunii sale pentru fetiţă. Poate că mă iubeşte tot atît de mult şi pe mine, dar insistă mai puţin.

— De atunci, nu-mi mai pasă de nimic.

Plăcerea obscură pe care o simt defăimîndu-l pe fratele meu cînd vine vorba despre el.

Teoriile lui despre fraţi.

• Felul acela de baie neaşteptată, emoţionantă şi caldă, pe care o facem la ideea morţii.

20 februarie. Domnul Lepic. Uneori, simt şi nevoia să mă blesteme. Dar pentru ce ? [...]

• Dacă aş putea avea curajul să le povestesc celorlaţi adevărul pe care n-am curajul să mi-l spun mie însumi !

21 februarie. Domnul Lepic. Apoi, hotărăsc să mă însor. Atitudinea lui. Se înfierbîntă. Cînd vine partea cu muzică, spune : „Da !" Cuvîntul „Destul !" nu s-a auzit, dar îl auzeam gîndindu-l.

— De vreme ce aţi aranjat totul fără mine...

În '70 era acuzat că a corespondat cu Bismarck.

Îl văd cu ochii copilului, apoi, ai bărbatului tînăr, apoi ai bărbatului matur. Moartea lui.

M-aş amuza să aflu că-i încornorat, că nu sînt băiatul lui.

Asta mi-ar explica multe, dar numai mie nu mi se întîmplă asemenea lucruri.

Pentru ca familia mea să prospere, n-ar trebui decît să fac contrariul a tot ce văd.

Ura lui faţă de preoţi.

Încerc să-i fac să divorţeze. Dialogul dintre mine şi el, în grajd, doar doamna Lepic ascultase la uşă.

Cîteodată mi-e frică să nu-mi cîrpească o scatoalcă sau să-şi descarce puşca în capul meu. [...]

• Da, natura e frumoasă. Totuşi, vacile nu trebuie să ne înduioşeze prea mult. Sînt şi ele ca toată lumea. [...]

• Femeie. După o mare durere, şi-ar pudra tîmplele ca să creadă lumea că a albit.

• Şi eu pun bani deoparte, dar nu de partea cea bună.

• Musset, un Rostand mai natural, dar va fi întotdeauna necesar tineretului. La treizeci de ani, îl înţelegi mai puţin. Nu că-i plicticos : e mai degrabă de neînţeles. Şi-apoi, în *Nopţile*[1] sale, poetul refuză să-i răspundă Muzei cu o mojicie de neiertat.

Şi-apoi, e vorba mai mult de-o poezie de virtuozitate. Orice fel de panaş e bun ! Ei nu simt nici măcar frica — pudică — de-a rămîne în pană.

Şi cîtă abundenţă mecanică de poet ! Ce de versuri ! Ce de versuri ca să spunem din cînd în cînd : „Asta-i frumos !“ [...]

28 februarie. Alceste nu-i decît un om care n-a reuşit în societate. Dacă ar fi indiferent, ar fi mai frumos, dar mai puţin interesant decît ca mizantrop.

Dacă regele i-ar spune : „Noi doi !“, dacă Célimène l-ar săruta mai întîi, dacă Oronte i-ar spune : „Ştiu că scrii versuri încîntătoare...“

• Datorăm virtuţile noastre neputinţei de-a avea vicii. [...]

• Folosim tot soiul de tertipuri pentru a ni se spune adevărul, dar nu fără a ne descoperi pentru a fi mînţiţi. [...]

• Fericirea nu ne face buni. E o remarcă pe care o facem cînd e vorba de fericirea altora.

• Nimic mai uşor de simulat ca dispreţul. [...]

• Nimic care să ne scîrbească mai mult de viaţă ca răsfoirea unui dicţionar de medicină.

5 martie. Problema este să placi publicului prin calităţi originale. Nimic mai uşor decît să fii un îndrăzneţ dezagreabil. [...]

11 martie. Îmi dă braţul, iar eu fac în aşa fel încît copacii de pe trotuar să ne despartă la fiecare pas.

• Mă întîlnesc cu Hervieu la Societatea Autorilor.

— Acum am prins seria cea bună, îi spun eu.

— Da, spune Hervieu. Am pronunţat numele dumitale la Academie în legătură cu premiile ce se acordă celor care nu le cer.

---

[1] *Les Nuits* (1835—1837), celebru ciclu de poeme de A. de Musset.

— Credeam că întotdeauna trebuie să ceri ?

— Nu. Dealtfel, trebuie să-ţi spun că numele dumitale n-a fost primit cu urale. Totuşi, Sorel [1]...

Şi-mi mai citează un nume.

— Bineînţeles, spun eu, n-aş fi cerut nimic, dar recunosc că 500 de franci fac plăcere oricînd.

— Oh ! e vorba de un premiu mai important. Academia le dă pe cele mai substanţiale celor care nu-i cer nimic ; dar cum tot nu l-am putut obţine...

— Mă copleşeşti. Mă simt prost.

— Oh ! Eu n-am nici un merit. Nu-i dezagreabil să rosteşti în legătură cu dumneata cîteva cuvinte, care nu pot fi decît alese şi nobile, despre viaţa, talentul, indiferenţa dumitale faţă de public, şi să ceri ceva pentru dumneata ; un premiu, o decoraţie, fie şi un fotoliu de academician.

Nu răspund că n-am obosit, că n-am chef să mă aşez.

Haida-de ! Nu-i bine ca timiditatea ta să treacă drept independenţă şi nici independenţa să devină şarlatanie. Fără s-o faci cu bună ştiinţă, ai devenit o ocazie grozavă de protecţie, cum spune Hervieu, pentru cei cărora le place să facă servicii. Caută să nu profiţi. Eşti, fără să vrei, un om cu noroc : îndepărtează-l politicos. Şi apoi, încearcă să nu primeşti nimic din mîini pe care nu ţi-ar face nici o plăcere să le strîngi dacă nu ţi-ar oferi nimic. [...]

• Să faci din Tartuffe un preot de ţară.

• Domnul Lepic. Era tatăl meu. Am avut o lungă viaţă comună. Am trăit cot la cot. A murit, şi nu i-am spus nimic.

Am moştenit de la el preferinţa pentru gustoasele supe dese şi fierbinţi.

• Anul acesta nu voi produce nimic : am degerat, astă iarnă.

15 martie. Dumnezeu. I-ai văzut fruntea sub tichia cerurilor ? [...]

16 martie. Să fim artişti ! Să nu ne pierdem vremea nici cîştigînd bani, nici făcînd pe consilierii municipali,

[1] *Albert Sorel* (1842—1906), istoric.

nici ca membri ai unei secţii a Ligii Drepturilor Omului. Taţii noştri n-aveau decît să cîştige bani. Dacă au cîştigat destul, foarte bine : mulţumesc ! Să-i cheltuim. Dacă n-au cîştigat destul, e vina lor : ei sînt vinovaţii.

În locul tertipurilor de om isteţ, a combinaţiilor de om practic, nu pierde ocazia să scrii un vers frumos sau o frază frumoasă.

Nici o corvoadă ! Această piesă proastă îţi va aduce 20.000 de franci, dar vei fi pierdut o *Povestire după natură* care putea să fie o capodoperă.

Dar nu mori cu un asemenea fel de-a judeca ? Nu, totul se aranjează. Mai pică o moştenire, mai tragi un loz cîştigător, îţi cumpără vreun englez condeiul.

Dar dacă, totuşi, trebuie să mori ? Foarte bine ! Mori. Prin moartea ta lumea va înţelege că mai bine mori decît să nu mai fii artist. [...]

• Fantec crede că însurătoarea preoţilor este obligatorie. Face o confuzie, fără îndoială, cu serviciul militar.

• Nu jur că am gust, dar dezgustul meu e foarte sigur. [...]

• A cunoaşte femeile fără a le fi amant e ca şi cum un pescar şi-ar închipui că se pricepe la peşti numai pentru că şi-a plimbat undiţa de-a lungul rîului.

• Ea îşi petrece zilele aşteptînd să audă soneria fericirii.

• Să-mi încarc bine fraza, să ochesc bine şi să nimeresc drept la ţintă.

• — Uită-te la el : e un soţ credincios.

— Da, dar nu-i pe lume om mai trist ca el. [...]

• Sînt cu totul de acord să te baţi în duel pentru a-ţi apăra onoarea, cu condiţia s-o ai. [...]

• O piele uscată şi netedă, o piele de lemn alb.

23 martie. Iubirea ucide inteligenţa. Creierul şi sufletul alcătuiesc un fel de clepsidră. Unul nu se umple decît pentru a-l goli pe celălalt. [...]

1 aprilie. Despre o umbrelă veche, spunem că ne-a împrumutat-o un prieten.

• Într-un evreu se văd cel mai bine defectele noastre.

• Rostand este admirabil prin faptul că are o sumedenie de admiratori şi nu vede pe nimeni. [...]

• Verişoara Nanette [1], apropiindu-şi scaunul de al meu :

— Dacă cineva ţi-ar fi spus : „Botează-ţi copilul şi se va vindeca", ce-ai fi făcut ?

— L-aş fi înşfăcat de umăr şi l-aş fi aruncat pe scări în jos.

Întotdeauna ea începe, şi-o ţine tot aşa pînă cînd, gata să plîngă, spune „Destul !"

— Nu-ţi faci datoria, îi spun. Trebuie să-ţi dai silinţa să mă converteşti.

Vrea să am pretenţia de a face binele.

— Eşti o ignorantă şi-o orgolioasă, îi spun eu.

— Va să zică tu nu crezi în Domnul nostru Isus Cristos, şi-atunci înseamnă că nu el a inventat botezul ?

— Nu ! Ioan l-a inventat, Aha ! nu-ţi convine, vezi ? Nu te ţin curelele la discuţia asta.

— N-am sub ochi cărţile sfinte, spune ea.

— Eu, în schimb, le am aici, spun atingîndu-mi fruntea. Ce mai ! iar ai pierdut partida.

Bălăceală enervantă. Ea se încăpăţînează în continuare, iar eu bat pasul pe loc. Ar trebui să-mi revăd ireligiozitatea. [...]

• — Viaţa are şi momentele ei bune ! spune domnul Vernet copleşit.

Secretul, îndoiala. Bietul om nu reuşeşte să afle dacă este încornorat. Chiar şi plăcerea lui Henri este inutilă.

• Fericirea nu-i chiar atît de ieftină. [...]

• Oricum ar fi literatura, întotdeauna e mai frumoasă decît viaţa. [...]

• Dacă nu poţi fi un geniu, fii un înţelept. Dealtminteri nu-i mai comod. [...]

• Într-adevăr, Guitry se ţine bine. Niciodată n-am avut asemenea afecţiune pentru cineva.

Îmi citeşte o scrisoare de la Mirbeau, în care se vede cum se întrec amîndoi în prietenie, cu formule.

Îmi povesteşte prînzul său de ieri, la un Rotschild. S-a servit un ou, un cotlet cît să mănînce un copil, destul, dar nu pe săturate, şi asta într-o opulenţă nemaipomenită şi insignifiantă, o opulenţă de oameni care pot mări cei patru pereţi ai unei camere cît să încapă în ea o gră-

[1] O rudă a lui J. R. care trăia la Chaumot.

dină. Un lucrător, cocoţat pe-o bîrnă, se uita la omul bogat, şi nu-l invidia. [...]

• Foarte frumos lucru să nu faci rău. Dar dacă ar mai trebui nici să nu te gîndeşti vreodată la rău !... [...]

• — Soţul dumneavoastră n-are nimic. Îşi închipuie doar că-i bolnav, spune medicul englez.

După cîteva zile, plină de încredere în acest mare medic, ea vine să-i spună :

— Soţul meu îşi închipuie că-i mort.

• Casa mea e de sticlă. Am pus doar cîteva covoare ca să nu se audă de afară.

• Boi. Coarnele le ies din frunte ca două cugetări frumoase. [...]

• Caii aleargă pe cîmpie, hipocampi pe-o mare verde. [...]

• Un bou se opreşte, citeşte : „Atenţie la tren", şi se depărtează. [...]

• Boi în jug, cu fruntea încoronată cu paie şi curele. [...]

• Dialogul morţilor.

— Tot dormi, tot dormi ?

— Da. Şi tu ?

— Şi eu. Dar nu ştiu ce am : nu mă pot trezi, dimineaţa. [...]

4 mai. Ei îşi închipuie că acţiunea în teatru înseamnă să faci să intre şi să iasă nişte oameni.

• Ah ! Fumul ăsta ! Dacă aş putea ridica acoperişul acestei case ca pe un capac, aş vedea o femeie aplecată peste o cratiţă, şi bărbatul într-un cotlon de umbră, îngîndurat, aşteptînd să fiarbă supa. [...]

• Ar trebui să facem pentru inimă ceea ce a făcut Descartes pentru minte : *tabula rasa*, apoi, o construcţie originală. [...]

• Gura, cuibul drăgălaş al vocii. [...]

• Nopatea, Philippe se scoală cîteodată şi se aşază la fereastră, dar nu ca să se uite la stele : ci pentru că îl dor dinţii. [...]

• Fiecare carte citită lasă o sămînţă care încolţeşte. [...]

• Dacă aş fi pasăre, nu m-aş culca decît în nouri. [...]

• Poate că sînt crengi pe care n-a poposit niciodată o pasăre. [...]

• Honorine, îndobitocită de mizerie. Cînd Marinette îi dă cîţiva gologani, nici nu mai mulţumeşte : ridică braţele şi-apoi le lasă să cadă pe şorţ. [...]

16 mai. Da ! Da ! Sînt cînd aşa, cînd aşa : trebuie să facem experienţe.

• Stinghereala pe care o simt cînd am strivit fie şi o gînganie. [...]

• Seara asta mi-o petrec privind rufăria gingaşă a nourilor care trec peste buzele palide ale lunii. [...]

• Cade grindina. Mare nenorocire ! Dar, după ce grindina s-a topit, ţăranului nu-i este milă nici măcar de el însuşi ; se aşterne iar pe muncă.

• Imaginaţia unui observator se atrofiază : este un organ inutil.

• Mă voi duce la ceruri în saboţi. [...]

• Philippe nu se poate abţine să nu rîdă cînd, după ce a făcut ce i-am cerut să facă, îi spun „mulţumesc".

• Să fac o antologie a lunii. [...]

• Mirosul de mort al trandafirilor. [...]

• Sădesc amintiri.

• Există cîte un Morcoveaţă şi printre puii de găină. Văd unul pe care maică-sa îl alungă de sub aripi, pe care îl ciuruieşte cu lovituri de cioc, probabil numai pentru că are o pată neagră aşezată anapoda după gustul mămicii sale.

• Sat despre care nici măcar ziarele departamentale nu spun nimic. Aici nu se întîmplă nimic. Niciodată vreo crimă.

• Mă întorc la ţară ca să-mi refac timiditatea.

11 iunie. Vaca. I s-a luat viţelul, aseară, pentru a-i fi dat lui Raymond [1], care îl va creşte. Ce-o să facă această mamă bună care nu se mai sătura să-şi lingă odrasla năclăită, mai degrabă dintr-un fel de lăcomie, fără îndoială, decît din simţ matern ?

Cînd se întoarce în grajd, aproape că aştept o criză. Adulmecă paiele în care fusese culcat viţelul şi mugeşte

[1] Locuitor din Chaumot, prieten din copilărie cu J. R.

încetişor. Mănîncă vreo cîteva fire de paie, care mai păstrează mirosul viţelului.

Dar iată, se deschide uşiţa ieslei. Deşi se întoarce de la păscut, mănîncă lacom fînul pe care i-l dă Philippe. Îşi mai cheamă viţelul, dar se lasă mulsă de Ragotte. I se dă nişte pîine, pe care o înghite.

Peste două zile nu-şi va mai aminti nimic. Simţămintele ei de mamă, aparent atît de profunde, vor fi dispărut.

Deja nu mai auzim nimic. [...]

• Anumite stări de prostraţie dau o idee plăcută despre dulceaţa morţii.

• Să le spun : „Oh ! sînt prea domn ca să intru la nişte ţărani ca voi !"

12 iulie. Doamna Lepic. Tot ce-am făcut mai adevărat şi poate mai spectaculos, este zidul plin de ochii şi urechile ei.

Va muri neschimbată.

Cum ajung în grădină, simte numaidecît şi o trimite pe Marguerite să vadă.

Cînd mă apropii de casă, aud scîrţiind fereastra care se întredeschide, şi ochiul şi urechea se lipesc de deschizătură.

Îşi bate capul să găsească ceva de spus. Cu vocea ei aspră, stridentă şi seacă precum un foc de puşcă, strigă, pentru ca tot satul să afle că mi-a spus ceva.

— Jules, Marinette a ieşit chiar adineaori. Te-ai întîlnit cumva cu ea ?

— Nu.

Ah ! acest „nu" care-mi scapă ca o silabă de plumb este tot ce pot să-i spun mamei mele care în curînd va muri. Trec. Ea, cu faţa lipită de gratii, rănită, neputincioasă, nu se retrage imediat. Încă nu închide fereastra, pentru ca vecinii să-şi închipuie că am stat mai mult de vorbă.

De cîte ori n-o fi avut tata chef s-o strîngă de gît cînd ea îi intra în odaie să ia vreo cîrpă din dulap ! Apoi ieşea, intra iar ca să pună cîrpa la loc. În cele din urmă, tata sigilase dulapul. [...]

• La Gloriette. Ce văd de pe banca mea :

un drum ; canalul, bazinul şi micul său port, lemne, ţigle, cărbune, nisip ;

un drum care se întretaie cu cel ce trece prin faţa porţii ;

Yonne, moara, castelul printre pinii şi plopii din jurul său, calea ferată îngustă, clopotniţa şi cîteva case din Chitry ;

islazurile, copacii, cîmpurile, şi, coborînd pe Yonne, colţul unde pescuiesc ;

Marigny şi clopotniţa sa, Sauvigny şi ferma foarte aproape de cer ;

un copac singuratic pe un cîmp, o pădure în stînga, o pădure în dreapta, o vîlcea împădurită prin care curge Yonne, încă un sat, destul de depărtat, ca să-i uit mereu numele ;

la orizont, cîteva coline printre care se înalţă, despicat în două ca o furcă, dealul Mont-Sabot din Chitry, cerul şi toate fanteziile lui de nouri.

În stînga, şcoala din Chaumot, o fermă, stivele de lemne de pe canal, tufele de cucută, cîmpul Bargeot unde vînez, pajişti cu boi ;

un pîlc de căsuţe care nu se sfiesc să se cheme Beauregard, nişte cîmpuri, ogoare, păduri de mesteceni printre care deosebesc Guermenay, dealul din Asnan, şi iarăşi cer. [...]

• Cine călătoreşte mult nu reţine mare lucru.

• — Cine ştie dacă nu sîntem nişte morţi ?

— Cum adică ?

— Da, nişte morţi într-un soi de Purgatoriu, care nici nu-şi mai amintesc măcar de viaţa lor. [...]

• Din satul meu pot privi sufletul omenesc şi o furnică. [...]

• Ca un cîine care se opreşte din lătrat ca să caute un purice în blană. [...]

• Da, mi se schimbă chipul odată cu părerile mele despre oameni. [...]

• Arcul de triumf al ţăranului este curcubeul.

• Sînt tot atît de interesanţi ca nişte albine degenerate.

• Unei femei care tocmai a cîntat o oră la pian :

— Vă place muzica, doamnă ? [...]

• Calul orb merge de-a curmezişul, dar nu părăseşte *vîrtosul* drumului. Nu se miră decît de sonoritatea podurilor : se opreşte, cuprins de frică. [...]

• Potîrnichi. Măcar de-aş putea să le urăsc, înainte de-a le ucide.

Vai ! Ponge [1] e şi mai vanitos decît mine.

• Nouri. Am văzut unul care încerca să se strecoare în spatele lunii. [...]

• Mă uit în sfîrşit la animale pentru a-mi verifica *Povestirile după natură*. [...]

• Cînd devii sărac, devii bun.

• Apa visează un plop. [...]

• Cînd călătoresc, plăcerea mea este să privesc şi să nu văd nimic. [...]

• Titlu : *Istoria Franţei povestită de nepoţii mei.* [...]

31 august. Există fricosul care se uită sub pat, şi fricosul care nici măcar nu îndrăzneşte să se uite sub pat. [...]

• Curci, burdufuri negre cu peceţi roşii.

1 septembrie. O potîrniche rănită cade pe cîmpul de cartofi şi inima noastră bate, ca la un iepure.

O baltă : crapi mici de un deget sar în aer ca nişte bobîrnace. Două broaşte, una verde, cealaltă aproape albastră, pe-o bucată de lemn, neclintite, parcă fascinate de un şarpe nevăzut, sau aşteptînd vreun ştrengar care să-şi încerce dibăcia.

Răsuflarea fînului din şura deschisă.

Un şarpe frumos, verde, galben şi alb, ţîşneşte prin stuf, pe apă. E o mîngîiere gingaşă pe pîrîu. I-am retezat capul. De ce ? Era o găteală a pajiştii, jucăria ei, poate chiar mîndria ei. [...]

• Sînt momente cînd simt, în Philippe, un duşman care se trezeşte dintr-un somn adînc.

• Honorine [2] a împlinit optzeci şi şapte de ani, dar nu poate spune ce vîrstă avea fratele ei care a murit nu de mult.

---

[1] Poetul *Ponge*, agricultor, ziarist local şi poet nivernez, din piesa *L'Oeil clair* (Ochiul limpede) de J.R. Modelul său se numea *Joseph Morin*.

[2] Locuitoare din Chaumot.

12 septembrie. În ceaşca mea, cafeaua nu arată decît gîndurile mele negre. [...]

• Castelul întunecat, cu o singură luminiţă care îmi ademeneşte visele ca pe fluturi.

• „Cer" spune mai mult decît „cer albastru". Epitetul cade de la sine, ca o frunză moartă.

Limba are înfloririle şi iernile ei. Există stiluri despuiate ca scheletele copacilor, apoi vine stilul înflorit al şcolii frunzişului, stufosului, hăţişului. Apoi, astea toate trebuie tunse.

• Nu treziţi durerea care doarme. [...]

16 septembrie. Lene ? Da. Dar ce plăcere subtilă să trăieşti avar cu reveriile tale, să nu le împrumuţi nimănui !

• Încă de pe vremea primei noastre comuniuni, simţea în el un oarecare iz de fermă. La spălător, în fiecare dimineaţă, se spăla pe cap cu apă multă. A observat că în felul acesta i se îngălbeneşte părul.

Să revezi un om pe care l-ai cunoscut îndeaproape acum douăzeci şi unu de ani !

Era afectuos, silitor şi drăguţ. Cînd îi spuneam : „Pun prinsoare că te sărut !", răspundea : „Mi-ar face plăcere". Şi-atunci, treaba asta nu mai avea nici un haz : nu-l sărutam.

Nu venise nimeni cu el la prima lui comuniune. L-am „scos" cu mine.

A cinat la doamnele Millet [1]. Niciodată nu mai văzuseră pe cineva mîncînd atît de mult.

Schimbam între noi bileţele, un petec de hîrtie îndoit în două, cu adresele noastre.

Aceste amintiri gingaşe şi copilăreşti sînt cam jenante cînd nu eşti poet. Numai poetul nu roşeşte că a fost la vîrsta cînd spunea şi făcea pozne. Dar trebuie să riscăm asemenea întrevederi : au un gust acru şi fixează limite. Numai singur poţi retrăi trecutul. În doi, lipseşte acordul.

Cît s-a schimbat ! Ba nu ! Eu m-am schimbat. El s-a oprit şi n-a mai clintit. Numai de amintiri nu le arde lor ! Trebuie să-şi îngrijească vitele. [...]

[1] „Pensiunea domnişoarelor Millet", pe vremea cînd J.R. era elev.

17 septembrie. Aud stridiile căscînd.

Şi tropăitul muştelor pe geamuri.

• Tunet. Se aud paşi. Cineva umblă, acolo sus ! [...]

• La masă, Philippe îşi şterge mustaţa cu o coajă de pîine.

• Rîndunelele în smoking. [...]

• Castana, ariciul fructelor.

• Nu ştiu nimic despre oameni, da oamenii nu mă ştiu. [...]

• Femeie în rochie de seară, adică goală.

• Ei îşi propun să trăiască de la şaizeci de ani încolo. [...]

• — În societatea dumneavoastră nu se plictiseşte omul, spune Ragotte căscînd de-i trosnesc fălcile.

• Colegul de la prima comuniune.

Nu l-am văzut de mai bine de douăzeci de ani. Gara din Urzy, nimeni. Ies. Văd un docar, un cal arătos, un bărbat tînăr cu fetiţa lui. El este. În trăsură, mă uit la el pe furiş : haine de doc, pantofi grei de culoare galbenă. Conduce cu eleganţă. Regăsesc surîsul şi aud vocea de acum douăzeci de ani, care a rămas tot scăzută, surdă, repezită. Unele cuvinte nici nu le înţeleg.

Intrare într-o curte de fermă îngrijită. Nimeni pe peron. Intrăm în bucătărie. O fi slujnica ? E nevastă-sa. Pe unde dracu îşi caută ăştia asemenea neveste ! Slută, ştearsă, ciufută, cu un smoc de păr pe obraz. Cum spune el, unii vor bogăţie, alţii, frumuseţe. El n-a vrut frumuseţe. Stingherealã de-a-mpicioarelea, cu pălăria în mînă. Hai să vedem ferma ! Îi cer explicaţii pe care nu le ascult, şi repet întrebările. Nu sînt chiar atît de deştept pe cît îşi închipuia.

La masă ! Din politeţe sau din economie, au strîns rogojina de paie, aşa că stau cu picioarele pe lespezile reci. O slujnicuţă drăguţă. Nu te aşezi unde vrei. Locul meu e acolo, dar trebuie să-mi duc scaunul. Vin alb sau roşu, pui cu ciuperci, ridichi albe şi unt, apoi porumbei într-un sos atît de limpede, că ai spune că sînt lişiţe. Cum fetiţa e cam gălbejită, prescriu chinină şi untură de peşte.

Îl felicit pentru succesele lui de fermier.

— Îţi iubeşti meseria ?

— N-aș schimba-o nici dacă mi s-ar tăia o ureche. Dar după ce porți acolo la butonieră, văd că și ție-ți merge bine.

Își va închipui că n-am vrut să mă întîlnesc cu el decît ca să-i arăt decorația.

Scuipă în batistă ; oricum e mai bine decît pe jos.

Cum mă căznesc să fiu băiat de viață :

— Te credeam mai serios, spune el. Îmi spuneam : „Scriitor înseamnă gînditor. Tot timpul se gîndește la ceva".

Să fi vrut și n-aș fi putut fi mai prost înțeles de el. Obscuritatea mea este atît de deplină în ochii lui, încît nici nu mă mîhnește. Neputînd să-i trezesc vreun interes pentru lucrările mele, mă interesez din răsputeri de munca lui.

— Ia zi ! Ești un om fericit.

— Da, spune el, muncind.

A trăit patru ani singur, în această fermă, cu o slujnică la vite și o fată în casă. Nu se va odihni niciodată : ar muri de plictiseală. Va avea o fermă ceva mai mică, atîta tot.

— Ca și tine, spune el. Acum, scrii cărți groase. Cînd ai să fii bătrîn, ai să le scrii subțiri.

Un obiect de artă pe masa din sufragerie. Îl cîntăresc ca un cunoscător : Ce pot risca ?

Vitele lui au febră aftoasă. Le scoală lovindu-le cu piciorul între fese, sau înțepîndu-le spatele cu vîrful cuțitului.

Nici o carte. Dacă are cumva niscai cărți, atunci le ascunde bine ; dar a fost primul din departament care și-a cumpărat o secerătoare-legătoare, adusă din America.

La masă, fetița lui nu scoate o vorbă.

— Niciodată, nu-i așa, spune el. Ah ! Dacă ai auzi-o cum vorbește de obicei...

Habar n-are de politică.

— Noi ceștilalți, spune el, nu ne gîndim decît la frăncuțul nostru.

Nici un fel de contabilitate. Totul e în cap.

Și niciodată vreo întrebare despre dragoste.

Mîini și unghii care se păstrează curate prin muncă. Fumează stîngaci, fără dezinvoltură, țigări gata făcute.

Sîntem foarte deosebiți, dar cîinii noștri seamănă leit.

Vîntul care știe să întoarcă paginile și nu știe să citească. [...]

• Nuca, două urechi lipite față-n față.

28 septembrie. A visa înseamnă a gîndi sub clarul de lună, al unei luni interioare.

• Titlu pentru un volum cu *Notațiile* mele : Golgoluț. Gol.

29 septembrie. Ponge apare azi-dimineață la ora dejunului și-mi aduce o umbrelă de țărancă pe care, fără să mă gîndesc, îl rugasem să mi-o caute.

Poate că ucid un poet. Îi spun :

— Îți place poezia. L-ai citit pe Lamartine, pe Musset...

— Pe Alfred de Musset mai ales, spune el.

— Dar versurile dumitale sînt stîngace. Ești poet prin chemare, prin firea dumitale, din instinct, dar scrii niște versuri șchioape. Trebuie să le revezi, din punct de vedere prozodic. N-ai vreun tratat de versificație ?

— Ba cred că da, spune el. Am eu ceva de genul ăsta undeva într-un dulap.

— Folosește-l, nu te rușina. Și-apoi, versurile dumitale sînt demodate.

— Ca să vă spun drept, mie nu-mi plac versurile de astăzi.

— Da, dar...

I le restitui pe ale sale spunîndu-i :

— Dealtfel, fiecare face poezii mai ales pentru sine.

— Da, spune el. Nimeni nu mă obligă să le public. Eu sînt agricultor etc. [...]

Personajul mă înduioșează, dar sînt într-una din zilele mele de cruzime. Nici măcar nu-l reține la prînz. Mă plictisește. Ar însemna să pierd o seară de reverie. Ezit. Un amănunt mă hotărăște : observ în urechea lui, în adîncul unei cute, niște pămînt pe care nu s-a ostenit să-l spele.

Și, pe măsură ce sînt mai crud, el se străduiește să cîștige bunăvoința doamnei, a copiilor.

La ora unu fără un sfert, bietul poet zdrobit se va întoarce acasă unde nevastă-sa nu-l mai aşteaptă, mărşăluind o jumătate de duzină de kilometri ca să mănînce o coajă de pîine.

Las-că prea e înfumurat. Aproape că se laudă că nu şi-a terminat liceul. Vrei să fii drăguţ cu oamenii : şi-o iau în cap. Binevoieşte să-ţi fie milă de ei, dar în aşa fel încît să şi simtă !

Şi s-a sculat cu noaptea-n cap să scoată vacile la cîmp ca să poată veni la mine. Totuşi nu puteam să-i spun că are talent ! Nu !' Dar puteam foarte bine să-l opresc la prînz.

• Să pun toate aceste notaţii în formă de dialog.

1 octombrie. Şi acum, sigur de proza mea, aş vrea să scriu versuri.

• Atît de matinali încît ai spune că îşi pregătesc munca noaptea. Soarele găseşte pe cîmp plugul, ţăranul care scoate cartofi, pe cel care păzeşte vacile sau oile.

• Cartofi care se usucă pe jos goi puşcă.

• — Cine va spune complicaţiile, poezia încîlcită a unui gard viu ?

— Eu.

4 octombrie. Capus îi dispreţuieşte pe cei care fac caz de un adjectiv prost plasat. Dar, potrivit locului său, aici sau acolo, un adjectiv suprimă un defect sau o calitate. Adjectivul este omul însuşi.

• Toamnă. Pe un cer neclintit trec două rîndunele întîrziate.

8 octombrie. Bătrînele n-au nimic, în afara taclalelor plîngăreţe despre morţii lor. Bătrînii au tutunul, guta. Cînd stau de vorbă, nu discută neapărat lucruri triste.

14 octombrie. Întoarcere la Paris. Despre acest ratat, nevastă-sa crede că a început să înnebunească. Merge la biserică, posteşte vinerea, o jumătate de viaţă şi-o petrece cu preotul, cealaltă, citind cărţile preotului şi lucrînd, singur cuc, încuiat. A avut curiozitatea să vadă ce face de fapt : a găsit nişte pătrăţele de hîrtie pe care erau scrise cuvinte ilizibile.

Începe să-l urască. Ar fugi de acasă dacă n-ar fi măritată, şi spune despre el că-i atît de laş încît ar urma-o.

Dacă ar fi sigură că-i mai puternică decît el, l-ar zgîria, l-ar bate. Îl hrănește.

După ce a vîndut totul ca să trăiască, s-a hotărît să deschidă o casă de croitorie. Cînd i-a împărtășit acest proiect, el i-a spus : „De mult ar fi trebuit să faci asta". Îi spune : „Tu nu poți ști ce înseamnă munca unui om ca mine".

Ea nu spune : „Soțul meu". Spune : „El !" cu dispreț și furie.

Acum, el găsește că mașina de cusut și lucrătoarele ei fac prea mult zgomot. Ea îl împiedică să muncească.

• Honorine. Uneori, noaptea, în așteptarea zilei care nu mai vine odată, se scoală, se așază pe marginea patului și începe să cînte.

• Un șoim se năpustește asupra unei potîrnichi roșii. Potîrnichea țipă. Șoimul urcă iar din cauza vînătorului care a auzit, dar după ce i-a arătat unde e prepeliță.

• Sînt colțuri triste de peisaj unde, dintr-odată, vînătorului i se face frică de pușca lui.

• Prin ce este inferioară durerea lemnului care arde, durerii peștelui scos din apă ?

• Un cîine atît de obosit, că nu mai știe cu care labă să calce mai întîi. [...]

• Toulouse-Lautrec zăcea în pat, pe moarte, cînd tatăl său, un bătrîn original, vine să-l vadă și se apucă să prindă muște. Lautrec spune : „Bătrîn imbecil !" și moare. [...]

• Nu, mulțumesc. Îmi petrec seara cu mine însumi. [...]

21 octombrie. Nu mai este femeia frumoasă prin ea însăși ; este o frumusețe la care participă numeroși lucrători. [...]

23 octombrie. Este cea mai credincioasă nevastă : nu și-a înșelat nici un amant. [...]

28 octombrie. Poate că se va spune despre mine : „Era un simplu om de litere care n-avea acasă nici electricitate, nici telefon".

• — Sînt atît de puțini oameni de talent ! spune Bernard.

— Doi, trei, cel mult.

— Vreau să spun oameni cu darul invenţiei. Acest cuvînt vine de la *invenire*, a găsi. Dumneata găseşti adevărul acolo unde vecinul dumitale nu-l vede.

— Da, eu creez adevăr nou. Fără facultatea mea de a-l vedea, ar rămîne lucru mort. Căci observaţia înseamnă invenţie.

— Te limitezi, totuşi, prea mult, spune el.

— Adevărat, şi cîteodată mă închid într-un cerc atît de strîmt, încît lucrez doar pe cîteva cuvinte. Dar dintr-asta iese ceva, şi nu găsesc acest ceva nici în cel mai amuzant vodevil.

Scrisoare către prietenă. Aş vrea să-ţi spun gingăşia acelor degete nevăzute care îmi cîntă din harpă pe inimă. [...]

• Să fac altceva ! Ca să-mi spui că nu valorează cît ceea ce am făcut ? [...]

• Numai adevărul se schimbă. Imaginaţia noastră se repetă mereu. Nimic nu seamănă mai mult cu o piesă bine făcută decît altă piesă bine făcută. [...]

• De cîte ori, cuprins de-o nesfîrşită tristeţe, îi spuneam caterincii care s-auzea în curte la mine : „Mai cîntă ! Mai cîntă !...“ [...]

• Mania mea de-a poza în faţa femeilor ca neaventurier.

2 noiembrie. Sada Yacco [1] în *Doamna cu camelii* din Japonia.

Un realism care la Paris n-ar merge. Ultimele horcăieli ale unei ofticoase. Ai spune că „varsă“. Scuipă sînge, sub zăpada care cade, uneori şi cheaguri. Se face că scuipă într-un soi de carte japoneză. O deschide, dar sîngele fiind ceva mai departe, trebuie să întoarcă foaia. Cînd moare, stînd în picioare, îi curg bale de sînge. Parcă ar avea menstruaţie din toate părţile.

Japonezii îşi taie foarte bine beregata. Totuşi sîngele ţîşneşte cam prea repede.

[1] Actriţă japoneză, care, împreună cu partenerul ei Kawakami, a jucat la Paris în piesa *Kosan*, o transpunere japoneză a *Doamnei cu camelii*.

Multă mimică. Simți că își îngrijesc astfel jocurile de fizionomie deoarece cuvintele trebuie să fie insignifiante.

Decoruri copilărești. Un salon de restaurant inacceptabil chiar și pentru un cantonier.

Și-apoi, toți, chiar și amantul bogat, par niște sărăntoci, și ai spune că se îmbracă în mătăsuri pentru că n-au stofe.

Spectacol pueril, și nici cine știe ce drăguț.

Sada Yacco plînge bine, dar cu prea multe smiorcăieli.

Un amănunt drăguț : în timp ce mama tușește, copilul o mîngîie ușor pe spate.

Rîd oare, sau rînjesc ?

Guitry-ul bandei pare un argat.

Și ea scrie, scrie „aproape tot atît de repede ca dumneata", îi spun lui Bernard.

Locuința bogată se recunoaște prin aceea că, înainte de-a intra, toată lumea își lasă încălțările la ușă.

Muzica lor : un acompaniament pentru păsări. [...]

• Barrès, un geniu fermecător, înfășurat în prea multă foiță. [...]

6 noiembrie. Fantec. Ieri, comentîndu-i-l pe Ovidiu, m-am înfuriat atît de tare că l-am făcut imbecil și m-au apucat durerile de cap și de gît. Am petrecut o noapte absurdă. Pe Fantec l-a durut burta și s-a sculat de cîteva ori. Am și început să am remușcări.

— Nu trebuia să-l trimiți azi-dimineață la școală, îi spun Marinettei.

Simt că vrea și ea să-mi spună ceva. Spune în cele din urmă, cu ochii în lacrimi.

— Ascultă, cred că prea strigi la el. În locul lui, aș fi năucită, și precis că băiatul se fîstîcește.

Cînd Fantec se întoarce de la școală, îi spun :

— Mama ta crede că prea strig la tine. Dacă asta te paralizează, spune-mi-o sincer. Îți vorbesc ca un prieten. Vreau să scot din tine un bărbat, și sînt hotărît să fiu totdeauna loial, drept, și nu să folosesc cu tine o autoritate pe care nu mi-o recunosc. Ți se pare că strig prea tare ?

— Oh, nu ! răspunde el.

— Cîteodată, furat de dorința de-a te face să înțelegi, îți spun : „Te uiți ca un gogoman, ca un idiot !“ Te simți jignit ?

— Oh ! nu.

— Ai zis odată o frază, un „De unde să știu eu !“ care mi-a sunat aproape ca o revoltă. Revoltă să fi fost ?

— Oh ! nu.

— Cînd îți spun : „Mă scoți din sărite !“ îmi vine să arunc cît colo toate cărțile tale și să te las baltă. Ți-e frică atunci ?

— Oh ! nu.

— Îți dai seama că dacă-mi ies așa din fire, o fac spre binele tău ?

— Oh ! da.

— Și dacă strig, strig pentru că am o voce puternică, sîngele iute, și-aș vrea să-ți transmit elanul meu pentru studiu. Asta te neliniștește cumva ? Nu ți-e teamă că pierzîndu-mi cumpătul aș putea să te lovesc ?

— Oh ! nu.

— Vezi ! îi spun Marinettei, care ne ascultă uimită și înduioșată.

— Atunci, nu mai înțeleg, îi spune ea lui Fantec. De ce nu răspunzi la niște întrebări la care aș putea răspunde și eu, care nu știu nici latină, nici elină ?

— Nu știu, spune Fantec.

Și Marinette, emoționată de ceea ce am făcut — i-am vorbit fiului meu ca un bărbat care nu așteaptă decît să se căiască — prinde un pic de ciudă împotriva lui. Într-adevăr, comunicarea dintre un tată și fiul său este anevoioasă cînd tatăl nu vrea să fie stăpîn cu prețul unei nedreptăți. Fantec însă nu pare nici măcar emoționat de această scenă.

— Și cu durerea de burtă cum rămîne, spun eu, nu-i din cauza mea, nu ?

— Oh ! nu, tăticule.

— Și cînd îți muști buzele, nu ți le muști pentru că-ți vine să plîngi și te abții ?

— Oh ! nu.

— E doar o deprindere, nu ?

— Da.

— Bun ! Du-te şi învaţă. Vezi ? îi spun Marinettei.

— Nu înţeleg, spune ea, dezolată. Dar pe tine te înţeleg, zău !

Profit de ocazie ca să-i spun că uneori mi se pare cam aspră cu Baïe; că eu, numai cît îmi aduc aminte de iarna trecută [1], şi nu mai pot să-i fac nici un reproş.

— Oh ! eu aspră ! spune Marinette. Atunci, nu voi mai îndrăzni să-i spun nimic.

Poate că aceasta este suprema lecţie a lui Morcoveaţă, ultima lui încercare. În educarea copiilor săi, va încerca să facă exact contrariul celor făcute de doamna şi domnul Lepic, şi fără vreun folos : copiii lui vor fi tot atît de nefericiţi ca şi el pe vremuri.

Fondul acestui copil este o indiferenţă onestă, sau poate că-şi închipuie că-i bine să vadă o intenţie bună în tot ce fac eu, chiar şi-n pandaliile mele.

Oare familia pe care am creat-o eu o să-mi dea, în literatură, tot atîta cît cea care m-a creat ?

Ah ! e greu să fii om ! [...]

7 noiembrie. Bunătatea mai are şi ceva neasimilabil. Fructul e gustos, dar sîmburele e amar.

• Jur că n-am admirat şi nu admir cu toată tăria decît un singur om : Victor Hugo. *Ultima jerbă* [2] va apărea în februarie 1902 : tot ce vreau, e să trăiesc pînă atunci. [...]

• O iubesc, o iubesc, desigur că o iubesc, şi cred că o iubesc sincer pe nevasta mea, dar în tot ce spun marii îndrăgostiţi : Don Juan, Rodrigue, Ruy Blas, nu-i un cuvînt pe care să-l pot spune nevestei mele fără să rîd.

12 noiembrie. Pe trotuar, la ora două dimineaţa.

— Şi cum stai cu *Domnul Vernet* ? spune Guitry.

— Nu mai merge. Nu, nu-i ceea ce vreau eu.

Îi povestesc încîlcit.

— Ascultă, îmi spune el. Încrederea trebuie să pornească din dumneata. Nu vreau să-ţi insuflu o încredere artificială, dar ceea ce povesteşti nu pare deloc rău.

---

[1] Cînd Baïe a fost foarte bolnavă.

[2] *Dernière Gerbe* (1902), culegere postumă de poezii de V. Hugo.

O iau de la început, și încet, încet, ciopîrțind piesa pe care nici nu mi-o amintesc măcar, îl fac s-o simtă.

— Dar e ceva încîntător.

O și joacă. Eu reiau amănuntele.

— Dar e mai bună decît Morcoveață ! Și, totuși, știi doar...

Pare sincer. Emoția care m-a cuprins a trecut în el. În ochi i s-a aprins o scînteie.

— Bine, îi spun eu. O să revăd și-ți spun eu în două trei zile.

Am avut un moment bun. Îi povestesc Marinettei, care se ridică din pat în capul oaselor și spune :

— Eram sigură. Îmi pare grozav de bine !

Și-mi continui munca în vis.

Dimineața, totul s-a și ofilit. [...]

• Să-mi fac cinci dosare... pînă la moartea mea : 1, religie ; 2, politică, adică probleme sociale ; 3, morală, adică viață interioară, fericire ; 4, arte, adică literatură ; 5, tot ce pot asimila din știință. [...]

• Cele mai pătimașe discuții ar trebui încheiate întotdeauna cu următoarele cuvinte : „Dealtfel, curînd vom muri".

• Să lucrez indiferent ce, numai să lucrez. Să scriu un cărțoi de 600 de pagini pe care să-l intitulez *Etruscii.*

• Este exasperant să nu fii Victor Hugo ! [...]

• Cu toate actele bune din piesele proaste în trei sau cinci acte care se joacă în momentul de față, s-ar putea face o capodoperă.

• A avut recent o piesă interzisă de public. [...]

• O singură dată Victor Hugo n-a făcut nici o impresie asupra mea : cînd l-am văzut. Asta s-a întîmplat la reluarea piesei *Regele petrece* [1]. Mi s-a părut bătrîn și destul de scund, cam așa cum ni-i închipuiam pe cei mai bătrîni membri ai Academiei, care trebuie să fie plină de asemenea bătrîni. Mai tîrziu, i-am cunoscut pe Georges și Jeanne Hugo. Nu înțelegeam că ar putea adora alt zeu în afara lui.

[1] La Comedia franceză, în ziua de 22 noiembrie 1882.

I l-aș sacrifica pe La Fontaine, i-aș sacrifica pasiunile mele.

O seară întreagă, Rostand și cu mine, am repetat acest vers care este o pictură extraordinară :

Il avait les cheveux partagés sur le front [1].

N-aș fi în stare să leg patru fraze pe care să i le spun despre el.

Și sînt cărți de-ale sale pe care nu le-am citit.

Pot face glume pe seama lui Dumnezeu, a morții : n-aș putea glumi pe seama lui. Nici un cuvînt de-al său nu mi se pare ridicol.

Am citit tot felul de gînditori : mă fac să rîd. Toți umblă cu fofîrlica. Nu știu dacă Victor Hugo este un gînditor, dar produce o asemenea impresie asupra mea, încît, după ce am citit o pagină de-a lui, încep să gîndesc frenetic, cu mintea larg deschisă.

Cred că nu m-aș fi încumetat niciodată să-i mărturisesc că scriu.

Dacă mi s-ar spune, și mi s-ar dovedi, că Dumnezeu nu există, m-aș resemna. Dacă Victor Hugo n-ar mai exista, lumea în care găsesc frumusețea ce mă îmbată s-ar preface în beznă.

Faptul că l-am văzut pe Victor Hugo nu l-a compromis deloc în ochii mei pe Victor Hugo, dar mi-a fost ciudă pe mine că nu m-am entuziasmat destul pentru a-l vedea atît de mare, un minut, în ciuda micii sale forme omenești. Ieșea la brațul nepotului său.

Înțelesul pe care îl dau numelui său nu-i cu nimic mai prejos decît cuvîntul „Dumnezeu". El istovește toată puterea mea de adorație.

Să-l critici pe Hugo ! Ce-mi pasă că, privind un asfințit de soare, știu că soarele nu se culcă, și că pămîntul se învîrte în jurul lui ? Ce-mi pasă că, citindu-l pe Victor Hugo, știu că scrie așa sau altminteri ?

Cînd eram mic, i-am spus bunicului : „Ce fericire pentru ei că au un astfel de bunic !" Și bunicul, care nu s-a simțit deloc jignit, a spus da, ca mine.

---

[1] (Cristos) Avea părul împărțit pe frunte (Victor Hugo : *La Fin de Satan*, III, *Triumful*).

22 noiembrie. Ce ciudată e dorinţa artistelor de a fi femei cinstite ! Dar, doamnă, cinstea n-ar avea nimic de cîştigat dacă s-ar generaliza. Cinstea e un talent, o artă, ca şi arta dramatică. Marinette este o femeie cinstită, şi-i foarte bine că este ; dar nu v-aş fi deloc recunoscător dacă aţi vrea să fiţi ca ea, tot aşa cum ei nu i-aş permite să încerce să mă uluiască prin calităţi de actriţă.

Dumneata, femeie cinstită ! Ce idee bizară ! Îţi închipui cumva că în clipa cînd partenerul dumitale te ţine în braţe, te sărută pe umăr, pe gură, eu nu mă gîndesc la altceva decît la cinstea dumitale şi-mi spun : „Actriţa asta e plină de talent, şi pe deasupra e şi-o femeie cinstită" ? Nu există virtuţi necesare pentru toată lumea : există găteli care vin bine sau nu persoanei în cauză. Ţin la cinstea nevestei mele pentru că i se potriveşte. Dacă nu m-aş putea lipsi de cinste, nu m-aş apuca să mă însor cu o actriţă, pentru că ştiu bine că, în această artă de-a fi cinstită, chiar blindată de-ar fi din cap pînă în picioare şi tot n-ar putea fi niciodată decît mediocră. [...]

• Satul meu este mina mea de aur.

• O muscă este mai murdară iarna decît vara. Se pare că rămîne lîngă noi nu din cauza căldurii, ci din cauza mirosului nostru de putregai. [...]

• Bernard povesteşte. Un ovrei vrea să-şi vîndă blana.

— Dar pute ! spune cumpărătorul.

— Nu ea, răspunde ovreiul. Eu. [...]

• Cînd lucrezi, greul e să aprinzi lămpiţa creierului. După aceea, arde ea de la sine.

• Dă-i înainte ! Talentul e ca pămîntul. Viaţa pe care o observi nu va obosi niciodată producînd. Ară-ţi cîmpul în fiecare an : va rodi an de an.

30 noiembrie. Cînd nu sînt foarte original, sînt cam prost.

• Şi s-o mai slăbim şi cu „farmecul puţin trist al lucrurilor ofilite" ! [...]

• La Barnum [1]. Oboseala care mă cuprinde cînd vreau să urmăresc cele trei piste.

---

[1] Celebrul circ al americanului *Phineas-Taylor Barnum* (1810—1891).

Arta înseamnă neobișnuitul. Or, dacă alături de un elefant magnific, ni se mai arată o duzină, aproape tot atît de frumoși, primul nu mă mai impresionează.

Nici un artist autentic n-ar accepta să rămînă în această mulțime.

Cîțiva monștri. Cel mai impresionant : cei doi copii sudați printr-o legătură de mușchi. Privindu-i, cazi într-o visare ciudată. [...]

• Anatole France, un om care scrie prea mult grecește, previzibil vreau să spun. Ești prea liniștit, cu el : nu tragi nădejde să dea greș.

• Da, îmi port decorația. Trebuie să avem curajul slăbiciunilor noastre.

• Bătrînețea vine brusc, ca zăpada. Într-o dimineață, la trezire, vezi că totul este alb. [...]

• Crengi atît de subțiri, încît ultimele frunze par suspendate în jurul copacului. [...]

• Mama, în fotoliul ei, lîngă sobă. Cum mă vede, face : „oh ! oh ! oh !" Mă sărută apăsat. Vai ! obrazul acela moale care nu mi se pare obrazul unei mame ! Și, numaidecît, începe să turuie. Cînd plec, mă însoțește pînă la poarta grădinii pentru ca vecinii să vadă bine că am fost la ea. Îmi spune la revedere de nenumărate ori. Am ajuns în dreptul crucii, și ea tot mai vorbește. Nu mă încumet s-o privesc. Și-acum mă tem de ochii ei reci, lucioși și tulburi. [...]

• Nu mai e în stare s-o învețe pe fetița lui catehismul. Nevastă-sa cîștigă te miri ce, se spetește în atelierul ei de croitorie și poartă lenjerie făcută din bucăți, dar el spune :

— E foarte fericită, face o treabă care se vede. Eu muncesc mai mult, dar ceea ce fac eu nu se vede.

Și, într-adevăr, nu se vede niciodată nimic. Își petrece zile de-a rîndul închis în odaia lui sau la preot, care îi împrumută cărți. Nevasta lui doarme cu fetele în atelier, iar fratele ei, de care vorbește ca despre un dumnezeu, într-o odăiță folosită și ca salonaș „în care așteaptă lumea".

• Sînt oameni care retrag bucuros cele spuse, așa cum scoți o sabie din burta adversarului.

• Migrenă. Uneori, parcă-mi văd capul, mic și greu, sus de tot, departe de mine, cocoțat în vîrful trupului ca o păsăruică în vîrful unui par.

• Nu se mai culcă cu nevastă-sa, ori tocmai cît să-i facă un copil. Preotul i-a interzis simpla joacă a plăcerii.

— Am un țel, spune dumnealui. O cale de urmat : o urmez. Foarte bine că-ți vezi de cîrpele tale, pentru că trebuie să mîncăm ; dar ce înseamnă cîrpele tale pe lîngă munca mea ?

— Unde-i munca aia ? îl întreabă ea. Arat-o măcar de dragul fiicei tale care-i infirmă.

— Mai tîrziu, datorită mie, o să fie bogată.

— Ah ! asta-i bună, îi spune ea, nu cumva te crezi Isus Cristos ?

Cînd îl ia nițel la întrebări, nu mai răspunde și se închide în el. Atunci cumnatul său iese, de frică să nu fie silit să-i tragă vreo cîteva scatoalce.

Cu lucrătoarele nevestei e de-o politețe slugarnică. Omul acesta, care nu mai vrea să se culce cu ea „decît ca să-i facă un copil", își ascunde fățarnic mîrșăvia punîndu-se bine cu preotul, și toată lumea o scoate pe nevastă-sa vinovată. Cînd ea îi face reproșuri, îl ocărăște și-i spune : „Nu ți-e rușine să te lași întreținut de-o femeie ?" el răspunde :

— Foarte bine că muncești, dar greșești ieșindu-ți din fire. Uită-te la mine. Eu nu-mi ies din fire niciodată.

Duminica și-o petrece ferchezuindu-se pentru a merge la biserică.

Șase ani de zile a făcut în așa fel încît toată lumea să-și închipuie că soțul ei lucrează la ceva misterios și măreț : acum, el profită.

O iarnă întreagă au trăit cu cartofi și apă. Dumnealui se plîngea, dar nici nu se gîndea să muncească. [...]

16 decembrie. Fantec devine fermecător. Uneori îl iubesc ca pe un tată.

17 decembrie. La fiecare scrisoare de doliu pe care o primesc, mă amuz înlocuind numele cu numele meu.

• Sînt momente cînd am chef să mor. Nu-mi mai pasă atunci de moarte.

• Poeții stau așezați pe Olimp ; dar sînt prea mici, și picioarele lor nu ating pămîntul. [...]

• Omul, acest condamnat la moarte. [...]

• Mi-ar trebui o măsuță portativă ca să ies să lucrez, ca un pictor în mijlocul naturii.

• Nu trebuie să distrugem, dar trebuie să atacăm deseori, pentru ca oamenii să se țină bine. [...]

• Homer trăia în tragic : asta însemna pentru el firescul. Tragicul nostru nu poate fi decît afectare. [...]

• După pantalonul meu umflat la genunchi, se vede că, în fiecare noapte, mă uit sub pat.

• Adevărata glorie nu ne-ar putea veni decît din partea prietenilor din copilărie : nu vine niciodată.

Anul 1902

3 ianuarie. Conferinţă populară la Corbigny, despre Molière, pe 29 decembrie 1901. Toată ziua, enervare. Mi se spune că, deşi vremea e ploioasă, va veni şi lume din Chaumot. Cuprins de înduioşare, pregătesc o frază de recunoştinţă, dar din vina lui Philippe, ajung cu trei sferturi de oră prea devreme. Nimeni. Începutul mă amuză şi-mi dă siguranţă. Trucul e totdeauna acelaşi ; trebuie să încerci să te gîndeşti la altceva.

Vorbesc o oră şi un sfert fără să obosesc, şi nu mă ating de paharul cu apă. Cu siguranţă că asta mă creşte în ochii lor ! Oamenii ascultă în picioare, fără să se mute de pe un picior pe altul. Nu recunosc decît vreo două trei figuri. O clipă, văd pe unul căscînd la adăpostul mîinii. În faţa mea, o fetiţă care este însăşi întruchiparea neghiobiei, a unei neghiobii înfricoşătoare.

Bieţii oameni ! îmi dau impresia că am făcut prea mult în viaţă, şi a venit vremea să fiu sfînt.

Un surd mă ascultă din profil, cu mîna pîlnie la ureche, vădindu-şi atenţia într-o strîmbătură groaznică.

Dumnealor nu respectă decît pe cineva „care nu-i prost". Despre o babă îngrozitor de zgîrcită, spun : „zică lumea orişice ! O fi ea ce-o fi, da' proastă nu-i".

Muncitorul şi ţăranul vin la conferinţă din dorinţa de-a se amuza sau de-a se instrui : de judecat, vor judeca după aceea. Burghezul nu vine decît din dorinţa de-a judeca. Renunţă sau se abţine.

Aplauze violente şi scurte. Doamnele cred că prezenţa lor scuteşte de rest. [...]

• Ce frumoasă mi s-ar părea viaţa dacă, în loc s-o trăiesc, m-aş uita la ea cum trăieşte ! [...]

• N-are nici o importanţă că ne-a ajuns un rău sau altul : important e că sîntem muritori.

8 ianuarie. Buzele noastre s-au desprins ca două jumătăţi de fruct copt. [...]

13 ianuarie. Proaspăt sosit de la Corbigny, Louis Paillard îmi aduce veşti calde. Philippe i-a spus :

— Zică ei ce-or vrea ! Vorba-i că nici unul n-ar fi în stare să vorbească o oră şi un sfert ca el, fără să tragă un gît de rachiu.

Capelanul din Corbigny, un bărbat tînăr, văzînd pe-o masă un exemplar din *Morcoveaţă,* a spus către cei care se aflau de faţă :

— Ascultaţi-mă pe mine ! Vă pot afirma că din punct de vedere literar este absolut nul.

Preotul, care e un om de treabă, i-a spus lui Paillard :

— Aţi scris o notiţă ditirambică despre domnul Renard.

— Şi încă n-am scris tot ce gîndesc.

— Mă uluiţi. Dar, în sfîrşit, fiţi atent. Este un om primejdios : are nişte idei religioase !

— E sincer.

— O fi !

Bătrîna lui mătuşă i-a spus :

— Ştii, Jules Renard al tău ? Nu-i el chiar atît de cunoscut cum ar crede unii !

Mi se atribuie ambiţii politice. Nimeni nu se încumetă să se apropie prea tare de mine, de frică să nu fie „încondeiat". Dar toţi recunosc că sînt un om cinstit.

14 ianuarie. Niciodată nu cer veşti despre cei absenţi : presupun că au murit. [...]

18 ianuarie. Pe Champs-Elisées. Femei bătrîne în trăsuri adînci ca nişte morminte.

O femeie, cu cîteva firimituri de pîine, face instrucţie cu vrăbiile : e ţanţoşă ca un căpitan.

Vrăbiile mai trufaşe rămîn pe crengile copacului vecin. Ai spune că sînt muguri dolofani pe crengi golaşe.

Un căţel bătrîn, într-un palton gros de lînă, se screme să scoată un căcăţel. Servitorul are un zîmbet de dispreţ care îi împiedică pe trecători să-şi bată joc de el.

La Tuileries, poate pentru prima oară, privesc frumusețea formelor statuilor. Nu cumva mă ramolesc ?

Aurul grilajelor e de efect în aerul ceţos. Nu-i atît de ţipător ca în soare. Luna s-a şi înălţat : ca sînul care, din cauza frigului, abia ce iese din bluza unei doici.

În jurul fîntînii arteziene, se înghesuie stoluri de rîndunele de mare. Parcă ar fi un reflex însîngerat, uitat de soare acolo. Una se desprinde şi cade pe margine, ca o lacrimă roşie.

20 ianuarie. Nu cer decît un lucru : să cîştig destulă pîine ca să dau şi la păsărele.

• Cînd un om spune : „Sînt fericit", vrea să spună pur şi simplu : „Am supărări care mă lasă rece".

• Debutăm cu gazetăria : ar trebui să încheiem cu ea şi să nu le oferim cititorilor decît fructele frumoase ale unei experienţe care n-a crescut prea repede.

• Boli : probele morţii.

• Nemulţumită să se picteze doar, prin atitudinile ei, dumneaei se sculptează. [...]

24 ianuarie. Raţiunea : ordine în gînduri alese.

• Doamne, nu mă fă să mor prea repede ! Nu mi-ar displace să mă văd cum mor. [...]

1 februarie. Pasarela [1]. Larroumet se strîmbă de rîs şi face curte cucoanelor, în timp ce Paul Adam, acest zeu bucălat, le oferă bomboane. De la celălalt capăt al teatrului, auzi cum se sfîrşeşte, din ce în ce mai ascuţit, rîsul domnişoarei Granier.

În fundul unei loje, mă apucă uneori nişte greţuri de plictiseală înfiorătoare. E scufundarea în beznă.

Capus, de cînd cîştigă mulţi bani, a devenit cunoscător în pictură. Vorbeşte despre olandezi ca despre el însuşi. Aruncă o vorbă severă la adresa lui Rubens şi tratează cu bunăvoinţă alte două sau trei nume a căror ortografie îmi scapă. Nu ascult niciodată acest gen de conversaţii : nu se spun decît tîmpenii. De cînd se bucură de succes, are gust în toate, se pricepe la mobilă, la bucătărie.

[1] *La Passerelle,* comedie de doamna Grésac şi Francis de Croisset, jucată la Théâtre du Vaudeville, la 31 ianuarie 1902.

Teatrul este locul unde mă plictisesc cel mai mult, dar în care îmi place cel mai mult să mă plictisesc. Guitry nu mă poate smulge niciodată din lojă.

2 februarie. Să ne străduim să privim cu multă indulgență abilitatea celorlalți, și să nu părem a ne lăuda cu stîngăcia noastră.

• Amărăciunea este foarte literară, dar nu-i decît fierea omului de talent.

• Sînt cam beat : am un cap de copac care se leagănă în vînt.

• — Lira lui Apolo...

— Care Apolo ? Ce liră ?

• Modestia poate fi o specie de orgoliu care vine pe o scară secretă.

• Cum sînt cel mai sărac din asociația noastră de mușchetari, întotdeauna eu plătesc garderoba.

• Trebuie să iertăm hachițele actrițelor de talent, căci bietele femei fără talent au exact aceleași hachițe.

• Nu ies în lume, pentru că mă tem că nu voi primi destule complimente.

• Să fii independent ca un anarhist și bun ca un sfînt.

• Proiectul este ciorna viitorului. Uneori, viitorul are nevoie de sute de ciorne.

• Din toată viața lui Napoleon n-aș scoate o dramă de cinci minute. [...]

• Mi-e scîrbă de criticul înrobit spiritului său independent care, după ce a elogiat o primă carte, se crede obligat s-o tărbăcească pe cea de-a doua și păstrează pentru prietenii săi cele mai parșive ironii.

Nu voi fi rău, ci părtinitor. Voi afirma gustul meu, care este cel mai supus greșelii din cîte cunosc. Nici o teorie, nici un sistem. Cartea bună este cea care-mi place. Descurcați-vă !

Totuși, declar că am un punct de vedere moral : curățenia sufletească, și un punct de vedere literar : curățenia stilului.

Mai am, dar țin mai puțin la el, un punct de vedere social. Voi vorbi cu plăcere despre cărțile pe înțelesul poporului. Poporul iubește literatura mult mai mult decît ne închipuim. Îl voi consulta deseori pe Philippe.

Simpatia îşi are drepturile ei. Bineînţeles că ar fi greu să nu-mi placă o carte de-a lui Capus sau de-a lui Bernard.

Voi citi, nu ca să fac critică, ci pentru bucuria mea. Dacă ajung să-mi închipui că patru rînduri de-ale mele ar putea determina vînzarea a o sută de exemplare dintr-o carte, voi scrie douăzeci de rînduri fără să-mi fie lene.

Voi cita deseori. Voi spune : aici e bine, sau : aici e rău, fără preocuparea de-a explica de ce, în primul rînd, pentru că m-aş lungi inutil, şi-apoi, pentru că, nu odată, nu voi şti de ce.

Va fi nevoie de încredere : asta-i obligatoriu. [...]

• Ştiu că literatura nu-ţi asigură pîinea. Din fericire, nu prea mi-e foame.

• Clipă de clipă trebuie să strîng de gît, să sugrum vulpea invidioasă care îmi roade ficaţii.

• Mi-e groază de rimă, mai ales în proză.

• Justiţia e gratuită. Din fericire, nu-i şi obligatorie.

• Mă simt „gemeni".

• Un vers frumos cu douăsprezece picioare şi două aripi.

• Faptul că nu toată lumea mă iubeşte le face plăcere prietenilor mei.

• Tînjesc după gloria de-a nu fi cunoscut.

12 februarie. Sicriu : cadă a morţii din care nu mai ieşi.

• Scriu la *Figaro* ; dar, aceste mici poeme în proză sînt ca izvoarele : trebuie să-ţi fie foarte sete ca să le cauţi şi să le găseşti prin mărăcinişurile ziarului !

• Rostand, d'Esparbès etc., ce se va întîmpla cu aceşti autori după ce Napoleon va muri ?

• Una dintre acele femei care vor să strălucească în primele rînduri, să aibă scriitori. Invită la cină. Nu accepţi? Se consolează repede : şi un refuz e un autograf.

Guitry, pe care îl întreb ce să le citesc din Victor Hugo locuitorilor din Chaumot, nu-mi recomandă *Oameni oropsiţi* [1], ci actul întîi din *Ruy Blas,* pentru că ţăranii se interesează mai mult de „ducese" decît de ei înşişi.

15 februarie. Vis. Într-un dormitor. Eu, într-un pat, ea, în patul vecin. Îi spun : „Hai, vino !" Ea vine. O strîng

[1] *Les Pauvres gens,* din *Legenda secolelor* (1859).

întîi în braţe şi-i simt trupul sub cămaşă. Apoi, îmi iau inima în dinţi şi încep s-o mîngîi peste tot, pe pielea catifelată, pe sînii tari, îi acopăr faţa cu sărutări. Cînd, o clipă, îmi dezlipesc gura, văd, la piciorul patului, un monitor care se uită la noi, sever, întristat. Ea fuge în patul ei. Eu mă ascund sub pătură. S-a terminat.

Azi-dimineaţă, mă trezesc într-o stare de plăcută gratitudine, înfiorat ca un copac care şi-a petrecut toată noaptea scăldat de lună.

• Fantec ţine un *Jurnal,* un *Jurnal* serios pe care nu-l va arăta nimănui, şi-l va arde cu mîna lui cînd va simţi că intră în agonie. [...]

• Nu-i posibil să spunem adevărul, dar putem spune minciuni străvezii : e treaba voastră să vedeţi prin ele. [...]

18 februarie. Grădinăresc în sufletul meu.

• Flori de cîmp cu inimă de aur. [...]

19 februarie. Personal ! Personal ! Ei şi ? Împotriva acestui „eu" trebuie să strigaţi, nu împotriva sincerităţii care mă face să vorbesc despre el, căci dacă aş avea „eul" lui Cezar v-aţi minuna.

• Omul s-ar plînge dacă n-ar avea de ce să se plîngă. [...]

• Atîta vreme cît gînditorii nu mă vor învăţa ce este viaţa şi moartea, puţin îmi pasă de gîndurile lor.

• — Femeie, ce te leagă de el ?

— Nevoia lui de mine. [...]

25 februarie. Am locuit pe toate planetele : nicăieri viaţa nu-i amuzantă.

• Zgîrcit, dar foarte politicos. Cînd un cerşetor îşi scoate şapca şi i-o întinde, el îl salută cu adîncă plecăciune. [...]

• Plîngi ! Dar nici o lacrimă de-a ta nu trebuie să se scurgă pînă în vîrful peniţei şi să se amestece cu cerneala.

• La înmormîntare. Oare arăt destul de îndurerat ?

• — Oh ! n-ai să mă faci să cred că nu ţi-ai înşelat soţia niciodată ! spune ea.

— Am încercat să mă culc cu dumneata ? Nu. Atunci, de ce te miri că n-am încercat cu nimeni ?

Se lasă noaptea. Să vedem care dintre noi doi nu va cere lumină. Ea nu vrea să pară că se teme, eu nu vreau să fiu mojic.

— E plăcut în această penumbră, spunea ea întîi. În sfîrşit ! Totuşi trebuie să chemăm să aducă lumină. Da ! Da !

— Hm ! Ce mai dramă ar ieşi dintr-asta, spun eu, dacă ar intra Marinette ! Nu se mai vede nimic. De ce stai acolo ?

— Nu din cauza ei, ci a servitorilor, spune ea.

Într-adevăr, sun. François apare numaidecît. Aştepta la uşă, cu lampa aprinsă.

• Amintiri de familie. Bunica, Marie Iaudi, o numea pe mama : avocata. Spunea : „Avocăţeşte bine". Foarte susceptibilă, cînd îşi închipuia că într-o conversaţie se strecurase vreo vorbă pe seama ei, pleca şi aştepta bosumflată să vină toţi s-o cheme înapoi.

Naşul meu, Pierre Renard, era de aceeaşi vîrstă cu mătuşa mea. Trăiseră împreună înainte de-a se căsători, şi lumea ştia. O ura pe nevastă-sa, îi ura pe copii nevestei sale, printre alţii o oarecare doamnă Devannes, care avea doi copii : Urbain şi... ? Văduvă la Chitry, ea locuia într-o cameră cu chirie, iar naşul meu refuza s-o vadă, chiar cînd venea să-l felicite de ziua lui.

Celălalt frate al tatii, Antoine, semăna cu actorul Baron. Mătuşa mea Honorine a lăsat amintirea unei femei foarte curate ; cu toate acestea, obişnuia să prizeze dintr-o tabacheră de argint. Mania ei era spălatul rufelor.

Mai distinsă, mama va lăsa amintirea unei cucoane, a cucoanei.

Vechi figuri de cartier. Făceam clacă la Marie Pierry. Din senin, Marie Iaudi începea să rîdă pe înfundate de una singură şi îndelung.

— Da' ce-ai păţit, mamă Iaudi ?

Bătrîna nici nu răspundea, nici nu se potolea. Curînd după aceea, o duhoare cumplită. Îşi astupau nasul. Ea se oprea atunci din rîs şi se apuca să meliţe mai departe.

Cele două familii, a lui Pierre şi a lui François, locuiau în casa părintească. Mătuşa mea şi mama mea se certau cînd punga se golea, dar mama „avocăţea" mai bine. Naşul meu făcuse multe prostii : cumpărase cu 4000 de franci o fineaţă care la moartea lui s-a vîndut cu 1200.

Nu tragi cortina amintirii cînd vrei.

Moş Fré. Moş Cornu. Baba Colade, Papon, moş Castel, moş Perreau [1], tot cartierul. Greutatea de-a pune ordine în amintirile noastre. Cutare vorbă de-a tatii îmi sună foarte aproape, cutare, de-a fratelui meu, foarte departe. [...]

• La *Figaro*. La casă, întind legitimaţia.

— Trebuie să aveţi o mică sumă pentru mine, spun eu.

Casierul deschide un registru uriaş. Îmi văd numele scris cu litere mari.

— Da, domnule. Sînteţi încadrat cu zero franci 50 rîndul. Asta face 36 franci şi 50.

Îi scriu lui Calmette [2] că la acest tarif aş muri de foame, şi că, dacă tot trebuie să mor de foame, prefer să nu muncesc. [...]

• Grădina zoologică. Plictiseala tuturor acestor dobitoace. Plăcerea cu care unele dintre ele, mistreţii mai ales, se lasă scărpinaţi pe spinare de bastoanele vizitatorilor.

Marabutul : un Anatole France în jachetă.

Girafa care, cu limba ei neagră, linge zidul, sau şi-o înfige pînă-n fundul nasului.

Gunguritul unei cete de cobai.

Focile, înotători grozavi care se scaldă cu graţii omeneşti.

Fantezia Creatorului care înzestrează flamingul cu un gît atît de lung, încît ar trebui să-l cocoaţe foarte sus pe picioare.

Vulturul, al cărui cioc este o capodoperă de cuţitărie. [...]

• Terenurile neexplorate, rămase pîrloagă, ale celor mai bune prietenii.

• În prietenie îmi place grozav să deschid nuci noi. [...]

20 martie. — M-am înşelat cu bună-credinţă.

— Nu-i o scuză ! Nu prefer un imbecil unui mincinos. [...]

28 martie. La Chaumot. Ţăranul are două arme : votul şi salutul.

Cînd observă că ai slăbiciunea de a ţine să ţi se dea bună ziua, se pricepe de minune să-ţi facă sînge rău. Tu îl aştepţi. El vine spre tine. Ai zice că nici nu te vede.

[1] Locuitori din Chaumot

[2] *Gaston Calmette* (1854—1914), directorul ziarului *Le Figaro*.

Cînd a ajuns la numai cîţiva paşi, îţi aruncă o privire iute şi vicleană, şi trece mai departe.

Ce-o fi avînd ? Voi afla poate peste cinci sau şase ani, şi, foarte probabil, n-are nimic.

• Violeta, modestă ? Nu prea ! Înfloreşte prima, ca şi cum s-ar teme de comparaţii. [...]

31 martie. Poetul Ponge. Un nefericit deja ros de şancrul literar, avînd aerul unei experienţe de inoculare.

Se înfiinţează la toate bîlciurile cu volumaşele lui : are de plasat vreo două mii. E încredinţat că îşi va recupera cheltuielile, dar ar vrea să facă şi-o afacere bună, ca să poată lansa, după aceea, o broşură de poezii.

Nu se va sfii să pună în cîrca tipografului toate greşelile din carte.

Şi el se adresează mai ales tinerilor din regiune.

Un fost învăţător i-a spus că a plîns ca un copil cînd l-a citit şi că volumaşul lui e scris din toată inima.

Despre învăţătorul din comuna lui, spune :

— În afară de vînătoare şi de lecţii, nu se omoară cu gînditul, dar nevasta lui este romantică, sau, mai degrabă „romanică" (n-a fost în stare să găsească „romanescă") şi citeşte multe romane.

Creierul său pare pîrjolit de un foculeţ de sărăntoc.

— Preotul nostru nu vă cunoaşte, îmi spune el, dar a spus :

„Pentru că avem printre noi un scriitor, am să-mi procur cărţile sale".

Un pardesiu gros, şleampăt, un nod de cravată albastră care sare din guler. Cap de pisică lihnită.

— Cutare o să scrie o notiţă despre mine, spune el, cutare de asemenea, şi cutare...

Nu-i ofer nimic. Mă uit la el : e tot atît de vanitos, tot atît de ipocrit în modestia lui, ca şi mine.

— Nu prea văd eu palmele academice pe cămaşa mea de ţăran, spune el.

Dar ochii îi sticlesc : şi-ar da jos cămaşa. [...]

15 aprilie. Instinctul meu de-a scrie.

• Modestia este întotdeauna falsă modestie.

• Vise iuţi ca un porumbel care trece prin faţa unei ferestre. [...]

• Pasărea din colivie nu ştie că nu ştie să zboare.

• Stil. Cînd vine „ametist", „topaz" nu-i departe în urma lui.

• Muzică. Cele mai dulci reverii le datorez cîntecului îngînat de un ceainic.

• Dragoste şi prietenie, adică noapte şi zi. [...]

• Săptămîna asta, poetul Ponge va emite un articol despre problema agricolă.

Spune : „Domnul Balzac".

• Ragotte mănîncă întotdeauna cu un aer sacru.

• Vai ! poate că am lăsat să treacă toate orele cînd aveam geniu.

• Să tragi într-un mistreţ şi să nu-i ucizi decît puricii.

• În pădure, totul se sfîrşeşte prin cîntece. [...]

• Soarele coboară să lumineze morţii.

• Copacii îşi frîng crengile.

• În martie, vipera iese din gaură, şi, vlăguită, de efort, adoarme în soare, lucioasă, nou-nouţă.

E brăţara unei moarte.

• O slujnicuţă, la fereastra din faţă, coase, între orele de masă, şi se uită mereu în stradă. La fel cos şi eu litere pe hîrtia albă cu fir negru, dar, tot ca ea, îmi place mai ales să văd ce se petrece pe stradă, şi pierd mai mult timp decît ea. [...]

• Miros de casă mare : miros acru de servitori care nu se spală niciodată.

• Arbustul şi-ar dori să fie destul de mare ca să poarte şi el un cuib.

• Honorine. Ce bine îi va intra pămîntul în zbîrcituri, după ce va muri ! [...]

• Acum ea îşi numără morţii aproape în fiecare noapte. Veşnic le pierde socoteala. Mai şi uită dintre ei : unii sînt mai morţi decît alţii. [...]

• În grădina zoologică. Cîteva fete tinere se străduiesc să nu vadă decît maimuţărelile maimuţelor, dar nu poţi să nu le vezi şi fundul roşu şi morcovelul veşted. Un maimuţoi îl cîntăreşte cu gingăşie pe cel al fratelui său. Nimeni nu scoate o vorbă, apoi toţi se răscumpără spunînd : „Ia te uită, spurcăciunea !", cînd se caută una pe alta de purici şi-i înghit laolaltă cu cîte un smoc de păr. Ochii lor adînci şi dintr-odată tulburi. Au scînteieri de

omenire, insignifiante. Ochii lor scotocesc : gîndirea lor abia ce „scotocește".

Funicularul cu limba ca un ac, tîrăște o coadă ca o frunză de palmier.

Un cangur sare cu salturi precise și elastice de-a lungul aleii și pare să spună, cu labele din față pe piept : „Vă rog să mă iertați, dar cînd mă apucă, e ceva mai presus de mine : nu mă mai pot opri".

Tatuul în mănușa lui de fier.

Pantera care își freacă pîntecele, întinsă ca un covor la soare.

Porcul-spinos care vrea să vîre rîtul în fundul nevestei sale, dar ea protestează, și el își înțeapă rîtul în ghimpi. Lumea rîde. El se oprește, cu rîtul plecat, cu o uitătură cruntă, supărat, gata să ne spună : „Nătărăilor, aș vrea eu să vă văd ce-ați face în locul meu !" Chiar are un ochi crăpat. Dar condeie, cu duiumul ! Altul, aţîţat de primăvară, intră și iese întruna din cușcă, agitîndu-și zgomotos țepii, precum un războinic indian săgeţile.

Papagalul cu cioc negru ca un fund de portofel vechi, cu limba lui de piele. [...]

• Sufletele ticăloase nu se bizuie decît pe nobleţea celorlalți.

• După cum se spune, cangurul folosește coada ca un resort și poate sări 7 pînă la 10 metri. Ce-o fi așteptînd ca să sară peste bariera care are 1 metru 50 ? [...]

21 aprilie. Grădinile noastre de la Paris : un brad într-o cușcă.

• Văduvă neconsolată, pentru a dovedi că n-a renunţat la doliu, nu vrea să se remărite decît cu un bărbat care să nu aibă o înfățișare prea vie.

• Mă simt golit, căci m-am ros pe dinăuntru pînă la coajă. [...]

• Nu suport prea bine propriile mele glume.

• În teatru, tradiţia este atît de tiranică încît toți actorii par să imite niște actori de altădată.

25 aprilie. Femeie. Și-i de-o delicateţe ! Pe drum, s-ar împiedica de umbra unui copac. [...]

• Toată literatura mea înseamnă, pentru mai tîrziu, *remușcări.*

• Homer este primul poet care a avut noroc. [...]

26 aprilie. Îmi petrec viaţa punîndu-mi vagi întrebări, şi nu ţin la răspunsuri. [...]

27 aprilie. Politica mă scîrbeşte şi pe mine, domnule, numai că eu nu fac politică. [...]

• Cangurul, purice gigant.

• Un tată are două vieţi, a lui şi-a fiului său.

• Ipocriţii se bizuie pe cumsecădenia prietenilor şi nu cruţă decît răutatea duşmanilor. [...]

• Glorie. Un nume se face cu ciment, mortar şi multe mîrşăvii. [...]

• Lacrimile degradează frumuseţea durerii. [...]

• Întotdeauna reuşim. [...]

• Mizeria, ce modistă ! Confecţionează nişte gulere de cămaşă, nişte cravate, adevărate capodopere. [...]

5 mai. La Luvru, unde mă duce Alfred Natanson, să văd tablouri de David, Velázquez şi mici naturi moarte de Chardin : iau nişte ouă drept cepe. Nimic din toate astea nu mă pasionează.

Cînd ies, văd o mierlă neagră cu pliscul galben, singură cuc, în mijlocul unei pete de umbră pe iarba verde. Iată o pictură.

Toţi castanii şi-au deschis frunzele ca nişte umbreluţe de-o seară.

• I-a murit socrul. Ea e plină de viaţă, ca pentru o nuntă.

S-a dus după preot.

— Pentru un muribund ? o întreabă slujnica preotului.

— Da.

— Nu-i bine că aţi aşteptat atît de mult, doamnă.

— Ce te interesează pe dumneata ? spune ea.

Preotul tocmai prînzeşte şi nu vrea să vie imediat. Îl ia şi pe el la refec.

— E o ruşine ! ţipă ea.

— Eşti o francmazoană ! îi spune el.

— Nu ! Sînt catolică şi-mi vine să roşesc.

Cînd, pe un ton mieros, îi spune : „O slujbă la ora şapte dimineaţa, la ora opt, la ora nouă, costă atît", ea îl face negustor şi hoţ.

Dar socrul nu va fi îngropat la Saint-Ouen, pentru că e un cimitir pentru săraci. Va fi îngropat la cimitirul Batignolles, unde sînt numai concesiuni pe veci.

• Tîmpeniile pe care le aude un tablou de muzeu, dar grozăviile pe care poate că le aude un cadavru. [...]

• Valorez puţin prin piesele pe care le scriu, mult prin cele pe care nu le scriu.

• Chateaubriand trebuie citit aşa cum ai face o baie de azur, să intri în el cu capul sus. [...]

• Să adun toate aceste însemnări sub rubricile „Binele" şi „Răul".

• Cu oameni ca Chateaubriand şi Lamartine, călătorim prin văzduh, dar fără vreo direcţie.

• Există o stare de lene cînd şi mintea pare să trăiască din rente. [...]

• Adevărul nu înseamnă totdeauna arta. Arta nu înseamnă totdeauna adevăr, dar adevărul şi arta au puncte de contact : le caut.

8 mai. Tată, încep să te uit. Bietul meu bătrîn, te-ai terminat !

• Cum să priveşti viaţa cu metodele lui Claretie [1] care cataloghează totul dar nu priveşte nimic ? [...]

• *Pelléas şi Mélisande* [2] muzică de Claude Debussy. O plictiseală amarnică, şi cum să nu rîzi de asemenea puerilităţi: soţul arătînd spre nevastă: „Pentru mine n-are nici o importanţă !" Totul este o conversaţie cîntată. Aştept o rimă care nu vine niciodată. Şi succesiunea aceea de note. Este zgomotul vîntului. Prefer vîntul. Dealtfel, poate fi tot atît de bine şi-o poartă de hambar care scîrţîie şi bate. Nişte femei spun : „Sînt emoţionată : ajunge". Nu ! e vorba de calitatea emoţiei, şi, de vreme ce nu simt nimic, sînt foarte înclinat să cred că simţiţi aiurea.

Ah ! un cuplet frumos de café-concert ! Lumea fluieră. Unii strigă : „Scriitorul ! Scriitorul !" Or fi avînd ceva împotriva lui ?

Atîta pagubă ! În muzică nu gust decît melodia care mi-aduce aminte de-o melodie.

---

[1] *Jules Claretie* (1848—1913), administratorul Comediei Franceze din 1885 pînă la moartea sa.

[2] Dramă de Maurice Maeterlinck (1892).

Un public special de cucoane bogate care nu se duc decît acolo sau la operă.

Decoruri frumoase.

— Dar asta e o administrație proastă, spune Guitry. Nu se fac decoruri frumoase pentru o piesă care nu poate avea succes.

Și scoate niște suspine enorme de plictiseală care vin să crape la suprafață.

Maeterlinck are dreptate cînd rîde de toată această artă de marionete. [...]

• — Am citit, azi-dimineață, o pagină sau două de Flaubert, spune Capus. Nu scria chiar atît de grozav.

— Știu, spun eu. Flaubert nu-i *natural,* nu știe să scrie din născare, ca Voltaire, Renan, doamna de Sevigné. Stilul său are totdeauna ceva școlăresc. El fabrică la moment ; cîteodată, nu-i iese. Stilul său este un fel de pictură : cîteodată, mîzgălește. [...]

• Creier. Omul își poartă rădăcinile în cap. [...]

• Ragotte seamănă cu un mic monstru cioplit în lemn.

24 mai. Moartea ar fi un vis dacă, din cînd în cînd, am putea deschide un ochi. [...]

• Uneori mă cutremur, pentru că aud vocea lui Maurice în vocea mea. [...]

• Viața e scurtă, și totuși ne plictisim.

26 mai. Marea șansă a tîmpeniei răuvoitoare a unora este tot inteligența generoasă a altora.

• Animalele mă fac să roșesc de glumele mele pe seama lor. [...]

• Boala te obișnuiește să mori. Dați-mi o migrenă zdravănă, și mă sinucid. [...]

1 iunie. Motocicleta de curse : o dihanie din fierărie neagră, cu două coarne lungi.

• Gustul este o maladie mortală, un „La ce bun !" literar. [...]

• Oare tata nu s-a sinucis de frica morții ?

• Unii oameni trăiesc mai liniștiți după ce și-au cumpărat un loc la cimitir. Ai spune că de acum înainte știu la ce să se aștepte a doua zi după moarte.

• Voința nu-i departe : o simțim după ușă. Imposibil s-o convingi să intre.

• Lenea mea este aproape tot atît de interesantă de privit ca şi munca.

3 iunie. Ieri-dimineaţă, nu-mi plăcea Shakespeare. Ieri-seară, ultimul act din *Skylock* îmi tulbură o livră de inimă. Cu vîrful degetului îmi frecam colţul ochilor. Oare voi fi nevoit să-mi placă Shakespeare ? [...]

• Ce importanţă are faptul că nu cer, de vreme ce doresc să mi se ofere fără să cer ! Nu-i la fel de jalnic ? [...]

7 iunie. Tristan admiră inteligenţa lui Schwob. Schwob, inteligent, oare aşa să fie ?

Talentul lui Schwob este o mixtură de vinuri, nu-i un vin. Acest tip de inteligenţă nu mă interesează. Toate povestirile lui sînt de împrumut.

A tradus *Hamlet* şi *Francesca da Rimini* [1]. Are un stil de traducător exact.

N-are har. Preocuparea lui de-a şti lucruri pe care nimeni nu le ştie. Acreala unui artist care niciodată n-a găsit ceva singur. Afectarea de-a nu citi decît cărţi slinoase şi vechi.

Un suflet şi-o minte de babă.

Un om capabil să-ţi spună : „Eşti încîntat că deţii asupra mea superioritatea omului care mi-a împrumutat douăzeci de franci ?"

Mai că m-ar face să regret că n-am fost antisemit. [...]

9 iunie. Nu-mi plac cărţile care îmi aparţin : cartea vieţii, de exemplu. [...]

• Degeaba scriem puţine cărţi : oricum lumea se încăpăţînează să nu le cunoască pe toate. [...]

• Liber-cugetătorii care se convertesc mi se par asemenea bărbaţilor caşti care disprețuiesc femeia pînă cad în mrejele primei venite.

12 iunie. O carte căreia, brusc, i se face rău în raft şi cade.

13 iunie. Noapte. O mie de treziri, dintre care una, brutală, gata să mă facă să sar din pat, cu fruntea leoarcă de sudoare, iar picioarele acolo jos, sub un munte de zăpadă, şi coşmaruri în care parcă ai revedea, în dezordine, toate visele vieţii tale. [...]

[1] Dramă de scriitorul american *Francis Marion Crawford* (1854—1909).

• Operă. *Walkyria.* Plictiseală, mucava și neghiobia focului de artificii : un Paisprezece iulie la Chaumot. Nici un minut de emoție, de adevărată frumusețe. Singură, cavalcada — un tobogan — în furtună, mă amuză. Dar se zgîrcesc cu ea.

Ce să gîndesc despre o creație care nu emoționează un om sensibil de treizeci și opt de ani ? Ce rost mai are să-ți treci viața căutînd impresii adevărate, să exprimi sentimente care să aibă gustul adevărului, în cuvinte exacte, dacă talciocul poetic înseamnă frumusețe ! Ceea ce este frumos, ridicol de frumos, este clădirea Operei. Totul este oficial, ministerial. Un fel de mare cafenea în care își dau întîlnire decolteurile și diamantele, și unde cîțiva surzi vor să pară că aud.

Un domn bătrîn se plînge de zgomotul din culise — furtuna este oprită — și, după două minute, dumnealui doarme. Va să zică pentru asta ! Nu cunosc ceva mai laș, mai degradant, decît acest snobism.

Ah ! n-aveți decît, Delmas [1] — oh ! ce mai guriță, și șuvița aceea de păr în ochiul stîng ! —, Bréval [2], frumoasă în armura dumitale de pește ca un pește frumos de argint, n-aveți decît să cîntați : lornietele nu se uită la voi.

Dealtfel, toți trișează. Vin doar la actul al doilea, și chiar la ultimul. De ce, dacă-i atît de frumos ? Și-apoi, face rău la urechi. Unul dintre ei, care trebuie să fi suferit de-o otită, are o fîșie de tafta peste o ureche.

— Și-au luat măsuri de precauție, spune Guitry, dar greșește : ce-o să intre pe-o ureche n-o să poată ieși pe cealaltă.

Și ce de valeți înciorăpați te întîmpină de la intrare ! Cu atîta servitorime te-ai crede ajuns la palatul zeilor ! Și niciodată nu se ridică un contribuabil care să spună : „Dați-mi banii înapoi !"

• De vreme ce n-am totul : frumusețe, forță, geniu, bogăție, prefer să n-am nimic.

• Paris. Toți ochii cu care se încrucișează ochii noștri, și care caută fericirea !

---

[1] *Jean-François Delmas* (1861—1933), cîntăreț.

[2] *Lucienne Bréval,* pseudonimul cîntăreței *Bertha-Agnès-Lisette Schilling* (1869—1935).

Răscroiala bluzei unei tinere palide, care deschide un pic gura la aer, ne tulbură mai mult decît atîtea obscenităţi.

16 iunie. Laic este omul care îl caută mereu pe Dumnezeu şi nu-l găseşte niciodată.

• În cele din urmă nu mă voi mai putea lipsi de Paris. Îmi va fi groază de singurătate. După o zi, nu de muncă, ci de studiu, mi se pare că o ieşire, seara, pe bulevarde, luminile, femeile, lumea, este o răsplată.

• Fidelitatea în timpul vieţii nu înseamnă nimic ; dar să mori, să apari în faţa lui Dumnezeu fără să-ţi fi înşelat nevasta, ce umilire ! [...]

• Nu mai spunem „lira mea". Spunem : „Eu".

• Niciodată n-am putut iubi decît o singură persoană o dată. [...]

• Tăceri indiscrete.

18 iunie. Avem curajuri, nu curaj.

20 iunie. Visul nici nu produce, nici nu încălzeşte. E ceva mort care umblă fără libertate, prin spaţiu, ca luna.

• De îndată ce ne dăm seama că viaţa este limitată, nu ne mai pierdem vremea căutînd o morală : trebuie să trăim... moral. [...]

• Un trandafir, căruia îi este prea cald, se dezbracă de petale, una cîte una.

• Moartea ne „probează" deseori.

• Celt, niciodată n-am ştiut ce poate să însemne asta.

• Am un cap ca al broaştei care vrea să ajungă cît un bou. [...]

• Vagabond bătrîn ca străzile.

• Ca să vedem, trebuie să scoatem în primul rînd tot rococoul pe care îl avem în ochi.

• Cînd ne gîndim la durerea celor pe care i-am lăsa, ni se pare că nu sîntem totuşi chiar atît de inutili pe pămînt.

• Asta-i o banalitate care nu place : e aproape originalitate.

• Păstrez pentru sătucul meu tot ce n-am putut da marelui Paris.

Cu felinarul meu, am găsit un om : eu. Îl cercetez. [...]

• Cînd mă gîndesc la toate cărţile pe care mai trebuie să le citesc, am certitudinea că mai sînt încă fericit. [...]

• Scriitorul trebuie să-şi creeze limba şi nu s-o folosească pe cea a vecinului. Şi trebuie s-o vedem cum creşte văzînd cu ochii.

26 iunie. Învăţătorul din Avril-sur-Loire îmi cere o prefaţă pentru o culegere de cîntece. Cum îi mărturisesc incompetenţa mea, îmi trimite un plan : 1. despre cîntec în general ; 2. felicitări autorului. [...]

• Şi-a văzut cavoul. E răscolită de tristeţe şi de frică ! A privit în adîncul lui.

— Vai ! ce ne aşteaptă draga mea ! Gaura asta ! Gaura asta ! [...]

30 iunie. Visuri. Tot mai visez că mă duc la şcoală, că nu mi-am făcut temele, că o şterg în clipa cînd trebuie să răspund, şi că profesorul — un amestec din toţi profesorii pe care i-am avut, şi chiar pe care nu i-am avut — scrie, în carnetul meu, că m-am lăsat pe tînjală. Şi în visul acesta pueril, ştiu că am treizeci şi opt de ani, iar ruşinea mea sporeşte.

• Moartea, această vînătoare de nisip pentru toţi ochii. Are de vînzare mai mult nisip decît marea. [...]

• Philippe. Niciodată nu l-am auzit spunînd cuvîntul „delicios". [...]

10 iulie. Să nu luăm proasta dispoziţie drept bun gust.

• Ori de cîte ori ne fotografiem, ne închipuim că se va naşte un zeu.

• Copaci atît de scunzi, încît frunzele pot să-şi mîngîie umbra, pe pămînt. [...]

11 iulie. De multă vreme am renunţat să roşesc de vanitatea mea, şi chiar să mă corectez. Dintre toate defectele mele, e cel care mă amuză cel mai mult.

12 iulie. O femeie era gata să mintă, ca de obicei ; s-a abţinut, pentru că e în doliu.

15 iulie. Inima. Cîte poveşti ! Cîte poveşti ! Au încurcat totul. Totul trebuie luat iar de la început. Atîta exagerare a dus la insignifianţă.

18 iulie. Creaţia lumii continuă.

21 iulie. Îmi cunosc bine lenea. Aş putea scrie despre ea un tratat, dacă n-ar fi o trudă prea îndelungată.

• Emoţia odioasă ale cărei surprize trebuie supravegheate. Ea profită de momentele cînd ironia noastră adoarme.

• Reveria nu-i decît un gînd care nu se gîndeşte la nimic. [...]

23 iulie. Nu ! Nu ! Nu sînt dintre cei care „ar înfrunta vitejeşte o ploaie de gloanţe".

• De cîte ori mă voi crede mort înainte de-a muri ! [...]

• Gîsca. La fiecare pas pe care îl face, lasă pe pămîntul umed imaginea unei frunze. [...]

• Chiar pe pămînt, barza pare cocoţată.

• Pelicanul care îşi poartă pliscul în şorţ.

• Struţul, la distanţă egală de pliscul şi de picioarele sale. [...]

• Oare o să ajung un bătrînel care scrie scrisori în versuri pisicii sale, cîinelui său, singurii săi prieteni ?

Oare dacă aş avea succes, dacă aş cîştiga bani, dacă femeile ar alerga după mine, aş mai face pe scîrbitul ? Sînt lipsit de eleganţă. Viaţa trebuie iubită cu orice preţ. Trebuie să ne comportăm totuşi cu ceva mai multă dezinvoltură. Haida ! Viaţa e prea frumoasă.

• Animalele. Ieşind din arca lui Noe, o iau la sănătoasa. [...]

2 august. „Încornorat". Ciudat că acest cuvînt n-are feminin. [...]

• Erudiţia celor care disprețuiesc Larousse-ul şi care îşi închipuie că n-au ce învăţa din el. [...]

• Cînd un analfabet citează în latineşte, puteţi fi siguri că-i un aristocrat.

• Chitry. Este pentru prima oară, dar aş fi preferat incognitoul. Adineaori, trecînd prin faţa hanului, am auzit cîţiva oameni vorbind tare, şi unul aproape că a strigat, stăpînindu-se totuşi : „Morcoveaţă !" Oare voi fi nevoit, într-o bună zi, să mă întorc şi să răspund : „Dar dumitale cum îţi spune ? Derbedeaţă, sau secătură ?" Oare Morcoveaţă va începe iar şi va face ţinutul acesta de nelocuit pentru mine ?

Cînd te gîndeşti că, dacă voi avea vreodată optzeci de ani şi voi fi obligat să fiu primar „mînă forte", mucoşii vor alerga după mine strigînd Morcoveaţă. [...]

• Tata. Am remuşcări că nu l-am iubit cum trebuia, pentru că sufăr din aceleaşi cauze din care trebuie să fi suferit şi el. [...]

• Nimeni nu este pentru libertatea de conştiinţă, în afară de indiferenţi.

• Cîinele lui Bouquin latră în fiecare seară, nu la lună — nici nu-i — ci la mister. Îşi prezintă omagiile lui Dumnezeu.

• Fiecare pagină trebuie făcută ca o plasă, şi fiecare cuvînt, ca un ochi, care nu lasă să se piardă totul.

• — Da, mărturisesc, îi spun, şi sînt sigur că mărturisirea mea nu-i cea a unui egoist. Deşi egoist în toate privinţele, sînt sigur că, de astă dată, nu-s : va fi mai bine să mori înaintea mea, pentru că eu o voi scoate cumva la capăt : am cărţile mele. Dar tu, sărăcuţa de tine, te-ai descurca ?

— Cîtă dreptate ai ! Sînt fericită că gîndeşti ca mine. Da, aşa rămîne : voi pleca înaintea ta. Ştii, întotdeauna eu mă întorc prima la Paris, ca să pregătesc totul. Acolo, în colţişorul nostru, la cimitir, am să-ţi pregătesc locul. [...]

• Unele vînturi de furtună îmi suflă pe carnea inimii. [...]

• Sînt atît de bun că nu tulbur niciodată pisica ce doarme pe locul unde scriu : ies şi fac o plimbărică.

• A scrie înseamnă aproape întotdeauna a minţi. [...]

19 august. Pledează pentru libertate, dar e un om a cărui nulitate ţi-ar da pofta să trăieşti mai degrabă printre sclavi, decît alături de el. [...]

• Cineva trebuie să fi spus : „Un copac este un om care ridică braţele spre cer". [...]

• Stelele căzătoare ale creierului.

• Cunosc exact punctul unde literatura pierde fundul şi nu mai atinge viaţa. [...]

• Mărginit, spui dumneata ? Dar, cînd privesc în mine, sînt eu, la marginea mea, e familia, şi, ce stupoare! ceva mai departe, e vecinul, societatea, oamenii. Un pic mai departe, e orizontul, e Dumnezeu, şi nici nu m-am clintit.

28 august. Tata făcînd cererea de căsătorie în numele meu.

Şi-a pus fireşte mănuşi negre. Îndrugă verzi şi uscate, o ascultă pe Marinette cîntînd la pian, pînă cînd spune : „Da, destul". Apoi se ridică.

— Şi cererea, tată ? spun eu, îngrijorat.

Surîde, fără să scoată o vorbă. Ghicești ce gîndește : „N-ar fi cam ridicol să mă apuc acum să caut o frază ? Oare faptul că sînt aici, de un sfert de oră, în salonul dumneavoastră, și stau de vorbă cu dumneavoastră, nu-i dovada cea mai bună, doamnă, că cer mîna fiicei dumneavoastră pentru fiul meu ? Nu-i de ajuns ?"

Și doamna Morneau, care se pregătea să dea un răspuns demn, așteaptă.

— Putem considera, zic eu, cererea ca și făcută. Nu-i așa, doamnă ?

— Firește ! Firește ! spune ea, tulburată și rîzînd în același timp.

Toată lumea rîde și ne îmbrățișăm. [...]

• Proza este limbajul fericirii. De cînd ne-am căsătorit, scumpa mea, n-am mai scris un vers, din păcate !

29 august. Lui Fantec. Dacă te vei însura la biserică, nu spune ca ceilalți, că asta nu te costă decît un efort de galanterie, și că nu sacrifici nimic, în timp ce nevasta ta și-ar sacrifica fericirea veșnică. Nu uita că la biserică vei promite, fără a avea intenția de a-ți respecta promisiunea, că îți vei crește copiii în religia catolică, apostolică și romană. Nici măcar unui preot nu trebuie să-i promiți ceea ce te-ai hotărît să nu ții.

Nu-ți disprețui logodnica pînă la a respecta o credință care nu-i în tine. Ceea ce este greșeală pentru tine, nu poate fi decît greșeală și pentru ea. Și ea este făcută pentru adevăr, exact ca și tine.

Să nu-ți închipui că puteți avea totul în comun : avere, bunuri, dureri, exceptînd esențialul, care este gîndirea comună. Vei suferi din cauza credinței femeii tale, care îi va îngădui să rămînă pentru tine de nepătruns în aproape toate privințele.

Ia-ți o femeie al cărei spirit religios — asta nu mai înseamnă religie — să fie seamăn cu al tău. Convertește-ți întîi logodnica, dacă n-o să te convertească ea cumva. Să înțelegeți în același fel pe Dumnezeu, adică universul și destinul vostru. Dacă nu, nu te însura.

Altminteri, vei fi nefericit, și nici nu vei ști de ce. [...]

• Faptul că adevărul scandalizează este fără îndoială unul dintre farmecele sale.

• Nu scriu, pentru că n-am nimic de scris.

Credeam că asta este o calitate, dar, auzindu-vă reproşurile, mă gîndesc că este probabil o virtute.

1 septembrie. Da, vom merge pe pajişte. Eu mă voi bate : el va paşte iarbă. [...]

• — Vreau un bun tiran.

— Pentru nişte buni sclavi. [...]

2 septembrie. Philippe vine de la cîmp, iar Paul, fiul său, de la căile ferate, după o zi de lucru. Se întorc amîndoi pe drumul vechi, dar nu se aşteaptă unul pe celălalt. Primul nu încetineşte, celălalt îl ajunge din urmă numai dacă vrea.

• Mă uit la stele. Ca să le aflu numele, aprind un chibrit şi mă uit în atlasul de astronomie. Dar chibritul se stinge, ochii sînt orbiţi, şi nu mai recunosc, pe cer, steaua al cărei nume l-am aflat.

• Minciuna este legea lor ereditară. Nu se străduiesc decît să mintă bine : asta e superioritatea lor.

3 septembrie. Au cîteva idei rare, răzleţe, ca fasolea semănată pe cîmp, le-am putea scoate cu hîrleţul.

• Adevărul este insignifiant şi de mici dimensiuni. Are un miros pe care nu-l poate simţi decît un nas bun.

Cu ajutorul lui, arta face ceva admirabil, dar deja fals. Adulmeci : nu mai este acelaşi lucru.

Un adevăr care depăşeşte cinci rînduri începe să fie roman.

Frumos lucru, un roman frumos. Nu-i de dispreţuit, dar numai adevărul ne prilejuieşte o încîntare deplină.

• Pe această pajişte, un stejar, atît de bătrîn încît trunchiul său pare făcut din pămînt, iar ultimele crengi cresc pe el ca nişte plante străine.

4 septembrie. Niciodată n-a reuşit să facă ceva. Asta nu-l împiedică să afişeze o expresie de cuceritor, care intimidează.

• Lui Philippe nu-i place să viseze : îl oboseşte la fel ca şi seceratul.

Scoate cartofi. E un fel de-a spune, căci îi dezgroapă cu o apăsare uşoară a sapei. Îi aruncă între picioare. Lasă un şir de cartofi în urmă : ai zice că i-a făcut chiar el.

• După uciderea unui animal sau a unui om, cea mai crudă plăcere a țăranului este, fără îndoială, tăiatul copacilor.

• Plimbări. Canalul pînă la Marigny, de la Marigny drumul spre Germenay. Întoarcere la Chaumot pe acest drum. Împreună cu Marinette și un cîine și-o cățea care nu se ciondănesc.

Un om coseşte iarba de pe margine. Ne dă bineţe. În ciuda politeţii sale, trecem pe lîngă el cu o mică nelinişte în picioare, ca şi cum coasa ar luneca în urma noastră să ne muşte.

Cînd trecem amîndoi de aceeaşi parte a unui tumbărău, a unei cotige, oamenii se uită la decoraţia mea şi la Marinette. Cînd ea trece de-o parte şi eu de cealaltă, mă sacrifică pentru a nu se uita decît la ea, care e niţel decoltată.

O femeie intră în casă ca să ne vadă mai bine de după perdeaua ridicată. În dărăpănătura asta de casă locuieşte cineva ! Şi-i locuită de cîteva secole. La ce or fi folosit aceşti oameni ?

Trec. Fac o însemnare. Cine ştie ce Renan o va citi, şi-o va face astfel să participe la viaţa lumii. O va insera în univers. Doar pentru atît au trăit. În *Viitorul ştiinţei* [1], Renan scrie (Pagini alese, p. 336) :

„Gîndiţi-vă la nenumăratele generaţii care s-au îngrămădit în cimitirele de ţară. Moarte, moarte, pe vecie ? Nu ! Ele trăiesc în omenire. Toţi aceşti morţi... au contribuit la facerea Bretaniei. (Marigny, Nivernais.) Şi cînd Bretania nu va mai fi, Franţa va fi şi, cînd Franţa nu va mai fi, omenirea va mai fi... În ziua aceea, cel mai umil ţăran care n-a trebuit să facă decît doi paşi de la bordei la mormînt, va trăi ca şi noi în acest mare nume nemuritor".

Da, dar cum s-o faci să înţeleagă acest lucru pe Honorine, ale cărei mizerie şi muncă i-au învîrtoşat braţele ca pe nişte crengi bătrîne ? Va să zică Dumnezeu i-a creat pe toţi aceşti nenorociţi numai pentru bucuria cerebrală a lui Renan ? Cam scump. Oare această cauză finală nu-i mult prea mică ?

[1] *L'Avenir de la Science* (1890).

Un om mînă vacile în fața lui și le vorbește, din acea nevoie instinctivă a noastră de-a arăta unor străini că sîntem înzestrați cu darul vorbirii și pentru a atrage atenția străinei. Cîțiva copii țipă și zburdă pe-o pajiște. Cîteva fetițe își lipesc obrajii de barieră.

Către Germenay, ai zice că lumea se sfîrșește. Pajiști de un verde-negru, păduri, nici o clopotniță, nimic omenesc, nici un bou. Și tocmai într-acolo se culcă soarele.

Nu există decît un singur motiv întemeiat pentru a trăi la Paris : banii. Dar gloria ? Dar nevoia de activitate ? Este oare cu putință să trăiești o plenitudine mai mare decît pe drumul acesta către Germenay ? În acest minut *dilatat,* n-ai cheltui cinci franci pentru o plăcere. Cinci franci înseamnă pîine, înseamnă îmbrăcăminte pentru acești nenorociți care, fără să știe, contribuie la crearea lui Dumnezeu.

6 septembrie. După furtună, o noapte neagră, făcută din toate fulgerele stinse.

• Un mare poet n-are decît să folosească formele consacrate. Și lăsăm celor mici grija imprudențelor generoase. [...]

12 septembrie. Natura se trezește întotdeauna proaspătă, dar omul, pentru că a dormit, a rămas cu gura amară. [...]

• Lui Philippe nu-i vine niciodată greu să se scoale devreme. Are timp de dormit berechet, cînd va fi mort. [...]

• Un poștaș care ar oferi scrisorile la alegere.

• Chiar cu capul gol, își scoate șapca să dea bună ziua. [...]

• Pe ultimul l-a avut în plină iarnă. Opt zile mai tîrziu, căuta găteje sub zăpadă, îmbrăcată într-o fustă de vară. [...]

26 septembrie. Pentru o privire cît mai cuprinzătoare. Văd Chaumot și Chitry. Anul acesta, aproape că văd Marigny. La anul, va trebui să văd Germenay. Dacă voi înțelege pe deplin acest colț de lume — așa cum înțelege un fotograf amănuntele priveliștii fotografiate — nu-mi voi fi pierdut viața în zadar.

Soarele se culcă, dar și copacii, și satul. Drumul se stinge, și cîmpurile mor într-o tentă cenușie. Cînd soarele nu se culcă, natura care adoarme este și mai emoționantă.

Dacă voi apuca să îmbătrînesc, tristețea mea de fiecare zi va fi să-mi spun : „Poate că mîine nu voi mai vedea nimic din toate acestea".

Apa e ultima care-și închide ochii pali.

Castelul își adună iar brazii în jurul său.

Clopotnița se culcă în vibrațiile clopotelor.

Copacul își trage gluga.

Boi albi se plimbă ca și cum ar căuta un loc de dormit, bine înfășurați în cămășile lor albe.

Rîul se duce să se culce mai departe.

• Peste zece ani, Chitry va avea și el aristocrația lui : a valeților ieșiți la pensie.

27 septembrie. Cuvintele nu trebuie să fie decît îmbrăcămintea, exact pe măsură, a gîndirii. [...]

29 septembrie. Ragotte nu face nimic duminica. Își încrucișează și-și descrucișează mîinile pe burtă, și visează greoi cu ochii deschiși.

7 octombrie. Întoarcerea la Paris. Îi spun lui Capus :

— Drace ! frazele mele sînt mai complicate decît ale tale.

— Da, răspunde el. Dacă se scoate un cuvînt din fraza ta, ea se năruie. Dintr-a mea se poate scoate totul : rămîne. [...]

17 octombrie. Forrain aduce la *Figaro* un desen mai mult decît simplu.

— Totuși, spune Rodays [1], pentru trei sute de franci, ai mai putea adăuga ceva !

— Dar ce anume ?

— Nu știu. Niște hașuri...

• O problemă de curățenie : trebuie să-ți schimbi părerea ca pe-o cămașă.

• Vînătoare. Mă opresc brusc în mijlocul unui cîmp, și-o întrebare mi se pune ca o pasăre mare și neagră : „De cine, de ce am fost creați ?"

• Un păianjen care și-a întins pînza între două fire telegrafice, ca să audă ce se vorbește.

• Inocenților mîinile pline de sînge. [...]

---

[1] *Fernard Rodays* (1845—1925), ziarist, codirector la *Figaro*.

• Fericit cel al cărui talent nu poate fi plătit cu mai mult de două sute de franci pe lună, și care găsește că este bine plătit ! [...]

• În odaie, o muscă mare vorbește singură. [...]

• Îmi petrec tot anul spunînd că nu trebuie să pierd nici un minut. [...]

1 noiembrie. Preotul i-a spus : „Creșteți și vă înmulțiți", așa că el nu mai ia nici o măsură de prevedere. „Din fericire, spune nevastă-sa, am lepădat odată, oprind astfel totul. Dar dacă ar fi fost după el, ar fi umplut casa cu copii". [...]

• Ce poate fi mai încîntător decît ironia unui om onest ? [...]

• Jacques Boulanger[1] vorbește cu foc despre rolul istoricului, resemnat că nu va scrie niciodată cartea definitivă ; știe că, peste doi ani, sau la anul, o carte nouă o va ucide pe-a sa.

Ei caută adevărul de negăsit. Cel mai bun e cel care se apropie cît mai mult de adevăr, adică interpretează cît mai puțin.

Unii au pasiunea nesănătoasă a documentului în sine, la care nu mai adaugă nimic.

Cutare trăiește zece ani cu Filip cel Frumos pentru a ni-l „da" în zece pagini. [...]

• La patruzeci de ani, ne putem așterne pe lucru. Aventurile galante nu ne mai sîcîie.

• Iepurele cu ochii lui rotunzi, cu urechea pleoștită, care îl înfricoșează pe șarpele boa. Pierzînd orice stăpînire de sine, el cade în gura șarpelui boa, care n-are încotro și-i obligat să-l înghită. [...]

• Treisprezece zile[2]. Mirarea de-a mă pomeni pe străzi, la ora șapte și jumătate dimineața, în căutarea unei cazărmi.

Magazia de echipament. La început, panglica decorației nu se vede, apoi se vede, și sergentul are grijă de mine și-mi caută un veston curat.

— Cu atît mai mult, spun eu, cu cît trebuie — e plicticos, dar trebuie — să-mi pun crucea.

---

[1] *Jacques Boulanger* (1870—1940), romancier.

[2] În luna decembrie a acestui an J. R. efectuează la Paris un stagiu militar de 13 zile.

— Păi de ce nu ? spune el.

Şi pune un soldat să-mi lustruiască nasturii.

— Bocancii ăştia nu mi se potrivesc.

— Oh ! doar cinci minute ! Cît să-i vadă căpitanul.

— Da, dar mă strîng.

— O să vă obişnuiţi.

— În cinci minute ?

Mai spun, exprimîndu-mă prost :

— Cînd va trece căpitanul în vizită ?

Ar trebui să spun „în inspecţie". Ceea ce stîrneşte zîmbetul soldatului care-mi face nasturii.

După care, toată ziua o ţin dintr-un succes într-altul. Mă cred Coquelin cel tînăr [1].

Un subofiţer rezervist, care are palmele academice şi de trei săptămîni trage toate foloasele de pe urma lor, este detronat şi-mi spune :

— Oricum, decoraţia se vede mai bine.

Pe stradă, un bătrîn care are o panglicuţă verde sau violetă, îşi scoate respectuos pălăria. E mişcător.

Cineva spune :

— Asta e ceva.

Ar trebui să şchiopătez sau să port braţul în eşarfă. Încep să mă simpt prost. Şi-or fi închipuind că am salvat Franţa ; am impresia că am furat crucea pe care o port. Şi toate acele priviri ! Birjarii se opresc cînd trec eu. Lumea se întoarce. Guitry, care mă însoţeşte o bucată de drum, nu se mai bucură de nici o atenţie. Am avut cinstea de-a vedea un mic plăcintar oprindu-se în faţa mea.

Umblu într-un vis înstelat. Fără să şovăie, santinela de la ministerul de război prezintă arma. Dar un jandarm nu mă salută. Oare de ce ? Doar e de datoria lui.

Un teritorial îmi spune :

— Dacă aş fi ştiut, mi-aş fi pus şi eu palmele academice.

— Sînteţi frumos, îmi spune căpitanul Targe, aghiotant.

— Nu ca dumneavoastră, spun eu.

Şi e suficient pentru stabilirea ierarhiei.

---

[1] *Ernest Coquelin* (1848—1909), actor. Fratele său mai mare era tot actor.

În fond, toţi aceşti oameni se plictisesc, şi asta îi amuză. Ce păcat că nu sînt Allais ! [...]

• Patriotismul este un sentiment care costă scump, dar mie îmi place un soldat, viteaz care urăşte războiul.

17 decembrie. Maeterlinck. Un mare artist căruia nu-i pasă că-şi plictiseşte cititorul, şi nu se opreşte pentru atîta lucru. [...]

• Soare de iarnă, limpede şi uşor, niţel acid.[...]

• Înainte de-a face un lucru bun, trebuie să urîm totul, sau să admirăm totul. [...]

• Ceea ce ştie, ştie bine, numai că nu ştie nimic.

• Creierul meu are nevoie de două ore de reverie, pentru a obţine de la el un sfert de oră de muncă. [...]

31 decembrie. Un an, o felie tăiată din timp, şi timpul rămîne întreg.

Anul 1903

[...] • Un om care se bizuie mult pe talentul altora ca să poată spune : „Am fost dezamăgit".

6 ianuarie. O bătrînă, boţită rău de timp. [...]

10 ianuarie. Lacrimile tale strălucesc pe obraz ca ploaia pe o pasăre. [...]

13 ianuarie. Circul Nou. Miros cald de grajd. O muscă sau două îmi ating în treacăt faţa.

Un clovn care încasează pumni are un fel nou de-a cădea, încercînd să se ţină de ceva, cum facem şi noi. Braţele bat aerul şi nu găsesc nimic. E un clovn talentat. Şi original.

Ca să-şi prezinte numerele, aduce o mică barieră de lemn, şi-şi face intrările prin această barieră pe care a pus-o în mijlocul arenei. O ridică şi intră ; ba se şi şterge pe picioare la uşă. După ce îşi prezintă numărul, iese pe la aceeaşi barieră pe care o închide cu băgare de seamă, şi-o ia cu el. [...]

• Spuneţi despre mine : „E un urs !" Nicidecum : e un om care vă disprețuieşte.

• Critica literară : să nu discute decît reeditările. [...]

• Crampa scriitorilor leneşi. [...]

• Realism, idealism, tot atîtea pîcle prin care omul orb bîjbîie după adevăr.

19 ianuarie. Nu vorbeşte, dar ştim că gîndeşte tîmpenii.

• Acestei fetişcane, îi ţin un mic discurs despre inocuitatea cărţilor atunci cînd omul este inteligent.

— Mediul poate corupe, spun eu, cărţile proaste nu.

Ea mă ascultă, emoţionată, şi din cînd în cînd, se mai apropie cu scaunul ; şi eu însumi sînt emoţionat de impro-

vizaţia mea. Tulburată, ea îşi dă drumul prea repede. Aruncă peste bord propria-i familie.

— Îi iubesc foarte tare pe tăticul şi pe mămica, spune ea, dar îmi dau seama că ei gîndesc prost.

Pentru dumneaei, a fi distins înseamnă să nu-ţi pui mănuşi de lînă cînd e ger şi să porţi pantofi de lac atît de strîmţi, încît să nu poţi umbla încălţat cu ei.

• În biserica mea, nu-i nici o boltă între mine şi cer. [...]

• Lamartine este un mare poet care n-a scris, poate, nici douăzeci de versuri perfecte. [...]

• Unii oameni sînt atît de plicticoşi că te fac să pierzi o zi întreagă în cinci minute.

• Bunătatea nu duce niciodată la prostie. [...]

• Talentul este ca bogăţia : sînt tot atît de bogat ca şi voi, cu condiţia să cheltuiesc mai puţin. [...]

• Bernstein [1] face elogiul lui Racine, nu al omului de teatru, nici al poetului : atunci, al cui ? [...]

1 martie. Vreme posomorîtă, vîntoasă, ploioasă. Îţi închipui un castel izolat în care o familie întreagă cască şi spune : „Măcar de-ar fi epoca marilor manevre ! Ar veni poate niscai ofiţeri".

2 martie. Ţăranul cu care ai mers la şcoală şi pentru care eşti „bătrînul Jules". [...]

• Această femeie îşi arată sînii şi-şi închipuie că îşi oferă inima.

• Două vînturi, unul prin cămin, celălalt pe fereastră, se năpustesc unul asupra celuilalt şi şuieră de furie în odaia mea.

• Soţul, soţia, preotul, adevărata căsnicie în trei. [...]

• Quinet [2], şi atîţia alţii : liber-cugetători religioşi. [...]

• Stil brăzdat de fulgere. [...]

6 martie. Teatru. Bătrînica aşezată pe-o strapontină şi care mă interesa pentru că o călcasem pe picior. La ultimul act din *Indiscretul* [3], s-a apropiat de rampă, şi, pentru a mai provoca o chemare a autorului sau a actriţei a

---

[1] *Henri Bernstein* (1876—1953), dramaturg.

[2] *Edgar Quinet* (1802—1875), filozof, poet, istoric şi om politic francez.

[3] *L'Indiscret,* comedie de Edmond Sée (1875—1959).

cărei mamă este, a început să bată din bătrînele ei palme, cu coatele lipite şi capul aplecat înainte ca să audă dacă o urmează şi alţii. Era emoţionant.

A obţinut rechemarea.

• Ironia este un element al fericirii.[...]

• *Domnul Vernet.* Citit ieri, la Maire [1], pentru Antoine, Cheirel [2] şi Signoret [3]. Citesc înainte de prînz. După primul act, simt că efectul a fost atît de puternic încît vreau să-l citesc şi pe al doilea, sigur pe mine. Dealtfel, această lectură nu mă emoţionează.

Actul al doilea odată citit şi citit prost, după impresia mea, mă uit la Antoine. Se uită şi el la mine, îndelung, după care :

— Eşti mulţumit de actul al doilea ?

— Da.

— Foarte mulţumit ?

— Foarte mulţumit. Dumneata nu ?

— E ceva care totuşi... spune Antoine.

Mă simt de parcă ar fi dat de pămînt cu toată piesa.

— Dar ce anume ?

— După scena cu domnul Vernet, m-ai rătăcit. E acolo o gaură.

— Şi nu te-am mai găsit ?

— Nu. Nu mai urmăream.

— Atunci ce-i de făcut ?

— Asta nu-i meseria mea, ci a dumitale. Timp de un act şi jumătate mă ţii ; apoi nu mă mai ţii : iată ce constat eu.

Signoret şi Cheirel dădeau şi ei semne de dezaprobare. Îi iau la întrebări. Signoret mărturiseşte că după scena declaraţiei există într-adevăr o cădere, iar Cheirel spune că e ceva care o nedumereşte. Adaugă amîndoi că nu-i nimic grav, dar eu simt la Antoine ceva mai alarmant, ca şi cum n-ar fi înţeles. [...]

24 martie. Domnul Vernet. Cel de-al doilea act în lectura actorilor. La început, o oarecare şovăială, apoi, la

[1] Restaurant parizian.

[2] *Jeanne Cheirel*, pseudonimul actriţei *Jeanne Leriche* (1868—1934).

[3] *Gabriel Signoret* (1878—1937), actor.

scena dintre domnul Vernet și Henri, în ciuda bîlbîielilor, simt că-i bine.

Antoine, care se află lîngă mine, se întoarce, dar eu am cochetăria să nu observ. Aud : „E bine !"

— Nu-i așa ?

— Atîta mai era de făcut. Asta înseamnă o sută de spectacole împreună cu piesa lui de Lorde [1]. Ține minte ce spun eu acum.

— Am să notez.

Signoret îmi spune :

— La prima lectură, nu văzusem scena dumitale la această înălțime. Acum, văd că e de departe cea mai frumoasă.

Mă întorc acasă cu inima plină de succes.

Lecturile făcute de actori sînt amuzante. Ar trebui să le asculte și publicul. Scăpări de copist, corecturi. Din cînd în cînd, cîte un actor care nu mai are nimic de spus evadează în dosul manuscrisului ; autorul se teme de un căscat.

25 martie. Va lăsa un prenume în istoria inimii. [...]

30 martie. Prăjituri fade care te fac să prețuiești pîinea.

• Succesul celorlalți mă stinghерește, dar mult mai puțin decît dacă ar fi un succes meritat.

• Numai erorile dau preț adevărului. [...]

• Napoleon ar fi trebuit să-și zboare creierii pe unul din cîmpurile lui de bătălie. [...]

• Naturalețea subită a unui actor care se întrerupe, la o repetiție, ca să-i spună ceva suflerului.

• Primăvară : cefele femeilor au și înflorit. [...]

• Religia a căzut de pe mine ca o piele.

• Istoricul : Nici o metaforă ! Fișe. [...]

• Călător. Eh ! cei care au făcut înconjurul lumii își pot prelungi conversația cu cel mult un sfert de oră.[...]

• În teatru, picăturile de ploaie sînt niște bobițe de plumb pe-o pînză.

• Ce ușor e să scrii un dialog !

[1] Piesa lui J. R. s-a jucat împreună cu *Atac nocturn*, de André de Lorde și Masson-Forrestier.

DOAMNA

— Nu !

DOMNUL

— Ba da !

Şi iată patru rînduri.

• Trebuie să ai o mare conştiinţă de artist ca să-ţi spui : „Oare de ce am scris aşa şi nu altminteri ?“ Atunci începe tulburarea : „Dacă n-ar fi fost aşa, poate că ar fi fost bine, oricît de puţin s-ar deosebi de ceea ce am scris“. [...]

• În teatru, nimeni nu obţine nimic din ceea ce vrea, nici de la actori, nici de la decorator, nici de la public, nici de la el însuşi.

Şi asta se poate termina prin entuziasm. [...]

5 *aprilie*. Servitoarea noastră. E tare mai ales prin prostia ei. Îmi dovedeşte încă o dată că bunătatea firească este rară, şi că doar inteligenţa poate da bunătate. [...]

• *Vulturaşul*. Da, este o altă lume, dar mă emoţionează în fiecare clipă. Rostand nu-şi refuză nimic, dar trage toate foloasele. Toate sforile, da, dar ca să lege toate păsările, vulturi şi sticleţi.

Degeaba ne îngrozim de războaie : Victor Hugo şi Rostand ne fac să acceptăm în cele din urmă măcelurile lui Napoleon.

Asta mă dă gata. Şi toată această agitaţie îmi trezeşte pofta de-a face teatru *aşezat*. [...]

• Teatru. Să ne păzim de prietenii şi de presa care constată lungimi. Au văzut atîtea piese încît au tendinţa să spună : „Hai ! mai repejor !“ Publicul ar spune mai degrabă : „Staţi ! Nu aşa de repede ! Am plătit pentru toată seara, şi voi parcă aţi vrea să mă daţi pe uşă afară“. [...]

• Arătura fină a raţelor pe apă.

• Unui anonim :

— Vă strîng mîna pe dibuite.

• Creanga care-şi pune frunze la fereastră. [...]

• Din discuţie nu iese nimic : din bună înţelegere ţîşneşte lumina. Sa dă strălucire părerilor care se aseamănă.

• Nu prea obișnuit să primească, voia să plătească tot ce i se oferea. [...]

• Nu eu sînt cel care are gust, ci adevărul.

• O frază trebuie să fie atît de limpede, încît să ne facă plăcere din capul locului și, totuși, s-o recitim pentru plăcerea pe care ne-a făcut-o. [...]

• Mîini de țărancă asemenea unor furci. [...]

• Craniu al cărui creier e un bob de fasole.

• Să scoți din fîntînă găleți pline de adevăruri.

• Discurs de deputat : „Eu renunț la cuvînt !" [...]

• Pasăre bine adăpostită, bine înfofolită în mănțăluța aripilor. [...]

• Doi ochi care nu se pot vedea unul pe altul.

• În mijlocul tăcerii pe care o așternem în noi, un clopot. [...]

• Cicero îi spunea azi-dimineață băiatului meu...

• Mîna stîngă nu trebuie să știe ce inele primește mîna dreaptă.

• Cădere de femeie. Nimic rupt : doar o crăpătură. [...]

• Cafenea cu lumini multicolore. Pe lac, bărbi cu cîte două lampioane, unul la fiecare capăt. Asta îl înflăcărează pe Barrès ; numai că transportă totul la Veneția. [...]

• Ce femei pe stradă, în aceste prime zile de căldură ! Sînt aproape goale. Ah ! dacă bărbații ar fi cît de cît inteligenți... [...]

• Ori de cîte ori cuvîntul „Jules" nu-i urmat de cuvîntul „Renard", mă întristez. [...]

• Rostand, poetul gloatelor care se cred elită.

• Boală. Fața se descompune, tot lutul iese la iveală.

• Buburuză : o broască țestoasă mititică și care brusc își ia zborul. [...]

• Fantec își termină lecția de educație morală prin : „Iubirea de clopotniță este superioară iubirii de patrie".

• Scrupulul, o boală ca și lenea.

• Noaptea, copacii se plimbă printre boi.

14 iulie. Ignoranța țăranului se compune din ceea ce nu știe și din ceea ce crede că știe.

• Philippe se așază la masă la amiază și nu vorbește decît la ora patru fix ca să spună :

— Ce-ar fi să luăm gustarea de ora patru ?
Micuța Marianne, cîntă cu o voce ascuțită :

Palermo, perla Siciliei !

Cădem de acord că dintr-o sută n-ai găsi zece care să poată urca atît de sus ca ea.

Cîntă cu toții și-o iau întotdeauna cînd prea sus, cînd prea jos.

Gustă poezia groasă, ca vinul roșu care-i aproape negru.

Nu mai știu ce e cu ei. Și-au pierdut într-adevăr preotul, dar nu și-au găsit încă înțeleptul.

Se tem mai degrabă de modestie decît de trufie, pentru că modestia li se pare prostie curată, și nu vor în ruptul capului să treacă drept proști.

Cred în Dumnezeu. Își dau seama că preotul nu-i bun, dar că Dumnezeu e de-o bunătate nețărmurită, se bucură că preotul îi cere lui Dumnezeu să-i trăsnească, iar Dumnezeu nu vrea.

Așteaptă ca cineva să-i înalțe în propriii lor ochi și să le spună : „Voi nu sînteți niște brute cum pretinde dom'Părinte".

Pregătiseră un buchet pentru mine : au uitat să mi-l dea. Ca să se răscumpere, vor să-l ducă la mormîntul tatii. Întîi spun da, apoi mă cam rușinez, și-i rog să renunțe, sub pretext că tata nu putea suferi asemenea manifestări, în realitate pentru că nu-mi vine să străbat tot satul, sub ochiul preotului, cu un buchet și cincisprezece țărani după mine, pînă la cimitir.

Știu lucruri pe care eu nu le știu, numele nu știu cărui ministru care... Spun : „Da ! Da !"

Toți au chef de cîntat. Fiecare spune :

— Oh ! dacă aș ști nu m-aș lăsa rugat. Știu o grămadă de cîntece numai pe bucățele, dar nici unul de la cap la coadă.

Dintr-odată pleacă toți. Nu-i chip să-i oprești.

Nu trebuie să te porți prea simplu cu ei. Tu te vrei în mijlocul vieții : ei sînt la teatru.

Lectura li se pare o zădărnicie, ca și igiena : nu sînt niciodată bolnavi.

Nevoia de spovedanie. Mă pomenesc discutînd, singur, cu Philippe, cum aș discuta cu Guitry.

E pentru prima dată cînd vorbesc fără să citesc, dar încă nu improvizez. Le spun :

— Nu vreau să țin un discurs.

Am greșit. Nu mai știu cum să numească ceea ce le-am spus.

Ei cred nițel în Purgatoriu, ca într-un soi de sală de așteptare în care vor sta pînă la sosirea trenului spre Paradis.

Femeilor le cam este rușine de preot, care le înfurie cu bădărăniile lui, dar le și înfricoșează. Dar dacă preotul ăsta-e chiar diavolul. Nu mai știu nici ele și, biete suflete descumpănite, se întorc la el.

Și, cîteodată, sînt de-o gravitate impresionantă : ar merita să le citești din Homer. Le place să le vorbești despre politică, despre religie așijderi. Sînt copți pentru studiul catehismului laic. Ei cred în Dumnezeu, așa cum credea Victor Hugo.

Nu sînt niciodată doi, băiat și fată, ca în Teocrit, ca să păzească turmele amestecate.

16 iulie. Jignit că i-am spus că pute a usturoi, Philippe a cumpărat un trabuc gros ca să scoată mirosul din el.

• Praful, acest vînt vizibil.

• Adevărata iubire trebuie să fie cea a unei lucrătoare cinstite și bune. [...]

• Verișoara Nanette către fiică-sa :

— Nu ți-e rușine să te îmbraci în halul ăsta ? Va să zică nu te mai socotești țărancă ? Bine ! Să nu te-aud că-mi mai spui mamă !

Și-o îmbrățișează cu mîndrie.

• Pentru că am crini în grădină, ei spun că sînt regalist. [...]

• Un parc frumos care te îndeamnă să te duci să te plimbi pe drum. [...]

• Philippe și Ragotte trăiesc ca pe vremurile evanghelice.

Un castron de supă pe-o măsuță, nici un strop de grăsime în supă ; după aceea o căpățînă de usturoi, și apă de băut : vinul i se duce Ragottei în picioare.

Le cauți cortul. Cămilele trebuie să fie pe aproape. Usturoiul deschide pofta de pîine multă. [...]

• Natura nu-i niciodată urîtă. Ce bine respiră copacii !

• Verdele întunecat al unei păduri cînd trece peste ea un nour. [...]

18 iulie. Scriitori de talent, poate, dar, după părerea mea, ei scriu „încurcat". Citindu-i, obosesc numaidecît.

• Ne cunoaștem mai bine decît s-ar părea și ne ferim să le reproșăm semenilor noștri defectele pe care sîntem siguri că le avem și noi.

22 iulie. Stați departe de mine, ca să vă pot respecta.

• Citeam versuri, cînd a cîntat un pitpalac. Ah ! sărmani țărani care habar n-aveți de asemenea emoții, meritați toată mila omenească !

• Cînd te uiți prea mult la stele, ele sfîrșesc prin a fi insignifiante.

Chiar și misterul are ceva searbăd ! [...]

• Un țăran decoltat în soare. [...]

• Cînd un om nu vorbește decît despre ceea ce știe, pare totdeauna mai știutor decît noi. [...]

• Ingratitudinea copiilor noștri față de vechii noștri prieteni ne încîntă. [...]

• Boii albi și nemișcați ca niște rufe întinse pe tot lungul gardului viu. [...]

23 iulie. Doamna Lepic. Actrița care exagerează, care nu mai știe ce face, nici ce spune, și care nu mai are decît o idee, un singur motiv pentru care trăiește ; să fie mereu pe scenă.

Se duce să închirieze undeva o cameră, încredințată că, atunci cînd casa va fi liberă, copiii ei se vor împăca numaidecît.

Spune că îi dă lui Philippe o gratificație de cincizeci de franci și că întotdeauna trebuie să aibă în casă o sticlă de rachiu, nu pentru ea, firește ! Drept urmare, Philippe nu mai vrea să primească de la ea nici un pahar de vin iar cînd lucrează în grădină bea doar apă. Ofensată de aceste refuzuri, ea pretinde că grădina nu face două parale, deși o costă ochii din cap.

Philippe, care o credea bună, înțelege astăzi viața tatii. Și adaugă, vorbind cu Marinette :

— Refuz paharul ei de vin sau de rachiu, dar cred că vă daţi seama, doamnă, că pe dumneavoastră nu v-aş refuza niciodată.

Doamna Lepic face pe femeia ordonată.

Nu-i trebuie multe lemne. Are cu ce să şi le cumpere.

Ce-ar zice lumea despre ea dacă n-ar lăsa, într-un cotlon, nişte bani de înmormîntare ?

Este şi acum foarte darnică. Pe vremuri, din milostenie, apoi, din orgoliu. Acum, din umilinţă, ca s-o suporte lumea, căci se teme de singurătate.

Cînd trec prin faţa uşii sale, îi aud glasul ascuţit şi metalic, lipsit de nuanţe. Vorbeşte singură, ca să mă facă să cred — căci m-a zărit, mă „spiona" — că primeşte vizite, că lumea n-o abandonează.

Face pe cucoana : poartă volănaşe la mîneci, ceea ce o face pe verişoara Nanette să turbeze de furie. [...]

• La patruzeci de ani, trebuie să deschidem ferestrele de cealaltă parte : ba sîntem chiar puţin în întîrziere.

• Ospeţele la care mănîncă toată ziua sînt o legendă. La drept vorbind, ei mănîncă puţin, dar încet. Ca să mănînci mult, trebuie să ai stomacul antrenat al bogaţilor.

• „Gustarea" lor, usturoiul acela, cartoful, codrul de pîine care n-a fost niciodată alb, sticla de apă care se încălzeşte la umbra unui tufiş, toate acestea ne înţeapă în conştiinţă şi ne aţiţă pofta de mîncare.

• Plimbare bună : dar asemenea plimbări nu mă pot duce la Academie. [...]

• Într-unul din acele momente de deznădejde cînd aş striga „Nu iubesc pe nimeni ! Puţin îmi pasă de nevastă-mea, de copiii mei".

Mă doare faptul că scriu aşa ceva. Atîta pagubă, de scris tot scriu ! Eu m-am adus pe lume ?

Ar fi grozav, o carte goală-puşcă ! Titlu : *Gol puşcă*. Ce oroare ! [...]

• Nici o adiere, şi frunzele şi crengile se mişcă de parcă le-ar agita chiar copacul.

• Există mai multă inteligenţă într-o furnică decît instinct în cutare bicisnic.

25 iulie. Îmi închipui că sînt foarte bătrîn şi că nu trebuie să mai am decît gînduri de bătrîn înţelept.

• Oamenii fericiţi n-au dreptul să fie optimişti : e o insultă adusă nefericirii. [...]

• Soarele îşi întinde rămăşiţa de aur pe-o holdă de grîu.

• Un nour cu o steluţă în fund, ca un licurici. [...]

• Taurul mugeşte în dosul gardului viu. Vacile se adună sub stejar. Una sare ca o nebună.

Un taur e bun de montă de la un an ; la cinci sau şase ani, e prea greoi sau prea rău. Cariera lui s-a terminat. [...]

• Doamna Lepic. Virtutea ei de femeie cinstită este o virtute înţepată, acră. Ar putea păzi un harem. Îşi păzea slujnicuţa şi îi deschidea scrisorile. Mai păstrează una pe care i-a smuls-o din mînă, punînd cele trei bucăţi într-o cutie :

Iubirea mea, spunea fetişcana, *te aştept diseară. Voi fi singură. Vom putea sta de vorbă. Cea care te iubeşte. Iubiţica ta.*

Doamna Lepic spune :

— Face traftir din casa mea. Dealtfel, mi-a spus el primarul : „Asta nu-i fetiţă : asta-i căţea". Cum îi spuneam şi ei : „Am şi eu, drăguţă, păcatele mele, recunosc. Da, am cusururile mele, dar în privinţa aceea, nu mi se poate reproşa nimic, nimic, absolut nimic, asta nu !"

Şi cu palma desfăcută pe piept, plînge... atîtea regrete. [...]

• Cu acoperişul lor de paie, casele mai păstrează un pic o înfăţişare galo-romană. [...]

30 iulie. Omul fericit şi optimist e un imbecil. [...]

• Cînd o vezi pe Ragotte, cu sînii ei enormi, lîngă băiatul ei mare, gros şi gras, îţi vine să-i spui cu duioşie : „Dumneata eşti o vacă bună şi ai fătat un viţel bun". A dat copiilor ei toată viaţa deasă pe care o avea în sîni. Fără bonetă are o sută de ani în plus.

• Cine nu l-a văzut pe Dumnezeu n-a văzut nimic.[...]

• Somnul celui Drept ! Dreptul n-ar trebui să poată dormi.

• Idei largi într-o minte îngustă. [...]

1 august. Ascultă, ascultă ce spun oamenii ! Ei ne învaţă întotdeauna cîte ceva, oricît de puţin ar fi, în timp ce noi nu-i învăţăm niciodată nimic.

• Scoţîndu-şi adevărul din fîntînă, indiscreţii risipeau apă peste tot. [...]

• La şcoala din Marigny, Marinette împarte o gustare. Cei mici nu îndrăznesc să se atingă de bucata de cozonac primită. Unul dintre ei este atît de copleşit, încît adoarme.

Vizita mea este trecută în registru. Primarul le spune copiilor că într-o zi vor afla că scriu cărţi ca acelea care se află acolo, în biblioteca şcolară. Nu văd decît cărţi de Jules Verne. [...]

• Busolă. Acul mititel şi albastru care caută nordul este o lecţie dată neîncrederii noastre. [...]

8 august. Primarului din Marigny îi vorbesc despre greutăţile din teatru.

— Uneori, ne trădează pînă şi actorii, îi spun eu.

— Nişte vînduţi ! spune el cu indignare.

• Honorine, cu veşnicul ei coş în spate, dar nu mai pune în el decît coajă uscată de copac : e mai uşor.

Severă cu Dumnezeu, care nu este drept şi îi ia pe bătrîni înaintea tinerilor. [...]

• Dacă odihna nu-i şi un pic de muncă, urmează numaidecît plictiseala.

• Un bou semănat cu muşte. [...]

• Ce dureros este să vezi un ţăran care disprefuieşte alt ţăran. [...]

• Cînd unul dintre ei moare, se împacă de spaimă.

• Sînt orgolioşi lipsiţi de demnitate, dar nu mîndri.

• Mama a avut o sumedenie de calităţi înnăscute, care n-au crescut.

Plînge pentru că verişoara Nanette i-a spus : „Nu te iubeşte ! Nu te iubeşte !"

— Oh ! îi spunea ea Marinettei, nici nu ştii cît poate suferi o mamă ! [...]

• Ei fac din Dumnezeu un agent electoral. [...]

• — Precum ştii, pămîntul se învîrte.

— Aşa se zice.

• Philippe aduce pîinea sub braţ ; la sudoarea frunţii adaugă sudoarea subsuorii. [...]

• Toleraţi-mi intoleranţa. [...]

• Cîteodată îmi spun : „Nu cumva sînt un om rău ?" E destul să mă gîndesc la Mizantrop, care nu e rău.

• E greu să fii bun cînd eşti clarvăzător.

• Un fluture a prins trenul la Clamecy şi a venit cu mine.

• Habotnicele se tem de puterea lui Dumnezeu aşa cum se tem şi de influenţele lunii. Ptiu ! Scîrbele !

Îi urăsc pe cei care nu se duc la biserică, dar nu pînă-ntr-atît încît să le refuze banii.

Ceilalţi au guri, în cazul cel mai rău, boturi : ele au sub nas ţucaluri.

Au făcut din Dumnezeu o făptură grotesc㠄, după chipul şi asemănarea lor. Dacă el nu-şi întoarce faţa, înseamnă că într-adevăr, mila lui e nesfîrşită.

Cucernicie fermentată. Sufletul lor pute a lumînare scursă, a tămîie, o putoare de fund niciodată spălat.

2 septembrie. O bătrînă care povesteşte cu glas subţirel, cu o sumedenie de amănunte inutile, nişte istorioare nesărate. [...]

• Omul cel mai cinstit poate face un pic de bine, şi mult rău.

• Nu-mi stă în fire să spun de cred sau nu în nemurirea sufletului, dar mi se întîmplă, seara, pe bancă, să mă gîndesc la morţii mei ca şi cum ar fi lîngă mine. [...]

• O slugă ţine la titlul ei şi nu ne poartă nici un fel de recunoştinţă dacă n-o tratăm ca atare. [...]

• Philippe, nitel îngrijorat, reuşeşte să fie totdeauna de părerea mea repetîndu-mi exact frazele.

• Există înmormîntări clasa întîi, ca şi cum te-ai duce în rai cu trenul.

Doamna Lepic plînge moartea contesei.

— Era bolnavă de multă vreme, dar s-a stins fără dureri, şi-a murit (hohote sporite) în braţele fiului ei.

Da, da ! Te şi văd unde baţi, mămicuţo, cu micul tău tablou de familie. [...]

• Raţiunea care îngăduie omului. rău din născare, să facă totuşi fapte bune.

• Habotnice. Se culcă cu Dumnezeu duminica, şi-l înşală toată săptămîna. [...]

• Religia este scuza gîndirii lor leneşe. Le daţi, despre univers, o explicaţie gata făcută şi foarte mediocră. Ei se păzesc să caute alta, în primul rînd pentru că sînt incapabili să caute, apoi pentru că nu-i interesează.

Nu există practică mai mîrşavă decît religia.

Spuneţi că sînt ateu, pentru că nu-l căutăm pe Dumnezeu în acelaşi fel ; sau, mai degrabă, voi vă închipuiţi că l-aţi găsit. Vă felicit. Eu îl mai caut. Îl voi căuta zece ani, douăzeci de ani, dacă mă va lăsa în viaţă. Mă tem că nu-l voi putea găsi : cu toate astea îl voi căuta, dacă există. Poate că îmi va fi recunoscător pentru efortul meu. Şi poate că se va îndura de încrederea voastră prosteasc㠄 de credinţa voastră leneşă şi cam nătîngă.

22 septembrie. Cu Dumnezeu, o scoatem la capăt cu metafore mai mult sau mai puţin divine. [...]

• Cînd naşte, nu vrea ca bărbatul ei să fie de faţă. Se simte destul de umilită şi aşa !

Încă una care ar vrea să-şi facă copiii pe gură !

• În parcul Nevers, bătrînica se apropie cu coşul ei de prăjiturele uscate.

— Mulţumesc doamnă, spun eu.

— Oh ! N-am de gînd să vi le ofer. Nu-s destul de buńe pentru dumneavoastră. Vin doar să stau pe bancă : tare-s obosită. Azi, am vîndut de douăzeci de centime. (Un copil vine să cumpere o prăjitură de cinci centime.) Asta face douăzeci şi cinci. A greşit luînd-o pe aia : cea-laltă e mai bună, dar n-au de unde să ştie. Eram destul de înstărită : aveam 5 000 de franci la un notar. A fugit cu ei.

— Banii nu trebuie încredinţaţi notarilor pe care nu-i cunoaştem.

— Aveţi dreptate, domnule. După aceea mi-am rupt piciorul.

— Urcînd pe-o scară ?

— Nu : am lunecat. Toate şcolile or să se închidă : asta-i pagubă mare pentru mine. În sfîrşit, stăpînii sînt stăpîni, nu-i aşa, domnule ? Veniţi de departe ? Eu sînt din Avallon. Şi dumneavoastră, domnule ? Sînt prea indiscretă.

Îi arăt două degete Marinettei. Ne ridicăm, Marinette dă.

— Oh ! sînteţi foarte bună, doamnă !

— I-ai dat cincizeci de centime ?

— Da, ca de obicei.

— Îţi spusesem doi franci.

— Oh ! eu înțelesesem să-i dau ca de obicei, și mi se părea puțin.

Biata bătrînă. [...]

24 septembrie. Ieri, întorcîndu-ne de la vînătoare, Philippe îmi spune :

— Deunăzi, Joseph (unul dintre băieții lui) a făcut o mutră !

— Cum așa ?

— Da, cînd a văzut că doamna Renard nu i-a mărit simbria. E adevărat că verii lui, de pildă, cîștigă mai mult.

— Dacă lui Joseph i se pare că nu cîștigă destul, nu-i rămîne de făcut decît un singur lucru : să plece.

— Oh ! nu zic asta pentru...

— Greșești, spunîndu-mi-o, Philippe, mai ales în acest moment cînd port în cîrcă o familie întreagă de servitori. Doamna Renard o să se bucure ! Frumoasă răsplată îi aduc !

Marinette îmi spune :

— Aveai un cap ! M-am temut de cine știe ce accident de vînătoare.

Îi chem pe Philippe și pe Joseph. Izbutind să nu mă înfurii, îi spun lui Philippe că m-a mîhnit, că nu mai am încredere în el, că a ridicat un zid între noi doi, iar lui Joseph, că n-are decît să-și caute alt loc.

Amîndoi sînt îngroziți, înghit doar o lingură de supă, seara nu dorm, iar a doua zi dimineața, Ragotte plînge.

— Vai ! spune ea, și doar le-am spus : „Nu vorbiți de asta !“ Și Paul zicea și el ca mine, și Philippe așijderi, așa că a greșit cînd a vorbit. De astă dată vă rog să nu țineți seama, doamnă, dumneavoastră care sînteți atît de bună !

Îmi venea să renunț la Gloriette, dar lacrimile acestei biete femei... De milă, dar și din egoism (mereu, mereu !) iată-mă înduioșat : e pentru a doua oară doar cînd o vedem pe Ragotte plîngînd.

— Niciodată n-am mai fost atît de umiliți, spune ea.

Philippe a dezghiocat mazăre toată ziua, rușinat și posomorît. Ce poate fi mai dulce orgoliului nostru jalnic de stăpîni decît un servitor bătrîn cu părul alb, adînc nefericit că a spus a prostie și nu știe cum s-o dreagă.

• Există oare înțelepți care să iubească natura la fel ca mine și să considere că atît e de ajuns și-i inutil să mai facă din pasiunea lor și literatură ?

• Un măgăruș foarte demn care, pe drum, părea să umble doar în două picioare.

• — Eu, spune Borneau, nu sînt un credincios, dar respect religia celorlalți. Religia e ceva sfînt.

De ce acest privilegiu, această imunitate ? Un credincios este un bărbat sau o femeie care crede ce spune preotul și nu vrea să creadă ce spune Renan sau Victor Hugo. Ce-i sfînt într-asta ? Care este deosebirea dintre acest credincios și cutare imbecil care ar prefera marilor noștri poeți literatura de foileton ?

Un credincios îl crează pe Dumnezeu după chipul și asemănarea lui ; dacă-i urît, Dumnezeul lui este urît, din punct de vedere moral. De ce ar fi respectabilă urîciunea morală ? Religia unui prost nu-l pune la adăpost de disprețul nostru sau de zeflemeaua noastră.

Să fim intoleranți cu noi înșine.

Fie ca turma ideilor noastre să treacă drept prin fața ciobăniței grave care este Rațiunea ! Să ștergem versurile proaste ale umanității. [...]

• Frumusețea literaturii. Mi s-a prăpădit o vacă. Scriu despre moartea ei, și cîștig bani cu care să-mi cumpăr o altă vacă. [...]

• Obținem asupra noastră tot soiul de victorii mărunte care depărtează prea puțin marile înfrîngeri. [...]

• Văd Chitry. Nu văd Chaumot, din care fac parte. Oare pe miriștea asta mi se va pune bustul ? Am impresia că aș vedea, cu ochii mei de piatră, peisajul acesta atît de bine compus.

• E totuși mai greu să scoți o carte din Ragotte decît din Napoleon sau din Cyrano.

Cînd a avut primul ei copil, i s-a oferit un loc de doică la Paris. Avea lapte ca o Joiană. N-a vrut să-și părăsească bărbatul și copilul.

— Nu-mi pare rău, spune ea. Nu m-am dus pentru că n-am „putută".

Philippe voia la început să se însoare cu a lui Bongard, care se fălea în fața Ragottei, dar l-a preferat pa Bon-

gard. Atunci, Philippe, într-un an cînd secerau împreună, s-a uitat mai bine la Ragotte, şi s-au luat.

• Ieri seară, am stat mult de vorbă cu Philippe pe bancă. Atît de convins era că sînt supărat, că nici nu mai mînca.

Îmi spune că, după reproşurile mele, Joseph a început să plîngă pe scară şi i-a sărit de gît strigînd : „nu vreau să plec de la ei ! Nu vreau să plec din casa asta !"

Vorbesc, vorbesc, şi, la tot ce spun, Philippe răspunde :

— Oh ! ştiu prea bine ! Oh ! ştiu prea bine ! Niciodată nu mi-a părut atît de rău că am vorbit.

Spune despre Marinette :

— Niciodată n-am văzut-o supărată, şi deseori fac boacăne, dar nu-mi spune nimic.

În umbră, vocile noastre se înmoaie. O clipă, mi se pare că Philippe îşi şterge ochii şi, dacă nu-l sărut, tare aş vrea să-i strîng mîna acestui om cu părul alb ca al tatii.

Cînd ne ridicăm, spune :

— De multă vreme nu m-am simţit cu inima atît de uşoară.

— Pentru mine, spun eu, nu există servitori. Toţi sîntem fraţi.

Dar aceste cuvinte, simt, îl miră, şi nu-l pătrund.

Înţelege mai bine cînd îi spun :

— Ascultă, Philippe, tu crezi că dacă ţi-ai rupe piciorul în slujba mea, te-aş da afară ?

— Oh ! de asta nu mi-e frică ! spune el.

Ce scenă, toată această convorbire dintre un bărbat tînăr şi acest bătrîn, sau aproape, cu părul alb !

Poftim teatru.

• Ragotte a fost foarte bolnavă, iarna asta, pentru prima oară în viaţa ei. Nu ştie ce-a avut. Ca să se vindece, a băut doi litri de apă caldă. Nu se mai putea scula. Avea fierbinţeli în tot trupul, numai pe spate nu, şi nu şi l-ar fi încălzit nici punînd o casă deasupra. Şi tuşea, tuşea ! În sfîrşit, a vărsat sînge : nu i-a fost frică. Ba chiar e convinsă că numai aşa s-a făcut bine.

Philippe, bolnav şi el, nu putea face nimic. Dar, într-o seară, Paul, care se uita la ea, i-a spus :

— Hai că-ţi fac eu o supă.

A cumpărat de la Bouquin o găină bătrînă. În doi timpi şi-n trei mişcări a jumulit-o, a curăţat-o, şi a făcut o oală de supă. Era ceva de nebăut. Groaznică, a spus-o chiar Ragotte, dar a băut-o toată ca să nu-l mîhnească pe Paul.

• Cum se explică faptul că nu sînt mai murdari ? Rufăria lor e dintr-o pînză grosolană şi aspră care îi răzuieşte ca un glaspapir, iar murdăria nu poate rămîne neagră. [...]

• Pîndă la iepuri. Plouă. Un nour. Pădurea sub un dublu arc de triumf.

Se pare că soarele zăboveşte asupra acelor copaci ale căror frunze sînt aurite.

Corbii strigă ca nişte copii.

O veveriţă sare din creangă în creangă, cu atîta uşurinţă că-ţi vine să strigi, ca la circ : „Destul ! Destul !" Se opreşte şi, cu dinţii, taie ceva.

Un copac se ridică printre ceilalţi ca să vadă pe deasupra pădurii. [...]

• Citind pe drum din breviar, preotul Bongard aude : „Crrr ! Crrr !" I-a luat la rost pe copiii grădinarului de la castel. Dar de fapt, corbii ţipaseră : au mărturisit tot !

• Îmi place toamna ca şi cum aş fi pe moarte, condamnat de medici. Cîte frunze ! Ce le-ar mai aduna Millevoye [1] !

• Gîştele cu gît de şarpe.

• Nu sîntem buni, dar ne străduim să părem buni : rezultatul e acelaşi. [...]

— Ei simt o superioritate mîrşavă cînd cîinele lor bate cîinele altora.

• Ragotte este un tip, dar mic şi modest, care se ascunde în iarba celorlalte tipuri.

• Grijile, fără să mai punem la socoteală şi afurisitul de ideal care nu ne slăbeşte cu una cu două.

• — Măcar de n-am mai avea datorii ! spune Ragotte.

Cînd Marinette îi dă cincizeci de centime peste cît îi datorează, Ragotte exclamă :

— Oh ! nu de asta am zis !

---

[1] *Charles Hubert Millevoye* (1782—1816), autorul unui cunoscut poem intitulat *Căderea frunzelor.*

— Dar, biata mea Ragotte, cum poţi crede că-ţi dau cincizeci de centime ca să-ţi plăteşti datoriile ?

Îi plac dulciurile, prăjiturile cele mai searbede, ca unei fetiţe. A prins gustul ăsta abia la bătrîneţe.

Marinette i-a promis că-i va aduce, de la Corbigny, acadele ; Ragotte, căreia nu-i venea să creadă, le suge roşind, de parcă ar ieşi de la şcoală.

• Vîntul se supără pe frunze.

• Cînd s-a măritat Ragotte, socrul ei voia să-i dea un dar : un lănţişor, cu cruciuliţă sau o amuletă cu Sfîntul Duh, un soi de ostie de argint cu raze de jur împrejur. Ea n-a vrut însă nimic.

Avea trei rochii : de atunci nu şi-a cumpărat nici una. Şi-a cumpărat camizole, desigur ! Dar nu rochii.

Măritîndu-se în saboţi, n-a ştiut ce sînt pantofii decît mult mai tîrziu, cînd s-a dus la nunta altora.

Rigolele, crăpăturile scobite de sudoare pe gîtul ei.

• Ariciul rotitor. Credeam că este o anumită specie. Ne amuza foarte tare. Lui aproape că nu-i era frică. Pentru că îl găsisem cu un nod de stuf la o lăbuţă, credeam că vreun ştrengar reuşise să-l dreseze ca să se rotească astfel. În cele din urmă, am observat că o ureche era plină de viermi. Se rotea zi şi noapte ca să-şi apuce urechea. [...]

• Potîrnichile se deschid ca nişte umbrele.

• Ochiurile de geam verzui din vechile ferestre de la ţară.

• Dar la natură, care în aceste zile de octombrie face adevărate capodopere de toamnă, cine s-o fi uitînd ? [...]

• După ce îl muştruluiesc, Philippe pleacă foarte amărît, tîrîndu-şi fundul în nădragi. [...]

9 octombrie. Misterul lumii ne buimăceşte. Dar ce buimăcit trebuie să fie sturzul care, stînd pe-o creangă, se pomeneşte din senin cu un plumb în piept.

10 octombrie. E bolnav. S-a sculat. Îl poţi vedea aşezat pe un scaun în faţa focului care îi prăjeşte burta, dar în spate îi este frig. Are pe el o haină neagră jerpelită şi nişte nădragi peticiţi.

Stă acolo, în mijlocul fasolei, a cepei şi-a cartofilor săi care se usucă. Dacă ar putea mînca — în plină febră ! — **s-ar vindeca.**

— Scuipi sînge ?

— Nu încă. Ah ! asta m-ar pune pe picioare. M-ar uşura.

Se duce să bea nişte supă. Dacă n-o să meargă. va bea apă.

• O cucuvaie a închiriat moara pustie.

• Poporul va ajunge popular.

• Ah ! natura ! Ce frumos lucru, o varză !

• Dimineaţa, trezirea culorilor.

• O simplă istorie a creştinismului i-ar mira pe mulţi credincioşi. Isus Christos n-a creat Biserica dintr-odată. Ea s-a clădit după el, şi puţin cîte puţin. [...]

• Literatura n-are puterea de-a produce emoţie cu ceea ce nu conţine emoţie.

• M-am înţeles cu poştaşul : îmi garantează cîte o scrisoare pe zi.

• În fiecare an, un defect în plus : iată progresul nostru.

• El :

— Pentru a face o capodoperă, simt nevoia unei frumoase aventuri intime.

Ea :

— Ei ! bine, dragule, fă-ţi capodopera : eşti încornorat !

• Moartea e prost făcută. Ar trebui ca din cînd în cînd, la chemarea noastră, morţii noştri să se întoarcă să stea un sfert de oră cu noi de vorbă. Sînt atîtea lucruri pe care n-am apucat să le spunem cînd erau aici ! [...]

• Da, dau întotdeauna de pomană. Cerşetorii fac mai bine de un kilometru ca să vină să-mi dea bună ziua ; îşi merită cu prisosinţă cele zece centime.

Oh ! picioarele săracului pe sub poartă, cînd latră cîinii ! [...]

• Se înţeleg între ei în consiliul municipal, pentru că sînt atît de ignoranţi încît nu îndrăznesc să spună nimic.

• Se ducea la slujbă de ziua tuturor sfinţilor pentru că, în ziua aceea, contesa dădea prăjiturele în loc de anafură : spera să apuce şi el una. [...]

• Cunosc un om a cărui singură preocupare e să adune spicele cele mai frumoase, şi găseşte atîtea încît îşi spune : „Las'că jerba mi-o fac eu mai tîrziu".

Dar va fi prea tîrziu : spicele se vor fi îngălbenit.

• Mama. Cînd îmi provoacă impresia cea mai puţin dezagreabilă, văd în ea o puştoaică.

Marinette îi spune :

— Dar vino pînă la Gloriette. Să-ţi iei la revedere de la Jules.

La început nu pricepe.

— Da, la Gloriette ! La mine ! repetă Marinette.

Mama, sufocîndu-se de bucurie, îşi regăseşte picioarele pe care le avea la douăzeci de ani.

Vine, se aşază, priveşte, admiră totul.

— Numai atît v-a costat asta ? Ah ? nu se poate !

La sfîrşitul vizitei, Marinette mă cheamă. Sărut şi dau mîna. Totul merge repede şi bine. Nu mai este nimeni cu noi.

Pleacă, fericită şi volubilă. Dar, în curte, o aude pe doamna Thibaudat care tocmai intră prin grădină. Numai-decît, urcă iar şi spune :

— Bună ziua, doamnă Thibaudat !

Dar adaugă :

— La revedere, Julot !

Eu sînt Julot.

A vrut să arate că se înţelege de minune cu mine, fiul ei, Julot, şi că mă alintă.

Biată mamă ! [...]

17 octombrie. Şi ce sîni ! Aş veghea nopţi întregi la lumina acestor globuri. [...]

18 octombrie. La patruzeci de ani, nu îndrăznesc să merg singur la Moulin-Rouge.

• Aş vrea să fiu din nou cuminte şi silitor ca un băieţel.

Poate că mai am timp să studiez temeinic şi să sfîrşesc frumos.

Totul ar trebui refăcut, şi reînceput cu începutul. [...]

• Răţoiul se depărtează ca un ceainic. [...]

• Nici n-a intrat bine :

Soră-mea e constipată, spune el. Are un rinichi deplasat. Nunta ei m-a obosit atît de tare că m-a întors diareea. A doua zi după sosirea mea la Paris, m-am dus de paispre-

zece ori la closet ; dar îmi fac niște spălături intestinale temeinice, ca la Plombières, și mă simt mai bine.

Tot timpul mesei rotește între degete o bobiță de pîine, neagră în scurtă vreme ca un dinte vechi.

Și se miră că mă port rece cu el ! [...]

23 noiembrie. Îmi vine mai ușor să nu cheltuiesc nimic, decît să cheltuiesc puțin. [...]

• Conferințe. Clamecy. Un bătrîn francmason care îmi vorbește descoperit, nu vrea în ruptul capului să-și pună pălăria și a fost unul dintre fruntașii nu știu cărei loje, îmi face un semn de francmason, un fel de cruce energică și vagă pe frunte.

Cum nu știu să răspund printr-un semn, spun : „Da, da !“ [...]

• Chaumot. Venind vorba despre Enciclopedie, spun :

— M-au pus și pe mine acolo.

Nici unul nu vine să vadă.

Ceva mai tîrziu, ca din întîmplare, deschid volumul la litera mea și-i arăt lui Firmin [1]. El citește articolul cu voce tare. Ceilalți ascultă. Nimeni nu scoate o vorbă.

— Ș-acum, spun eu, căutați și numele preotului din Chitry ?

Toți rîd și spun :

— Nu cred că l-am găsi.

— Păi vedeți, spun eu. Cît timp există acest dicționar, voi exista și eu.

Vorbim apoi de altele. [...]

• Învățători. Slugărnicia lor față de fetița inspectorului.

• O lăcustă cînta la vioară, un brotac, din cimpoi. [...]

• Un suflet nichelat. [...]

• Detest munca, dar îmi ador odaia de lucru.

• Trebuie să-l citim pe Bourget [2] pentru a-l ucide pe acel Bourget pe care îl poartă în el însuși fiecare dintre noi.

• Nici măcar destule defecte, pentru a fi interesant.

• În fiecare dimineață, la sculare, ar trebui să spunem : „Straşnic, încă n-am murit !“ [...]

---

[1] *Firmin*, un locuitor din Chaumot.

[2] *Paul Bourget* (1852—1935), romancier.

• Mă amuz mult prea tare cu propriile mele vorbe de duh.

• Medici. Cîteodată, ai chef să le dai o consultație. [...]

• Creștinism : erezie a religiei iudaice.

• E frumos, dar urît. [...]

• Mici crize. Nu lucrez ! Aș vrea, și sînt nefericit că nu lucrez.

Mă trezesc mahmur și, de scîrbă, mă culc imediat după cină.

Și sînt scîrbit și pentru că această imposibilitate de-a lucra nu mă împiedică nici să mănînc, nici să dorm.

Ieri, cînd m-am sculat mahmur, Marinette mi-a spus :

— De fapt, băiețașul meu e un leneș.

Am fost foarte jignit. M-am sculat, ca un băiețaș, și m-am dus eu însumi după haltere.

Azi-dimineață, cînd m-am sculat, tot mahmur, mi-a spus :

— Știi cum am să-ți spun dacă n-ai să te scoli ?

— Spune !

— Leneș mic !

Dar „mic" corectează „leneș" și, azi-dimineață, ea a trebuit să-mi aducă halterele.

Cum ieri avusesem o zi mai proastă decît celelalte, ajungînd să spun — nu fără ipocrizie și pentru că sînt sănătos — că am să mor curînd, Marinette mi-a spus azi-dimineață, cînd îmi muiam mîna în chiuvetă :

— Sînt atît de tristă că te văd în starea asta, încît aș vrea să faci o călătorie de unul singur. Ți-ai mai schimba ideile. Te-ai vindeca. [...]

• Teatrul poporului, ce prostie. Numiți-l teatrul aristocraților, și poporul va veni.

29 decembrie. Mama a călătorit cu un soldat care venea de la Nisa și pe care i l-a prezentat Marinettei, la gară.

Pregătisem : „Bună ziua mămico. Te simți bine ? Bună călătoria ? Instalează-te". N-am putut să-i spun decît bună ziua și s-o sărut de două ori pe buzele strînse, uscate.

În felul în care a spus „Ah ! Parisul ăsta !" era ceva familiar și înduioșat de care Morcoveață n-a avut niciodată parte.

• Mama tuşeşte tot timpul, nu că-i vine să tuşească, ci ca să se ştie că este acolo.

• O iubeşte pe Marinette, dar, în fond, îi e cam ciudă că Marinette nu se teme de ea. [...]

• Are farmecul ei, un soi de farmec pe care nu-l pot suporta. [...]

• Mama se teme să nu moară subit. N-ar vrea să bolească mult, nici să moară prea repede.

Vrea să apuce să spună tot ce are de spus.

Iar o să vorbească !

Anul 1904

2 ianuarie. Mama ar fi în stare să pălăvrăgească ore în şir cu o fetiţă, cu o pisică : faptul că toarce îi ajunge ca răspuns.

• I-ar conveni o bucătărie care să dea spre scară, ca să poată deschide uşa şi să vadă cine urcă.

• Se numără printre acele bătrîne care se cred curate pentru că îşi spală zilnic vîrful nasului. [...]

• Nu minte : născoceşte. Născoceşte totul cu o uşurinţă insignifiantă, pînă şi visele ei.

Nu s-ar putea spune că-i hoaţă : e mutăreaţă. Ia un degetar ştiind că îl cauţi. Nu ţi-l dă imediat : te lasă să-l cauţi.

Nu sînt hoţii de om mare : sînt furtişaguri de coţofană. [...]

• Om voinic şi puternic, ca un dulap... plin cu rufe murdare. [...]

• Copil vesel ca o colivie mititică.

• — Uite-ţi portretul pe perete, îi spune mamii.

— Mare lucru aţi mai atîrnat şi voi acolo ! spune ea.

Spune :

— Eu sînt ca bătrînii : nu mai am poftă de mîncare.

Înghite o cană plină de cafea cu lapte, şi, dintre noi toţi, e singura care-şi mănîncă toată chifla.

— Asta nu-i poftă de mîncare : asta-i lăcomie.

Spune că nu mai doarme. Azi-dimineaţă, s-a sculat la ora nouă.

— Toată noaptea n-am dormit, spune ea. Abia dimineaţa am aţipit. N-am auzit nici un zgomot — doarme lîngă scara interioară — şi, ia te uită, mi-a stat şi ceasul.

Spune : „Fata mea", dar de Maurice şi de mine, spune „Domnii aceştia".

Din trecut îşi aduce aminte de amănunte neînsemnate, dar a uitat că prima ei fetiţă a murit. Tata a vrut să se sinucidă atunci.

Dacă nu-i vine în minte cuvîntul „cimitir", nici nu-şi aminteşte că „scumpii ei morţi" dorm acolo.

4 ianuarie. Invidioasă pe fericirea Marinettei, furioasă împotriva acestei femei care reuşeşte să fie fericită cu un bărbat despre care toată lumea spune că are un caracter insuportabil. [...]

• Mama va pleca furioasă pe fericirea Marinettei. Îi spune :

— Nu-i de mirare că eşti fericită cu un astfel de caracter !

Începe să plîngă.

Scrie celor din Chitry că a fost foarte bine primită, dar că e suferindă şi se va întoarce acasă.

Se pregăteşte să spună că n-am vrut s-o mai lăsăm să plece.

6 ianuarie. Ne aude vorbind în camera lui Baïe ! Deschide uşa, apare ca lady Macbeth, spune „Biata Baïe ! Puişor scump !" şi închide uşa la loc.

Cînd intră cineva cu mine în odaia mea de lucru, se aşază în adăpostul scării ca să tragă cu urechea.

— Ce faci acolo, mămico ?

— Mă încălzesc.

— Dar stai în curent. Vino aici : e mai bine.

Stă de vorbă cu pisicile cărora le spune „răzgîiatelor !"

O aud plîngînd în pat.

— Am petrecut o săptămînă grozavă, dar acum s-a terminat !

Gata să ne înduioşăm, observăm că plînge doar cu gura.

— O să urc să-i spun la revedere lui Jules.

— N-are rost, spune Marinette. Coboară el.

La piciorul scării :

— La revedere, dragul meu Jules, şi mulţumesc. Adio !

Îmi strînge mîna, mă sărută, pe sub voaletă, pe tîmpla stîngă. E gata-gata să plîngă. Eu n-am scos o vorbă. Poate că mă sărută pentru ultima oară... iar eu n-o sărut.

Mama mea !

• În birja care o duce, spune cu amărăciune :

— Din călătoriile astea nu te alegi decît cu amărăciune.

— Oh ! mămico !

— Vreau să spun, scumpa mea, că te lasă cu un mare gol în suflet.

9 ianuarie. Philippe. Toaleta lui : un palton de-al meu, o pălărie veche de-a lui Maurice, niște pantofi de-ai lui Fantec.

Încăpățînarea cu care merge în urma Marinettei.

— Ești obosit ?

— Nu.

— **Te strîng pantofii ?**

— Oh ! nu.

• Vauvenargues. Stilul unui bărbat care a pierdut prea mult sînge în război și trebuia să moară la vîrsta de treizeci și doi de ani. [...]

• De la mama, am moștenit toate defectele, neutralizate. [...]

• Să scrii cu vîrful inimii. [...]

15 ianuarie. Sora Ernestine[1]. Cred că am găsit un sfîrșit, mă duc să i-l duc Marinettei ca pe o cană cu lapte cald și citesc în ochii ei că nu m-am înșelat. Alerg la Guitry. Nu trebuie să-i spun decît : „Am găsit !" pentru ca bucuria lui să izbucnească. Nu știe despre ce e vorba și vrea s-o joace în această stagiune împreună cu *Domnul Alphonse*[2] [...]

• Chiar și în cele mai pline prietenii există întotdeauna un pic de vid, la fel ca și în ouă. [...]

• Formulă : învățămîntul libertății este liber. [...]

• — Ce-am putea face pentru tine cu prilejul celei de-a patruzecea aniversări ?

— Să mă întineriți. [...]

---

[1] *Soeur Ernestine*, primul titlu al piesei *Habotnica (La Bigotte)*, jucată de Antoine 21 octombrie 1909 la teatrul Odéon. Modelul este sora lui J. R., Amélie R. (1859—1940). Apare în *Circăiacii* (Eugénie), în *Morcoveață* (Ernestine) și în *Habotnica* (Henriette).

[2] *Monsieur Alphonse* (1873), piesă de Alexandre Dumas-fiul, reluată în 1907 la Comedia Franceză.

30 ianuarie. Dacă ne-am gîndi la toate noroacele pe care le-am avut fără a le merita, n-am mai îndrăzni să ne plîngem.

• Chiar şi o înmormîntare are partea ei bună : împacă familiile. [...]

• Te invidiez pentru viaţa dumitale, îmi spune Coolus. N-ai decît o pasiune : literatura, şi doar o singură femeie de iubit : a dumitale. [...]

10 februarie. Idei largi pe care le ţin strîns.

12 februarie. Fantezie ! Fantezie ! Eşti fermecătoare, dar nu eşti talentul pur. [...]

• Vîntul cu voce omenească.

• S-a decoltat, dar cum n-are prea multă încredere în frumuseţea umerilor ei, şi-a pus o pălărie uriaşă, astfel că domnul care stă în spate, neputînd vedea ce se petrece pe scenă, trebuie vrînd-nevrînd să-i privească umerii şi să se mulţumească doar cu atît. [...]

22 februarie. Patruzeci de ani ! Poate că pentru înţelept, moartea nu este decît trecerea de la o dată la alta. Moare, aşa cum alţii împlinesc patruzeci de ani. [...]

• Se pare că pămîntul nu se mai învîrte.

• Ce animal minunat e porcul ! N-ar mai trebui să ştie decît să prepare singur caltaboşii.

• Leda ? Nu-i mai neverosimilă decît Fecioara. [...]

11 martie. Moraliştii care laudă munca mă duc cu gîndul la acei gură-cască care au căzut în capcana unei baraci de bîlci şi încearcă să-i ademenească şi pe alţii. [...]

• Putem şti oare dacă vrăbiile care vin să ciugulească meiul căzut din colivia canarilor mei nu-şi spun : „Mari băftoşi, canarii ăştia !"

Poate că, pentru ei, libertatea nu valorează cît un pesmete pe zi. [...]

• Creanga, un deget întins păsărilor.

• De stirpe nobilă, La Bruyère se numea de La Bruyère. *De*-ul a căzut : noblețea a rămas. [...]

• Honorine se lasă devorată de păduchi. Deunăzi, mama i-a spălat mîinile şi obrajii.

Ar vrea să i se dea ei slănina pe care o primeşte noră-sa pentru supă. Cînd noră-sa — străno ra mai degrabă — îi spune : „Bunico, e gata supa", ea răspunde : „N-am nevoie

de supa ta", și dă cu piciorul de parcă ar vrea s-o răstoarne. În cele din urmă o mănîncă.

Pentru că e murdară, străngora ei a dezbrăcat-o de fustă, ca să i-o spele. Bătrîna, furioasă, a aruncat fusta în foc și-a ars-o.

• Ca toate bătrînele, mama se teme de moarte. Ele nu știu că moartea e frumoasă : își închipuie că diavolul vine într-adevăr.

• Sînt mai mulți proști decît răi, dar atît de proști încît partea de răutate rămîne frumușică.

• Dacă vegetalele ar ști să citească, ar avea mai multă viață decît toți acești oameni.

• Un sat ca Chaumot sau ca Chitry e ceă mai bună dovadă că universul n-are sens.

• Cum să nu fie invidioși, vanitoși și răi ? Cu toate cărțile și eforturile mele zilnice, sînt eu oare cu mult mai puțin invidios, vanitos și rău decît ei ? [...]

• Honorine a ajuns aproape numai lut.

Moare în fiecare clipă.

Strînge într-o batistă toată averea ei, numărînd opt franci. Va uita de ei : n-o să-i piardă. De mult nu-și mai suflă nasul niciodată ! [...]

• Poetul Ponge. Eforturile lui de-a ieși din beznele în care au dormit atîta amar de vreme strămoșii săi.

• Preotul le povestește tot soiul de povești gogonate și le promite cîte-n lună și-n Paradis.

Primarul n-are decît grija eșarfei sale de primar.

Învățătorul ar putea, dar...

Cine oare se va uita mai de aproape la țăran și-i va spune : „Tot mai dormi de secole. Trezește-te !" [...]

• Odiseea bușteniloi plutitori.

— Unde se duc ? întreabă un copac.

— Nu știu, spune altul. La război.

8 aprilie. Mama. E totuși o femeie care a fost odată tînără și căreia cucoanele din regiune îi spuneau Rosa. [...]

• Philippe spune despre un dicționar gros pe care îl vede la mine :

— Aș fi foarte nenorocit dacă cineva m-ar sili să citesc tot cărțoiul ăsta înainte de culcare ! [...]

• Crengi plînse.

• Pîine, cu un pic de soare deasupra.

• În vinerea mare, dumneaei se lipsea de supă, dar nu și de bîrfă.

• E un anumit moment cînd piersica e coaptă. Cu puțin înainte, cu puțin după, nu-i tot atît de bună.

Aceluia care are un gust desăvîrșit, nu-i place decît piersica coaptă și stilul bun. [...]

14 aprilie. Întoarcere la Paris. Dacă spiritul ar zbura, ar zbura ca un porumbel.

16 aprilie. Egoism. Să reduci totul la propria-ți persoană, chiar și pe Dumnezeu. [...]

• Nu mai doresc succesul, și iată, simt că îl voi obține prea tîrziu.

• Poate că viața nu-i decît o maladie, filoxera planetei noastre. [...]

• Artistul este un om de talent care crede mereu că debutează. [...]

• Femeie perversă : pur și simplu o femeie stupidă.

• Nimic nu înduioșează mai mult inima unui tată ca grația fetiței sale ușor bolnavă.

• Patriot, nu, ci compatriot.

• Găină moartă. Doar penele rămîn vii, din cauza vîntului. [...]

• După ei, o comună în care totul merge bine este o comună inertă. Pentru ca un primar să fie perfect, nu-i destul să fie delegat senatorial. Un bun primar nu-i un primar care nu face nimic. La insistențele domnului de Talon, am vrut să vizitez bucătăria unei primării : nu-i ceva prea curat.

Nu mă voi ocupa de Chaumot, decît ca elector. În consiliu, nu se petrece nimic. Numai în afara lui poate face primarul ceva.

Nu vreau să fiu șmecher : vreau să fiu drept. Asta e cu totul altceva. Fiecare se crede în stare să fie primar.

• Oamenii din Clamecy se bucură de-o sănătate destul de bună, cu un pic de mucegai pe deasupra.

• Cu cît văd ei mai multă lume la înmormîntare, cu atît plîng mai mult după mort. [...]

• O lucrare frumoasă și lungă despre lene. [...]

• Omul de talent cade întotdeauna în picioare. [...]

• Ghirlandă de urzici.

• Pasăre care se aruncă pe fereastră.

• Parisul e mare cît o sală de teatru ! [...]

• Puţin îmi pasă că-mi irosesc viaţa. Eu nu ţintesc. Trag în aer, spre nouri.

• Niciodată nu m-am simţit atît de incapabil de orice.

• Cred că mă voi sinucide pînă la urmă. Pentru că, de îndată ce mă simt cît de cît obosit de viaţă, gîndul acesta negru şi imaginea gestului încep să mă amuze.[...]

• *L'Humanité* [1]. Jaurès [2], Briand [3], Herr [4], mă copleşesc cu complimentele. Niciodată n-am fost primit astfel într-o redacţie. Socialiştii vor să fie amabili. Nu îndrăznesc să-i spun lui Herr : „Şi dumneavoastră aţi scris o pagină bună". Nu sînt în stare să-mi închipui că nişte complimente care mie îmi fac atîta plăcere, le-ar plăcea şi altora ; altminteri, aş face bucuros complimente.

France vorbeşte. Mirbeau rîde. Jaurès ascultă, cu capul în continuă mişcare ; se uită la unul, apoi la altul. Briand e jovial. Eu nu cutez să spun nimic în faţa acestor oameni care conduc Franţa. Atîtea celebrităţi adunate în colţişorul acesta ! Şi totuşi, probabil că-i impresionez, şi probabil că cea mai mică glumă i-ar face să rîdă.

— Oamenii de meserie, spune Jaurès, îşi pun multe speranţe în ziarul nostru. Tragem cîte 140.000. Pierderea va fi uriaşă, dar avem o marjă : cu 70.000 acoperim cheltuielile.

Léon Blum [5], activ, înfrigurat, pare nimfa Egeria [6]. Se uită la Jaurès care scrie un cuvînt şi spune : „Perfect !"

Jaurès, venit în întîmpinarea mea, îmi mulţumeşte, mă roagă să nu zăbovesc mult fără să-i dau o pagină. Mi se pare că visez. Şi veşnic frica ridicolă de-a întoarce compliment pentru compliment. [...]

28 aprilie. La Chaumot. În primul rînd, de ce plec din Chaumot. Trei categorii de probleme : administrative, religioase, morale.

---

[1] Pe data de 18 aprilie 1904, apare primul număr din *L'Humanité* care publică o povestire de J.R. : *La Vieille* (Bătrîna).

[2] *Jean Jaurès* (1859—1914), unul dintre şefii partidului socialist francez.

[3] *Aristide Briand* (1862—1932), om politic.

[4] *Lucien Herr* (1864—1926), om politic, ziarist.

[5] *Léon Blum* (1872—1950), om politic.

[6] *Egeria*, nimfă cu darul profeţiei. Numele ei a trecut în limbă pentru a indica o consilieră secretă.

Comunicare mai strînsă între primar, consilierii săi şi electori. Aceştia, imediat după alegeri, nu trebuie să se dezintereseze de nimic din tot ce se petrece la primărie. Şcoala trebuie să fie în centrul atenţiei. Drumuri bune, igienă, totul cu economie, dar fără zgîrcenie. Nu-i cazul să se spună : „Avem casa plină !", ci : „Am cheltuit, dar cu folos".

Libertate pentru toţi. Domnul Loubet pleacă la Roma. Nu se va duce să-l vadă pe papă : nu-i opreşte pe ceilalţi să se ducă. Fiecare crede ce vrea. Numai să nu creadă în lucruri prea nesăbuite : iată urarea mea.

Republica. Îi datorăm în primul rînd sufragiul universal. Pe vremuri, republicanii erau acuzaţi că au mîinile murdare : astăzi sînt acuzaţi că vor să treacă totul prin foc şi sînge. Pentru că strigă : „Trăiască pacea universală !", lumea îi acuză că sînt nişte vînduţi : ar trebui să ne înţelegem. Republicanul pune mare preţ pe morală. Vrea omul liber. Să frîneze bogăţia unora şi să remedieze sărăcia celorlalţi.

4 mai. Honorine nu mai are decît o ureche, cea dreaptă, cu care mai aude puţin. Se apropie cît mai mult, pînă la picioarele noastre, în aşa fel încît cuvintele cad în urechea ei ca într-o strachină veche. Ghemuită astfel, pare cocoşată şi de spate, şi dintr-o parte.

Degeaba se osteneşte : e surdă şi trebuie să-i vorbeşti dublu. [...]

10 mai. Marinette nu mai înţelege. Spune că am o înfăţişare iluminată. Plînge.

— Am impresia, spune ea, că nu mai eşti scriitor.

— Sînt acelaşi, dezvoltat, lărgit.

Flăcăruia pe care aş vrea s-o văd în ochii ei tot nu se aprinde.

— Atîtea eforturi pentru un rezultat atît de mic ! urmează ea. Oamenii ăştia care nu te înţeleg, care ţi se cred superiori, totul e de un grotesc !

— Nimic nu se pierde. Mi-e destul să urmez şi un singur creier.

— Şi-apoi, niciodată nu trebuie să ne preocupăm de rezultat.

— Cîte riscuri pentru tine !

— Ce ? Niște insulte, o lovitură de sabie... Dar dacă n-aș face ceea ce trebuie să fac, aș muri de plictiseală, de greață.

— Da, da, vorbești ca un apostol. Ai să ajungi pînă la urmă un sfînt.

— De ce nu ?

— Un sfînt laic.

— Dacă ăsta mi-e destinul... Inteligența mea curge limpede ca un pîrîu care nu se va mai opri. [...]

• Grădina. Aproape că auzi freamătul semințelor.

• Un păianjen s-a spînzurat pentru că deflorase o floare.

12 mai. Prin fața Marinettei preotul trece trufaș, enorm, cu un păr lung și cărunt, păr de cal, sub tichie. Sutana ridicată din cauza burții. Bietul Paul, care e cu el, vrea s-o salute. Rămîne un pic în urmă, dar preotul rămîne și el. Ridică mîna pînă la stomac. Cu o privire cruntă, preotul oprește mîna.

13 mai. Privind natura, poetul Ponge spune :

— E frumos, cum spune Lamartine. [...]

• Cu pestelcă albă, rîndunelele își fac cuiburile.

• Poetul Ponge. O casă veche ; bîrnele erau sprijinite pe dulapuri.

Mai țăran, mai șleampăt decît ceilalți cînd, împreună cu nevastă-sa, se duce să sădească mazăre. Bucuros și în același timp iritat de faptul că *L'Indépendence* îl numește intelectual.

O față de masă pe masă.

Înverșunarea cu care vor să-și renoveze casa. Acum, își doresc o locuință bună. Că se îmbracă prost, că se hrănesc prost, nu-i supără. Fiecare țăran vrea să fie mai bine „clădit" decît vecinul său.

• Flori de untișor : soare semănat, bănuți de soare. [...]

18 mai. Rîndunele. E și un pic de flecăreală în cîntecul lor de dimineață.

• Cerșetorii mă cunosc. Îmi dau binețe și mă întreabă ce-mi face familia.

• Țăranul nu trebuie scăpat din ochi. Încă mai amușină cu plăcere mirosul de nobil, de puternic și de bogat.

• Mama spune :

— Cea mai frumoasă zi din viaţa mea : 15 mai 1904, cînd fiul meu a fost ales primar la Chitry. [...]

• Alegeri. Poate că doar eu le-am luat în serios. [..]

23 mai. Pentru ochiul clarvăzător, modestia nu-i decît o formă, mai vădită, a vanităţii.

24 mai. Ei şi-ar dori un dric la Chitry.

— Pentru ce ?

— Ca să plimbe morţii.

• Ţărăncile sînt ca florile de cîmp : ţi-apropii nasul, n-au nici un miros, sau put. [...]

26 mai. Honorine are o falangă lipsă la un deget. Nu mai ştie dacă a pierdut-o la seceriş, sau din cauza unui panariţiu. Ştie doar că a durat-o atît de tare că-i venea să se arunce în apă.

28 mai. Ca primar, trebuie să veghez la starea bună a drumurilor rurale ; ca poet, prefer să le văd prost întreţinute. [...]

30 mai. Cînd stai de vorbă cu un ţăran, îţi dai seama că nu ştii nimic, sau e ca şi cum n-ai şti nimic, pentru că nu poţi să-l înveţi nimic. [...]

• Mama redevine fetiţă. Îi place s-o cerţi, şi scînceşte, cu o voce de copil care abia vorbeşte. [...]

• Buttes-Chaumont. Da, poporul ! Dar n-ar trebui să-i vezi niciodată moaca.

O raţă cu capul plecat, doarme, cu cotul pe apă. [...]

• Telegafie fără fir, da. Dar mă întreb unde se vor mai aşeza drăgălaşele noastre rîndunele ?

11 iunie. Nu primesc la primărie decît prospecte de focuri de artificii. Va să zică ăştia îşi închipuie că o ducem tot într-o sărbătoare ? [...]

• Creangă de cireş voluptuoasă ca un braţ de femeie.

• Miresme de trandafir îmi veneau din Ispahan pentru că, toată ziua, citisem cartea lui Loti [1] [...]

13 iunie. Comuna. Ieri, turneu. Doamna Paul [2]. Anumiţi muşchi paralizaţi, cei care te ţin adunat, astfel că biata femeie se năruie din toate părţile. Fetei îi plac multe articolele poetului Ponge, dar şi cele ale „domnului Jules". Îmi spune că tatăl ei s-a devotat, că a făcut tot ce se poate, şi

[1] Este vorba de cartea *Vers Ispahan* (Spre Ispahan), 1904.

[2] Locuitoare din Chitry.

adaugă : „Dealtfel, domnul Jules e destul de inteligent ca să-l înţeleagă."

Îl întîlnim pe stradă. Un nimeni cumplit. Un pătrat de carne omenească, o faţă ciuruită cu lovituri mici de ciocan, găurile nasului pline de insecte negre sau de tutun de prizat. Îi spunem :

— Aveam de gînd să vă facem o vizită.

El nici nu dă îndărăt, nici nu înaintează : nu ştie cum vine asta.

Ţine de mînă o fetiţă pe care biata Marinette o sărută. Stăm puţin de vorbă. Pleacă. Era pe drum : rămîne pe drum. Nu ne pofteşte să intrăm la el.

La Gâteau [1]. Nu-i acasă. Nevastă-sa ne primeşte, dacă pot spune aşa. Treizeci şi doi de ani de căsnicie şi de sacristie ! Lemn ! Lemn uscat, ars, ros de zgîrcenie şi invidie. Oh ! bietul om ajuns prada... acestui om ! O servitoare care îşi închipuie că Dumnezeu n-are altă treabă decît s-o ajute să cîştige gologani. Ne spune totuşi să ne aşezăm, dar ea rămîne în picioare. Are o fată măritată. În cele din urmă, ne oferă un pahar de vin din cel păstrat în fundul beciului.

— Oh ! eu vă cunosc bine, şi de multă vreme ! spune ea, ca şi cum i-ar fi fost ruşine de primirea ei, ca şi cum tot lemnul din ea e gata să pîrîie.

E oribilă, un produs de popă cu slujnică într-o biserică mucedă, făcut cu o lumînare muiată în apă rece.

• Patrioţi pentru că fac parte dintr-o societate de tir. [...]

15 iunie. Cinci copii de şcoală. Se joacă în ţărînă.

În ghiozdanele lor, primul are pentru el şi fratele lui pîine şi-o bucată de brînză uscată, altul pîine şi un ou într-o cutie de tinichea pentru el şi fratele lui, al cincilea, cel mai mare, o felie de cozonac, amintire de la prima comuniune a vreunui coleg, şi cireşe.

Libertatea tatălui de familie e să-şi lase copilul să crape de foame. Aproape toţi ţăranii beau vin, aproape toţi au „o gustare" de tocană : copilul are bucata de brînză uscată.

• Şi fină, distinsă !... Întotdeauna cu o pasăre în vîrful degetului. [...]

[1] Locuitor din Chitry, consilier municipal.

• Bretania, de joi 23 iunie pînă luni 27 iunie. [...]

• Solul breton, golaș. Nimic între el și om. De aici nostalgia, cel mai frumos elogiu adus naturii și cea mai frumoasă critică a patriotismului.

• Nicăieri n-am văzut mai mulți cerșetori ca în rîndul acestei populații mîndre. [...]

• Marea teatrală de la Saint-Malo. [...]

• Automobil. Cîmpurile, satele, orașele, vin de parcă le-am trage la edec. [...]

• Porci mai curați decît stăpînii lor din casele de chirpici. [...]

• Trebuie s-o auzi pe mama vorbind despre „viciu" !

— Am avut și eu defectele mele, mai am încă, dar totdeauna am avut dreptul să merg cu fruntea sus.

Da, dar poate că, încornorat, tata ar fi fost mai fericit. [...]

• Cînd nu dormi dimineața, te simți genial. Vezi lucrurile luminoase, pe pînza aceea neagră. Scrii pe dibuite pe-o foaie de hîrtie.

A doua zi, găsești niște bețe informe. [...]

• Bunătatea nu-i firească : e fructul pietros al rațiunii. Trebuie să te iei de guler ca să te trimiți cu de-a sila la cea mai măruntă faptă bună. [...]

• Ah ! scîrba noastră de viață ! Parcă lucrurile se mai îndreaptă cînd, văzîndu-ne în halul ăsta, femeia pe care o iubim începe să plîngă.

• Pînă la treizeci de ani, artist, pînă la cincizeci, om de acțiune, pînă la moarte înțelept ! [...]

• Poetul Ponge îmi citește un articol. Stîlcește toate frazele. Țăranul acesta cu vorbire săracă vrea să fie sclipitor cînd scrie.

— Fiecare are stilul lui, spune el. Eu am maniera mea.

Face eforturi disperate, ca o plantă care ar vrea să se miște liberă, pe pămînt.

Îi spune marchizului de Certaines : „Ați vrea să vă așezați pe ruinele comunei Corbigny precum Marius pe ruinele Cartaginei. Corbigny este departe de Capitoliu !"

Oh ! Redingota lui, și cămașa ale cărei butoniere fără nasturi au fost făcute de șobolani ! Pantofii lui cu șireturile prost înnodate peste șosetele roșii !

Mă gîndesc la moartea lui şi-mi spun : „Să n-ajung, în cazul că ar muri, în situaţia de a-mi reproşa că n-am fost bún cu el !"

Citeşte ziarul în timp ce merge.

— Acum zece ani, spune el, lumea şi-ar fi bătut joc de mine. Asta înseamnă progres.

Recunoaşte că religia nu mai este decît o obişnuinţă. Nu mergea el însuşi, pînă anul trecut, la biserică, în zilele de Paşte, la Înălţare ? Sînt convins că nu se va mai duce.

Ar fi capabil să ţină o conferinţă cu cîteva însemnări sub ochi, dar n-ar putea citi, pentru că, spune el, are o pronunţie proastă. [...]

• Libertatea de conştiinţă înseamnă să nu plăteşti un preot cînd nu te duci la biserică.

16 august. Ţărani. Întotdeauna să faci apel la ceea ce e josnic în ei, la prostia şi la ignoranţa lor.

• Niciodată măcar o mustrare ! Asta-i exasperant, pînă la urmă ! spune sluga.

• Să plîngem sărăcia, dar zgîrcenia, chiar şi a săracului, să nu ne înduioşeze !

• Habotnicii ! Înfăţişarea cu care îţi spun : „Dumneata nu eşti iniţiat". [...]

• Numai bogaţii moştenesc un milion. [...]

• În viaţa mea am pierdut mai bine de o mie de ani. [...]

• Ce importanţă are faptul că ţăranul nu mai plăteşte impozite, de vreme ce rămîne imbecil !

• Această pînză de păianjen mă împiedică să trec.

• Toţi cei care îşi spun proprietari şi nu-s decît portari !

• Prînz în muzică de viespi.

1 septembrie. De ce am făcut această însemnare ? De ce am păstrat-o ? E banală, nu spune nimic.

Ah ! Mi-aduc aminte. Am scris-o pe un cîmp de lucernă şi am păstrat-o pentru că a salvat viaţa unei potîrnichi.

• Porc : un cartof cu urechi.

• Ciocîrlia se înalţă. Mai departe, se va aşeza pe un bulgăre de pămînt.

E primejdios să ai o puşcă. Ţi se pare că nu ucide. Trag, nu ca s-o ucid, ci doar să văd ce se va întîmpla.

Mă apropii. Ciocîrlia zace pe burtă, picioarele i se zbat, ciocul se închide şi se deschide, se cască : forfecuţa taie sînge.

Oh ! ciocîrlie, de te-ai putea preface în gîndul meu cel mai gingaş, în remuşcarea mea cea mai scumpă !

A murit pentru alţii.

Mi-am rupt permisul şi am agăţat puşca în cui [1]. [...]

• Ascult pe la uşi, şi chiar prin gaura cheii, zgomotul vieţii. [...]

• La ţipătul unei cucuvele care trece pe deasupra casei, Marinette se trezeşte şi întreabă, crezînd că o cheamă Baïe :

— Ce s-a întîmplat ?

Dar cucuveaua răspunde doar printr-o bătaie mai iute de aripi. Tot e ceva : bunul Dumnezeu n-a spus nici măcar atît, vreodată.

• Fălcile domoale ale ţăranului. Cînd mănîncă, pare că gîndeşte. [...]

• Ţăran. Iată un om simplu. Priviţi-l, cercetaţi-l pe îndelete şi, după cincisprezece zile, trei săptămîni, zece ani, scrieţi o pagină despre acest om : probabil că tot ce veţi spune nu va conţine nici un cuvînt adevărat.

14 septembrie. Consiliu municipal. Şedinţă furtunoasă.

În legătură cu leafa pădurarilor, lucru pe care îl înţeleg, dealtfel, tot atît de prost ca şi ceilalţi, spun :

— Asta-i legea, asta-i legea.

Atunci Gautier, paznic la rîu — n-am păzit rîul împreună — cu o voce cavernoasă :

— N-o înţelegeţi.

— Chiar că nu !

— Ei bine ! eu am citit-o şi vă zic : „Asta-i legea !"

Mă aprind şi discuţia se înveninează.

În legătură cu şcoala, Gâteau spune — şi vorbele îi cad din gură ca o balegă de vacă, de parcă ar fi sufletul său :

— Mie nu-mi trebuie şcoală : n-am copii.

La asemenea grozăvie, toţi protestează.

— Domnule Gâteau, spun eu, ai rostit o vorbă nesăbuită. Las-o baltă.

---

[1] Cu începere de la această dată, J. R. renunţă la vînătoare.

Stînjenit, el încearcă să mă îmbuneze, dar iată unul care nu mă va ierta, peste patru ani.

Rousseau [1] şi catehismul.

— Asta-i treaba părinţilor, spune el.

— Nu toată lumea are ideile dumitale.

Discutăm despre igienă. Page [2], care are un cap ca o grămăjoară de viermişori roşii, spune :

— Bălegarul n-a făcut rău nimănui. Haznalele, nu zic ba. Şi-apoi, boli n-avem. Febră tifoidă n-avem. Vitele se adapă din nişte băltoace negre ca zeama de balegă, şi nu păţesc nimic. Noi de ce-am păţi ceva ? Nu gunoiul otrăveşte lumea, ci îngrăşămintele.

Toţi aceşti oameni nu cred în medici decît în caz de boală.

12 septembrie. Fiecare însemnare trebuie să aibă savoarea unei căpşuni. [...]

• Atunci, îţi apuci capul în mîini, şi, dacă n-ar fi atît de bine prins, l-ai arunca în acest joc de popice omenesc şi caraghios care se numeşte consiliu municipal.

16 septembrie. Honorine era cît pe ce să moară. A mîncat o ciupercă şi — să ne fie cu iertare — a vărsat.

— Să nu mai mîncaţi ciuperci ! spune tot ea.

Acestei bătrîne care repeta la fiecare pas : „Ah ! dac-aş muri odată !", i-a fost foarte frică să nu moară. [...]

• Honorine nici nu se mai foloseşte de aşternut : se culcă îmbrăcată.

Încearcă să se caţere pe un scaun ca să întoarcă vechiul ei orologiu. De folosit, tot nu-i foloseşte la nimic, pentru că e surdă şi nu mai poate să ridice capul să vadă cît e ora, dar îi place să se uite la pendulă cum se leagănă. E şi asta o tovărăşie.

Marinette i-l întoarce şi spune :

— Cît e ora ?

— Puneţi ora şase.

— Păi e abia patru.

— Nu-i nimic. Puneţi totuşi ora şase. N-are a face : totu-i să sune.

---

[1] Consilier municipal la Chitry.

[2] Familie din Chitry. Doi dintre membrii ei, Léonard şi François, făceau parte din consiliul municipal.

• — După ce am muncit atît, şi am cheltuit o groază de bani ca să-l cresc pe Élie, uite că s-a prăpădit de friguri în opt zile !

Ei regretă cheltuiala tot atît de mult ca şi moartea.

• Creierul meu duce lipsă de fişe.

• Ce-au făcut razele de soare de-a lungul zilei.

Una dintre ele :

— Am scărpinat vîrful nasului unui iepuraş alb.

• Cînd le ceri să ia măsuri de salubritate publică, spun că le cauţi nod în papură. [...]

• O amendă pentru cel care va găsi o cugetare despre viaţă. Mai lăsaţi viaţa în pace ! [...]

• Poate că noi am şi murit de vreo trei, patru ori.

• Clopot : fustă sonoră.

• Patria înseamnă toate plimbările pe care le poţi face pe jos în jurul satului tău. [...]

• Război. N-ar trebui decît să spunem duşmanului : „Nu veniţi ! avem febră tifoidă".

• Toată această bunătate mă ucide. Dacă îmi interzic să fiu şi un pic rău, atunci la ce mai sînt bun ?

• Adevăr. Unii romancieri îl scot într-adevăr din fîntînă, dar îl înfofolesc numaidecît într-o grămadă de învelişuri.

• Bătrînul cioban îşi răzuieşte picioarele desculţe cu cuţitul. [...]

• „De cînd mă ştiu, tot aşa am făcut !" spun ei. Oamenii ăştia te descurajează, te golesc.

Din ziua cînd am cunoscut ţăranul, orice bucolică mi s-a părut minciună, chiar şi ale mele. [...]

24 septembrie. Amurg. Cînd mă întorc acasă, copacii par să-mi spună : „Ne părăseşti !"

• — Şi mă gîndesc şi la socialism, îi spun Marinettei. Este ademenitor. Pot să-mi spun : „Trebuie să trăiesc, să scriu piese de teatru, să cîştig bani pentru tine, pentru Fantec şi pentru Baïe", dar nu mă pot împiedica să nu mă gîndesc la socialism. El înseamnă o lume cu totul nouă, în care problema nu-i să-ţi faci o poziţie, ci să te devotezi.

— Tocmai asta nu înţeleg, spune ea.

— Asta ce ?

— Să vezi limpede ce ar trebui să faci şi să nu faci.

— Cu alte cuvinte, spun eu, dacă meseria de soră de caritate te-ar entuziasma, te-ai face soră de caritate ?

— Da.

— Şi soţul tău ? Şi copiii tăi ?

Marinette nu răspunde căci cuptorul s-a încins şi trebuie să pună potîrnichile.

Îi spun lui Baïe, care stă pe bufet, sărutînd-o :

— Maică-ta nu ştie ce vorbeşte.

— Oh ! ba da, răspunde Baïe, ca şi cum aş face-o pe mama ei nebună.

Dacă nu sînt socialist practicant, sînt totuşi convins că acolo ar fi adevărata mea viaţă. Nu din ignoranţă : din slăbiciune. Eşti tu, sînteţi voi, tu şi copiii mei, şi ereditatea noastră burgheză şi deprinderile mele de om pentru care arta e totuşi o meserie. N-am curajul să rup aceste lanţuri. Dacă nu ţin la cei 300.000 de franci drepturi de autor ai lui Capus, ţin totuşi la 10, la 15.000. Dacă puţin îmi pasă de Academie, ţin totuşi la un oarecare succes. Dacă puţin îmi pasă de viaţa mondenă, mai am totuşi doi, trei prieteni care sînt parizieni şi cu care îmi mai place să-mi petrec două, trei seri pe săptămînă. Sînt incapabil să fac ceea ce trebuie pentru a sclipi în această societate şi nu sînt capabil să mă arunc, gol-goluţ în cealaltă. Asta-i !

• Invidia nu-i un sentiment nobil, dar nici ipocrizia, şi încerc să văd ce cîştigăm înlocuind-o pe una cu alta.

Invidia mărturisită este un curaj, aproape o scuză.

•Sfat, vînătorilor, să iasă o dată fără puşcă şi să străbată cîmpurile unde au ucis. Coţofana devine familiară. Potîrnichile aşteaptă să te apropii de ele. Porumbele te ademenesc, şi zemoasa pară sălbatică aşijderi.

Pajiştile adorm sub o ceaţă uşoară.

Boul se opreşte şi se uită, iar boul care îl urmează îi linge fundul cu o limbă leneşă.

Pajiştea asta care trage pe ea tot cearşaful verde. Şi n-ai asasinat : asta e ceva. [...]

27 septembrie. Medici. Toţi autoritari, chiar cînd spun : „Ah ! asta nu putem şti !“

1 octombrie. Nimic nu poate fi ascuns. Puterea înseamnă să nu ai nimic de ascuns.

• Plimbare. Potîrnichilor nu le mai este frică. Oh ! aş vrea să fiu o potîrniche. Se simţeau atît de bine acolo, pe cîmpul acela, în dosul gardului viu !

Atelaj : doi boi, patru roţi legate printr-o bîrnă şi două traverse. Aşezat în urma boilor, omul cîntă. E un primitiv. Un rege al pămîntului se întoarce în sat.

Două bufniţe care se şi închipuie singure îşi aruncă ţipete de la un stejar la altul.

Două babe aşezate la marginea unui cîmp îşi păzesc gîştele, sau gîştele le păzesc pe ele.

Pădurea e pestriţă, îmbrăcată parcă de duminică.

Pajiştile sînt minunate, verzi şi dulci ochiului, frumos aşternute în lung şi-n lat. [...]

• Da, da ! Sînt ignoranţi, ipocriţi, răi, dar există mizeria şi boala. Goleşte-ţi buzunarele, în loc să dai sfaturi !

• Plimbare. Prin ceaţă, o casă umilă dobîndeşte înfăţişarea unei fortăreţe.

Boii, neclintiţi pe pajişte, cu capul plecat, par să aibă nasul prins în iarbă.

În copac, roua lăcrimează din frunză în frunză.

Cantonierul îmi spune : „Bună ziua, domnule Renard".

Frunze ruginite. Trebuie să existe ochi de femeie de culoarea asta, plini de toamnă.

La orizont, soare trandafiriu răsturnat.

• Orice om valorează mai mult decît felul în care se exprimă.

• Dumneaei şi-a prins vocea într-o uşă.

• Copacul îmi aruncă o frunză pe umăr şi se cufundă iar în visare.

• Acest fost ţucălar spune pe un ton nobil :

— Oh ! îl cunosc foarte bine ! Mi-a strîns chiar mîna.

5 *octombrie*. Luther. Să citesc *Vorbele la masă*[1] ale acestui om admirabil.

○ Plimbare în lung şi în lat pe terasa grădinii. Pisica neagră şi cea albă, aşezate pe zid, privesc căderea nopţii şi ascultă cum se trezeşte lumea beznelor.

Vor să trăiască tihnit, iar eu le muştruluiesc. „Ce-o fi avînd individul ăsta că ne tot bate la cap ?"

---

[1] Culegere de reflecţii elevate şi de glume triviale, adunate şi publicate după moartea lui Luther de discipolii săi, sub titlul *Tischreden* (1566).

• Scriu puțin, dar voi trăi atît de mult !

• Întoarcerea. Oh ! ce lașitate să te duci spre lumini, să părăsești acest biet sătuc tocmai cînd se va face atît de frig și de trist.

Lor le place iarna. Spun :

— N-aveam nimic de făcut. Ne odihnim. Zăbovim multă vreme în pat. Nu dormim tot timpul, dar ne simțim bine.

Apa înghețată în care spălătoresele au, toată noaptea, impresia că și-au lăsat degetele. [...]

• Ei trăiesc mai ales prin rădăcină.

• Poezie. O rîșniță de vînt.

• Într-o zi, cred în progresul omenesc, îl chem din răsputeri ; în celelalte șase zile, mă odihnesc. [...]

• Țăranii și natura. Toate mizeriile fizice și morale sub cerul acesta ! Și pămîntul este acoperit cu sate. [...]

• O fetiță trece, sare un zid, se oprește, ascultă, nu vede pe nimeni, o zbughește pe pajiște, scoate din buzunar o scrisoare de la drăguțul ei și-o citește printre boii uriași pe care îi va mîna la fermă.

• Un bou se uită la mine. Are o expresie bună și blajină și răbdătoare, ca Fantec. Marinette l-ar fi sărutat.

• Umblu bine cu saboți pe miriște. Cu banii cîștigați la Paris, învăț, la țară, să umblu cu saboți. [...]

• Frunzele flecăresc ca niște fetițe în ajun de vacanță : copacul le va da drumul foarte curînd.

• Pe cîmpul de cartofi, țăranii par să-și sape gropile.

• Vîntul aleargă prin iarbă ca un fier de călcat.

• Felinarul : o lumînare în închisoare.

• Memoria mea e ca o carte plină cu cîte ceva din toate. Mi se face greață cînd caut ceva în ea.

• Nu mai îndrăznesc să spun nici măcar : „Voi lucra mîine". [...]

15 octombrie. Întoarcere la Paris.

• Înfățișarea gînditoare a oamenilor care, la masă, își țin șervețelul cu bărbia.

• O blană ? Ce să fac cu ea ? Am cunoscut un urs care își dorea grozav o jachetă de alpaca.

• Războiul cu un cuțit în glas : Doamna Lepic are o sabie. [...]

16 octombrie. Să studiezi fără cărți.

• Fiecăruia i se par extraordinare micile sale aventuri casnice. Bizar !

În teatru, problema este să dai această mică iluzie tuturor. [...]

• Doamna de Noailles [1] n-a găsit pe gustul ei articolul din *Le Matin*, răspunsul meu la ancheta lui Vauxcelles [2] despre literatură. Ea este zeiţa. N-am fost respectuos. Am rănit zeiţa în talent.

Doamna de Noailles are prea mult geniu, şi nu destul talent : talentul înseamnă geniu rectificat. Ea are acel gen de geniu propriu persoanelor de talent care sînt lipsite de gust.

Ah ! frumoasele lucruri pe care le-am scrie dacă n-am avea gust ! Dar uite că gustul înseamnă toată literatura franceză. [...]

20 octombrie. Fiecare are meteahna lui ascunsă care îl roade. A mea e lenea, dar îmi place s-o zgîndăr.

21 octombrie. La Salonul de toamnă. Lucrări de Carrière, de Renoir, de Cézanne, de Lautrec.

Carrière, bun dar un pic prea şmecher.

Maiestatea în viciu, a lui Lautrec.

Cézanne, barbar. Ar trebui să ne fi plăcut multe mîzgăleli celebre înainte de-a ne place acest dulgher al culorii.

Renoir, cel mai tare, poate, şi, bravo lui ! ăsta nu se teme de pictură : pune o grădină întreagă pe-o pălărie de paie, la început te uluieşte. Te uiţi, şi gurile fetiţelor sale încep să surîdă cu o gingăşie... Şi ochii aceia care se deschid în flori ! Se deschid şi ai mei.

Vallotton, de-o tristeţe insignifiantă de tapiţer.

• Frumoasa viaţă a lui Cézanne, toată petrecută într-un sat din Sud. N-a venit nici măcar la expoziţia lui de toamnă. Tare şi-ar dori să fie decorat.

Asta şi vor bieţii pictori a căror viaţă a fost admirabilă, şi care văd în cele din urmă, ajunşi în pragul morţii, cum se îmbogăţesc cu operele lor negustorii de tablouri.

Renoir, bătrîn şi decorat, spunea :

— He ! He ! da, pleci nasul, vezi roşul ăsta şi, zău aşa ! ridici capul sus.

---

[1] *Anne-Élisabeth, contesă Mathieu de Noailles* (1876—1933), născută Bibescu-Brâncoveanu, scriitoare.

[2] *Louis Vauxcelles* (1870—19...), critic de artă.

• Vollard, negustorul de tablouri, spune :

— Mi-e ciudă pe tatăl meu că nu m-a învăţat nimic artistic. Nu pot sta de vorbă pe o stradă cu o femeie drăguţă fără să mă simt mîrlan.

22 octombrie. Mă simt ca un naufragiat care nu poate aborda nici în dreapta, la malul romanului, nici în stînga, la malul teatrului, şi care şi-ar spune în cele din urmă : „Dar mi-e foarte bine, aici, la mijloc ! N-am decît să rezist cu propriile mele puteri şi să privesc malurile". [...]

24 octombrie. Însemnările mi le fac mai ales din memorie. Cînd privesc, cînd ascult, nu mă gîndesc niciodată că scurtă vreme după aceea va trebui să scriu.

• Orbii ne învaţă să vedem.

• Feminismul înseamnă să nu-ţi pui nici o nădejde în Făt-Frumos.

• Musset : cînd cînta, avea geniu, bun simţ cînd nu cînta.

• Bune sau rele, piesele prea bine jucate se văd prost.

• Leneş ca toţi oamenii de interior care au prea mult timp de lucru. [...]

• Foarte puţini oameni cîştigă cînd îi cunoşti. Ceea ce vede străinul în primul rînd, este partea cea mai bună, bunele sentimente pentru galerie : iată de ce nimeni nu-i profet în ţara lui. Efortul omului drept nu rezistă la presiunea cotidiană, la prostia, la răutatea semenului. Profetul se depărtează pentru că şi el vede limpede. Nimic de făcut. [...]

• Viaţa e atît de bună la gust, încît mi-aş interzice să-mi închipui ceva mai bun decît viaţa.

12 noiembrie. Ofensat de primirea nivernezilor ieriseara, consolat de articolul din *La Tribune* de azi-dimineaţă, îi spun Marinettei :

— Sînt vanitos, aşa-i ?

— Nu, spune ea rîzînd.

— Nu, dar îmi plac laudele.

— Adică, răspunde ea, atunci cînd vin, nu te tulbură ; dar dacă nu vin, tu...

— Da, da.

— Dar vin întotdeauna.

— Şi-apoi, spun eu, poate că aş fi un vanitos, şi n-aş fi decît un vanitos, dacă n-aş fi poet. Ca poet, văd însăşi

vanitatea vanității. Știu să văd frumusețea și sînt atîtea lucruri frumoase ! [...]

13 noiembrie. Cînd am cunoscut critica, îmi închipuiam că ea înseamnă dreptatea. De aici, scîrba mea pentru critică. [...]

• Mizeria are o surioară bună și nevăzută, care stă mereu în preajma ei și-o consolează în taină : nepăsarea. [...]

• Aveam calități mari pentru teatru, dar piesele celorlalți m-au dezgustat de ele.

• Totuși, cel care se întîlnește cu cineva care tocmai iese dintr-un closet, nu-i întinde o mînă sinceră.

• Ticăloșia teatrului, da, dar a criticii ! De ce și de cine s-ar jena autorul ?

• Neurastenia este mizantropie. Nici măcar nu mai îndrăznim să folosim cuvinte care ne fac cinste.

17 noiembrie. Nu sîntem chiar atît de răi, și sînt autori care datorează multe false succese numai fricii noastre de-a nu părea invidioși.[...]

29 noiembrie. Guitry nu răspunde. Iată o prietenie încheiată. Mă simt, zău așa, ușurat. Poate că omul acesta, căruia îi datorez momente atît de încîntătoare, i-a făcut mult rău barbarului, trădătorului care sînt eu.

Amintirea acestei prietenii nu-i puțin lucru și mi-ar fi mai greu să renunț la ea decît la prietenia însăși.

El mi-a dat mai mult decît i-am întors eu.

Era prietenul bogat. Mese, automobil, călătorie, teatru, bani, spirit, cîte povești ! Îi datorez o groază de lucruri, dar el, mie, ce-mi datorează ? Aproape nimic.

Nu sînt nici bogat, nici sclipitor. Poate că-mi datorează faptul că lumea se mira de prietenia pe care i-o nutream. Îi serveam de suport onest. Eu nemaifiind, probabil că va descrește în stima acelor oameni care se cred mai morali decît alții.

Chiar superiori ca Guitry, sfîrșim totdeauna prin a ne sătura de un om „scrupulos" și prin a-l disprețui pe cel care acceptă orice. [...]

5 decembrie. Încredințat că voi trăi optzeci de ani, mă cruț.

• Ne putem pune egoismul în lanț : nu l-am putea ucide fără să ne condamnăm la moarte. [...]

12 decembrie. Realitatea a ucis în mine imaginaţia, care era o cocoană frumoasă şi bogată. Cealaltă e atît de săracă, încît voi fi obligat să trudesc pentru pîinea cea de toate zilele. [...]

• Ah ! da, să fii socialist şi să cîştigi bani mulţi.

• Sînt în viaţă anumite pîcle din care nu ţii să ieşi ; ceva asemănător cu starea de mort. Dacă pîcla ar stărui, ai trece lesne drept mort : ce simplu ar fi ! Oare ar fi mult mai greu să te sinucizi ?

16 decembrie. Ştiu în sfîrşit ce deosebeşte omul de animal : necazurile băneşti.

• Ce iute ne pierdem capul ! În fiecare clipă, între noi şi moarte nu există decît cercul de hîrtie prin care sare clovnul. Într-adevăr, cred că nu-i prea greu să sari ! N-ai mai reapare, atîta tot. [...]

• E greu să-ţi imaginezi în ce măsură omul acesta, care se plimbă cu o înfăţişare atît de absorbită, poate să nu se gîndească la nimic.

• Orice ar face artistul, remuşcarea lui cea mai usturătoare este că nu cîştigă bani.

• Mă aşez la masă. Mă încordez şi aştept. Sînt ca un pîrîu care s-ar opri, ca să oglindească. La ce bun, cînd pe malurile sale nu-i nimic ! [...]

• Cînd nu mă gîndesc la mine înseamnă că nu mă gîndesc la nimeni.

• Orator. Din gura lui ieşea un fum sonor.

• Nu sînt, n-am fost niciodată şi nu pot fi decît un biet artist de 200 de franci pe lună. [...]

22 decembrie. Nimic nu-i veşnic, nici măcar recunoştinţa.

• Secret profesional, iar ei n-au nici măcar profesie.

• Să lucrezi într-un felinar. [...]

26 decembrie. Călătorie de tristeţe la Chitry. Inima se scaldă într-o pîclă.

• Încă nu dispreţuiesc destul teatrul pentru a reuşi în teatru.

Anul 1905

[...] • Spiritul neliniştit dar clarvăzător, adică activ şi sănătos, al omului care nu munceşte. [...]

• Philippe. Urechile lui degeră, se coc şi se cojesc.

• Toată cîmpia tremură de frig.

• Vrea înmormîntare civilă.

— Să vorbim la mormînt ?

— N-aveţi decît să vorbiţi ! Eu n-o să răspund. [...]

• Pînă şi vîntul a îngheţat. [...]

• Vor să vadă sufletul focului.

Focul de lemne care se stinge întruna, care trebuie supravegheat, le ţine tovărăşie.

Vaca. Nu trebuie să-i dai nutreţul dintr-odată, ci în trei rînduri : altminteri, face din tot fînul aşternut. Nu-i precum calul. [...]

• Viaţa simplă. Avem nevoie de un servitor ca să. închidă obloanele, să aprindă lampa, ca şi cum unui om de ispravă n-ar trebui să-i placă să facă singur aceste mici treburi gospodăreşti. [...]

• Nu te costă nimic să fii socialist din raţiune, dar sentimentul te ruinează. Socialistul din raţiune poate avea toate defectele bogatului ; socialistul din sentiment trebuie să aibă toate virtuţile săracului. [...]

• Cînd mă gîndesc că s-ar fi putut să nu fiu socialist dacă aş fi fost în stare să scriu o piesă în trei acte !

• Slavi : nişte oameni care scriu printre rînduri în loc să scrie deasupra.

• Îmi place grozav să privesc feţele femeilor tinere. Mă amuz ghicind cum vor arăta cînd vor fi bătrîne. [...]

• Bourget psiholog ! Dar citiți o pagină de Tristan sau de mine ! [...]

13 ianuarie. În inima mea rece, ici-colo cîte un sentiment frumos ca niște păsări cu picioarele scurte pe zăpadă. [...]

• Femei cărora le aducem omagii respectuoase, pe care sîntem nevoiți să le luăm înapoi.

• Ați băgat de seamă că atunci cînd îi spui unei femei că-i drăguță, ea crede întotdeauna că-i adevărat ? [...]

21 ianuarie. Théâtre de l'Oeuvre. La Gioconda, de d'Annunzio. Un cuplet frumos pe blocuri de marmură albă, și asta pentru că ne închipuim că blocurile de marmură sînt mai distinse decît pietrele de talie.

În spatele meu, Léon Blum, la primul act, nesărat cît cuprinde !... dă semnalul aplauzelor. În pauză :

— Lui Renard nu-i place piesa, spune el.

— Nu.

— E de-o mare frumusețe lirică.

— O găsesc absolut nulă.

— Pari furios, spune el.

— Da, din cauza entuziasmului dumitale.

Îmi demonstrează că ne despart prăpăstii, peste care, dealtminteri, nici nu țin să trec.

Actul al doilea. Aplaud cupletul despre blocurile de marmură. În loja lui, Mendès spune : „Ce frumusețe !" și aplaudă cu bastonul.

— Aha ! De ce aplauzi ? spune Blum.

— Pentru că mi se pare reușit.

În pauză :

— Da, spun. Cupletul nu era rău. D'Annunzio, pe care nu-l contest, are simțul unei anumite frumuseți plastice, dar frumusețea lui morală mă lasă rece. Durerile lui nu mă impresionează. Puțin îmi pasă de sculptorul lui.

— Dumneata te abții.

— Nu. Protestez împotriva entuziasmului dumitale pentru acest italian, cînd noi îl avem pe Victor Hugo care ne dă, în fiecare pagină, douăzeci de frumuseți de calibrul celor din „marmure".

— Da, dar trebuie să urci pînă la Victor Hugo, spune el, și d'Annunzio vine după aceea.

— Mult după aceea ! spun eu. Şi prefer un Gautier, un Banville.

— Nu, nu ! spune Blum.

— Măcar un Baudelaire, un Verlaine.

Răsucindu-mă, lovesc bastonul lui Blum care se sprijinea cu gura de măciulie. Izbitura e foarte dureroasă.

— Ţi s-a spart vreun dinte ?

— Nu, doar o tăietură la buză.

— Îmi pare rău ! Dar n-ar trebui să ţii aşa bastonul.

— Adevărat, spune nevasta lui.

Apoi discuţia reîncepe, mai acră.

— Ai citit piesa ? mă întreabă el.

— Nu, dar ascult.

— E plină de lucruri delicioase.

— Care ? Citează-mi unul.

— Nu-mi aduc aminte, spune el. Dealtfel, actorii ăştia joacă prost.

— Nu gîndesc şi nici nu simt ca dumneata, pentru că dumneata eşti un om inteligent, prea inteligent, iar un om prea inteligent este un prost judecător în artă.

— Oh ! De ce ? spune doamna Blum.

— Ce neghiobie ! spune el.

— Nicidecum ! Ca să nu fii luat niciodată prin surprindere, dumneata te căzneşti să înţelegi totul. Te laşi stăpînit de tot soiul de emoţii. Inteligenţa dumitale îţi dictează lucruri fermecătoare, dar te rătăceşte ; cine te aude ghiceşte că ai spune, cu aceeaşi inteligenţă, exact contrariul. [...]

24 ianuarie. Ar trebui să fac parte dintr-o ligă absolut singur.

Sînt oameni care e destul să aibă bătături la picioare precum cutare om inteligent : îşi închipuie că prin asta seamănă cu el.

Un protestant este un om care se opreşte la mijlocul drumului liber.

Am un spirit anticlerical şi-o inimă de călugăr. [...]

• După un lung monolog în care îi explic viaţa, şi pe care l-a ascultat cu multă luare aminte, ajungînd să lăcrimeze chiar, Fantec îmi spune cu vocea lui groasă şi cumsecade de flăcău mare :

— Eu ies în oraș tăticule. O să-ți aduc sticluța aia de lipici.

Sticluța de lipici pe care i-o cerusem în ajun. [...]

• Să-ți cîștigi gloria cu sudoarea frunții.

28 ianuarie. Pisica adormită, bine îmbumbată în pielea ei. [...]

• Teatrul amuză spiritul : nu trebuie să-l preocupe.

30 ianuarie. Sigur, avem momente bune și momente proaste, dar dispoziția, ni se schimbă mai des decît averea.

• Sînt un sectar, recunosc, și nu respect ceea ce mi se pare idiot. [...]

• Capus e un gînditor : citează din Pascal. [...]

• Frumusețea oalei de ciorbă. Morcovi, nap, ceapă, cuișor înfipt în ceapă ca un cui, usturoi, dafin, praz, frunză de țelină.

— Da, spune Marinette cu mîndrie, și totul fierbe ca un minister. [...]

8 februarie. Plimbări cu Marinette. Un bătrîn cu servitorul său, îmbrăcat ca un burghez, care pășește alături de el și niței înainte.

O doamnă bătrînă cu o expresie idioată și pălărie de mușchetar.

Copaci tunși, numai piele și os.

Acea impresie neașteptată că visezi. Ce-o fi cu orașul ăsta ? Oamenii ăștia care se plimbă ? Toată încrederea care te susține de obicei, și-ți îngăduie să trăiești, te părăsește.

Este o oră de primăvară.

Vezi cîteva biete femeiuști foarte urîte și totuși însărcinate.

Există oropsiți care țin la Paris ca la un sat. [...]

11 februarie. Vis. Atunci, m-am simțit dintr-odată cu un suflet de licean, și ți-am spus :

— În seara asta avem oră de matematică. Mă plictisește. N-am să mă duc. Voi rămîne cu tine.

Oh ! surîsul tău drăgălaș !

M-am trezit și am făcut eforturi zadarnice să-ți păstrez imaginea care se destrăma.

Ai cumpărat o cutie în care erau cireșe : niște cireșe frumoase, dar cutia nu se potrivea. Atunci, ai pus peste cireșe panglica de la pălărie.

Ah ! nu-mi mai aduc aminte. Ba da ! Stai.

Şi-apoi, nu-mi amintesc. E trezirea. Tu mori de trezirea mea.

Da, da ! Asta nu spune nimic, dar are o fericire dulce şi gingaşă ca lumina.

Aş da multe zile de trezie pentru încă o noapte din soarele acela.

Oh ! erai mai drăgălaşă decît eşti, mai tînără, mai fragedă, mai gingaşă. Abia ce umblai, şi vocea ta n-avea sunet. Doar eu o auzeam.

Mi-ai răspuns cu un surîs care se topea în bucuria lucrurilor.

— Îţi dau întîlnire în următorul meu vis. Spune, ai să vii ?

Nu-mi mai aduc aminte. Dacă-ţi închipui că-i uşor !

13 februarie. Tinereţea înseamnă ignoranţă, şi ştiu mult mai bine decît atunci cînd aveam douăzeci de ani că nu ştiu nimic. [...]

• Un diamant pe care cucoanele bogate nu-l pot păstra la ureche este picătura de apă. [...]

• Totuşi nu pot să mă omor ! spune Honorine. Mi-aş necinsti familia. [...]

22 februarie. Astăzi reluarea lui *Morcoveaţă.*

Matineu, la teatrul Cluny. *Femeia cu mască* [1]. În dreapta mea, o femeie bătrînă care semăna cu mama. Asculta piesa de parcă eu aş fi adus-o la spectacol, ca şi cum ar fi fost piesa fiului ei, adică fără să arate vreo emoţie.

Ca de obicei, plecînd, nu i-am spus bună seara. [...]

25 februarie. Ideea gata să-şi ia zborul ca o vrabie de pe marginea unui acoperiş, şi pe care o reţii.

27 februarie. Moartea lui Schwob. Explozie de amintiri.

• Ne recunoaştem atît de puţine drepturi la fericire, încît zorim un pic sfîrşitul ei.

• Uşurinţa cu care se descotorosesc copiii de amintirile primite de la noi.

— Dar portretul acela al lui Morcoveaţă stătea bine în odaie.

— Prefer peretele gol, spune Fantec.

---

[1] *La Femme au masque*, comedie de Daniel Riche (1864—1936).

• Zilele cînd ai spune că toată lumea are chef să moară. [...]

1 martie. Înmormîntarea lui Schwob. Oare de ce nu și-or fi făcînd scriitorii, în timpul vieții, discursurile pe care doresc să le audă după moarte ? I-ar costa doar cinci minute de viață, înainte de-a muri.

Din cauza lui Villon, Schwob locuia pe strada Saint-Louis-en-l'Ile. Cineva l-a întrebat pe un fructar de pe această stradă :

— Pe cine-l duc ?

— Un poet, a răspuns fructarul.

Ceea ce îl rezumă pe Schwob destul de prost.

Domnul Croiset [1] ține un discurs banal, dar timbrul vocii sale te face să-l îndrăgești pe acest bătrîn profesor.

Îngrijorat că sînt cu melon ; e drept că Jarry are o șapcă garnisită cu blană.

Lîngă mormînt, chinezul [2] lui Schwob, îmbrăcat europenește.

Georges Hugo, care a început să arate ca un crai îmbătrînit căruia îi vine tot mai greu să-și susțină rolul.

Îl coboară pe Schwob într-un cavou provizoriu. Și el coboară, și coboară pînă pe lumea cealaltă.

„Să mă conduceți doi, trei pași : îmi va face mare plăcere, dar vă implor, nu stați descoperiți dacă vi-e frică să nu vă alegeți cu un guturai. Dacă e vremea frumoasă, veniți fără umbrele. Coroane ? În sfîrșit, fie, dacă e vreuna de lauri.

Și-apoi, nu trebuie să aveți o înfățișare tristă. Vă sluțește ! Păziți-vă să semănați cu mine !

Și-apoi, să nu spuneți că aveam toate calitățile ! Știți bine că nu, mai bine decît mine. Mai ales, să nu spuneți cumva că aveam un caracter bun. A avea un caracter bun nu-i o virtute : ea este eternul viciu, și doar știți bine cît uram pisălogeala. Fiți emoționați, dacă puteți, dar numai cîțiva. Ceilalți să fie surîzători și spirituali !"

Și de ce nu s-or fi aplaudînd discursurile funebre ? Pe mort nu l-ar deranja, oricum e surd, iar oratorului, care

[1] *Alfred Croiset* (1845—1923), elenist celebru.

[2] Schwob avea un servitor chinez.

tot nu știe ce să facă cu foile manuscrise cînd vecinul îi înapoiază pălăria, i-ar face multă plăcere. [...]

• Un copac numai musculatură.

2 martie. Trăiesc ca un bătrîn. Mai citesc un ziar, niște texte alese, fac cîteva însemnări, mă încălzesc și, deseori, moțăi. [...]

• Nu mai sînt capabil să mor tînăr. [...]

• Oricum, viața nu era prea veselă ! Religia a făcut din moarte ceva cumplit sau absurd.

• O călătorie de un an sau doi ani la Polul Sud aduce unui om celebritatea. E adevărat că poate rămîne acolo. Unui artist autentic îi trebuie douăzeci de ani pentru a-și face un nume, și poate rămîne și el acolo. [...]

• Schwob : „Nu mai spuneți că aveam treizeci și opt de ani : aveam treizeci și nouă. Acum am veșnicia".

• Micuțul Joseph, băiețelul lui Philippe, a murit ieri-seară. Încă unul căruia puțin îi mai pasă de nemurire !

• Orbi. I-au pus să studieze muzică de surzi.

• Și nu mai spuneți că eram întotdeauna bine dispus ! N-aveam o fire chiar atît de banală.

Într-un ziar onest, scrieți o pagină despre mine : asta face totdeauna plăcere ; numai să nu mă plictisească, ci să fie scrisă în așa fel încît, viu, s-o fi putut citi fără să-mi bat joc de voi. Un pic de duh, și chiar de răutate, n-o să-i strice deloc."

(Pe margine : *„Testament. Îl voi semna, dar o cruce ar fi de ajuns".)*

9 martie. Tăceri indiscrete de diplomați.

• Privește ! Privește !

Toate raționamentele au fost făcute, dar mai rămîn destule surprize.

• Îmi va fi dat oare să văd murind, unul cîte unul, toate personajele cărților mele ? [...]

13 martie. Cu amintirile sale din copilărie, Restif[1] îmi dă ideea să scriu despre iubirile tînărului Morcoveață. [...]

[1] J. R. se referă la lucrarea *Monsieur Nicolas ou le coeur humain dévoilé* (1794—1797), a scriitorului Restif de la Bretonne.

• Afecțiunea noastră pentru un evreu conține întotdeauna și un pic de orgoliu. Ne spunem : „Cît sînt de generos, de vreme ce-i iubesc !“ [...]

• Da, ceea ce face moartea este interesant, dar prea se repetă.

• Un om de litere care ar fi politicos, care ar răspunde la o scrisoare, la primirea unei cărți, nu s-ar mai crede celebru.

• Bunul simț care scutește de știință.

• Ce poate face soarele dintr-un zid vechi și scorojit. [...]

• Să scrii istoria lunii care abia s-a încheiat. N-ai mai recunoaște pe nimeni.

• Munca e un fel de închisoare : cîte lucruri frumoase și trecătoare pe care ne împiedică să le vedem !

• Zi pierdută visînd la acea muncă amînată din oră în oră. Însemnări, cîteva găselnițe, poate, lucruri de prisos, nu necesarul.

O invidiez pe Marinette : ea ne-a făcut supa.

Eu n-am făcut nimic. Măcar să fi bătut cîteva cuie, să fi despicat niște lemne, să fi semănat niscai morcovi, să fi scris, despre un subiect oarecare, cîteva rînduri care să apară mîine și să-mi fie plătite cu cîțiva gologani ! Nu mi-aș fi pierdut ziua nefăcînd nimic.

Pentru a munci, suprimăm obligațiile noastre de viață. Nu tu vizită, nu tu mese în oraș, nu tu scrimă, nu tu plimbare. Vom putea munci, vom face lucruri frumoase, și, pe foaia mare și cenușie care este o zi, mintea nu proiectează nimic.

• Hervieu face eforturi disperate să scrie prost : reușește.

• Am suprimat brusc lucruri la care țineam mult : versurile, scrima, pescuitul, vînătoarea, înotul. Cînd oare voi suprima proza, literatura ? Cînd, viața ?

• Nopți fără somn, nopți nesfîrșite cînd creierul se luminează ca un mare oraș. Și ce defilare frumoasă de visuri pe care le crezi aievea ! Vine dimineața, și ele pier. Măturătoare nemiloasă, trezirea a aruncat totul la gunoi.

• Un moderat este un domn care se ocupă cu moderație de interesele semenilor săi.

• Feminism. Da, cred că buna cuviinţă cere ca, înainte de a-i face unei femei un copil, s-o întrebi dacă vrea.

• Aşază-te colo, şi explică-mi viaţa. [...]

21 martie. Mulţi oameni remarcabili rămîn în umbră, poate cei mai buni, care n-au încredere în ei înşişi şi ca atare nu vor fi niciodată folosiţi. [...]

25 martie. Veşnic frică de viaţă, iar cînd viaţa a trecut, nu-mi mai pot dezlipi ochii de ea. [...]

• Vrem viaţă în teatru, şi teatru în viaţă. [...]

• Claretie, straşnică viaţă pentru un discurs funebru. [...]

2 aprilie. Şi-apoi, poate că am citit destul. [...]

• Astfel, azi-dimineaţă am făcut un plan de comedie dramatică, de dramă în trei şi chiar patru acte, care îmi stoarce lacrimi de duioşie.

E foarte amuzant să faci planul unei piese, dar cînd e vorba s-o scrii, şi te gîndeşti că-i destinată unui teatru, unor actori, unui public mîrşav, laşi totul baltă. [...]

13 aprilie. Cînd ceva ni se pare de prost gust, înseamnă că nu sîntem în dispoziţia de-a gusta acel ceva. Un sfert de oră mai tîrziu, sau mai devreme, şi era savuros.

19 aprilie. Pe drum, Honorine se opreşte la fiecare pas, mirată că mai umblă.

• Gălbenuşul păpădiei. [...]

• Mama îmi spune :

— Ai o mină !... Uite-ţi cornuleţele !

Dacă n-am opri-o, dar o oprim, ar veni zilnic la Gloriette. Cînd rămîne o zi fără veşti de la noi, e atît de neliniştită că ţi se rupe inima.

Spune mereu că nu-i bine să spui că arată bine unei persoane care se crede bolnavă, şi care arată rău, oamenilor cărora le este frică de boală.

Niciodată nu mă voi obişnui cu această femeie. Niciodată nu mă voi obişnui cu mama mea.

Mi-aduce „cornuleţele", douăsprezece ouă roşii, şi-o dăscăleşte pe Marinette să nu dea nimănui, nici slujnicei, nici lui Philippe, nici chiar lui Fantec şi lui Baïe. Vrea să le mănînc eu pe toate. Sînt douăsprezece ouă tari : vrea să mă sufoc. [...]

22 aprilie. Să privesc omul ca naturalist, şi nu ca psiholog care scrie romane. Omul este un animal care nu raţionează aproape deloc. [...]

• Mama nu mai spune : „Fiul meu", ci „Domnul primar". Curînd îmi va spune dumneavoastră, ca o mamă de preot.

Spune :

— Nora mea are mult gust ! dealtfel, soţul ei îi dă toată libertatea. Are în ea o încredere deplină. O şi merită. N-o să mai fiu acolo ca să-i văd, dar o să vedeţi ce bine o să aranjeze casa mea ! O să facă o minunăţie.

26 aprilie. Înţeleg copacul, el nu raţionează. [...]

28 aprilie. Şaptesprezece ani de căsnicie ! Marinette a rezistat, şi acesta e lucrul cel mai bun din viaţa mea. [...]

• Un pic de ură curăţă bunătatea.

• Poate că rîul n-ar mai curge dacă ar şti că pîrîul seacă, dar omul mănîncă în mijlocul unor oameni care crapă de foame. [...]

• Ce greu e să fii bun ! Şi sper că nu voi reuşi niciodată. [...]

• — Rîndunelele zboară foarte greoi pe vîntul ăsta, spune Marinette.

— Oricum, zboară mai bine decît tine.

Dimineaţa, în zori, îşi clătesc ciocul ciripind. [...]

• Stil. Totdeauna mă opresc la marginea a ceea ce nu va fi adevărat.

6 mai. Lacrimi pe obrajii unui om rece : picuri mari de ploaie pe un zid. [...]

• Milostenie ipocrită care dă cincizeci de centime ca să primească recunoştinţă de douăzeci de franci.

• Comicul mizeriei.

• Ragotte. E destul să ducă o legătură de vreascuri pentru a părea o pădure umblătoare.

• Neîndurarea bogatului nu-i decît un defect prea mare în ochii ţăranului.

• Mormîntul : o gaură în care nu se mai petrece nimic.

• Un bătrîn care se afla pe un cîmp, care avea o înfăţişare atît de jalnică şi se mişca atît de încet, încît Marinette a crezut că-i o sperietoare de ciori.

Îl aştept să ne ajungă din urmă : îi voi da zece centime.

Dar este într-adevăr o sperietoare de ciori. [...]

• Dacă i-aş spune lui Philippe :

— Urcă pînă-n sat şi spune-le că am murit.

S-ar putea să răspundă :

— Mă duc, domnule. Tocmai bine se nimereşte că am nevoie de un litru de gaz. [...]

16 mai. Dumnezeu nu-i o soluţie. Cu asta nu rezolvăm nimic. [...]

• Nici un gust pentru literatura care aduce bani. Nimic, decît să privesc viaţa şi să mă mulţumesc cu ce dă ea.

• Poate că, dacă ne-am perfecţiona prea mult morala, am ajunge precum copăcelul chircit pe care îl văd pe fereastra dinspre grădina mea şi care nu dă nici o frunză măcar. [...]

23 mai. Ce vînt ! Cuprinşi parcă de deznădejde, toţi copacii îşi împreună crengile şi se vaită lugubru.

• Soarele se culcă, precum un frumos fazan aurit, în crengi. [...]

• Mama cere, ca pe o onoare, să-mi cîrpească ciorapii.

• Mirosul unei cărţi pe care o deschizi. Phii ! ce-i mai pute ăsteia gura ! [...]

30 mai. Descumpănit ca o gînganie care a ajuns în vîrful degetului.

• Nu trebuie să-i dispreţuim pe bogaţi : e destul să nu-i invidiem.

• Mă plimb lăuntric, pe lacul meu de plictiseală. Fac acolo mici plimbări vesele.

• Vis. Cînd raţiunea pleacă să dea o raită pe afară, nebunii joacă în creier.

• Spun că totul e zădărnicie, pentru că mica mea cuvîntare n-a avut succes.

1 iunie. Am impresia că dragostea mea pentru natură înfrumuseţează natura : iarba mi se pare mai verde decît pe vremuri, iar olanele de pe case, mai trandafirii.

• Marinette se teme să nu-mi pierd pofta de viaţă. Îi spun să nu confunde ambiţia vulgară cu bucuria de-a trăi.

— Cu tine, spune ea, totul se aranjează. Taurul nu mă mai înspăimîntă. Cu un simplu gest, îl izgoneşti departe de noi.

— Marinette, îi spun eu, mi-a fost frică de moarte, dar acum, mă văd foarte bine, surîzător, lungit într-un

sicriu. Mi-a fost frică de furtună : nici nu mă mai gîndesc la ea. Încă mi-e frică de suferinţă, nu de moarte, de-o lovitură de sabie, şi nu că aş fi ucis într-un duel. Esenţialul este să nu te pierd pe tine ; restul !... Am renunţat la tot ce caută unul ca Hervieu : n-am renunţat la esenţial. Mi-era frică de anumite idei : nu mă mai tem de nici una. Admit totul, cu o singură excepţie : să nu o facem să sufere pe fiinţa pe care o iubim, ba chiar, pur şi simplu, să nu facem pe nimeni să sufere. Tu m-ai împiedicat să fiu un poet satiric. Sînt un poet elegiac. Păstrez în mine un fond de naivitate care înseamnă o veşnică tinereţe. Refuz să nu mă las impresionat de tot ce este frumos, viu şi simplu.

• Bieţi oameni ! Trebuie să ştii să-i iei ca pe nişte copii, să-i pureci de micile lor minciuni şi de ipocriziile lor, să le ştergi nasul care plînge fără să ştie de ce, să le închizi cu o mîngîiere gura care vrea să muşte, să le spui : „Vorbiţi ! Explicaţi-vă !“ [...]

9 iunie. Vrabia : o păsăruică fermecătoare care nu cîntă.

• Milă, da, desigur, dar, ceea ce treci cu vederea este murdăria lor. [...]

• Deschid fereastra pentru musca ce bîzîie cu deznădejde izbindu-se de geam.

— Cîtă bunătate !

— Nicidecum, vă asigur. Mă enerva. [...]

• Realist, da, dar realitatea este pretutindeni. [...]

• Salvăm o furnică întinzîndu-i un fir de pai, şi dacă se întîmplă să cadă iar, spunem că-i o nerecunoscătoare. [...]

• Simt că aş fi patriot în caz de război. [...]

• Defectele morţilor noştri se ofilesc, calităţile lor înfloresc, virtuţile lor răbufnesc în grădina amintirii noastre. [...]

• Cel care ne iubeşte şi ne admiră cel mai bine e tot cel care ne cunoaşte cel mai puţin. [...]

• După o reverie pe bancă, să adormi cu ochii plini de stele.

• Uneori, străbat mici pustietăţi posomorîte care nu-mi prilejuiesc nici o însemnare.

• Mi-aduc aminte de mirosul acela special pe care l-am simţit la moartea tatii. Îl simt în fiecare an şi exact

în același moment al anului. Voi crede în cele din urmă că acesta e gustul morții.

Îmi dau seama că e mirosul trandafirilor care s-au ofilit în vază.

Tata a murit în iunie, pe vremea trandafirilor. [...]

26 iunie. Jammes, un poet drăguț care face pe băiețașul.

• La ce sînt bune obiectele amintiri, și chiar fotografiile ? E dulce gîndul că și lucrurile mor, ca oamenii.

• Citit cîteva pagini din Stendhal despre Bourges, *Memoriile unui turist,* volumul I. În cele din urmă, voi roși de ignoranța mea. Stendhal mă amuză, dar, în timpul anului meu de voluntariat la Bourges, nici nu m-am uitat la catedrală. Cît despre palatul lui Jacques Coeur, deseori am trecut prin fața lui, în pas grăbit, ca să apuc trenul de Paris. Totuși n-am poftă să mai fac un an de militărie.

Stendhal spune că sosind la Bourges a simțit că-l sufocă senzația de mică burghezie. Dealtfel, nici asta n-am simțit. [...]

• Liber cugetător. Cugetător ar fi de ajuns.

• Plăcerea de-a nu lucra decît duminica. [...]

• O seară de-o blîndețe !... Cui i-aș putea cere iertare ? [...]

• Lipsită de amărăciunea ei, viața ar fi de neîndurat.

Iulie. Despre lene ! Ah ! va trebui totuși să scriu această carte ! Prostul care-și simte prostia nu mai e chiar atît de prost, dar leneșul poate să-și cunoască lenea, să sufere din cauza ei, și tot leneș să rămînă. [...]

• Dacă ți-e frică de singurătate, nu încerca să fii drept. [...]

• Nu mă împrietenesc cu nimeni pentru că am certitudinea că mă voi certa cu toată lumea. [...]

• Poate că scaietele nu se teme de secetă tocmai pentru că înțeapă. Nu trebuie să fim prea indulgenți : un pic de ură protejează. [...]

• Poporul nu înseamnă publicul. [...]

• Te previn că poporul asudă, fumează, scuipă, se scobește în nas, își taie unghiile cu briceagul. Din delicatețe, nu vei îndrăzni să spui nimic, dar vei mai avea oare destulă tărie ca să rămîi ?

• Mama își dorește un halat cu mîneci scurte, ca al lui Baïe.

• Ca o fetiță, ține să-i arate Marinettei un tiv pe care tocmai l-a făcut, ca să știe dacă nu l-a greșit cumva. [...]

• Viața emoționantă a unui copac ce freamătă cu deznădejde ca să facă un pas. [...]

• Bucuria operei terminate strică opera pe care o începem : din nou ne închipuim că-i ușor. [...]

• Absența ființelor pe care le iubim ne obișnuiește cu moartea lor ; ne face să vedem ce repede ne-am consola !

• Frumoasa pagină scrisă de copac nu ține decît un anotimp.

• Wilde, în *De Profundis,* ne face să regretăm că nu sîntem în închisoare.

• Nu mai vreau să umblu pînă nu voi avea aripi. [...]

• Fii atent ! Preaplinul de fericire îl împroșcă pe vecin.

• Libertatea are limitele pe care i le impune justiția.

18 august. Socialismul trebuie să coboare din creier pînă în inimă.

• Maimuța : un om care nu s-a realizat. [...]

• Patrie. Nimeni nu-și schimbă țara de dragul frumuseții unui peisaj. [...]

• Scroafa și țîțele ei bine rînduite ca niște borcănașe. [...]

• — Eu nu mă ocup de politică.

— E ca și cum ai spune : „Nu mă ocup de viață".

• Fata lor a murit duminică și-a fost îngropată marți. El, toată ziua de luni, a îmblătit. Ea n-are deloc aerul unei femei care și-a pierdut fata : are aerul unei femei care, de două ori pe zi, dimineața și seara, trebuie să mulgă patru vaci.

Oare oamenii ăștia au timp și pentru durerea lor ? [...]

• Poporul, acest rege trîndav.

• Nouri stufoși ca niște stejari.

• — Eu, spune cantonierul, sînt de școală veche. Un surîs și încheie :

— Din școala celor care nu știu să citească.

• Măgarul cu vocea lui de automobil. [...]

• Disprețul unei pisici pentru un vițel care o urmărește pe-o pajiște. [...]

• Să vorbesc cu Dumnezeu și să-i spun „bătrîne" : ne-am înțelege foarte bine. [...]

1 octombrie. Vînătoare cu gonaci, vînătoare la pîndă, toate acestea sînt o mîrșăvie și n-au nici o scuză. Nu vînăm ca să ne hrănim ; dacă asta ar fi o scuză, singurul vînător scuzabil ar fi braconierul. El vinde vînatul și trăiește un an întreg de pe urma lui.

— Da, dar dumneata tai găini, boi !

— Asta n-are nici o legătură cu vînatul. Găina și boul nu-și prevăd niciodată moartea. Niciodată nu le este frică de noi. Au trăit bine datorită nouă : moartea lor e aproape plata unei datorii. Între viața unei găini și-a unei potîrnichi, un animal de bun simț n-ar șovăi.

Uitați-vă în primele zile de octombrie, cum fug potîrnichile înnebunite. Viața lor, pe care au apărat-o cu atîta cazmă de grindină, de secetă, de animalele de pradă, nu mai e decît groază odată cu apariția omului cu bîta care face zgomot și fum. Și uitați-vă apoi la găina pe care o veți mînca mîine !

• Țăranul e poate singura specie de om căruia nu-i place cîmpia și n-o privește niciodată.

4 octombrie. Pe mama a cuprins-o tristețea, o tristețe sinceră, care nu ține mult, dar care impresionează.

A început să se convingă că vizitele nu pot rezolva totul.

Tristețe : o femeie bătrînă pe un scaun care nu se ține decît în două picioare. Se apleacă spre un foc în care fumegă două buturugi. În spatele ei, frigul bucătăriei.

Regăsește în fiu pe același bărbat mut care era soțul ei ; în plus, soțul rămîne invizibil.

Ca s-o servească o are pe Lucie, o slujnicuță în doliu, pe care n-o găsești dealtfel niciodată cînd ai nevoie de ea.

Își pierde puterile de femeie flecară. Cuvintele îi cad în foc, și altele nu mai vin. Urmează tăceri îndelungi.

Plînge și spune :

— Oh ! tare sînt tristă ! Nu vedeți cît sînt de tristă !

Poate că n-a știut să se facă iubită ca soție și ca mamă, poate că și-a irosit viața în zadar.

Oare de ce nu poate să dispară, să ardă lin și să se amestece cu cenușa din vatră !

Și vîntul ! Toate suflările vîntului scîncesc la ușa ei.

• De Heredia[1] a murit. Nu lasă decît un volum de versuri. Se crede salvat : posteritatea nu poate refuza un singur volum.

Posteritatea poate refuza cu aceeaşi uşurinţă şi un volum, şi o mie.

9 octombrie. Trăiesc în lene ca într-o închisoare.

• Cînd nu mai am decît douăzeci de franci, mă apucă frica ; dar cînd nu mai am decît cincizeci de centime, îmi redobîndesc liniştea morală.

• Tot explicîndu-le ceva, ajungi să nu mai înţelegi nimic tu însuţi.

• Către Germenay, tristeţe. Pădure întunecată, pajişti de un verde crud.

Un şoim planează deasupra domeniilor sale.

O pisică sălbatecă locuieşte într-un gard viu şi se hrăneşte cu şoareci de cîmp şi vînat.

Pointu în aret. Un moment de emoţii tari. Pisica ţîşneşte în cele din urmă şi-o zbughеşte de-a lungul gardului viu, de cealaltă parte. Nu văd nimic.

— Şo pe ea ! strigă Philippe.

Văd cîinele foarte aproape de coada unei dihănii care ţipă. Spun :

— A încolţit-o !

Smulgîndu-mă din gard, cad cu nasul pe vîrful puştii.

— O pisică, spune Philippe.

Aşa e. A intrat iar în gard şi, zburlindu-se, cu ghearele scoase, îl ţine pe Pointu la respect. Chem cîinele, pentru ca Philippe să poată ucide pisica ce se zvîrcoleşte prinsă în ghimpi.

— Şi-a încasat porţia ! spun eu.

— Oh ! la distanţa asta, spune Philippe, ar fi fost un ghinion curat.

Apoi, schimbînd vorbe pline de înţelepciune, justificăm omorul.

10 octombrie. Nu există bătrîneţe. Cel puţin nu suferim de-o bătrîneţe continuă la sfîrşitul vieţii noastre : ca şi copacii, în fiecare an avem accesele noastre de bătrîneţe. Ne pierdem frunzele, buna dispoziţie, pofta de viaţă, apoi totul revine.

---

[1] *José-Maria de Heredia* (1842—1905), poet.

Nu avem o copilărie, o maturitate, o bătrînețe : de mai multe ori de-a lungul vieții avem anotimpurile noastre, dar niciodată nu vom putea cunoaște bine succesiunea lor : nu este regulată.

11 octombrie. Filosofia e un fel de tir pe ghicite : niciodată nu vedem pe unde trece Dumnezeu, nici dacă l-am nimerit.

• Răspuns lui Jules Huret, netrimis.

Aș da bucuros piesa mea unui teatru gol, fără director, fără actori, fără public, fără presă.

O repetiție generală e totdeauna o tortură.

Ce ! Nu cumva domnul acesta pe care îl consider lipsit de orice talent, va hotărî că eu am vreunul ?

Cel mai frumos elogiu nu face mai multă plăcere decît o banală politețe și orice critică mi se pare o mojicie.

Ne obișnuim repede cu tăcerea ziarelor.

În analiza unei piese făcute de altcineva nu recunosc niciodată piesa pe care am văzut-o eu însumi. De ce ar fi critica mai judicioasă cînd este vorba de mine ?

Un articol de domnul Faguet amuză sau plictisește, dar ce are cu justiția literară ? Sînt vreo trei, patru critici de talent, dar, restul, pfui !

Nu știu ce este o întreprindere comercială, dar știu foarte bine că teatrul este locul în care se discută cel mai mult despre bani. Nu cunosc decît un singur director destul de curajos ca să păstreze pe afiș o piesă care nu aduce bani, dar nici nu vreau să-i pomenesc numele : m-ar da în judecată.

Un director are acest drept : nu va face uz de el niciodată.

Un autor, dacă are suflet de poet, sau de înțelept, se poate lipsi de reclamă, dar un director, un actor, o actriță ! Ia încercați, chiar și la o reluare, să nu convocați presa !

Și-apoi, să repetăm neobosit : directori, actori, autori, toți sînt o lume de nebuni simpatici. [...]

• Niște oi păzite de un băiețaș atît de mic, încît lupul ar profita de neatenția lor și l-ar mînca.

15 octombrie. Un bătrîn intră în primărie. Îi dau zece centime.

— Aș vrea să vă spun ceva.

— Spune.

— Vă rog să mă primiți la spitalul din Corbigny. Doctorul mi-a spus că să vin la dumneavoastră. Sînt din Chitry.

E un Rousseau, din Combres. Page îl recunoaște.

— Unde ai avut ultimul domiciliu ?

— Un domiciliu ? Păi, ce, aș fi eu aici, dac-aș avea vreunul ?

De mai bine de treizeci de ani a plecat din regiune și umblă haihui și cerșetor.

— Dar n-o să te primească la spitalul din Corbigny ! Nu ești bolnav.

— Ba da, domnule.

Într-adevăr, e galben rău de tot.

— Ce știu eu. Nu-s doctor.

— Dacă v-aș spune ce am !

— Îmi trebuie un certificat de la un doctor. Spitalul primește bolnavi, nu bătrîni. Ai plecat din ținutul dumitale, ai uitat de el timp de treizeci de ani, și acum vii să-i ceri ajutor ! Ajutoarele noastre sînt pentru cei care stau aici.

— Nu știți, spune el, ce am eu pe trup. Va să zică, nu-mi rămîne decît să mă prăbușesc în mijlocul drumului.

— Asta ar fi cu totul altceva. Întîi prăbușește-te și pe urmă vedem noi. Atunci o să te culeagă primăria și-o să te trimită la Corbigny, ca bolnav, ca să te vindeci. În situația de acum, nu pot face nimic.

— Atunci, am să mă prăbușesc și am să crăp. Cu bine, domnilor.

Îi dau doi franci. Nițel uimit, omul prinde iar gust de viață, și moartea care va fi să-l ia își face de lucru aiurea.

— Ține aici ca să ai cu ce să-ți iei tălpășița din comuna mea și să nu te prăbușești cumva pe drum. Ai pe cineva pe-aici, vreo rubedenie ?

— Nu mai cunosc pe nimeni.

— Cînd plecase, era însurat, spune Page.

— Da' pe unde ți-e nevasta ?

— Nu știu.

— A murit ?

— Habar n-am.

• Patria nu se discută : păi de ce ? Pe Dumnezeu îl discutăm.

• Vitejii morți pe cîmpul de onoare, dar și fricoșii tot acolo au murit, deși s-ar fi lipsit bucuroși.

18 octombrie. Honorine nu mai deosebește noaptea de ziua. Se scoală noaptea, ca să ia o bucată de pîine. Va să zică veșnic o să-i fie foame, pînă la moarte ?

• Toamnă. Un covor greu de pîcle se retrage spre sud, iar nordul apare însorit, străveziu și rece.

• Vînătoare. Doi arici în culcușul lor de frunze. Pointu îi rostogolește din gardul viu cu laba, ca pe niște castane prea fierbinți, apoi dă să-i înhațe cu botul, dar castanele astea frig, și-i depune pe pămînt.

19 octombrie. După vînătoare, oboseala plăcută care se topește lîngă plită, pînă se aprinde lampa.

• Fețele lor uneori moarte.

A Ragottei cînd străbate ograda și nu se știe privită.

Expresia sălbatică a lui Philippe. În toiul vînătorii, cînd merge în urma mea, mi-e frică să nu-mi tragă cu pușca în spate.

20 octombrie. E destul să guști din glorie : inutil să te îmbuibi cu ea. [...]

• Cu un foc de pușcă să țintuiești la pămînt capul umbrei tale. [...]

• Zbor de cintezoi adunați în stoluri : semn că se apropie frigul.

• Nu există succes, oricît de departe de Chitry și oricît de puțin literar, care să nu mă facă să bombănesc. [...]

• — Dumneata ești inteligent, dumneata înțelegi totul, și vei apuca să înțelegi totul, pentru că niciodată nu te oprește extazul ; numai artistul înțelege extazul. [...]

• Spălătoresele iarna, în ceața rîului, sînt aproape niște ondine.

• Cheia e pe poartă. Asta nu înseamnă : „Nu puteți intra", ci : „N-o să intre nimeni. Aici nu-i nimic de luat". [...]

• Puțin înainte de apusul soarelui, ceasul cînd nu-mi vin decît gînduri gingașe, atît de gingașe încît creierul mi-e ca un copac despuiat de frunze.

• Dragostea de natură e ca iubirea şi cîmpul mă împiedică să lucrez, ca o iubită.

• În toiul nopţii, Honorine ciocăneşte la uşa vecinei şi spune :

— Am îngheţat. Încălzeşte-mă.

Vecina deschide şi-o întreabă de unde vine. Honorine nu răspunde. O culcă şi bagă de seamă că nu mai are cămaşă pe ea.

• Mama. Singurătatea, reveria lîngă focul firav în timp ce vîntul suflă în spatele ei prin crăpăturile uşii şi prin gaura cheii.

Nu mai are decît o singură distracţie : să-i găsească defecte servitoarei, pe care o trimite dealtminteri cu ziua la toţi vecinii, şi, de fiecare dată cînd îi găseşte un defect, nu pierde prilejul să-i spună :

— Eu am calitatea opusă. Tu eşti tînără, cochetă şi murdară. Eu sînt bătrînă, nu-s cochetă, slava Domnului, şi sînt curată. Tu n-ai pic de inimă. Ieri, ai fost în stare să rînduieşti uneltele tatălui tău, hainele lui, salopeta, cămăşile, mistria, fără o lacrimă în ochi. Pe mine, numai la gîndul că ai făcut treaba asta, mă podideşte plînsul. La masă, nu ştii să mănînci, te serveşti înaintea mea. Eu n-aş fi cutezat niciodată să mă servesc înaintea alor mei. [...]

• Mama n-ar vrea să-şi regăsească morţii dragi în groapa lor de liber cugetători.

— Oh ! eu n-am nici o pretenţie. Pentru mine e foarte bună groapa comună !

— Nu mai spune prostii ! îi răspunde Marinette. Ştii doar bine că vei avea locul dumitale de veci.

Dar dorinţa ei ascunsă şi nemărturisită este să-şi aibă locul de veci lîngă al contesei.

• Nemurirea numelui mă interesează tot atît de puţin ca şi cea a sufletului.

Dacă m-aş putea înţelege cu Dumnezeu, i-aş cere să mă metamorfozeze în copac, un copac care, de sus de pe Croisettes, ar privi spre satul meu. Da, mi-ar plăcea mai mult decît o statuie.

• Egoist ca un sfînt. [...]

25 octombrie. Cucoana grasă. Încă una care nu va muri de lingoare la căderea frunzelor !

• Frunzele fug de parcă o cioară din vîrful copacului le-ar striga „Vine iarna !"

• Numai timpul nu-şi pierde timpul. [...]

• Preotul socialist, revoltat, libertin mai ales.

— Am un comision pentru dumneavoastră, mi se spusese. E un preot care vrea să vă vadă.

Vine, nu mă găseşte, stă de vorbă cu servitoarea căreia îi spune „puicuţo", se încălzeşte la cuptorul din bucătărie şi vine iar a doua zi.

— Oh ! îl cunosc din auzite, spune slujnica. Le face curte tuturor fetelor. E foarte îndrăgit de oameni.

Se întoarce a doua zi, aşadar, călare pe bicicletă. Ia mîna pe care i-o întind şi, numaidecît îmi este superior.

La ce bun să ies din casă ca să-l evit ? Înfumurarea umblă pe toate cărările.

Mai degrabă scund, destul de îndesat, cam chel. Sărac, dar murdar. Şiretul unui pantof deznodat, urdori la ochi, la colţurile gurii, unghii negre, un plastron pus anapoda, o limbă care linge buzele, pe care o arată după fiecare frază şi pe care o vezi, albă între dinţii verzi. Ai zice că-i un preot dintr-o piesă de teatru, ai zice că imită un preot şi că, atunci cînd o să vrea, se va schimba total. Ochi strălucitori prea frecaţi, dar care ştiu să se stingă. Bun de gură, glas piţigăiat, care se aude ca printr-o stofă. Zîmbete, prea multe zîmbete, şi gravităţi neaşteptate, expresia unui înfumurat, o expresie rea, o expresie care se vrea tulburătoare, fascinantă. E comic. Parcă ar vrea mereu să spună totul, dar se abţine.

Prevede că la Separare [1] va fi destituit. Nu i-a spus-o nimeni : ştie el. Ce va face ? Să se revolte ? Să rămînă preot, în ciuda revocării, în parohia lui unde toată populaţia ţine cu el, sau să trăiască din condei ? Îmi lasă cîteva mostre slinoase pe care le voi judeca în calitate de critic, nu ca prieten.

E socialist dacă socialismul vrea să fie drept, adică să dea indemnizaţii.

[1] Separarea dintre biserică şi stat.

A scris cîteva pagini despre împărţirea proprietăţii agricole ; un domeniu divizat în părţi egale, sub conducerea unui preot, de exemplu.

— Sînt oarecum ideile lui Jaurès, spun eu.

— Nu ştiam. Le-am avut înaintea lui, acum trei ani. Încă nu îndrăzneşte să se adreseze oamenilor politici.

— Atunci cum rămîne cu vizita la mine ! spun eu. Oricum, sînteţi compromis.

— Dumneavoastră nu sînteţi om politic. Eu îl vizitez acum pe scriitor. Despre preotul din Chitry spune :

— Un mare imbecil.

Despre preotul din Pazy :

— Un preot bun.

— Se vorbea despre dumneavoastră, îmi spune, despre primarul „obstrucţionist". Am spus : „Da, dar scrie bine. Nici unul dintre noi n-ar fi în stare să facă la fel". „— E adevărat, a spus preotul din Pazy. Eu îl citesc şi-l gust, dar n-am să i-o spun niciodată".

— De ce ? întreb eu.

— Frica, răspunde el.

30 octombrie. Se aud voci. Oare de unde vin ? Nimeni. Vorbesc copacii.

1 noiembrie. De sărbătoarea tuturor sfinţilor, Philippe se plictiseşte. Nu se încumetă să lucreze şi nu vrea să se ducă la cimitir, pentru a se gîndi la morţii lui. Curăţă mazăre, dar toate păstăile sînt degerate. Termină repede, şi se plictiseşte iar. [...]

• Nu observ decît ceea ce îmi intră în ochi cu de-a sila.

• Cîţiva copii mă salută.

— Bună ziua, dragii mei !

Trec şi, în urma mea, în pofida respectului pe care mi-l datorează, unul dintre ei trage o băşină, iar ceilalţi izbucnesc în rîs.

— Să o fi făcut anume ? Dar nu despre asta-i vorba. [...]

• Preotul, cu care mă întîlnesc din nou, e tot atît de jegos pe cît de sărac. Prizează. Negru pînă în vîrful unghiilor. După ce ai stat cu el de vorbă trei ore, trebuie să deschizi larg ferestrele. Comportare tipică de preot. Mîna trece deseori pe frunte, coboară pe ochi, apoi pe

buze, unde fraza se încheie ca o rugăciune. Din cînd în cînd, un timbru de voce vulgar, cînd încearcă să fie elocvent.

— Aveţi un castel, la dumneavoastră acolo ?

— Nu, spune el. N-am norocul ăsta ; dar castelanii nu sînt oameni răi. Noi îi aţîţăm.

Se bizuie pe bunăvoinţa guvernului faţă de preoţii revoltaţi.

— Vor fi şi ceva fonduri secrete, nu se poate, spune el.

Spune de asemenea :

— Din socialism trebuie să combatem doar ceea ce e nedrept în el. Dar, dacă va da indemnizaţii...

— Credeţi că e chiar atît de drept să dea indemnizaţii ?

— E prudent. Asta se cheamă tactică.

Mai spune :

— Papa nu mă deranjează. Mi-e totuna că am undeva un şef, numai să ne lase liberi, dar nu sîntem liberi. Episcopul poate să mă destituie şi mîine fără să dea cuiva socoteală.

Spune :

— Am vorbit într-o predică despre ideal. În aceeaşi seară, doi dintre enoriaşii mei s-au certat la circiumă. Unul l-a făcut pe celălalt *ideal*. Omul s-a sŭpărat foc : „Spune-mi cum vrei, dar îţi interzic să mă faci *ideal* !“ [...]

• Viaţa nu-i chiar atît de lungă ! N-ai timp să uiţi un mort.

• Niciodată nu m-am bucurat atît de mult de viaţă : nimic în ea care să nu mă amuze. [...]

• Viaţa e prost făcută. Săracii, ignoranţi, ar trebui să fie bogaţi, iar omul inteligent, sărac. [...]

• Sosirea la Paris. Tristeţe. Dacă n-aş iubi-o pe Marinette, mi-aş lua tălpăşiţa cu trenul de ora zece. Slăbiciunea Marinettei.

— Acolo sîntem regi, spune ea. Aici, portarii locuiesc ca şi noi.

Sufrageria mi se pare mică. Casa mi se pare şubredă. Podeaua trozneşte sub picioare. E sinistru, şi idiot : să mai, acolo, confort, aer curat, viaţă fericită, şi să vii să locuieşti aici, în acest apartament închiriat ! [...]

15 noiembrie. Ca să mă refac după o muncă de trei zile, am nevoie de trei luni de reverie.

• Greu nu-i să fii socialist, ci să te resemnezi să n-ai un ban.

• Socialism : invidie epurată. [...]

• Talentul : să vezi adevărat cu ochi de poet. [...]

• Cîţi oameni despre care trebuie să spui după un sfert de oră de vorbărie : „Încă unul care le ştie pe toate !" şi care trebuie ocolit.

• O fetiţă drăguţă îşi trimite cercul drept în picioarele mele. Ţinîndu-l între genunchi, aştept să vină şi să-l ia înapoi. Cîtă răbdare ! Poate că voi binemerita un surîs din partea mamei, care trebuie să fie drăguţă ; se apropie însă o guvernantă, bătrînă şi slută, care nu-mi spune nici măcar mulţumesc, şi are nişte dinţi de parcă ar vrea să mă mănînce. [...]

18 noiembrie. Ştire dezminţită şi reminţită.

• — Dumneata n-ai imaginaţie.

— Ba da ! Dar refuz să am. [...]

• Sînt zile cînd îmi închipui că sînt primul om care a văzut viaţa. [...]

21 noiembrie. Ore cînd atenţia e ca un măgar pe care degeaba îl tragi de căpăstru : nu vrea să se urnească.

• Opera trebuie să se nască şi să crească întocmai ca un copac. În aer, nu există reguli, linii nevăzute pe care crengile să se aşeze exact : copacul iese întreg din sămînţa care îl conţinea, şi se dezvoltă în aer liber, în toată libertatea. Grădinarul este cel care desenează planurile, căile ce trebuie urmate, şi care îl strică.

• Viaţa este mîna de unde extrag literatura care rămîne în contul meu. [...]

24 noiembrie. Şi mă văicăresc în pat. Nici o soluţie pentru un artist în această lume a literelor, lume de hoţi care adună totul. Artistul nu se poate hrăni din ceea ce produce. Şi în timp ce mă văicăresc, Marinette, aşezată pe marginea patului, îmi repetă din timp în timp :

— Scoală-te, dragul meu. [...]

• Academie. Premii lui Capus, lui Prévost [1], lui Paul Adam, tuturor acestor nenorociţi ! Ei şi ! Spui că dispre-

[1] *Marcel Prévost* (1862—1941) scriitor.

ţuieşti Academia. Dar ai mai dispreţui-o dacă ar împărţi mai bine premiile, dacă te-ar alege pe tine, de exemplu, din izolarea şi tăcerea ta ? O dispreţuieşti şi merită dispreţul. Aşadar, nu te plînge : totul e bine.

28 noiembrie. Nunta lui Figaro : o capodoperă pură, uşoară ca aerul tuturor timpurilor. [...]

• Această socialistă spune că nu se poate trăi cu mai puţin de 20.000 de franci pe an. Nu şi-ar deschide singură uşa, n-ar pune un lemn în sobă şi-l lasă pe fiul ei să poarte o pălărie fleşcăită şi mai jalnică decît un cuib părăsit. [...]

• Portretul lui Henri II, spune impresarul.

— Nu ! Henri IV.

— Da, în sfîrşit...

29 noiembrie. Carte care creşte din toate părţile deodată. Azi, e un copac. Era, ieri, soarele însuşi asfinţind. Va fi, mîine, o jivină, oameni. [..]

1 decembrie. Sinucidere. Din mormînt, nu vezi nimic din grozăviile morţii, dar ai dorinţa nesfîrşită de-a te amesteca în tristeţea ademenitoare a lucrurilor. [...]

3 decembrie. O, dulce reverie, tu eşti scuza lenei mele.

• O, gînduri uşoare ca nişte fluturi, plecaţi, fugiţi ! Dacă v-aş prinde, dacă v-aş ţintui cu peniţa, pe hîrtie, v-ar durea prea tare. [...]

• Nu scriu prea rău pentru că nu mă avînt niciodată. [...]

• Are sau n-are talent, după cum ne avem bine sau rău cu el. Totul nu-i decît simpatie sau antipatie. [...]

12 decembrie. N-am înţeles-o pe Ragotte imediat. Întîi, mi s-a părut proastă. Acum, o găsesc simplă, firească de parcă abia s-ar fi născut. [...]

• De cîţi notari, negustori, ingineri, călători şi comisvoiajori e nevoie pentru a forma un public şi a judeca un artist ? [...]

• Muncă. Eu nu-mi împing plugul : îl tîrăsc.

• Sfîrşit de an. Ultima noastră energie cade ca ultimele frunze.

26 decembri. Dacă banii nu aduc fericire, dă-i înapoi !

• Ce lungă e viaţa, iarna ! [...]

Anul 1906

[...] • Philippe nu se mai gîndeşte la nimic. Noutăţile nu-l mai interesează. Vorba lui cea mai frecventă este : „Nu ştiu". [...]

• Ţăranul. Saboţi de lemn, saboţi de plumb, care îl silesc să stea în picioare. [...]

• Ca un orb încăpăţînat, vîntul scutură copacii fără fructe. [...]

• Un guturai te face să suferi mult mai mult decît o idee.

• Morţii prieteniei. [...]

9 ianuarie. Mă pun în cărţi, dar nu în reclamele din ziare. [...]

• Norii trec peste lună ca nişte păianjeni pe tavan.

18 ianuarie. Soare ca un ochi îndobitocit de eter. [...]

19 ianuarie. Orologiul care mărşăluieşte, pe loc, cu un pas greu şi cadenţat. Un, doi ! Un, doi ! [...]

22 ianuarie. Independenţa mea nu trebuie să mă facă să depind de nişte rataţi.

24 ianuarie. Posteritate. De ce ar fi oamenii mai puţin proşti mîine decît astăzi ? [...]

• France, bătrînul şef palavragiu, cu spirit subtil.

26 ianuarie. Cuvîntul cel mai adevărat, cel mai exact, cel mai plin de înţeles, este cuvîntul „nimic".

• Documentul mă atrage atît de puţin, încît, atunci cînd mă duc la Chitry, nu trec pe la mama. Totuşi, la fiecare vizită, ce mai recoltă de însemnări. Dar viaţa încă mă mai înfricoşează, ca pe vremea cînd eram mic. Ea nu mă amuză decît după, şi, cum sînt cu totul lipsit

de imaginație, nu-mi imaginez dinainte această plăcere, și nu risc.

• Voi crede în tot ce vreți, dar dreptatea de pe lumea asta nu-mi inspiră încredere în dreptatea de pe cealaltă. Mă tem că Dumnezeu va face iar prostii : îi va primi pe cei răi în rai și-i va arunca în iad pe cei buni.

Poate că tot ce i-a reușit lui Dumnezeu mai bine este o pisică dormind douăzeci de ore din douăzeci și patru.

Da, Dumnezeu există, dar nu pricepe nimic, nu mai mult decît noi.

Ah ! ce-i drept, surîsul divin îl are !

Noi trebuie să îndreptăm nedreptățile lui : Noi sîntem mai mult decît niște dumnezei.

Nu știu dacă există, dar ar fi mai bine, pentru onoarea lui, să nu existe deloc. [...]

• Să ții o conferință despre Dumnezeu, cu proiecții.

29 ianuarie. Teatru. Succesul altora mă atîță cinci minute și mă răpune pentru multă vreme.

30 ianuarie. Teatru popular. Ar trebui în primul rînd să învățăm poporul să rîdă și să plîngă : el se înșală în fiecare clipă. [...]

• Poate că geniul este față de talent ceea ce este instinctul față de rațiune. [...]

1 februarie. În umbra unui bărbat glorios, există întotdeauna o femeie care suferă. [...]

• Ca să faci teatru, trebuie să ai entuziasmul minciunii. [...]

10 februarie. Apele verzi ale memoriei, în care cade totul. Și trebuie să scormonești. Unele lucruri urcă iar la suprafață. [...]

• Închipuiți-vă înminunarea omului dacă ar vedea azi primul trandafir ! N-ar ști ce nume extraordinar să-i pună.

• Honorine. Moartea pare să spună : „Asta n-a fost niciodată bolnavă. Nu mi-e ușor să-i vin de hac. Nu știu de unde s-o apuc !“ [...]

• Frunza, această rudă săracă a florii. [...]

12 februarie. Religia oamenilor superiori : nevoia unei discipline. Ei nu au credința : cred, pentru că vor să creadă. De aici senzația de închisoare, pe care o am adesea. [...]

• Socialiștilor : „Să împărțim ! Dar să împărțim și loialitatea, și politețea, și inteligența !" [...]

• Înțelepciunea unui țăran este ignoranța care nu cutează să se exprime. [...]

• Nouă ne-au trebuit zece, cincisprezece ani ca să ne formăm un fel de gust, și ne mirăm că publicul n-are gust, el care niciodată nu se gîndește la așa ceva.

• Publicul înseamnă sufragiul universal în artă. Nu era destul că l-am acceptat ca stăpîn în politică ? [...]

17 februarie. Reverie. Spiritul bolnav care lîncezește și care poate lîncezi așa o întreagă viață de om. [...]

22 februarie. Patruzeci și doi de ani. Ce am făcut ? Nu mare lucru, și am și început să nu mai fac nimic.

Am mai puțin talent, mai puțini bani, mai puțină seninătate, mai puțini cititori, mai puțini prieteni, dar sînt mai resemnat.

Moartea îmi apare ca un lac întins de care mă apropii, și ale cărui conture încep să se precizeze.

Oare sînt mai înțelept ? Foarte puțin. Am mai puțină energie pentru a fi rău.

Din patruzeci și doi de ani, optsprezece i-am petrecut cu Marinette. Am ajuns incapabil să-i fac vreun rău, dar de ce efort sînt capabil pentru binele ei ?

Regret vremurile cînd Fantec și Baïe erau mititei și foarte caraghioși. Ce se va întîmpla cu ei ? Oare această întrebare mă preocupă cît ar trebui ?

Mă gîndesc din cînd în cînd la tata, puțin la Maurice, care au murit de mult. Dar mama trăiește și azi. Cum voi face ca să trec de la viața ei la moartea ei, dîndu-mi seama de acest lucru ?

Să mă scol, să muncesc, să mă ocup de ceilalți, toate acestea mă obosesc.

Execut încă destul de bine ceea ce îmi place : să dorm, să mănînc, să visez aiurea fără vreun efort.

Invidiez, de asemenea, și bîrfesc.

Nu mi se pare că discut mai bine ; strig mai tare ca de obicei, mai rar, totuși.

De fapt, femeile mă lasă rece. Din cînd în cînd, niște vise romanești.

Aproape că nu mai citesc cărți noi. Nu-mi place decît să recitesc.

Unde am ajuns în materie de glorie ? Cum nu voi avea parte de ea niciodată, reușesc s-o disprețuiesc fără prea multă osteneală. Sînt aproape sincer cînd spun, dar o spun prea des.

Nimic ce să doresc cu înflăcărare : prea ar trebui să mă zbat pentru a reuși. Sînt oare neurastenic ? Nu. Asta-i o boală gravă ; trebuie să suferim și să fim nefericiți. Eu am o boală dulce, plină de farmec. Mi se pare că energia pe care am pierdut-o, o aveam în plus. Mă lipsesc foarte bine de ea.

Am cîteva remușcări, dar nu destulă dibăcie ca să mă condamn că le am și să le mai îndulcesc. La drept vorbind, nici una nu mă chinuie prea tare.

Pe vremuri, mi-era frică să acționez cînd riscam o primejdie. Astăzi, mi-e frică de acțiune, sau, mai degrabă, îmi place inactivitatea.

Citesc întotdeauna cu plăcere numele meu tipărit, dar nu i-aș mai surîde regelui criticii ca să mi-l tipărească, exceptînd cazul că ar veni el la mine. Da, da, în privința asta sînt destul de cumsecade, și nu mă costă nimic.

25 februarie. Ogarii nevăzuți ai vîntului. [...]

• Neurastenic : un om sănătos tun care suferă de-o boală mortală.

• Spiritul se tîrăște. Viața e grea ca un tumbărău.

• Trecutul meu înseamnă trei sferturi din prezentul meu. Mai mult visez decît trăiesc, și visez ceea ce am lăsat în urmă. [...]

• Gust bucuria aspră a splendidei izolări.

• Nori ce par gîndiți de niște poeți.

28 februarie. Hoinăreala mea literară. Merg din carte în carte. Mă înflăcărez din idee în idee. Mă opresc cîteva minute în fața unui proiect, și trec mai departe. [...]

• Noaptea : ziua care orbește.

3 martie. Dacă aș avea tot ce doresc, aș avea numai-decît impresia că nu am nimic. [...]

• O femeie poate fi sublimă refuzînd să-i dea un sifilis bărbatului pe care îl iubește.

5 martie. Singurul lucru pe care mi-l refuză Marinette : dreptul de-a visa în amurg. Neîndurătoare, mă întreabă :

— Să-ţi aprind lumina ?

Nu îndrăznesc să spun nu, şi ea îmi aduce lampa vrăjmaşă, care îmi împrăştie în dezordine toate visele.

• Viaţa e scurtă, dar plictisul o lungeşte. Nici o viaţă nu-i destul de scurtă pentru ca plictisul să nu-şi găsească locul în ea.

• Flaubert nu prea iubea natura, şi, totuşi, asta i-a cam lipsit. [...]

• Copaci ai căror muguri au şi început să zîmbească, iar mîine vor izbucni în rîs.

• Să nu scriu nici pentru popor, nici pentru elită : pentru mine. [...]

10 martie. Academia Goncourt. Da, accept, cu condiţia să nu fiu obligat să le spun tuturor colegilor mei că au talent.

• Nu ştiu dacă ne corectăm defectele, dar ajungem să ne scîrbim de calităţile noastre, mai ales cînd le descoperim şi la alţii.

• Gloria mea, cea pe care mi-o doream, a devenit trecut. [...]

13 martie. Să-mi rezum însemnările an de an, ca să arăt cum am fost. Să spun : „Îmi plăcea, citeam asta, credeam într-asta". În fond, nici un progres.

• Imaginaţi-vă viaţă fără de moarte. De deznădejde, zilnic am încerca să ne omorîm.

• Nedreptatea imanentă.

• Unii prieteni se feresc de noi ca şi cum ar crede că le cunoaştem adîncul sufletului.

• Îmi recitesc însemnările. Orice aş fi făcut, viaţa mea nu putea fi mult mai complicată. Ceea ce aş fi produs în plus, cu multă caznă, n-ar adăuga mare lucru la opera mea. Opera mea !

Sînt nume care nu-mi amintesc nimic. Nu mai pot regăsi nici o trăsătură a unor fizionomii îngropate pe vecie.

Dacă mi-aş începe iar viaţa, aş vrea-o cum a fost. Aş deschide numai ceva mai mult ochii. Am văzut prost, şi n-am văzut totul din acest univers în care umblam bîjbîind.

Dacă, totuşi, aş încerca să mai lucrez sistematic, zilnic, ca un elev care vrea să fie primul, nu pentru a cîştiga

bani, nu pentru a dobîndi celebritatea, ci pentru a lăsa ceva, o cărţulie, o pagină, cîteva fraze ? Căci nu sînt cu conştiinţa împăcată.

Cîştigaţi-vă viaţa, dar n-o cîştigaţi prea mult.

Nu încercaţi să mîncaţi dublu, pentru ca vecinul să mănînce o singură dată.

Nu spuneţi : „Eu sînt raţiunea", ci raţionaţi.

Luaţi din toate moralele partea lor valoroasă, din morala creştină, partea ei bună. Isus Cristos era un om superior şi modest : el n-ar acuza pe nimeni de hoţie.

Ceea ce ne face să roşim cel mai mult sub părul nostru încărunţit sau pierdut e josnicia anumitor dorinţe pe care le-am avut şi-a căror amintire ne îngreţoşează.

Nu vă bizuiţi prea mult pe societate pentru a face reforme : reformaţi-vă pe voi înşivă.

Păi atunci, spuneţi voi, o să ajungem nişte sfinţi ?

Nici o grijă ! În linii mari, eu vă dau un program vag, irealizabil. Veţi fi totdeauna ceea ce sînteţi, dar într-o măsură ceva mai mică. Defectele se atenuează : nu se extirpă, dar puţinul progres pe care îl veţi fi realizat prin eforturile voastre, vă va lumina viaţa. Veţi trăi cu inima uşoară.

E foarte greu ca omul care spune : „Eu nu cunosc decît calea raţiunii" să nu fie un imbecil.

Sub pretextul că perfecţiunea nu-i posibilă pe lumea asta, nu vă păstraţi, grijulii, toate defectele. [...]

• Un inventator care a născocit un barometru foarte plăcut, al cărui ac arată vreme frumoasă, chiar cînd e urît. [...]

• Pasărea care vede un balon poate că-şi spune : „Aş vrea să zbor ca el, fără aripi". Iată ce se cheamă progres. [...]

• Am o frunte de hidrocefal şi ideile mele se cufundă mereu în apă. Apar din nou ca nişte înecaţi.

22 martie. Dumnezeu ne va spune deseori : „N-aţi venit în cer ca să vă distraţi". [...]

• Frază care trebuie citită de două ori, nu pentru că ar fi profundă, ci pentru că nu-i limpede. [...]

• Sînt din ce în ce mai modest, dar ceva mai mîndru de modestia mea. [...]

• Un preot în sutană, cu lenjerie de cocotă. [...]

6 aprilie. Viaţa şi teatrul despărţite de-o pînză. [...]

• Autoritatea obscură, dar impresionantă, a unui croitor care ne explică de ce o haină care ne stă foarte prost ne stă foarte bine. [...]

• Oi studioase, absorbite de foamea lor, cu capul aplecat la sol şi nasul în iarbă. [...]

15 aprilie. Philippe. Fundul saboţilor săi e din acelaşi jeg ca şi cel de pe picioare.

• Poetul Ponge. Ăsta sînt sigur că a fost făcut din noroi. Şi a rămas pe trei sferturi noroi. Doar celălalt sfert a devenit carne.

Fruntea e pămîntie. Urechile sînt dintr-o coajă lutoasă. Are nămol la colţurile gurii şi apă tulbure în ochi.

Ar putea fi dovada existenţei unui dumnezeu mare olar.

Veşnic gata să spună, cînd mă supăr : „Noi ceştilalţi, ţărănoi amărîţi, n-am avut timp să învăţăm d-alde astea", sau : „Am o iapă care trebuie să fete. Mă duc să văd ce-i cu ea".

Cămaşa descheiată larg peste gulerul surtucului pe care se află palmele academice : această viorea ar izgoni o pajişte ca s-o vadă lumea.

• Honorine : unghii grozav de lungi. Nu mai aude, nu mai recunoaşte pe nimeni. Trebuie să-i duci mîncarea la gură. Redevine plantă înainte de-a muri.

16 aprilie. Prea multă vanitate, prea multă nerăbdare.

Nu vreau să mă evidenţiez singur în faţă, dar mă sîcîie faptul că nu vine nimeni să mă ia de mînă şi să spună : „Iată omul care ne trebuie". Dealtminteri, aş refuza să-l urmez.

Îmi plac ideile frumoase. Sufăr văzînd cum sînt folosite ca etichete pentru oameni care nu sînt deloc frumoşi.

Raţionez astfel : de vreme ce eu nu izbutesc să fiu un om de ispravă, înseamnă că nu există oameni de ispravă.

Mă fac că ascult, dar nu ca să aud, pentru că nu ascult şi sufăr că nu vorbesc deloc.

Vreau să fiu sincer şi spun minciuni.

Sînt lucruri pe care mă străduiesc să nu le spun, dar vreau ca ceilalţi să le ghicească.

Pe scurt, sufăr mai ales că nu sînt înţeles şi că nu pot fi cel care aş dori să fiu în momentele mele de noblețe clarvăzătoare.

Prea multă, mult prea multă vanitate.

• Mama. Nu, nu voi mai minţi. Pînă la capăt, voi spune că mi-e totuna.

Vine la noi. Marinette o pofteşte să intre spunînd :

— A venit mama mare.

Mă sărută (eu nu pot), se aşază numaidecît înainte de-a fi poftită. Am spus :

— Bună ziua, mămico. Te simţi bine ?

Nici o silabă mai mult.

Dar nici nu era nevoie de mai mult. Vorbeşte ea şi aşa. Spune :

— Tocmai am văzut-o pe Honorine pentru ultima oară. Se prăpădeşte. Nu mai recunoaşte pe nimeni. Trebuie să aibă febră mare. Nepoatele îi dau să bea dintr-o ceaşcă murdară, murdară... Ah ! dacă ar fi să beau şi eu dintr-o asemenea ceaşcă !... Ah ! copiii mei, cînd o să fiu bătrînă, şi n-o să mai fiu bună de nimic, doar o povară pentru voi, să-mi daţi o pastilă.

— Îţi promitem, spune Marinette. Ai s-o capeţi. Hai să stăm un pic de vorbă la mine în cameră.

Mama e obligată să se ridice şi s-o urmeze. Totul era reglat ca pentru o ceremonie rece.

— Şi tu, dragul meu Jules, te simţi bine ?

— Merge.

— Mă bucur.

Afară, o sărută pe Marinette şi-i mulţumeşte. Eu sînt numai tulburat, nu înduioşat. De fapt, situaţia mă emoţionează, nu mama mea, ci femeia bătrînă cu care voi semăna mai tîrziu. Părul cărunt e încă ondulat, carnea se duce. Pielea se lipeşte, cum apucă, pe oase, care încep să iasă la iveală !... Şi pielea e plină de coji, ca lemnul cu vopseaua scorojită.

Se cocîrjează. Cînd stă în picioare, nu-i mai văd ochii crunţi. Uneori, totuşi, un fulger şters urcă pînă la mine, dar de tunat nu mai tună ca pe vremuri.

• Aproape totdeauna, pe moment, viaţa mă plictiseşte, sau mă dezgustă. Doar în amintire se aranjează şi mă amuză.

19 aprilie. Îmi plac foarte mult complimentele. Nu le provoc, dar sufăr cînd nu mi se fac, iar cînd mi se fac, le opresc imediat : nu las pe nimeni să se întindă cît aş vrea eu.

• Honorine, ghemuită în patul ei. De cincisprezece zile n-a făcut nimic. Spune ceva, dar la început nu înţeleg ce vrea. Atunci strigă :

— Strîngeţi-mă odată de gît, ce mai staţi !

Pătura, cearşafurile sînt curate. Nurorile ei, dintre care una e surdă, şi ascultă cu îngrijorare ce i se spune celeilalte, au grijă de ea : asta-i moştenirea lor. Salteaua, în schimb, e putredă. Cînd o muţi sau îi tragi picioarele, ea urlă, penele prind să zboare. Unele rămîn lipite pe rănile ei, iar copiii se joacă cu ele dezlănţuiţi. Cere ceva de băut. Una dintre nurori îi ţine capul. Honorine strigă :

— Lasă-mi capul în pace, tîrfa dracului ! [...]

• Toate animalele pe care nu le vedem, pentru că fug la apropierea noastră !

• Mierlă neagră într-un cireş alb. [...]

1 mai. O faptă frumoasă făcută de altcineva şi viaţa ni se pare fără gust. [...]

8 mai. Ieri, luni, a doua zi după alegeri, Philippe a supt din clondir ca un viţeluş, spune Marinette [1]. Seara, îl trimit să-mi aducă un ziar. Face totul anapoda şi-mi răspunde cu o voce cleioasă. A doua zi, trec fără să-i dau bună ziua. După prînz, vine la mine, sub aluni.

— Pot să mă duc să semăn nişte cartofi pentru noi ?

— Du-te !

Face trei paşi şi se întoarce.

— Ieri-seară ne-am cam ciondănit.

— Cum aşa ?

— Păi de ! zic că eu şi dumneavoastră ne-am cam ciondănit, pentru că am băut şi eu un păhărel aseară. Toţi mă opreau să mă cinstească şi să mă întrebe dacă sînteţi bucuros.

— Şi din cauza asta a trebuit să-ţi bei minţile ?

— Nu zic, dar...

— Hai du-te şi seamănă-ţi cartofii.

Face trei paşi, după care :

[1] Servitoare la familia J.R.

— Atunci, ce să mai vorbim, căutați pe cineva în locul meu. Văd și eu că așa nu mai merge. Deunăzi m-ați certat pentru un ziar, ieri-seară pentru altul, de două ori în cîteva zile. Nu trebuie să vă grăbiți : opt zile, cincisprezece, o lună dacă vreți. Doar n-o să vă încurc tocmai eu, dar...

— Nu știi ce vorbești.

— Asta-i situația.

Se depărtează.

Bietul om ! Într-o criză de alcoolism s-ar aduce la sapă de lemn, și pe el și pe nevastă-sa. Iar eu mă simt de parcă mi-ar fi tras cineva un pumn.

Marinette o pune la curent pe Ragotte care sigur că n-a aflat nimic. O să fie o mare lovitură pentru biata femeie ! De unde ! Știa, dar ce spune omul la beție nu contează : o să-i treacă lui.

Scenă extenuantă, ușor de făcut, dar imposibil de transcris cînd, în fața Ragottei care se așază, îl beștelesc pe Simon [1], care stă cu pălăria pe cap, și îi spun că e un om fără inimă, un bețiv, că un adevărat republican nu se poartă astfel. El dă să iasă.

— N-am terminat, spun eu.

— Oh ! din partea mea, s-a terminat.

— Stai ! Trebuie să lămurim situația dumitale. Va să zică n-am dreptul să-ți zic nimic cînd bei ?

— Oh ! ba da. Aveți tot dreptul să-i spuneți ce vreți unui servitor.

— Știi doar bine că te-am tratat ca pe un prieten.

Cum îl iau zdravăn la refec, el are aerul că nici nu mă mai ascultă și se uită pe fereastră la un șobolan care tocmai trece prin curte. Ragotte a plecat capul și nu scoate o vorbă. N-a înțeles decît un lucru și îl spune la sfîrșit :

— Atunci, în octombrie va trebui să plecăm ?

Simt că sînt dur. Vorbesc prost. Cuvintele nu se leagă și sînt furios împotriva acestui om furat de mînie care n-are un cuvînt de regret. Ține morțiș la ideea lui : ca și cum și eu aș fi băut și sîntem chit.

[1] *Simon (Chalumeau)*, adică Philippe.

— Îmi spuneţi că să discut cu oamenii ! Eu nu pot discuta fără să beau un pahar.

— Bun. Şi-acum ce-ai să faci ?

— Am muncit noi şi înainte de-a fi aici ! O să muncim şi de-acum încolo.

Dar are şaizeci de ani şi-i surd. Mă abţin să i-o spun.

Şi nu sînt deloc înduioşaţi ! Ai spune că li s-a urît cu binele : vor schimbare. Sînt însetaţi de libertate în calicie. El stă acolo ca un bulgăre de pămînt semeţ. Capul Ragottei cade de descurajare, de somn, sau de nepăsare, nu se poate şti de ce.

Lichidare. Vaca va fi vîndută, cîinii vor fi ucişi, pisicile lăsate în voia soartei, iar cheia o vor pune sub uşă. Gloriette moare. Sînt peisaje care mor, ca şi fiinţele dragi. [...]

• Natura i-a ieşit lui Dumnezeu binişor, dar pe om l-a ratat.

• Politică. Să ai totdeauna o mică improvizaţie gata pregătită !

• Dacă prietenul tău şchiopătează de piciorul drept, şchiopătează şi tu de stîngul, pentru ca prietenia voastră să se păstreze într-un echilibru armonios.

• E mult mai uşor să vorbeşti unei mulţimi decît unui individ. [...]

• Philippe, alb la faţă şi cu ochii umezi. Totul se topeşte.

— Nu sîntem noi oameni care să se supere, spune el. Alţii ne supără pe noi.

— Niciodată nu ni te-a vorbit lumea.

— În sfîrşit, spunem ce spunem, şi după aia ne pare rău. O să rămîn cît vreţi dumneavoastră.

— Te duci acum la doamna şi-i spui că-ţi pare rău de ce-ai spus, şi că voi aranja eu totul cu ea.

— Bucuros.

— Dă mîna.

Se duce la Marinette şi-i spune :

— Domnul mi-a spus să vă spun că-mi pare rău de ce-am spus. Apoi Ragotte o îmbrăţişează pe Marinette şi-i spune :

— Pentru mine sînteţi ca o mamă.

Mama ei a murit și ar fi avut optzeci de ani.

— Arătați ca de douăzeci de ani, adaugă ea.

Și Gloriette răsare din nou proaspătă, intimă, de nepărăsit. [...]

• Eu nu trăiesc cu adevărat. Mă simt ca un reflex de om în apă. [...]

• Trebuie să citim toate capodoperele pentru a le reconsidera. Cărți care ajung capodopere în timpul bătăliei, așa cum, în război, unii ajung căpitani ; dar, după aceea, cîte revizuiri rapide !

• Am ajuns un leneș pentru că Marinettei i-a fost frică să-mi spună că nu muncesc.

• Încep să am un creier lipsit de elasticitate. [...]

18 mai. Mă simt ireal, făcut parcă dintr-un nour ; ca făpturile acelea care se înfiripă și se destramă la asfințitul soarelui. [...]

• Am ochii mai mari decît burta, iar burta atît de mică încît mă mulțumesc să fiu proprietar doar cu ochii. Nimic pentru burtă, dar ochii mei iau totul.

• O viață de pisică ce doarme. Din cînd în cînd, un salt, o zgîrietură, o întindere care pare acțiune, apoi totul reintră în blană, și adoarme iar. [...]

• Există în mine ceva bun de preot, dar sînt destul de anticlerical ca să nu ajung niciodată sfînt. [...]

• Lene : deprinderea de-a te odihni înainte de oboseală. [...]

• Un cuvînt vulgar, care pe un individ l-ar lăsa rece, înflăcărează o mulțime. [...]

31 mai. Honorine a trăit atît de mult, încît moartea ei a trecut neobservată. Uneori mi se pare că-i mai aud pașii prin grădină. [...]

• Privesc natura pînă mi se pare că totul crește în mine. [...]

• Ajungem întotdeauna să-i disprețuim în cele din urmă pe cei care sînt prea ușor de aceeași părere cu noi.

• Munca este uneori ca și cum ai pescui într-o apă în care n-a fost pește niciodată.

13 iunie. Sînt unii, cred, care nu mă prețuiesc la adevărata mea valoare, dar alții mă socotesc mult mai al dracului decît sînt. [...]

17 iunie. Opera lui Flaubert miroase un pic a plictiseală. [...]

• Socialist, dar cum aruncă un ştrengar cu beţe în cireşele mele devin proprietar, turbat, şi numaidecît ameninţ că mă duc după puşcă. [...]

• Voi fi cunoscut timp îndelungat plăcerea de a mă stinge.

• Viaţa a fost întotdeauna tutorele literaturii mele : cum mă depărtez, cad. [...]

• Academia Goncourt. Nu-mi plac decît discuţiile politice sau religioase. Trăncănelile literare mă ucid.

• Zvîrcolirile unei omizi mari asaltate de furnici care se caţără pe ea, îi devorează capul, pîntecele, ochii. Gulliver printre liliputani. Eforturile ei deznădăjduite : se încordează şi se destinde ca un arc. Un ultim spasm : a murit. Furnicile fricoase dau fuga. Totul e negru şi foşcăie. O tîrăsc sub tufiţa de fragi. [...]

• Degeaba am vîrsta pe care o am şi sînt primar : cînd văd un jandarm, nu mă simt în apele mele.

• Adevărul pe care l-am scos din fîntîna mea nu se poate descurca din lanţ.

25 iunie. Există cîte un Dumnezeu pentru fiecare sistem planetar. Toţi aceşti dumnezei au ajuns în cele din urmă să se pună de acord, întru eternitate. Uneori, totuşi, se mai supără, şi sfărîmă lumi.

• Poeţi noi. Reţineţi bine acest nume, căci nu se va mai vorbi de el. [...]

27 iunie. Nu se mai vorbeşte despre mine decît în legătură cu alţii.

• Bou. destul de vînjos pentru a se lipsi de virilitate. [...]

• Uşurinţa de-a nu fi cunoscut, ciuda de-a nu fi salutat. [...]

• A fi fericit înseamnă a fi invidiat. Or, întotdeauna există cineva care ne invidiază. Totul e să ştim cine. [...]

• Natura cîştigă cînd o cunoaştem.

• Doar frica de moarte îi mai leagă de viaţă.

7 iulie. Nietzsche. Ce cred despre el ? Că sînt multe litere de prisos în numele său. [...]

• Din experienţă în experienţă, ajung la certitudinea că nu sînt făcut pentru nimic. [...]

• În fond, mama vine aici ca să mă vadă. Nu mă vede, şi, la plecare, are lacrimi în ochi. Îi mulţumeşte Marinettei, şi, cum n-a avut ce-a vrut, îi înfige unghiile în mînă.

• Să ai o mamă şi să nu ştii ce să vorbeşti cu ea ! [...]

30 iulie. Simpatia izbucneşte mai ales între două vanităţi care încă nu se contrazic. [...]

31 iulie. Am ajuns scurt, încordat, strîmtat, din cauza complimentelor, a succesului. Poate că adevărata mea natură e să fiu abundent, uşor, spiritual. Nu scriu bine decît scrisori Marinettei. [...]

• Sunt un om sensibil pe care viaţa îl răneşte sau îl bucură. N-am sîngele rece al observatorului indiferent. [...]

• Dacă aş da publicului ceea ce este mediocru şi abundent în mine, m-aş îmbogăţi. [...]

• A muri înseamnă a stinge lumea. [...]

• Din discuţie ţîşneşte sîngele.

• Roata norocului meu este luna. [...]

• Vitalitatea pisicii care pare atît de leneşă ! Urechile şi ochii ei lucrează întruna. Întotdeauna are salturi pregătite, şi, sub ea, gheare gata de luptă.

• Ca om, Cristos e admirabil. Ca Dumnezeu, îţi vine să spui : „Cum ! Asta-i tot ce-a fost în stare să facă ?“ [...]

10 august. Reveria : iedera gîndirii, pe care o înăbuşă.

• Plimbare. Mereu această natură emoţionantă şi acest mister al creaţiei.

Prietenia acestor doi ulmi însinguraţi care seamănă între ei.

Cum aşa ? Am venit pe lumea asta numai ca să publicăm cărţi sau să furnizăm piese de teatru ?

Şi i s-a spus Marinettei ceva cam sentimental, şi, deodată, se zăreşte de cealaltă parte a gardului viu un ţăran care a auzit şi pare încurcat.

Recitit vechile scrisori către Marinette. Nu ne schimbăm. Migrene, aceeaşi muncă furioasă, lenevii, pofta de viaţă, şi Marinette mereu în centru.

Ceea ce mă uimeşte, e că n-am dat mai multe amănunte. Mi se pare că azi ochiul ar capta totul. Am un aparat mai bun. Dar îţi dai seama că totuşi ai trăit, şi că-i foarte firesc ca viaţa să treacă şi să sfîrşească prin a se sfîrşi.

• Nimic n-are importanţă, de vreme ce se poate face literatură din orice. [...]

• Şi iată-mă făcînd pe copilaşul. Îi spun Marinettei :

— Ai copilaşul care îţi trebuia pentru satisfacerea tuturor instinctelor tale materne, care cere în primul rînd să-i ierţi totul şi pe care nu trebuie să-l dojeneşti prea tare cînd nu lucrează, şi care ar fi totdeauna fericit să nu facă nimic.

• Marinette mi-a dat totul. Oare eu aş putea spune că i-am dat, la rîndul meu, totul ? Tare mi se pare că egoismul meu rămîne intact.

Cînd îi spun : „Fii sinceră", ea citeşte perfect în ochii mei pînă unde trebuie să ducă sinceritatea.

E singura fiinţă pe care sînt sigur că o iubesc, alături de mine însumi. Iar eu, nici măcar... Deseori îmi provoc singur o strîmbătură de dezgust. Da, pe ea o iubesc mult, şi niciodată n-o judec greşit.

Poate că îi era frică de mine, şi şi-a spus : „Nu există decît un singur fel de salvare pentru mine : să am în el o încredere absolută. Niciodată nu voi greşi. Dacă totuşi se va întîmpla să greşesc, fără voia mea, el îmi va atrage atenţia şi mă va ierta".

Uneori, cînd îşi priveşte copiii, mi se pare atît de aproape de ei, că ai spune că sînt două crengi crescute dintr-una.

Cînd te uiţi în ochii ei, îi vezi inima, o inimă trandafirie. Soare curat.

Există oare, în adîncul ochilor ei, pe retină, o oglindă un cotlonaş pe care duioşia nu-l umbreşte, şi în care nu mă reflectez prea falnic ?

Braţele ei goale sînt înfrigurate.

O am pe Marinette : nu mai am dreptul la nimic.

Lîngă ea pot spune : „Opera mea... calităţile mele... inteligenţa mea..." şi, cu oarecare ezitare, „talentul meu" : acest fel al meu de-a vorbi i se pare atît de firesc, încît, chiar eu însumi nu simt nici o stînjeneală.

Nu sînt sigur că m-a făcut mai bun, dar am dobîndit nişte aparenţe bune.

La gîndul că, din cauza mea, ar putea ajunge în mizerie, simt o strîngere de inimă, dar îmi spun, prea grăbit : „Ce bine ar îndura-o ! M-ar iubi şi mai mult".

— Îmi cunosc partea, spune ea, şi n-aş face schimb cu nici o femeie. [...]

• Lecturile sociale mi-au distrus ambiţiile personale : nu mi-au dat curajul de-a munci pentru alţii. [...]

• Munca neîntreruptă are ceva tot atît de prostesc ca şi odihna.

• Visul nostru se izbeşte de mister ca viespea de geam. Mai puţin milostiv decît omul, Dumnezeu nu deschide niciodată fereastra. [...]

• După douăzeci de ani de serviciu la domnul Perrin, Philippe a primit, la întrunirea agricolă din Lormes, o medalie şi 40 de franci. S-a dus pe jos să şi-i ia : 35 de kilometri dus şi întors. Cei 40 de franci i-a mîncat de mult, iar cu medalia nu ştie ce s-a întîmplat. [...]

• La ce bun să călătoreşti ! Natură, viaţă şi istorie există pretutindeni. [...]

• Şi eu am schimbările mele neaşteptate de vreme şi lungile mele perioade de secetă. [...]

• Deşi paralitic, judec sever umbletul celorlalţi.

• Tot ce pot face e să-mi scurtez defectele : un acces de proastă dispoziţie, de ranchiună, de vanitate, durează mai puţin.

Dar cred că egoismul are întotdeauna aceeaşi lungime. [...]

• Dumnezeu, modest, nu îndrăzneşte să se laude că a făcut lumea.

4 septembrie. Philippe se întoarce în ţărînă. Ţărîna urcă în el şi-i năpădeşte inima. I-a mai rămas cuvîntul omenesc, dar în fiecare clipă înţelesul lui se pierde.

• Amănuntul vieţii m-a paralizat ca o iederă.

• Un sărac al cărui singur moştenitor, după moartea lui, va fi Dumnezeu.

• Sînt ca un vînător care nu mai vrea să tragă decît la sigur, şi care se îndoieşte de dibăcia sa. [...]

• Groaza de minciună mi-a ucis imaginaţia. [...]

10 septembrie. Orele, cînd, precum peştele în apă, mă mişc în voie prin infinit.

11 septembrie. Să faci cu ei roman social. Dar ţăranul nu-i erou de roman. Poţi scrie despre el o carte, dar nu un roman. Pentru a vorbi despre el, trebuie să renunţi

la vechile formule. Să nu vă închipuiţi că îl veţi face să spună tot atîtea prostii ca pe un burghez : nu le-ar suporta. [...]

• Cu voinţă putem face orice ; dar, în primul rînd, cum obţinem voinţa ?

• Am sufletul paralizat. Sînt mort înăuntru. [...]

• Scîrbă de meseria literară, de viaţa falsificată conform regulei scrise, de adevărul revăzut pentru cititor.

• Aceste însemnări sînt rugăciunea mea zilnică. [...]

• I-am învăţat pe unii tineri arta de-a pescui cu undiţa, numai că ei nu ştiu să-şi aleagă peştele. [...]

• Mă uit la fotografia mea prinsă pe perete cu două pioneze, şi, plin de amărăciune, îi spun, cu o voce lăuntrică : „Săracul de tine ! Săracul de tine !"

• Coiturile simpatiei, dar, după aceea, urmează indiferenţa, uitarea. [...]

• Cînd nu sînt original, sînt tîmpit.

• Este o datorie să asistăm la culcarea soarelui. Curteanul Molière n-o avea decît pe cea a regelui-soare. [...]

• Nu-i necesar să trăim, dar e necesar să trăim fericiţi.

• Născut pentru a săpa un colţ, aş vrea să răscolesc tot pămîntul.

18 septembrie. Literatura a dezvoltat în mine, pe riscul meu, o sensibilitate dureroasă.

Poate că nu sînt prea rău înarmat ca să lovesc, dar sînt nepregătit pentru a primi lovituri. La prima insultă, atît din mîndrie, cît şi de ciudă, tac mîlc.

• Isus Cristos avea mult talent. [...]

• Frumos bărbat : nu-i lipseşte decît darul vorbirii. [...]

• Dacă am fi ceva mai severi cu prietenii noştri, nu ni s-ar părea atît de vrednici de dispreţ atunci cînd ne devin duşmani.

27 septembrie. Ora zece, dimineaţa, este ora gravă şi înmiresmată cînd dafinul, ţelina, napul, cimbrul, pătrunjelul, prazul, căţelul de usturoi, ceapa şi cei doi morcovi tăiaţi în patru se adună în oală, în jurul capului de viţel înfăşurat într-o cîrpă albă.

30 septembrie. Nobili. Un titlu de noblețe, un grad în armată, un automobil, o tîrfă și un preot, toate acestea îi fac să poată aștepta căderea Republicii.

• Am convingerea că eu, leneșul, voi muri foarte bătrîn și desfășurînd o activitate febrilă. [...]

• Să observăm natura, da, dar să ne păstrăm calmul, precum vînătorul la pîndă. Lucrurile se tem. Emoția noastră tulbură natura. Cea mai ușoară tresărire o sperie. O privire prea curioasă, și viața încremenește. [...]

• Pînă acum am vorbit despre țărani ca să povestim anecdote. Acum, gata cu rîsul ! Trebuie să privim mai de aproape, pînă în miezul vieții lor mizerabile unde nu mai este nimic de rîs. [...]

6 octombrie. Despre cele mai clasice descrieri putem spune : „Astăzi, treaba asta se face mai bine".

• Iubesc pătimaș limba franceză, cred tot ce spune gramatica, și savurez excepțiile, anomaliile limbii noastre. [...]

9 octombrie. La piața din Corbigny, car bucuros plasa Marinettei, plină cu varză, spanac și salată, pentru că sînt cavaler al Legiunii de onoare. [...]

10 octombrie. Lui Capus îi va fi totuși greu să reziste : posteritatea are o slăbiciune pentru stil.

• Invidios pe moment, niciodată n-am răbdarea să fiu și ambițios. [...]

• Stăm de vorbă. Sîntem toți în păr. Sosește și Ragotte și, sclifosindu-se, dar înfricoșătoare cu fața ei palidă din care viața se scurge, spune, cu un zîmbet care nu mai e decît o crăpătură :

— Numai eu mai lipseam ! [...]

19 octombrie. Fericirea înseamnă a fi fericit, nu a-i face pe ceilalți să creadă că ești.

• Renan, unul dintre cei mai mari iubitori de Dumnezeu. Cîteodată, senzualitatea lui de bătrîn călugăr foarte bine crescut mă agasează.

• Oh ! Vechiturile ! Scrisori vechi, haine vechi, obiecte vechi de care nu vrei să te descotorosești. Ce bine a înțeles Natura că, în fiecare an, trebuie să se schimbe de frunze, de flori, de fructe și de legume și să facă bălegar din amintirile din anul trecut !

20 octombrie. O oaie, cu nasul ros de nu știu ce șancru, cu dinții rînjiți, și avînd totuși o înfățișare nespus de blajină și de tristă, tunde întruna iarba întrerupîndu-se doar cît să-și lingă nasul, cu o privire ce pare să spună : „Voi care le știți pe toate, chiar nu-i nimic de făcut pentru nasul meu ?“ [...]

• Renan conferă sublim sufletelor simple, dar locuiește în suflete de brute, în timp ce scrie.

• Honorine se întoarce ! Se întoarce, noaptea, în casa ei : bătrînii n-au nici o îndoială în această privință. Nepotul ei vrea să facă pe curajosul și spune : „Trebuie să fie niște șobolani“ dar tremură de frică.

• Renan, stilul său cu o respirație domoală și liniștită. [...]

23 octombrie. Ar trebui să avem fișe despre mizeria lor. Sînt săraci, dar pînă la ce punct ? [...]

31 octombrie. Cum nu mai muncești, ai impresia că n-ai muncit niciodată.

3 noiembrie. Sînt mai capabil de-o faptă bună decît de sentimente bune.

• Încep să mă detașez de casa tatii : e prea puțin. Un spirit religios nu se poate mărgini la atîta. Îi trebuie lumea, și dacă nu iese din cotlonul lui, ajunge să nici nu-l mai vadă. Privește foarte departe, îl caută pe Dumnezeu.

A crede în sat, înseamnă a-ți limita viața ; înseamnă a crede că ea are un sens, cînd n-are nici unul. E o prostie să ne închipuim că avem vreun motiv să ne aflăm acolo mai degrabă decît aiurea. Să-i continuăm pe părinții noștri, ca să facem ce ? Ei nu știau. Frunza are o legătură care îi ajunge. Creierul e nomad. Nici un fel de mică patrie. O fugă resemnată. Să fim oriunde, să nu acceptăm niciodată o fixare, ca și cum ne-ar fi rezervat un anumit punct din univers. Să ne lipsim de orgoliu ! La prima fulgerare de luciditate am vedea că ne-am păcălit și ne-ar apuca mila de noi înșine.

Să ne abandonăm legii universale a risipirii.

Să nu fim omul care își privește satul cu lupa.

• Să ne amintim că această lume n-are nici un sens.

4 noiembrie. Philippe e foarte amărît că plecăm. Se gîndea „să ne țină“ pînă la sfîrșitul lunii.

• Mai tîrziu, cînd voi şti multe lucruri, tot ce pot şti, să-mi petrec ultimii patru sau cinci ani de viaţă ca învăţător, învăţîndu-i pe oamenii din satul meu ceea ce ignoră.

5 noiembrie. Ce se întîmplă cu toate lacrimile pe care nu le-am vărsat ? [...]

• Sînt proprietarul unei ferestre frumoase către natură. [...]

19 noiembrie. Thadée Natanson [1] îmi spune :

— Un domn vrea să pună pe muzică vreo cîteva din *Povestirile după natură.* E un muzician de avangardă cu oarecare faimă şi pentru care Debussy trece deja drept un învechit. Ce părere ai ?

— Nici una.

— Dar e în interesul tău, ce naiba ?

— Deloc.

— Ce să-i spun din partea dumitale ?

— Ce vrei. Spune-i mulţumesc.

— Nu doreşti să-i auzi muzica.

— Ah ! nu, nu. [...]

• Nu sînt sincer şi nu sînt nici chiar în clipa cînd spun că nu sînt.

22 noiembrie. Toţi oamenii au văzut aproape aceleaşi lucruri, dar numai artistul ştie să le readucă în memorie. [...]

• Prietenii pe care îi iubim mult şi la care nu ne gîndim niciodată.

• Totul e plicticos, în afară de vis, care este viaţa imaterială. [...]

• Fum : reveria focului.

• Nu sînt foarte grăbit să văd societatea viitoare : a noastră e foarte prielnică omului de litere. Prin trăsăturile ei ridicole, prin nedreptăţile, viciile, prostia ei, ea alimentează observaţia literară. Cu cît oamenii vor deveni mai buni, cu atît omul va fi mai insipid. [...]

• Fie ca cei cîţiva gologani pe care îi am să-mi îngăduie să-i dispreţuiesc pe cei bogaţi şi să laud virtutea săracă ! Îi cheltuiesc ca să mă hrănesc şi să spun ce

[1] *Thadée Natanson* (1868—1951), avocat şi scriitor.

vreau. Aş putea oare spune ce vreau dacă n-aş avea aceşti cîţiva gologani, adică independenţa necesară ? Fac speculă ? Mă îmbogăţesc ? Adaug vreun gologan la aceşti cîţiva ? Nu. Voi cheltui totul pentru cauza pe care o apăr. Poate că am dat impresia unui om care trăieşte în bogăţie : atîta pagubă dacă vă închipuiţi una ca asta ; dar eu voi fi vorbit împotriva celor bogaţi şi pentru cei săraci ; voi fi slujit sărăcia, şi asta-i esenţialul.

• Momentele cele mai triste : cele cînd sîntem încredinţaţi că înţelepciunea nu-i decît înşelăciune. [...]

• Ai citit enorm, dar ei au citit o carte pe care ar trebui s-o citeşti şi tu, iar asta le conferă o superioritate care anulează toate lecturile tale.

29 noiembrie. Cărţile mele sînt atît de departe de mine, încît am ajuns pentru ele un fel de posteritate. Iată hotărîrea mea categorică : nu le voi reciti niciodată. [...]

• Acesta este un caiet al avorturilor. [...]

2 decembrie. Am putea spune că Maupassant a murit de frică. Neantul l-a înnebunit şi l-a ucis. Astăzi, ne ocupăm de neant mai puţin. Ne obişnuim cu el, şi această evoluţie în viaţa noastră e o revoluţie literară.

De ce să ne tot bucurăm din plin de plăcerile vieţii ? A nu te bucura e tot atît de amuzant, şi-i mai puţin obositor.

Scriitor mai presus de orice, spun biografii lui. Nicidecum ! A vrut să cîştige mulţi bani, se apuca de lucru în fiecare dimineaţă, surmenat, şi refăcea adeseori acelaşi lucru. De aceea, noi sîntem obligaţi să triem.

Neantul nu dă nimic. Trebuie să fii mare poet pentru a-l face să sune.

Nu voia să-şi dezvăluie viaţa : nu era aşadar destul de scriitor, pentru că viaţa lui explică opera, şi nebunia lui este poate cea mai frumoasă pagină din această operă.

Editorul său îl sfătuia, îl îmboldea, îl dirija. Flaubert ar fi devenit bănuitor.

Dispreţuia femeia, dar nu exista decît un singur fel de-a o dispreţui cu adevărat : să n-o... iar el numai asta făcea.

A refuzat crucea Legiunii de onoare, ca om care se ştie glorios şi încă nu-i este îndeajuns. A acceptat palmele academice ca funcţionar, cînd numele său nu mai spunea nimănui nimic.

Taine îl numea „taurul trist", şi asta şi era, fără îndoială, ştiindu-se mai mult taur decît mare poet.

N-a privit de destul de aproape. S-a plictisit prea repede, prea degrabă. Mai erau multe lucruri amuzante de văzut.

4 decembrie. Antoine. *Iuliu Cezar.* E poate pentru prima oară cînd îl simt pe Shakespeare. Probabil şi pentru că l-am iubit întotdeauna pe Brutus. Oh ! moartea unui mare om cinstit care n-a reuşit ! O seară asemenea celei de azi este răsplata studiilor noastre clasice.

În fiecare clipă sufletul înmărmureşte, şi-ţi simţi faţa ca o mască de muşchi încordaţi. Ar trebui să plîngi. [...]

Discursul lui Marc Antoniu e amuzant, dar nu foarte adevărat. Acela era publicul lui Cicero. El ar fi evitat tot acest cabotinaj. Ar fi preferat discursul lui Brutus, care e simplu, nobil, desăvîrşit. De două sau trei ori greşeşte vorbind despre „inima lui nobilă", dar prietenia lui autoritară pentru Cassius, atitudinea lui la moartea soţiei sale, ce măreţie !

Imaginea lui Shakespeare este mai puţin literară decît cea a lui Victor Hugo, dar mai omenească. La Victor Hugo, se întîmplă să nu mai vezi decît imaginea ; la Shakespeare, vezi necurmat adevărul, muşchii şi sîngele adevărului. [...]

• Shakespeare trebuie iubit foarte tîrziu, cînd eşti scîrbit de perfecţiune. [...]

• Citit ieri seară *Iuliu Cezar.* Îl citisem şi-l uitasem. După spectacolul lui Antoine şi această lectură, îmi explic de ce nu-l iubeam pe Shakespeare. Poate că mai mult decît oricare altul, Shakespeare e marele om de teatru care trebuie să fie jucat pentru a fi înţeles. Pe Victor Hugo e suficient să-l citeşti, dar nimic din el nu m-a prins, văzut pe scenă, ca *Iuliu Cezar.* Shakespeare este aşadar mai om de teatru decît Victor Hugo.

Pe Shakespeare nu-l descoperim : ne descoperim pe noi înşine ; trezim în noi o admiraţie care era pentru el şi care dormea. [...]

• Cine n-a ştiut niciodată să se limiteze n-a ştiut niciodată să admire. [...]

10 decembrie. Un om de talent şi cinstit e tot atît de rar ca şi un om de geniu. [...]

• *Morcoveaţă.* Totuşi, n-am îndrăznit să scriu totul. N-am spus, de pildă, cum domnul Lepic îl trimite pe Morcoveaţă s-o întrebe pe doamna Lepic dacă vrea să divorţeze, şi felul cum l-a primit doamna Lepic. Ce scenă !

• Trebuie să fii discret cînd vorbeşti despre propria ta fericire, şi s-o destăinuieşti ca şi cum ai mărturisi o hoţie. [...]

14 decembrie. Există o dreptate, dar n-o vedem totdeauna. E şi ea de faţă, discretă, surîzătoare, alături, puţin în spatele nedreptăţii care face zarvă mare. [...]

• Zile întregi stau la masa mea de lucru ca un iepure în ascunzătoare. Visez, şi mi-e frică şi mie, frică să scriu. [...]

• Ajung la vîrsta cînd pot înţelege cît îi enervam pe maeştrii mei (Alphonse Daudet), cînd vizitîndu-i nu le vorbeam niciodată despre ei.

19 decembrie. Un socialist atît de independent încît nu se teme de lux. [...]

• Sarah nu mai este o actriţă. Este ceva precum cîntecul copacilor, precum zgomotul monoton al unui instrument. Ceva desăvîrşit, şi cu care eşti obişnuit. [...]

• Ori de cîte ori vreau să mă apuc de lucru, sînt deranjat de literatură.

• Reverie : gîndirea care se hrăneşte cu nimic. [...]

23 decembrie. De ce să ne deplasăm ? De la o anumită înălţime a visului, vedem totul.

26 decembrie. Recitind scrisori vechi, am şi început să simt o plăcere de bătrîn. [...]

• Ca să ai vise uşoare, trebuie să adormi cu ochii plini de lună. [...]

31 decembrie. Zăpadă. Satul doarme sub o noapte albă.

Anul 1907

1 ianuarie. Vreau să fiu foarte înţelept, să muncesc din răsputeri ca un pui de negru inocent. La drept vorbind, simt că viaţa trece, că sfîrşitul prinde contur, acolo, în ceaţă, şi că trebuie să profit de ceea ce a mai rămas. Dacă vrei să faci ceva, e timpul.

• Da, da, inima e ca o grădină. Îi îndemnăm pe toţi : „Plimbaţi-vă". Apoi, pe neaşteptate, îi alungăm ca pe nişte hoţi şi aruncăm după ei cu beţe, ca după găini.

• Un cal de birjă atît de obosit, că nu mai voia să înainteze şi se culca în pîrîu, uşure, fără să rupă hulubele ; un trecător îl ridica, dar el se culca iar, cu douăzeci de paşi mai departe.

2 ianuarie. Un om de caracter n-are un caracter bun. [...]

• Văzînd cît de uşor trec de la o proastă dispoziţie la una bună, Marinette îmi spune :

— Tu eşti doi.

• Clasic nu înseamnă a fi perfect ; înseamnă a reuşi să faci din cînd în cînd lucruri bune.

8 ianuarie. Reputaţia lucrează pentru sau împotriva oamenilor mai repede decît ei înşişi.

• Experienţa : un dar folositor care nu foloseşte la nimic. [...]

12 ianuarie. Domnul Ravel, compozitorul *Povestirilor după natură*, negru, bogat şi fin, insistă să mă duc să-i ascult, în seara asta, melodiile.

Îi mărturisesc ignoranţa mea şi-l întreb ce a putut adăuga *Povestirilor după natură.*

— Intenţia mea n-a fost să adaug, spune el, ci să interpretez.

— Cum adică ?

— Să spun cu muzică ceea ce spui dumneata cu cuvinte, cînd te afli în faţa unui copac, de exemplu. Eu gîndesc şi simt în muzică, şi aş vrea să gîndesc şi să simt aceleaşi lucruri ca dumneata. Există o muzică instinctivă, sentimentală, a mea — firește, trebuie să cunoşti întîi meseria —, şi o muzică intelectuală : d'Indy [1]. În seara asta, nu vor fi decît diverşi d'Indy. Ei nu admit emoţia, pe care nu vor s-o explice. Eu gîndesc contrariul ; dar lor li se pare interesant ceea ce fac, de vreme ce mă acceptă. Pentru mine, această probă este foarte importantă. În orice caz, sînt sigur de interpreta mea : este admirabilă. [...]

14 ianuarie. Cuib de închiriat. Apă şi soare la toate crengile. [...]

• Ce înseamnă un gînditor ? Cîtă vreme nu-mi va explica universul, voi spune că gîndirea lui nu mă interesează. [...]

• Să lucrezi orice, adică să faci critică. [...]

12 februarie. Viaţa. O înţeleg din ce în ce mai puţin, şi-o iubesc din ce în ce mai mult.

• Tinerilor. Am să vă învăţ un adevăr care nu va fi, poate, pe placul vostru, pentru că voi mizaţi doar pe noutate. Adevărul acesta e că nu îmbătrînim. În ceea ce priveşte inima, nu încape nici o îndoială : îl cunoaştem, cel puţin în iubire. Ei bine, în ceea ce priveşte mintea, e la fel. Ea rămîne mereu tînără. Nu înţelegem mai bine viaţa la patruzeci de ani decît la douăzeci, dar ştim acest lucru şi-l recunoaştem. Asta înseamnă tinereţe. [...]

• Îmi place muzica, orice fel de muzică, cea mai simplă şi cea mai complicată, cea care ne îngăduie cu atîta generozitate să ne gîndim la altceva. Ea îmi aduce aminte de legănarea plopilor din satul meu, mai puţin frunzele, şi de rîul pe care adierea unui vînt sfios înclină trestiile şi le ridică ca pe nişte arcuşuri, dar nu chiar atît de zgomotos.

[1] *Vincent d'Indy* (1851—1931), compozitor.

Credem că prozatorul scapă de sub stăpînirea muzicii : nici vorbă, şi veţi vedea că, fără muzică, nu va mai fi nimic.

Dirijorul traduce muzica printr-o pantomimă riguroasă de mare actor, primeşte loviturile în furca pieptului, culege o notă, face „ssst !" cu un deget pe buze, se repede, dansează un pas, împunge orizontul cu bagheta lui nervoasă, lasă să-i cadă braţele : s-a terminat.

Inima lui, pe care o credeam atît de uscată încît aşteptam s-o auzim cum se scorojeşte, a devenit brusc un izvor de lacrimi care clocoteşte şi se revarsă. [...]

4 martie. Cîţi actori par naturali pentru că n-au pic de talent ! [...]

• Brazi melancolici, care se caţără doi cîte doi pe deal.

22 martie. Teatru. Nu numai că nu vor decît complimente, dar mai şi pretind să nu spunem decît ce gîndim. [...]

25 martie. Poate că moartea nu ne ia decît bine dezvoltaţi : încetineala cu care cresc mă linişteşte.

• Cum vă închipuiţi că un suflet ticălos ar putea fi nemuritor ! [...]

• Dumnezeu. Încă unul care se crede nemuritor ! [...]

• Vrabia e muncitorul, ciocîrlia e ţăranca. [...]

• Am o memorie admirabilă : uit totul ! E extraordinar de comod !... E ca şi cum lumea s-ar înnoi pentru mine în fiecare clipă. [...]

10 aprilie. Să nu ne încredem în principiile care aduc bani mulţi. [...]

• Rabelais e vesel, dar e lipsit de spirit. [...]

29 aprilie. Emoţie, trecînd prin Tuileries, pentru că nişte copii se joacă, iar păsările cîntă. Înduioşare pentru că un picior de statuie cu degetele sfărîmate îşi arată tijele de fier. [...]

• Ne facem duşmani. Avem prieteni ? [...]

23 mai. Un tînăr lipsit de talent, e un bătrîn. [...]

• — Foarte bine, spunea Hugo. Voi merge între cele două tabere. Voi oferi gloanţelor pieptul meu. Mă vor ucide, şi asediul se va termina...

— Pentru dumneavoastră, spune Scholl. [...]

• În grădină, cobor ochii, să nu sperii, cînd trec, pasărea din cuib. [...]

19 iunie. Urzică dreaptă, elegantă şi distinsă, dispreţuitoare. [...]

• Ne aflăm pe lume ca să rîdem.

Nu vom mai putea rîde în purgatoriu sau în infern. Iar în paradis, n-ar fi cuviincios. [...]

• Forţa cotidiană pe care n-o folosim. [...]

• Încă mai sînt creştini pentru că îşi închipuie că religia lor scuză totul.

26 iunie. Moartea e o stare normală. Preţuim prea mult viaţa. [...]

• Nimeni nu suferă pentru că nu e tot atît de inteligent ca vecinul său. [...]

• Miracolul ar fi pentru mine ca o păsăruică să se apropie şi să-mi spună cîteva cuvinte. [...]

• E mai greu să fii om cinstit opt zile, decît erou un sfert de oră. [...]

• Migrena. Asta trebuie să fie ceea ce numea Cristos cununa lui de spini. [...]

• Marinette angelică şi totodată infernală printre tingirile ei de dulceaţă. [...]

• Un om care ar avea viziunea *absolut exactă* a neantului s-ar sinucide pe loc. [...]

• Cu toţii sîntem un pic rataţi pe undeva.

• Dumnealor examinează furnicile în trei volume şi se miră că mă uit de atît de aproape la ţărani. [...]

• Furtună. S-a terminat. Fulgerul nu ne-a zărit. [...]

• Marinette. Cel mai frumos dar care i s-ar putea face : un degetar de aur.

3 august. Examinînd poftele burgheze, mă simt capabil să mă lipsesc de toate. [...]

• Acest păianjen îşi întinsese pînza sub o floare. Nu prindea decît petale. A murit foarte repede, adăugînd la faima sa de făptură crudă şi pe cea de imbecilă. [...]

5 august. Bătrîna prinde obiceiul să vină să stea pe bancă. Încă una care se va întinde cît e de lungă într-o carte de-a mea. [...]

7 august. Trebuie să las lucrurilor răgazul să se aşeze pe memoria mea, ca nişte obiecte de artă pe-o mobilă solidă. [...]

• Plimbare. Revăzut cîmpul în care naşul meu se încovoia în vie. Ovăzul meu ! Cartofii mei !

— Ce bogat eşti ! îmi spune Marinette.

Şi iată că două potîrnichi, în goană, străbat proprietatea mea !

Asta înseamnă locul de baştină : un minut de emoţie din cînd în cînd, dar nu tot timpul. [...]

11 august. O pasăre care s-ar întoarce să vadă locul patului în care s-a născut.

Îmi văd foarte bine bustul în piaţa cimitirului vechi cu următoarea inscripţie :

LUI JULES RENARD
compatrioţii săi indiferenţi.

22 august. Trebuie să scriem aşa cum vorbim, dacă vorbim bine.

• Niciodată nu mi-am spus : „Mă duc să fac o însemnare". Ea îmi vine după aceea.

• Trebuie să fii, sau să te simţi, sau, măcar, să te crezi un pic bolnav în faţa unui peisaj frumos de toamnă.

• Ros de modestie. [...]

• Nu ştiu niciodată nimic, şi totdeauna îmi face plăcere să aflu indiferent ce.

8 septembrie. Creierul meu începe să fie un fel de pînză de păianjen : viaţa nu mai poate trece prin el fără să fie prinsă.

• Philippe are ameţeli. Rămîne aşezat pe pat, cu puşca în mînă. La vînătoare, simte că o apucă mereu spre dreapta. Regim : salată şi castraveţi. [...]

• Adevărul păianjenului e musca. [...]

• Politică. N-au încotro, trebuie să pară că urmează o linie dreaptă, altminteri s-ar rătăci ; dar adevărul e aproape pretutindeni.

• Sărim bucuros în ajutor, dar nu ţinem morţiş să şi salvăm. [...]

• La ora patru, Ragotte se îndoapă cu pîine. În picioare, în curte, ţine o solniţă în mînă şi moaie acolo un castravete.

— Pîinea mea e prea veche, spune ea. Nu-mi dădea poftă de mîncare. Castravetele cu sare stîrneşte pofta.

Ei nu se privesc trăind. Nu s-ar recunoaşte în *Fraţii noştri sălbatici* [1]. Ar spune : „Oh ! la dracu ! Asta i se poate întîmpla oricui". [...]

• Automobile pe drumuri, vînători pe cîmpuri, pămîntul ajunge de nelocuit. [...]

• Poet. Ca greierele : o singură notă repetată la nesfîrşit.

17 septembrie. Mă plimb. Un automobil în spatele meu, acela al contelui, cred. Trebuie să par înţelept şi scot din buzunar un ziar pe care îl ţin la spate, dar am luat *Le Matin* şi nu *L'Humanité*. Oare de ce ? [...]

20 septembrie. Luna fără sex. [...]

25 septembrie. Întoarcere la Paris. [...]

27 septembrie. Avere, fericirea celor săraci cu duhul. [...]

• Scriitorul care trebuie recitit cel mai des pentru a-ţi corecta defectele eşti tu însuţi. [...]

• Nu cred în teatru : iată secretul indulgenţei mele.

4 octombrie. Critică. Fără adjectivele găunoase pe care trebuie să le cauţi pentru artişti, n-ar fi ceva plicticos.

• Teatru. Cînd mă gîndesc că Dumnezeu, care vede totul, e obligat să vadă asta !

La ce bun să spui adevărul în legătură cu o artă care nu comportă nici un adevăr !

Se înţelege de la sine că personaje false pot spune lucruri adevărate.

6 octombrie. Politica ar trebui să fie cel mai frumos lucru din lume : un cetăţean în slujba ţării sale. E cel mai mîrşav. [...]

• În fiecare zi sînt copil, bărbat şi moşneag.

• Un canar care nu ştie să cînte decît într-o colivie aurită. [...]

• Ieri-seara, întorcîndu-mă la ora şase, găsesc în cabinetul meu pe Mirbeau şi pe Thadée (Natanson — n. tr.)

---

[1] *Nos Frères farouches, Ragotte,* volum publicat de J. R. în 1908.

— Alegerea[1] dumitale e sigură, îmi spune Mirbeau. Avem cele cinci voturi.

— Pot spune că sînt foarte bucuros ?

— Nu. Dar este o formalitate indispensabilă : trebuie să-ţi depui candidatura. Aşa cer statutele Consiliului de stat. Hennique mă roagă să-ţi cer cîteva cuvinte : va vota pentru dumneata. Doamna Daudet i-a spus că Léon va vota pentru dumneata. Cu siguranţă că la al doilea tur de scrutin vei avea cele cinci voturi.

Descaves i-a spus lui Hennique : „Dacă vor fi 150 de tururi, voi vota de 150 de ori pentru Renard".

— Dar, spun eu, i-am vorbit de rău pe fraţii Goncourt. O să ţi se amintească acest lucru.

— Eu, răspunde Mirbeau, am scris că nu-i mai citesc.

Toată ziua, neliniştit. Brusc, o poftă grozavă să plîng ca un om fericit şi lipsit de curaj în faţa fericirii.

Şi, în fiecare clipă, poze, cuvinte teatrale. [...]

28 octombrie. Dacă am putea, nu zic : să fixăm, ci să prelungim minutele de emoţie pe care ni le prilejuieşte muzica, am fi mai mult decît oameni.

A iubi muzica înseamnă a-ţi asigura un sfert din fericire.

Mă opream în mijlocul cîmpului ca un om care aude pe neaşteptate o muzică frumoasă şi gravă. [...]

1 noiembrie. Întorcîndu-ne acasă după ce am cinat la Brandès, găsim la miezul nopţii, la portăreasa care se scoală, următorul bilet : „De astă dată ai fost ales ! Lucien Descaves, Octave Mirbeau, J.-H. Rosny". [...]

1 decembrie. Sînt indiscret, dar nu mă întîlnesc cu nimeni. [...]

• Spiritul meu : un cer întunecat cu rafale iuţi de fulgere.

4 decembrie. Premiul Goncourt. Niciodată n-am obţinut vreun premiu. Dacă mi s-ar fi oferit unul, mi-ar fi făcut plăcere.

Un om într-adevăr talentat nu se va preocupa niciodată de premii. Dacă se gîndeşte la ele, cu atît mai bine : înseamnă că n-are talent.

---

[1] În Academia Goncourt, ca succesor al lui J.-K. Huysmans.

Dintr-o idee mititică, ei scot trei sute de pagini : o scamatorie penibilă.

Cînd mă gîndesc că probabil domnul Moselly[1] își spune : „Numai să nu li se pară că scriu prea scurt." [...]

14 decembrie. Crize de singurătate.

• Pe un fond de ostilitate, toate amănuntele dobîndesc relief. [...]

17 decembrie. Să scriu o carte în care, păstrînd forma *Parazitului,* aș termina cu toată familia : tata, mama, sora, fratele, nevasta și copiii. [...]

• Ating fundul. Nu-mi rămîne decît să urc iar.

• Pentru a fi clar, trebuie în primul rînd să ai tu însuți nevoie de claritate.

• Iată anul 1908. Și iarăși totul va începe din nou.

27 decembrie. Da, mă plictisesc, dar plictiseala nu face rău ca alte sentimente : mînia, orgoliul, dorința etc.

• Proiecte. Să-i scriu o scrisoare pe zi prietenei imaginare, și astfel s-o creez puțin cîte puțin, cîte ceva în fiecare scrisoare, iar la sfîrșit să fie mai vie decît autorul însuși.

• Teatru. Adevărul este propria mea impresie. De ce ar exista altul ?

26 decembrie. O vreme cenușie, fără soare, ca și cum am locui sub mare.

---

[1] *Émile Moselly,* pseudonimul lui *Émile Chenin* (1870—1918), profesor și romancier.

Anul 1908

2 ianuarie. Sîntem prea grăbiţi. Ce-am spune despre semănătorul care ar vrea să vadă grîul crescînd numai-decît ? [...]

O singură experienţă se întăreşte în mine : totul depinde de muncă. Ei îi datorăm totul, şi ea este marele ordonator al vieţii.

• — Nu iubiţi femeile ?

— Le iubesc pe toate. Fac nebunii pentru ele. Mă ruinez în vise.

• O fereastră spre stradă face cît un teatru. [...]

• Aş vrea să văd pe cineva mai trist decît mine, animalele din grădina zoologică, de exemplu.

• Sînt romanţios, cîteva minute pe zi ; nici o femeie nu profită de asta.

8 ianuarie. Migrene. Mă scol, dimineaţa, cu nişte capete enorme. [...]

• Dacă pictorii se plictisesc citind cărţile mele cît mă plictisesc pe mine picturile lor, atunci îi iert.

• Cînd mă aflu în faţa unui tablou, el vorbeşte mai bine decît mine. [...]

• A scrie pentru cineva este ca şi cum i-ai scrie cuiva : te crezi imediat obligat să minţi. [...]

• Există, de asemenea, şi originalitatea prevăzută, cea pe care o aştepţi, care devine banală, şi ne lasă reci.

• Trebuie să trăieşti ca să scrii, şi nu să scrii ca să trăieşti. [...]

• Voltaire era un admirabil om de afaceri, ceea ce explică faptul că poetul care se credea a fi n-a rămas.

• Umbra nu trăieşte decît la lumină. [...]

• Aproape toate fericirile mele le-am avut din stîngăcie.

• Primejdia succesului este că ne face să uităm nedreptatea cumplită a lumii. [...]

• Gustul se coace pe seama fericirii.

• Nu trebuie să credem că lenea nu-i rodnică. Trăim în ea cu intensitate, ca un iepure care ascultă.

Înotăm în ea ca în apă, dar simţim atingerea buruienilor remuşcării. [...]

• Marinette, nu fi supărată ! Tu trebuie să fii totdeauna senină. O umbră ţi-ar păta limpezimea.

— Dar sînt obosită, în primul rînd, apoi enervată.

Dacă eşti obosită, odihneşte-te. Oboseala te prinde, nu şi enervarea.

Cea mai măruntă supărare a ta mă doare. E destul, o clipă, să te încrunţi şi totul se duce de rîpă. Nu pot să te văd decît veselă, dulce şi curată, sănătoasă. Străduieşte-te să fii totdeauna doar aşa.

Astfel, datorită egoismului meu, voi izbuti să fac din tine o femeie cum nu e alta. [...]

• Oh ! ceva nou ! Ceva nou, fie şi moartea mea ! [...]

• Naturaliştii, ca Maupassant, observau un pic viaţa şi apoi o întregeau. Imaginaţia, arta, desăvîrşeau lucrul văzut.

Noi, în schimb, nu îndrăznim să aranjăm nimic. Ne bizuim pe viaţă ca să întregim viaţa ; cînd ea nu se grăbeşte, aşteptăm.

Pentru ei, viaţa nu era destul de literară. Pentru noi, e destul de frumoasă.

20 ianuarie. Mai mult susceptibil decît sensibil. [...]

• Scrupule, paraziţii voinţei.

25 ianuarie. Să priveşti lucrurile cu un ochi proaspăt. [...]

• Ah ! nu ! nu mă număr printre cei care trebuie să meargă la Veneţia pentru a se emoţiona.

• Foarte atacat, Dumnezeu se apără prin dispreţ, neräspunzînd. [...]

• Piesă de idei, piesă în care vorbesc ideile, şi nu fiinţe omeneşti. Dar la urma urmei, aceste idei ne pot interesa mai mult decît persoanele.

• Dau impresia că duc o viaţă armonioasă, şi n-am făcut aproape nimic din tot ce voiam să fac.

30 ianuarie. Mai bine ar fi să tăcem întotdeauna. Nu spunem nimic cînd vorbim. Cuvintele sau depăşesc gîndirea, sau o diminuează. Ce tupeu la unii ! Cîte restricţii de scrupule la alţii !

31 ianuarie. Un om care nu crede în nimic poate fi cel mai straşnic om cinstit.

• Îmi place să vorbesc, cu condiţia să contrazic. [...]

3 februarie. La cîţiva kilometri de Pămînt, se mai aude desigur murmurul tuturor plîngerilor noastre.

• În fiecare dimineaţă, la deşteptare, ar trebui să spui : „Văd, aud, mă mişc, nu mă doare nimic. Mulţumesc ! Viaţa e frumoasă". [...]

4 februarie. Colectivism ! Talentul nu poate fi decît individual.

7 februarie. Aş putea alcătui un volum cu toate scrisorile pe care le-am scris şi nu le-am trimis.

9 februarie. Poate că şi credinţa în muncă e o religie inutilă. Nu sîntem fericiţi decît întîmplător. [...]

• E mai uşor să fii generos decît să nu-ţi pară rău că ai fost. [...]

12 februarie. Cu toţii avem pe cîte cineva căruia moartea noastră „i-ar prinde bine".

• În timpul războiului, un om se vede silit să-şi mănînce cîinele, se uită la oase şi spune :

— Bietul Médor ! Ce s-ar mai fi ospătat ! [...]

• Patruzeci şi patru de ani este vîrsta cînd începi să nu mai speri că vei trăi încă o dată pe atîta.

Mă simt bătrîn şi n-aş vrea să întîrzie nici măcar cu cinci minute. [...]

• Ignoranţa mea şi mărturisirea ignoranţei mele, iată partea cea mai evidentă a originalităţii mele. [...]

6 martie. Pofta să mă duc în Italia, la Neapole mai ales, să văd Vezuviul. Din cînd în cînd, am şi eu mica mea erupţie.

12 martie. Să scrii, mereu să scrii ! Dar natura nu produce mereu. Dă flori şi fructe din primăvară pînă toamna, apoi se odihneşte cel puţin şase luni. Dealtminteri, asta e şi măsura mea. [...]

27 martie. Îmi cam place să-mi creez eu însumi necazuri. [...]

• Mama n-are altă preocupare decît să se îngrijească și să trăiască încă cincizeci de ani.

• Philippe. La urma urmei n-ar trebui să mă înduioșeze. Ar trebui să arăt că tot ce i-am putut spune, acestui om, timp de doisprezece ani, și nimic, e același lucru, sau, mai degrabă, că-i capabil de o anumită afecțiune, dar de nici un fel de înțelegere. Îl regăsesc cu aceeași vocație, a supunerii, pînă acolo încît nu se indignează cînd e în joc onoarea fiicei sale. [...]

• Poporul e prost, pute și scuipă peste tot. „Arta și poporul" : ce formulă !

Poporul e copilul cuminte care se strîmbă de rîs de cum ai întors spatele.

• Să recitești versuri, pe care odinioară le știai pe dinafară. [...]

1 aprilie. Ochii mei pasc natura. [...]

• *Ubu Rege,* o piesă de copil. [...]

• Zola imoral ! Dar pute a morală ! Coupeau e pedepsit, Nana e pedepsită și toți ticăloșii lui Zola sînt pedepsiți. [...]

15 aprilie. Nu cunosc decît un adevăr : fericirea se obține doar prin muncă. Numai de acest adevăr sînt sigur, și-l uit mereu. [...]

• — Am chef de ducă, pe soarele ăsta, să plec oriunde, uite, la Barfleur. Mîine dimineață, îmi iau tălpășița. Fă-mi bocceaua, da ? ce zici, Marinette ? Fă-mi bocceaua !

— Dacă vrei tu !

— Cum o spui !

— Oh ! știu că n-ai să pleci.

— Cu atît mai mult ! Nu riscai nimic spunîndu-mi pe alt ton : „Dacă vrei tu".

Oh ! supărarea care cristalizează ! A te gîndi la supărare înseamnă a o crea. Cu acest fluid fac desigur dervișii să crească florile văzînd cu ochii. [...]

20 aprilie. Philippe îmi scrie că Gloriette e ca și vîndută. Cumpărătorii sînt doi burlaci. Soarta mea, cam slăbănoagă, schimbă iarăși caii.

• Dacă nu m-aș corecta prin scris, aș fi într-adevăr un om de nimic.

21 aprilie. Am o morală, dar e destul de întortocheată. Ajung la bine pe căi ocolite.

Numai Marinette a înțeles oarecum acest lucru.

2 mai. La Chaumot. Autorii nu răspund criticilor cu destul dispreț. [...]

• Liniște. Îmi aud urechea. [..]

• Cîte lucruri prea lungite ! Cîte bucurii care se sting prost, care fumegă în cele din urmă.

• Creierul meu e mai inconsistent decît o împărăție de nouri.

• Am trăit patru ani degeaba, nu mi-am uzat nici măcar orgoliul. [...]

• Mă amuz din cînd în cînd privind în gol, și scot dintr-însul, exprim în cuvinte, tot conținutul său precis.

• Întoarcere la Paris pe 11 mai.

14 mai. Vreau întotdeauna să am dreptate, dar o dreptate, chiar și cea mai temeinică, nu-mi ajunge : îmi trebuie toate dreptățile.

• În politică, sinceritatea pare o manevră complicată și vicleană, de-o ticăloșie meșteșugită. [...]

• Un domn oprește tramvaiul ca să coboare, și, nițel rușinat, începe să fugă pe trotuar, pentru a se reabilita. [...]

• Coppée. Nu, nu ! Moartea nu-i o scuză. A fost un om jalnic. Nu deschidem cartea unui poet pentru a obține informații despre cei umili. Nu-l vom deschide pe Coppée. Ce înseamnă un poet a cărui lectură nu ne înalță ?

Unde-i modestia acestui om care disprețuiește discursurile (de ce ? doar a trăit de pe urma lor) și pretinde onoruri militare ? Ce va putea înțelege sufletul său dintr-o mînuire de arme, sufletul acestui om care n-a fost soldat ? Măcar dacă ar spune : „Nu sînt vrednic de ele !..." Nicidecum : vrea onoruri, și nu pe cele potrivite unui suflet de om de litere. Bătrîn snob ! Poet al unui rege care l-ar fi numit istoriograf !

• Claudel spune că Jammes este cel mai mare poet al tuturor timpurilor, iar Jammes spune același lucru despre Claudel.

2 mai. Cînd un om a dovedit că are talent, îi mai rămîne să arate că știe să-l folosească.

• Ascultam, ieri-seara, o mică piesă de Dieudonnée[1] care amintește de *Pîinea de casă*. A spune lucruri intime, și a le spune atît de prost, este o impudoare. Cînd un domn și o doamnă vorbesc pe scenă, mă simt stînjenit, dacă vorbesc prost. [...]

• Numele meu tipărit într-un ziar mă atrage ca o mireasmă. [...]

• Coppée a spus exact ce vedea, numai că nu vedea. [...]

8 iunie. Oamenii de talent care fac ceea ce nu vor să facă oamenii originali.

• Stil. Silabele mari și grele care te asurzesc și te împiedică să auzi fraza. [...]

• Adevărul creator de iluzii este singurul adevăr pe care îl iubesc.[...]

• Proasta mea dispoziție inalterabilă. [...]

• Dacă aș fi întotdeauna cu ei doar literat, ar fi amuzant, dar uneori nu sînt decît om, și-i penibil. [...]

• Gloria este fumul fără foc despre care se tot vorbește. [...]

21 iunie. Fraza nu poate fi decît filtrul gîndirii. [...]

26 iunie. Cotlonul acesta de lume care e un sat, conține aproape toată umanitatea.

• Gîndul că tu ai murit naște numaidecît în mine dorința de-a muri. Într-o zi, foarte plină de viață, mă vei găsi mort.

Dacă te-aș înșela cu altă femeie, m-aș uita tot timpul spre tine.

Te-am iubit cum am iubit natura, te-am privit ca pe un copac frumos, te-am respirat ca pe o tufă înflorită, te-am savurat ca pe o prună sau o cireașă.

Tu ești fericită, cînd, pe chipul tău frumos, cade o ploaie vijelioasă de sărutări. [...]

5 iulie. Adevăratul egoist acceptă chiar ca și alții să fie fericiți, dacă sînt din cauza lui. [...]

• Vanitatea este sarea vieții. [...]

• Cărțile n-au savoare. Nu mă mai învață nimic. E ca și cum i s-ar cere unui pictor să copieze un tablou. O, natură ! Numai tu mi-ai rămas.

---

[1] *Alphonse și Émile Dieudonnée* (1832—1923), actor.

• Cărți. Ajunge să citești primele cincizeci de pagini și să decupezi restul.

31 iulie. Fluture, floare vagabondă. [...]

• Brațul pe care aș vrea să-l întind spre manuscrisul meu e parcă paralizat.

• Nimic nu mă scîrbește mai mult ca ciornele mele de manuscris : ouă strivite înainte de-a fi ouate. [...]

• Să faci o comună ideală, da : dar cu ce ?

• Mărturisesc că natura mă obosește uneori. Îi datorez astfel o savoare în plus : cea a plictisului. [...]

4 august. Singura carte perfectă, eu aș scrie-o, dacă aș putea. [...]

11 august. Meseria noastră e grea, dar tot mai ușor e să cîștigi bani cu ea decît să scrii o carte frumoasă. [...]

26 august. Nu m-am putut niciodată abține să salvez o muscă prinsă într-o pînză de păianjen. [...]

• Philippe descheiat ca prințul de Walles, dar ceva mai jos. [...]

28 august. Nu sînt, din fire, nici observator, nici ironist. Văd prost, și am replica adevărată, adică săracă. Numai după aceea totul se aranjează.

• Philippe privește întotdeauna cîinele ca pe un cîine ; eu, în schimb, poate că îl socotesc prea des om.

• Nu numai că nu sînt un observator, dar mi-e și frică să observ, și trec anume pe lîngă unele notații admirabile pe care le-aș putea face în familia mea. Refuz să privesc, prefer să mă depărtez.

N-am decît o ironie de rumegător. Nu mă amuz cu amintirea lucrurilor. [...]

• Simt că nu sînt decît la marginea adevărului.

Nu găsesc nici o savoare lucrurilor pe care le imaginez.

Las iarba să crească în grădina mea. [...]

• Ca să faci un bine mititel, ar trebui să fii un mare sfînt. [...]

• Ție nu ți-e frică ?

— De ce ?

— De toate.

• Numai succese, nici o operă. [...]

• Reveria este îngrășămîntul meu.

• Arta : să împingi un pic cu degetul adevărul.

• Nu trăiesc mari nenorociri, dar important este felul în care le simt. [...]

25 septembrie. Acest om sinistru muncește tot timpul și crede că face ceva.

• O prejudecată este un adevăr pe care îl afirmăm prea mult. Adevăruri există pretutindeni, dar nu trebuie să credem prea mult în ele, nici, mai ales, să ținem la ele. [...]

• Trebuie să admitem cu bună credință toate experiențele. Trebuie să admirăm o ceremonie religioasă dacă-i frumoasă, și nu să ne placă sau s-o detestăm pentru că-i religioasă.

• Ne-am făcut educația, ne-am format gustul, cu cărți a căror primă filă era ruptă. Nu le-am putea spune nici titlul, nici autorul. Cea mai mare influență asupra noastră l-a avut vechiul roman hărtănit pe care l-am citit de patruzeci de ori pe ascuns.

26 septembrie. A descrie oamenii ! Ce înseamnă asta ? Ar trebui să descriem fondul, dar nu-l vedem. Nu observăm decît exteriorul. Or, nu există om, chiar foarte valoros, care, prin cuvintele, prin atitudinile și gesturile sale, să nu fie puțin ridicol. Noi nu reținem decît trăsăturile sale ridicole. Necruțătoare, arta nu respectă nici o virtute, iar rezumatul tuturor expresiilor artistice este că viața pare mai ales comică. [...]

• Admirațiile noastre de care nu sîntem prea siguri. Un simplu „chiar îți place ?" din partea primului venit, ne tulbură. Simțim că s-ar putea să ne fi înșelat. De aici și pînă la a renunța la admirația noastră nu-i decît o joacă de copil.

• Ah ! să sari în cîrca unui iepure și s-o ștergi spre orizont ! [...]

• Nu mă port drăguț cu oamenii decît atunci cînd sînt foarte sigur de superioritatea mea. [...]

• Omul se descrie prin cîteva cuvinte scăpate. Cum face o frază întreagă, minte. [...]

• Anatole France nu-i, în fond, decît cel dintîi dintre amatori.

• Ipocrizia poate dura multă vreme, în prietenie mai ales. În iubire, nu ajunge să vorbești : trebuie să acționezi. Prietenia se poate lipsi multă vreme de dovezi. [...]

• *Insula pinguinilor,* cîteva pagini din cel mai bun Anatole France de-a lungul celui mai prost şi mai plicticos Anatole France. [...]

• Cînd putem vedea foarte limpede defectele altora, înseamnă că le avem şi noi. [...]

28 octombrie. Imaginea este, în stil, un germene de corupţie. [...]

30 octombrie. Sînt momente cînd totul ne reuşeşte. Nu trebuie să ne speriem : trec.

2 noiembrie. O notaţie trebuie să spună mai mult decît o pagină : altminteri, e inutilă. [...]

• Ieri-seară, o scrisoare mă informează că Gloriette e ca şi vîndută. Schimbare de direcţie. Gloriette moare. Să sperăm că va trăi cartea ! E timpul să mă retrag în casa părintească. Părăsesc Gloriette. Pentru a locui în glorie ? [...]

• Un om de litere nu trebuie să fie decît om de litere. Restul e literatură.

• Ah ! ce lucruri frumoase aş scrie într-un jurnal care n-ar avea nici un cititor !

26 noiembrie. Om cinstit pentru a mă singulariza. [...]

27 noiembrie. Ceea ce mă miră, e această inimă care bate întruna. [...]

• Dumnealor numesc caricatură relieful pe care nu-l văd. [...]

23 decembrie. Trebuie să ştii să-ţi neglijezi stilul pentru a părea mai suplu.

• Te aşezi la lucru. Multă vreme, nimic. Nici nu cauţi măcar. Deodată, la nu ştiu ce suflu care trece, focul se aprinde.

• Stau la masa de lucru ca măgarul în îngrăditura lui. Citesc şi lenevesc. Mintea mea mănîncă şi rumegă. [...]

24 decembrie. Ţărani. Trăiesc, iarna, adormiţi, astupaţi ca nişte melci.

• Dumnezeu. „Dă hrană păsărelelor", şi le lasă apoi, iarna, să crape de foame.

• Pentru ochiul care ştie să vadă, nu-i mare deosebire între un orizont frumos şi un horn vechi.

• M-am purtat cu ţăranii ca şi cu natura, cu animalele, cu apa, cu copacii.

Ceea ce spun despre un copac, se aplică la toți ceilalți, dar imaginea ce transmite cititorului impresia comunicabilă am găsit-o privind un anumit copac, și nu oricare altul. [...]

26 decembrie. Viața gravă, în primul rînd, fericită dacă e posibil.

• Brusc îmi spun : „Nimic nu trebuie neglijat". Timp de trei zile, răspund la cele mai insignifiante scrisori. Apoi, trei luni de indiferență.

• Și condeiului poate să-i scape un cuvînt. [...]

29 decembrie. Unele elogii sînt de fapt critici. Aproape toate criticile sînt elogii. [...]

30 decembrie. Țărani. Se culcă la ora cinci, dorm pînă la ora unu dimineața, se trezesc, și se plictisesc pînă se crapă de ziuă.

• Am să adorm oare de-a binelea ? Descurajare, lîncezeală. Apoi o scrisoare cu un compliment îmi dă un strop de viață trecătore.

Anul 1909

1 ianuarie. Luna, zeiţa tăcerii. [...]

16 ianuarie. Marinette şi faţa ei iluminată cînd aprinde o omletă cu rom.

19 ianuarie. Pentru a citi cum trebuie un lucru scris de noi înşine, trebuie, cînd îl citim, să-l regîndim. [...]

• Inima bate ca un îmblăciu în şură.

23 ianuarie. Înzestrat cu o memorie fericită care îmi îngăduie să uit pe loc tot ce citesc.

• Ajung să nu mai am încredere în neîncrederea mea. [...]

• *Cuvinte în scris*[1]. Le-am recitit de curînd. Naturaleţe înseamnă dragoste de adevăr. În toate cele, imaginaţia este o corupătoare odioasă.

8 februarie. La Chaumot. Philippe deloc tulburat de vînzarea Gloriettei. L-ar sluji cu aceeaşi rîvnă şi pe succesorul meu. E ca o pisică, mai legat de casă decît de mine.

Cum spun şi repet : „O să aveţi pîinea asigurată", Ragotte, care se bucura atît de mult cînd venea „domnul Jules", răspunde :

— Vă mulţumim frumos.

Dar Philippe nu spune nimic, ca şi cum n-ar crede, sau i s-ar cuveni.

— O să vă fac grădina acolo, spune el. Şi voi munci în altă parte.

— Păi unde ?

[1] *Mots d'écrit*, culegere de articole publicate de J. R. între 1902 şi 1904.

— Oh ! găsesc eu, nici o grijă.

— Nu mai eşti tînăr.

— Putem munci cît om trăi.

— Dealtfel, voi fi întotdeauna acolo, spun eu. N-o să duceţi lipsă de cele trebuincioase.

Se hotărăşte să spună :

— Ştiu eu că domnul Jules o să aibă grijă de noi.

• Mama, văicărindu-se, în scobitura unui fotoliu, dar prinde iarăşi viaţă foarte repede, se zborşeşte, cu ochii răi pentru că Marinette nu-i face jocul.

— Ce succes, cartea lui Jules ! spune ea. Vouă totul vă iese bine.

A cumpărat-o pentru că Amélie [1] i-a scris că la Saint-Étienne nu se mai găseşte. A fost chiar uimită că n-a dat pe ea decît 1 franc şi 35. Credea că toate cărţile costă 3 franci.

— A fost un frig iarna asta ! spune ea.

— Aveai lemne destule ca să te încălzeşti.

— Da, lemne care costă 11 franci sterul ! Aici n-ai cu cine schimba o vorbă. Deunăzi voiam să merg la Gloriette dar pe podul de peste canal m-a prins o viforniţă. N-am putut merge pînă la capăt. Mi-a părut foarte rău, căci Ragotte îmi spusese că s-ar bucura foarte tare să mă vadă !

9 februarie. Ieri, moartea lui Mendès călcat de tren. El, care era un om de spirit, detesta ironia. Nu admitea decît ironia lui Courteline, ceea ce dealtfel, ne ajunge.

De ce m-ar întrista moartea lui ? I-am fost întotdeauna indiferent.

Îi reproşa lui Rostand neglijenţele.

— Spune-i treaba asta, mă sfătuia el, dumneata care îl cunoşti.

Productiv, poate : muncitor, nu.

O vanitate atît de prodigioasă că n-ar fi putut s-o pună în versuri.

Lîngă el, te simţeai mediocru ; la cîţiva paşi, erai foarte liniştit.

---

[1] *Amélie Renard* (1859—1940), sora lui J. R., model pentru personajele Eugénie *(Circăiacii)*, Ernestine *(Morcoveaţă)* şi Henriette *(Habotnica)*.

Un om pentru care lumea exterioară nu exista.

Conversația sa era ca și duelurile sale ; bătea aerul cu fraze, se descoperea. Nu îndrăzneai să-l dezumfli cu o replică.

Poetul acesta avea ceva burghez. Ca și burghezii parveniți, disprețuia oamenii de rînd.

Credea în popor, pe care nu-l privise niciodată.

Se spune că era frumos ca un zeu. Nimeni n-a îndrăznit să spună că a fost frumos ca un om.

Înclinați-vă, dar spuneți măcar : „Pentru că a murit".

Ilustru prin abundență. [...]

• Este ora cînd pe acoperiș hornurile iau forme omenești.

• Mendès era tot ce nu-mi place mie, tot ce invidiez, poate. [...]

• Putem vorbi firesc și fals. [...]

• Barrès, un mare scriitor, unul dintre cei care cunosc cel mai bine limba franceză, dar ce vrea să spună asta ? Înțelegi fiecare frază una după alta, și din toate limpezimile lui nu se înalță decît fum. Trebuie să rămînem la noi, lîngă morții noștri, bun. Trebuie să ne răspîndim în afară - energiile, bun. Trebuie să amestecăm cele două ritmuri, ei drăcie ! [...]

28 februarie. Literatura este o meserie în care trebuie să dovedești mereu că ai talent unor oameni lipsiți de orice talent.

• Gustul poate fi frica de viață și de frumusețe.

4 martie. Dineu Goncourt. Bourges [1], Hennique, Geffroy, Rosny și eu.

Rosny, care îl socotește pe Hugo un cretin de geniu, un imbecil monumental, încearcă să-mi explice ce înseamnă un gînditor, valoarea unui joc al gîndirii : Kant, Bergson, Poincaré. Dar eu insist spunîndu-i că într-un vers frumos de Victor Hugo există mai multă gîndire decît în nu știu ce carte de metafizică. [...]

• Există falsă modestie, dar nu există fals orgoliu. [...]

• Ar trebui să nu spunem nimic, pentru că totul rănește.

[1] *Elmir Bourges* (1852—1925), romancier.

• O ploaie amestecată cu picuri de pian. [...]

25 martie. Şi iată că se analizează sticluţa cu urina mea, şi am albumină. Cu un mic aparat care ţine de busolă şi de cronometru, Renault [1] îmi ia tensiunea arterială, iar acul marchează douăzeci. Prea mult. Arterele mele, deşi foarte elastice, bat prea tare. Va trebui să fac însemnări despre bătrîneţea mea. [...]

• Poftă să plec la Barfleur. Certitudine că nu voi mai face nimic.

• Am nişte idei amărîte ca un cîrd de gişte răzleţite.

• Şi ceea ce îmbătrîneşte e creierul.

Nu trebuie să fac excese pentru a mă uza.

Oare viaţa asta se va mai prelungi multă vreme ?

Aş mai fi putut scrie o jumătate de duzină de cărţi, dar nici una mai bună. Am impresia că mi-am petrecut toată viaţa dormind.

Iată, condeiul meu a şi început să se lenevească. Oare creierul meu nu se chinuie cînd trebuie să încheie o idee ?

• A desăvîrşi înseamnă, poate, a arunca tot ce e mai frumos din opera ta. [...]

• Ar trebui o carte care să fie citită adesea de tinerii care gîndesc, nu cartea cu care îţi petreci două ore delicioase. [...]

• Povesteşte-ţi viaţa, dar să fie curată ! [...]

• Ce vreme frumoasă ! Cînd te gîndeşti că unii au murit azi ! [...]

• Fidelitatea mea de soţ, lucru comic, îmi consolidează faima literară. [...]

• Imperfecţiunile subjonctivului. Totul e să păstrezi măsura. Frumuseţea stilului constă în discreţia lui. Nu-i mai ridicol să te foloseşti de imperfectul subjonctivului decît să spui : „Fusei... Făcui... Plecarăm..." Dar nu trebuie să abuzăm ; trecutul definit ne oboseşte repede. Unii vorbitori iscusiţi îl folosesc întruna.

Totul oboseşte. Chiar şi imaginea, care este un foarte mare ajutor, ne oboseşte în cele din urmă. Un stil aproape

[1] Doctorul *Jules Renault* (1864—1956), coleg de clasă cu J. R. la Nevers.

lipsit de imagini ar fi superior, dar nu se obține decît după multe ocolișuri și excese.

Este un lucru ignorat de profesori, care încep prin a ne stinge. N-ar trebui să ne stingem decît atunci cînd sîntem siguri că în momentul dorit vom găsi din nou strălucirea.

Stilul frumos n-ar trebui să se vadă.

Michelet numai asta face : e istovitor. De aici, superioritatea lui Voltaire sau a lui La Fontaine. La Bruyère e prea voit, Molière prea neglijent.

Sînt oameni care nu ajung la concizie decît cu o gumă de șters : suprimă cuvinte necesare.

Ar trebui să scriem așa cum respirăm. Un suflu armonios, cu încetinirile și ritmurile sale precipitate, întotdeauna firesc, iată simbolul stilului frumos.

Cititorului nu-i datorăm decît claritatea. El trebuie să accepte originalitatea, ironia, violența, chiar dacă îi displac. N-are dreptul să le judece. Se poate spune că asta nu-i treaba lui.

„Je m'en rapelle, de ces matinées que j'ai passées..." În aparență, e aproape o dublă greșeală. Această aparență trebuie evitată.

• Swinburne. Încercat să citesc cîteva dintre poemele sale. Hotărît, extrem de fade !... Nu le găsesc nici viguroase, nici ingenioase. Le găsesc fade. Mă plictisesc.

5 mai. Nu mă gîndesc la ceilalți decît în ceasurile de lenevie ; dar sînt leneș. [...]

7 mai. Artistul nu se bizuie decît pe neprevăzut. [...]

8 mai. Sat. Cartiere infecte de orgoliu, de răutate, de avariție. Numai moartea le poate asana. [...]

• Trebuie să mărturisesc : nu cunosc decît dificultatea de-a mă apuca de lucru, dar o cunosc în fiecare zi.

11 mai. Galeria Durand-Ruel. *Nuferii,* suită de peisaje de apă, de Claude Monet.

Nu știu ce să spun. Evident, e ceva drăguț, totuși nu pot spune : „E ceva drăguț, mai ales în rame ovale". Între arta noastră și arta lui e o prăpastie.

Un tînăr stînd jos, cu o înfățișare de sărăntoc, se uită fix și închide ochii pe jumătate. Tare aș vrea să văd ce vede el.

O pictură pentru femei. Ele n-o pot contesta. E ceva prea drăguț : natura nu face așa ceva.

O poftă grozavă să ies, așa cum ai vrea să te întorci dintr-o călătorie, numai pentru a spune : „Am fost acolo". [...]

• Philippe ne scrie că mama a început s-o ia razna. Și Antoine îmi scrie că intenționează să bage în repetiție *Habotnica* [1].

Viața merge mai departe. Condeiul scoate un mic țipăt funebru.

• Nu există ceva mai detestat decît originalitatea. O adunare de auditori originali n-ar suporta decît un discurs banal.

15 la 19 mai, la Chaumot. Mama. Boala ei. Înscenările ei în fotoliu. Cum aude pașii Marinettei, se culcă.

Momentele ei de luciditate. Atunci joacă teatru cel mai bine.

Tremură, își freacă mîinile, clănțăne din dinți, și, cu ochii nițel buimaci :

— Ce să mă fac ? spune ea. Oh ! o să mă apuc de ceva. „Am să muncesc. Cînd muncești..."

Își cîrpește un ciorap.

Bătrînă încă frumoasă, figură de vrăjitoare cu trăsături ferme, sau de bătrînă circăreasă, cu părul ei alb și ondulat.

Aruncă la iepuri sparanghelul pe care i-l dăm.

Femeile care vin s-o vadă se furișează ca niște hoațe. Nu mai are nici o cămașă, nici un cearșaf : a dat totul.

Încheie prin a spune : „Nu mai am nevoie de bani".

Uneori, o cred mai tînără cu treizeci de ani, războindu-se, viclean, cu Morcoveață. Dar ea spune, cu o blîndețe prefăcută :

— Mă certi ? Ce-mi spui tu e prea din cale afară !

Îi închide ușa în nas Ragottei, dar Ragotte spune :

— Domnul m-a trimis.

Ușa se deschide.

Trei stări : luciditate, toropeală, suferință adevărată. Cînd e lucidă, redevine aceeași doamnă Lepic.

Îl trimite pe Philippe să ne spună :

---

[1] *La Bigote*, piesă în două acte, pusă în scenă de Antoine, la Odéon. Primul spectacol la 22 octombrie 1909.

— Nu plecați ! Simt că mă prăpădesc.

Te apucă de mîini și ți le strînge, parcă anume ca să te doară. [...]

24 mai. Nu văd în viață decît argumente pentru a nu scrie un roman. [...]

• „Frumoasele" descrieri mi-au deschis gustul pentru descrierile în trei cuvinte. [...]

• Am certitudinea că o umanitate castă ar fi infinit superioară. [...]

2 iunie. Dezgust : slăbiciunea inteligenței care se întunecă.

• Un măturător e mîndru cînd stă de vorbă cu un vizitiu de casă mare. [...]

11 la 16 iunie, la Chaumot. Mama vrea să vadă cum plutesc frunzele în fîntînă, să se așeze pe marginea ei. În dulap, are ceva la care se uită din cînd în cînd. Se ridică pe neașteptate din fotoliu, și, cu o privire rătăcită, iese în grădină.

Cînd îi vezi picioarele pline de varice ți se face rău. Capul rămîne frumos cu părul ondulat. Doar ici colo cîteva fire albe.

• O carte pe care ai vrea numaidecît să fi încercat s-o trăiești. [...]

17 iunie. Viața nu poate realiza nici măcar o cărțulie de versuri mediocre. [...]

• Familie. Să-i reconstitui pe bunicul și pe bunica din cele spuse despre ei. Unul îmi spune : „Era afurisită". Altul : „Oh ! Am cunoscut-o bine !" Și altul : „Oh ! nu mai țin minte". Imposibilitatea de-a alcătui lanțul cu verigi solide : trebuie să pui verigi de imaginație. [...]

• — Iertare ! Iertare ! îmi spune mama.

Întinde brațele și mă trage spre ea.

Cade la picioarele Marinettei pe care a nedreptățit-o, se aruncă apoi la picioarele Améliei, ale celor două fete ale ei.

La iertarea pe care o cere nu găsesc alt răspuns decît „mai trec eu mîine".

Apoi, își dădea cu pumnii în cap. [...]

August. Pe 5, moartea mamei, îngropată pe 7. Vizita lui Capus. A avut un accident de automobil la Lormes.

Sosește foarte mîndru de accidentul său, în mijlocul accidentului nostru.

— Aici, îmi spune el, tu ești sub influența Platoului Central.

• Vrem colectivism cînd e vorba de castelul din față, nu și cînd e vorba de căsuța noastră de la țară, pe care o plasăm în zona neutră.

Sînt foarte hotărît să nu mai simt că îmbătrînesc : este o chestiune de viață și de moarte.

— Mă perfecționez, nu-i deloc ușor, spune Amélie. Îl citesc pe Maeterlinck al tău : e sublim. Sînt lucruri la care ne-am gîndit, dar nu le-am putut exprima. De unde-i omul ăsta ?

Ultimele cuvinte auzite din gura mamei :

— Ai să mai treci curînd să mă vezi ? Mulțumesc pentru vizită.

Doamna Robin, Juliette, tocmai plecaseră. Baïe, Marinette și cu mine o lăsasem pe banca din grădină. Amélie ne urmase. Tocmai primisem scrisoarea lui Capus, prin care ne anunța sosirea lui. Ea, de pe bancă, se întorcea întruna spre mine vrînd să ghicească ce-i cu scrisoarea aceea.

Nu cred că s-a aruncat în fîntînă. S-a dus să se așeze pe margine, după ce spusese cîteva cuvinte cuiva care tocmai trecea. A înnodat lanțul ; apoi, embolia. A căzut pe spate. Un băiețaș care se afla într-o căruță, foarte aproape, a văzut-o. Servitoarea Améliei a auzit „pleosc". A văzut-o, spune ea, în fîntînă, pe spate, și-a strigat.

Alerg cu picioare de plumb. Depășesc oameni care aleargă. Arunc pălăria și bastonul. Și mă aplec în fîntînă.

Fuste la suprafața apei, o vîltoare ușoară ca după ce ai înecat un animal. Nici o față omenească.

Vreau cît se poate de firesc să cobor într-o găleată prinsă de capătul lanțului. Lanțul e înfășurat. Ghetele mele sînt caraghios de lungi și stau ca doi pești îndoiți pe fundul uneia dintre găleți.

Strigăte : „Nu coborîți !" O voce : „Nu-i nici o primejdie !"

În sfîrșit, cineva aduce o scară. Îmi scot cu chiu cu vai picioarele din găleată. Scara nu ajunge pînă la apă. Cu o

mînă, încerc să apuc obiectul acela mort care nu mai mişcă. Capul e sub apă. Rochia se rupe. Urc înapoi. N-am reuşit decît să-mi ud un picior. Ce mutră oi fi avut cînd am ieşit din fîntînă ?

Doi bărbaţi coboară. Reuşesc s-o apuce şi s-o aducă sus.

Chipul cam înfricoşător care iese din fîntînă. O întindem pe pat. Marinette tot timpul acolo.

Nici o lacrimă. Tot ceea ce aş face în mod mecanic dacă nu m-aş abţine.

Petrecut noaptea, lîngă trupul ei, aşa cum am stat şi lîngă tata. De ce ? Aceeaşi impresie.

Accident, sau sinucidere, care-i deosebirea, din punct de vedere religios ? În primul caz, e vina ei, dar, în cel de al doilea, a lui Dumnezeu.

Iată groapa sfinţită. Cine va învinge, bigota sau francmasonii ?

Un papuc nu s-a mai găsit.

Ce mai rămîne de făcut ? Să lucrez

Cea mai mică sîciială mă răvăşeşte. Faptul material, un accident, moartea, nu mă emoţionează. Aş prefera să fiu emoţionat.

„Durere, durere cumplită". Nicidecum ! Acest fel de durere nu se naşte instantaneu, ca durerea fizică.

Există durerea care, după ce faptul s-a produs, are nevoie de timp îndelungat, pentru a pătrunde, pentru a se instala.

Tunetul la marginea unui nour ameninţător mă impresionează.

Nici măcar nu sîntem răspunzători de suferinţele noastre.

Oare faptul că Dumnezeu nu poate fi înţeles este argumentul cel mai puternic al existenţei sale ?

Încurcătura în care ne pune durerea este prima noastră caracteristică de oameni de litere.

Ajunge un fleac pentru a declanşa durerea, scrisoarea unui străin care „e alături de noi".

Făcea glume, se apleca peste marginea fîntînii să vadă ierburile umede care strălucesc, îngenunchia vrînd s-o sperie astfel pe Amélie, scotea un ţipăt şi ridica braţele în aer pentru ca slujnica să vină fuga, şi pretindea că a

alungat o găină din grădină. Mama unui ironist nu trebuie să glumească.

Nu, nu era cabotinaj, dar am fost primul care s-a gîndit că aduce foarte tare a cabotinaj.

Morcoveață :

— Drace ! Vreai neapărat să-ți spun adevărul : o să ți-l spun.

— Ah ! îl spui grozav de bine. Interesant.

Citit scrisorile pe care i le trimitea tata. Duioase. Dealtminteri spune : „Îl rog pe Dumnezeu să..." Minciuna nu-i niciodată eternă.

Moartea nu-i un artist.

Accident inexplicabil.

Nici o zgîrietură. Trebuie să fi căzut ca o greutate moartă.

• Scîrbă, dar scîrbă de ce ? N-aș putea spune. [...]

16 august. Nu există capodoperă care să reziste anumitor cititori.

• Îmi amintesc de Barrès cînd îmi spunea că doliul altora îi stîrnește întotdeauna rîsul.

• Este un fel foarte complicat de-a mă face orfan.

• Vă asigur că prostia răspîndește un soi de miros. Omul nici nu trebuie să vorbească.

22 august. Doliu : minciuna neagră...

• Numai de-ar rămîne lumea ridicolă !

• Adevărul dezamăgește întotdeauna. Avem la îndemînă arta pentru a-l falsifica. [...]

• Cînd aveam zece ani, nu-mi făceam visuri, sau, mai degrabă, voiam să fiu fericit, cu orice preț, de la o zi la alta. Nu ascund că, de douăzeci de ani, am parte de femeia cea mai minunată. Niciodată nu mi-am împlinit celelalte visuri. Desigur că n-ar trebui s-o spun, dar datorită ei am crezut că, din cînd în cînd, mi-am împlinit, oarecum, și celelalte visuri.

• Viața nu e nici lungă, nici scurtă : are lungimi. [...]

• Adevărul nu se află decît în imaginație. Alegerea adevărului înseamnă observație. Poetul este un observator care recreează imediat. Dovadă, faptul că, după aceea, cînd se uită la oameni, nu-i mai recunoaște. [...]

21 octombrie. Repetiție generală, foarte bună[1]. Trei chemări la actul întîi, trei la cel de-al doilea. Succes uriaș, spune Antoine. [...]

• Trebuie să ne economisim inima pentru a ne întări judecata. [...]

29 octombrie. Da, voi scrie o carte despre casa veche, și acest gînd mă înviorează[2]. [...]

• Criză. Respirație precipitată, dezgust total. Moartea poate veni peste o oră sau peste zece ani. Cînd te gîndești că prefer zece ani !

• Încă o dată pierdut echilibrul. Ating fundul. Bruscă vindecare, dacă aș lucra.

• Cînd moartea e aproape, mirosim a pește.

27 noiembrie. Romantismul înseamnă să faci dobitoacele să vorbească și să le faci să spună ce vrei tu. Realismul înseamnă a te supune naturii lor, care este necuvîntătoare.

• De ce e voie să faci critică fără să fi dat măcar un examen de ortografie ?

• Începînd de astăzi, toate gîndurile mele au o nuanță de moarte.

• Efortul pe care îl faci pentru a rezista unei emoții sfîșietoare, știind că-i falsă.

• Omul fără inimă, care n-a avut decît emoții literare. [...]

• Lirismul, chiar după Richepin, înseamnă exagerare, îngroșare. Realismul a reacționat. Totul nu-i decît acțiune și reacțiune.

Romantismul a abolit unitatea de timp, de loc ; nu există caractere. Realismul refuză toate unitățile.

Romantismul voia să introducă lirismul în teatru. Realismul de asemenea, dar un lirism concentrat, exact.

Cuvîntul nu trăiește decît datorită locului pe care i-l dai. Lirismul se mulțumește prea mult cu aproximația ; de aici, atîția lirici reci.

Balzac deloc romantic !

---

[1] Este vorba de repetiția piesei *La Bigote*, a cărei premieră a avut loc la 22 octombrie.

[2] În această perioadă, J. R. supraveghează renovarea casei părintești, în care intenționa să se mute în anul următor.

Flaubert deloc romantic ! Dar doamna Bovary îl sîcîia.

Cuceririle realismului sînt numai de amănunt.

Toate subiectele şi toată viaţa.

Muncitorul este liric, fără îndoială, burghezul aşijderi. Trebuie să alegem. Nu-i vorba să răcnim : e nevoie de măsură, de pasiune reglată prin artă, de gust franţuzesc, de vreme ce ne aflăm în Franţa.

Îi reproşez lui Shakespeare că nu ştie franceza. Cu atît mai bine ! Asta înseamnă două limbi frumoase, şi-ţi dă pofta să le înveţi.

Zola romantic. Cartea lui cea mai frumoasă este actul său. [1] Putem spune că, în ziua aceea, şi-a găsit în sfîrşit calea.

Victor Hugo avea deja gustul imaginii exacte, matematice.

În anumite cazuri, trebuie să vii la teatru în stare poetică.

Victor Hugo realist, de acord. El este cel care va prinde cel mai bine adevărul. Claritate necesară.

Urîţenia domină, pentru că viaţa nu-i frumoasă. Publicul nu se pricepe nici la frumos, nici la drăguţ. Îi plac versurile, da, cînd ies din gura unei actriţe drăguţe sau a unui actor preferat, ceea ce este acelaşi lucru, sau cînd există muzică în jur.

Toţi au vrut să fie pe placul publicului, sau să-l irite, ceea ce este de asemenea acelaşi lucru.

Convenţiile : în acest sens, teatrul e mai mare decît viaţa.

Publicul confundă verosimilul cu adevărul.

Cel mai înalt lirism trebuie să conţină realism.

Dacă publicul ar avea gustul vieţii, n-ar suporta teatrul. Sînt gata să spun că în teatru nu există adevăr, sau că, dacă teatrul imită adevărurile, atunci le imită pe cele mai grosolane, nu pe cele de nuanţă.

În toate, trebuie să facem o operă de artă pe care publicul n-o sezisează, dar o suportă.

Romanticul priveşte un şifonier cu oglindă şi crede că-i marea. Realistul priveşte marea şi crede că-i un şifonier. Dar omul cu o inteligenţă exactă spune, în faţa

[1] Atitudinea sa în procesul Dreyfus.

oglinzii : „Acesta e un şifonier", iar în faţa mării : „Aceasta e marea". [...]

• Incapacitatea mea de-a lucra devine exasperare. [...]

• Fiu de ţăran care împingea plugul în satul meu, mai am încă rădăcinile pline de pămînt.

• Soarele tricotează cu razele lui nouri trandafirii.

• Ceva mai neplăcut decît arivismul este etalarea modestiei.

• De îndată ce ţi-o reprezinţi bine, moartea e dulce de înţeles.

• Bolnav, aş vrea să spun lucruri profunde, niţel istorice, pe care prietenii mei şi le-ar repeta, dar mă enervez prea tare.

• Nu cer nici un gest din partea lui Dumnezeu. Măcar să-i văd pe oameni acţionînd, aşa cum vorbesc, şi aş fi repede tulbuat.

• Să fii bolnav un an întreg pentru a-i savura astfel lungimea.

• Înainte de-a muri, aş vrea să fac înconjurul pămîntului, să mă duc acolo, apoi acolo. Da, dar acolo, mă va apuca una din migrenele mele şi va fi acelaşi lucru. [...]

• O vîrstă la care moartea celorlalţi nu mai miră.

— Domnul trebuie să fi arătat bine, cînd era tînăr, spune servitoarea. [...]

• Să pierzi pofta de citit.

• Nici nu se vor mira de moartea mea : ea nu va veni decît la ceasul cuvenit.

• Bolnav, la fiecare frază adaug : „Dacă voi mai trăi". [...]

• Am scris *Habotnica* nu pentru a face o operă combativă, ci pentru plăcerea mea. E gata scrisă. Va da ce va putea.

• Am de observat o boală în mine. Asta face aproape cît o crimă în familie.

Inima produce efectul unei pendule de vată care, uneori, se izbeşte uşor de pereţii orologiului.

Creierul care se duce, cu neputinţă să-l reţii. E ca şi cum o păpădie ar vrea să-şi adune fulgii la loc.

• Am şi început să prind gustul plimbărilor prin cimitire.

• Misterul morţii ajunge. Cele legate de el sînt trucuri de teatru.

• Este admirabil faptul că unii dintre oamenii vii, care conduc un mort la cimitir, nu simt nevoia, cît se află acolo, să se culce de oboseală în mormînt.

• O vizită la mormîntul fraţilor Goncourt. Aceşti trufaşi oameni de litere n-au îndrăznit să spună că sînt oameni de litere. Două nume, două date, şi atît li se pare destul. He ! He ! să nu ne lăsăm amăgiţi.

• Bolnav, simt în gîtlej ceva ca un melc care fierbe.

• Ah ! şi acest trecător pare bolnav ! Asta-i contrariul decoraţiei. Spuneam : „Cum ! Şi ăsta ?“

Anul 1910

[...] Inima mea bate ca un miner îngropat care, cu lovituri neregulate, mai dă încă semne de viaţă.

• Plăcerea odioasă, aproape un remediu, de a-ţi exercita proasta dispoziţie asupra celorlalţi.

• Toţi stejarii sînt istorici, dar unii dintre ei nu se laudă.

• Plimbare în Bois de Boulogne. Un răţoi venea în întîmpinarea mea cu aerul lui de bătrîn prieten semănînd cu Dieudonné.

Bătrînele pe care le vezi în fundul trăsurilor.

Un bătrîn mergea cu paşi mărunţi la braţul unei femei aproape tinere, se oprea după cîţiva paşi fără îndoială bine număraţi, şi, gîfîind, se uita în dreapta şi în stînga cu o expresie sfidătoare.

Frumoasele lebede îmbrăcate doar în zăpada lor.

Numele meu e pe toate zidurile : afişele pentru *Paris-Journal,* iar în tramvai, nimeni nu mă cunoaşte.

Zăpada cade dintr-un nour negru. [...]

26 ianuarie. Zăpada pe apă : tăcere pe tăcere. [...]

• La ce bun aceste caiete ? Nimeni nu spune adevărul, nici măcar cel care scrie.

• Toţi îmi spun : „Oh ! arăţi bine !“ Dar data viitoare, cînd mă vor vedea îmi vor spune : „Oh ! arăţi mai bine decît ultima oară !“ Lumea nu-i pregătită. [...]

• Servitute. Să fii obligat unui om care se poartă ca un ticălos.

• Unii mincinoşi sînt stăpîniţi de-o asemenea nevoie de-a minţi, că te apucă mila de ei şi-i ajuţi. [...]

16 februarie. Visător ca o pisică ce privește pe tavan dungile luminoase ale unei lămpi.

• Bolnav, nu mai pot vîrî cheia în broască. Asta îmi amintește una dintre povestirile mele.

• — Sînt tristă, spune Marinette. Prea sînt tristă. Aș vrea să crăp.

• În teatrul meu am pornit de la principiul că femeile nu înșeală niciodată bărbații, și invers.

• E îngrozitor cît de greu îți vine, cînd ești sănătos tun, să te interesezi de boala altora !

• Nu-mi vine să mă descotorosesc, cu ajutorul lui Dumnezeu, de toate greutățile. [...]

22 februarie. Medicul lui Mirbeau mi-a spus că n-am decît gastralgie. [...]

• Astăzi, patruzeci și șase de ani. Pînă cînd o s-o duc ? Pînă la toamnă ?

23 februarie. Marinette plînge pentru noi doi, iar eu o ajut un pic.

• Intru în nopțile negre, în așteptarea nopții.

• Umor : pudoare, joc de spirit. Înseamnă curățenia morală și cotidiană a spiritului. Am o înaltă idee morală și literară despre umor.

Imaginația te rătăcește. Sensibilitatea te face fad.

Umorul înseamnă, în fond, rațiunea. Omul regularizat.

Nici o definiție nu m-a mulțumit.

Dealtfel, în umor există de toate.

• Oare pentru că am intrat ultimul în Academia Goncourt voi ieși din ea primul ? Ciudat echilibru !

• Ieri, Fantec [1] m-a auscultat. Am rîs ca niște nebuni cînd și-a plimbat urechile pe spatele meu. A trebuit s-o ia de la început de vreo două, trei ori. Nimic la plămîn ! Inima e prea mărită. Aude galopul valvulelor. Asta îmi taie rîsul. Oare fiul își condamnă tatăl ?

• Între mine și creierul meu rămîne întotdeauna un strat pe care nu-l pot pătrunde.

• Să trăiești amuzîndu-te cu moartea.

• Poate că nu voi mai vedea casa veche. Stranie pe-deapsă !

---

[1] Fiul lui J. R. era medic.

• Un om obișnuit nu se cunoaște pe sine. Poate muri fără să știe nimic despre propria lui inimă. Vorbesc despre cea adevărată — căci, în privința celeilalte... — despre cea care bate în pieptul lui.

Omul este indiferent ca un ceasornic.

• Și-apoi, am scris *Habotnica*. Doamna Lepic așteaptă. Dar de ce m-o fi lăsat *el* să scriu *Habotnica* ?

27 februarie. Dealtminteri, am terminat. Aș putea începe iar, și ar fi mai bine, dar nimeni n-ar băga de seamă.

Mai bine să pun capăt.

6 martie. Nu înțeleg nimic din viață, dar nu spun că ar fi imposibil ca Dumnezeu să înțeleagă ceva. [...]

15 martie. Cine n-are boala scrupulului nu trebuie nici să se gîndească măcar să fie onest. [...]

31 martie. Moartea lui Moréas. E rîndul meu ?

A fost un poet care și-a trădat patria, a făcut cîteva versuri frumoase și m-a tratat drept imbecil.

6 aprilie. Vreau să mă scol în noaptea asta. Mi-e greu. Un picior atîrnă în afara patului. Apoi, un firicel se prelinge de-a lungul piciorului. Trebuie să ajungă pînă la călcîi ca să mă hotărăsc. Se va usca în așternut, ca pe vremea cînd eram Morcoveață.

La această dată se încheie Jurnalul lui Jules Renard, care a murit în ziua de 22 mai 1910.

Cuprins

Confesiunile lui Morcoveață 5

Anul 1887 25

Anul 1888 29

Anul 1889 31

Anul 1890 . 39

Anul 1891 47

Anul 1892 60

Anul 1893 73

Anul 1894 90

Anul 1895 112

Anul 1896 131

Anul 1897 155

Anul 1898 186

Anul 1899 209

Anul 1900 228

Anul 1901 258

Anul 1902 288

Anul 1903 316

Anul 1904 340
Anul 1905 363
Anul 1906 388
Anul 1907 411
Anul 1908 419
Anul 1909 429
Anul 1910 443

Lector : ANGELA CISMAȘ
Tehnoredactor : NICOLAE ȘERBĂNESCU

Tiraj 25.130 broșate. Bun de tipar : 16.05.1979.
Coli tipar 28.

Comanda nr. 80 663
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
București — Piața Scînteii nr. 1
Republica Socialistă România

JULES
RENARD

Journal

univers

Lei 15